

MIHAIL MOXA
CRONICA UNIVERSALĂ

MIHAIL MOXA

CRONICA UNIVERSALĂ

EDIȚII CRITICE

MIHAIL MOXA

CRONICA UNIVERSALĂ

Ediție critică, însoțită de izvoare,
studiu introductiv, note și indici de

G. MIHĂILĂ

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE LINGVISTICĂ
INVENTAR CĂRȚI Nr. 27/68

EDITURA MINERVA

Coperta și supracoperta: *Dumitru Verdeș*

ISBN 973-21-0054-0

Cronica universală a cărturarului oltean Mihail Moxa (datată septembrie 1620), pe care o reedităm în volumul de față, ocupă un loc de seamă în evoluția culturii și literaturii române în primul secol de afirmare a acestora în limba națională, în evoluția istoriografiei românești, unul din genurile cele mai importante și mai valoroase: în mod simbolic, parcă, ea a apărut cu puțin înainte de a se împlini o sută de ani de la cel mai vechi text românesc ce ni s-a păstrat — *Scrisoarea lui Neacșu din Cîmpulung* (atribuită de cercetători zilelor de 29—30 iunie 1521)¹. Departe de a constitui un moment izolat în evoluția istoriografiei, ea se înscrie într-o lungă serie a scrierilor de istorie națională și universală, mai întâi în slavonă — limba de cultură medievală în Țările Române, asemenea latinei în Europa occidentală și centrală —, iar apoi în română, în latină și în alte limbi de cultură ale noilor epoci (neogreaca, polona). Pentru a contura mai bine semnificația și valoarea ei, atît din punct de vedere istoriografic propriu-zis — fiind realizată pe baza unor prețioase surse bizantino-slave (Manasses, patriarhul Nichifor, *Cronica anilor 1296—1413*, *Letopiseșul sîrbesc nou*, parțial Simeon Magistrul, Ioan Zonaras și alte scrieri, între care *Letopiseșul de la Putna*, probabil prin intermediul unei prelucrări de tipul *Cronicii sîrbo-moldovenești*) —, cît și literar și lingvistic, ca una din cele mai vechi scrieri laice în limba română, este util să schițăm aici etapele ce i-au pregătit apariția.

Privită astfel, istoriografia românească veche, asemenea altor genuri literare, a apărut și s-a dezvoltat în cadrul raporturilor cu literatura popoarelor vecine, în formele specifice acelor secole, cînd întreaga cultură est-europeană se afla în sfera de influență a celei bizantine și postbizantine — moștenitoare, cel puțin în parte, a celei antice greco-latine —, cultură ce a ajuns în Țările Române

¹ Vezi *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*. Text stabilit de Gh. Chivu ș.a.: Introducere de Al. Mareș, București, Ed. Academiei, 1979, p. 95—96.

prin intermediul limbii slave vechi, respectiv al formei ei tîrzii, slavona¹. Aşa se face că, alături de textele fundamentale de cult, răspindite în numeroase manuscrise—dintre care cele mai vechi urcă pînă în secolele al XII-lea—al XIII-lea²—, de scrierile teologice, morale, juridice, filozofice, filologice și literare propriu-zise, în Țările Române au fost aduse și copiate o serie de cronici bizantine în traduceri și prelucrări slavone, precum și scrieri originale sud-slave, ce dădeau o imagine destul de bogată și variată, ce e drept, uneori legendară, a marilor epoci din istoria oamenirii, privind în special Orientul Apropiat, Imperiul Roman și cel Bizantin, precum și Peninsula Balcanică, în ansamblul ei³.

I. *Scrieri istoriografice bizantino-slave în manuscrise slavo-române*. Curînd după apariția, în anii 863—885, a scrierii și culturii vechi slave — operă a marilor cărturari Constantin-Chiril și Metodie, originari din Salonic —, ucenicii și continuatorii lor au început să traducă și să prelucraze, alături de textele religioase și filozofico-morale, mai întîi compendii de istorie, iar apoi cronici mai dezvoltate

¹ Din bogata bibliografie menționăm aici: P. Olteanu, G. Mihăilă ș.a., *Slava veche și slavona românească*, București, EDP, 1975; G. Mihăilă, *Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi*, București, Ed. Minerva, 1972, p. 9—103; *Кирило-Методиевска енциклопедия*, t. I, red. principal P. Dinekov, Sofia, 1985.

² Vezi Elena Lința, *Cele mai vechi manuscrise slave din țara noastră*, „Romanoslavica”, XVIII, 1972, p. 245—264.

³ Bibliografie fundamentală: K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des Oströmischen Reiches (527—1453)*, ed. 2, cu colab. lui A. Ehrhardt și H. Gelzer, München, 1897, p. 219—408 (retip.: New York, 1970; trad. gr., cu unele adaosuri, 3 vol., Atena, 1897—1900, ed. 2, 1947; adaptare franceză a trad. gr., 4 vol., Aix-en-Provence, 1969—1970); S. Impellizzeri, *La letteratura bizantina. Da Costantino a Fozio* (Nuova edizione), Florența—Milano, 1975 (ed. 1, 1965); *Literatura Bizanțului. Studii*, antologare, trad. și prezentare: N.-Ș. Tanașoca, București, Ed. Univers, 1971; N. Iorga, *Sinteza bizantină*, texte alese, trad., prefață de Dan Zamfirescu, București, Ed. Minerva, B.p.t., 1972; M. Weingart, *Byzantské kroniky v literatuře církevněslovanské*, I—II (1—2), Bratislava, 1922—1923; Gy. Moravcsik, *Byzantinoturcica. Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvolker*, ed. 2, Berlin, 1958; M. Colonna, *Gli storici bizantini dal IV al XV secolo*, I. *Storici profani*, Napoli, 1956 (lipsește la B.A.R.); Iv. Dujčev, *Medioevo bizantino-slavo*, vol. I—III, Roma, 1956—1971; D. Russo, *Studii istorice greco-române*, t. I—II, București, 1939; E. Turdeanu, *La littérature bulgare du XIV siècle et sa diffusion dans les Pays Roumains*, Paris, 1947; *Fontes Historiae Daco-Romanae*, I (cu titlul: *Fontes ad historiam Dacoromaniae pertinentes — Izvoare privind istoria României*), editerunt Vl. Iliescu, V. C. Popescu, Gh. Ștefan, Radu Hîncu, H. Mihăescu ș.a., București, Ed. Academiei, 1964; II, ed. H. Mihăescu, Gh. Ștefan, Radu Hîncu, Vl. Iliescu, V. C. Popescu, 1970; III, ed. Al. Elian et N.-Ș. Tanașoca, 1975; IV, ed. H. Mihăescu, R. Lăzărescu, N.-Ș. Tanașoca, Tudor Teoteoi, 1982 (abrev.: FHD); *Actes du XIVe Congrès international des études byzantines, Bucarest, 6—12 septembre 1971*, I—III, București, Ed. Academiei, 1974—1976; Lj. Stojanović, *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, Sr. Karlovci, 1927; P. Dinekov, K. Kuev, D. Petkanova, *Христолатия по старобългарска литература*, ed. 4, Sofia, 1978; *Стара българска литература*, 3. *Исторически съчинения*, alcătuit de Iv. Bojilov, Sofia, 1983.

ale diverșilor autori bizantini, care începeau de la „facerea lumii” și continuau pînă în (sau aproape de) vremea lor, recurgînd pentru epocile cele mai vechi la *Biblie*, la autori romani și elini, iar pentru istoria Bizanțului la scrieri redactate în diverse epoci de personalități care, cel puțin în parte, fuseseră contemporani sau martori oculari ai evenimentelor descrise. Așa se face că, chiar în prelucrări succesive, augmentate uneori cu știri legendare sau anecdotice, cronicile bizantine au o valoare documentară mai mare decît li se atribuie de obicei, cel puțin pentru unele părți ale lor; în tot cazul, ele reprezintă expuneri mai mult sau mai puțin sistematice, într-o formă literară îngrijită și uneori chiar poetică, mai ales, ale istoriei Imperiului Roman și a celui Bizantin, insistînd, potrivit concepției epocii, asupra vieții și faptelor conducătorilor de state, regi și împărați. „Pour les historiens byzantins — scria M.V. Levcenko — comme pour leurs aînés (autorii antici — n.n.), l'histoire ne se presente pas comme une science, mais bien comme une passionante lecture d'agrément”¹.

Astfel, începînd chiar din epoca imediat următoare lui Constantin-Chiril și Metodie, cărturarii din preajma țarului Simeon al Bulgariei (893—927) au tradus și prelucrat compendii de istorie universală, dintre care cel mai succint era *Cronografia pe scurt* (Χρονογραφικὸν σύντομον), scrisă de patriarhul Nichifor al Constantinopolului, în ultimii ani ai vieții (m. 829)², și completată de autori anonimi, în același spirit, în epocile ulterioare (pînă în 1425). Primele traduceri și prelucrări ale acestei scrieri în slava veche — după ce în a. 870 bibliotecarul Anastasie o transpuse în latină — se găsesc în anexa *Evangeliei cu învățătură* a episcopului Constantin de la Preslav (Konstantin Preslavski), alcătuită în anii 893—894, sub titlul *Историкин* (cea mai veche copie de la sfîrșitul secolului al XII-lea)³, și în partea finală a celebrului *Sbornic al țarului Simeon*, mai exact în cea mai veche copie păstrată — *Sbornicul lui Sviatoslav*, scris în Rusia veche, în anul 1073: *Лѣтописъца къ кратъцѣ от ѡгюста даже до Кѡнстантина и Зоѣ* (*Letopiseț pe scurt de la August pînă la Constantin și Zoe* [a. 913—919])⁴. Între cele 21 de copii ulterioare ale acestui *Sbornic* se numără și una slavo-română, provenită din Moldova (sec. al XVII-lea), ce cuprinde, de asemenea, acest *Letopiseț*⁵.

¹ *Byzance dès origines à 1453*. Trad. de Pierre Mabilie, Paris, 1949, p. 107 (ediția originală: *История Византии*, Moscova—Leningrad, 1940, lipsește la B.A.R.); vezi Gy. Moravcsik, *Clasicism în istoria bizantină*, în vol. *Litteratura Bizanțului. Studii*, p. 154—155.

² Vezi: Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani *Opuscula historica*, ed. C. de Boor, Lipsiae, 1880, p. 79—135.

³ Vezi: *Христоматия*... p. 46, 61—63; *Стара бълг. лит.*, 3, p. 51—55, 358—359.

⁴ *Ibidem*, p. 56—59, 359—360; B. St. Anghelov, *Из старата българска, руска и сръбска литература*, II, Sofia, 1967, p. 75—88.

⁵ Ms. Uvarov, nr. 757, la Muzeul istoric din Moscova (vezi K. M. Kuev, *Симеоновият сборник и неговите потомци*, extras din «Годишник на Софийския Университет. Факултет по славянска филология», t. LXVII, 2, 1973, Sofia, 1974, nr. 18, p. 25).

Tratat, în deceniile și în secolele următoare, inclusiv în epoca celui de-al doilea țarat bulgar (1187—1396), au fost traduse și alte *cronici universale*, mai ample, unele chiar detaliate, scrise de diverși autori bizantini: Ioan Malalas din Antiohia (sec. VII), Gheorghe Synkellos (sec. VIII—IX), Gheorghe Amartolos (sec. IX), Simeon Magistrul și Logofătul (sec. X), Ioan Zonaras și Constantin Manasses (sec. XII). Dintre acestea, doar primele două nu sînt cunoscute în copii slavo-române, în timp ce *Cronografia pe scurt* a patriarhului Nichifor (cu completări ulterioare) s-a păstrat, în afara prelucrării citate mai sus, în șase manuscrise, ce e drept, nu toate în forma cea mai dezvoltată; fi urmează *Cronica universală* a lui Gheorghe Amartolos, în trei copii, și *Cronica* lui Ioan Zonaras — varianta prescurtată (*Paralipomenon*), într-un sbornic provenit din Țara Românească, în anexa scrierii lui Simeon Magistrul (un amplu fragment) și într-un manuscris astăzi dispărut (un capitol). În cite o copie slavo-română ne sînt cunoscute *Cronica* lui Simeon Magistrul și Logofătul — *singura completă* în întreaga tradiție slavonă —, cea a lui Constantin Manasses și *Cronica anilor 1296—1413*, tradusă în mediobulgară la începutul secolului al XV-lea — și ea păstrată într-un *unic exemplar*, slavo-român. Tuturor acestora li se adaugă scrierile istoriografice sîrbești, dintre care *Viețile regilor și arhiepiscopilor sîrbi* de arhiepiscopul Danilo II (cca 1270—1337) și continuatorii săi (pînă la 1376), în două copii slavo-române, și *Letopiseșul sîrbesc nou* (1355—1490), în cinci copii slavo-române, dintre care două mai reduse și combinate cu știri preluate din *Letopiseșul de la Putna* (așa-numita *Cronică sîrbo-moldovenească*).

Iată, pe scurt, aceste manuscrise slavo-române, care fac dovada incontestabilă că domniii țării și fiii lor, unii boieri, mari dregători și înalți prelați, precum și cărturarii de rînd, ce se recrutau mai ales dintre preoți, călugări și diecii de cancelarie, citeau scrierile istorice bizantine și sud-slave, pe care le transcriau adesea împreună cu cronicile interne, alcătuite în cancelariile domnești, prelucrate în mănăstiri, sau scrise în stil împodobit de unii reprezentanți ai bisericii. După cum vom vedea, aproape toate acestea — cu excepția *Cronicii* lui Gheorghe Amartolos și a *Vieților regilor și arhiepiscopilor sîrbi* — au intrat, într-o măsură mai mare sau mai mică, în țesătura *Cronicii universale* a lui Mihail Moxa, ceea ce mărește și mai mult valoarea, ca sinteză a istoriografiei universale vehiculate în epoca anterioară în Țările Române¹.

1. *Cronografia pe scurt* a patriarhului Nichifor se găsește fie anexată la *Cronica* lui Gheorghe Amartolos, fie împreună cu variante ale *Letopiseșului sîrbesc nou*, căruia îi urmează, în sbornicele respective, cronicile interne românești

¹ Pentru o serie de chestiuni discutate mai jos, cititorul poate găsi unele detalii și indicații bibliografice suplimentare în lucrările noastre: *Contribuții...*, p. 104—122; *Cultură și literatură română veche în context european*, București, 1979, p. 380—406; *Элементы античной греко-латинской историографии в византийско-славяно-румынской историографии*, „Analele Universității București”, an. XXVI, 1977, Limbi și literaturi străine, II, p. 101—120; *Славяно-румынские рукописи и издание письменных памятников южных славян*, „Romanoslavica”, XXI, 1983, p. 301—330.

(moldovenesti), ambele constituind o introducere de istorie universală la istoria țării noastre:

a) Manuscrisul slavo-român nr. 320 al Bibliotecii Academiei R. S. România (B.A.R.)¹, provenit de la mănăstirea Bistrița (Oltenia), copiat în Țara Românească, în secolul al XV-lea, în slavona sîrbă, sub titlul: **Ска(за)ние в кра(т)цѣ соущи(м) в(т) ѿадама до дньшннѣ[го] врѣме[не]** (*Povestire pe scurt a celor de la Adam pînă în vremea de astăzi*, ff. 221r — 222v — după *Cronica* lui Gheorghe Amartolos — incompletă, întrucît lipsesc ultimele file, astfel că ajunge numai pînă la împăratul Teofil, a. 829—842); textul este similar celui publicat de I. Bogdan, în *Letopisețul lui Azarie* (vezi mai jos).

b) Manuscrisul nr. 116 din Biblioteca fostei Academii Teologice din Kiev (astăzi la Biblioteca Academiei de Științe a R. S. S. Ucrainene)², copiat înainte de 1561, parte la Baia, parte la Slatina, de către Isaia, viitorul episcop de Rădăuți (în anii 1564—1577), în slavona sîrbă, cu unele bulgarisme: **Сказаніе въ кра(т)-цѣ лѣто(м) сѣщн(м) в(т) ѿадама до ннѣшнѣго врѣмене рѣдо(м)** (*Cronografie pe scurt a neamurilor de la Adam pînă în vremea de astăzi*, ff. 422r—438v). Textul *Cronografiei pe scurt*, cu completări pentru anii 829—1425, pînă la Manuel II Paleologul, cînd se face trecerea la *Letopisețul sîrbesc nou*, a fost publicat de Ioan Bogdan, în *Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtschreibung*³, și inclus de Lj. Stojanović, în *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, grupa întîii⁴. Reprezentînd forma cea mai detaliată și completă dintre manuscrisele slavo-române, utilizăm în ediția noastră acest manuscrit — în reproducerea lui Ioan Bogdan —, ca fiind cel mai apropiat de versiunea la care a recurs Mihail Moxa, cum a arătat slavistul român, în studiul ce însoțește ediția⁵.

c) Manuscritul O, XVII, nr. 13 al Bibliotecii Publice „M. E. Saltîkov-Șcedrin” din Leningrad (ff. 208—224, împreună cu *Letopisețul sîrbesc nou*), copiat în Moldova, la sfîrșitul secolului al XVI-lea sau la începutul celui de-al XVII-lea; textul, mai comprimat decît cel din manuscritul precedent, asemănîndu-se cu alte

¹ Vezi: A. I. Iașimirski, *Славянские и русские рукописи румынских библиотек*, St. Pb., 1905, p. 501—507; P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R. P. R.*, vol. I, București, 1959, p. XIV; Idem, *Catalogul manuscriselor slavo-române și slave din Biblioteca Academiei R. S. România*, vol. II, îngrijit de Dalila-Lucia Aramă și revizuit de G. Mihăilă, nr. 320 (text dact. la B.A.R.).

² Vezi Ioan Bogdan, *Vechile cronici moldovenesti pînă la Ureche*, București, 1891, p. 1—19; *Scrieri alese*, cu o prefață de E. Petrovici, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de G. Mihăilă, București, Ed. Academiei, 1968, p. 272—286.

³ Extras din „Archiv für slavische Philologie”, Bd. XIII, 1891, p. 481—543 (textul, p. 502—520); studiul (p. 481—502) a fost tradus și publicat în: Ioan Bogdan, *Scrieri alese*, p. 255—269 (note, p. 673—674).

⁴ Descrieri, p. XLI; Comentarii, p. LXIX—LXXIII; textul, p. 124—150, în coloana dreaptă, iar apoi integral, pînă la p. 153, împreună cu alte trei manuscrise sîrbești.

⁵ *Ein Beitrag* . . . , p. 482—487, 501—502 (*Scrieri alese*, p. 256—259, 268—269).

cinci copii sîrbești¹, nu se oprește însă, ca acestea, la împăratul Theofil (829—842), ci continuă pînă la Manual II Paleologul; a fost tipărit de Ioan Bogdan, în *Letopisețul lui Azarie*².

d) Manuscrisul slavo-român nr. 636 al B.A.R., scris în 1557, de ierodiaconul Ilarion, la porunca mitropolitului Grigorie Roșca — văr al lui Petru Rarcș —, la Mănăstirea Neamțului. Asemănător celui din manuscrisul precedent, textul începe însă de la Constantin cel Mare, avînd titlul *Хрѣстїаньстїн црѣїе* (*Împărații creștini*, ff. 220v—224r), și merge pînă la Manuel II Paleologul; a fost publicat de Ioan Bogdan, în *Cronice inedite atingătoare de istoria românilor*³.

e) Manuscrisul nr. 51 din colecția A. I. Iațimirski (Biblioteca Academiei de Științe a U.R.S.S. — Leningrad), copiat tot la Mănăstirea Neamțului, cam în același timp și avînd același conținut ca și precedentul (extrasul din *Cronografie*, ff. 209r—212r)⁴; o fotocopie integrală se află la B.A.R., ms. sl. nr. 658⁵.

f) Pe lângă aceste cinci copii, în anii din urmă a fost dat la iveală un alt manuscris, în redacția sîrbă, din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, scris probabil în Țara Românească sau la muntele Athos, conservat în Biblioteca episcopală din Arad, nr. 2; *Cronografie* are aici titlul: *Ска(з)нїе въ кра(т)цѣ соушїи(м) в(т) ѡдѣма до днешнїаго врѣмене* (pînă la Manuel II Paleologul, 1425; ff. 248r—257r)⁶.

2. *Cronica scurtă* (*Хроникѡν σύντομον*) a călugărului Gheorghe Amartolos („păcătosul”), scrisă în timpul lui Mihail III (842—867) sau curînd după aceea și

¹ Editate de Lj. Stojanović, *op. cit.*, p. 124—150, în coloana stîngă.

² Extras din „Analele Academiei Române”, seria II, t. XXXI, Mem. Secț. ist., București, 1909; descrierea ms., p. 3—10 (*Scrieri alese*, p. 418—423); textul, p. 65—73; trad. rom., p. 77—85. Lipsind fila de la începutul caietului 9, textul începe doar de la regele David (vezi p. 5, nota 1).

³ București, 1895; descrierea ms., p. 81—90 (*Scrieri alese*, p. 393—398); textul, p. 91—94; trad. rom., p. 96—100.

⁴ Vezi A. I. Iațimirski, *Из славянских рукописей*, Moscova, 1898, p. 81—84. Data 1512, citată după o presupusă însemnarea a copistului, pe ultima filă, 297, a fost pusă la îndoială, pe drept cuvînt, de E. Turdeanu, în studiul *Le Sbornik dit « de Bisericiani »*. *Fausse identité d'un manuscrit remarquable*, în volumul *Études de littérature roumaine et d'écrits slaves et grecs des Principautés Roumaines*, Leiden, 1985, p. 209—225 și nota complementară, p. 444 (cu confirmarea criticii sale de către Ion-Radu Mircea).

⁵ Vezi *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI*, publicate de Ioan Bogdan. Ed. rev. și compl. de P. P. Panaitescu, București, Ed. Academiei, 1959, p. 188—189; *Славяно-молдавские летописи XV—XVIII вв.*, ed. F. A. Grecul, red. resp. V. I. Buganov, Moscova, Ed. „Nauka”, 1976, p. 13—15.

⁶ Vezi: Ion-Radu Mircea, *Une version inconnue du „Mladji letopis” — la variante d'Arad*, extras din „Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor”, knj. XLIII, Belgrad, 1977, fasc. 3—4, p. 231¹—247 (textul, p. 240—245): sbornicul (147 ff.) a fost scris de patru mîini (poate la Athos), textele istorice (ff. 248r—257r, 270r—272v) și un altul (ff. 82r—98r) aparținînd uneia dintre ele; Lucia Djamo-Diaconiță, *Le chronographe slavon d'Arad*, „Revue des études sud-est européennes”, t. XVIII, 1980, nr. 1, p. 33—45 (despre *Cronografie*, p. 37—39): copistul pare a fi fost român.

relatînd istoria lumii de la „facere” pînă la împăratul Theofil (a. 842), a fost tradusă în limba slavă veche pe la sfîrșitul secolului X sau începutul celui de-al XI-lea, păstrîndu-se sub titlul **БРЕМЕНИКЪ** în còpii începînd din secolul al XIII-lea (în slavona rusă). A doua oară a fost transpusă în slavona sîrbă, pe la mijlocul secolului al XIV-lea, sub denumirea de **ЛѢТОВНИКЪ**; din cele 15 copii cunoscute (cea mai veche din 1386), trei sînt slavo-române din secolele al XV-lea și al XVI-lea¹:

a) Manuscrisul slavo-român nr. 321 al B.A.R., copiat în slavona sîrbă, în ultimele decenii ale secolului al XV-lea (Țara Românească); lipsindu-i 55 de file de la început și altele de la sfîrșit, cuprinde textul numai de la regele David pînă la Imperiul Bizantin, în secolul VII (239 ff.)².

b) Manuscrisul slavo-român nr. 320 al B.A.R., citat mai sus (la), cuprinde doar partea a doua a *Cronicii*, căci (lipsindu-i, de altfel, primul caiet) începe cu un eveniment din timpul lui Constantin cel Mare, în anul 337, cu puțin timp înainte morții acestuia (22 mai); la sfîrșit, ca și în alte manuscrise — după tradiția grecească —, relatarea este completată pentru anii 842—948 cu un fragment din *Cronica* lui Simeon Magistrul și Logofătul (ff. 170v—218v).

c) Manuscrisul slavo-român nr. 330 al B.A.R., copiat în Țara Românească, în secolul al XVI-lea, cuprinde într-o semiuncială minusculă: **ЛѢТОВНИКЪ СЪКРАЩЕНЪ W(T) ИЗЛОЖЕНІА ГЕОРГІА, ННОКА ИЖЕ W(T) РАЗАЧНЫ(Х) ЛѢТОПИСЦЪ СЪПИСА** (*Cronica scurtă, din expunerea lui Gheorghe Monahul, care a scris-o din diferiți cronicari*, ff. 179r—289v), de la „facerea lumii” pînă la moartea lui Alexandru, fiul lui Vasile Macedoneanul (a. 913), așadar, nu are completarea integrală din *Cronica* lui Simeon Magistrul, ca manuscrisul precedent (ff. 275v—289v).

3. *Cronica universală* a lui Simeon Magistrul și Logofătul, identificat, de obicei, cu Simeon Metafrastul³ (Εἰς τὴν κοσμοποιεῖν ἐκ τῆς γενέσεως καὶ χρονικὸν ἐφεξῆς συναλεγὲν ... ἐκ διαφορῶν χρονικῶν καὶ ἱστοριῶν — *De la facerea lumii, din Geneză, culegere... din cronici și istorii*)⁴, scrisă în a doua jumătate a secolului al X-lea și tradusă în slavona mediobulgară, probabil, în secolul al XIV-lea, cuprinde evenimentele de la „facerea lumii” pînă în anul 948.

a) Am văzut mai sus (2b) că, în unele manuscrise, inclusiv în nr. 320 de la B.A.R., în completarea *Cronicii* lui Gheorghe Amartolos, se reproduce partea finală (anii 842—948) a scrierii lui Simeon Magistrul (ff. 170v—218v). În același

¹ Vezi: M. Weingart, *Byz. kroniky...*, II, 2, p. 145—499 (despre primele două manuscrise, p. 253—263); A. I. Iașimirski, *Славянские и русские рукописи...*, p. 501—508; P. P. Panaitescu, *Catalogul manuscriselor...*, II, nr. 320, 321, 330.

² F. 201 provine dintr-un alt manuscris, iar din ff. 233—239 s-au păstrat doar fragmente; vezi: A. I. Iașimirski, *loc. cit.*; P. P. Panaitescu, *Catalogul...*, II, nr. 321.

³ Vezi M. Weingart, *Byz. kroniky...*, I, p. 63—83.

⁴ Vezi Gy. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, I, p. 515—518.

manuscris se află, imediat în continuare, două capitole de la începutul aceleiași *Cronici*: **Ѡ** мирсцѣмъ створени(н) Сѹмевна Магистра и Логофета **Ѡ**(т) разанчнн(х) лѣтоуникъ и списателии (*Despre facerea lumii, de Simeon Magistrul și Logofătul, din diferite cronici și scriitori, ff.218v—220v*) și **Ѡ** хероу(вн)мѣхъ и пламеннѣмъ вроужїи (*Despre heruvimi și arma de flăcări, ff. 220v; neterminat, întrucît lipsesc file*).

b) De asemenea, în manuscrisul 330 al B.A.R. este inclusă o parte din *Cronica* aceluiași scriitor, și anume din anul 842 pînă în 913 (ff. 275v—289v).

c) În afară de aceste fragmente, *singurul manuscris* ce cuprinde *integral* traducerea slavonă mediobulgară a *Cronicii universale* a lui Simeon Magistrul și Logofătul este copia slavo-română realizată la Suceava, de preotul Manoil, sub îndrumarea mitropolitului Anastasie Crimca și apoi a ieromonahului Iorest, fiind încheiată la 11 octombrie 1637 (325 ff.). Păstrată la Biblioteca Publică „M. E. Saltikov-Șcedrin” din Leningrad sub cota F IV, nr. 307, *Cronica*, avînd titlul **СѹМЕВНА МЕТАФРАСТА И ЛОГОФЕТЪ СЪПИСАНІЕ МИРА Ѡ(Т) БЫТІА И ЛѢТОУНИКЪ СЪБРАНЪ Ѡ(Т) РАЗЛИЧНЫХЪ ЛѢТОПИСЕЦЪ** (*A lui Simeon Metafrastul și Logofătul, Descrierea lumii de la facere și cronică adunată din diferiți cronicari*), a fost editată, la inițiativa lui A. A. Kunik și V. G. Vasilievski¹, de V. I. Sreznevski, sub auspiciile Academiei Ruse: *Симеона Метафраста и Логофета Списание мира от бытия и летоуник, собран от различных летописец. Славянский перевод Симеона Логофета с дополнениями* (St. Petersburg, 1905), fiind reprodusă fotomecanic de două ori în anii din urmă: *Die Chronik des Symeon Metaphrastes und Logothetes. Nachdruck der slavischen Übersetzung in der Ausgabe von V. I. Sreznevskij, mit einer Einleitung von Robert Zett*²; V. I. Sreznevskij, *Slavjanskij perevod Chroniki Simeon Logoteta. With an Introduction by Iv. Dujčev*³. Întrucît Mihail Moxa a recurs pentru unele episoade la această cronică — după cum am semnalat în 1973⁴ —, o utilizăm în ediția noastră, după reproducerea îngrijită de R. Zett.

„Principala problemă ridicată în fața savanților ce s-au ocupat de traducerea veche bulgară (mediobulgară — *n.m.*) — subliniază istoricul bulgar Iv. Bojilov — a acestei scrieri cronografice (textul de bază cuprinde istoria pînă la anul 948, iar cu un adaos ajunge pînă la 1067) a constituit-o originalul grecesc. Cele mai apropiate de versiunea mediobulgară sînt manuscrisele Cod. Paris. nr. 854 (sec. XIII) și Cod. Vat. gr. 1807 (sec. XIV). Se crede că această versiune reflec-

¹ Vezi studiul acestuia, *Хроника Логофета на славянском и греческом, «Византийский временник», 2, 1895, p. 78—151.*

² În colecția „Slavische Propyläen”, Bd. 99, München, Wilhelm Fink Verlag, 1971: *Einleitung*, p. VII—XIII; *Предисловие*, p. III—XVI (paginația ediției originale); textul, ff. 1r—254r, respectiv, p. 1—144.

³ *Variorum Reprints*, London, 1971.

⁴ *Cultură și literatură*. . . , p. 394—397.

tă cel mai bine protograful grecesc”¹. Adaosul despre care este vorba provine din versiunea prescurtată a *Cronicii* lui Ioan Zonaras, fiind precedat de mențiunea: ΔΟ ΞΔΕ ΣΙΜΕΟΝΑ ΛΩΓΟΓΡΕΤΉ Ε(С) ΤΩΡΕΝΉ, Α Ω(Т) ΞΔΕ ΔΡΩΓΑΓΟ (*Pînă aici e alcătuit de Simeon Logofătul, iar de aici de altul, f. 254, p. 144; vezi mai jos, sub 4b*).

4. *Rezumatul de istorii* (Ἐπιτομὴ ἱστοριῶν) al lui Ioan Zonaras (prima jumătate a secolului al XII-lea), alcătuit după numeroase surse, cum sugerează însuși titlul, și tradus în slavona mediobulgară probabil în secolul al XIV-lea, începe de asemenea cu „facerea lumii” și duce povestirea pînă în anul 1118². În tradiția slavo-română însă nu se păstrează această versiune completă, ci una prescurtată în 1408, de călugărul sîrb Grigorie de la Hilandar, și cunoscută sub denumirea de *Paralipomenon*³:

a) Un sbornic al mănăstirii Krušedol, nr. 81(9), scris de mai multe mîini, la sfîrșitul secolului al XV-lea — începutul secolului al XVI-lea, fost al lui Maxim Brancovici (mitropolit al Țării Românești, prin anii 1507—1509), este, cel puțin în parte, slavo-român, fiind astfel descris de P. J. Šafařík:

„Die Handschrift scheint von mehreren Schreibern herzuführen, indem einige Stücke mit bulgaro-dacischer Orthographie eingetragen sind, was durch den abwechselnden Aufenthalt (in der Walachei und in Sirmien) des ehemaligen Besitzers und wahrscheinlichen Urhebers dieser Handschrift, des Erzbischofs Maxim, erklärbar ist”⁴.

Versiunea prescurtată a *Cronicii*, cu titlul **СЖЕ Ω(Т) НАЧЕЛА МНΟΥ БЫШІН(Х) ПИСАНІН КЪ ПРОСТРАН’СТЕН ОБАНЧЕНІА ПОВ’ДАНИИ(Х)** (*De la începutul lumii, din scrieri vechi, expuse amănunțit*), se află la ff. 126r—220v, mergînd pînă la primele decenii ale secolului al X-lea (**Цр(с)тво БаснаѦа Македона, арої: Льва Прѣмоудраго БаснаѦа и Константина БългарѦоро(а)ны(х), КонстантинѦа брата БаснаѦека**)⁵.

b) După cum am văzut mai sus (3c), *Cronica* lui Simeon Magistrul și Logofătul este continuată, în manuscrisul preotului Manoil de la Suceava, de un amplu

¹ *Стара бълг. лит.*, t.3, p. 393 (transpunere în bulgara modernă de Rumeana Zlatanova, p. 185—213; note, p. 393—397). Textul grecesc a fost editat în secolul trecut după alte manuscrise, sub numele unor compilatori bizantini: *Leonis Grammatici Chronographia*, ed. I. Bekker, Bonn, 1842; *Theodosii Meliteni qui fertur Chronographia*, ed. T.L.F. Tafel, München, 1859.

² Editată de A. Jacobs: *ЗонарѦс — Зонара. Die byzantinische Geschichte bei Johannes Zonaras in slavischer Übersetzung*, München, 1970 („Slavische Propyläen”, Bd. 98; citată de Iv. Božilov, *op. cit.*, p. 397; lipsește la B.A.R.).

³ Vezi M. Weingart, *Byz. kroniky...*, p. 125—159.

⁴ *Geschichte der serbischen Literatur*, hgg. von J. Jireček, I. Abtheilung (*Geschichte der südslavischen Literatur*, III. *Das serbischen Schriftthum*), Praga, 1865, nr. 147, p. 215: la data aceea sbornicul avea 328 ff., în timp ce Sava Petković, care-l citează, în *Opis rukopisa manastira Krušedola*, Sremski Karlovci, 1914, nr. 81 (9), p. 217—225, precizează că are numai 317 ff.; vezi, de asemenea, M. Weingart, *Byz. kroniky...*, I, p. 148—153.

⁵ Vezi descrierea cuprinsului la Sava Petković, *op. cit.*, p. 220—223.

extras din versiunea prescurtată a lui Zonaras, cuprinzând istoria Bizanțului între anii 948—1067, în slavona mediobulgară, ca și textul de bază (ff. 254r—325v, în *ed. cit.*, p. 144—186).

c) În sfârșit, un fragment din aceeași scriere se afla într-un manuscris din secolul al XV-lea, ce-a aparținut Mănăstirii Neamțului (nr. 10), descris foarte sumar de episcopul Melchisedec Ștefănescu, în 1883, și dispărut ulterior: „10. Un sbornic sîrbesc (slavon — *n.n.*) bine scris și bine păstrat pe hîrtie sclivisită, 8° gros. Cuprinde: a) Teologia lui Damaschin (...). e) Despre robia Ierusalimului de asirieni. Din letopiseșul lui Zonara”¹.

După cum vom vedea mai jos, Moxa a inclus în *Cronica* sa o serie de fragmente din Zonaras, în varianta prescurtată, pe care o avem la dispoziție numai fragmentar, în ediția menționată mai sus (b)²; în mod excepțional, deci, vom cita acest izvor, în părțile ce ne lipsesc, după o reproducere a textului original³.

5. *Cronica universală* a lui Constantin Manasses (n. la începutul secolului al XII-lea — m. 1187; în ultimii ani ai vieții, episcop de Naupaktos), cu titlul exact Χρονική σύνοψις (mai rar: Ἱστορικὴ σύνοψις — *Compendiu istoric*), ocupă un loc aparte în literatura istoriografică bizantină, fiind scrisă în 6733 versuri „politice” (iambi de 15 silabe, cu cezură după silaba a 8-a). Autorul, bun cunoscător al mitologiei și literaturii grecești antice, ca și predecesorul său Zonaras, făcea parte din cerul Irinei, soția sevastocratorului Andronic — fratele împăratului Manuel I Comnenul (1143—1180) —, căreia îi închină această impunătoare operă poetică, ce relatează istoria lumii, de la „facere”, pînă în anul 1081.

Bucurîndu-se de o largă audiență în lumea bizantină și neogreacă, *Cronica* s-a păstrat în 51 de manuscrise, dintre care cele mai vechi aparținînd secolului al XIII-lea⁴, atrăgînd încă din secolul al XVI-lea atenția umaniștilor și a savanților. În anul 1573 a fost tradusă în latină de J. Leunclavius (Löwenklau, 1533—1593), după care au urmat, la intervale mai mici sau mai mari, cinci ediții ale textului original, însoțit de aceeași traducere: *Annales Constantini Manassis*. Nunc primum in lucem prolati et de graecis latini facti, per Jo. Jo. Leunclavium, Basileae [Basel], 1573; Constantini Manassis *Annales*, graece et latine. Ioannes Meursius graece nunquam hactenus editos primus nunc vulgavit, Lugduni Batavorum [Leyda], 1616⁵ — așadar această primă ediție a textului original a apărut doar cu patru ani înaintea transpunerii românești a lui Mihail Moxa după versiunea mediobulgară; Κωνσταντίνου τοῦ Μανῆσση Σύνοψις Ἱστορικῆ. Const. Manassis *Breviarium historicum*, ex interpretatione Ioannis Leunclavii,

¹ *Catalog de cărțile sîrbești și rusești manuscrise vechi, ce se află în Biblioteca sintei Mănăstiri Neamțului...*, „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, an. II, vol. III, București, 1884, p. 130.

² Vezi cartea noastră, *Cultură și literatură...*, p. 397.

³ Vezi *Notă asupra ediției*, paragraful 3.

⁴ La acestea se adaugă alte 20 de manuscrise incomplete și 27 ce cuprind diverse fragmente.

⁵ Un exemplar la B.A.R. (II 42149), fost al Colegiului „Sf. Sava”.

cum eiusdem et Ioannis Meursii notis. Accedit variarum lectionum libellus, cura Leonis Allatii et Caroli Annibali Fabroti. Item Glossarium graeco-barbar. studio eiusdem Fabroti, Parisiis, 1655¹; *Constantinus Manasses, Niceta Choniata, Georgius Acropolita (Byzantinae Historiae Scriptores, XII, cu reproducerea exactă a titlului ediției precedente)*, Venetiis, 1729²; *Constantini Manassis Breviarium historiae metricum*. Recognovit Immanuel Bekkerus (*Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae. Constantinus Manasses, Ioel, Georgius Acropolita*), Bonnae, 1837 — ediție fundamentală pînă astăzi, pe care o utilizăm și noi în notele ce însoțesc textul și din care reproducem, atunci cînd este cazul, unele pasaje în original sau în traducerea latină a lui Leunclavius (tipărită în josul paginilor³; în sfîrșit, în: J. P. Migne, *Patrologiae Cursus completus, Series graeca posterior*, vol. CXXVII, Paris, 1864, col. 219—472: Τοῦ κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ Σύνωψις χρονικῆ ἀρχομένη ἀπὸ κοσμοποιίας μέχρι τοῦ κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βοτανειῶτου — Constantini Manassis *Compendium chronicum ab exordio mundi usque ad dominum Nicephorum Botaniatem*. Joanne Leunclavio interprete (cu o scurtă introducere și dedicația lui I. Meursius, col. 215—218)⁴.

Avînd în vedere bogata tradiție manuscrisă și faptul că textul n-a mai fost reeditat din 1864, mai întîi R. Goossens († 1954), iar în anii din urmă O. Lampsidis, și-au propus publicarea unei noi ediții critice, la nivelul științei filologice actuale⁵.

Cît privește traducerea mediobulgară în proză, efectuată în primii ani ai domniei și la porunca țarului Ioan Alexandru (1331—1371), de un cărturar anonim deosebit de inezestrat, aceasta s-a păstrat în cinci cōpii, dintre care două foarte apropiate în timp de protografal pierdut. Prima, luată ca bază a ediției lui Ioan Bogdan (vezi mai jos), este cea a preotului Filip din anul „6853”, respectiv din răstimpul 1 septembrie 1344—31 august 1345 (scrisă, se pare, pe alocuri și de o a doua mină), păstrată pînă în 1665 la mănăstirea Hilandar (Athos), iar apoi în Biblioteca Sinodală din Moscova (actualmente la Muzeul istoric, cota: Sin. 38, în folio, 140 ff.; textul pe ff. 38r—131v)⁶. Pe frontispiciul ei (în 10 din cele 12 spații mici albe dreptunghiulare) este înscrisă mențiunea, ce pare a fi copiată din

¹ În același volum: Georgius Codinus, *De originibus Constantinopolitanis* și alte texte; un exemplar la B.A.R. (IV. 25446).

² Exemplarul de la B.A.R. (IV 3291), fost al lui A. I. Odobescu.

³ Exemplarul de la B.A.R. (II 25822), fost al Colegiului „Sf. Sava”.

⁴ B.A.R., cota: III 48093.

⁵ Vezi: R. Goossens, *Quelques remarques sur la tradition manuscrite de la „Chronique” de Constantin Manassès*, în: *Atti del V Congresso internazionale di studi bizantini*, I (*Studi bizantini e neoellenici*, V, 1939), p. 470; O. Lampsidis, *L'édiction critique de la Chronique de Constantin Manassès*, în: *Actes du XXe Congrès international d'études byzantines. Ochride, 10—16 septembre 1961*, Belgrad, 1964, p. 373—377.

⁶ Vezi: *Летописца на Константин Манаси*, ediție fototipică a manuscrisului de la Vatican cuprinzînd traducerea mediobulgară, cu introducere și note de Iv. Duicev, Sofia, 1963, p. V—VIII (cu indicații bibliografice): la p. VI și VIII, reproducerea fotografică ale paginii de titlu (f. 38r) și a celei finale, cu însemnarea preotului Filip (f. 140r).

protograf; СНА|КНИ|ГА НЗ|ЛОЖЕ|НА ВЪ(С)| НЗ ГР|ЧЪСК|АГО Ѡ|ЗЫК[Д];
 ЫЛЕЖ[АНДРА] ЦР (Această carte a fost tradusă din limba greacă [la porunca]
 țarului [Ioan] Alexandru); iar la sfârșitul manuscrisului (f. 140r), preotul Filip
 a adăugat următoarea însemnare:

СЛАВА ИЖЕ ВЪ ТРОИЦИ СЛАВНОМОУ БГОУ, ИСПЛНѢЩОМОУ ВЪ
 МАЛѢ ВЕЛКАА, ИЖЕ И ПРИПИСАШЖ СЯ СНА СЛОВЕСА МАЛА И МНОГОПОЛЕЗНЫАА
 ПОВЕЛѢНІЕМЪ Г(С)НА МОЕГО БЛГОРОДНАГО И ХР(С)ТОЛОВЕНАГВ И ПРѢ-
 ВЪСВККАДГО И ДРЪЖАВНАГВ ЦРѢ ПРѢКРАСНАГВ ІВАНА ЫЛЕЖАНДРА, В
 ЛѢ(Т) ТЕЧЕННА X.S. Ѡ. ѠГ., ЕНДИ(К) [.Г.і.]. ПРИПИСА ФИЛИПЪ ПО(П) ПО ПОВЕ-
 ЛѢН[НЮ. . .]¹.

„Slavă lui Dumnezeu cel slăvit în Treime, care împlinește în cele mici [fapte]
 mari, drept care s-au și adăugat în scris (ПРИПИСАШЖ СЯ) aceste scurte și mult
 folosite cuvinte din porunca domnului meu, a nobilului și de Hristos iubitorului
 și preainălțatului și puternicului țar prealuminat Ioan Alexandru, în anul curgător
 6853 [1 sept. 1344—31 aug. 1345].

A adăugat în scris Filip preotul, la porunca [...]“.

A doua copie este prețiosul manuscris pe pergament (206 ff.², 29,5 × 21 cm),
 cu 69 de miniaturi de o inestimabilă valoare artistică și istorică, realizat cam în
 același timp (1344—1345) pentru țarul Ioan Alexandru și familia sa și ajuns,
 după căderea Tirnovei (1393), prin Croația, la Vatican, în anii 1475—1481 (Cod.
 Vaticanus Slav. II)³. Dintre miniaturi o valoare deosebită o au următoarele:
 prima, la f. 1r, reprezentînd pe țarul Ioan Alexandru, avînd la dreapta pe Iisus
 Hristos, iar la stînga pe cronicarul Manasses; a doua, la f. 2r, înfățișînd pe tînărul
 Ioan Asan, pe catafalc, înconjurat de tatăl său, țarul Ioan Alexandru, mama sa,
 Teodora — fiica domnului Țării Românești, Ioan Basarab I —, de alți membri

¹ Colțul din dreapta jos, rupt; probabil, urma: ЦРѢ ІВАНА ЫЛЕЖАНДРА
 „țarului Ioan Alexandru“ (vezi Iv. Duicev, *op. cit.*, p. VII, cu comentarii privind
 verbul ПРИПИСАТИ); informații asupra manuscrisului, de asemenea, în cartea
 profesorului K. M. Kuev, *Съдбата на старобългарската ръкописна книга през
 вековете*, ed. 2, Sofia, 1986, p. 250—256 (cu bibliografie).

² Lipsesc prima filă (ce cuprindea, desigur, titlul) și două file cu începutul
 textului.

³ Vezi ediția citată mai sus, precum și Ivan Duicev, *Миниатюрите на
 Манасиевата летопис*, Sofia, Ed. „Bălgarski chudožnik“, 1962, ed. 2, 1963 (cu
 un amplu studiu privind conținutul cronicii și particularitățile manuscrisului;
 versiuni în sîrbocroată și germană: *Miniature Manasijevoj letopisa*, Sofia, 1965;
Die Miniaturen der Manasses-Chronik, Sofia, 1965). Toate miniaturile sînt
 excelent redată în culori; anterior, acestea fuseseră reproduse în alb-negru și
 parțial în culori de B. Filov: *Les miniatures de la Chronique de Manassès à la
 Bibliothèque du Vatican*, Sofia, 1927 (și o versiune în limba bulgară).

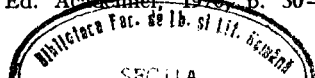
ai familiei și înalți prelați¹; a treia, la f.2v, cuprinzând o scenă alegorică, în două secvențe — întâmpinarea defunctului în rai de către Maica Domnului, care-l înfățișează patriarhului Avraam; în sfârșit, ultima miniatură, a 69-a, la f. 205r, reprezentând pe țarul Ioan Alexandru, avînd la stînga pe cei doi fii în viață, Mihail Asan și Ioan Srațimir, iar la dreapta pe fiul decedat, însoțit de un inger.

Așadar, acest manuscris — care are o valoare excepțională pentru istoria și arta bulgară veche — se dovedește a prezenta interes de asemenea pentru istoria relațiilor româno-bulgare, în epoca unificatorului Țării Românești, Basarab I, a cărui fiică, Teodora, era soția țarului bulgar. În legătură cu această importantă perioadă a relațiilor politice româno-bulgare², menționăm aici o lungă însemnare — epilog în *Psaltirea cu tîlc* din 1337, copiată pentru țarul Ioan Alexandru și familia sa, în care, printre altele, citim:

Радоуи сѣ, црѣю ѿлеѡан(д)ре, радоуи сѣ, Іване, радоуи сѣ сѣ
благочѣстивымы сѣномы сѣпржгомь, сѣ црѣемъ Ѳеѡ(д)рж, радоуи сѣ
сѣ сѣ слад'кнм[н] чады вашими, Мнхиломь црѣемь ѿсѣнемь и Сра-
цимиромь и ѿсѣнемь.

¹ În spatele țarului se distinge cel puțin figura unuia din cei doi fii în viață, probabil Mihail Asan (miniatura e parțial deteriorată), iar lângă Teodora, o tînără în doliu, poate fiica, Kera Tamara. Vezi, în afara comentariilor lui Ivan Duicev la această miniatură, ampla monografie a lui Ivan Bojilov, *Фамилията на Асеневици (1186—1460). Генеалогия и просопография*, Sofia, 1985, p. 149—246, unde se dau informații detaliate despre întreaga familie. Fiul despotului Srațimir și al Kerei Petrița — răs-strănepoată a lui Ioan Asan I (1186—1196), a cărui origine „vlahă”, adică românească, împreună cu frații săi, Teodor-Petru (1186—1197) și Caloian (1197—1207), în zadar încearcă autorul s-o respingă (în ciuda izvoarelor și a unei bogate bibliografii, inclusiv românești, p. 11—66) —, țarul Ioan Alexandru (n. cca. 1300) s-a căsătorit cu fiica lui Basarab I, Teodora, pe cînd era încă despot de Lovci, înainte de 1323; împreună au avut trei fii și o fiică: Mihail Asan (n. cca. 1323/1324 — m. înainte de 1356, poate într-o luptă), Ioan Srațimir (n. după 1324), viitorul țar al Vidinului (1371—1396), căsătorit prin 1352—1356, cu Ana, fiica lui Nicolae Alexandru Basarab (deci soră a lui Vlaicu-Vodă și nepoată a Teodorei), Ioan Asan (n. cca. 1328/1331 — m. cca. 1344/1345, în vîrstă de 14—15 ani, cum e înfățișat în miniatură) și Kera Tamara (n. după 1337, căsătorită înainte de 1355 cu despotul Constantin, iar mai tirziu, prin 1371, dată de soție sultanului Murad I, „pentru poporul bulgar”). Despărțit înainte de 1 sept. 1347 de Teodora (I) — care a intrat în mănăstire, luîndu-și numele de Teofana —, Ioan Alexandru s-a recăsătorit cu o evreică, Sara, botezată tot Teodora (II), cu care a avut doi fii și trei fiice: Ioan Șișman (viitorul țar al Tîrnovei, 1371—1393), Ioan Asan (numit astfel în amintirea fratelui mort), Kera Maria, Desislava și Vasilisa. Adăugăm că o urmașă a aceleiași familii — ca și a Paleologilor bizantini — a fost Maria Azenina Paleologhina din Mangop, devenită soție a lui Ștefan cel Mare, în 1472 (m. 1477; vezi *op. cit.*, p. 416—418, cu indicații bibliografice, inclusiv românești).

² Vezi, de exemplu: E. Turdeanu, *La littérature...*, p. 1—3, 25—26; Șt. Ștefănescu, *Țara Românească, de la Basarab I „Întemeietorul” pînă la Mihail Viteazul*, București, Ed. Academiei, 1979, p. 30—31.

„Bucură-te, țarule Alexandre, bucură-te împreună cu soția ta, țărița Theodora, bucurați-vă amândoi cu copiii voștri dragi, Mihail Asan țarul și Srațimir și [Ioan] Asan“¹.

A treia copie, de asemenea, în slavona mediobulgară (scrisă de două mâini), a fost realizată în Moldova, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, și se află într-un sbornic de scrieri religioase și istorice (247 file, dintre care prima și ultima adăugate la legat, 18,5 × 13,5 cm), format din trei părți diferite: 1) ff. 1 și 2–36; 2) ff. 37–47; 3) ff. 48–246 și 247. Cea de-a treia parte, formată din 25 de caiete a câte 8 file (cu excepția caietului 7, căruia îi lipsește ultima filă, după f. 102, și a ultimului, din care s-a păstrat doar filele 1–6), cuprinde, pe lângă alte texte, *Cronica* lui Constantin Manasses, sub titlul: **Прѣмѣдраго Манасіа и лѣтописца Гьвѣрانیе лѣтно, ш(т)сѣзданіа мнрѣ начиннажше и текжци [S:ТЕКЖШЕ] до самого цр(с)тва квр Никифора Ботаниота** (*Al preafințeleptului cronicar Manasses, Compendiu istoric, începând de la facerea lumii pînă la împărăția lui chir Nichifor Botaniatul*, ff. 103r–235v), urmată de o scurtă listă a *Regilor Israelului* (ff. 236r–237r) și de *Letopisețul de cînd s-a început Țara Moldovei* (ff. 237v–246v), cea mai veche și mai completă formă a cronicii Moldovei, scrisă în epoca lui Ștefan cel Mare și a fiului său, Bogdan III (din păcate fără sfîrșit – întrerupîndu-se la anul 1507 –, întrucît au dispărut ultimele două file).

Aparținînd pe la sfîrșitul secolului al XVII-lea protopopului Ursu din Iași – rudă a mitropolitului Varlaam² –, sbornicul a fost dăruit de soția acestuia preotului Gheorghe din Băiceni (sat în apropiere de Iași), după cum rezultă din însemnarea datată 1710 (f. 30v). Mai tîrziu, ajungînd în mîinile unui lipovean din țara noastră, acesta l-a vîndut, la 4 august 1861, preotului bulgar Mancio N. Djudjov din Zebil (jud. Tulcea), care l-a dat în păstrare bibliotecii populare din Tulcea, la 3 septembrie 1869 (cf. însemnările de la f. 36r–v). Peste circa un sfert de secol, profesorul tulcean Alexandru Pop l-a semnalat lui Ioan Bogdan, care a editat în 1895 *Letopisețul de cînd s-a început Țara Moldovei*, dînd o descriere a întregului manuscris³.

Între timp, începînd din 1889, slavistul român începuse pregătirea ediției *Cronicii universale* a lui Manasses, după manuscrisul de la Moscova (S – Sinodal), colaționat cu cel de la Vatican (V), căruia i-a adăugat și acest manuscris (T – Tulcea), însoțind ediția de un glosar complet. Imprimată la Socec, în preajma anului 1909, aceasta n-a fost însă difuzată, întrucît I. Bogdan intenționa să-i adauge un studiu, pe care însă – ocupat cu alte lucrări – n-a mai apucat să-l redacteze pînă la sfîrșitu-i prematur (1 iunie 1919). Abia peste trei ani, prietenul său I. Bianu a pus în vînzare ediția, însoțită de o scurtă prefață (din păcate, cu unele inexactități): *Cronica lui Constantin Manasses. Traducere mediobulgară*,

¹ Vezi Hr. Kodov, *Опис на славянските ръкописи в Библиотеката на Българска Академия на науките*, Sofia, 1969, nr. 2, p. 11–16.

² Vezi G. Ivașcu, *Istoria literaturii române*, București, 1969, planșă între pp. 82–83.

³ *Cronice inedite...*, p. VII–IX, 3–78 (*Scrieri alese*, p. 374–393).

făcută pe la 1350¹. *Text și glosar* de Ioan Bogdan. Cu prefață de I. Bianu. Publicare postumă, București, Atelierele grafice Sococ & Co, 1922, VIII + 456 p. (textul, p. 1—222; *Glosar*, p. 223—456)². Ediția cuprinde, la pp. 46—67, *Povestea Troiei*, o scriere independentă, într-o traducere mai apropiată de limba populară mediobulgară, adăugată numai în manuscrisul de la Vatican, pe 22 de file separate, după capitolul corespunzător din *Cronica* lui Manasses (ff. 42—62; după f. 56 urmează f. 56 bis, nenumerotată). Merită să fie subliniat faptul că traducătorul bulgar al *Cronicii* lui Manasses a împărțit textul în 127 de capitole, dându-le titluri separate (nenumerotate), și, după cum se știe, a adăugat în diverse locuri mai multe pasaje, dintre care unele referitoare la istoria Bulgariei și la raporturile bulgaro-bizantine, extrase, în cea mai mare parte, din *Cronica* lui Ioan Zonaras³: acestea, copiate în manuscrise cu chinovar, uneori (în ms. de la Tulcea) chiar marginal, sînt redată în ediție spațiat, ca și cuvintele prin care traducătorul explică unii termeni sau expresii grecești⁴. În notele ce însoțesc textul, editat după manuscrisul S, Ioan Bogdan dă variante după V și T, precum și comentarii privind raporturile dintre traducere și original, în cazurile în care acesta n-a fost redat cu exactitate, semnalează unele omisiuni ale traducătorului, în fine, menționează pasajele scrise de copistul B, în manuscrisul de la Tulcea, alături de copistul A, căruia-i datorăm cea mai mare parte.

Glosarul anexat ediției, o adevărată operă lexicografică trilingvă, cuprinde peste 6500 de cuvinte, traduse în românește și însoțite de corespondentele din originalul bizantin, ceea ce facilitează înțelegerea tuturor nuanțelor de sens și lămurirea influenței grecești în formarea numeroaselor cuvinte compuse ale traducătorului bulgar⁵. Confruntînd *Glosarul* său cu *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum* al lui Fr. Miklosich (Viena, 1862—1865), I. Bogdan a marcat cu asterisc cuvintele noi, neînregistrate de acesta, în număr de circa 1400 (inclusiv

¹ Datarea inexactă aparține lui I. Bianu.

² Copia de mină a lui I. Bogdan se păstrează la B.A.R., ms. rom. nr. 5214 (Colecția Bogdan, nr. 4), ff. 9r—102v.

³ Vezi: M. Weingart, *Byz. kroniky...*, I, p. 220—236 (19 fragmente, reproduce după ediția lui Ioan Bogdan, în paralel cu pasajele corespunzătoare din Zonaras); Iordan Ivanov, *Български старини из Македония* ed. 2, Sofia, 1931 (reprod. fototipică, 1970), p. 618—623 (după manuscrisul de la Hilandar — vezi mai jos); P. Dinekov, K. Kuev, D. Petkanova, *Христотамия...*, p. 335—345; Iv. Duicev, *Летописта...*, p. XI (cu bibliogr. anterioară).

⁴ Îndeobște, cercetătorii s-au ocupat de cele 19 adaose referitoare la istoria Bulgariei, care încep de la cap. 71, *Împărăția lui Teodosie cel Mic* (în ed. lui I. Bogdan, p. 99); în realitate, totalul adaoselor se ridică la 30, în afara explicațiilor (gloselor), constînd din 2—3 cuvinte. Vezi și transpunerea în bulgara modernă, în versuri albe, datorată lui Iv. Buiukliev, în *Стара бълг. лит.*, 3, p. 241—343, unde acestea, de asemenea, sînt redată spațiat (note, p. 400—410).

⁵ Vezi lista lor la M. Weingart, *Byz. kroniky...*, I, p. 198—215; cf. de asemenea: I. Трифонов, *Бележки към среднобългарския превод на Манасиевата хроника*, «Известия на Бълг. археол. институт», II, Sofia, 1923—1924, p. 137—173; H. Boissin, *Le Manassès moyen-bulgare*, Paris, 1946. Adăugăm că trimiterile la *Povestea Troiei* sînt redată în *Glosar* cu cifre aldine.

vreo 470 nume proprii și derivate de-ale acestora), astfel că lista lor reprezintă un prețios supliment la fundamentală operă a savantului sloven, care abia în anii din urmă este înlocuită — dar nu integral — de monumentalul *Lexicon linguae paleoslovenicae*, în curs de apariție la Praga, sub redacția lui J. Kurz, Fr. V. Mareš și Zoe Hauptová (t. I—IV, fl—G, 1958—1987). Valoarea acestei „frumoase ediții” — după expresia cunoscutului istorician al limbii bulgare K. Mircev¹ —, înlocuită numai parțial de reproducerea fotografică a manuscrisului de la Vatican, îngrijită de regretatul academician Iv. Duicev († 1986), citată mai sus, este subliniată și de reeditarea fotomecanică, întreprinsă cu două decenii în urmă, în cadrul unei celebre colecții: *Die slavische Manasses-Chronik*, nach der Ausgabe von Joan Bogdan. Mit einer Einleitung von Johann Schröpfer, München, W. Fink Verlag, 1966².

Ne-am oprit ceva mai îndelung asupra acestei cronici și asupra ediției savantului român, întrucât opera lui Manasses în traducere mediobulgară reprezintă — cum au arătat V. Grigorovici³, B. P. Hasdeu⁴, Ioan Bogdan⁵ și Margareta Ștefănescu-Serghi⁶ — izvorul principal pentru cea mai mare parte a *Cronicii* lui Moxa: copia slavo-română din secolul al XVI-lea ni se pare cea mai apropiată de manuscrisul utilizat de cănturaru l olean și, cum această copie nu este cunoscută specialiștilor decât prin variantele citate de Ioan Bogdan, am socotit util să recurgem tocmai la ea în textul paralel ce însoțește ediția noastră, făcând însă trimiteri de rigoare la ediție și, în note, la manuscrisele S și V. Împrumutat de slavistul bucureștean în vederea edițiilor sale⁷, fără însă a putea s-o încheie pe a doua, manuscrisul a intrat, după moartea lui, împreună cu întreaga arhivă, în Biblioteca Academiei Române, unde se păstrează în colecția manuscriselor slave și slavo-române, nr. 649.

În sfârșit, menționăm că alte două copii, în redacția sîrbă, au fost semnalate și studiate parțial, după publicarea ediției lui Ioan Bogdan: ms. nr. 333 din biblioteca mănăstirii Hilandar, datat 1510, și ms. fost la catedrala Sf. Sofia din

¹ *Историческа граматика на български език*, ed. 2, Sofia, 1963, p. 17.

² „Slavische Propyläen“, Bd. 12 (din păcate, fără *Glossar*).

³ Vezi *Nota asupra ediției*, paragraful 1.

⁴ *Cuvente den bătrîni*, t. I, București, 1878, p. 339—340 (ed. 1983, p. 300—301).

⁵ *Manasse ca izvor a [I] lui Moxa*, studiu de prin 1889—1890, rămas în manuscris (neterminat), publicat în *Scrieri alese*, p. 627—633 (note, p. 698).

⁶ *Cronica lui Manasses și literatura româno-slavă și română veche*, extras din „Arhiva”, XXXIV, 1927, nr. 3—4, IV + 38 p. „Am tradus prealabil versiunea mediobulgară a *Cronicei* lui Manasses în românește — spune autoarea (p. 6, nota 3) — și am supus-o aprecierii Casei Școalelor pentru gratuită tipărire (n-a fost publicată — n.n.). Începutul *Cronicei*, 1—13, 1-am tipărit în « Arhiva », XXXIII [1926], 3—4, p. 239—249”.

⁷ Iată ce scria el în *Prefața la Cronice inedice...* (p. IX): „Rămîne să-mi împlinesc o plăcută datorie, mulțămînd clubului bulgar « Soglasie » din Tulcea pentru încrederea ce mi-a arătat, punîndu-mi la dispoziție pentru un timp destul de îndelungat manuscrisul din biblioteca sa în care se află letopisețul de la Bistrița” (= *Letopisețul de cînd s-a început Țara Moldovei*).

Novgorod (actualmente la Biblioteca Publică din Leningrad, cota: Sof. 1497), scris în secolul al XVII-lea ¹. Pe baza tuturor celor cinci manuscrise, acad. Iv. Duicev inițiase, împreună cu M. A. Salmina (Leningrad), o nouă ediție critică, despre care însă nu dispunem de noi informații ².

6. *Cronica anilor 1296—1413*, atribuită de curînd lui Ioan Chortasménos, ocupă un loc aparte în această tradiție istoriografică. Este meritul lui Ioan Bogdan de a fi descoperit în 1890 *unicul* exemplar al acestei interesante scrieri istoriografice, fără titlu, consacrată evenimentelor din Peninsula Balcanică, în special confrunțărilor dintre turci și statele creștine — în primul rînd, Bizanțul —, de la sfîrșitul secolului al XIII-lea pînă la începutul celui de-al XV-lea. Păstrată în același manuscris nr. 116 de la Kiev, menționat mai sus (1b), pe ff. 440—447 ³, cronica a fost publicată de slavistul român sub titlul *Bulgarische Chronik von 1296—1413*, alături de *Cronografia pe scurt* a patriarhului Nichifor și de *Letopisețul sîrbesc nou* (vezi mai jos, sub 8a), în revista profesorului său V. Jagić, care a însoțit-o de traducerea latină, pentru a o face accesibilă unui cerc mai larg de specialiști ⁴.

Studiată, în primul rînd, de I. Bogdan însuși ⁵, iar apoi de marele istoric al slavilor de sud K. Jireček ⁶ și de alți cercetători ⁷, transpusă în bulgara modernă și reeditată astfel de mai multe ori ⁸, această scriere a suscitât în anii din urmă aprinse discuții, privind mai ales presupusul autor și orientarea sa politică ⁹. Mer-

¹ Vezi: Iv. Duicev, *Летописца...*, p. IX—X; K. M. Kuev, *Съдбата* p. 252—253.

² Vezi: Iv. Duicev, *Миниатюрите...*, p. 7; K. M. Kuev, *op. cit.*, p. 253.

³ Fila dinainte, 439, și două file următoare, 448—449, au rămas albe.

⁴ Ein *Beitrag*... p. 526—535 (textul), 536—543 (trad. lat.). Copia de mină a lui I. I. Bogdan, cuprinzînd toate cele trei texte, se păstrează la B.A.R., ms. rom. nr. 5214 (col. Bogdan, nr. 4), ff. 103r—121r.

⁵ Ein *Beitrag*... p. 490—502 (*Scrieri alese*, p. 261—269).

⁶ *Zur Würdigung der neu entdeckten bulgar. Chronik*, „Archiv f. sl. Phil.“, XIV, 1892, p. 255—277 (trad. sîrbocroată în vol. *Zbornik Konstantina Jirečeka*, I, îngrijit de acad. M. Dinić, Belgrad, 1959, p. 393—410).

⁷ Al. Burmov, *Избрани произведения*, t. I, Sofia, 1968, p. 287—296; *История на българската литература*, t. I, red. resp. P. Dinekov, Sofia, 1962, p. 354—355 (B. Anghelov); *Речник на българската литература*, t. I, Sofia, 1976, p. 158 (Liliana Grașeva, cu bibliogr.).

⁸ Jordan Ivanov, *Старобългарски разкази*, Sofia, 1935, p. 66—71; Iv. Duicev, *Из старата българска книжника*, II, Sofia, 1944, p. 266—275; P. Dinekov, K. Kuev, D. Petkanova, *Христоматия...*, p. 476—481; *Стара бълг. лит.*, 3, p. 85—91 (note de Iv. Bojilov, p. 368—369).

⁹ K. Mecav a încercat s-o atribuie călugărului Isaia Serrski (*Българската хроника от началото на XV век*, «Известия на Ист. за история», t. 19, Sofia, 1967, p. 219—242; *Търновска книжовна школа и прозвучето «Скилоидан» в Безименната българска хроника от началото на XV в.*, în: *Търновска книжовна школа*, 2, Sofia, 1980, p. 215—224), fiind combătut de E. P. Naumov (*Об авторстве Анонимной болгарской хроники XV века*, «Советско славяноведение», 1969, nr. 3, p. 41—42) și de B. Anghelov (*Страници из историята на старобългарската литература*, Sofia, 1974, p. 224—230).

gînd pe un drum sugerat încă în 1901 de E. Kałuźniacki¹, iar mai tîrziu de Iv. Duicev², D. Nastase a adus temeinice argumente în sprijinul idëii că autorul a fost grec, și anume notarul patriarhiei din Constantinopol, Ioan Chortasménos (n. cca. 1370 — m. cca. 1436/7), viitor episcop de Selimbria (sub numele de Ignatios), care a scris-o probabil în anii 1411 — 1413³. Impresionează, în special, detaliile privind asediul nereușit al Constantinopolului de către turci, în anii 1394/1395 — 1402, care nu puteau proveni decît de la un martor ocular. Din păcate însă, textul original nu s-a păstrat, dar el poate fi intuit în anumite expresii și formulări ale autorului, ce-și găsesc analogii în unele însemnări cu caracter istoriografic ale cîrturarului grec menționat⁴.

Dar, oricum ar sta lucrurile, această cronică, cunoscută (deocamdată) numai în mediobulgară, precum și în transpunerea aproape integrală românească a lui Moxa, în partea finală a *Cronicii* sale, după cum a intuit V. I. Grîgorovici — care a editat prima dată această parte a *Cronicii* (1859)⁵ — și a confirmat Ioan Bogdan, aparține și culturii bulgare, prin traducerea efectuată de un anonim, probabil în cursul secolului al XV-lea, undeva în afara teritoriilor ocupate de turci⁶. În ceea ce ne privește, o reproducem integral, recurgînd la fotocopiile pe care le-am executat pe baza microfilmului obținut de B.A.R. (Mm 189/1).

7. *Viețile țarilor și arhiepiscopilor sîrbi*. În seria biografiilor regilor și arhiepiscopilor sîrbi, un loc important îl ocupă cele scrise în deceniul al doilea al secolului al XIV-lea de către arhiepiscopul Danilo II (cca 1270 — 1337): a regelui Uroș, a reginei Elena, ale regilor Dragutin și Milutin, precum și ale arhiepiscopilor de după Sava Nemanja (1236) pînă la 1317, reunite de ucenicii săi într-un sbornic completat cu biografiile regilor pînă la Stefan Dušan (1345) și ale arhiepiscopilor și patriarhilor pînă la 1376, inclusiv cea a lui Danilo II însuși. Această prețioasă operă colectivă a vechii istoriografii sîrbești este cunoscută astăzi în zece copii,

¹ *Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius (1375—1393)*, Viena, 1901, p. CIX, nota 1; *Aus der panegyrischen Litteratur der Südslaven*, Viena 1901, p. 18, nota 1 (ambele reproduse într-un volum, cu o introducere de Iv. Duicev, în: *Variorum Reprints*, Slav. ser., Londra, 1971).

² *Из старата бълг. лум.*, II, p. 410—411; *La conquête turque et la prise de Constantinople dans la littérature slave de l'époque* (1953—1956), în *Medioevo bizantino-slavo*, vol. III, p. 333—487, din care cităm: „Cette chronique trahit une telle impartialité, même à l'égard du sort du peuple bulgare (...), qu'un savant [E. Kałuźniacki] admet même qu'elle n'est nullement l'oeuvre d'un écrivain bulgare, mais doit être considérée plutôt comme une version bulgare d'un original byzantin inconnu” (p. 360—361).

³ *Une chronique byzantine perdue et sa version slavo-roumaine*, „Cyrillo-methodianum”, IV, Thessalonique, 1977, p. 100—171.

⁴ *Ibidem*, p. 136—143.

⁵ *Vezi Nota asupra ediției*, paragraful 1.

⁶ D. Năstase presupune chiar că la mînăstirea Tismana (*op. cit.*, p. 145—157).

dintre care trei au fost utilizate în ediția lui Dj. Daničić¹: două din secolul al XVIII-lea, în slavona sîrbo-rusă (una din 1763, luată ca bază, alta din 1780), iar a treia, slavo-română, din secolul al XVI-lea (anterioară anului 1575), mai restrînsă însă, descoperită la Lvov. Alte șapte (inclusiv patru incomplete) au fost date la iveală ulterior: dintre acestea, mai importante sînt una sîrbească, de la mănăstirea Hilandar, datînd din 1553, dispărută la începutul secolului nostru, și a doua, copiată de călugărul și cronicarul moldovean Azarie, în 1567².

a) Primul dintre cele două manuscrise slavo-române este cunoscut mai ales din ediția lui Dj. Daničić, care l-a utilizat pentru variante și corecțiuni, precum și din albumul publicat de E. Kažužniacki și A. Sobolevski³. În facsimilul din acest volum se văd bine atît titlul: ЖИТИЕ И ЖИЗНЬ ПОВѢСТИ БГОУГОДНИ[Х] ДѢЯНИИ Х(С)ОЛЮБЕННЫ(Х) КРАЛЯ СРЪБСКІЕ И ПОМОРСКІЕ ЗЕМЛЯ (Viața și traiul [și] povestirile faptelor plăcute lui Dumnezeu ale evlavioșilor și de Hristos iubitorilor regi ai Țării Sîrbești și Pomoriei), cît și însemnarea din 20 noiembrie 1575 (7083) a cumpărătorului Gligorie Iurașcu uricarul, care a dăruit-o mănăstirii Sucevița. Scris în slavona sîrbă, cu cîteva timp înainte, acest codice avea 179 file de hirtie, în -8°. De la mănăstirea Sucevița a ajuns mult mai tîrziu în Biblioteca Universității din Lvov, de unde a dispărut în timpul celui de-al doilea război mondial. Din fericire însă, s-a păstrat o copie, executată în anii 1838—1839, la solicitarea lui P. J. Šafařík⁴.

b) Cel de-al doilea manuscris, ieșit de sub pana lui Azarie, în 1567, se păstrează pînă astăzi în aceeași mănăstire Sucevița (nr. 17/420, 227 ff. numerotate + 2 ff. nenumerate, 31 × 20 cm, scris în semiuncială îngrijită, cu unele elemente artistice). Semnalat mai întîi de A. Petrușevici (1888), apoi de Dimîtrie Dan (1923), manuscrisul a fost studiat pe larg de Ion-Radu Mircea. Valoarea acestei copii constă atît în vechimea ei — căci este cea mai veche păstrată pînă astăzi —, cît și în faptul că reprezintă o încercare de transpunere în slavona mediobulgară, fiind foarte apropiată din punct de vedere textologic de celălalt manuscris slavo-român, dar pe alocuri și de cele două copii sîrbești din secolul al XVIII-lea. Potrivit unei însemnări ulterioare, manuscrisul a fost cumpărat de mitropolitul Gheorghe Movilă (1587—1605), ctitor, împreună cu frații săi, al mănăstirii Sucevița, căreia l-a dăruit la sfîrșitul secolului al XVI-lea.

¹ *Životi kraljeva i arhiepiskopa srpskih*. Napisao arh. Danilo i drugi, Zagreb, 1866.

² Vezi: Ion-Radu Mircea, *Les vies des rois et des archevêques serbes et leur circulation en Moldavie*, „Revue des études sud-est européennes”, IV, 1966, nr. 3—4, p. 394—412; Idem, *Sur une édition critiques des Vies...*, extras din *Tekstologija srednjovekovnih južnoslovenskih književnosti*, Belgrad, 1981, p. 299—306.

³ *Альбом снимков с кирилловских рукописей румынского происхождения*, Petrograd, 1916, nr. 102.

⁴ Vezi J. Vašica — J. Vajs, *Soupis staroslovanských rukopisů Narodního Musea v Praze*, Praga, 1957, nr. 3, p. 6—7.

8. *Letopisețele sîrbești „noi”*. În sbornicele slavo-române care cuprind *Cronografia pe scurt* bizantină, se află și còpii ale *Letopisețelor sîrbești „noi” (mladji)*, legate direct de acestea:

a) După cum a constatat Lj. Stojanović, cea din manuscrisul nr. 116 de la Kiev (ff. 422r—438v), publicată de I. Bogdan (*Ein Beitrag...*, p. 520—525) și reprodusă de filologul sîrb, în comparație cu altele (*op. cit.*, p. 205—257), face parte din grupa I, împreună cu alte patru manuscrise (*Sofia I, Studenica, Sarandoporski și Cetinje*), care încep cu moartea lui Stefan Dušan (1355). Dacă pînă la anul 1484, patru din cele cinci versiuni se aseamănă¹, după această dată, ele diferă: cele de la Kiev și *Studenica* se opresc la 1490, ms. *Sarandoporski* continuă pînă la 1510, iar cel de la *Cetinje* pînă la 1572. După cum a arătat Ioan Bogdan², Mihail Moxa a recurs, în ultima parte a *Cronicii* sale, la o copie a *Letopisețului* similară celui slavo-român de la Kiev, căci se oprește exact la 1490: tocmai din aceasta reproducem și noi după ediția lui Ioan Bogdan.

b) Manuscrisului slavo-român de la Kiev trebuie să i se adauge cel de la Biblioteca Publică din Leningrad (O, XVII, nr. 13, ff. 208—224, împreună cu *Cronografia pe scurt*), care prezintă potrivit observației lui I. Bogdan, deosebiri „foarte neînsemnate”, cuprinzînd, de asemenea, evenimentele dintre 1355—1490³.

c) Apropiată de aceste două còpii, dar mai ales de manuscrisul de la Cetinje (față de care prezintă, totuși, unele omisiuni, mergînd pînă în 1571), este versiunea din manuscrisul de la Arad, din prima jumătate a secolului al XVII-lea (vezi mai sus, sub 1f). Textul respectiv a fost analizat și publicat atît de Ion-Radu Mircea⁴, cît și de Lucia Djamo-Diaconiță⁵.

d) O variantă prescurtată a acestui tip de letopiseț o reprezintă așa-numita *Cronică sîrbo-moldovenească* (ms. slavo-român nr. 636 al B.A.R., citat mai sus, sub 1d, ff. 224r—225v), în care o serie de știri sînt suprimate, adăugîndu-se, cîteva de istorie a Moldovei. Cum chiar prima știre privind moartea lui Stefan Dušan, în 1355, este înlocuită cu cea referitoare la primul domn al Moldovei, Dragoș, plasată în 1359 (dată admisă astăzi pentru Bogdan I), în loc de cca 1352—1353, *Letopisețul* începe de aici și merge pînă la 1512⁶.

e) Același conținut îl are manuscrisul nr. 51 din colecția A. I. Iațimirski, menționat de asemenea mai sus, sub 1e (ff. 213r—215r)⁷.

¹ Originalul după care s-a copiat ms. *Sofia I* mergea numai pînă la 1458 (copistul a adăugat trei știri izolate pînă la 1567).

² *Ein Beitrag...*, p. 488—490, 501—502 (*Scrieri alese*, p. 259—269).

³ *Letopisețul lui Azarie*, p. 73—77 (text), 85—89 (trad. rom.).

⁴ *Une version inconnue...*, p. 238—239 (comentarii), 245—247 (textul).

⁵ *Le chronographe...*, p. 39—45 (text, trad. franceză și comentarii).

⁶ Vezi I. Bogdan, *Cronice inedite...*, p. 94—96.

⁷ Vezi: A. I. Iațimirski, *Из славянских рукописей*, p. 81—84; *Cronicile slavo-române...*, p. 188—193; *Славяно-молдавские летописи...*, p. 13—15, 60—61.

O judicioasă caracterizare a acestei versiuni, numită pe drept *Cronica sîrbo-moldovenească* a dat-o Ioan Bogdan, primul care a publicat-o: „...Între manuscrisele cunoscute pînă acum nu găsisem nici unul unde analele moldovenești să fie amestecate cu cele sîrbești. Primul manuscris de asemenea natură este sbornicul cu no. 72 de la Mănăstirea Neamțului (azi ms. slavo-român nr. 636 al B.A.R., la care se adaugă ms. nr. 51 din colecția A. I. Iațimirski — n.n.), în care găsim combinate la un loc un extras din redacțiunea analelor sîrbești publicate de mine în *Archiv für slavische Philologie* cu știri din analele moldovenești. Aceasta este o încercare de a pune în legătură istoria Moldovei cu istoria Serbiei, Turciei și Imperiului Bizantin”¹. Dintr-o astfel de prelucrare a luat desigur Moxa unele știri referitoare la Moldova, dar — întrucît nu toate se găsesc în *Cronica sîrbo-moldovenească* —, în notele ce însoțesc partea finală a *Cronicii*, am preferat să ne referim direct la *Letopisețul de la Pulna II* (varianta pînă la 1518), din care provin și din care reproducem cîteva pasaje².

Așadar, putem spune că informarea cîrtilor români, a conducătorilor politici și ecleziaștici, a dregătorilor și clericilor de rînd, în secolele al XV-lea și al XVI-lea (probabil și mai înainte), în ceea ce privește istoria universală, mai ales a Imperiului Roman, a celui Bizantin și a țărilor balcanice, în ansamblu, era destul de largă și cuprindea aproape tot ce circula în slavonă, în acea epocă. Aceste cronici, mai ample sau mai succinte, se găsesc, de regulă, împreună cu cele originale românești (manuscrisele citate de la Tulcea, Kiev și Leningrad) sau chiar combinate cu știri de istorie internă (*Cronica sîrbo-moldovenească*, două copii), făcînd deci legătura între istoria universală și cea românească. Merită să fie subliniat, de asemenea, faptul că tradiția manuscrisă slavo-română a păstrat pentru posteritate două unicate — traducerea mediobulgară integrală a *Cronicii* lui Simeon Magistrul și Logofătul și cea a *Cronicii anilor 1296—1413*, atribuită lui Ioan Chortasménos.

După cum am văzut, unele manuscrise cuprinzînd cronici universale provin din Țara Românească și chiar de la mănăstirea Bistrița (ms. 320 al B.A.R., incluzînd *Cronica* lui Gheorghe Amartolos și *Cronografia* patriarhului Nichifor). Fără îndoială, numărul unor astfel de sbornice trebuie să fi fost mai mare în acele epoci. Așa, de exemplu, pornind de la faptul că în cunoscutele cronici moldovenești din secolul al XVI-lea Ioan Bogdan a constatat influența directă stilistică și lexicală a *Cronicii* lui Manasses, în versiunea mediobulgară³, Emil Turdeanu scria: „Macaire et Azarié en ont certainement possédé chacun leur exemplaire”⁴. Că și Țara Românească, în particular, mănăstirea Bistrița și alte lăcașe de cultură

¹ *Cronice inedite...*, p. 82 (*Scrieri alese*, p. 394).

² Manuscrisul O, XVII, nr. 13 de la Biblioteca Publică din Leningrad (menționat mai sus, sub b), ff. 225r—237v; vezi: I. Bogdan, *Letopisețul lui Azarie*, p. 90—96 (text), 125—131 (trad.); *Cronicile slavo-române...*, p. 53—66; *Славяно-молдавские летописи...*, p. 18, 68—74.

³ *Vechile cronice...*, p. 69—89; *Letopisețul lui Azarie*, p. 20—28 (*Scrieri alese*, p. 320—335, 431—438).

⁴ *La littérature bulgare...*, p. 30.

trebuie să fi avut mai multe sbornice cu un astfel de conținut ne-o dovedește *Cronica universală* a lui Mihail Moxa, care a combinat în transpunerea sa, în esență, patru din scrierile prezentate mai sus: *Compendiul istoric* al lui Constantin Manasses (cu o serie de prescurtări), la care a adăugat la tot pasul informații cronologice din *Cronografia pe scurt* a patriarhului Nichifor (inclusiv completarea acesteia pînă la 1425); în partea finală — *Cronica anilor 1296—1413* și *Letopisețul sîrbesc nou*. La acestea a adăugat, pe alocuri, fragmente din *Cronica universală* a lui Simeon Magistrul și Logofătul, din versiunea prescurtată a *Rezumatului de istorii* al lui Ioan Zonaras și din alte scrieri. Dintre textele istoriografice enumerate mai sus, numai *Cronica* lui Gheorghe Amartolos și *Viețile regilor și arhiepiscopilor sîrbi* n-au fost puse la contribuție de cărturarul oltean, a cărui operă poate fi, deci, considerată o sinteză în limba română a istoriografiei bizantino-slave cunoscute în Țările Române în cele două veacuri anterioare.

II. *Începuturile istoriografiei universale în limba română*. Nu este locul să ne oprim aici pe larg asupra istoriografiei românești originale din primele două secole de dezvoltare a ei în limba slavonă. Vom reaminti doar că, după datele de care dispunem, ea a început sub forma unor însemnări izolate în manuscrise încă în prima jumătate a secolului al XV-lea, reunite, se pare, în așa-numita *Cronică scurtă a Moldovei* (1359 [resp. 1352—1353] — 1451). A urmat apoi celebrul *Letopiseț de cînd s-a început Țara Moldovei*, scris în cea mai mare parte în epoca glorioasă a lui Ștefan cel Mare și continuat în timpul fiului său Bogdan III. Încă de pe acum ea se ramifică în variante externe și interne — *Cronica moldo-germană* (1457—1499), *Cronica moldo-rusă* (pînă în 1504), *Letopisețul de la Putna* (pînă în 1518, respectiv pînă în 1526) și *Cronica moldo-polonă* (pînă în 1552, cu completări pînă în 1564). Dacă unele dintre acestea, toate anonime, sînt mai apropiate compozițional, pe alocuri, de *Cronografia pe scurt* și de *Letopisețul sîrbesc nou* — copiate, de regulă, în aceleași manuscrise — prezentînd însă și un mare grad de originalitate, în special *Letopisețul de cînd s-a început Țara Moldovei*, în schimb, cele trei cronici din secolul al XVI-lea, datorate unor autori ce-și declină numele — episcopul Macarie (anii 1504—1551), egumenul Eftimie (anii 1541—1554) și călugărul Azarie (anii 1551—1574) — sînt tributare stilistic, cum a arătat Ioan Bogdan, mai ales *Cronicii* lui Constantin Manasses, fiind înrudite prin spirit și cu *Viețile regilor și arhiepiscopilor sîrbi*.

Țara Românească pare însă a fi fost mai vitregită în această privință, căci a doua jumătate a secolului al XV-lea, care ne-a dat în Moldova primul *Letopiseț* încheșat — de o înaltă valoare patriotică și artistică, în patetismul și sobrietatea sa —, a fost marcată aici de dese schimbări de domnie, în urma intervențiilor tot mai directe ale Imperiului Otoman în deceniile ce au urmat eroicei epoci a lui Mircea cel Mare. Așa se face că istoriografia originală apare mai întîi sub forma „mascată” a *Vieții lui Nifon*, fost patriarh al Constantinopolului și apoi mitropolit al Țării Românești, scrisă de Gavriil Protul (prin 1520) și înglobînd patru domnii — a lui Radu cel Mare, Mihnea, Vlăduț și Neagoe (1504—1520). Continuarea ei o descifrăm în varianta arhaică a *Letopisețului Cantacuzinesc*, scrisă desigur în slavonă, în mai multe etape, începînd din timpul lui Radu de la Afumați

(1522—1529) pînă în preajma domniei lui Mihai Viteazul (1593), a cărui domnie glorioasă și-a găsit o oglindire pe măsură în *Cronica* redactată, se pare, direct în limba română de marele logofăt Teodosie Rudeanu (sept. 1593—sept. 1600), dar păstrată numai în versiunea latină a lui Baltasar Walthar (1599), respectiv în prelucrarea sub influența ulterioară a boierilor Buzești, inclusă în același *Letopiseț*.

Dacă aceasta este cea mai veche cronică internă scrisă, probabil, în românește, deși nu s-a păstrat în forma genuină — ce a fost continuată de poemele grecești ale lui Stavrinou (*Poveste preafrumoasă a lui Mihai voievod*, scrisă în 1602) și Matei, egumenul mănăstirii Dealul (*Istoria celor săvîrșite în Ungrovlahia de la Șerban voievod pînă la Gavriil voievod*, 1602—1618), intrate și ele ulterior în țesătura *Letopisețului Cantacuzinesc* —, în schimb, în domeniul istoriografiei universale dispunem încă de la sfîrșitul secolului precedent (1588) de o primă încercare, ce e drept modestă, de traducere în *limba română* a unei variante prescurtate a *Cronografiei* patriarhului Nichifor, în versiune sîrbească. Ea merită o atenție deosebită atît pentru vechimea ei, cît și pentru faptul că ne permite să apreciem saltul pe care-l realizează Mihail Moxa peste trei decenii, dîndu-ne o sinteză istoriografică de largă cuprindere, constînd din transpunerea în românește, după un plan propriu, într-o redactare cu elemente de originalitate, a mai multor izvoare bizantino-slave.

Este vorba despre *Tabelul cronologic*, păstrat între hîrțile lui Petru Șchiopul, domn al Moldovei, în două rînduri (14 iunie 1574—21 noiembrie 1579; septembrie 1582—19 august 1591) și provenit de la episcopul Ghedeon al Rădăuților (1588—1591), se pare, prin intermediul lui Adam (Cipriotul), preotul domnului. Fila scrisă îngrijit, cu litere semiunciale, păstrată pînă nu de mult la Biblioteca Academiei (Doc. CCC/2), iar acum la Direcția Generală a Arhivelor Statului — București, a fost publicată pentru prima dată de N. Iorga, în 1900¹, fără a atrage prea mult atenția cercetătorilor. Recent însă textul a fost reeditat și reprodus fotografic, sub titlul *Tabele cronologice*, în volumul de *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*², și comentat în monografia lui Ion Gheție și Al. Mares, *Originile scrisului în limba română*, de astă dată cu titlul la singular, *Tabel cronologic*³. „În cazul textului nostru — spun cei doi lingviști —, referirea la regele Dušan dovedește că originalul slavon urmat de traducerea românească a fost de proveniență sîrbească, fapt remarcant, de altfel, de N. Iorga (1900), care

¹ *Documente privitoare la istoria românilor*, culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, vol. XI. *Acte din secolul al XVI-lea (1517—1612)*... , publicate de N. Iorga, București, 1900, p. 197 și IV.

² București, Ed. Academiei, 1979, nr. LXXI, p. 162 și 396. Pe verso Petru Șchiopul a scris două nume: *Adam* (greu lizibil, din cauza unei pete de cerneală) și *Ghidion* (episcopul Ghedeon a asistat, alături de mitropolitul Gheorghe Movilă, la cununia lui Petre Șchiopul cu doamna Irina, la 17 ian. 1591 — doc. LXXVII, p. 169 și 417, iar „popa Adam“ este menționat, de asemenea, în inventarul întocmit de fostul domn, la Bozen, în 1594 — doc. CI, pe 192—195, 459—468).

³ București, Ed. Șt. și Encicl., 1985, p. 406—409.

precizează că avem a face cu o cronologie «după un tipic bizantino-sîrbesc»¹ (p. 407).

În ceea ce ne privește, am căutat să determinăm mai exact acest izvor, constatînd că textul românesc se aseamănă cel mai mult cu versiunea mult abreviată a *Cronografiei pe scurt* a patriarhului Nichifor (cu completări ulterioare) — continuată de *Letopiseșul sîrbesc nou*, în diverse variante — ce se găsește în opt manuscrise sîrbești din grupele II, III și IV, după clasificarea lui Lj. Stojanović¹:

Grupa II — ms. lui Šafařík (Muzeul ceh, nr. 19), scris pe la mijlocul secolului al XVII-lea; ms. de la Belgrad II, de la sfîrșitul secolului al XVI-lea (Biblioteca Națională, nr. 273, distrus în timpul bombardamentului din 6 aprilie 1940);

Grupa III — ms. fost al lui Magarašević, scris după 1698 (dispărut în timpul primului război mondial); ms. de la Sofia II, din secolul al XVII-lea (Biblioteca Națională din Sofia, nr. 63); ms. de la mănăstirea Vel. Remeti, din același secol; ms. lui Vasić și Nešković (două copii moderne în Biblioteca Academiei Sîrbe, nr. 335, identice cu cel fost al episcopului J. Nešković), care se încheie în 1649; ms. lui Janko Šafarik (copie după un ms. necunoscut);

Grupa IV — ms. de la Sečenica (Muzeul ceh, nr. 12), fără sfîrșit, intrerupîndu-se la 1474.

Reproducem, în continuare, după *Documente și însemnări* ... acest scurt text, care, înscriindu-se printre cele mai vechi românești, ca aparținînd secolului al XVI-lea, este totodată primul text istoriografic ce s-a păstrat în limba noastră, precedînd cu peste 30 de ani *Cronica* lui Moxa. Îi alăturăm versiunea slavonă sîrbă, după ediția „cumulativă” (cu variante) a lui Lj. Stojanović (*op. cit.*, p. 160—161), față de care constatăm patru intreruperi nu prea mari și un adaos, la sfîrșit, al traducătorului român, stabilind cronologia de la Stefan Dečanski și „de la Adam” pînă la data scrierii textului. Întrucît, în cadrul acestei grupe de opt manuscrise sîrbești, se observă unele asemănări mai mari cu cel de la Belgrad II², alegem din variantele titlului pe a acestuia, traducînd-o între paranteze drepte în fruntea textului românesc. De asemenea, cum Moxa a inclus în *Cronica* sa multe segmente din *Cronografia pe scurt*, vom reproduce în coloana a treia pasajele mai mult sau mai puțin apropiate de cele ale traducerii de la 1588:

НАЧЕЛО ЛЕТОПИСЦА ВЪ [Începutul *Letopise-* *Cronica universală a lui*
КРАТЦЕ (Belgr. II) *țului pe scurt*] *Mihail Moxa*

ОТ ПЛАМА ДО ПО-† De la Adam pînă De-nceputul lumiei pînă la
ТОНА X. КСѢ. В. [2262] ЛѢТА la potop 2262 ai. potop 2242 de ai (cap. 1,
(Šaf., Belgr. II, Seč., Mag., f. 11v).
Jank., Sof. II, Rem., Vas.)[...].

¹ *Stari srpski rod. i let.*, p. XLIV—LVI.

² Publicat inițial de St. Novaković, *Gradja za srpskog ljetopisca*, „Starine”, IX, 1877, p. 60—90 (textul, p. 77—78).

ѠТ ѲДАМА ДО РОЖ- De la Adam pînă la De împărțirea limbilor pînă
ДВСТВА ІВРАМАІА (ДО І- Avram 3332. la Avraam 1072, iară de la
ВРАМА, Сеѣ.) .ХГТЛВ. [3332]
 (ХГСАВ. [3432], Jank. — 3700,
МAG.) ЛЕТА (Šaf., Belgr. II,
Сеѣ., Mag., Jank., Sof. II,
Rem.).

ѠТ РОЖДЪСТВА І- De la Avram pînă Den anul dentii a lui
ВРАМАІА ДО НХОДА СЫ- au eșit jidovii den Avraam pînă cînd au eșit
НОВА ІСРАИЛЕВЪ (ДО НХ- Eghipet 505, ovrerii den Eghipet 505 ai,
ХОДА ІСРАИЛЕКА УТ ЕГВП-
ТА, Belgr. II — ѠТ Ѳ- iară de la potop 3689
ДАМА [ІВРАМА?] ДО НХО-
ДА ПРЪКАГО ЦАРА ІСРАИ-
ЛЕКА, Сеѣ.) .ФЕ. [505] (.ФЛ. [530],
Belgr. II) ЛЕТА (Šaf., Belgr.
II, Сеѣ., Sof. II, Rem., Vas.).

І УТ ѲДАМА (ДО iară de la Adam
НХОДА, Mag.) ЖЕ ВЪ КОУПЕ pînă atunce 3837.
(КОУПНО, Sof. II, Rem., Vas. —
ВЪКОУПЕ ДО НХОДА ІСРАИ-
ЛЕКА, Belgr. II, Jank.) ЛЕТА
.ХГТЛВ. [3837] (Šaf., Belgr.
II, Mag., Sof. II, Rem., Vas.).

ѠТ НХОДА СЫНОВА De la eșitul jido- Den eșitul izraililor den
ІСРАИЛЕВЪ (ІСРАИЛЕКА, Belgr. vilor pînă la Saul, Eghipet pînă la D[a]v[i]d
II) ДО САОУЛА (ПРЪКАГО, Šaf.) întîiul împărat ji- 630 de ai,
ЦАРА ІСРАИЛЕКА (ДО ЦАРА
САОУЛА, Belgr. II) .ФЛВ. dovăscu, 547,
[547]. (.ФЛВ. [537] Belgr. II
— ЛЕТА (Šaf., Belgr. II, Сеѣ.).

І УТ ѲДАМА (ВЪ iară de la Adam iară de la Adam 4456 de
КОУПЕ, Šaf.—КОУПНО, Сеѣ.) pînă la Saul 4384. ai (cap. 6, f.16r).
ДО (ЦАРА, Mag.) САОУЛА
(Belgr. II, Сеѣ. — ПРЪКАГО
ЦАРА ІСРАИЛЕКА, Jank., Sof.
II, Rem., Vas.) ЛЕТА .ХАТПД.
[4384] (Šaf., Belgr. II — АТПВ.
[4382], Jank., Mag. — .ХАГМВ.
[4457], Сеѣ., Sof. II, Rem.
Vas.) [...].

ѢТЪ ПДАМА ДО ПЛЕ- De la Adam pînă De la Adam pînă la Alexan-
ЖАНДРА ЦАРА (МАКЕДОН- la Alexandru dru Machidon 5167 de ai
СКАГО, Belgr. II — ВЕЛНКАГО Machidon 5209. (cap. 8, f. 19v).
МАКЕДОНСКАГО ХРАБРА, Sof.
II — И ВЪСЕГА СВѢТА, Sof.
II, Rem. Vas.), ЛѢТЬ . . . ѠѢѠ.
[5209] (Šaf., Belgr. II, Seč.,
Jank., Sof. II, Rem. — . ѠѢѠѠ.
[5229], Vas.) [...].

ѢТЪ ПДАМА ДО ХРИ- De la Adam pînă De la Adam pînă la H[ris-
СТОКА ВЪПЛАЩЕНІА (РОЖ- au născut Hristos tojs 5500 de ai¹ (cap. 16,
ДЪСТВА, Mag., Sof. II, Rem., 5500¹, f.37v).
Vas. — РОЖДЪСТВА ГОСПОДА
НАШЕГО ІСОУСА ХРИСТА, Jank.
— ВЪПЛАЩЕНІА ГОСПОДНІА.
Belgr. II) . . . ѠѢѠ. [5500]¹ (5509¹,
Mag.) ЛЕТЪ (Šaf., Belgr. II, Seč.,
Mag., Jank., Sof. II, Rem., Vas.).

И УТ [corect: ДО] ІАРĂ ПІНĂ АУ ПУС
СПАСЬНІЕ СТРАСТИ ГОСПОДА H[risto]s pre cruce
НАШЕГО ІСОУ ХРИСТА (УТ 5533.
ВЪПЛАЩЕНІА ДО СПАСОНОСНЕН
СТРАСТИ ГОСПОДНІА И ДО
ВЪЗНЕСЕНІА, Seč.) . . . ѠѢѠГ.
[5533] ЛЕТА [...]

ѢТЪ ВЪСКРСЕНІА ХРИ- De la învierea lu De la H[risto]s pînă la
ТОВА (УТ ВЪСКРСЕНІА, Jank. H[risto]s pînă la Costantin, cînd adună săbor
— УТ ВЪЗНЕСЕНІА, Seč., Costandin împărat in Nișei, de alése lége
Jank.) ДО (ЦАРА, Mag. — ВЕЛН- 285², creștinească, 318 ai,
КАГО ЦАРА, Belgr. II — ПРЪВАГО
ЦАРА, Seč.) КОНСТАНТИНА
(ЦАРА, Jank. — ПРЪВАГО ЦАРА
ХРИСТІАНОМЪ, Šaf., Sof. II,
Rem., Vas.) . . . ѠПЕ. [285]
ЛЕТЪ (Šaf., Belgr. II — ЛЕТ
.ТМ. [340] И ЦАРСТВОКА
.ЛЕ. [35], Seč. — .ТѠБ. [372]
ЛЕТА, Jank., Sof. II, Rem.,
Vas. — 5930, Mag.)

¹ După „era alexandrină“, dar în ms. lui Magarašević se dă 5509 (decembrie), după „era constantinopolitană“.

² Ceea ce reprezintă a. 318, ca și la Moxa; conciliul de la Niceea a avut însă loc în a. 325 (Nichifor a dat a. 318, ca să fie identic cu numărul participanților, conform tradiției).

Ѧ **УТ** **ѦДАМА** **КЪ-** iară de la Adam
КОУПЕ (КОУПНО, Sof., Rem.) pină la Costantin
ЛЕТЪ (УТ **ѦДАМА** **ДО** **ЦАРА**, 5843¹.
 Seč., Jank. — **КОНСТАНТИНА**,
 Belgr. II, Seč., Jank.) **Х** **ЕУМГ**.
 [5843] (Šaf., Belgr. II, Seč.
 Jank. **Х** **ЕУМГ**. [5803], Sof. II,
 Rem.).

С **УТ** **ѦДАМА** **ДО** (**Ѧ** De la Adam pină
ДО, Belgr. II) **Л** **КА** **ЦАРА** la Lăv împărat,
 (**МОУДРАГО**, Belgr. II) **Х** **Ш** **И**. feciorul lui Vasilie
 [6018] (Šaf., Rem.— **Х** **Ш** **И** [6008], Machidon, 6018².
 Belgr. II.— **С** **А** **І**. [6011], Seč.
Х **ЕУМ** **И**. [5818], Sof. II) **Л** **К** **Т** **Ъ**.

С **УТ** **ѦДАМА** **ДО** **С** **Т** **Е** De la Adam pină
Ф **А** **НА** **ЦАРА** **С** **Р** **Ъ** **С** **КА** **ГО** **Х** **С** **У** **М** **Н** **С**. la Stefan, împăratul
 [6856] **Л** **К** **Т** **Ъ** (Šaf., Seč.). sîrbesc, 6856⁴.
 De la Stefan pină
 acum 240⁵. De
 tot[ă], fac de la
 Adam 7096⁶.

¹ Respectiv, a. 335 e.n. (Constantin a murit în a. 337).

² Respectiv, a. 328.

³ Data este greșită, ca și în manuscrisele sîrbești; Leon Înțeleptul a domnit între anii 886—912 (În *Doc. și ins.*, p. 162, nota 2, se presupune că în original ar fi putut să fie scris: **Х** **С** **У** **І**. [6410—5508=902] sau chiar, adăugăm noi, **Х** **С** **У** **К**. [6240—5508=912], dar acesta este anul morții, nu al urcării pe tron).

⁴ Respectiv, a. 1348; Stefan Dušan a domnit între anii 1331—1355.

⁵ Deci: 1348 + 240 = 1588.

⁶ Deci: 7096—5508 = 1588.

Așadar, trecerea de la istoriografia în limba slavonă la cea în limba română a avut loc, în Moldova, în timpul lui Petru Șchiopul, când înregistrăm, pe de o parte, *Cronica* lui Azarie, redactată în a doua jumătate a anului 1574 sau în 1575, și *Cronica murală* din biserica Sf. Gheorghe din Suceava (1574—1590), iar pe de altă parte — alături de numeroase documente și însemnări românești —, acest modest *Început de letopiseș pe scurt* (1588), de la care însă va trebui să mai așteptăm o jumătate de secol până la Grigore Ureche¹. În Țara Românească, trecerea s-a produs, după cât se pare, cîțiva ani mai târziu, prin *Cronica domniei lui Mihai Viteazul*, urmată — după un „intermezzo” grecesc (Stavrinos și Matei, egumenul mănăstirii Dealul) — de *Cronica universală* a lui Mihail Moxa și apoi de cea internă, redactată în timpul lui Matei Basarab (1632—1654) și inclusă, în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea, în *Letopiseșul Cantacuzinesc*.

III. *Împrejurările culturale ale apariției „Cronicii” lui Mihail Moxa*. După cum se știe, manuscrisul quasi-complet și cel mai vechi al *Cronicii universale* a lui Mihail Moxa s-a păstrat până aproape de mijlocul secolului al XIX-lea la mănăstirea Bistrița (Oltenia) și există toate motivele să considerăm că acolo a fost alcătuit și că tot acolo și-a desfășurat activitatea autorul. Iată ce spune el în epilogul la partea întâi, singurul ce cuprinde cîteva informații autobiografice:

„Și iaste zisa sfinției tale, o, preaințelepte părinte, chir Theofil, ep[iscopul] de Rîbnic! Iată și eu, robul sfinției tale, mai micul și mai apoi de toți și ticălosul călugărul Moxa Mihail, citu mi-u fost știința și m-am preceput, eu am nevoit de-am scris (...). Iară cînd am sosit eu la acest vad (adică încheierea primei părți, cea mai amplă — *n.n.*), el au fost numărul ailor 7129 [1620], în luna lui septevrie“ (cap. 93, f. 140r).

¹ Același Petru Șchiopul, care știa și grecește, a poruncit, prin 1590, să se copieze, sub supravegherea ginerelui său Zotu Tzigara, o versiune a prelucrării în neogreacă a *Cronicii* lui Manasses, completată cu alte izvoare și continuată pînă către sfîrșitul secolului al XVI-lea, ce a fost tipărită (și cu alte adaosuri, ce merg pînă în 1629) la Veneția, în 1631, cu titlul Βιβλίον ιστορικόν ..., sub numele mitropolitului Dorothei a Monembasiei. O altă versiune, a lui Matei Kigala, a fost publicată tot la Veneția, prin 1650; ambele stau la baza bogatei serii de cronografe traduse și copiate în românește, începînd cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea, cronografe ce ies însă din cadrul discuției de față (vezi: D. Russo, *Studii istorice greco-române*, I, p. 53—100; Iulian Ștefănescu, *Cronografele românești. Tipul Danovici*, „Revista istorică română”, IX, 1939, p. 1—77; N. Cartoian, *Ist. lit. române vechi*, ed. 1980, p. 244—249; P. Cernovodeanu, *Préoccupations en matière d'histoire universelle dans l'historiographie roumaine au XVIIe et XVIIIe siècles*, „Revue roumaine d'histoire”, IX, 1970, nr. 4, p. 677—697; X, 1971, 2, p. 293—312; 4, p. 705—728; XI, 1972, 1, p. 53—77; XIII, 1974, 1, p. 73—94; E. Turdeanu, *Études de littérature roumaine...*, p. 243—273, 447—448; Doru Mihăescu, *Cronografele românești (Cu privire specială asupra tipului Danovici)*, „Memoriile Secției de științe filologice, literatură și arte” (Academia R. S. România), seria IV, t. I, 1977—1978, p. 45—77, și t. II, 1979—1980, p. 127—165; Idem, *La plus ancienne synthèse roumaine des chronographes néo-grecs venitiens du XVIIe siècle*, RESEE, XVIII, 1980, nr. 493—517, XIX, 1981, p. 109—131, 355—367).

Așadar, inițiatorul acestui important act de cultură, ce depășea cercul textelor ecleziastice traduse pînă acum, a fost episcopul Teofil al Rîmnîcului (Vilcea), cunoscut anterior, între anii 1611—1617, ca egumen al mănăstirii Bistrița¹. Aceasta fusese ridicată la sfîrșitul secolului al XV-lea: prin 1491—1492, iar apoi, din nou, la 16 martie 1494, Vlad Călugărul îi confirma 7 sate, dintre care 6 dăruite de cei patru frați Craiovești — Barbu, Pîrvu, Danciu și Radu, iar el însuși îi dăruia cășaritul din județul Vilcea și vama de la Secui, pe Jiu. În 1497, cei patru ctitori principali au adus aici din Serbia moaștele sfîntului Grigorie Decapolitul. Mai tîrziu, în 1509, Mihnea cel Rău a distrus mănăstirea drept răzbunare împotriva Craioveștilor și a lui Neagoe (viitorul domn), care s-au refugiat aici, înainte de a trece Dunărea. Reclădită ulterior, între 1514—1519, cu sprijinul lui Neagoe Basarab însuși (23 ianuarie 1512—15 septembrie 1521), mănăstirea devine în curînd — după cum scrie prof. Șt. Ștefănescu — „*un mare focar de cultură, asemănătoare în importanță mănăstirii Neamț din Moldova*. Ca urmare a neobositei munci cărturărești desfășurate la Bistrița, s-au scris aici frumoase manuscrise, s-au realizat lucrări de caligrafie de o înaltă măiestrie artistică, s-a format o școală de iscusiți caligrafi. În atmosfera vieții cărturărești de la Bistrița a crescut și și-a format cultura Neagoe Basarab, cel mai învățat domn român pînă la Dimitrie Cantemir”². În 1860, Al. Odobescu aducea de aici la București, din însărcinarea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, 19 manuscrise și tipărituri vechi, de o valoare deosebită, din cele „vreo 300 volume vechi foarte rău conservate”, între care „vreo 80 manuscripte slavone (evanghelii, psaltiri, minee, ceasloave, pravili canonice etc.) scrise cu litere capitale și minuscule, de formatele folio, în —8° și în —4°”, tipărituri vechi slavone, românești și grecești, manuscrise românești etc.³

Începuturile acestui bogat tezaur s-au datorat, după cum se știe, tocmai rolului cultural al Craioveștilor și al lui Neagoe Basarab, raporturilor strînse ale acestora cu familia ultimilor despoți sîrbi, Branković — Maxim devenind episcop și apoi mitropolit al Țării Românești (1507—1509), iar nepoata sa, Despina Milița,

¹ Vezi: Gh. I. Moisescu, Șt. Lupșa, Al. Filipașcu, *Istoria bisericii române*, vol. I, București, 1957, p. 268—272, 322—325, 406—416, 433—436; vol. II, 1957 (pe copertă: 1958), p. 12—18; Mircea Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*, vol. I, București, 1980, p. 364—365, 541—542; vol. II, p. 46—58, 1f?—176 (cu indicații bibliografice).

² *Bănia în Țara Românească*, București, 1965, p. 109—110. Vezi, de asemenea: *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*. . ., Studiu introductiv și note de Dan Zamfirescu și G. Mihăilă, București, 1970; Dan Zamfirescu, *Neagoe Basarab și Învățăturile către fiul său Theodosie*, București, 1973; Idem, *Contribuții la istoria literaturii române vechi*, București, 1981; Manole Neagoe, *Neagoe Basarab*, București, 1971; Radu-Ștefan Ciobanu, *Neagoe Basarab (1512—1521)*, București, 1986.

³ Vezi studiile sale, reproduse în *Opere*, vol. II, text critic și variante de Marta Anineanu, note de Virgil Cîndea, București, Ed. Academiei, 1967, p. 110—184, 361—434, 538—563, 641—674 (citatele la p. 112—114); *Învățăturile*. . ., p. 68—75 (cu bibliografie); G. Mihăilă, *A. I. Odobescu — cercetător al culturii și literaturii române vechi*, „Memoriile Secției. . .”, seria IV, t. VI, 1984, p. 73—93.

soția domnului cărturar —, cu centrele religioase din Serbia și de la muntele Athos.

Dintre manuscrisele vechi sîrbești aduse la Bistrița de către Maxim și de alți cărturari, cunoscute astăzi, fac parte: celebra *Psaltire cu tilc*, scrisă de Ioan Bogoslav pentru strămoșul familiei, Branko Mladonović, în 1346 (B.A.R., nr. 205), un altul, scris în 1408, la Hilandar (astăzi dispărut), *Sbornicul de omilii* ale lui Ioan Hrisostomul (nr. 299), *Prologul (Viațile sfinților, însoțite de scurte slujbe)* pe lunile septembrie — februarie, de la începutul secolului al XVI-lea, cuprinzînd, printre altele, *Viața sfîntului Grigorie Decapolitul* (nr. 287) și altele.

Printre manuscrisele valoroase copiate la Bistrița, relevate de Odobescu, menționăm aici: *Albina*, scrisă de diacul Dragomir și încheiată la 23 noiembrie 1518 (pierdută ulterior), *Apostolul*, datorat aceluiași (26 octombrie 1519, nr. 202), *Mineitul pe ianuarie*, transcris de Dieniș și Dragomir (17 martie 1521, nr. 262), *Sintagma lui Matei Vlastaris*, dăruită de „cneaghina Despina“ și adnotată la 1636 de Udriște Năsturel (nr. 286) etc. La acestea se adaugă și alte manuscrise, despre care știm că au aparținut mănăstirii Bistrița: sbornicul juridic cuprinzînd *Sintagma*, prescurtată în Serbia după 1346, *Pravila sf. Ioan Postnicul*, *Legea împăratului Iustinian și Zaconicul lui Ștefan Dusan*, scris probabil în Serbia sau în Țara Românească, în a doua jumătate a secolului al XV-lea (Muzeul istoric din Moscova), manuscrisul istoriografic citat mai sus (B.A.R., nr. 320) și multe altele.

În sfîrșit, A. Odobescu mai descoperea la Bistrița șapte exemplare din prima carte tipărită slavo-română, *Liturgierul lui Macarie* (1508), două din *Tetraevanghelul* aceluiași (1512), dintre care unul imprimat pe pergament pentru Neagoe Basarab, *Psaltirea slavo-română*, tipărită de Coresi, la Brașov, în 1577, căreia îi consacră un valoros studiu, insistînd în mod deosebit asupra fazei de trecere a culturii românești de la epocă slavonă la cea a exprimării în limba națională.

Tocmai acestui curent, venit dinspre Transilvania, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, i s-a atașat în curînd Teofil, care pe la 1611 era egumen al mănăstirii Bistrița. În acest an, împreună cu călugării, printre care se va fi aflat și Mihail Moxa, el a ascuns într-o peșteră moaștele lui Grigorie Decapolitul și obiecte de preț ale mănăstirii, de teama oștilor principelui Gabriel Báthory, care năvăliseră în Țara Românească, pe neașteptate, la 29 decembrie 1610.

Refugiat aici, cărturarul grec Matei, egumenul mănăstirii Dealul, a scris, la rugămintea lui Teofil, *Slujba și viața* acestui sfînt, devenit patron al mănăstirii, precedînd-o de o prefață, cu caracter istoric-autobiografic, în care, printre altele, descrie în culori vii ororile provocate de invadatori¹:

¹ Vezi: N. Iorga, *Manuscripte din biblioteci străine relative la istoria românilor*. Întîiul memoriu, București, 1898, p. 44—51; Al doilea memoriu, 1899, p. 1—27 (citatul, în traducerea lui N. Iorga, la p. 20); Dan Simonescu, *Le chroniqueur Mathieu de Myre et une traduction ignorée de son „Histoire“*, RESEE, IV, 1966, nr. 1—2, p. 81—114; Dan Zamfirescu, în *Literatura română veche*, vol. II, p. 230—233.

„Iar noi, orfani de domn, în spelunci și munți, cum zice Pavel, și în găurile pământului ascunzându-ne, temându-ne de înfățișarea lui Báthory Gábor, lipsiți, apăsați, maltratați, așteptînd vreme de pace, dacă va fi cu voia lui Dumnezeu, stăpîniți deci de aceste lucruri grozave și luptîndu-ne cu ele, mergînd din loc în loc și întorcîndu-ne, am venit în mănăstirea zisă Bistrița, unde, aflînd o peșteră foarte mare, în care nu puteau pătrunde vrăjmașii (...); în care găsind sicriul ce cuprinde moaștele preasfinte ale lui Grigorie Decapoliitul (...), fiind atunci stareț al mănăstirii pomenite Teofil, bărbat virtuos și evlavios, care era și el de frică în speluncă; care ne-a primit cu iubire și, îngrijind de toate nevoile noastre, ne-a cerut să facem niște encomii, adecă slujba sfîntului, pentru slava lui Hristos Dumnezeuul nostru, care a glorificat pe sfînt și ne-a ținut pînă acum nevătămați și neatinși“.

Desigur, tot pe cînd era egumen al Bistriței, Teofil va fi îndemnat pe Mihai Moxa — după cum se vede, bun cunoscător al limbii slavone — să înceapă a compune în românește după izvoare bizantino-slave o *cronică universală*, pe care acesta a realizat-o pînă în septembrie 1620 și cîțva timp după aceea. Între timp însă, și anume prin 1618, Teofil a fost ales episcop de Rîmnîc, fiind amintit ulterior ca sol, între altele, în 1631, în Transilvania, trimis de Leon Tomșa la Matei aga din Brincoveni și boierii pribegi. Peste un an, în 1632, îl va însoți pe acesta la Constantinopol, în vederea confirmării în domnie (sept. 1632—9 aprilie 1654).

Noul domn îi încredințează în 1636 mitropolia Țării Românești, demnitate în care se va impune „prin activitatea depusă în slujba culturii românești“¹, fiind unul din apropiații lui Matei Basarab, ai doamnei Elina și ai fratelui acesteia, învățatul logofăt Udriște Năsturel². Prin strădaniile domnului, ale lui Udriște Năsturel și ale lui Teofil însuși, se reia în Țara Românească activitatea tipografică — ce încetase la Brașov în 1588 —, cu ajutorul lui Petru Movilă, care a trimis în 1635 tipografia, instalată mai întîi la Cîmpulung. O altă tipografie a fost așezată peste doi ani la Govora, în fosta eparhie a lui Teofil, și mutată apoi la mănăstirea Dealul, lingă cetatea de scaun a domnului și a mitropolitului însuși³. În afara cărților slavonești scoase de aceste tipografii, încep să apară primele cărți în limba națională, în Țara Românească: *Paraclisul Precistei*, carte bilingvă, slavo-română (Govora, 1639); *Ceaslovul* (Govora, 1640); *Pravila*, tradusă de Mihail Moxa (Moxalie) și tipărită în două ediții (Govora, 1640), asupra căreia

¹ M. Păcurariu, *Istoria...*, II, p. 47.

² Vezi: Dan Horia Mazilu, *Udriște Năsturel*, București, Ed. Minerva, 1974; Virgil Cîndea, *Rafiunea dominantă. Contribuții la istoria umanismului românesc*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1979, p. 33—77; Nicolae Stoicescu, *Matei Basarab*, București, Ed. Academiei, 1988.

³ Vezi: I. Bianu, N. Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche*, I și IV, București, 1903—1944; Dan Simonescu și D. P. Bogdan, *Începuturile culturale ale domniei lui Matei Basarab*, extras din „Biserica Ortodoxă Română“, LVI, 1938, nr. 11, p. 866—880; Mircea Tomescu, *Istoria cărții românești de la începuturi pînă la 1918*, București, 1968, p. 65—70; Dan Simonescu — Gheorghe Buluță, *Pagini din istoria cărții românești*, București, 1981, p. 48—54 (bibliogr., p. 177—180); M. Păcurariu, *Istoria...*, II, p. 48—52.

vom reveni mai jos; *Învățătură preste toate zilele* (Cîmpulung, 1642)¹; *Evanghelia învățătoare*, tradusă de ieromonahul Silvestru și prefațată de Uriil (Udriște) Năsturel (Govora, 1642); în sfârșit, ediția augmentată a acesteia (Dealul, 1644).

Avem de a face, deci, cu o latură de cea mai mare însemnătate a programului cultural din prima jumătate a secolului al XVII-lea, promovată — cum subliniază Virgil Căndea — „de cărturarii proveniți din popor², care înțelegeau ca, amplificînd obiectivele pînă la limitele îngăduite de doctrina dominantă, să dea curs cu un realism curajos constatării evidente a faptului că slavona devenise un vehicul cultural inoperant (...). Acum se reia programul coresian al scrierilor educative, care va rămîne preocuparea centrală a culturii românești timp de două secole (...)”³.

Această primă serie de șase cărți în limba națională, apărute în timpul păstoririi lui Teofil, ce a întreținut strînse legături cu ierarhii și cărturarii din Transilvania și Moldova, între care Ghenadie, Simeon Ștefan și Varlaam, i-a atras, pe bună dreptate, aprecierea lui Nicolae Iorga drept „marele iubitor de cărți românești și începătorul tipăriturilor în această limbă” în Țara Românească⁴. Ele au fost însă precedate cu aproape două decenii de *Cronica universală* a lui Mihail Moxa, izvorită din același îndemn al lui Teofil, dar fără a avea privilegiul unei mai largi difuzări prin intermediul tiparului — asemenea *Pravilei*, traduse tot de el —, ci doar prin manuscrise, din care s-au păstrat trei, cel datat 1620 și alte două incomplete din primele decenii ale secolului următor.

IV. *Mihail Moxa și scrierile sale*. Așadar, între cărturarii din jurul lui Teofil și apoi al lui Matei Basarab, al doamnei Elina și al lui Udriște Năsturel, un loc de seamă îi revine lui Mihail Moxa (Moxalie), poate cel mai în vîrstă dintre ei⁵.

¹ Reprodusă fotografic: *Învățătură preste toate zilele (1642)*, ediție și studiu lingvistic de Willem van Eeden, t. I—II, Amsterdam, 1985 (III + 55 ff., la sfîrșitul t. II; transcrierea, efectuată sub îndrumarea lui Andrei Avram, p. 506—621, defectuoasă).

² Ștefan, urmașul lui Teofil la mitropolia Țării Românești, era originar dintr-un sat vilcean, Rîmești; a fost, se pare, mai întîi copist la Bistrița, călugărit la Tismana, unde a devenit catigumen, fiind „înălțat mitropolit la 1648 din voința lui Matei [Basarab], care obține fără efort « canonicăasca alegere » de la Patriarhul ecumenic” (*Rațiunea dominantă*, p. 63; vezi și M. Păcurariu, *Istoria...*, II, p. 52—56). Nu începe îndoială că o origine similară o aveau Teofil, Mihail Moxa și alți membri ai respectivelor comunități monahale. „Avem, în cazul acestui cărturar [Ștefan], o dovadă în plus că, prin monahism, accesul la cultură și înălțarea pe scara socială erau cu putință în trecut și celor proveniți din trepte inferioare ale societății” (p. 62).

³ *Ibidem*, p. 67—68.

⁴ *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I, ed. 2, București, 1928 (pe copertă: 1929), p. 324; vezi, de asemenea, M. Păcurariu, *Istoria...*, II, p. 52.

⁵ După prima ediție parțială a lui V. Grigorovici (Kazan, 1859) și mai ales după cea a lui B. P. Hasdeu, însoțită de succinte considerații istorico-literare și ample *Notanda* lingvistice (*Cuvențe den bătrîni*, t. I, București, 1878, p. 339—443 ed. 1983, p. 299—425; note, p. 539—593), precum și după publicarea de către

Numele său propriu-zis este *Mihail*, precedat de supranumele *Moxa* (*călu-gărul Moxa Mihail*, în epilogul citat mai sus), respectiv *Moxalie* (*Moxalie Mihail*, cu chinovar, la sfârșitul manuscrisului *Pravilei*¹); în *Sbornicul* româno-slavon intrat nu de mult în colecțiile Muzeului Britanic, databil între 1620—1650, cărturarul semnează (de asemenea, cu chinovar) *Moxa Mihail* (f. 37v), iar, într-un alt loc: **Моѡѡа Василіе нже Мнхалъ** — *Moxa Vasilie, care [este] Mihail* (f. 67r)².

Supranumele *Moxalie*, unic în tradiția culturală românească, provine din cuvîntul grec bizantin de origine latină *μοξαλία* sau (mai corect) *βοξαλία*, înregistrat în *Glosarul latin-grec*, anexat la *Sintagma* lui Matei Vlastaris (1335) și explicat prin *ἁμαρτία* (păcat)³. În versiunea slavonă a acestui glosar, întilnită și în manuscrise slavo-române din secolele al XV-lea—al XVII-lea, cuvîntul apare sub forma **моѡѡа іа** (**моѡѡаіа**), **ноѡѡа іа** și chiar **моѡѡа іа**, fiind explicat, de asemenea, prin **ррѣхъ** (păcat). Așadar, rom. *Moxalie* (**Моѡѡа іе**) este un „epitet“, pe care și l-a adăugat cărturarul oltean, avînd sensul de „păcat, păcătosul“, asemenea cro-

A. I. Odobescu a *Pravilei* (1884) și de către I. Bogdan a principalelor izvoare bizantino-slave (1891 și 1922), autorul nostru a intrat în atenția istoricilor literari și a filologilor. Menționăm aici sintezele și lucrările mai importante: N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*, București, 1904, p. 128—130; Idem, *Istoria literaturii românești*, ed. 2 rev. și larg întregită, vol. I, București, 1925, p. 236—237, 310—311; S. Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, ed. 3, Sibiu, 1936, p. 88—89 (ed. 1, 1920; ed. 2, rev. și întregită, 1930); Margareta Ștefănescu (-Serghi), *Cronica lui Manasses și literatura româno-slavă...*, extras, 1927; G. Călinescu, *Istoria literaturii române...*, p. 31 (ed. 1982, p. 26); N. Cartoajan, *Istoria literaturii române vechi*, II, p. 101—102, 135—138 (ed. 1980, p. 174—179, 242—248); *Cronograful lui Mihail Moxa*, transcris și adnotat... de N. Simache și Tr. Cristescu, Buzău, 1942: *Mihail Moxa și opera lui* (p. 1—68), *Textul* (p. 69—198); C. Nicolăescu-Plopșor, *Hcnograful lui Moxa, „Oltenia“*, IV, 1943 (1944), p. 1—28 (*Cuvînt înainte*, p. 1—8; *textul cap. 1—37*, p. 9—28); E. Turdeanu, *La littérature bulgare du XIVe siècle et sa diffusion dans les Pays Roumains*, Paris, 1947, p. 25—34, 159—163; Gh. I. Moisescu, Șt. Lupșa, Al. Filipașcu, *Istoria bisericii române*, vol. I, p. 435—436; vol. II, p. 52—53; L. Predescu, *Mihail Moxa și opera sa*, „Biserica Ortodoxă Română“, LXXVIII, 1960, nr. 9—10, p. 905—918; Al. Piru, *Istoria literaturii române de la origini pînă la 1830*, p. 74—75; *Istoria literaturii române*, I, ed. 2 rev., red. resp. acad. Al. Rosetti, p. 332—336 (P. P. Panaitescu); G. Ivașcu, *Istoria literaturii române*, I, p. 133—134, 561, 585; *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 592—593 (Ion Lăzărescu); Mircea Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*, vol. II, p. 48—49, 211; I. Rotaru, *Literatura română veche*, p. 102—108; Doru Mihăescu, *Cronograful lui Mihail Moxa*, I—II, „Memoriile Secției de șt. fil., lit. și arte“ (Academia R. S. România), seria IV, t. III, 1981 (1983), p. 209—238; t. IV, 1982 (1984), p. 165—191.

¹ Vezi mai jos.

² Additional Manuscript 57424; vezi Dennis Deletant, *Un manuscris al lui Mihail Moxa din Muzcul Britanic*, „Revista de istorie și teorie literară“, XXIV, 1975, nr. 2, p. 255—272; Radu Constantinescu, *Manuscrise de origine românească din colecții străine*, București (Dir. Gen. a Arh. St.), 1986, nr. 1189, p. 236. Biblioteca Academiei R. S. România a obținut o fotocopie: Fms 138.

³ Vezi detalii în cartea noastră, *Studii de lexicologie și istorie a lingvisticii românești*, București, EDP, 1973, p. 100—101.

nicarului bizantin Gheorghe Monahul, cunoscut și cu supranumele de Amartolos (Ἀμαρτωλός „păcătosul”, în slavonă **АМАРТОЛЪ** — vezi mai sus, sub 12).

La rîndul său, termenul juridic bizantin **νοξαλία** (cu varianta **μοξαλία**) provine din adjectivul lat. *noxalis*, -e „nocens, dăunător, ticălos, vinovat” (de ex., *noxalis actio*), cu trecerea formei de feminin la declinarea I, în -a: **noxalia* (fenomen atestat încă în sec. III, în *Appendix Probi: pauper mulier non paupera mulier*). Varianta *Moxa* (**Μοξα**) este fie o formă sincopată a lui *Moxalie*, fie reflexul slavon, **моѡѡа**, ce provine — prin intermediu grecesc — din lat. *noxia* „prejudiciu, greșeală”, respectiv chiar *noxa* „greșeală, prejudiciu, pedeapsă” și „vinovat”¹.

După cum a observat încă Hasdeu², cărturarul nostru trebuie să se fi născut în ultimul deceniu al secolului al XVI-lea, undeva în Oltenia, iar alcătuirea *Cronicii* o va fi început cu un an-doi înainte de septembrie 1620, încheind-o către sfîrșitul acestui an sau, poate, în cel următor. Semnificația ei politică este cu atît mai remarcabilă, cu cît apare într-o epocă extrem de instabilă, între domnia lui Radu Șerban (1602—1610), care a încercat să continue epoca de glorie a lui Mihai Viteazul, și cea a lui Matei Basarab (1632—1654), descendent al Craioveștilor și înrudit cu înțeleptul domn Neagoe Basarab: în decurs de numai 22 de ani, cît îi despart pe cei doi domni, au avut loc nu mai puțin de nouă schimbări de domnie³, ceea ce și explică de ce Moxa n-a găsit de cuvință să închine opera sa vreunui din ei, ci numai dascălului și îndrumătorului său, Teofil. Într-adevăr, după ocupația singeroasă de cîteva luni a lui Gabriel Báthory (29 decembrie 1610—martie 1611), au urmat, pentru scurt timp, șase domni, unii chiar de două sau trei ori, datorită intervenției tot mai brutale a Porții Otomane și a demnitarilor ei, preocupați de mărirea haraciului și a peșcheșurilor: Radu Mihnea (martie—mai 1611, septembrie 1611—august 1616, august 1620—august 1623), Radu Șerban, din nou (iunie—septembrie 1611), Alexandru Iliăș (septembrie 1616—mai 1618, noiembrie 1627—octombrie 1629), Gavril Movilă (mai 1618—iulie 1620), Alexandru Coconul, fiul minor al lui Radu Mihnea (august 1623—noiembrie 1627), Leon Tomșa (octombrie 1629—31 iulie 1632), după care a urmat, în fine, Matei Basarab (august 1632—aprilie 1654). Chiar în preajma datei la care Mihail Moxa își scria epilogul, citat mai sus (septembrie 1620), avusese loc o schimbare de domnie: după Gavrilă Movilă (fiul lui Simeon Movilă), care domnise din mai 1618 pînă la sfîrșitul lui iulie 1620 — răstimp în care, desigur, cărturarul oltean a lucrat în cea mai mare parte la *Cronica* sa —, revenea pentru a treia oară Radu Mihnea (fiul lui Mihnea Turcitul), care obținuse din nou tronul cu mari sume de bani și cu promisiuni de mărirea haraciului, „care toate vor trebui să fie supte din

¹ Vezi A. Ernout et A. Meillet, *Dictionnaire etymologique de la langue latine. Histoire des mots*, ed. 4, Paris, 1959—1960, p. 440.

² *Cuvenite den bătrîni*, I, p. 341 (ed. 1983, p. 301).

³ Vezi: C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, Partea I, ed. 2, București, 1944, p. 1—12, 21—34, 53—80; cf., în același sens, observațiile lui Virgil Cîndea, în *Răzînuirea dominantă*, p. 35.

singele acelor sărmani supuși creștini" — cum se consemna într-o scrisoare trimisă din Constantinopol la 28 iulie 1620, dogelui Veneției¹.

Toate acestea nu puteau să nu aibă consecințe „păgubitoare asupra vieții sociale și economice” din Țara Românească. „În același interval — subliniază Virgil Cândea — nu se tipărește nici o carte, școlile sînt reduse la grupurile mici de dascăli și ucenici din mănăstiri, numărul manuscriselor copiate este mic. Ritmul creației culturale încetinește pe toate tărîmurile. În arhitectură, de exemplu, ni s-au păstrat din acești ani numai două construcții mai însemnate — biserica mănăstirii Radu-Vodă din București (1614—1623) și aceea din Băteni — Ilfov (1626), ambele «restaurări cu unele adăugiri»”².

În această epocă, deci, relativ săracă în realizări culturale, apare *Cronica universală* a lui Mihail Moxa, asupra căreia ne vom opri mai pe larg în paragraful următor.

Cea de-a doua scriere a cărturarului oltean, singura care s-a bucurat de o largă răspîndire prin tipar, nu numai în Țara Românească, ci și în Transilvania și, probabil, în Moldova, a fost *Pravila*, apărută la Govora, în 1640 — ca a treia carte românească ieșită de sub teascurile acestei tipografii —, mult mai amplă decît cea a lui Coresi, din anii 1560—1562³. Manuscrisul original, semnat la sfîrșit **МОЃАЛІЕ МНХАН(А)** (f. 191r), se păstrează la B.A.R., sub nr. 2471, fiind intitulat: *Să începem cu Dumnezeu tocmeala sfinților apostoli și al sfinților de al șaptele săbor, preagodniciei și de Dumnezeu purtătorii părinții noștri, de episcopi și de preoți și de călugări și de oameni mireni și de toate învățăturile*⁴, în timp ce titlul ediției integrale, cuprinzînd, de asemenea, prefața mitropolitului Teofil (tradusă în mare parte, după cea a lui Petru Movilă, Kiev, 1629)⁵, versurile la stemă ale lui Udriște Năsturel (reproduse din *Molitvenicul* slavon de la Cîmpulung, 1635), notele editoriale ale egumenului Govorei, Meletie Macedoneanul, și tipografului, ieromonahul Ștefan Ohrideanul (ambele în slavonă) — în care se precizează că traducerea a fost efectuată de *Mihail Moxalie* (**МНХАНЛ МОЃАЛІЕ**) —, apare

¹ Vezi C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, Partea I, p. 27—28.

² *Rațiunea dominantă*, p. 35 (cu referire la Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. II, București, 1965, p. 77—78).

³ Vezi: *Pravila lui Coresi*. Text stabilit, studiu... și indice de Gh. Chivu, în vol. *Texte românești din secolul al XVI-lea*, coord. Ion Gheție, București, Ed. Academiei, 1982, p. 129—257; Ion Gheție—Al. Mares, *Originile scrisului...*, p. 274—280.

⁴ Vezi: I. Peretz, *Pravila de la Govora*, „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, vol. XI, 1910, p. 72—95, 392—408; vol. XII, 1911, p. 178—193, 467—474; Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*. B.A.R., 1601—3100, vol. 2, București, Ed. Șt. și Encicl., 1983, p. 283.

⁵ Vezi P. P. Panaitescu, *L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila, archevêque de Kiev, dans les Principautés Roumaines*, extras din „Melanges de l'École Roumaine en France”, V, 1926, p. 16—36.

formulat astfel: *Pravila, aceasta iaste direptătoriu de lege, tocmelē sfinților apostoli, tocmelē de 7 sāboară, cātră acesta și a preacuvincioșilor părinți, învățătorilor lumiei*¹.

Istoricii vechiului drept românesc au arătat că originalul slavon este o traducere după o compilație de nomocanoane bizantine, apropiată prin cuprins și succesiunea multor capitole de cea realizată de Manuel Malaxos pe la mijlocul secolului al XVI-lea, ce inclusese și nomocanonul patriarhului Ioan Nesteutul (Postnicul)². Această versiune slavonă este cunoscută în prezent, cum a semnalat încă Ioan Bogdan³, cel puțin în patru manuscrise slavo-române din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și de la începutul celui de-al XVII-lea: cele două sbornice menționate mai sus, cuprinzând și *Cronica moldovenească* (vezi I, 8d, e), o bună parte din textul slavon al *Pravilei ritorului Lucaci* de la Putna (1581)⁴, precum și *Pravila de la Bistrița* (Moldova) din 1618⁵.

Putem presupune că în timpul efectuării acestei traduceri, cindva după 1630 pînă către 1640, iar apoi și al tipăririi, Mihail Moxa se va fi deplasat nu o dată la Govora și la Tîrgoviște, unde a stat, poate, chiar mai mult timp. El însuși poate fi asociat la cuvintele lui Teofil din *Predoslovie*: „Socotit-am că mai toate limbile au carte pre limba lor, cu acēi (= de acēia, n.n.) cugetaiu și eu (...) să scoț această carte, anume pravilă, pre limba românească, sfinți[i]lor voastre, frați, duhovnici rumânești, carii sinteți păstori oilor celor cuvîntătoare a turmei lui H[risto]s” (f.3r).

Demn de subliniat este faptul că această *Pravilă* a apărut în două ediții, una pentru Țara Românească, iar cealaltă pentru Transilvania, în care *Predoslovie* are, în loc de Teofil, „Ghenadie, cu mila lui Dumnezeu, arhiepiscop și mitropolit a toată Țara Ardealului”. Teofil, care era și „exarh al plaiurilor”, l-a vizitat pe Ghenadie în timp ce tipărea *Pravila*, în 1640, cu care prilej au convenit, desigur,

¹ Vezi: I. Bianu, N. Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche*, vol. I, nr. 39, p. 108—114; vol. IV, p. 189; reeditată de A. I. Odobescu (fără menționarea numelui său): *Pravila bisericească numită cea mică, tipărită mai înții la 1640, în mănăstirea Govora*, publicată acum în transcripțiune cu litere latine de Academia Română, București, 1884; reprodușă de I. M. Bujoreanu, în *Colecțiune de legiurile României vechi și cele noi...*, vol. III, Partea I, București, 1885, p. 83—133, și într-un volum aparte: *Pravila bisericească (numită cea mică)*..., București, 1884 (pe copertă: 1885), p. 3—53. Vezi articolul nostru, *Alexandru Odobescu — editor de literatură română veche*, „Viața românească”, an. LXXXI, 1986, nr. 1, p. 48—62.

² Publicată de J. B. Cotelerius, în *Ecclesiae graecae monumenta*, t. I, 1677, p. 68—158.

³ *Cronice inedite...*, p. 83, 89—90 (*Scrieri alese*, p. 394, 397).

⁴ Ms. slavo-român nr. 692 al B.A.R.; vezi descrierea lui în ediția textului românesc, cu titlul de mai sus, îngrijită de I. Rizescu, București, Ed. Academiei, 1971, p. 5—33.

⁵ Descrisă, după L. Pič, L. Miletici și D. Agura, de A. I. Iațimirski, *Славянские и русские рукописи румынских библиотек*, St. Pb., 1905, nr. 130 (296) — Muzeul de antichități, p. 436—437; vezi detalii în *studiu citat* al lui I. Peretz, precum și: L. Predescu, *Mihail Moxa și opera sa*, p. 911—918; N. Cartojan, *Istoria literaturii...*, II, p. 101—102 (ed. 1980, p. 174—179); M. Păcuraria, *Istoria bisericii...*, II, p. 48—49.

asupra ediției destinate românilor din Transilvania. Așadar, conchide prof. Mircea Păcurariu, „din această colaborare pe tărîm tipografic se poate constata că exista o unitate sufletească între români, în ciuda granițelor nefirești care-i despărteau”¹. Prin traducerea sa în graiul sudic, ce stă la baza limbii române literare, Mihail Moxa era el însuși participant direct la acest înalt act de cultură, destinat tuturor românilor.

Este adevărat însă că, așa cum a observat A. I. Odobescu, stilul său este mai puțin degajat decît în *Cronica universală*², dar acest fapt se datorează nu atît talmăcitorului, cit textului însuși, mai sec, ce nu îngăduia, prin natura sa, abateri. Iată, cu toate acestea, un pasaj ce poate sta alături de unele părți din *Cronică*: „Deci sînt oarecarii întru creștini ce țin lucru ereticesc: cînd apune soarele, nu dau nemica dentru casa lor, nice foc, nice vreun vas oarecarele, sau vreo tribuință oarecare. Socotesc și glasurile cocoșilor, și ale corbilor, și altor glasuri, și ale vulpiilor. Și întimpină de grăesc unile réle, altele bune și căutarea soarelui și a luni și a stélelor, și chemarea dobitoacelor” (f. 50v—51r).

Cel de-al treilea text rămas în manuscris de la Mihail Moxa a fost semnalat acum 90 de ani, de I. G. Sbera, în termenii următori, în paragraful consacrat diverselor *Scrieri liturgice*, în particular *Liturghierului*: „a. *Liturghierul cam din 1620—1630*. Această traducere este făcută de călugărul Mihai Moxa de la episcopia din Rîmnicul Vlçcii și ni s-a păstrat într-un manuscris care se află astăzi în posesiunea episcopului de Rîmnîc-Noul Severin, Ghenadie Enăceanu. Acest episcop meritos și neobosit în lucrări literare pregătește publicarea acestui manuscris dimpreună cu un studiu asupra lui și a autorului lui (Comunicare privată)”³. Reproducînd această informație în 1960, L. Predescu adaugă doar atît: „Manuscrisul însă nu s-a publicat nici pînă astăzi și nici despre existența lui nu se mai știe”⁴.

¹ *Istoria bisericii...*, II, p. 49.

² „Pentru *Pravila mică de la Govora* trebuie să ajung a dezlega prin minuoasă scrutare această gravă cestiune: pentru ce *Pravila mică*, tradusă de același Moxa, carele a scris *Chronica*, și sub ochii lui Udriște Năsturel, care și el a tradus așa de frumos legenda lui *Varlaam și Ioasaf*, pentru ce acea *Pravila mică* este scrisă într-o limbă românească mult inferioară *Chroniceii* lui Moxa și cu totul diferită de limba limpede și corectă a lui Udriște?” (Scrisoare din 7/13 iunie 1882 către V. A. Urechia, în *Opere*, IX, București, Ed. Academiei, București, 1983, p. 328—329).

³ *Mișcări culturale și literare la românii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504—1714*, Cernăuți, 1897, p. 88 (Moxa este menționat cu cele trei scrieri și la p. 134).

⁴ *Mihail Moxa și opera sa*, p. 918. Ghenadie Enăceanu (1837—1898) a fost profesor și decan al Facultății de teologie din București, iar din 1886 episcop de Rîmnîc. A publicat, printre altele, studiul *Două manuscrise românești din secolul XVII*, extras din „*Analele Academiei Române*”, *Memoriile Secțiunii literare*, seria II, t. XII, 1889—1890, București, 1892. În 1889 a descoperit *Lexiconul slavo-romănesc* al lui Mardarie Cozianul și s-a asociat cu Grigore Crețu în vederea publicării, acesta însărcinîndu-se „cu toată partea științifică, iar dînsul luînd asupra-și cheltuielile și compunerea unei scurte prefete, în care să arate locul și modul descoperirii cărții. Astfel am și început publicarea la tipografia

Credem însă că, fără a fi un *Liturghier* propriu-zis, acesta este manuscrisul care, potrivit informațiilor furnizate de romanistul englez Dennis Deletant, în articolul citat la începutul acestui paragraf, a fost cumpărat de Muzeul Britanic cu suma de 500 de lire, la 29 februarie 1972, cu prilejul unei licitații la cunoscuta casă Sotheby, în ale cărui cataloage figurează doar mențiunea că „aparține unei doamne”. Ca și *Cronica universală*, acest manuscris în —⁴, avînd 137 file, pe care, în absența filigranelor, D. Deletant îl atribuie anilor 1520 — 1550, provine de la mănăstirea Bistrița (Oltenia) și cuprinde: „Învățătura de popi, scrisă de Vasile cel Mare, care este urmată de o serie de molitve, Slujba sfintei cuminecături, care de fapt este o culegere de rugăciuni folosite înainte și după slujba cuminecăturii, un Canon, alte trei molitve și tîlcul sfintei liturghii, scris de Grigore Teologul. Toate textele sînt în română, în afară de Slujba sfintei cuminecături, Canonul și două din cele trei molitve care urmează după Canon”¹.

Întrucît Mihail Moxa își semnează manuscrisul în două locuri (o dată, la f.37v, în josul paginii, iar a doua oară chiar în corpul textului, f.67r, rîndul 18), ca și în manuscrisul *Pravilei*, avem motive să considerăm că traducerea textelor românești îi aparține. În stadiul actual al cunoștințelor noastre, este însă greu de spus dacă ea precede *Pravila* de la 1840 sau îi urmează. În orice caz, cum nu mai avem alte știri despre cărturarul oltean după tipărirea acesteia, este de presupus că spre mijlocul secolului al XVII-lea era destul de în vîrstă și se va fi stins din viață, asemenea îndrumătorului și protectorului său Teofil, decedat în primele luni ale anului 1648.

V. *Structura „Cronicii universale”. Izvoarele și modul utilizării lor.* Cum au arătat încă V. I. Grigorovici, în 1859, și B. P. Hasdeu, în 1878, izvorul principal al *Cronicii* lui Mihail Moxa îl constituie versiunea slavonă mediobulgară a *Cronicii universale* a lui Constantin Manasses, amplu prezentată mai sus. În al doilea rînd, filologul rus a intuit în partea finală, tipărită de el, și alte izvoare, sud-slave, care au fost descoperite peste trei decenii și publicate de Ioan Bogdan (1891). Acestea sînt, în ordinea introducerii lor în țesătura textului *Cronicii: Cronografia pe scurt a patriarhului Nichifor*, cu completări ulterioare, mergînd

cărților bisericești, din teascurile căreia au apărut 2^{3/4} coale — după cum scrie colaboratorul său — ; însă deosebite cauze au întrerupt tipărirea, pînă ce la începutul anului curent (1898) generosul editor a murit. După terminarea studiului am depus lexiconul în Biblioteca Academiei Române, căreia învățatul prelat i-l dăruise din 1897” (Gr. Crețu, *Introducere* la: Mardarie Cozianul, *Lexicon slavoromânesc*. . ., București, Edițiunea Academiei Române, 1900, p. 3; vezi Ghenadie Enăceanu, *Doă manuscrise*. . ., p. 11, unde precizează că l-a obținut de la preotul Ștefan Murgășanu din parohia Murgăș-Gaia de Jos, jud. Dolj, împreună cu un alt manuscris, cuprinzînd *Albina*, de pe la sfîrșitul sec. al XVII-lea, descris aici și depus la Biblioteca Academiei, împreună cu un *Cwînt de prăznuire*. . ., adus de la mîn. Horez).

¹ Scrisul este semiuncial, „destul de îngrijit pînă la caietul 15, cînd devine mai neglijent, deși este de aceeași mină”. Titlurile și unele inițiale sînt scrise cu chinovar, iar textul cu cerneală neagră (*Un manuscris*. . ., p. 257; la p. 257—262 se reproduc titlurile textelor românești și slavone).

pină la 1425, în versiune slavonă sîrbă; *Cronica anilor 1296—1413*, atribuită în anii din urmă lui Ioan Chortasménos; în sfîrșit, o variantă a *Letopiseșelor sîrbești noi* (1355—1490).

În funcție de aceste patru izvoare principale, dar inegale ca întindere — *Cronica* lui Manasses fiind cea mai întinsă —, scrierea lui Moxa se împarte în două părți: prima, cea mai amplă, cuprinde capitolele 1—92, pină la *epilogul* original, iar a doua, capitolele 93—99. În partea întii, care reprezintă traducerea comprimată și pe alocuri selectivă a *Cronicii* lui Manasses, găsim la tot pasul fraze cu precizări cronologice sau chiar pasaje întregi din *Cronografia* lui Nichifor, iar uneori fragmente din alți cronicari bizantini și din alte surse, de mai mică sau mai mare întindere: cărți ale *Vechiului Testament*, *Panegiricul* sau *Viața lui Constantin cel Mare*, *Războiul iudaic* al lui Josephus Flavius (poate printr-un izvor intermediar), *Cronica* lui Simeon Magistrul și Logofătul și cea a lui Ioan Zonaras, în versiunea prescurtată — în total, deci, încă cinci izvoare, alături de care rămîn cîteva pasaje neidentificate, menționate la locul potrivit, în ediție. Partea a doua este constituită, la rîndul ei, din trei segmente, după sursele utilizate: 1) capitolul 93, ce are la bază partea finală a textului completat al *Cronografiei pe scurt* a patriarhului Nichifor, în versiunea slavonă sîrbă; 2) capitolele 94—96 și 97 (parțial) constînd din transpunerea aproape integrală a *Cronicii anilor 1296—1413*; 3) sfîrșitul cap. 97 și capitolele 98—99, cuprinzînd extrase din *Letopiseșul sîrbesc nou*, cu unele știri din *Letopiseșul de la Putna*, respectiv dintr-o versiune de tipul *Cronicii sîrbo-moldovenești*, precum și dintr-un izvor neidentificat încă despre cucerirea Constantinopolului de către turci, în 1453. Evident, în anumite locuri găsim fraze și formulări originale ale lui Mihaîl Moxa, care fac legătura între diverse capitole și părți sau explică unele pasaje din izvoare — ceea ce accentuează latura originală a întregului text.

După exemplul versiunii mediobulgare a lui Manasses, care are o introducere-dedicație, fără titlu, adresată patroanei sale literare, Irina — tradusă, pe scurt, de altfel, și de Moxa — și 127 capitole, cu titluri separate (numerotate de noi, în continuare, de la 2 la 128), Moxa și-a organizat expunerea în 99 de capitole, numerotate de el însuși, dintre care primele 92 corespund celor 128 de capitole ale *Cronicii* lui Manasses, iar ultimele 7 capitole — dintre care unul singur, 93, fără titlu, cuprinzînd *epilogul* părții întii și începutul părții a doua — reprezintă segmentări cu titluri proprii, corespunzătoare celor trei izvoare principale utilizate în această parte.

Păstrată, chiar în cel mai vechi manuscris, fără primele două file — după cum arătăm în *Nota asupra ediției* —, deci fără titlu, care nu apare nici în manuscrisele incomplete din secolul al XVIII-lea, opera lui Moxa a fost numită de Hasdeu simplu *Cronica*, iar de istoricii literari ulteriori — inclusiv de editorii N. Simache, Tr. Cristescu și C. Nicolăescu-Plopșor — *Hronograf* sau *Cronograf*, ca și traducerile de mai tîrziu după cunoscutele compilații neogrecești din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și din prima jumătate a secolului al XVII-lea, ce pornesc, de altfel, chiar de la Manasses, completat cu alte izvoare; uneori chiar titlul primului capitol, *De-nceputul lumieei dentii*, a fost luat drept titlu al întregii opere.

Păstrînd însă sugestia lui Hasdeu, noi numim această operă *Cronică universală*, avînd în vedere atît izvorul principal, desemnat, de obicei, astfel, cit şi faptul că alături de el figurează, integral sau parţial, şi alte cronici şi letopiseţe.

Din cele 127 de titluri ale capitolelor *Cronicii* lui Manasses, Moxa — comprimînd expunerea, în special, la început, pînă la romani — a reţinut în prima parte a scrierii sale două treimi, respectiv 85 de titluri; celelalte 7 titluri sînt inovaţii sau modificări introduse de cărturarul oltean: 1. *De-nceputul lumieei dentiiu* reprezintă traducerea aproximativă a unei părţi din titlul operei manasiene, în versiunea mediobulgară (...*începînd de la facerea lumii...*), întregul capitol comprimînd cele „şase zile ale creaţiei“ şi încă alte trei capitole din original; 2. *Împărăţia lui Nevrod* corespunde, la Manasses, în versiunea mediobulgară, sfîrşitului capitolului 10, *Despre Noe şi despre potop*, şi capitolului 11, *Despre ridicarea turnului şi amestecul limbilor*; 6. titlul *Împărăţia lui D[a]vid* a fost dictat de recurgerea la textul lui Nichifor şi, parţial, la cărţile *Regilor* din *Vechiul Testament*; 11. *De începutul rimlénilor* corespunde, la Manasses, capitolului 37, *Împărăţia elinilor de apus, a celor de la Roma* (trebuie semnalat însă că manuscrisul T nu are nici un titlu); 13. *Domniia Rimului cei orîndişi* (adică cei „investiţi“) corespunde, la Manasses, capitolului 41, *Împărăţia lui Brutus şi a lui Colatinus şi a multor altora pînă la Caius*; 16. *De Domnul nostru I[su]s H[risto]s* a fost adăugat de Moxa, care a introdus, după capitolul despre *Augustus*, tradus rezumativ din Manasses (cu adaosul traducătorului bulgar: *În timpul acestui Caesar Augustus s-a întrupat şi s-a născut Domnul nostru Iisus Hristos*), informaţii succinte din *Cronografia* lui Nichifor despre naşterea legendară a întemeietorului creştinismului; 32. *Împărăţia lui Dechei Chesar* este preluat, ca şi aproape întregul capitol (de altfel, nu prea întins) din *Cronica* lui Simeon Magistrul şi Logofătul, cu completări din *Cronografia* lui Nichifor.

În partea a doua, sensibil mai scurtă (18 file faţă de 135, cit cuprinde partea întii), Moxa a stabilit el însuşi 6 titluri: după *epilogul* la partea întii, fără titlu, urmat de extrase din textul completat al *Cronografiei pe scurt*, urmează traducerea aproape integrală a *Cronicii anilor 1296—1413* (fără titlu, în singura copie slavonă păstrată), segmentată în 4 capitole: 94. *Împărăţia lui Catacozinu*, 95. *Cum au trecut turcii marea, de au luat împărăţia*, 96. *Împărăţia lui Cal[o]ioan şi 97. Împărăţia lui Manoil Paleolog*. În sfîrşit, extrasele din *Letopiseţul sîrbesc nou* şi din alte surse, între care *Letopiseţul de la Putna* (sau, mai exact, un text de tipul *Cronicii sîrbo-moldoveneste*), sînt grupate în două capitole: 98. *Împărăţia lui Mahmet, fiul lui Murat* şi 99. *De Ţarigrad* sau (cum apare în *Scară*) *De Ţarigrad, cum l-au luat turcii*.

În acest fel, am şi schiţat, pe scurt, structura *Cronicii* lui Mihail Moxa, în raport cu izvoarele sale. Mai în detaliu, lucrurile stau astfel:

1. Capitolele 1—92 provin, în esenţă, din Manasses, completat mai la tot pasul cu indicaţii cronologice din Nichifor, iar pe alocuri cu rezumate ale unor episoade din *Vechiul Testament*, apoi din cronicile lui Simeon Magistrul, Ioan Zonaras şi din alte surse. Primele 9 capitole, care încep de la „facerea lumii“, conform tradiţiei biblice — dar şi cu elemente de astronomie antică, păstrate

în Bizanț —, prezintă unele momente, mai mult sau mai puțin legendare, din istoria popoarelor Orientului Apropiat (Israel, Egipt, Mesopotamia, Persia), cuceririle lui Alexandru cel Mare și epoca Ptolemeilor, în Egipt (ff. 4r—21r).

De aici, pentru a se trece la istoria romanilor, care ajunseseră cu cuceririle pînă în Egipt — „Să începem de acum arăta și de împărăția rimlîenilor, de-nceputul lor“, spune Moxa (f. 21r)—, se face, tot după Manasses, o incursiune în celebrul episod al Troiei (cap. 10, ff. 21r—27r); istoria propriu-zisă a Romei începe cu legendarul Aeneas (cap. 11, ff. 27r—30v), trecîndu-se apoi la Romulus și Remus, urmați de regi (cap. 15, ff. 30v—33r) și republică (cap. 13, ff. 33r—35r). Un amplu spațiu este acordat istoriei Romei, de la Caesar la Constantin cel Mare (cap. 14—35, ff. 35r—45v, 52r—55v, 48r—v, dislocată, împreună cu altele) și, în continuare, urmașilor acestuia, pînă la separarea Imperiului de Apus de cel de Răsărit, sub Honorius și, respectiv, Arcadius, în anul 395 (cap. 37—39, ff. 48v—51v).

Partea centrală a *Cronicii* și cea mai detaliată este consacrată însă, ca și la Manasses, istoriei Imperiului Roman de Răsărit (Bizantin), pînă la Mihail Ducas (1071—1078; cap. 40—92, ff. 51v, 56r—138v). Cum însă manuscrisul manassian utilizat de Moxa prezenta o lacună, ca și ms. T, la sfîrșitul cap. 127, *Împărăția lui Mihail, fiul lui [Constantin] Ducas*, și la începutul cap. 128, *Împărăția lui Nichifor Botaniatul*, expunerea se încheie întrucitva confuz și extrem de succint, fără menționarea domniei acestuia din urmă (1078—1081), cum apare la Manasses. Cronicarul bizantin a mai adăugat, la sfîrșit, doar cîteva cuvinte de laudă la adresa dinastiei Comnenilor, sub ale căror auspicii și-a scris cronica — cuvinte pe care, însă, în mod justificat, Moxa nu le mai traduce.

Îmbrățișînd, practic vorbind, aproape întreaga istorie a lumii cunoscute atunci, Manasses a recurs el însuși la mai multe surse, începînd cu primele cărți ale *Bibliei*, ale căror informații le-a combinat cu unele elemente ale mitologiei și astronomiei vechi grecești. Pentru celebrul episod al Troiei, izvorul său a fost nu atît opera homerică, pe care o menționează, de altfel, cît o altă scriere, cunoscută sub denumirea de *Ephemeris belli Troiani* și atribuită lui Dictys Cretanul, dar păstrată numai în prelucrarea latină a lui Lucius Septimus (sec. IV e.n.), respectiv inclusă între sursele lui Quintus din Smyrna (*Logoi*, sec. III e.n.), alături de Apolodor din Atena și Dares „Frigianul“¹. În istoria Romei s-a condus mai ales după *Antichitățile romane* ale lui Dionysios din Halicarnas (sec. I î.e.n. — cca. 10 e.n.), apoi a preluat unele informații din scriitorii bizantini timpurii Ioannes Lydos (cca. 490—565: *Despre magistraturile poporului roman*) și Ioannes Antiocheus (sec. VII: o cronică universală pînă în a. 610). Cu acesta din urmă Manasses face trecerea la istoria Imperiului Bizantin, pentru care sursele principale

¹ Vezi Maria Marinescu-Himu și Adelina Piatkowski, *Istoria literaturii eline*, București, 1972, p. 70, 630, și mai ales studiul mai vechi al lui N. Cartoian, *Legendele Troadei în literatura veche românească*, București, 1925 (extras din: Academia Română, Mem. secț. lit., seria III, t. III); Quintus din Smyrna, *Războiul Troiei sau sfîrșitul Iliadei*, trad. de D. St. Rădulescu, prefață de Eugen Cizek, București, Ed. Minerva, B.p.t., 1988.

au fost Pseudo-Simeon, o prelucrare a operei lui Simeon Magistrul și Logofătul (vezi mai jos), ce mergea pînă în anul 963, și „o cronică ce a servit drept bază, de asemenea, lui Zonaras (vezi mai jos — *n.n.*) și Teodor Skutariotes“ (cronicar bizantin din a doua jumătate a sec. al XIII-lea)¹.

2. Cît privește *Cronografia pe scurt* a patriarhului Nichifor, cel de-al doilea izvor principal al lui Moxa, deși mult mai succint — cuprinzînd o listă cronologică a personajelor biblice legendare, apoi a regilor Israelului, împăraților persani, Ptolemeilor, regilor și împăraților romani și bizantini, precum și a conciliilor ecumenice, pînă în anul morții autorului, 829, și continuată în același stil de autorii anonimi pînă în a. 1425 —, este greu să se vorbească în mod expres de anumite surse antice și bizantine, în afara *Bibliei*. Evident, cronologia lui este bazată, în prima parte, pe surse legendare, însă lista și cronologia împăraților romani și bizantini sînt, în general, corecte sau aproape corecte, cu unele aproximări, accentuate pe alocuri în versiunea slavonă și, mai ales, la Moxa (pe lingă eventualele greșeli datorate copiștilor)².

În afara acestor două izvoare principale, deși mult diferite atît ca întindere, cît și ca manieră de expunere, Moxa a recurs în unele capitole și la alte surse, pe care le menționăm, la locul potrivit, în notele ce însoțesc ediția, și pe care le enumerăm aici, în continuare.

3. Cum înșiși Nichifor și Manasses s-au bazat, în istoria legendară a evreilor, pe primele cărți ale *Bibliei*, nu este de mirare că Moxa, avînd și el o cultură teologică, a completat unele informații direct după acest izvor. Astfel, în cap. 6, *Împărăția lui D[a]vid*, unele detalii despre Solomon le-a rezumat după *A treia carte a Regilor*, iar în cap. 7, *Împărăția lui Chir*, s-a adresat *Cărții întâi a lui Ezdra*, în legătură cu robia babiloneană a evreilor.

4. Cel puțin vreo 15 fragmente, cuprinzînd detalii absente la Manasses, se datorează *Cronicii universale* a lui Simeon Magistrul și Logofătul, începînd de la cap. 15 pînă la cap. 77. Astfel, în cap. 15, *Împărăția lui August Chesar*, o relatare anecdotică este îmbogățită cu detalii din acest izvor; în cap. 23 și 32, consacrate lui Domitianus și Decius, sînt adăugate informații privind persecuțiile împotriva creștinilor; alte fragmente sînt incluse în capitolele 39, 41, 46, 50, 51, 64, 66, 71, 72, 75, 76 și 77, adică, practic vorbind, pînă la sfîrșitul acestei cronici, unele știri putînd însă proveni și din alte surse, în particular, din *Cronica* lui Ioan Zonaras.

Cît privește structura și izvoarele operei lui Simeon Magistrul și Logofătul, specialiștii au ajuns la concluzia că atît ea, cît și variantele datorate lui Theodosios Melitenos și Leon Gramaticul, reprezintă „prelucrări și continuări ale uneia și aceleiași cronici anonime, denumite de obicei *Epitome*. Nucleul lor îl constituie

¹ Vezi detalii și indicații bibliografice: Gy. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, I, p. 328—329, 313—315, 353—356 (citatul la p. 354), 500—502, 526—528; M. Weingart, *Byzantiské kroniky*. . . I, p. 160—236; FHD, I, p. 266—267; II, p. 354—357, 490—495; III, p. 406—441, 534—537; IV, p. 80—81.

² Vezi: Gy. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, I, p. 456—459; M. Weingart, *Byz. kroniky*. . . I, p. 55—62 (cu indicații bibliografice); FHD, II, p. 624—629.

o scriere ce ajungea pînă în timpul lui Iustinian II [a. 685—695] și al cărei autor a fost un oarecare Traianos. Mai tîrziu, pînă la sfîrșitul domniei lui Theophilos (842), se continuă în variante cînd integrale, cînd prescurtate, completeate cu note marginale și dezvoltări din alte surse”¹.

5. Ceva mai multe fragmente și mai ample (circa 20, dintre care vreo trei probabile) au fost preluate de Mihail Moxa din varianta prescurtată (*Paralipomenon*) a *Rezumatului de istorii*, aparținînd lui Ioan Zonaras. Intercalate uneori cu știri din *Cronica* lui Simeon Magistrul și Logofătul, cu atît mai mult cu cît se referă la aceleași evenimente reale sau legendare, aceste fragmente se găsesc în capitolele 28, 31, 38, 39, 41, 50, 69, 72, 73, 74, 82 și 85.

Așa, de pildă, o scurtă descriere a Nilului, în capitolul 31, *Împărăția lui Sevir* [a]r, legată de campaniile acestuia în Orient (a. 199—200), provine de la acest autor, el însuși tributar pentru istoria romană în special lui Dio Cassius². Sau, ca să luăm un alt exemplu, din istoria Bizanțului, unele detalii despre viața lui Vasilie Macedoneanul și a fiilor săi, în parte legendare, dar nu lipsite de un anumit suport real, au fost intercalate în capitolele 72 și 73 din această versiune prescurtată, dar totuși destul de detaliată, a scrierii lui Zonaras, considerat de specialiști drept unul din cei mai buni cronicari bizantini, „care n-a copiat modele întîmplătoare, ci și-a ales conștient sursele sale”, inclusiv unele cunoscute numai prin intermediul său³. Izvoarele sale sînt deosebit de bogate și numeroase: *Biblia*, Josephus Flavius, istoricii ecleziastici, Herodot, Xenofon, Arian, Plutarh și „mai ales opera lui Dio Cassius, atît în versiunea ei originală, cît și în prelucrarea partiarhului Ioan Xiphilinos (secolul al XI-lea)”, apoi cronicile și istoriile lui Ioan Malalas, Prokopios, Teofan Mărturisitorul, patriarhul Nichifor, Gheorghe Amartolos, Gheorghios Kedrenos, Simeon Magistrul și Logofătul, Ioan Skylitzes, Mihail Attaliates, Mihail Psellos și ale altora, precum și unele izvoare astăzi pierdute, utilizate de asemenea de Kedrenos și Skylitzes⁴.

Așadar, recurgerea destul de frecventă la cronicile lui Simeon Magistrul și Ioan Zonaras a avut darul de a îmbogăți scrierea cărturarului oltean, la care găsim astfel, în unele capitole, adevărate narațiuni mai mult sau mai puțin individualizate, nu lipsite de un anume farmec, ca de exemplu, în cap. 71, *Împărăția*

¹ Gy. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, I, p. 515—518 (citatul la p. 516); vezi și M. Weingart, *Byz. kroniky...*, I, p. 63—83; FHD, II, p. 630—631.

² Vezi această descriere, nu prea exactă, în *Istoria romană*, t. III, traducere, note și indice de Adelina Piatkowski, București, Ed. Șt. și Encicl., 1985, p. 420—421 (Cartea LXXV, 13); t. I (cu un studiu introductiv de Gh. Ștefan) și II au apărut în 1973 și 1977.

³ Vezi M. Weingart, *Byz. kroniky...*, I, p. 84—159 (citatul la p. 85); Gy. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, I, p. 344—348; FHD, I, p. 670—707; III, p. 190—229; IV, p. 66—67; Cassius Dio, *Istoria romană*, ed. cit.

⁴ Vezi FHD, III, p. 191.

lui Theofil, „grațioasa legendă a Casiei — un ecou al folclorului bizantin“ — cum a subliniat N. Cartoian¹, care pare a fi fost preluată din primul autor citat.

Zonaras este cu atât mai prezent în țesătura scrierii lui Moxa, cu cât regăsim aici 12 din cele 19 fragmente incluse de traducătorul bulgar din *Cronica* acestuia, în care referirile la slavi și la raporturile bizantino-bulgare ocupă un loc mult mai amplu decât la Manasses². Culese spațiat în textul slavon prezentat în paralel, ele sînt semnalate în notele respective din capitolele 49, 56, 57, 63, 67, 68, 70, 72, 75, 79, 80 și 81, începînd cu știrea privind trecerea *slavinilor* peste Dunăre la începutul secolului al VI-lea: „Că se începuse încă den zilele lu Anastasie împărat a avea luptare cu șchėii, că luase țara de jos, Diiul și Ohridul“ (*Împărăția lui Tiverie*).

6. În afara acestor două izvoare istoriografice, care completează sensibil narațiunea lui Moxa, bazată în primul rînd pe textul lui Manasses și precizările cronologice ale patriarhului Nichifor, cărturarul oltean s-a adresat sporadic și altor izvoare. Astfel, în cap. 21, *Împărăția lu Uespasian Chesar*, cifrele intrucitva exagerate privind apărătorii Ierusalimului în anii 69—70 și prizonierii luați de romani provin din traducerea veche rusă (sec. XII) a *Războiului iudaic*, scris de Josephus Flavius prin anii 75—80³, operă cunoscută și în copii sirbești începînd din 1585, deci cu cîteva decenii înainte de Moxa, în mîinile căruia a putut ajunge prin legăturile mănăstirii Bistrița cu centrele culturale sirbești.

7. Un alt izvor utilizat în legătură cu ultimele persecuții împotriva creștinismului și apoi legalizarea noii credințe în timpul lui Constantin cel Mare (capitolele 33—35) a fost un text cuprinzînd *Viața* acestuia, după toate probabilitățile cea din *Penegiricul* scris de patriarhul Eftimie al Tîrnovei, ce a avut o largă răspîndire în Țările Române, fiind inclus fragmentar în *Învățăturile lui Neagoș Basarab către fiul său Theodosie* și tradus mai tîrziu, în timpul lui Constantin Brîncoveanu.

Lăsînd la o parte unele sporadice ecouri din vieți ale sfinților (de ex., în cap. 40) sau din texte liturgice (*Imnul acatist*, în cap. 52), sîntem datori să amintim aici că, cu toate eforturile de a identifica sistematic sursele *Cronicii universale* a lui Mihail Moxa, au rămas unele restrînse pasaje, semnalate în notele la text, pentru care n-am putut încă stabili proveniența (în capitolele 11, 12, 13, 50, 52, 76 și 88).

În orice caz, cărturarul oltean era îndreptățit, în cunoscutul său *epilog* (cap. 93, ff. 138v—140v), să menționeze *la plural* izvoarele sale, atît din partea întii, cea mai amplă, cît și din partea a doua: „Pînă acicea s-au scos dentr-alte cărți slovenești pre limba noastră viețile și petrécerile împărătești, ce au fost de începutul lumieii pînă la Mihail, feciorul Ducăei“. Așadar, după cum am văzut, el

¹ Vezi *Ist. lit. române vechi*, II, p. 135 (ed. 1980, p. 243); Idem, *Fiore di Virtù în literatura românească*, București, 1928, p. 9—11 (extras din: Academia Română, Mem. Sect. lit., seria III, t. IV).

² Vezi paragraful 3.

³ În afara edițiilor menționate în notele la text, vezi de asemenea FHD, I, p. 412—417.

⁴ Vezi *Cultură și literatură română veche...*, p. 217—379.

nu făcea aici „paradă de erudiție” — cum au afirmat N. Simache și Tr. Cristescu, editorii săi de acum patru decenii și jumătate ¹.

Iată, în continuare, cuvintele lui, în frumusețea lor ingenuă, bazată pe o remarcabilă comparație: „Ce, cum nu poți ajunge naltul ceriului, nice adîncul pămîntului, nice marginea lumiei, și cum nu se pot număra stelele ceriului, nice năsipul mării, așa nu se poate afla adîncul scripturilor. Că unii din cei sfinți părinți (aluzie la Manasses, care a fost episcop, la patriarhul Nichifor, precum și la ceilalți autori folosiți — *n.n.*) létopiseșet au scris de unele, alții de altele, unii pre unele locuri și de unii împărați au înmulțit, alții au scris mai scurt, iară acicea s-au adunat ca în scurt și ca în de tot”.

Și, în încheiere, căci — să nu uităm — ne aflăm cu circa un sfert de secol înainte de Grigore Ureche, care scria totuși istorie națională, și cam tot cu atîta înaintea traducerii, asamblării și redactării primei părți a *Letopiseșului* ce urma să devină *Cantacuzinesc*: „Deci să ca punem și noi odihnă condeiiului, ca un trăgătoriu vînsla, că oare cum jeliuiaște cine e pre mare să vază pristanîște (adică port, loc de acostare — *n.n.*), așîși scriitoriuil pázéște să vază svîrșîitul. Deci să punem și noi negoșul corabiei noastre să stea în vadul pászcarilor!”

Epuizînd, deci, izvorul său principal, *Cronica* lui Manasses, cărturarul oltean se adresează, în continuare, pe lîngă forma completată a *Cronografiei pe scurt* a patriarhului Nichifor, în versiunea slavonă (pînă în 1425), altor surse, care expun istoria Imperiului Bizantin, precum și a țărilor vecine balcanice, Bulgaria, Serbia, și Albania, în parte chiar și a Țărilor Române, în dramatica lor confruntare cu statul otoman în expansiune, ducînd astfel narațiunea pînă la 1490: „De acmu — scrie el în ultima propoziție a epilogului primei părți — s-au scos dentr-al izvoade de acéeaș împărătîe”.

Primul „izvor” este tocmai această continuare a *Cronografiei*, de altfel, nu prea întinsă (completată, la sfîrșit, cu un alineat dintr-o sursă neidentificată), pe care Moxa o transpune în românește imediat, fără a constitui un capitol aparte, așadar în cadrul aceluiași capitol 93, rămas fără titlu (ff. 140r — 141v), suprimînd din izvor ultima propoziție, pentru a rămîne la Ioan Cantacuzino, „eroul” principal al textului ce urmează.

8. Continuînd, deci, enumerarea izvoarelor utilizate de Moxa pe larg sau sporadic, precizăm că cele trei capitole următoare, 94—96, și parțial capitolul 97 (ff. 142r—151v) reprezintă traducerea aproape integrală a *Cronicii anilor 1296—1413*, scrisă pentru ultima parte de un contemporan, probabil, după cum am menționat mai sus (I 6), Ioan Chortasménos ². Acesta, făcînd întîi o scurtă incursiune în istoria turcilor, începînd cu fondatorul imperiului, Othman sau Osman I

¹ *Cronograful lui Mihail Moxa*, p. 183, nota 1.

² Vezi, de asemenea, cîteva extrase din „cronici minore” grecești din secclele al XV-lea și al XVI-lea, în FHD, IV, p. 556—565.

(1281—1326), expune primele cuceriri ale unor cetăți bizantine (sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul celui de-al XIV-lea), apoi epoca dramatică a lui Ioan Cantacuzino (1341—1354), cu încercările lui de apărare a ceea ce mai rămăsese din imperiu (capitolele 94, *Împărăția lui Catacozinu*, și 95, *Cum au trecut turcii marea, de au luat împărăția*, ff. 142r—145r), și cea a lui Ioan V Paleologul (1354—1391: cap. 96, *Împărăția lui Cal[o]ioan*), în timpul căruia turcii au pătruns adânc și în cuprinsul țărilor slave sudice.

Capitolul 97, *Împărăția lui Manoil Paleolog*, reprezintă în cea mai mare parte (ff. 145r—151v) traducerea părții finale a aceleiași *Cronici*, în care găsim, printre altele, descrierea bătăliei victorioase a lui Mircea cel Mare împotriva lui Baiazid, localizată — după alte izvoare — „la Rovine“, în 17 mai 1395: „Și fu război mare, citu se întuneca, de nu se vedea văzduhul de mulțimea săgételor, și mai pierdu Baiazid oastea lui cu totul, iară pașii și voevozii periră toți“ (mai exact: „mulți turci de seamă dintre cei puternici“ — cum spune izvorul). Și mai departe: „Așa de se vărsa sînge mult, cît era văile crunte, deci se spăre Baiazid și fugi de trecu Dunărea“ (f. 146r—v).

Cum foarte bine a arătat profesorul Emil Turdeanu, încă acum patru decenii, marele nostru poet M. Eminescu — ce achiziționase în 1874 pentru Biblioteca Centrală Universitară din Iași unul din manuscrisele *Cronicii* lui Moxa (ce e drept, incomplet) și avea în colecția proprie diverse cronografe, pe care le citea cu interes, recenzînd îndată după apariție tomul I al *Cuventelor den bătrîni*¹ — a extras din această descriere „la grande inspiration qui enrichit la littérature roumaine de son plus beau poëme héroïque, *Scrisoarea III*“². Iată, de al'fel, celebrele lui versuri, în care regăsim și o altă imagine, transfigurată din pasajul referitor la campania în Bulgaria, condusă de Sigismund de Luxemburg în anul următor, 1396, și la care a luat parte, cum bine adăuga Moxa, și „Mircea voevod cu românii“ — „Deci mergea craiu pre uscat în jos, pre Dunăre, cu hvală mare și cu oști tocmite, împlătoșați, poleiți și scripiia (sclipea — *n.n.*), de-ț părăa că răsare soarele“ (f. 146r):

„Și abia plecă bătrînul. . . Ce mai freamăt, ce mai zbcuim!
Codrul clocoti de zgomot și de arme și de bucium,
Iar la poala lui cea verde mii de capete pletoase,
Mii de coifuri lucitoare ies din umbra-ntunecoasă;
Călăreții implu cîmpul și roiesc după un semn
Și în caii lor sălbatici bat cu scările de lemn,
Pe copite iau în fugă fața negrului pămînt,
Lănci scînteie lungi în soare, arcuri se întins în vînt,
Și ca nouri de aramă și ca ropotul de grindeni,
Orizonu-ntunecîndu-l, vin săgeți de pretutîndeni
Vijiînd ca vijelia și ca plesnetul de ploaie. . .

¹ Vezi *Nota asupra ediției* (II, C).

² *La littérature bulgare. . .*, p. 163.

Urlă cîmpul și de tropot și de strigăt de bătaie.
În zadar striga-mpăratul ca și leul în turbare,
Umbră morții se întinde tot mai mare și mai mare.

[.....]

Mircea însuși mină-n luptă vijelia-ngrozitoare,
Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare.

[.....]

Peste-un ceas păgînatătea e ca pleava vinturată.

Acea grindin-oțelită în spre Dunăre o mină,

Iar în urma ei se-ntinde falnic armia română¹.

Sfîrșitul acestei *Cronici* și, deci, pasajul corespunzător din același capitol 97 al operei lui Moxa reprezintă cea mai detaliată descriere „dinăuntru“ a lungului asediu al Constantinopolului, întreprins de Baiazid mai ales după bătălia de la Nicopole (25 septembrie 1396), pînă în 1402, cînd întrepridul adversar, fiind nevoit să înfrunte pe Timur-Lenk la Angora (Ankara), a fost înfrînt și luat prizonier la 28 iulie, după care a urmat singerosul „interregn“ al fiilor săi; în confruntările acestora a intervenit și Mircea cel Bătrîn, alături de Musa.

9. Partea finală a capitolului 97 (ff. 151v—153v) și capitolele 98 și 99 (*Împărăția lu Mahmet, fiul lui Murat și De Tarigrad*, ff. 153r—156v) au drept izvor principal *Letopisețul sîrbesc nou*, pe care Moxa îl traduce aproape integral începînd cu anul 1410, pînă la sfîrșitul versiunii respective, în 1490. În centrul atenției sînt de astă dată evenimentele dramatice care au dus la ocuparea Serbiei de către turci, nu fără menționarea la loc de cinste a rezistenței dîrze, opuse de „Iancul“ (ИЈАНКАЛ) de Hunedoara, marele conducător de oști român, răpus de ciumă la 11 august 1456, la 20 de zile după victoria de la Belgrad (22 iulie), și devenit ulterior erou al eposului sîrbesc².

Deși în cea mai mare parte textul lui Moxa coincide în aceste capitole cu versiunea *Letopisețului sîrbesc nou* păstrată în manuscrisul nr. 116 al Bibliotecii fostei Academii Teologice din Kiev, publicat de Ioan Bogdan (1891) și reprodus de noi în paralel, unele știri trădează și alte versiuni, ca cea cunoscută sub numele de *Letopisețul lui Gheorghê Branković*, păstrat în traducerea latină a lui Fr. Xav. Pejačević (sfîrșitul secolului al XVIII-lea: două știri despre transferul moaștelor

¹ Conceput îndelung, dar mai ales începînd cu anii 1878—1879, celebrul poem a fost citit în cercurile „Junimii“ bucureștene și ieșene în martie 1881 și publicat îndată în „Convorbiri literare“, XV, 1881, nr. 2, din 1 mai (vezi textul și amplele comentarii și variante, în: M. Eminescu, *Opere*, I, ediție critică îngrijită de Perpessicius, București, Fundația pentru literatură și artă, 1939, p. 142—151; 11, 1943, p. 271—323).

² După comentariile și extrasele mai vechi ale lui N. Iorga și ale altor istorici, vezi, în vremea din urmă, amplul studiu semnat de Anca Iancu, *Știri despre români în izvoare istoriografice sîrbești (secolele XV—XVII)*, în: *Studii istorice sud-est europene*, vol. I, culegere îngrijită de Eugen Stănescu, București, 1974, p. 7—41.

sffintului Ioan de la Rila și ale sfintei Paraschiva, în cap. 93), sau unele încă neidentificate. Tot astfel, n-am putut identifica cu exactitate textul despre *cucerirea Constantinopolului de către turci (1453)*, printre cele ce au circulat în limba slavonă și au fost amplu comentate de Iv. Duicev¹.

10. Cum însuși *Letopisețul sîrbesc nou* cuprinde știri sporadice nu numai despre Țara Românească, ci și despre Moldova, nu este de mirare că acestea au fost completate de cărturarul oltean, după o versiune de tipul *Cronicii sîrbo-moldo-venești*, cu știri extrase din *Letopisețul de la Putna*. Așa sînt, chiar în ultimul capitol, 99, următoarele știri: „Atunce (1359, conform tradiției — *n.n.*) s-au început a se descăleca Țara Moldovei“ (f. 154r); „Și iară, ani 6984 [1476], se sculă însuși Mahamet cu oști mari spre Moldova, și se lovîră de față la Valea Albă, și biruiră atunce turcii, deci féceră rău mare moldovenilor“ (f. 156r).

Adăugate la celelalte știri din izvoare străine, la unele completări de-ale lui Moxa însuși, pe baza tradiției locale, ca și la unele analogii stabilite de cărturarul oltean cu realități social-istorice din țara noastră — relevate de cercetători, în special în ultimele decenii² —, asupra cărora atragem noi înșine atenția în notele ce însoțesc ediția, pasajele respective sînt în măsură să mărească interesul ce-l suscită *Cronica universală* pentru cititorul român.

Căci ea este „cea dintîi lucrare cu care trecem dincoace de epoca post-coreșiană“ — cum sublinia acum șaiszeci de ani Al. Procopovici —. „Cu ea intrăm în epoca românească, epoca biruinței cărții românești asupra celei slavone. Cronograful lui Moxalie nu mai este o operă de epigon, o copie scrisă undeva într-un colț de țară mai ferit de tulburările zilei, nu mai este nici măcar o lucrare pornită din inițiativă particulară, în afară de cei chemați de a avea înainte de toate grija pentru trebuințele vieții obștești. Pentru întîia oară se face încercarea de a se da în românește o istorie universală, iar opera de traducere și compilație a fost săvîrșită din porunca și cu binecuvîntarea unui episcop. Aici nu ne privește atît influența pe care a avut-o cronograful lui Moxalie asupra contemporanilor și urmașilor (dovedită ulterior prin cele două cîpii de la începutul secolului al XVIII-lea — *n.n.*), cît spiritul nou care a prezidat la alcătuirea lui“³.

Așadar, după cum se subliniază în tratatul academic de *Istoria literaturii române*, opera lui Mihail Moxa „merită un loc mai însemnat decît cel ce i s-a atribuit pînă acum în literatura noastră veche“, ea constituind „o primă încercare de rînduire a știrilor de istorie universală, scrisă pentru români, cu anumite preo-

¹ Vezi, în afara indicațiilor bibliografice din notele la cap. 99, fragmente dintr-un poem grecesc, reprodus în FHD, IV, p. 384—391, ca și extrasele din cronicarii greci din această perioadă (p. 392—p. 555).

² Vezi mai ales: E. Turdeanu, *La littérature bulgare*. . . , p. 31—32, 159—163; P. P. Panaitescu, *Cronograful lui Mihail Moxa*, în *Istoria literaturii române*, I, ed. 2, p. 334—445; G. Ivașcu, *Istoria literaturii române*, I, p. 133—134; I. Rotaru, *Literatura română veche*, p. 102—108.

³ *De la Coresi diaconul la Teofil, mitropolitul lui Matei Basarab*, în: *Omaziu lui I. Bianu din partea colegilor și foștilor săi elevi*, București, 1927, p. 289—312 (citatul la p. 298).

cupări de istorie românească”¹. Avînd acum în faţă textul integral, însoţit de cele peste zece texte folosite sistematic sau numai în cîteva locuri — alături de altele ce mai urmează a fi identificate —, cititorul se va asocia, credem, concluziei formulate în *Istoria literaturii române* de G. Ivaşcu: „Ceea ce impresionează în *Cronograful* lui Moxa este gradul înalt de stăpînire originală a izvoarelor, precum şi mlădierea limbii, care, în cîteva decenii de la Coresi, ajunsese să se transforme într-un veritabil mijloc de expresie literară”².

Sperăm astfel ca, prin ediţia ce o înfăţişăm specialiştilor şi publicului larg românesc, să contribuim într-o mai mare măsură decît s-a făcut pînă acum la punerea acestei *Cronici universale* în valoare şi la încadrarea ei atît în epoca ce-i aparţine, cît şi în fluxul culturii şi literaturii române, mai întîi în limba slavonă, iar apoi, începînd cu secolul al XVI-lea, în limba naţională, pînă la culmile atinse în secolele al XVIII-lea, al XIX-lea şi al XX-lea.

G. MIHĂILĂ

¹ Vol. I, ed. 2, p. 335 (P. P. Panaitescu).

² Vol. 1, p. 133. O idee similară exprimase încă în 1913 D. Panaitescu-Perpessicius, într-o ininteresantă lucrare de seminar, *Moxa ca începător al prozei româneşti?*, pe care Ileana Ene (Muzeul literaturii române) o pregăteşte spre publicare; vezi de asemenea, I. C. Chiţimia, *Începuturi ale stilului istoriografic românesc: Mihail Moxa*, RITL, t. 41, 1982, nr. 2, p. 171—175.

Se împlinesc în curînd 130 de ani de cînd cea mai veche scriere istoriografică în limba română, *Cronica universală* a lui Mihail Moxa (1620), a devenit cunoscută publicului științific, fără însă ca acest lung răstimp să-i fi asigurat locul ce i se cuvine în istoria literaturii române și a istoriografiei naționale.

1. *Edițiile precedente.* Prima reproducere parțială a scrierii cărturarului oltean a apărut în 1859, în Rusia, la Kazan, în *Анекс I (Прибавление I)* a cărții lui V. I. Grigorovici, *O Сербии в ее отношениях к соседним державам, преимущественно в XIV и XV столетиях. Речь, произнесенная 10 июня 1858 года в торжественном собрании Имп. Казанского Университета* (paginație separată: introducere, p. 1—4, textul, p. 5—45)¹. Filologul rus, care făcuse în anii 1844—1845 o călătorie de studii în Peninsula Balcanică, mai ales la Muntele Athos și în Bulgaria, și adunase o sumă de manuscrise slavone, a trecut prin Țara Românească², unde a achiziționat — după propriile-i cuvinte — manuscrisul acestei cronici, datat 1620: „Эта рукопись приобретена в Валахии, в монастыре Бистричком” — scrie el în scurta sa introducere³, după care

¹ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România (B.A.R.) posedă un exemplar, intrat, potrivit însemnării lui I. Bianu, la 23 septembrie 1930 (cota: II 101252).

² „La 11 iulie [1845], cu o barcă, am trecut pe celălalt mal, la Giurgiu. . .” — scrie el în *Очерк путешествия по европейской Турции*, Kazan, ed. 2, postumă, 1877 (reproducere fotomecanică: Sofia, 1978), p. 150 (ed. 1 a apărut în 1848). Din Țara Românească a călătorit, prin Transilvania, la Budapesta și la Viena, unde a făcut cunoștință, în primăvara anului 1846, cu Vuk Karadžić și cu Fr. Miklosich (vezi I. V. Jagić, *Энциклопедия славянской филологии*, St. Pb., 1910, p. 344).

³ Traducem aici întregul pasaj referitor la această cronică, întrucît a rămas necunoscut cercetătorilor români: „Cu toate acestea, urme ale cronicilor bulgare s-au păstrat, după părerea mea, în Moldova, Țara Românească și, poate, în sudul Rusiei, unde am avut prilejul să aud despre letopisețe rcmânești. Nutrind această convingere și dorind să înfățișez oamenilor de știință fie și o modestă dovadă a celor spuse, tipăresc aici un fragment românesc, ce reprezintă partea finală a

urmează, cu litere chirilice, textul *Cronicii*, de la ultima propoziție a cap. 92 (*Deci au fost pînă la Mihail, fiul Ducăei, 6613*) pînă la sfîrșit, însoțit, la subsol, de traducerea în limba rusă și de cîteva note.

Peste doar un an, cunoscutul revoluționar și publicist bulgar G.S. Rakovski reproducea cîteva extrase din această ediție în cartea sa, *Няколко речи о Асеню първому, великому царю българскому, и сину му Асеню второму* (Belgrad, 1860, p.19), pe care B. P. Hasdeu a primit-o desigur peste trei-patru ani, de la autor, cu care era prieten¹ și la care a văzut, de asemenea, volumașul lui Grigorovici: „Je l'ai vu une seule fois pendant quelques heures — scria el mai tîrziu, la 14 noiembrie 1877, lui H. Schuchardt —, et depuis lors il m'a été absolument impossible de me le procurer. Il peut vous intéresser beaucoup, car il contient une c[h]ronique écrite en roumain dans la première moitié du XVIIe siècle, restée inconnue aux historiens et philologues roumains. Sous le rapport de la langue je n'ai pas eu le loisir de l'examiner". Iar la 12 decembrie același an adăuga: „Je me rappelle aussi que c'est bien chez Rakovski, pendant son séjour à Bucarest (1863—1864), ou il est mort, que j'ai vu une fois le livre de Grigorovic"².

Desigur, în urma sugestiei sale, Gr. G. Tocilescu, „junele nostru amic” — cum îl numește Hasdeu —, trimis de Academia Română la Moscova și Petersburg, pentru a cerceta și copia manuscrisele lui Dimitrie Cantemir³, a adus și o tran-

unii cronograf, aflat în posesia mea. Acest manuscris a fost achiziționat în Țara Românească, la mănăstirea Bistrița. Este în —4° și cuprinde, în cea mai mare parte, după Manasses, o cronică de la facerea lumii pînă la a. 6613 (1105), fiind tradusă din limba slavonă. Traducătorul, călugărul Moxa Mihail, a adăugat din alte manuscrise ceea ce este tipărit aici de mine. Întrucît manuscrisul a fost alcătuit în 1620, se poate afirma cu siguranță că încă pe la începutul secolului al XVII-lea se găseau în Țara Românească multe cronici slavone. Scrierea este uncială (corect: semiuncială — и н.), limba, după cum mi-au spus românii, nu este clară peste tot. Oferind ediția și traducerea întregii părți finale, care cuprinde relatarea pe scurt a evenimentelor de la 1105 pînă la 1489, trebuie să adaug că am tipărit textul cu toată exactitatea după original, separînd doar cuvintele după înțeles, iar traducerea am făcut-o cît mai apropiată, deși, recunosc, unele pasaje din manuscris mi-au prezentat multe dificultăți. Greșelile cronologice le-am menționat în citate” (p. 2).

¹ Vezi, de exemplu, Laura Vaz-Fotiade, *Литературна и публицистична дейност на Г. С. Раковски в Румъния*, Sofia, 1980, passim.

² Într-o altă scrisoare, databilă între 13 decembrie 1877—11 mai 1878, Hasdeu preciza: „Je viens de retrouver ma notice sur la c[h]ronique roumaine dont je vous ai écrit une autre fois. Elle est indiquée, avec des extraits, dans un autre ouvrage de Grigorovic: *О Сербии в ее отношениях к соседним державам*, Казань, 1859, прибавление Ioe” (vezi: B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, t. I, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de G. Mihăilă, București, EDP, 1983, p. 595—596; *Carteggio Hasdeu — Schuchardt*, a cura din B. Mazzoni, Napoli, 1983; B. P. Hasdeu și contemporanii săi români și străini (*Corespondență emisă și primită*), vol. III, coordonare și postfață: Al. Săndulescu, București, Ed. Minerva, 1984, p. 80—82, 103).

³ *Instrucțiunile date de Delegațiune d-lui Gr. G. Tocilescu pentru misiunea sa în Rusia*, foarte detaliate, prevedeau, de asemenea, „adunarea de orice elemente pentru istoria și literatura română ce veți putea afla la Moscova și St. Petersburg și, dacă timpul și mijloacele vă vor permite, în Kiev și la Odesa”.

scriere a prețioasei cronici (cu o pagină fascimilată de „d-șoara Evreinov, doctor în drept“). Iată ce scria acesta în raportul trimis de la Moscova Academiei Române, prin intermediul lui Alexandru Odobescu, la 26 decembrie 1877¹: „Plecînd din București la 15 octombrie anul curente, m-am oprit cîteva zile la Odesa, pentru a inspecta Muzeul imperiale de istorie și anticități de acolo și a examina manuscrisul celebrului slavist, de curînd răposat, Gregorovici. Contra așteptărilor mele, nu am aflat printre aceste manuscrise nici unul românesc și nici chiar interesanta cronică română a lui Moxa călugărul, scrisă în 1620, la mănăstirea Bistrița, peste Olt, despre care vorbise mai înainte Gregorovici, în *O Сербии. Речь, Казань*, 1859 (...).

Rezultatele ocupațiunii mele neinterupte, în timp de două luni de zile aici (la Moscova — *n.n.*), sînt următoarele:

(...). III. În Biblioteca Muzeului Rumianțov:

a) Am copiat *Cronica românească a lui Moxa călugărul*, scrisă la mănăstirea Bistrița, în anul 1620, manuscris prețios, ce-l căutasem în zadar la Odesa și care actualmente aparține bibliotecii zisului Muzeu. Am luat și facsimile după o pagină².

Curînd după depunerea de către tînărul istoric a raportului general la Academia Română (10 aprilie 1878), Hasdeu scria aceluiași Schuchardt, la 12 mai: „Tocilescu vient de m'apporter de Moscou la c[h]ronique roumaine inédite de Moxa de 1620, écrite au couvent de Bistrizta, utilisée en partie par Grigorovitch et dont je vous ai parlé une autre fois. Elle va figurer comme Annexe à mon livre. Elle occupe 5 ou 6 feuilles d'impression“³.

Într-adevăr, ediția (cu trei omisiuni, provenite din copia lui Tocilescu) a apărut în *Cuvente den bătrîni*, tomul I, ieșit de sub tipar în a doua jumătate a lunii august 1878⁴, și anume ca *Partea III: Cronica lui Mihail Moxa — Oltenia — 1620* (introducere, p. 339—334; textul, p. 345—406, și numeroase *Notanda*

¹ Vezi scrisoarea lui Tocilescu către A. I. Odobescu din aceeași zi: „Acest raport îl trimit d-tale cu rugăciunea a-l citi și a-l pune în vedere onor. Delegațiunii“ (*Alexandru Odobescu și corespondenții săi*, ediție de Filofteia Mihai și Rodica Bichis, București, Ed. Minerva, 1984, p. 286).

² *Primul raport al d-lui Gr. Tocilescu, din Moscova, 26 decemb. 1877*, „Analele Societății Academice Române“, t. XI, Sesiunea anului 1878, secțiunea I, Partea adm. și dezb. București, 1878, *Anexa D*, p. 45—53 (citatul la p. 45—46, 49); prezentat, împreună cu *Instrucțiunile...*, *Anexa C*, p. 43—45, și *Raportul general al d-lui Gr. Tocilescu, despre misiunea sa în Rusia* (10 aprilie 1878), *Anexa E*, p. 54—74 (în care despre acest manuscris și altele similare spune doar: „cuget a vă prezenta un studiu deosebit, în așteptarea facsimilelor după viniete, după inițialele iluminate și alte desemnuri de prin aceste manuscrise, ce nu le-am completat încă“ — p. 72), în prima ședință a Academiei Române, din 16 august 1878 (vezi raportul Delegațiunii, semnat de președintele I. Ghica și secretarul ad-hoc G. Sion, p. 5) și în cea din 24 august (p. 26—27).

³ Vezi *Cuvente...*, I, ed. cit., p. 601; B. P. Hasdeu și contemporanii... III, p. 93.

⁴ Prefața, scrisă în ultimul moment, are data: 10 august 1878.

lingvistice, p. 407—443)¹. Faptul că a fost tipărită numai *cu litere chirilice*, nu și în transcriere cu litere latine — cum a procedat Hasdeu cu celelalte texte și documente din tomurile I și II —, precum și neîmplinirea proiectului lui Gr. Tocilescu de a publica „un studiu aparte asupra fintinelor lui Moxa și asupra locului ce i se cuvine în vechea literatură istorică a românilor” — după cum anunța mentorul său, în scurta introducere² — au fost cauzele, credem noi, că timp îndelungat această primă operă istoriografică în limba română, consacrată istoriei universale³, n-a fost cunoscută și apreciată la justa ei valoare, deși a intrat în istoriile literare și în cele ale istoriografiei românești.

Un proiect, realizat doar parțial și rămas în manuscris, a fost întreprins nu mult după ediția lui Hasdeu, prin 1889—1890, de Ioan Bogdan, care se afla la specializare în Moscova. Iată ce scria el prietenului său Ioan Bianu, la 27 decembrie 1889, informându-l despre pregătirea ediției *Cronicii universale* a lui Constantin Manasses, „care, pe lângă interesul general, prezintă un interes special românesc ca izvorul principal al lui Moxa”: „Pe Moxa l-am colaționat întreg și l-aș putea edita a doua oară. Ce crezi d-ta: să fac un studiu separat asupra lui Moxa (cu deosebire asupra izvoarelor lui bulgărești și sîrbești), cu o a doua ediție a textului în transcriere (subl. n.), sau să cuprind acest studiu în introducerea ediției lui Manasses? Gîndesc să cer și opinia d-lui Hasdeu asupra acestui lucru. Nu cumva știi, pregătit-a Tocilescu studiul promis în *Cuvinte din bătrîni* asupra izvoarelor lui Moxa? Izvorul principal — Manasses — nu poate să-l cunoască, deoarece nu cred să aibă o copie de pe m[anu]scr[isul] din biblioteca sinodală de aci”⁴.

Într-adevăr, extrasul din *Cronica lui Mihail Moxa*, editată de Hasdeu, colaționată și corectată de tînărul slavist de atunci, se păstrează la B.A.R.⁵ În legătură cu aceasta, el a început chiar un studiu, *Manasses ca izvor al lui Moxa*, rămas în manuscris, în care sînt analizate mai ales fragmente din capitolele de

¹ Omisiunile sînt: 1) ff. 36v—37r, sfîrșitul cap. 15—începutul cap. 16, inclusiv titlul, *De Dcmmul nostru I[su]s H[risto]s* (se mnalată de Hasdeu); 2) f. 137r-v, un fragment de la mijlccul cap. 91; 3) f. 141r-v, o prcoziție din partea finală a cap. 93; la acestea se adaugă; 4) ff. 1r—3r, cuprinzînd *Scara*, atîta cît s-a păstrat (de la titlul cap. 25 pînă la sfîrșit).

² Precizînd totodată pentru publicul cititor: „După moartea lui Gregorovici în Odesa la 1877 (de fapt, în 19 decembrie 1876 — n.n.), prețiosul manuscris a trecut la Muzeul Rumiantzov de la Moscova, de unde l-a copiat sînt acum cîteva luni d. Gr. Tocilescu și a binevoit de a ni-l pune la dispozițiune...” (p. 339; ed. 1983, p. 300).

³ Dacă nu scoțim mcdestele *Tabele cronologice*, scrise în Moldova în 1588.

⁴ *Scrisori către Ioan Bianu*, ediție, prefață și note de Marieta Croicu și Petre Croicu, vol. I, București, Ed. Minerva, 1974, p. 228; vezi, de asemenea, studiul nostru introductiv la ediția: Ioan Bogdan, *Scrieri alese*, București, Ed. Academiei, 1968, p. 78—79.

⁵ Pînă nu de mult se afla între manuscrisele lui I. Bogdan, nr. 39 (cota 5248); acum a fost trecută la cărți: II 58402 (D).

la început (ms. rom. 5514, Fondul I. Bogdan, nr. 4, ff. 1—8 și 150)¹. În același manuscris, după copia *Cronicii lui Manasses*, în traducere mediobulgară, care a fost editată de slavistul român (vezi studiul introd.), urmează copii ale celor trei texte de cronici bizantino-slave, tipărite de el în 1891: *Cronografia pe scurt* a patriarhului Nichifor, *Letopisețul sîrbesc nou* și *Cronica anilor 1296—1413*, însoțite de pasaje care coincid din Moxa, transcrise după ediția lui B. P. Hasdeu (ff. 103—121); pe f. 130r se reproduc după manuscris completările de cite o filă la paginile 357 și 399 ale ediției, iar *Scara* se află pe ff. 131—132²; în sfîrșit, pe f. 133, I. Bogdan a reprodus unele însemnări marginale privind autorul cronicii și apartenența ei mănăstirii Bistrița³.

Publicarea *Cronicii lui Manasses*, atît de strîns legată de cea a lui Moxa, a întîrziat însă din mai multe motive, în primul rînd, din acela că savantul istoric s-a angajat treptat la tipărirea celor mai vechi cronici românești în limba slavonă, descoperite între timp de el însuși, și a unor importante colecții de documente slavo-române. Cu atît mai mult, Ioan Bogdan n-a mai putut realiza cealaltă variantă a proiectului său, de a edita, în transcriere cu litere latine, *Cronica universală* a lui Mihail Moxa, însoțită de un studiu asupra izvoarelor sale, pe care-l începuse, de altfel, în anii tinereții.

Preocupările privind reeditarea scrierii călugărului de la Bistrița — după ce, între timp, M. Gaster reproducuse în *Chrestomatie română* (Leipzig — București, 1981), cu litere chirilice, citeva capitole (1, parțial, 63 și 72, parțial), pe baza ediției lui Hasdeu — au revenit în actualitate abia în 1937, cînd J. Byck tipărea la Editura „Cultura Națională” volumul: Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*. Texte alese, cu o introducere și note (272 p.). În cadrul acestei reeditări parțiale, *Cronica lui Mihail Moxa* ocupă paginile 25—45, incluzînd fragmente din introducerea marelui filolog (p. 25—30) și capitolele 1—4, 7—8, 11 (parțial), 25, 66, 93 (numai epilogul), 95 și 99, „într-o transcriere apropiată de normele lui Hasdeu [aplicate la alte texte], dar mai simplificată” (p. 265, unde se dau și corespondențele), cu păstrarea însă a ierurilor finale, fără valoare fonetică⁴. Aceleași capitole au fost reproduse în: *Cronicarii români*. Antologie întocmită de Al. Rosetti,

¹ Reprodus în *Scrieri alese*, p. 627—633; vezi și mențiunea sa din *Vechile cronice moldovenești pînă la Ureche*, București, 1891, p. 76, nota 4 (*Scrieri alese*, p. 326, n. 2).

² Cu mențiunea: „f. 1—3 din mscr. cronicei Moxa (o filă de la început lipsește, căci tetrada de la început are numai 7 file)”.

³ „Pe marginea f. 139b și 140a jos, se află următoarea notă: с(к)рїнтор (к)ърїцїн ачещїа аѣ фост Моѣа (к)ълѣгърѣла кѣ порѣнка ѡеуѣна ут Ђис(?) Bistrița? La finea mscript. f. 151b se află însemnarea: а сѢнїтєн мънъстїрн Ђїстрїцїн. Pe scoarța de la început, singura ce s-a păstrat, se află: а Ђїстрїцїн ѡстє ачєстє картє ѡрвонограф”.

⁴ În esență, este transcrierea recomandată de Asociația pentru editarea textelor române vechi; vezi J. Byck, *Texte românești vechi (Introducere în studiul limbei române*. I), București, 1930, p. 3—4.

București, Ed. „Universul”, 1944 (pe copertă: 1945), p. 33–46, în transcriere interpretativă.

Între timp, doi profesori de liceu, N. Simache și Tr. Cristescu, au publicat drept prim volum al unei serii inițiate de ei, *Cronicile românești: Cronograful lui Mihail Moxa*, transcris și adnotat, cu o scurtă privire asupra istoriografiei românești și problemei editării cronicilor, Buzău, 1942, LXXX + 200 p. După studiul introductiv general (p. V–LXXIX) și cel intitulat *Mihail Moxa și opera lui* (p. 1–68, inclusiv *Lămuriri privitoare la transcriere*, p. 67–68)¹, urmează textul cronicii, transcris, potrivit unor norme „semi-interpretative” (cu păstrarea, totuși, a lui **h** final, despre care editorii mai credeau că redă, „ca în paleografia română în genere, pe *u* scurt”, și a altor particularități grafice chirilice, ca de ex. *brăbat* ș.a.), pe baza ediției lui Hasdeu și însoțit de unele note, mai ales cu caracter lexical și istoric (p. 69–198; la p. 199–200: *Erori și addogiri*). Judecată cam aspru de N. Cartoian², această ediție a rămas, totuși, până nu de mult singura integrală, pusă la dispoziția unui public mai larg, după ce tomurile hasdeene deveniseră de mult o raritate bibliografică.

Peste numai doi ani, C. S. Nicolăescu-Plopșor, descoperind al doilea manuscris, fragmentar, din secolul al XVIII-lea, i-a publicat conținutul, sub titlul *Hronograful lui Moxa*, în revista „Oltenia”, IV, 1943 (pe copertă: 1944), p. 1–8 (*Cuvînt înainte*) și 9–28 (textul: capitolele 1–36 și începutul cap. 37).

În afara antologiei din 1945, menționată mai sus, alte trei culegeri, destinate tineretului studios și specialiștilor, au reprodus în anii 1964–1969 fragmente din *Cronică*, pornind tot de la ediția lui Hasdeu: *Pagini de limbă și literatură română veche*. Texte alese, prefață și note de B. Cazacu, București, Ed. Tineretului, 1964, p. 98–106 (cap. 82, fragmente din cap. 93 și 97, în transcriere interpretativă); *Crestcmație romanică*, întocmită sub conducerea acad. Iorgu Jordan, vol. II, București, Ed. Academiei, 1965, p. 12–13 (prima parte a cap. 97, în transliterare³, efectuată de Mioara Avram); *Literatură română veche (1402–1647)*. Introducere, ediție îngrijită și note de G. Mihăilă și Dan Zamfirescu, vol. II, București, Ed. Tineretului, 1969, p. 250–258 (introducere, p. 250–253; cap. 93 – numai epilogul la partea întâi, cap. 97–99, în transcriere interpretativă, realizată de autorul acestor rânduri, după exemplarul ediției hasdeene colaționat și corectat de I. Bogdan).

În sfârșit, retipărind integral la Editura Didactică și Pedagogică cele trei volume ale *Cuventelor den bătrîni* (1983–1984), am reprodus, în t. I, textul *Cronicii*, cu litere chirilice, adăugînd transcrierea interpretativă a întregului text, astfel că volumul cuprinde: introducerea lui Hasdeu (p. 299–303), textul chirilic (p. 304–345), transcrierea (p. 347–400), *Notanda* (p. 401–425) și notele editorului

¹ Cu unele observații critice privind transcrierea aplicată de J. Byck.

² „Prefața confuză nu rezolvă problema surselor, care trebuie pusă pe alte baze” (*Istoria literaturii române vechi*, vol. II, București, 1942, p. 138).

³ Bazată, cu unele mici deosebiri, pe cea a fostei Asociații pentru editarea textelor române vechi (vezi vol. I, 1962, p. 144–147).

(p. 589—593). Aceasta însă nu este și nu putea să-și propună a fi o ediție critică a *Cronicii universale*.

Cunoscută specialiștilor, nu însă și publicului larg, timp de aproape șapte decenii doar în grafia chirilică, iar apoi în decurs de alte patru decenii în transcrierea unei cărți apărute în timpul războiului (la care se adaugă cele câteva reproduceri parțiale), *Cronica* lui Mihail Moxa, chiar retipărită în cadrul operei hasdeene — conform principiilor adoptate în volumele respective, de valorificare a moștenirii lingvistice și filologice a marelui savant —, are nevoie de o altă ediție, în care accentul să cadă asupra textului, în raport cu izvoarele sale, ceea ce ne și propunem în volumul de față.

2. *Manuscrisele*. Multă vreme s-a crezut că opera călugărului oltean n-a circulat în afara zidurilor mănăstirii Bistrița și că s-a păstrat într-un unic manuscris, pînă cînd, în 1944, C. Nicolăescu-Plopșor a dat la iveală pe al doilea, care, deși sensibil mai nou și incomplet, făcea dovada că și această scriere a fost cunoscută unui cerc mai larg de cititori, fapt confirmat ulterior de al treilea manuscris, cu aceleași particularități, semnalat de Klaus-Henning Schroeder, în 1971¹.

A) *Manuscrisul mănăstirii Bistrița din 1620*. Publicat parțial, după cum am văzut, în 1859, manuscrisul fost al mănăstirii Bistrița (Oltenia) a intrat în 1845 în colecția filologului rus V. I. Grigorovici², pe atunci profesor la Universitatea

¹ *Un manuscris necunoscut al Cronografului lui Mihail Moxa*, „Limba română”, XX, 1971, nr. 5, p. 527—529.

² Descriș pe scurt de A. Viktorov, *Собрание рукописей В. И. Григоровича*, Moscova, 1879 (extras din: *Отчет Московского Публичного и Румянцевского музеев за 1876—1878 г.*), p. 47. Avînd în vedere raritatea acestei lucrări, traducem aici textul descrierii:

„4. Cronograf în limba română, de la S.M. (or C.M.; n-am putut descifra această abreviere — n.n.), scris cu frumoase litere mari unciale (de fapt, semi-unciale — n.n.), în 1620, în — 4°, 156 ff., cu o frumoasă viniție în chinovar, la început. Bistrița (nr. 822).

Vezi descrierea acestui Cronograf, tradus din slavonă, potrivit cercetării lui V. I. Grigorovici, în a sa *Речь о Сербии*, Kazan, 1859, Anexa 2 (corect: I — n.n.). La sfîrșit (f. 136v) se află un adaos original, cuprinzînd expunerea evenimentelor de la 1105 pînă în 1489, care a fost tipărit de Grigorovici, împreună cu traducerea rusească, tot acolo, p. 5—45. După opinia savantului român, d. Tocilescu, care a cercetat acest manuscris, între toate textele literaturii române cu conținut laic, cunoscute pînă acum, acesta trebuie să ocupe primul loc prin vechimea sa“.

Vezi, de asemenea: Doru Mihăescu, *Cronograful lui Mihail Moxa*, I—II, „Memoriile Secției de științe filologice, literatură și arte” (Academia R. S. România), seria IV, t. III, 1981 (1983), p. 209—238 (în special, p. 220—222); t. IV, 1982—1983 (1984), p. 165—191.

În acest fond se mai păstrează încă alte trei manuscrise românești: nr. 65 (823) — *Sbornic religios* (45 f.), probabil din sec. al XVIII-lea; nr. 66 (824) — romanul popular *Sindipa*, tradus în 1798, în ținutul Dorohoi (cf. însemnarea de la f. 101r; 102 f.; necunoscut *Bibliografiei analitice a cărților populare laice* de Mihai Moraru — Cătălina Velculescu, Partea a doua, București, 1978, p. 407—436); nr. 67 (825) — *Amorurile lui Avrocom și a Anthiei* (?), probabil de la începutul secolului al XIX-lea (139f., plus fila lipită pe coperta din urmă, scrisă de asemenea).

din Kazan, iar mai târziu (începînd din 1865) la cea din Odesa. Curînd după moartea lui, la sfîrşitul anului 1876, întreaga sa colecţie de manuscrise a fost achiziţionată de Muzeul Rumianţev din Moscova (actualmente Biblioteca de Stat „V. I. Lenin“), unde se păstrează şi în prezent: Фонд 87 (Собрание В. И. Григоровича), № 64 = Ин[остранная рукопись, 823].

Manuscrisul are 156 de file (hîrtie, format 21 × 14,5 cm)¹, legate în 19-caiete a cîte 8 file (primului îi lipseşte însă o filă de la început) şi al 20-lea de 6 file (dintre care ultima nescrisă şi nenumerotată). Din legătura în lemn, învelit în piele, s-a păstrat scoarţa din faţă, iar cea posterioară a fost înlocuită cu carton, învelit în pielea cea veche. Menţionăm că la legat, încă în biblioteca mănăstirii Bistriţa, filele caietului 7 au fost îndoite invers, astfel că după f. 47v textul continuă pe ff. 52r—55r, apoi pe ff. 48r—51v, după care se reintră în normal la f. 56r. Pe fiecare pagină sînt cîte 16 rînduri; fac excepţie ff. 3r (sfîrşitul *Scării*), cu 11 rînduri, 3v, albă, şi 4r (începutul textului), cu numai 9 rînduri, dintre care primul cu litere mari stilizate.

Singurul ornament este o vinieta frumoasă, pe această filă, 4r, înaintea textului, formată din trei cercuri încadrate şi intercalate cu împletituri, executate în roşu, avînd deasupra, la mijloc, scris cu litere obişnuite: $\tilde{\text{т}} \text{†} \tilde{\text{т}}$. Prima iniţială, *с*, din cuvîntul *СОУФЛЕТЬ*, cu care începe cap. 1, este frumos ornată în roşu. La fel sînt scrise cu roşu titlurile capitolelor şi celelalte iniţiale de la începutul fiecărui capitol. Textul capitolelor este scris cu cerneală neagră, cu litere semiunciale mari, îngrijite, frumoase chiar, adesea în *scriptio continua*. Frazele, segmentele sînt despărţite prin punct sau prin două puncte şi tildă (:~). Slovele ce-

¹ La numerotarea modernă, cu cerneală, a fiilelor s-a sărit de la 135 la 137; în schimb, apar cifrele 146 şi 146a, deci totalul este 156. Cu prilejul studierii manuscrisului, în 1969, am atras atenţia bibliotecarei, care a promis că se va efectua corectarea cuvenită; în aceste condiţii, în ediţie adoptăm numerotarea corectă.

Pe o filă albă, introdusă la începutul manuscrisului, se află următoarele menţiuni:

Ин. Хронограф Моксы

822

XVII в.

156 лл.

Полуустав

21 × 14,5

Румынский яз.

Переплет деревянный (сохранилась 1 крышка)

Обтянутый кожей

надколотый, кожа потерта

Бумага (л. 1—2) поточена книж. жуком, в пятнах, выпадает из брошюровки, обветшала и оборвана по краям.

Экслибрис Моск. Публ. и Рум. Муз. Пометы на пер. крышке — Викторова и неустановл. лица.

2.VI.61

(s.s.) Indescifrabil..

Menţionăm că ulterior manuscrisul a fost restaurat.

marchează numărul de ordine al capitolelor sînt notate pe margine (cu unele greșeli, pe care le vom semnala mai jos).

Judecînd după aspectul deosebit de îngrijit și după dedicația de la sfîrșitul părții întii (cap. 93), adresată episcopului Teofil al Rîmnîcului de către autor, „călugărul Moxa Mihail”, putem deduce că acesta este *exemplarul oficial*, destinat înaltului prelat, fost egumen al mănăstirii pînă în 1618. Puținele greșeli comise de copist (pe care le semnalăm la locurile respective) permit însă și o altă concluzie, anume că scriitorul acestui exemplar este un caligraf iscusit, altu] decît autorul, caligraf cea a copiat de pe originalul, pierdut astăzi, al lui Moxa¹.

Cuprinsul. Ff. 1r—3r: Scara, fără început, întrucît, așa cum am semnalat mai sus, lipsește prima filă. Așadar, titlul original al operei ne este necunoscut, drept care am adoptat pe cel de *Cronica universală* (la Hasdeu: *Cronica*, la Simache și Cristescu: *Cronograful*). Textul păstrat începe cu titlul capitolului: 25. *Împărăția lu Traian* și se încheie cu: 98. *De Ț[a]rigrad, cum l-au luat turcii*. În aceste condiții, în ediția noastră, restabilim între paranteze drepte, titlurile capitolelor 1—24 după text. Numerele de ordine ale capitolelor sînt scrise pe marginea exterioară, așadar pe paginile recto după titluri, iar pe cele verso înaintea acestora. Întrucît capitolul 93 (care începe cu epilogul părții întii) nu are titlu în text, aici a fost omis la numărătoare, astfel că cap. 94, *Împărăția lu Catacozimu* este numerotat 93 ș.a.m.d. pînă la 98, în loc de 99 (în ediție am efectuat corectura necesară, semnalînd-o în notă, ca și alte cîteva mărunte greșeli).

F.3v. Albă.

Ff. 4r—156v: Textul Cronicii universale, începînd cu titlul primului capitol: *De-nceputul lumieei dentiiu* și sfîrșind cu încheierea capitolului 99. *De Ț[a]rigrad: ... și pămîntul încă se cutremură, cît împăratul încă să spăre că va peri atunce*.

Cifrele pentru cap. 1 și 72 lipsesc; cap. 36 și 37 sînt marcate greșit 26 și 27; cap. 93 n-are titlu: după *epilogul* primei părți (f. 138v, rîndul 13 — f. 140r, rîndul 8) urmează imediat, în același rînd, după semnul: ~, textul în continuare al cronicii, cu mențiunea: *De acmu s-au scos dentr-alte izvoade de aceeăș împărăție*, fără titlu și fără un nou număr de ordine, care apar abia la cap. 94 și mai departe, pînă la cap. 99.

Biblioteca Academiei R. S. România a obținut de la Biblioteca „Lenin” din Moscova, în 1956, un microfilm al acestui manuscris, înregistrat la Secția

¹ Scrisul său, deși îngrijit, dar cu litere mai mici și ascuțite, poate fi văzut în manuscrisul 2471 de la B.A.R., cuprinzînd textul *Pravilei* de la Govora (1640), cu semnătura la sfîrșit (f. 191r): **Моѡдаліе Мнѡхан(л)**, și cu mențiunea aceluiași Teofil, devenit între timp mitropolit al Țării Românești: „Dat-am blagoslovenie la acest izvod să se tipărească” (f. 2r). Vezi descrierea acestui manuscris, databil „ante 1640”, la Gabriel Ștrempel, *Cataloġul manuscriselor românești*. B.A.R., 1601—3100, vol. 2, București, Ed. Șt. și Encicl., 1983, p. 283; vezi, de asemenea, reeditarea textului tipărit (fără cunoașterea și a manuscrisului), îngrijită de A. I. Odobescu, al cărui nume nu este însă menționat: *Pravila bisericească numită cea mică, tipărită mai întii la 1640, în mănăstirea Govora*, publicată acum în transcripțiune cu litere latine de Academia Română, București, 1884.

de microfilme, sub cota Mm. 10. După acest microfilm am realizat fotocopii, utilizate la transcriere și reproducere în acest volum, pentru a fi puse integral la dispoziția specialiștilor și a publicului larg.

Insemnări. F. 3r, jos, cursiv (la sfârșitul Scării): Al sfintei mănăstiri Bistriței[¹].

F. 4r, jos (prima pagină a textului): Pecetea octogonală a mănăstirii.

Ff. 4r, 5r, 6r, 7r, 8r, 9r, 10r, 11r, 12r, 13r, 14r, 15r-v, 16r-v, 17r, jos: † Această carte | ce să chiamă | „Litopiseș” iaste | a sfintei mănăstiri | Bistriței, | hrumul Adormirii | preasfintei Născătoare | de Dumnezeu și | unde să odihnesc | moaștele preacuviosului | părintelui nostru | Grigorie Decapoliț. | Și nimenea să nu îndrăznească | să o ia, că va cădea în blestem | și în păcat de moarte. | 7231 [— 5509 = 1722], septemvrie, 20 ANI [zile].

F. 37r, marginal: Is. Hs. (în dreptul titlului cap. 16. De Domnul nostru I[su]s H[risto]s).

F. 47v, jos: De aici treci înainte 4 foi, la semn.

F. 51v, jos: De aici treci înainte peste 4 foi, la semn.

F. 55v, jos: De aici te întoarce înapoi peste 8 foi, că e greșit.

Aceste trei însemnări au fost scrise după legare greșită a caietului 7, desigur în atenția unui copist.

F. 74v, marginal (în dreptul numelui Hozroi): Acesta au prorocit și s-au plinit.

Ff. 139v—140r, marginal, jcs: [Sc]riitor [c]ărții aceștiia au fost | Moxa [câ]lugărul, cu porunca vl[ădică] Theofil ot Rib[nic].

F. 156v, sub text, cu semiunciale neîngrijite, mai șterse: A sfintei mănăstiri Bistriței.

Pe partea interioară a scoarței din față: *A Bistriței iaste aceast[ă] carte „Hronograf”¹.*

Din aceste însemnări rezultă cu claritate că manuscrisul s-a păstrat timp îndelungat ca un obiect de preț în biblioteca mănăstirii, pînă cînd, în 1845, a intrat în colecția lui V. I. Grigorovici și dus în Rusia, mai întîi la Kazan și apoi la Odesa. Din 1877 aparține, cu întreaga colecție a fostului profesor-slavist, Muzeului Rumianțev — actuala Bibliotecă Publică de Stat „V. I. Lenin”².

¹ Tot aici sînt cîteva însemnări, pe care nu le-am putut descifra, ca și unele, formate din puține cuvinte, pe ff. 5r, 6r, 15v, 16r,v, jos; pe f. 9lv, marginal: *priceperea*. În afară de acestea, V. I. Grigorovici a notat cîteva cuvinte rusești pe marginea filelor 21r, 73v, 115r și a marcat limitele între cuvinte în partea editată de el (ff. 138v—156v). În sfîrșit, pe coperta anterioară se află însemnarea lui A. Viktorov: 1877 г. *От собр. В. И. Григоровича*, iar pe cea posterioară mențiunea: 156 листовъ și dedesubt lipit *Ex-libris*-ul Московскаго Публичнаго и Румянцоваго Музеевъ. № 822. Иностран. (cifra și ultimul cuvînt completate cu cernelă).

² În ultimele decenii, a mai fost cercetat, potrivit consemnărilor de pe fila anexată la sfîrșitul manuscrisului, de istoricii r. r. Al. Vianu (11.XII.1956), E. Stănescu (7.XI.1960), M. Berza (30.VI.1962), L. Demény (6.XII.1965), C. Șerban (10.VII.1967), D. Mioc (2.VII.1969) și de alți specialiști.

B) *Manuscrisul de la Complexul muzeal județean Dolj (Secția de istorie)* — Craiova, nr. 52. După cum am văzut mai sus, C. S. Nicolăescu-Plopșor, director al Arhivelor Statului din Craiova (începînd din 1939) și al publicației „Oltenia“ (1940—1944), a tipărit în paginile acesteia (IV, 1943, pe copertă: 1944) o copie parțială a *Cronicii* lui Moxa dintr-un manuscris miscelaneu, pe care-l descrie pe scurt, fără a-i indica deopritul, ci doar faptul că, „aflat mai de mult la Coțofeni, județul Dolj, el a aparținut, după unele însemnări între 1875—1878, seminaristului N. R. Pretorian“ din acea localitate (p. 2). Într-un catalog recent, Zaharia Gărau precizează că manuscrisul a făcut parte din colecțiile Muzeului de anticități și etnografie din Craiova, fondat în 1915 și devenit în 1927 Muzeul Olteniei, fiind adus de la Coțofenii din Față de Ștefan Ciuceanu (director, 1915—1927), C. S. Nicolăescu-Plopșor și I. Andrieșescu (director al Muzeului Național de Anticități din București, 1927—1935)¹. La acest muzeu, al cărui director a fost C. S. Nicolăescu-Plopșor, între 1946—1952, manuscrisul se află înregistrat sub nr. 52 (Secția de istorie a Complexului muzeal județean Dolj)². În 1980, Biblioteca Academiei a realizat o fotocopie integrală, pe care am utilizat-o la completarea unor informații (Fms. 178)³.

Manuscrisul (hîrtie, format 19 × 14 cm) a avut cel puțin 252 de file (după care urmau altele, ce au dispărut), numerotate cu litere chirilice, dar lipsesc de la

¹ *Manuscrise românești în colecția Muzeului Olteniei, sec. XVII—XIX*, Craiova, 1979 (text dactilogr.), p. XIV, nota 14; mulțumim autorului pentru posibilitatea oferită de a consulta catalogul. Am făcut unele completări după *Enciclopedia istoriografiei românești*, coord. șt. Șt. Ștefănescu, București, Ed. Șt. și Encicl., 1978, p. 34, 238—239, 385. Ștefan Ciuceanu (1875—1936) a fost profesor de istorie la Colegiul Național din Craiova (din 1902) și la Liceul „Frații Buzești“ (din 1928; vezi [C. D. Fortunescu], *Prof. Șt. Ciuceanu* [necrolog], „Arhivele Olteniei“, XV, 1936, nr. 83—85, ian.—iunie, p. 215).

² Vezi: *Istoria Țării Românești, 1290—1690. Letopiseșul Cantacuzinesc*, ediție critică întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu, București, Ed. Academiei, 1960, p. XLIII: ms. K¹; I. Crăciun și A[urora] Ilieș, *Repertoriul manuscriselor de cronici interne, sec. XV—XVIII, privind istoria României*, București, Ed. Academiei, 1963, p. 159: *Letopiseșul Cantacuzinesc*, nr. XLVIII; Radu Logofătul Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brîncoveanu (1688—1714)*, studiu introductiv și ediție critică de Aurora Ilieș, București, Ed. Academiei, 1970, p. 34—35: ms. A⁶; Mihai Moraru — Cătălina Velculescu, *Bibliografia analitică a cărților populare laice, Partea I*, București, 1976, p. 215: *Esopia*; Z. Gărau, *Manuscrite...*, p. VI, XIII—XIV, 1—6. De prin 1955 pînă în 1974, manuscrisul a fost împrumutat Institutului de istorie „N. Iorga“ din București, în vederea pregătirii celor două ediții și a *Repertoriului* citate, fiind înapoiat ulterior Muzeului craiovean. Autorul acestor rînduri a avut posibilitatea să-l consulte la Institutul de istorie prin bunăvoința lui Damaschin Mioc, șef de sector, în 1974.

³ Vezi D. Mihăescu, *Cronograful...*, I, p. 222—225.

Început primele două file: cea de-a doua filă întreagă păstrată poartă cifra . \tilde{A} .(4)¹. Acum, după cum rezultă din noul catalog, manuscrisul (cărui îi lipsesc unele file în interior, dar i s-au intercalat, înainte de 1875, 3 foi albe între filele cu numerotarea originală 34—35: 34a, b, c) are 252 de file.

Scrisul este îngrijit, cu litere mici semiunziale, înclinate spre dreapta, cu tendință spre cursiv, câte 25 de rânduri pe pagină. În studiul introductiv la ediția citată, Aurora Ilieș datează manuscrisul în primul sfert al secolului al XVIII-lea, atribuindu-l cu suficient temei preotului Stanciul de la Biserica Tuturor Sfinților din București² — numită ulterior după numele ctitorului: Antim³ —, cărturar cunoscut drept copist a patru manuscrise cu conținut istoric și juridic, păstrate la B.A.R., semnate de el și datate între 1722—1725, unele fiind destinate lui Nicolae Mavrocordat (domn în Moldova, 1710, și în Țara Românească, 1715—1716, 1719—1730), la care se adaugă alte zece, atribuite de G. Ștrempel, pe baza scrisu-

¹ La data consultării de către noi, manuscrisul fără copertă, introdus într-un dosar, avea la început o filă deteriorată, învelită într-o foaie albă dublă, cu următoarea mențiune a profesorului Dan Simonescu:

„Jumătatea de pagină (= filă — *n.n.*) superioară din *Esopia* a fost adusă ulterior de la Craiova și dată de tov. Ionașcu, mie, în ședința din 2 febr. 1955, împreună cu f. 249—252 (4 foi), ultimele ale ms. < care, totuși, rămâne fără sfârșit > din domnia lui Brîncoveanu.

8.II.955

D. Sim.

Foile 249—252 duc povestirea mai departe, pentru evenimentele dintre 3 iunie 1693—pînă la 18 oct. 7202 (1693)

$$\frac{5509}{1693}$$

Dan. Sim.

8.II.1955“.

(În 1955, prof. Ion Ionașcu era director al Arhivelor Statului din București). Prima filă a fost restaurată în 1974.

² „Cf. G. Ștrempel, *Copiști de manuscrise românești pînă la 1800*, vol. I, București, Ed. Academiei, 1959, p. 224—227. Am identificat pe acest copist — precizează cercetătoarea — după grafie, comparînd manuscrisul de mai sus cu alte manuscrise pe care le-am mai copiat și care poartă semnătura sa“ (*ed. cit.*, p. 34, nota 159). Noi înșine am confruntat manuscrisul cu planșa XXI din cartea lui G. Ștrempel (p. 297), reprezentînd o pagină dintr-un manuscris semnat de „popa Stanciul“ și am putut constata că similitudinile sînt convingătoare. La aceeași concluzie a ajuns și D. Mihăescu, *Cronograful...*, I, p. 223—224.

³ Începută în 1713, a fost terminată în 1715 (vezi: G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899, p. 171—174; Const. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, ed. 2, București, 1979, p. 80; G. Ștrempel, *Introducere la: Antim Ivireanul, Opere*, București, Ed. Minerva, 1972, p. XLV—XLVI; *Note*, 105—106, p. 448—449).

lui¹. Așadar, manuscrisul în discuție a putut fi copiat de popa Stanciu la București, între 1714 (cînd se oprește *Istoria* scrisă de Radu Greceanu)² și 1725 (sau un an—doi mai tîrziu): cum manuscrisului îi lipsesc atît file de la început, cît și de la sfîrșit, s-ar putea chiar să fi avut o însemnare, ce a dispărut ulterior³.

Cuprinsul. Ff. 3r—25v: Viața lui Esoș (fără început, căci lipsesc filele 1—2).

F. 26. Dispărută.

F. 27r—34v: Fabulele lui Esoș (fără început și fără sfîrșit).

Ff. 34a, b, c. Albe, intercalate⁴.

Ff. 35r—v, 37r—v: Altă Scară iar a cărții ceștia de cele ce însemnează într-însa (Scara „Cronicii universale“ a lui Mihail Moxa, de la titlul primului capitol pînă la cel al cap. 37, cît cuprinde textul; fila 35 a fost ruptă și are lipitură albă, de aceea textul prezintă lacune).

Ff. 38r—39v, 36r—v, 40r—v: Istoria Țării Rumânești, de cînd au descălecat pravoslavnicii creștini (Scara).

Ff. 41r—67r: Textul Cronicii universale a lui Mihail Moxa, de la titlul capitolului 1, De începutul lumii dentiu, pînă la primele două fraze ale cap. 37,

¹ Cele copiate la București și datate sînt: *Cronica domniei lui Nicolae Mavrocordat* de Nicolae Costin, ms. 58 (20 martie 1722); *Letopisețul Țării Moldovei* de Miron Costin, ms. 2715 (9 iulie 1723); *Carte românească de învățătură*, tipărită de Vasile Lupu, la Iași, în 1646, copie, ms. 1253 (21 nov. 1724); altă copie a primei scrieri, ms. 1299 (12 iulie 1725). Dintre celelalte, trei sînt atribuite de G. Ștrempel începutului secolului al XVIII-lea: *Molitoenic* (ms. 2337: „Credem că ms. a fost copiat la începutul activității cunoscutului dascăl“ — *op. cit.*, p. 226), *Minunile Maicii Domnului* (ms. 1830), *Tîlcul Apocalipsei sf. Ioan Teologul* (ms. 4286), iar șapte — mai circumspect, primei jumătăți a aceluiași secol (mss. 37, 1467, 2591, 3314, 3443, 4225 și 5367).

² Vezi Aurora Ilieș, *Studiu introductiv la ed. cit.*, p. 19.

³ Popa Stanciu fusese, ca paroh al ctitoriei mitropolitului Antim Ivireanul (ucis în drum spre surghiun, la sfîrșitul lunii septembrie 1716), unul din apropiații acestuia. Dacă informațiile furnizate de Z. Gărau (*Manuscrise...*, p. 1—6) privind monograma lui Antim Ivireanul, pe ff. 22v și 108v, și „pecetea inelară imprimată cu fum reprezentînd vulturul bicefal, cu coroana Cantacuzinilor deasupra“; pe ff. 40v, 41r, și 236r, sînt întemeiate, data copierii manuscrisului ar putea fi circumscrișă anilor domniei lui Ștefan Cantacuzino (1714—1715). La acestea adăugăm cele scrise de G. Ștrempel, editorul competent al *Operele patriotului prelat*: „Este de presupus că originalul *Didahiilor*, pierdut astăzi, a fost găsit în biblioteca mănăstirii Antim, de către popa Stanciu, care l-a incredințat spre copiere ucenicului său în ale scrisului, grămaticul Efre^m“, în anii 1722—1724 (vezi *Introducerea* citată, p. XLV, și notele 105—106, la p. 448—449). Pe lîngă alte însemnări, ucenicul copist a lăsat una deosebit de semnificativă, pe interiorul celei de-a doua coperți a acestui manuscris (B.A.R., nr. 3460): „Această sf[i]nță și d[u]m[ne]zeiască carte iaste a moș popei Stanciului și [am] scris-o eu, Efre^m copilul, cu învățătura dascalului (...) la vâleat 7233 [1724, după 11 noiembrie]“ (vezi G. Ștrempel, *Copiști...*, I, p. 62—63). Așadar, la acea dată „popa Stanciu trebuie să fi fost înaintat în vîrstă“.

⁴ Fotocopia de la B.A.R. are numai f.34a, plasată la început.

Împărăția lui Iulian cel fără¹ de lege, scris în triunghi, cu baza în sus, ceea ce ar fi o dovadă că doar până aici era (probabil, întâmplător) textul în manuscrisul după care s-a copiat:

*Iată stătu și Iulian, fratele
lui Gal, cu viața împuțită,
porcească, de fu chesar. Și,
deaca muri frate-său
Gal, atunci să le-
pădă de
Dm̃nzu².*

Așadar, această copie corespunde filelor 4r—49r, rîndul 11 (inclusiv ff. 52r—55v, legate greșit), din manuscrisul A, ceea ce reprezintă aproape o treime din textul integral.

F. 67v. Albă.

Ff. 68r—226 (227)v: *Istoriaa Țării Rumânești, de cînd o au descălecat pravoslavnicii creștini* (la numerotarea originală s-a sărit de la 93 la 95; ff. 120 și 165 sînt albe — aceasta din urmă cu o însemnare din 1875³; ff. 158 și 199 au dispărut; două file au numerotarea originală. ЦКБ. [222]; de aici înainte, numerotarea modernă e corectată: 223 ș.a.m.d., pînă la 253). Textul cuprinde *Letopiseșul Cantacuzinesc*, pînă la retragerea trupelor imperiale, conduse de Hessler, în 1690.

Ff. 226 (227)v—252 (253)v. Prin racordare, textul continuă cu *Istoria domniei lui Constantin Brîncoveanu* de Constantin Logofătul Greceanu, și anume de la începutul cap. XII (fără titlu): *După acéia, nu multă vreme trecînd, veni-au veste domnului. . .* Textul se întrerupe întâmplător (întrucît ultimele file lipsesc), la începutul cap. XXXI (un eveniment din 13 mai 7202, resp. 1694): . . . *împreună cu a sa soacră, doamna Anastasiia a Ducdi-Vod[ă], și cu boiari mari, anume Vasilie, vel⁴.*

Însemnări (în ordinea vechimii). F. 146v (tăiată): . . . *leat 7279 [1771], iulie 20⁵.*

F. 40r, jos (sub *Scară*): *Și am scriș. . .* (Șters cu aceeași cerneală).

Și am scriș eu, Costadinache copil, fecior pop[ui] Costadi[n], în zilele preputer[nicei] împăr[ă]șesii noa[s]tră Ecaterina Alexe[evna] și a to[a]tă Răsii, și am scris cî[n]d ave bă[taie] cu turci[i] [. . .] 17[. . .]⁶.

După cum se vede, deși însemnarea este deteriorată (legătorul a tăiat marginile filei), ea poate fi datată în jurul aceleiași an 1771, în timpul războiului ruso-

¹ În ms.: *fără ră*.

² În manuscrisul A (de la 1620), fraza continuă: *și părăsi legea creștinească* (iar apoi restul capitoului).

³ În fotocopia lipsește.

⁴ În *ed. cit.*, p. 101, textul continuă: *stolnic de Țara de Jos, i Vasilie Cantacuzino, vel spătar, cu jupînesele lor și cu alți boiari și slujitori.*

⁵ Z. Gărău, *Manuscrise. . .*, p. 5.

⁶ Vezi și *Istoria Țării Rumânești. . .*, p. XLIII; Z. Gărău, *Manuscrise. . .*, p. 5.

turc, dus pe teritoriul Țării Românești și al Moldovei¹. Autorul însemnării — întrucît este de presupus că manuscrisul se află, în continuare, în București — ar putea să fi fost fiul „popei Costandin ot Sivile”², martor la „diata” din 9 februarie 1772 a căpitanului Ianache, ginerele „răposatului popei Iordache protopopul”³.

F. 110v; *Pop Andrei ot Dolgopol*. 7288 [1779], *noem[ur]ie* 30.

F. 113v: *Ș-am scris eu, Radu al popei lui Dumitru*, 1831, | *deche[m]vre*⁴.

F. 25v, jos (după *Viața lui Esop*): *Pretorian*.

F. 165v (165v, albă): *N. Pretorian, seminarist*, 1875, *august 10, Coțofeni*⁵.

Prima filă albă din cele trei intercalate între ff. 34—35:

1878, *februarie 25*

*Coțofenii din Față*⁶

În „Tabela de materii” a acestei cărți se observă că șirul domnilor în ordine cronologică nu merge mai departe decît de evenimentele Brîncovenilor; la finele „Tabelei” se citește aceste fraze: . . . „am scris. . . în zilele preaputernicei împărătese Ecaterina. . .” Așadar această carte, cu o vechitură care nu se poate contesta, poate fi un tezaur pentru filologi și istorici conștiințioși. — *Si magnis voluisse. . .*

N. R. Pretorian

Absol. de Seminarium

F. 41r (deasupra titlului primului capitol din *Cronica* lui Moxa):

Această carte prea interesantă pentru filologi și istorici pare a fi scrisă înainte de timpul⁷ împărăției Ecaterina a Rusiei.

1878, *iuliu 17*

N. R. Pretorian

Seminarist

Coțofeni

¹ Mai exact, după 25 noiembrie 1770 (ocuparea Bucureștilor) pînă la tratatul de la Kuciuc-Kainargi (21 iulie 1774); vezi Const. C. Giurescu, *Istoria românilor*, III, Partea întâi, ed. 2, București, 1944, p. 288—291.

² Adică de la Biserica Sibilelor („Sivilelor”, zisă mai tirziu „a Sfinților”, pe actuala Calea Moșilor, la intersecția cu str. Sfinților), construită de preotul Fierea (în călugărie, Filoteu) și închinată Mitropoliei la 15 februarie 1696 (vezi C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, ed. 2, p. 80).

³ Prin care lăsa Mitropoliei caselor „din mahalaoa Sivilelor”, rămase de la soția sa (*ibidem*, p. 302; ed. 1, 1966, p. 354).

⁴ Cf. Z. Gărbău, *Manuscrite. . .*, p. 5 (tot acolo, alte trei însemnări nedatate, de mai puțină importanță).

⁵ Am normalizat ortografia etimologizantă, ca și la următoarele două însemnări.

⁶ Sat dependent de comuna Almăj, așezat în stînga Jiului, la 16 km nord-vest de Craiova; potrivit tradiției, ar fi fost întemeiat „de spătarul Mihai Coțofeanu”. (G. I. Lahovari, C. I. Brătianu și Gr. G. Tocilescu, *Marele Dicționar geografic al României*, vol. II, București, 1899, p. 713—714). Acesta este cunoscut în documente începînd din 1612, în diverse dregătorii din 1619, mare stolnic în 1633 și apoi mare spătar în 1634—1635, în timpul lui Matei Basarab (vezi N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XVI—XVII*, București, 1971, p. 164).

⁷ În ms.: *de de timpului*.

Prin urmare, la vreo cincizeci de ani după copiere, manuscrisul se afla în miinile tânărului Costandinache, fiul popii Costandin, probabil una și aceeași persoană cu parohul, pe la 1772, al Bisericii Sibilelor din București. Peste puțini ani, în 1779, trecuse la preotul Andrei din Cimpulung (Muscel), iar la 1831 aparținea unui Radu, fiu al popii Dumitru, pentru ca în anii 1875–1878 să devină proprietatea unui tânăr seminarist (apoi absolvent, deci și el viitor preot), N. R. Pretorian, din Coțofenii din Față; de aici, în sfârșit, a fost adus, prin deceniul patru, la Muzeul craiovean.

C) *Manuscrisul Bibliotecii Centrale Universitare „M. Eminescu” din Iași, III 20.* În 1971, un cercetător german, Klaus-Henning Schroeder, a identificat în manuscrisul III 20 al Bibliotecii Centrale Universitare „M. Eminescu” din Iași, un fragment din *Cronica* lui Moxa, de aceeași întindere cu cel din copia precedentă. Manuscrisul respectiv „cuprinde trei texte diferite: întâi *Esopia*¹, apoi, de la fila 42r pînă la 68v (= pag. 71–124), *Cronograful* lui Moxa”, începînd cu titlul capitolului 1, *De începutul lumii dintîi*, pînă la „capitolul *Împărăția lui Iulian cel fără de lege*”; în sfârșit, „un alt text, scris de altă mină”, mai tîrziu, și anume *Domnia lui Nicolae Alexandru Mavrocordat* (vezi mai jos), după care urmează „numeroase pagini goale”².

Din fotocopia filei 42r (la p. 528) se pot vedea, în partea superioară, o frumoasă vinietă, cu flori și vrejuri împletite, apoi titlul capitolului 1 din *Cronica* lui Mihail Moxa, cu litere mari îngrijite, și începutul textului, avînd inițiala primului cuvînt, *c*, frumos ornată. Scrisul este cursiv, citeț, ușor înclinat spre dreapta.

De altfel, prof. Dan Simonescu realizase în anii 1950–1951, *Catalogul manuscriselor Bibliotecii Centrale Universitare „M. Eminescu” din Iași*, care, însă, din păcate, a rămas în formă dactilografiată³. Utilizînd aici, prin bunăvoința autorului, descrierea manuscrisului III 20, o completăm cu unele din constatările lui Doru Mihăescu⁴ și în urma cercetării microfilmului obținut de B.A.R., în anul 1979 (Mm 341):

Manuscrisul (hîrtie, format 22 × 16 cm), avînd legătură veche, în piele, ornamentată artistic, cuprinde 2 file liminare nenumerate + ff. 1–87 numerotate cu cifre arabe (lipsește f. 41) + 64 file albe, de asemenea nenumerate.

¹ Copie necunoscută *Bibliografiei analitice...*, întocmite de Mihai Moraru și Cătălina Velculescu (vezi Partea I, p. 211–232).

² *Un manuscris necunoscut...*, p. 527; după cum vom vedea, textul *Cronicii universale* merge exact pînă acolo unde se oprește în manuscrisul B.

³ Volumul, în păstrarea autorului, are 2 + 476 p., deschizîndu-se cu o *Prefață*, semnată la 29 aprilie 1978 (sînt descrise 431 manuscrise, dintre care 234 românești; ms. III, 20, la p. 228); vezi articolele sale: *Manuscrisele literare din Biblioteca Universității „Cuza Vodă”, Iași*, „Scriptum”, I, 1943 (tipărit în 1943–1944), p. 26–39; *Fondul de manuscrise de la Biblioteca Centrală Universitară din Iași*, „Căluza bibliotecarului”, V, 1952, nr. 6, p. 26–29. Manuscrisele slavone și slave moderne au fost descrise, nu de mult, de Elena Lința, *Catalogul manuscriselor slavo-române din Iași*, București, 1980 (multiplicat), p. 13–86.

⁴ *Cronograful...*, I, p. 225–229.

Cuprinsul. F. 1r—v: Însemnarea de cele ce să află într-aciastă carte ce să chiamă Isopie (Scara).

F. 1v—2v: Altă „Scară” iar a cărții aceștia de cele ce semnează într-însa (Scara fragmentului din *Cronica universală* a lui Moxa).

Ff. 3—5. Albe.

Ff. 6r—29r (Paralel, există o numerotare cu cifre arabe a paginilor: pag. 1—47): Cartea ce să chiamă „Isopie” a înțeleptului Esop.

Ff. 29r—40v (pag. 47—70): *Tilcuri și pildele lui Esop* (28 de pilde; lipsește f. 41; numerotarea paginilor este însă continuă).

Ff. 42r—68r (pag. 71—124): Textul *Cronicii universale* a lui Mihail Moxa, de la titlul cap. 1, *De începutul lumii dintii*, pînă la cap. 37 (aici însă notat 38, intrucît la mijlocul cap. 10, *Împărăția troianilor*, apare pe margine, inutil, cifra 11, iar cap. *De începutul rîmlénilor* are nr. 12 ș.a.m.d.), *Împărăția lui Iulian cel fără de lege*, încheindu-se ca și în manuscrisul B:

*Iată stătu și Iulian, fratele lui Gal
cu viață împărățită [sic], porcească, de fu
chiesariu. Și, deaca muri fra-
te-său Gal, atuncea să le-
pădă de Dum-
nezeu.*

Ff. 69—87r, scrise de altă mină, mai neîngrijit: *De domnia lui Neculae Alexandru vo[e]v[o]d din Ța[ra] Moldovii, velet 7218 [1709]*, fragment din cronica cu acest titlu a lui Nicolae Costin¹.

Însemnări. a) *Copistul*. F. 6r, în partea de jos a ornamentului ce înconjoară inițialele **И**: 1728 *ncem[vrie]* 20 (cifre arabe).

F. 68v, la sfîrșitul fragmentului din *Cronica* lui Moxa, în stînga și în dreapta ornamentului final (coroană cu împletituri și două păsări): *Cu porunca dumn[ea]lui jușan Antcnachi Ramadan, biv-vel armaș, s-au scris această carte, precum să vede, de Pet[ru sau -re] log[ofăt], feciolul [sic] d[um]n[ea]lui*. Dedesupt, o monogramă, care s-ar putea citi: *Pet[ru]* sau *Pet[re]*.

¹ Vezi D. Mihăescu, *Cronograful...*, I, p. 225: textul corespunde paginilor 70—79 (r. 13 de jos) din *Cronicele României sau Letopisețele Moldovei și Valahiei*, a doua edițiune... de Mihail Kogălniceanu, t. II, București, 1872; vezi și: Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601 și de la 1709 la 1711*, ediție... de Const. A. Stoide și I. Lăzărescu, cu prefață de G. Ivănescu (*Opere*, 1), Iași, Ed. Junimea, 1976, p. 287—299. Pe f. 87r sînt scrise doar două rînduri: ... *nu era dat spre lăcomiia, precum tot neamul Chipru-liestilo[r]* și litera **E**, cu care începe alineatul următor: *V[enisă un agă împărătescu aice în țară...]*. În legătură cu această operă a lui Nicolae Costin, manuscrisul a fost prezentat anterior, pe scurt, de: Ioan Șt. Petre, *Nicolae Costin. Viața și opera*, București, 1939, p. 238—239 (nr. vechi: 123); I. Crăciun și A[urora] Iliș, *Repertoriul...*, p. 99.

b) *Proprietarul. F. 1r*, jos; ἐκ τῶν τοῦ ἁγῶνίου ραμανδάνη [Dintr-ale lui Antonie Ramandan]¹.

c) *Alte însemnări. F. 1v*, nenumerotată: *Aciastă carte au cumpărat Enache Kog[ă]lnicean[ul], biv-văt[ah] za aprozi, în Țarigrad, de la Elie Ioghiotat al d[umnea]lui post[elnic] Andiohi, la 1[ea]t 1760, săpt[emurie] 8.*

Enache Kogălniceanu (fratele bunicului lui Mihail Kogălniceanu), dregător și cărturar cu preocupări istoriografice, căruia i s-a atribuit *Letopiseșul anonim al Moldovei* (1733—1774), însoțea la acea dată pe domnul mazălit Constantin Racoviță, în capitala Imperiului Otoman².

Dar mai interesant este faptul că acest manuscris face parte din cele cumpărate, în 1874, de M. Eminescu, în calitate de bibliotecar-șef al bibliotecii ce-i poartă astăzi numele. Iată, pe scurt, faptele, pe baza datelor documentare publicate și comentate de G. Zane³ și Al. Elian⁴.

La 15 octombrie 1874, poetul înainta Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice — titular fiind Titu Maiorescu — un raport privind o ofertă de patru cărți vechi și tot atâtea manuscrise românești, făcută de cunoscutul anticar ieșean Israel Kuppermann. Raportul era însoțit de tabelul acestora, cu descrierea succintă,

¹ Un Ramadan a fost numit vel-postelnic de către Nicolae Mavrocordat, în cele două domnii ale sale în Moldova (1710, 1711—1715), după cum menționează Ion Neculce, în *Letopiseșul Țării Moldovei* (*Opere*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, București, Ed. Minerva, 1982, p. 496, 497, 499, 626); vezi D. Mihăescu, *Cronograful...*, I, p. 226, nota 85. La el și la alți doi boieri se referă C. C. Giurescu, scriind că sfinții de taină ai noului domn „sînt trei greci” (*Istoria românilor*, III, Partea întâi, București, 1944, p. 218). Așadar, Antonie sau Antonachi Ramadan (Ramandan), biv-vel armaș la 1728, era, probabil, chiar acest Ramadan, fiul său ori, în tot cazul, o rudă.

² Vezi *Istoria literaturii române*, I, ed. 2, red. resp. acad. Al. Rosetti, București, Ed. Academiei, 1970, p. 633—634. Sub însemnarea acestuia, D. Mihăescu semnalează diverse încercări de condei, inclusiv trei semnături, iar pe *f. 1r*, nenumerotată, o altă însemnare de proprietar, nedată: *Această carti împodobit[ă] iaste a lui Toader Hirjiu (Хържіу)*. Vezi, de asemenea: Pseudo-Enache Kogălniceanu, Ioan Canta, *Cronici moldovenești*, ed. critică de Aurora Ilieș și Ioana Zmeu, București, Ed. Minerva, 1987, p. VI—X.

³ *M. Eminescu la Biblioteca Universității din Iași*, în vol. *Studii*, București Ed. Eminescu, 1980, p. 361—370 (text completat al articolului *Cîteva știri despre M. Eminescu*, „Revista Fundațiilor regale”, VI, 1939, nr. 2, p. 317—326). Anterior, această activitate a marelui poet fusese prezentată succint de I. Scurtu, în teza de doctorat, *Mihail Eminescu's Leben und Prosaschriften*, Leipzig, 1903 (cap. VI. *Eminescu's Tätigkeit als Bibliothekar in Jassy*, p. 40—43), și în: M. Eminescu, *Scrieri politice și literare*, vol. I, ediție critică, București, 1905, p. 293—294.

⁴ *Eminescu și vechiul scris românesc*, „Studii și cercetări de bibliologie”, I, 1955, p. 129—160 (în special, p. 130—131). Vezi și comentariile ulterioare: Dan Zamfirescu: *Studii și articole de literatură română veche*, București, 1967, p. 35—49; Paul Cernovodeanu, *Eminescu și cronografele românești*, „Caietele Mihai Eminescu”, II, 1974, p. 55—74; Virgil Vintilescu, *Eminescu și literatura înaintașilor*, Timișoara, 1983, p. 75—101.

în ordinea vechimii, scris de Eminescu însuși, tabel din care extragem numai partea ce ne interesează aici¹:

Anul	Autorul ²	Cuprinsul	Prețul
[.....] 1728	Necunoscut <i>Manuscript. Viața și fabulele lui Isop. Istoria universală de la zidirea lumii pînă la Constantin și Iulian. În restul volumului e descrisă de o mină mai tîrzie domnia lui Neculai Alexandru Mavrocordat</i>] 15]
Total			585

Identificînd manuscrisul în bibliotecă și menționîndu-i cota actuală, ca și la celelalte trei, prof. Al. Elian precizează: „Pentru ms. nr. [1], cu cota actuală: ms. III 20, indicațiile sînt exacte; ceea ce Eminescu numește: «Istoria universală de la zidirea lumii pînă la Constantin și Iulian» este, evident, un fragment de cronograf românesc. Pot fi semnalate, pe verso filei liminare, următoarele rînduri scrise de însuși tînărul bibliotecar: «ἐκ τῶν τοῦ ἀντωνίου ραμανδάνη. Cu porunca dumnealui jupan Antonaki Ramandan biv-vel armaș s-au scris această carte, precum se vede »”³.

Între timp, Eminescu ceru convocarea Comisiei Bibliotecii, care se și întruni (după cum rezultă din procesul-verbal întocmit de el) la 5 noiembrie, sub președinția rectorului, Ștefan Micle, pentru a estima valoarea cărților și manuscriselor oferite spre cumpărare. La 25 ale aceleiași luni, Ministerul îi comunica aprobarea și-i trimitea banii, din care grijuliul bibliotecar reuși să economisească, prin reduceri de preț, 185 de lei, fapt consemnat de el cu satisfacție atît pe adresa primită, cît și într-un nou raport, în care lista cărților și manuscriselor era însoțită de menționarea noilor prețuri, în speță: „Manuscriptul *Isopia* . . . în loc de lei 15, numai 10”⁴.

¹ Vezi: G. Zane, *Studii* . . . , p. 362—363; V. Vintilescu, *Eminescu* . . . , p. 81.

² „Prin autor, se pare că Eminescu înțelege uneori pe copistul manuscrisului, odată ce trece indicația: *necunoscut* în această rubrică, chiar pentru codice cu autori identificați” (Al. Elian, *Eminescu* . . . , p. 130, nota 3).

³ „Rîndurile sînt copiate de pe o indicație de posesor în limba greacă, de pe f. 1r, și din mențiunea românească, scrisă de copist la f. 68v ale manuscrisului” (*ibidem*, p. 131). Însemnarea lui M. Eminescu fusese semnalată și de prof. Dan Simionescu, în *Catalogul său dactilografiat* (p. 228).

⁴ Vezi G. Zane, *Studii*, p. 363—364 (în continuare, autorul, ca și, ulterior, Al. Elian, se ocupă de prețioasele rapoarte și achiziții de mai tîrziu ale lui Eminescu).

Așadar, acest manuscris — pe lângă faptul că ne confirmă răspîndirea mai largă, în Moldova, fie și incompletă, a *Cronicii* lui Mihail Moxa, descinzînd din aceeași familie cu cel precedent¹ — capătă o semnificație în plus: el a intrat în biblioteca ieșeană, la sfîrșitul anului 1874, prin strădania celui ce, prețuind „limba veche și-nțeleaptă”, avea să devină Luceafărul poeziei românești. Că această achiziție n-a fost întîmplătoare ne-o confirmă investigațiile lui I. Scurtu, G. Zane, Al. Elian și Dan Simonescu, autorul catalogului citat și decanul, astăzi, al bibliologilor români, care scria acum mai bine de patruzeci de ani: „Din cîte am cercetat, n-a existat o grijă specială de a îmbogăți Biblioteca și cu manuscrise la nici unul din conducătorii Bibliotecii, afară de B. P. Hasdeu și M. Eminescu (bibliotecar-șef în 1874—1875). Acesta este singurul care a imprimat Bibliotecii directive științifice, sub raportul acesta, propunînd prin rapoarte documentate «strîngerea sistematică a literaturii noastre vechi laice și bisericești» și inventariînd personal, în modul cel mai conștiincios și mai științific, manuscrisele și cărțile vechi”². Cum însă mai aveau să treacă patru ani pînă la tipărirea ediției lui B. P. Hasdeu, în *Cuvențe den bătrîni* (vol. I, 1878), Eminescu nu dispunea, în acel moment, de elemente suplimentare care să-i permită identificarea mai îndeaproape a textului în discuție, căci numele autorului lipsește în acest manuscris, ca și în cel de la Craiova³.

Aceste două manuscrise, însă, mai noi cu peste un secol decît cel de la 1620, prezintă sensibile înnoiri lingvistice (și chiar coruperi) față de cel „original”⁴, încît nu considerăm necesar să dăm variante după ele în aparatul critic, cu atît mai mult, cu cît nici nu ne oferă decît ceva mai puțin decît o

¹ Vezi considerațiile lui D. Mihăescu privind raporturile între cele trei manuscrise (*Cronograful*. . . I, p. 227—238; II, p. 165—189). În concluzie, cercetătorul scrie: „Trebuie așadar să presupunem că între manuscrisul din 1620 și copia bucureșteană a mai existat cel puțin o copie; aceea pe care a utilizat-o ca original, la 1722—1725, părintele Stanciu pare a fi fost realizată în Oltenia sau în vestul Munteniei (. . .). La rîndul ei, copia moldovenească din 1728, în ciuda atîtor asemănări, nu a fost transcrisă direct după cea efectuată la București cu puțini ani înainte, ci după o alta, înrudită cu aceea și realizată de asemenea în Muntenia” (p. 189).

² *Manuscrisele literare*. . . , p. 27—28. Vezi, de asemenea, în legături cu această preocupare a poetului: M. Eminescu, *Opere*, VII. *Traduceri, transcrieri, excerpte*. Ediție critică, note și variante de Aurelia Rusu. *Gramatica paleoslavă, text stabilit și note de G. Mihăilă*. Studiu introductiv de Zoe Dumitrescu-Buşulenga, București, 1984, p. 227—354, 399—422.

³ Dar poetul a recenzat favorabil tomul I al *Cuvențelor*, îndată după apariție, în „*Timpul*” din 17 septembrie 1878 (vezi: M. Eminescu, *Articole și traduceri*, I, ed. critică de Aurelia Rusu, București, Editura Minerva, 1974, p. 115—118).

⁴ Vezi D. Mihăescu, *Cronograful*. . . I, p. 227—238; II, p. 165—187; iată citeva: *nu-ș arăduce* — *nu ș-ar aduce* (B, C); *dîrîia* — *zgîrîia* (B, C); *plăzuituri* — *plăzmuituri* (B), *plizmuitoare* (C); *sireap* — *zwăpăiat* (B, C); *vraje* — *vrajbă* (B, C).

treime din text. Spre exemplificare, reproducem aici începutul capitolului I după cele trei manuscrise (A, B, C):

A

B

C

[1.] *De-nceputul lumieei
dentiu*

1. *De începutul lumii
dentiu*

1. *De începutul lumii
dintii*

Suflet tinăiubi avuție socotêște și de pururea o pohtêște, iară tu, suflet împărătesc, de pururea însetoșezi cu mentea, ca să afli învățătura cărților și dentr-înse cu dulceață să te adăpi și întrebi să știi: carii au domnit dentiū și pînă unde au ajuns, și cum au împărățit, și cîți ai. Noi vom lua acest greu, să-i și cu prêget. Ce darurile tale, iale ne răcoresc sudorile noastre.

Suflet *pre tină a iubi* avuție socotêște și de pururea o *poftêște*, iar tu, suflet împărătesc, de pururea însetoșezi cu *mintea*, ca să afli învățătura cărților și *dintr-însele* cu dulceață să te adăpi și întrebi să știi: carii au domnit *dintiū* și pînă unde au ajuns, și cum au împărățit, și cîț[i] *ani*. Noi vom lua acest greu, să *e* și cu prêget. *Ci* darurile tale, iale ne răcoresc sudorile noastre.

Suflet *pre tine a iubi* *avuția* socotêște și de-a pururea o *poftêște*, iar tu, suflet împărătescu¹, de pururea însetoșezi cu *minte*, ca să afli învățătura cărților și *dintr-însele* cu dulceață să te adăpi și întrebi să știi: *care* au domnit *dintii* și pînă unde au ajunsu, și cum au împărățit, și cîți *ani*. Noi vom lua acest greu, să *e* și cu prêget. *Ci* darurile tale, iale ne răcorescu sudorile noastre.

Iată, de altfel, și corespondența titlurilor capitolelor, atîtea cîte s-au păstrat în cele șase izvoare (zicem *șase*, și nu *trei*, intrucît în cele trei manuscrise constatăm unele deosebiri între *Scară* și *text*): titlurile capitolelor 1—24 în textul manuscrisului de la 1620 (A), în cel al preotului Stanciul, din anii 1714—1725 (B), în al logofătului Petru, din 1728 (C), precum și în *Scările* acestora două (B' și C'); titlurile capitolelor 25—37, în toate acestea, precum și în *Scara* manuscrisului de la 1620 (A'); în sfîrșit, titlurile capitolelor 38—99 numai în A și A':

unchiu-său — *fiu-său* (B, C) ș.a.; în plus, manuscrisul C prezintă și alte deformări (vezi, mai ales, p. 185—186).

¹ Cele cîteva cazuri izolate de *-u* final (scurt) nu reprezintă altceva decît o manieră grafică (vezi Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, I, ediție definitivă, București, Ed. Șt. și Encicl., 1986, p. 639—660).

A

- [1.] De-nceputul lumii
ei dentii (f. 4r).
2. Împărăția lui Nev-
rod (12r).
3. Împărăția Eghipe-
tului (13v).
4. Împărăția asiriilor
(13v).
5. Împărăția lu Sostrie
eghiptean (14v).
6. Împărăția lui D[a]-
vid (16r).
7. Împărăția lui Chir
(18r).
8. Împărăția lui Ale-
xandru Machidon
(19v).
9. Împărăția lui Poto-
lomei Epure (20r).

B

- [1.] De începutul lumii
dentii (41r).
2. Împărăția lui Nev-
rod (45v).
3. Împărăția Eghipe-
tului (46r).
4. Împărăția asiriilor
(46r).
5. Împărăția lui Sos-
trie eghiptean (46v).
6. Împărăția lui David
(47v).
7. Împărăția lui Chir
(48v).
8. Împărăția lui Ale-
xandru Machidon
(49r).
- [9.] Împărăția lui Poto-
lomei Epure (49v).

C

1. De începutul lumii
dintii (42r).
2. Împărăția lui Nev-
rod (46r).
3. Împărăția Eghipe-
tului (47r).
4. Împărăția asiriilor
(47r).
5. Împărăția lui Sostrie
eghipteanul (47v).
6. Împărăția lui David
(48r).
7. Împărăția lui Chir
(49v).
8. Împărăția lui Ale-
xandru Machidon
(50r).
9. Împărăția lui Poto-
lomei Epure (50v).

¹ Diferențele față de A sînt marcate prin cursiv, iar omisiunile prin semnul √.

A'

B'

C'

Altă „Scară” iar a cărții
[aceș]tiia¹, de cele ce
însemnează într-însa
(35r).

[1.] [.....]
lumii, când au făcut
Dumnezeu

[.....]
.....]
Dumnezeu [.....]
.....]

și au făcut și [.....]

[Când au] înșelat [diia]-
volul pe Ad[am] și
le-au dat poame de-au
mîncat.

[2.] Pentru împărăția
lui Nevrod.

[3.] Pentru împărăția
Eghiptului.

[4.] Pentru împărăția
asiriilor.

[5.] Pentru împărăția
lui Sostrie eghiptean
(35v).

[6.] Pentru împărăția
lui David.

[7.] De împărăția lui
Chir.

[8.] Pentru împărăția
lui Alexandru Machi-
don.

Altă „Scară” iar a cărții
aceștiia, de cele ce
semnează într-însa
(1v)

[1.] Pentru începutul
lumii, când au făcut
Dumnezeu ceriul și
pămîntul.

Cum au făcut Dumnezeu
raiul cu toate frumuse-
țile și au făcut și pe
Adam.

Cînd au înșelat diavolul
pe Adam și pe Eva și
le-au dat poame de-au
mîncat.

[2.] Pentru împărăția
lui Nevrod.

[3.] Pentru împărăția
Eghiptului.

[4.] Pentru împărăția
asiriilor.

[5.] Pentru împărăția
lui Sostrie eghip-
tean.

[6.] Pentru împărăția
lui D[a]vid.

[7.] De împărăția lui
Chir.

[8.] Pentru împărăția
lui Alixandru Machi-
don și alți împărași
(2r).

¹ Marcăm între paranteze drepte părțile deteriorate.

10. Împărăția troianilor (21r).
11. De începutul rimlénilor (27r).
12. Împărăția lui Romil, ce au împărățit întiiu în Rim (30v).
13. Domnia Rimului cei orinduiți (33r).
14. Împărăția lu Gaie Chesar (35r).
15. Împărăția lu August Chesar (35v).
16. De Domnul nostru I[su]s H[risto]s (37r).
17. Împărăția lui Tiverie Chesar (37v).
18. Împărăția lu Gaie Chesar (39r).
19. Împărăția lu Clavdie Chesar (39v).
20. Împărăția lu Neron Chesar (40r).
21. Împărăția lui Uespasian Chesar (40v).
22. Împărăția lui Tit, fiul lui Spasian (41v).
10. Împărăția troianilor (50r).
- [11.] De începutul rimlénilor (53r).
- [12.] Împărăția *lui* Romil, ce au împărățit *intii* în Rim (55r).
- [13.] Domnia Rimului cei *orinduiș[i]* (56v).
14. Împărăția *lui* Gaie Chesar (57v).
15. Împărăția *lui* August Chesar (57v).
16. De Domnul nostru I[su]s H[risto]s (58v).
17. Împărăția lui Tiverie Chesar (59r).
18. Împărăția *lui* Gaie Chesar (59v).
19. Împărăția *lui* Clavdie Chesar (60r).
20. Împărăția *lui* Neron Chesar (60r).
- [21.] Împărăția *lui* *Uspasiian* Chesar (60v).
22. Împărăția lui Tit, fiul lui *Uspasian* (61r).
10. Împărăția troianilor (51r).
- 11¹. De începutul *rimlénilor* (54r).
12. Împărăția *lui* Romil, ce au împărățit întiiu în Rim (56r).
13. Domnia *Rimului* cei *orinduiși* (57r).
14. Împărăția *lui* Gaie *Chesariu* (58r).
15. Împărăția *lui* August Chesar (58v).
16. De Domnul nostru I[su]s H[risto]s (59v).
17. Împărăția lui Tiverie Chesar (59v).
- [18.] Împărăția *lui* Gaie Chesar (60v).
- [19.] Împărăția *lui* Clavdie *Chesariu* (60v)
20. Împărăția *lui* Neron *Chesariu* (61r).
21. Împărăția lui *Uspasian* (61v).
22. Împărăția lui Tit, fiul lui *Uspasian* (62r).

¹ În ms. greșit: 12 ș.a.m.d., până la sfârșit.

[10.] *Pentru împărăția troianilor.*

[12.] *Pentru împărăția lui Romil, ce a[u împărățit] întâi în Roma, și pentru alți împărați.*

[13.] *Pentru domnia Rîmului.* √

14. *Pentru împărăția lui Gaie Chesar.*

[15—16.] *Pentru împărăția lui Avgust Chesar, carele au stăpînit toată lumea și în zilele lui s-au născut Domnul nostru I[su]s H[risto]s.*

[17.] *De domnia lui Tiverie Chesar. În zilele acestuia [s-au] răstignit Domnul nostru I[su]s H[risto]s (37r)¹.*

[18.] *Pentru domnia lui Gaie Chesar cel rău și zvăpăiat și ucigaș.*

[21—22.] *Pentru împărăția lui Uspasian și a fiului său Tit împăratul. Acesta Tit au stricat cetatea Ierusalimul.*

[10.] *Pentru împărăția troianilor, adecă a rîmlénilor.*

[12.] *Pentru împărăția lui Romil, ce au împărățit întâiu în Roma și pentru alți împărați.*

[13.] *Pentru domnia Rîmului.* √

[14.] *Pentru împărăția lui Gaie Chesar.*

[15—16.] *Pentru împărăția lui Avgust Chesar, carile au stăpînit toată lumea și în zilele lui s-au născut Domnul nostru I[su]s H[risto]s.*

[17.] *De domnia lui Tivirie Chesar. În zilele acestuia s-au răstignit Domnul nostru I[su]s H[risto]s.*

[18.] *Pentru împărăția lui Gaie Chesar cel rău și zvăpăiat și ucigaș.*

[21—22.] *Pentru împărăția lui Uspaeian și a fii-său Tit împărat. Acesta Tit au stricat cetatea Ierusalimul.*

¹ La numărătoarea originală a filelor (cu litere chirilice) s-a sărit de la 35 la 37.

23. Împărăția lui Do-
mentian (42v).
24. Împărăția lui Nerue
(43v).
25. Împărăția lu Tra-
ian Chesar (43v).
26. Împărăția lu An-
drian (45r).
27. Împărăția lu An-
tonin (45v).
28. Împărăția lu Marco
Antonin (46r).
29. Împărăția lu Comod
(47r).
30. Împărăția lui Per-
tinax (47v).
31. Împărăția lui Sevir
ț[a]r (52r).
32. Împărăția lui De-
chei Chesar (53r).
33. Împărăția lui Dio-
clitian și a lui Maxi-
mian (53v).
34. Împărăția Constei,
tatăl lui Constantin
împărat (54v).
35. Împărăția lu Cos-
tantin, marele împă-
rat întâu în creștini
(55r).
36. Împărăția lu Cos-
tantie, feciorul lu
Costantin (48v).
23. Împărăția lui Do-
mentian (61r).
24. Împărăția lui *Nerue*
(62r).
25. Împărăția *lui* Tra-
ian Chesar (62r).
26. Împărăția *lui* An-
drian (62v).
- [27.] Împărăția *lui*
Antonin (63r).
- [28.] Împărăția *lui*
Marco Antonin (63r).
29. Împărăția lu Comod
(63v).
30. Împărăția lui Per-
tinax (64r).
31. Împărăția lui Sevir
țar (64r).
32. Împărăția lui
Dechie Ceasar (Ѡdcaр)
(65r).
33. Împărăția lui Dio-
clitian și a lui Maxi-
mian (65r).
34. Împărăția *Constii*,
tatăl *lui Costandin*
împărat (65v).
35. Împărăția *lui Con-*
standin, marele împă-
rat întâu în creștini
(66r).
36. Împărăția *lui* Cor-
stantie, feciorul *lui*
Costantin (66v).
23. Împărăția lui Do-
mentian (62v).
24. Împărăția lui *Nerue*
(63r).
25. Împărăția *lui* Tra-
ian *Chesariu* (63r).
26. Împărăția *lui An-*
driian (64r).
27. Împărăția *lui Anton*
(64r).
28. Împărăția *lui* Marco
Antonin (64v).
29. Împărăția *lui* Co-
mod (65r).
30. Împărăția lui Per-
tinax (65v).
31. Împărăția lui Sevir
țar (65v).
32. Împărăția lui *De-*
chie Chesariu (66r).
33. Împărăția lui Dio-
clitian și a lui Maxi-
mian (66v).
34. Împărăția *Constii*,
tatăl *lui Costandin*
împărat (67r).
35. Împărăția *lui Cos-*
tandin, marele împă-
rat *intii* în creștini
(67r—v).
36. Împărăția *lui* Cos-
tantie, feciorul *lui*
Costandin (68r).

25. Împărăția lui Traian (Ir).√[—]
26. Împărăția lu Andrian.
27. Împărăția lu Antonin.
28. Împărăția lu Marco.√[—]
29. Împărăția lu Comod.
30. Împărăția lu Pertinax.
31. Împărăția lu Sevir.√[—]
32. Împărăția lui Dechie.√[—]
33. Împărăția lu Dioclitian.√[—]
34. Împărăția Constei.√[—]
35. Împărăția lu Costantin.√[—]
36. Împărăția lu Costantie.√[—]
- [23.] Împărăția lui Domentian cel rău și cumplit.
- [24.] Împărăția lui Nero cel bun și milostiv.
- [25.] Împărăția lui Traian cel drept și nefățar[nic] și de cutremurul ce s-au făcut în toată lumea.
- [26.] Împărăția lui Andrian.
- [27.] Împărăția lui Antonin cel blagocestiv.
- [31.] Împărăția lui Severie.
- [32.] Împărăția lui Dechie Chesar. Acesta au răd[icat] mare goană asupra creștinilor (37v).
- [33.] Împărăția lui Dioclitian și a lui Maximian cei răi și tirani.
- [34.] Împărăția Constii, tatăl lui Costandin împărat.
- [35.] Împărăția lui Costantin, marele împărat înt[iiu] al creștinilor.
- [36.] Împărăția lui Costantie, feciorul lui Costantin împărat.
- [23.] Împărăția lui Domentian cel rău și cumplit.
- [24.] Împărăția lui Nero cel bun și milostiv (2v).
- [25.] Împărăția lui Traian cel drept și nefățarnic și de cutremurul ce s-au făcut în toată lumea.
- [26.] Împărăția lui Andrian.
- [27.] Împărăția lui Antonin cel bl[a]goc[estiv]
- [31.] Împărăția lui Severie.
- [32.] Împărăția lui Dechie Chesar. Acesta au ridicat mare goană asupra creștinilor.
- [33.] Împărăția lui Dioclitian și a lui Maximian cei răi și tirani.
- [34.] Împărăția Constii, tatăl lui Costandin împărat.
- [35.] Împărăția lui Costandin, marile împărat întiiu al creștinilor.
- [36.] Împărăția lui Costantii, feciorul lui Costandin împărat.

37. Împărăția lui Iulian, călătoriu de lege (49r).
 37. Împărăția lui Iulian *cel fără de lege* (67r).
 37. Împărăția lui *Iulian cel fără de lege* (68v).

A

A'

38. Împărăția lui Theodosie celui Mare (50r).
 38. Împărăția *lu* Theod[o]sie *Velichii*.
 39. Împărăția lui Arcadie (51r).
 39. Împărăția *lu* Arcadie.
 40. Împărăția lui Theod[o]sie cel Mic (51v).
 40. Împărăția lui Theod[o]sie *Malie*.
 41. Împărăția *lu* Marchian (60r).
 41. Împărăția *lu* Marchian (1v).
 42. Împărăția marelui Leont (62r).
 42. Împărăția *lu* *Liont*.
 43. Împărăția lui Lăv celui Mic (63v).
 43. Împărăția *lu* *Leu* celui Mic.
 44. Împărăția *lu* Zinon Vircolacul (64r).
 44. Împărăția *lu* Zinon.√⁻
 45. Împărăția lui Anastasie ț[a]r (64v).
 45. Împărăția *lu* Anastasie.√⁻
 46. Împărăția *lu* Iustian întiiu [i.l.d. *Iustin*] (66v).
 46. Împărăția *lu* *Iustinian* [i.l.d. *Iustin*].√⁻
 47. Împărăția lui Iustinian celui Mare (67v).
 47. Împărăția *lu* Iustinian cel Mare.
 48. Împărăția *lu* Iustin cel Mic (69v).
 48. Împărăția *lu* Iustin cel Mic.
 49. Împărăția lui Tiverie (73r).
 49. Împărăția *lu* Tiverie.
 50. Împărăția lui Mavrichie (73v).
 50. Împărăția *lu* Mavrichie.
 51. Împărăția Focăei Muncitoriul (76v).
 51. Împărăția Focăei Muncitoriul.
 52. Împărăția lui Iraclie împărat (78v).
 52. Împărăția *lu* Iraclie.√⁻
 53. Împărăția lui Costantin, fiul lui Iraclie (81r).
 53. Împărăția *lu* Costantin, fiul *lu* Iraclie.
 54. Împărăția *lu* Iraclon, frățini-său (81r).
 54. Împărăția *lu* Iraclon.√⁻
 55. Împărăția *lu* Consta, fiul *lu* Costantin (81v).
 55. Împărăția *Constei*, fiul *Constei*.
 56. Împărăția *lu* Costantin Bărbosul, feciorul Constei (82r).
 56. Împărăția *lu* *Costandin* Bărbosul.√⁻
 57. Împărăția *lu* Iustinian (82v).
 57. Împărăția *lu* Iustinian (2r).
 58. Împărăția *lu* Leontie ț[a]r (83v).
 58. Împărăția *lu* Leontie.√⁻
 59. Împărăția *lu* Tiverie Apsimar (84r).
 59. Împărăția *lu* Tiverie Apsimar.
 60. Iară împărăția *lu* Iustinian (85r).
 60. √⁻ Împărăția *lu* Iustinian.

37. Împărăția lu Iulian $\sqrt{\quad}$ [37.] Împărăția lui Iulian *cel fără* de lége. [37.] Împărăția lui Iulian *cel fără* de lége.

61. Împărăția lui Filip [i.l.d. *Filipic*] ț[a]r (86r). 61. Împărăția lu Filipic. $\sqrt{\quad}$
62. Împărăția lu Artemie ț[a]r (86v). 62. Împărăția lu Artemie. $\sqrt{\quad}$
63. Împărăția lu Leu Iconoboreț (87v). 63. Împărăția lu Leu *Vrăjmașul*.
64. Împărăția lu Costantin Cufuritul (90v). 64. Împărăția lu Constantin Cufuritul.
65. Împărăția lu Leu, fiul Cufuritului (92r). 65. Împărăția lu Leu, fiul Cufuritului.
66. Împărăția lu Costantin, fiul lu Leu, și maică-sa Irina (92r). 66. Împărăția lu Constantin $\sqrt{\quad}$ și $\sqrt{\quad}$ Irinei.
67. Împărăția lu Nichifor Ghenica (95v). 67. Împărăția lu Nichifor Ghenica.
68. Împărăția lui Mihail Rugavei (97v). 68. Împărăția lu Mihail *Ragavei*.
69. Împărăția lui Leu Armeanul și luptătoriul icoanelor (98v). 69. Împărăția lu Leu Armeanul. $\sqrt{\quad}$
70. Împărăția lui Mihail (100v). 70. Împărăția lu Mihail.
71. Împărăția lui Theofil (101v). 71. Împărăția lu Theofil.
- [72.] Împărăția lu Mihail, feciorul lui Theofil și al Theod[o]riei (105v). 72. Împărăția lu Mihail $\sqrt{\quad}$ și a Theod[o]riei.
73. Împărăția lui Vasilie Machedoneanul (113v). 73. Împărăția lu Vasilie *Machedon* (2v).
74. Împărăția lu Leu Preaînțeleptul (117v). 74. Împărăția lu Leu Preaînțeleptul.
75. Împărăția lui Alexandru, fratele lui Leu, și al [i.l.d.a] lu Costantin, feciorul lu Leu (119r). 75. Împărăția lu Alexandru, frate-său. $\sqrt{\quad}$
76. Împărăția lui Roman Lacapin [în ms.: *Calapin*] (121r). 76. Împărăția lu Roman Lacapin.
77. Iară împărăția lui Costantin, feciorul lui Leu (112r). 77. $\sqrt{\quad}$ Împărăția lu *Constantin a lu* Leu.
78. Împărăția lui Roman, fiul lui Costantin, născutul în orșenice (122v). 78. Împărăția lu Roman a lu Costantin. $\sqrt{\quad}$
79. Împărăția lui Nichifor Foca (124r). 79. Împărăția lu *Nechifor* Foca.
80. Împărăția lui Io[an] Țimishi (126v). 80. Împărăția lu Io[an] Țimishi.
81. Împărăția lui Vasilie, fiul lui Roman (127r). 81. Împărăția lu Vasilie. $\sqrt{\quad}$

82. Împărăția lui Costantin, fratele lui Vasilie (128v). 82. Împărăția *lu* Costantin, fratele *lu* Vasilie.
83. Împărăția *lu* Roman Arghiropolosce (129r). 83. Împărăția *lu* Roman *Arghiropol*.
84. Împărăția *lu* Mihail Peflagon (130r). 84. Împărăția *lu* Mihail Peflagon.
85. Împărăția lui Mihail Calafatin (131r). 85. Împărăția *lu* Mihail Calafatin.
86. Împărăția lui Constantin Monomah (132r). 86. Împărăția *lu* Constantin Monomah.
87. Împărăția Theod[o]riei, în urșenic născută (133r). 87. Împărăția *lu* Theodorie [i.l.d. *Theodoriei*]. √[—]
88. Împărăția lui Mihail (133v). 88. Împărăția *lu* Mihail.
89. Împărăția *lu* Isachie Comnin (134r). 89. Împărăția *lu* Isachie Comnin (3r).
- 90¹. Împărăția *lu* Constantin Duca (134v). 90. Împărăția *lu* Constantin Duca.
91. Împărăția lui Roman Dioghen (136v). 91. Împărăția *lu* Roman Dioghen.
92. Împărăția lui Mihail, fiul Ducăei (138r). 92. Împărăția *lu* Mihail *al* Ducăei.
93. [Epilog la partea întâi] (138v). 94². Împărăția *lu* Catacozinu.
94. Împărăția *lu* Catacozinu (142r). 95. Cum au trecut turcii marea, *de-u* luat împărăția (143r).
95. Cum au trecut turcii marea, *de-u* luat împărăția *de la greci*.
96. Împărăția lui Cal[o]ioan (143v). 96. Împărăția *lu* Caloioan.
97. Împărăția lui Manoil Paleolog (145r). 97. Împărăția lui *Manuil* Paleolog.
98. Împărăția *lu* Mahmet, fiul lui Murat (153r). 98. Împărăția *lu* Mahmet *turcul*.
99. De Ț[a]rigrad (153v). 99. De Ț[a]rigrad, *cum l-au luat turcii*.

¹ Din neatenție, în ms., capitolele 90–94 sint numerotate 100–104.

² Epilogul, neavînd titlu, n-a fost numerotat în cadrul *Scării*, astfel că acest capitol are nr. 93 ș.a.m.d. pînă la 98.

Se constată, prin urmare, că din cele 74 de titluri existente atât în A, cât și în A', numai 18 sînt absolut identice; la acestea se pot adăuga alte 11 titluri, la care diferența constă în forma pronumelui posesiv (mai exact, adjectivului posesiv) *lui* (A) — *lu* (A'), deci, în total, 29 de titluri (ceva mai mult de o treime). Celelalte sînt, de regulă, mai comprimate în A' (pentru economie de spațiu, astfel ca titlurile respective să încapă într-un rînd), cu excepția capitolelor 95 (resp. 94, în A') și 99 (resp. 98), unde titlurile sînt mai ample în A'; în fine, mai sînt și alte diferențe, între care se remarcă titlurile cap. 38 și 40, unde, față de *celui Mare, cel Mic* (A), avem epitețele netraduse: *Velichii, Malie* (A') și invers: față de *Icnobcreș* (A, 63) avem *Vrăjmașul* (A'; cf. *luptătorul icoanelor*, A, 69).

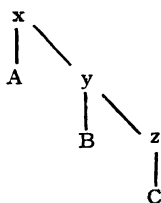
Cît privește diferențele dintre A, pe de o parte, și B, C, pe de alta, acestea sînt minimale, în cele 37 de titluri comune păstrate (de regulă, de natură fonetică sau morfologică), iar uneori simple deformări (de ex., *Anton*, în C, 27, în loc de *Antcinin*) sau modificări neînsemnate, de ex., *călcătoriu de lege* (A, 37) — *cel fără de lege* (B, C). Mai multe sînt modificările incluse în *Scările* celor două manuscrise din secolul al XVIII-lea (B', C'), constînd mai ales din adaosuri explicative (de ex., 12, 17, 18, 23, 24, 25 ș.a.) — inclusiv apariția a două subtitluri în cadrul capitolului 1 —, iar altele din omisiunea unor titluri de capitole (9, 28, 29, 30) sau comprimarea a cîte două titluri în unul singur (15—16, 21—22); rareori, C' prezintă un element în plus față de B' (de ex., 10: *Pentru împărăția troianilor, adecă a rimlênilor* — partea a doua fiind preluată, de altfel, din titlul capitolului următor, 11, inexistent atât în B', cît și în C').

Cu toate acestea, manuscrisele B și C prezintă în cîteva locuri lecțiuni mai bune decît manuscrisul A, despre care am arătat mai sus că este o copie foarte îngrijită a protografului pierdut, cu cîteva mărunte greșeli de transcriere sau omisiuni. Controlîndu-le în porțiunea păstrată în B și C, am putut constata în acestea următoarele deosebiri, ce ar pleda în favoarea presupunerii că provin nu din A, ci din protograful x , printr-un intermediar y (incomplet):

A	B	C	Sursele bizantino-slave
1) marnică (cap. 1, f. 9r)	amarnică (f. 43v)	amarnică (f. 44v)	
2) nu ascultat (1,9r)	nu ascultară (43v)	nu ascultară (45r)	
3) să facă (2, 12v)	să facă stîlpul (45v)	să facă stîlpul (46v)	з(А)ДТН НДЧДША СГА'ЬПЬ

A	B	C	Sursele bizantino-slave
4) Avraam născu pre Iacov (5, 14v)	Avraam născu pre Isaac, iar Isaac născu pre Iacov (46v)	Avram născu pre Isaac, iar Isac născu pre Iacov (47v)	АВРААМЪ БЫСТЬ ЛѢТЬ .ѠЕ., РОДИ ИСААКА [...]. ИСА- АКЪ БЫСТЬ .Ѡ. ЛѢТЬ, РОДИ ІАКОВА [...]
5) Asasiriei (6, 17r)	Asiriei (48r)	Asiriei (49r)	
6) tăriia rumănilor (11, 27r)	tăriia și puterea rumă- nilor (53r)	tăriia și puterea rumă- nilor (54r)	ТЕРѢДЖЖ КРѢП- КЖЖ РИМСКЖЖ СИЛЖ
7) Maximian-îl plură (33, 54v)	Maximian îl umplură (65v)	Maximian îl umplură (67r)	

Dacă lecțiunile 1, 2, 5, 7, corecte în manuscrisele B și C, s-ar putea datora, eventual, copiștilor respectivi — mai exact, copistului manuscrisului *y* —, în schimb, celelalte trei lecțiuni, 3, 4, 6, în care ms. A prezintă omisiuni ale unor cuvinte existente în sursele bizantino-slave, ne determină să conchidem că manuscrisul *y* provine nu din A, ci din protograful *x*. În aceste condiții, ținând seama și de raportul dintre manuscrisele B și C (vezi mai sus), stema manuscriselor ar putea fi imaginată astfel:

3. *Ediția de față.* Valoarea cultural-istorică, literară și lingvistică a *Cronicii universale* a lui Mihail Moxa reclama de mult o nouă ediție, realizată direct după manuscrisul de la 1620, conform principiilor actuale de transcriere. După cum se știe, în deceniile din urmă, tot mai mulți lingviști și filologi aplică transcrierea interpretativă în editarea textelor românești vechi, în locul transliterării mecanice, care de cele mai multe ori derutează pe cititorul nespecialist în istoria grafiei chirilice. De fapt, transcrierea interpretativă își limitează intervențiile (nearbi-

trare) la acele litere chirilice care, avind o utilizare tradițională, erau dublete ale altora, redau două sau trei foneme românești, ori chiar erau lipsite de valoare fonetică. Asupra acestei chestiuni au atras de mult atenția Ioan Eogdan, în unele studii de-ale sale¹, și Ilie Bărbulescu, într-o amplă monografie, care, deși prolixă pe alocuri, prezenta tabloul complex al valorilor diverselor litere chirilice în slava veche și în variantele sau redacțiile slavonei, transferate nu o dată, mai mult sau mai puțin sistematic, în scrierea veche românească².

În ultimele decenii, pornind de la concluziile judicioase ale acad. Al. Rosetti privind interpretarea grafiei chirilice în scrierea românească veche³, tot mai mulți lingviști și filologi, editând texte și documente din secolul al XVI-lea și din primele decenii ale secolului al XVII-lea, au aplicat transcrierea interpretativă, însoțită de reproducerea fotografică a textelor și documentelor respective (Viorica Pamfil, Al. Mareș, I. Rizescu, Ion Gheție și Mirela Teodorescu, Stela Toma, Gh. Chivu, Mariana Costinescu și alții)⁴. Cu atât mai mult, această transcriere a fost aplicată în mod curent la editarea cronicilor, documentelor, textelor juridice, scrierilor literare etc. din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și din secolul al XVIII-lea.

În esență, iată regulile de transcriere aplicate, în conformitate cu principiile reamintite mai sus, în prezenta ediție⁵:

А=а; Б=б; В=в; Г=г (gh înainte de e, i); Д=д; Е=е; Ж=ж; С=dz; З=z; И, І=i (і apare, de regulă, înainte de Е, Н: ДЮУЦІЕ = *avuție*, съ щїи = *să știi*); К=с (ch înainte de e, i)⁶; Л=l; М=m; Н=n; О, У=о;

¹ De la cine și când au împrumutat românii alfabetul chirilic, în *Lui Titu Maiorescu, Omagiu*, București, 1900, p. 585—594; vezi și recenzia la *Documente românești reproduse după originale sau după fotografii* de I. Bianu, t. I, fasc. I (1576—1639), București, 1907 („Convorbiri literare”, XLI, 1907, nr. 4, aprilie, p. 381—386), reprodusă în *Scrieri alese*, București, Ed. Academiei, 1968, p. 607—610.

² *Fonetica alfabetului cirilic în textele române din veacul XVI și XVII, în legătură cu monumentele paleo-, sîrbo-, bulgaro-, ruso- și româno-slave*, București, 1904.

³ Vezi, acum în urmă, *Istoria limbii române*, I, ediție definitivă, București, Ed. Șt. și Encicl., 1986, p. 403—411, 636—661, 703—709; cf., de asemenea, Andrei Avram, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte românești*, extras din SCL, XV, 1964, nr. 1—5; Ion Gheție — Al. Mareș, *Originile scrisului în limba română*, București, Ed. Șt. și Encicl., 1985, p. 133—164.

⁴ Vezi, dintre edițiile recente: *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, text stabilit și indice de Gh. Chivu ș.a., introducere de Al. Mareș, București, Ed. Academiei, 1979; *Codicele Voronețean*, ediție critică, studiu filologic și lingvistic de Mariana Costinescu, București, Ed. Minerva, 1981; *Texte românești din secolul al XVI-lea*, coordonator Ion Gheție, București, Ed. Academiei, 1982.

⁵ Vezi, în legătură cu aceasta: *Grafia chirilică și transcrierea în alfabet latin*, în *Dicționar al limbii române vechi*, publicat de autorul acestor rânduri, București, 1974, p. 179—193; *Notă asupra ediției* la: B. P. Hasdeu, *Cuvențe den bătrîni*, t. I, p. 63—64, și *Notanda ale marelui filolog la acest text*, p. 401—425 (ediția originală, p. 407—443); cf. D. Mihăescu, *Cronograful lui Mihail Moxa*, I, p. 229—238.

⁶ În două nume proprii bulgare: *k* (*Kardan, Krum*).

п = p; р = r; с = s; т = t; оу, њ = u; ф = f; х = h; ц = ț; ч = c (e, i); ш = ș; џ = st;
 љ, ж = ā sau î, conform pronunțării actuale de tip sudic (†БѢЦАЖТОУРА =
 învătătura, ДЕНТРАЖНЕСЕ = dentr-înse, ДЕНТЪЮ = dentiū); њ (rar) = i (ТИНЖЮБЫ
 = tinăiubi, ДИХАНІИЛЕ = dihaniile; scris sub influența confuziei grafice sud-slave
 între н și њ, în urma unificării celor două vocale); љ, la sfârșit de cuvânt = zero
 (СОУФЛЕТА = suflet, †ПЪРЖТЕСКЪ = împărătesc); љ = ea sau é (acolo unde astăzi
 se pronunță e și nu avem siguranța că la începutul secolului al XVII-lea se pro-
 nunța ea: сѣс = se-au, ЛСМННѢЗЖ = luminează, dar: СОКОТѢЩЕ = socotéște,
 ПОХТѢЩЕ = pohtéște); ю = iu; іа = ia; љ = ea, ia sau é (поурура = pururea,
 МЕНТА = mentea, ХОУЛІА = huliiа, dar ЛОУЧАФЕРИ = lucéferi); љ = x; џ = ps;
 џ = th; v = i (РѸМСКІИ і.і.д. РѸСКІИ = Rilskii); џ = g (e, i); † = in, im sau n
 († КАСЪ = in casă, †СЕТОШЕЗИ = insetoșezi; †ПЪРЖЦІА = împărăția,
 †БЛА = imblă; ГЪТГАНІИЛЕ = gînganiile, дрѣткж = aruncă); grupurile рљ,
 лљ = ir sau ar, љ (БРѢБАЦИ = bărbați, alături de o notație insolită: БРЪБАТЪ =
 б[ă]rbat și de notarea normală: БЪРБАЦИ sau БЪРБАЦИ = bărbați; БРЪСЖ =
 vârsă; ВЛЪТОУРЪ = viltur).

În cazurile în care anumite sunete, de regulă vocale, nu sînt notate în scris,
 le completăm între paranteze drepte: ПЛОІА = plo[а]ia, ЦЕРРЪ = ferr[і]¹ etc.;
 la fel, completăm între paranteze drepte literele omise în cazul abrevierilor, iar
 literele suprascrise le coborim în rînd: ДѢАЪ = D[a]r[і]d; фȯ = fos[і], прȯрчнтъ
 = prof[о]cit etc.

Se înțelege de la sine că păstrăm vocalele și consoanele duble, care reflectă
 formele originale ale unor nume și cuvinte împrumutate, de ex.: Авраам (14r),
 Ева (8r), рăssădi (6v) ș.a.

Evident, în conformitate cu normele actuale, utilizăm majuscule la numele
 proprii, introducem cratima, unde este necesar, și punctuația modernă (uneori,
 în stabilirea acesteia ne-a fost utilă confruntarea cu originalul). De asemenea,
 marcăm pe margine filele manuscrisului A, după care reproducem textul.

Mai sus am semnalat șapte cazuri în care manuscritele B și C prezintă lec-
 țiuni mai bune decît A; între acestea, trei sînt omisiuni ale unor cuvinte ce se
 găsesc în originalele bizantino-slave: se înțelege de la sine că le introducem în
 text, între paranteze drepte, cu justificarea corespunzătoare în notă.

De asemenea, corectăm greșelile și completăm omisiunile observate în
 celelalte două treimi ale textului integral, păstrate numai în manuscrisul A.
 Iată, mai întii, greșelile de copiere:

ДЕРЕНТО	în loc de	ДЕРЕНТЪ	(derept, f. 49v)
ЛОИ	" " "	ЛОУИ	(lui, 51v)
КОУМЪНІЕ	" " "	КОУМАНІИ	(cumanii, 90v)
ШІЕНЕСКЪ	" " "	Ш[К]ІЕНЕСКЪ	(șchienesc, 93v)

¹ Acest [і] (scurt) este adăugat numai în formele de plural; menționăm
 că grafia рр = rr marca pe r apical vibrant (F), dar nu este consecventă, căci
 apare și forma ЦѢРЪ = fer[і]; vezi Al. Rosetti, *Istoria...*, I, p. 480.

ПЪУЦИТЬ	„ „ „	ПЪУДИНА	(<i>puțin</i> , 95v)
ЦЕЛЕПТЬ	„ „ „	[†]ЦЕЛЕПТЬ	(<i>înțelept</i> , 97 v)
ТЪ(М)ПИШЪ	„ „ „	ТЪ(М)ПИ[НИ]ШЪ	(<i> timpinișu</i> , 101v)
ПЪРЪТЪКАСЪ	„ „ „	[†]ПЪРЪТЪКАСЪ	(<i>impărăteasă</i> , 104r)
ПРЕНТРАСКОУСЪ	„ „ „	ПРЕНТРЕКЪУ[Н]СЪ	(<i>prent-rascuns</i> , 106r)
ДЕСПРЕЖИТІА	„ „ „	ДЕСПРЕЖИІА	(<i>de sprejiniia</i> , 135v)
ПЕРИРЪЖ	„ „ „	ПЕРИРЪЖ	(<i>perivă</i> , 146v)
†НТРО†	„ „ „	†НТРОУ†	(<i>într-un</i> , 149r).

Alături de acestea putem nota câteva mărunte omisiuni de cuvinte: *cel [cu] nume și cu nărav de leu* (98v; sl. ЛЪБ КЪ ЗЛОМЕНИТЪН); *era legat [cu] jurământ înfricoșat [de] Theodora* (134r; sl. СКАЗАН БЪ СТРАШНЫМИ КЛАТКАМИ); *într-acălea, [s-au sculat] un boiaru* (142r; sl. КЪСТА).

Proportional, numărul acestor greșeli și omisiuni — în total, 15 — nu depășește pe cel din prima treime a textului, unde am înregistrat 7. Nu am inclus aici greșelile în redarea numelor proprii, semnalate în ediție, care s-ar putea datora nu atât copistului manuscrisului A, cât lui Moxa însuși sau copiei slavone utilizate de el; de ex.:

ѦОНА	în loc de	ѦОННА	(<i>Athina</i> , 58v)
ѦЕРИТЬ	„ „ „	ѦЕ[Ѧ]КРИТЬ	(<i>Theocrit</i> , 66v)
КАЛАПИ(Н)	„ „ „	ЛАКАПИ(Н)	(<i>Lacapin</i> , 121r)
РѦ(М)СКІН	„ „ „	РѦ(Л)СКІН	(<i>Rilskii</i> , 140v)
ДРАГОВИЧЬ	„ „ „	ДРАГ[АШЕ]ВИЧЬ	(<i>Dragașevici</i> , 146v)
ТЕМЕРМЪНЬ	„ „ „	ТЕМЕРЛЪНЬ	(<i>Temerlean</i> , 150v).

În afara acestor note textologice, cea mai mare parte a explicațiilor ce însoțesc ediția precizează sensul unor pasaje în raport cu originalele bizantino-slave, sau adaugă informații de natură istoriografică, pe baza unor tratate și monografii citate la locurile respective.

Întrucît, în cea mai mare parte, textul lui Moxa reprezintă traducerea prescurtată și combinată a mai multor izvoare — locul central ocupindu-l *Cronica universală* a lui Constantin Manasses —, am considerat necesar să le alăturăm ediției în ordinea în care au fost utilizate de cărturarul român, marcînd pe margine următoarele sigle (precum și filele sau paginile):

M = *Cronica universală* a lui Constantin Manasses, în traducere slavonă mediu-bulgară, după manuscrisul slavo-român nr. 649 de la B.A.R. (copiat în Moldova, în a doua jumătate a sec. al XVI-lea sau la începutul celui de-al XVII-lea), descoperit la Tulcea, ff. 103r—235v (apropiat de cel utilizat de Moxa); adaosurile traducătorului bulgar după *Cronica* lui Ioan Zonaras se reproduc spațiat. Între paranteze rotunde, prin B se menționează ediția lui Ioan Bogdan: *Cronica lui Constantin Manasses*, traducere mediobulgară. . . Text și glosar, București, 1922, p. 1—222 (*Glosar*, p. 225—456), realizată după ms. Sinodal, de la Moscova (S, a. 1344—1345), cu variante după cel de la Vatican (V, circa 1345) și cel de la

Tulcea (T)¹; în notele noastre la acest text, semnalăm diferențele mai importante între T, pe de o parte, și S, V, pe de alta, după ediția lui I. Bogdan și cea a lui Iv. Duicev, *Летописца на Константин Манаси*, Sofia, 1963 (reproducere fototipică a ms. de la Vatican).

N = *Cronografia pe scurt* a patriarhului Nichifor, în traducere slavonă, cu completări ulterioare, pină la 1425, după ediția lui I. Bogdan, *Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtschreibung*, extras din „Archiv für slavische Philologie“, Bd. XIII, 4, Leipzig, 1891, p. 481—543 (textul la p. 502—520, pe baza manuscrisului slavo-român, copiat între 1554—1561, la Baia și la Slatina, de către Isaia, viitor episcop de Rădăuți, și de alți cărturari, și păstrat în fondul Academiei Teologice din Kiev, nr. 116, actualmente la Biblioteca Academiei de Științe a R. S. S. Ucrainene); în câteva cazuri am recurs, în notele noastre aferente textului românesc, și la ediția: *Летописецъ вскоре патриарха Никифора в Новгородской Кормчей*, «Известия ОРЯС», t. XVII, 1912, fasc. 2, p. 250—293; fasc. 3, p. 256—320. Prin N(gr.) menționăm, în cazurile necesare, originalul grecesc după: Nicephori arhiepiscopi Constantinopolitani *Opuscula historica*, edidit Carolus de Boor, Lipsiae, 1880, p. 79—101 (de asemenea, în: J. P. Migne, *Patrologia graeca*, t. C Paris, 1865, col. 1001—1013, cu traducere latină).

Sim = *Cronica* lui Simeon Magistrul și Logofătul, în traducere slavonă, păstrată într-un unic manuscris slavo-român, provenit de la mitropolitul Anastasie Crimca (terminat în 1637) și păstrat la Biblioteca Publică „M. E. Saltikov-Șcedrin” — Leningrad, cota F.IV, nr. 307; ediția lui A. A. Kunik, V. G. Vasilievski și V. I. Sreznevski: *Симеона Метакфраста и Логофета Списание мира от бытия и летоуник* (St. Pb., 1905), reproducă fotomecanic, cu o introducere de R. Zett: *Die Chronik des Symeon Metaphrastes und Logothetes*, München, 1971, p. 1—144 (ff. 1r—254r).

Z = *Cronica* lui Ioan Zonaras (*Chronicon*), în: J. P. Migne, *Patrologia graeca*, t. 134—135, Paris, 1864—1887 (întrucît nu dispunem de traducerea slavonă a versiunii prescurtate, *Paralipomenon*, decît parțial, în manuscrisul și ediția de mai sus a lui Simeon, p. 144—186 [ff. 254r—325v], reproducem, în cea mai mare parte, traducerea latină din *Patr. gr.*, iar un fragment și din cartea lui M. Weingart, *Byzantské kroniky v literatuře církevněslovanské*, I, Bratislava, 1925, p. 107).

E = *Panegiricul împăraților Constantin și Elena* de patriarhul Eftimie al Tîrnovei, după manuscrisul din 1474 al ieromonahului Iacov de la Putna, în ediția noastră: *Cultură și literatură română veche în context european*, București, 1979, p. 281—332.

Br = *Letopisețul (zis al) lui Gheorghe Branković* (păstrat în traducerea latină a lui Fr. Xav. Pejačević, sfîrșitul sec. XVIII), în ediția: Relja Novaković, *Brankovićev letopis*, Belgrad, 1960, p. 38 (cf. Lj. Stojanović, *Stari srpski rodoslovi*

¹ Cifrele consemnînd filele în ediția noastră sînt mai mari cu 1 față de cele indicate de I. Bogdan, deoarece la numerotarea mecanică ulterioară s-a inclus și fila de gardă de la începutul manuscrisului.

și *letopisi*, Belgrad — Sr. Karlovci, 1927, p. 278; N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, III, București, 1901, p. I—LXV, 1—8; D. Mioc, *Știri de istorie a românilor în „Letopisețul brancovicesc”*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. IX, 1978, p. 133—142).

Cr = *Cronica anilor 1296—1413*, atribuită lui Ioan Chortasménos și păstrată în traducere slavonă mediobulgară, într-un unic manuscris slavo-român (nr 116 al Academiei Teologice din Kiev, citat mai sus, la N, ff. 440v—447v), după fotocopiile executate de noi pe baza microfilmului obținut de Biblioteca Academiei R. S. România (Mm. 189/1). În conformitate cu structura textului, l-am împărțit în opt capitole, notate cu cifre romane. Prin B, între paranteze rotunde, menționăm ediția lui I. Bogdan, în *Ein Beitrag*. . . , p. 526—535.

Let = *Letopisețul sîrbesc nou*, după același manuscris slavo-român, în ediția lui I. Bogdan, *Eir. Beitrag*. . . , p. 520—525 (cf. Lj. Stojanović, *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, p. 205—276).

P II = *Letopisețul de la Putna, nr. II*, după manuscrisul slavo-român de la sfîrșitul sec. al XVI-lea — începutul sec. al XVII-lea, păstrat la Biblioteca Publică „M. E. Saltikov-Șcedrin” — Leningrad, cota O, XVII, nr. 13, în: *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI*, publicate de Ioan Bogdan, ediție revăzută și completată de P. P. Panaitescu, București, Ed. Academiei, 1959, p. 55—60 (ff. 225r—237v).

La toate textele slavone, parantezele rotunde marchează literele supra-scrise, coborite în rînd, iar parantezele drepte includ completările noastre.

Ediția se încheie cu un indice de cuvinte și altul de nume proprii, precum și cu facsimilele manuscrisului editat, prețios prin unicitatea, grafia frumoasă și vechimea lui, fiind astfel pus la dispoziția specialiștilor și a tuturor iubitorilor culturii și literaturii române vechi.

Ajunși la sfîrșitul eforturilor noastre, ne exprimăm recunoștința față de instituțiile și persoanele care ne-au ajutat: Biblioteca Academiei R. S. România, în special, directorul adjunct dr. Gabriel Ștrempel și colaboratorii secțiilor de microfilme, manuscrise și carte rară; Biblioteca Publică „V. I. Lenin” din Moscova, Complexul muzeal din Craiova și Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu” din Iași; conducerea Editurii Minerva — director Vasile Ileaș, redactor-șef dr. Teodor Vărgolici și, în mod deosebit, redactora cărții, Elisabeta Brăncuș, a cărei competență s-a manifestat pe întreg parcursul pregătirii textelor pentru tipar. De asemenea, ne îndeplinim o plăcută datorie, mulțumind harnicilor tipografi, care au făcut aceste texte accesibile publicului cititor.

G. M.

CRONICA UNIVERSALĂ

1. De-nceputul lumieei dentiiu	4r
2. Împărăția lui Nevrod	12r
3. Împărăția Eghiptului	13v
4. Împărăția asiriilor	13v
5. Împărăția lui Sostrie eghiptean	14v
6. Împărăția lui D[a]vid	16r
7. Împărăția lui Chir	18r
8. Împărăția lui Alexandru Machidon	19v
9. Împărăția lui Potolomei Epure	20r
10. Împărăția troianilor	21r
11. De începutul rimplénilor	27r
12. Împărăția lu Romil, ce au împărțit întiiu în Rim	30v
13. Domniia Rimului cei orîndiți	33r
14. Împărăția lu Gaie Chesar	35r
15. Împărăția lu Avgust Chesar	35v
16. De Domnul nostru I[su]s H[risto]s	37r
17. Împărăția lui Tiverie Chesar	37v
18. Împărăția lu Gaie Chesar	39r
19. Împărăția lu Clavdie Chesar	39v
20. Împărăția lui Neron Chesar	40r
21. Împărăția lu Uespasian Chesar	40v
22. Împărăția lui Tit, fiul lui Spasian	41v
23. Împărăția lui Domentian	42v
24. Împărăția lui Nerue] ¹	43v
1r 25. Împărăția lu Traian	43v
26. Împărăția lu Andrian	45r
27. Împărăția lu Antonin	45v

¹ De la început pînă aici, titlurile au fost restabilite după text, întrucît prima filă din manuscris lipsește.

	28. Împărăția lu Marco	46r
	29. Împărăția lu Comod ¹	47r
	30. Împărăția lu Pertinax	47v
	31. Împărăția lu Sever ¹	52r
	32. Împărăția lu Dechie	53r
	33. Împărăția lu Dioclitian	53v
	34. Împărăția Constei	54v
	35. Împărăția lu Constantin	55r
	36. Împărăția lu Constantie	48v
	37. Împărăția lu Iulian.....	49r
	38. Împărăția lu Theod[o]sie Velichii	50r
	39. Împărăția lu Arcadie	51r
	40. Împărăția lu Theod[o]sie Malie	51v
1v	41. Împărăția lu Marchian	60r
	42. Împărăția lu Liont	62r
	43. Împărăția lu Leu celui Mic	63v
	44. Împărăția lu Zinon	64r
	45. Împărăția lu Anastasie	64v
	46. Împărăția lu Iustinian	66v
	47. Împărăția lu Iustinian cel Mare	67v
	48. Împărăția lu Iustin cel Mic	69v
	49. Împărăția lu Tiverie	73r
	50. Împărăția lu Mavrachie	73v
	51. Împărăția Focăei Muncitoriul	76v
	52. Împărăția lu Iraclie	78v
	53. Împărăția lu Constantin, fiul [lu] Iraclie	81r
	54. Împărăția lu Iraclon	81r
	55. Împărăția Constei, fiul Constei	81v
	56. Împărăția lu Costandin Bărbosul	82r
2r	57. Împărăția lu Iustinian	82v
	58. Împărăția lu Leontie	83v
	59. Împărăția lu Tiverie Apsimar	84r
	60. Împărăția lu Iustinian	85r
	61. Împărăția lu Filipic	86r
	62. Împărăția lu Artemie	86v
	63. Împărăția lu Leu Vrăjmașul	87v
	64. Împărăția lu Costantin Cufuritul	90v
	65. Împărăția lu Leu, fiul Cufuritului	92r
	66. Împărăția lu Costantin și Irinei	92r
	67. Împărăția lu Nichifor Ghenica	95v
	68. Împărăția lu Mihail Ragavei	97v
	69. Împărăția lu Leu Armeanul	98v

¹ În ms. cuvîntul se repetă.

	70. Împărăția lu Mihail	100v
	71. Împărăția lu Theofil	101v
2v	72. Împărăția lu Mihail și a Theod[o]riei	105v
	73. Împărăția lu Vasilie Machedon	113v
	74. Împărăția lu Leu Preaînțeleptul	117v
	75. Împărăția lu Alexandru, frate-său	119r
	76. Împărăția lu Roman Lacapin	121r
	77. Împărăția lu Constantin a lu Leu	122r
	78. Împărăția lu Roman a lu Constantin	122v
	79. Împărăția lu Nechifor Foca	124r
	80. Împărăția lu Io[an] Țimishi	126v
	81. Împărăția lu Vasilie	127r
	82. Împărăția lu Costantin, fratele lu Vasilie	128v
	83. Împărăția lu Roman Arghiropol	129r
	84. Împărăția lu Mihail Peflagon	130r
	85. Împărăția lu Mihail Calafatin	131r
	86. Împărăția lu Costantin Monomah	132r
	87. Împărăția lu Theodorie	133r
	88. Împărăția lu Mihail	133v
3r	89. Împărăția lu Isachie Comnin	134r
	90. Împărăția lu Costantin Duca	134v
	91. Împărăția lu Roman Dioghen	136v
	92. Împărăția lu Mihail al Ducăei	138r
	93. [Epilog la partea întâi] ¹	138v
	94. Împărăția lu Catacozinu	142r
	95. Cum au trecut turcii marea, de-u luat împărăția de la greci	143r
	96. Împărăția lu Caloian	143v
	97. Împărăția lu Manuil Paleolog	145r
	98. Împărăția lu Mahmet turcul	153r
	99. De Ț[a]rigrad, cum l-au luat turcii	153v

¹ De la cap. 93 la 99, numerotarea a fost stabilită după text, întrucât aici epilogul nu e numerotat.

4v Suflet tinăiubi avuție socotêște și pururea o pohtêște, iară tu, suflet împărătesc, de pururea însetoșezi cu mentea, ca să afli învățătura cărților și dentr-înse cu dulceață să te | adăpi și întrebi să știi: carii au domnit dentiiu și pînă unde au ajuns, și cum au împărățit, și ciți ai. Noi vom lua acest greu, să-i și cu prêget. Ce darurile tale, iale ne răcoresc sudorile noastre. Mulți se-au nevoit de-au scris aii și i-au chibzuit să spue adevăr, și unul cu alt nu ș-au sămănat. Iată și noi, de cît ne iaste putérea, spunem cu adevăr ².

5r Începutul ³ lu Dumnezeu, ce fu făcătoriu desăvîrșit lumiei: | Dentiiu făcu ceriu fără stéle, numai cu cuvîntu-l féce, și-l frimșeță Dumnezeu cu frimșeția lui. Pămîntul iară era nepod[o]bit, că era coperit cu-ntunérecul. Deci străluci lumină și fugi întunérecul, și se arătă pămîntul. Și trecu zua dentiiu.

A doua zi: Lumină și a doa zi, și făcu și al doile ceriu, și-i puse nume Dumnezeu, cel ce-l féce. Atunce împărți apa, una o sui sus, alta jos, în sînurile pămîntului, și puse | între iale ceriul, ca un părăte virtos.

A treia zi: Străluci și a treia zi. Atunce tocmi iazerele și izvoarele și văile și munții și pietrile, virtoapele, codrii,

1. ¹ Titlul primului capitol traduce o parte din titlul *Cronicii* lui Manasses: $\omega(\tau)$ $\sigma\kappa\lambda(\Delta)$ $\alpha\eta\eta\iota\alpha$ $\mu\eta\sigma\tau\omicron\upsilon$ $\eta\alpha\chi\eta\eta\eta\alpha\chi\psi\eta\epsilon$ „începînd de la facerea lumii”.

² Întregul alineat reprezintă dedicația lui Manasses, adresată Irinei, protectoarea sa literară, dedicație pe care Moxa o comprimă în cîteva propoziții.

³ Urmează legenda „facerii lumii”, pe care Manasses o expune în termeni poetici, după *Biblie (Facerea, I–IV)*, iar Moxa o rezumă sensibil, după cum a semnalat încă Ioan Bogdan (*Scrieri alese*, București, 1968, p. 627–633).

pădurile, dumbrăvile, pomii, erbile, sămănăturile, legumile, florile și toată frîmsêtea pămîntului.

6r A patra zi: Lumină și a patra zi. Începu a pod[o]bi ceriul cu stéle și cu lucéferi, cu soarele și cu luna, de se întrec una cu altă, întru lauda cui | le-au fapt și să cunoască oăménii vremile ailor. Puse pre Cron ⁴ mai sus, al doile Zevs și al treile Aris, al patrul[e] Soarele, de luminează lumiei, al cincile Afrodit, al șasele Ermia, și Luna mai jos, și îmblă nepărăsît, după zisa lui Dumnezeu, careaș în rîndul ei.

6v A cincea zi: Deci pînă a cincea zi nu era pre pămînt nice o vită, nice într-apă, nice în văzduh a zbură. Și zise Dumnezeu apelor de féceră pești de tot féliul, să le fie | sufletul și hrana dentr-apă, și dentr-apă eși și rodul paserilor ce zboară, iară den pămînt toate dobitoacele și fierile, gadinile și toate gînganiile, cite îmblă pre pămînt.

7r A șasea zi: Féce Dumnezeu raiul, cu toate pométele și cu frumoase ^{4a} mirizmă și cu dulceață desfătată, cu învățatura sfinției lui. Și în mijlocul raiului răsădi Dumnezeu pom de preceput ce iaste bine și rău, și apă curătoare în mijlocul raiului, de udă pomeții, și de acolo să împart în patru, de es în lume, anume: Gheon și Nilul și Efratul și Tigr ⁵.

7v Făcu Dumnezeu omul cu mîna lui, de lut, desăvirșitu-l féce, cu suflet viu, și-i dăruî mînte slobodă și preceptoare, pre chipul obrazului său, și-l puse să se sălășluiască în Edem, unde e hrană de raiu. Și fu altă lume, lume cu înțelepciune deplină, și-l învăță cu tot binele raiului să se îndulcească, iară de pomul | preceputului să se ferească, nice cu mîna să nu se atingă.

Atunce aduse Dumnezeu cătră Adam toate vitele și toate fierile și gadinile, cite îmblă pre pămînt, și toate paserile, cite zboară de pre pămînt în sus, de se închinară lu Adam, ca niște robi domnu-său. Și le puse nume Adam tuturora, căriiaș pre podoaba ei; că pînă acia răutăți hitléne în inima lui nu era.

⁴ Manasses și, după el, Moxa includ aici elemente ale astronomiei antice, continuate în Bizanț și mai trziu, potrivit căreia există șapte corpuri cerești principale: Soarele, Luna și cinci planete (ale sistemului solar, din cele opt cunoscute astăzi, în afară de Pămînt), enumerate dinspre exterior spre interior — Cron (Chronos) = Saturn, Zevs (Zeus) = Iupiter, Aris (Ares) = Marte, Afrodit (Afrodita) = Venus, Ermia (Hermes) = Mercur. Lipseau, deci, planetele Uranus (descoperită de Herschel, în 1781), Neptun (descoperită prin calcul de Le Verrier, în 1846) și Pluto (descoperită de Tombaugh, în 1930).

^{4a} B, C: frumoasă.

⁵ „Raiul” biblic a fost localizat de cercetătorii izvoarelor istorice ale cărilor ebraice în Mesopotamia, mărginită de marile fluvii Tigru și Eufrat (vezi Z. Kosidowski, *Povestiri biblice*, București, 1970, p. 37).

8r Adurmi Adam somnul cel amar, începătura căderiei, | și se atinse Ziditoriul către coastele lui și luă os de-i făcea soț. Și se deșteptă Adam de o văzu, și-i zise Evva, ce se chiamă viață, iară Adam se chiamă pământ roșiu.

8v A șaptea zi: Dumnezeu, deaca săvârși toate lucrurile bune ale lui, a șaptea zi odihni de toate și le puse lege lor, de le zise: „O, doi întâiu născuți den pământ și ai raiului viiatnici, acéstea toate sînt aduse pentru treaba voastră! De toate să vă îndulciți de sațiu, | numai ce vă feriți de pomul preceputului, că în ceas ce veri mînca, cu amar veți muri; iară de vă veți feri, viață nesăvîrșită fără grije veți moșteni!” Iară ei se spăreară de cuvînt și se feriă de acel pom ca de un vrăjmaș.

9r Iară diavolul văzu viața lor într-atîta bine în raiu, ca îngerii. Ce nu putu răbda, ce aruncă urgie sprînșii cu pizmă și-și află hitleniia lui șarpele ca un vas, de se apropie de arome pre strămoașa, de-i arătă poamele frumoase | la vedere și dulci la gustare. Și minți întâiu de-i șopti: „Mîncați — zise —, că veți fi ca Dumnezeu, de veți ști binele și răul!”

9v Iară deaca auzi acéstea Evva, numai cît se protivi sfatului șarpelui, ce fu învățat de Satana. Deci gustă și dăde și luă Adam de mîncă. Iară numai cît se văzură goli, și se rușinară unul de alt. O, [a]marnică^{5a} neascultare! O, năprasnică cădere! Că învățătura a preainălțatului Dumnezeu ziditoriul nu [au] ascultat^{5b}, iară | sfatul celui înger căzut au luat.

10r De-aciaa-și acoperiră rușinea cu frunze și se ascuseră supt desime de turtéle. Iară Dumnezeu știu acéstea și-i ponoslui pentru neascultarea lor. Și-i scoase den raiu, de-i pedepsi cu ostenit și cu ghimpi ce împung, și cu trudă, și cu durori să se hrănească, și cu sudori să lucreze pământul, și Evva grijă bărbatului-ș și greul născutului să-l poarte. Și-i învăscu în piei de trup, de | lăcuia înaintea raiului și plîngea nemîngîiat.

De-aciaa-ș cunoscă muiarea și născu pre Avel⁶ și pre Cain. De atunce întră zavistiia în lume, că se sculă Cain de ucise pre frate-său Avel. De-aciaa se înmulțiră oamenii

^{5a} B, C: *amarnică*.

^{5b} B, C: *ascultară*.

⁶ *Abel* (gr. "Αβελ, sl. АВЕЛЪ).

pre pământ, împreună cu răotățile. Și ⁷ trăi Adam 230 de ai, iară născu și pre Sith ⁸; iară de tot trăi Adam 932.

10v Sith găsi de numele lui Dumnezeu și puse nume stélelor, și toată filozofia. Și născu pre Enos, și trăi | de tot 912 ai.

Enos născu pre Cainan și trăi 905 ai.

Cainan născu pre Mathusal și trăi 715 ai ⁹.

Și Mathusal născu pre Maleleil și trăi 740 ai.

Maleleil născu pre Ared ¹⁰ și trăi 895 ai.

Ared născu pre Enoh și trăi 962 de ai.

Enoh născu pre Matusal și trăi 690 de ai, și se mută, nu muri.

Matusal născu pre Lameh și trăi 782.

Lameh născu pre Noe și trăi 755 de ai.

Noe, când fu de 160 de ai, născu pre Sima și Hama și Afeta ¹¹.

11r Atunce ¹² se împlu lumea de răotăți; uitară pre Dumnezeu, pre cela ce i-au făcut, și se închiina soarelui și luniei și stélelor ¹³, și se mestecară în lucruri fără de lége.

Numai ce era den ruda lui. Sith drept Noe, al doile după Adam, de se feria de mestecătura cea rea; și mult

⁷ În continuare, Moxa intercalează părți întregi din *Cronografia pe scurt a patriarhului Nichifor*, care și el recurge, pentru istoria veche a evreilor, la *Biblie*. Evident, nu are rost să controlăm „exactitatea” cronologiei (vezi, în acest sens, lucrarea mai veche a lui N. V. Stepanov, *Летоисчисление в евреях по Библии в Новгородской Кормчей*, «Известия ОРЯС», t. XVII, 1912, fasc. 2, p. 250—293; fasc. 3, p. 256—320). În note vom preciza însă, atunci când e cazul, numele proprii, în pronunțarea românească actuală (după *Biblia*, București, 1968) și vom semnala cronologia reală la personajele și evenimentele istorice.

⁸ Set (gr. Σηθ, sl. СѠѠъ).

⁹ Potrivit *Bibliei* (*Facerea*, V, 12—13); fiul lui Cainan a fost Maleleil (*Mathusal[em]*) este fiul lui Enoh — menționat mai jos — și așa găsim în textul slavon alăturat; Moxa avea în față o altă copie, greșită aici, ce descindea dintr-o variantă a *Cronografiei pe scurt* — cf. Nicephori *Opuscula historica*, ed. C. de Boor, Leipzig, 1880, p. 81).

¹⁰ Iared (gr. Ἰαρεδ, sl. ИАРЕДЪ); trăi adăugat deasupra lui și.

¹¹ Din neatenție, Moxa a transpus cele trei nume, Sim, Ham și Afet (*Iafet*) în forma de acuzativ slavon, după textul pe care-l traducea: СѠМА, ХАМА, АФЕѠА. Până aici, Nichifor însuși a utilizat *Facerea*, V.

¹² Moxa revine la textul lui Manasses, sfârșitul cap. [9], *Despre Seth*, și cap. [10], *Despre Noe și despre potop* (prelucrare după *Facerea*, VI—IX). Potrivit cercetărilor arheologilor și istoricilor moderni, în Mesopotamia a avut loc o mare inundație, la începutul mileniului III î.e.n., trecută ulterior în legendele sumeriene, iar de aici în cele ebraice (vezi: Alexandre Moret, *Histoire de l'Orient*, t. I, *Pré-histoire*, IVe et IIIe millénaires, Paris, 1936, p. 320—322; Z. Kosidowski, *Povestiri biblice*, p. 39—41).

¹³ De la soarelui adăugat de traducătorul mediobuigar.

11v învăța pre toți să se părăsească de rău, ce nime nu-l asculta. Deci-l învăță Dumnezeu să facă corabie, și o găti. Deci slobozi Dumnezeu sloata ceriului și se vărsară ploi, de aco- periră pământul. Noe intră în corabie cu feciorii și cu nurorile, și trimise Dumnezeu de cele de pre pământ, de toate vitele și fieri și paseri, de se aciuară cu nus în corabie. De-acia, înălță apa corabia și ei se mîntuiră, iară alalți toți se necară.

De-nceputul lumiei pînă la potop 2242 de ai ^{13a}.

12r Cînd stătu plo[a]ia și scăzură apele, eși Noe den corabie cu toate sufletele și dihaniile cîte era în corabie, și iară se dède mulți|me a toate sufletele.

Deci, după potop, Sim ¹⁴ născu pe Arfaxad și trăi 500 de ai.

Arfaxad născu pre Cainan și trăi 420 de ai ¹⁵.

Cainan născu pre Salla și trăi 405 ai.

Salla născu pre Ever ¹⁶ și trăi 330 de ani.

Ever născu pre Falec ¹⁷ și trăi 133 de ai.

Falec născu pre Ragav și trăi 123 de ai. În zilele lu Falec se-au început stîlpul.

2. ÎMPĂRĂȚIA LUI NEVROD¹

12v Că se sculă den ruda lui Sim un om, anume Nevrod, și se puse întîiu domn pre pământ | și zise că apucă cinstea lui Dumnezeu, de o puse spre el, că iaste Dumnezeu. Și măsură pământul și nevoi oamenii să facă [stîlpul]². Deci³ începură a lucra pînă în 40 de ai; totu-⁴ înălțară, puțin

^{13a} Precizarea lui Nichifor.

¹⁴ Din nou, Nichifor, care rezumă aici *Facerea*, X—XI.

¹⁵ și trăi 420 de ai adăugat pe margine, vertical.

¹⁶ Eber (gr. Ἐβερ, sl. **ЄВЕРЪ**).

¹⁷ Peleg (gr. Πελεκ, sl. **ФЛЕКЪ**).

2. ¹ Titlu stabilit de Moxa, care traduce și rezumă aici pe Manasses, stîrșitul cap. [10]. *Nevrod* (gr. Νεβρόδ, sl. **НЄВРОДЪ**) este *Nimrod*, unul din urmașii legendari ai lui Ham, „cel dintii viteaz pe pământ“, „vinător vestit“, împărat al Babilonului, al cetății Ninive și al altora (*Facerea*, X, 8—12).

² Omis în ms.; completat după B, C și versiunea slavonă.

³ O propoziție din *Cronografie*.

⁴ Manasses, începutul cap. [11], *Despre ridicarea stîlpului și despre amestecul limbilor*, după care se revine la Nichifor.

nu ajunse crăgul luniei. Limba le era tot una, și era puși
72 de deregători⁵.

Deci⁶ Dumnezeu le văzu nebuniia și osteneala în deșert.
De-acii le împărți limbile pre deregători, numai Ever ce-ș
ținu limba cu ceata-ș⁷.

13r De' a potop pînă la stîlp 600 de ai. | De-acia se răsfi-
rară limbile preste toată lumea.

Și, după stîlp, Ragav născu pre Seruh⁹ și trăi 135 de ai.
Acest Seruh începu întiiu a face dumnezei; deci începură
oamenii a se închina bozilor și uitară cu totul pre Dumnezeu.
Și se împlu lumea de răotăți și-ș făcea cetăți, carii unde des-
căleca ocine și țerr[i], carii pre rudă. Den ruda lu Afet, Tro-
ian féce Troada; Asurdin, ruda lu Sim, féce Vavilonul, ce se
13v chiamă Asiria; Mesrem¹⁰, den ruda lui | Ham, féce Misiriul,
anume Eghiptul.

3. ÎMPĂRĂȚIA EGHIPETULUI

Deaca se mulțiră limbile pre pămînt, întiiu se sculă
împărăția de Eghipt și începură a lua bir de pre la alții,
și făcea rău mult, războaie, jafuri, furtușaguri, curvii, ucideri.
Mai rău era că se închina bodzilor; de vrea ijderi cineva ceva
pre lume, ei-l făcea, că e Dumnezeu și-l scriia icoană, de i se
închina. Și au ținut împărăția eghipténii 1663 de ai.

⁵ Traducerea este în parte greșită, căci textul lui Nichifor spune: „și atunci împărți Dumnezeu pămîntul în 72 de limbi (popoare), după numărul conducătorilor, și nu li s-a mai potrivit limba”.

⁶ Manasses, cu traducerea corectă. Legenda ebraică a turnului Babel pornește de la existența în Babilon a unei celebre piramide, avînd opt etaje, cu un templu la cel superior, piramidă construită (și reconstruită) de regii babiloneni prin munca sclavilor și a prizonierilor, inclusiv a celor evreii, în sec. VII î.e.n. (vezi: A. Moret, *Histoire de l'Orient*, t. II, IIe et I^e millénaires, Paris, 1936, p. 742; Z. Kosidowski, *Povestiri biblice*, p. 41–42; A. Parrot, *La tour de Babel*, Neuchâtel – Paris, 1954).

⁷ În tradiția biblică, Ever este unul din predecesorii trecuți în genealogia lui Iisus (*Luca*, IV, 35; *Facerea*, XI, 14–17).

⁸ Moxa revine la Nichifor.

⁹ *Serug* (gr. Σερούχ, sl. СЕРΟΥХЪ).

¹⁰ Manasses, cap. [11].

4. ÎMPĂRĂȚIA ASIRIILOR

- 14r Seruh¹ născu pre Nahor și trăi 137 de ai.
Nahor născu pre Thara² și trăi 209 de ai.
Thara născu pre Avraam și trăi 200 de ai.
De împărțirea limbilor pînă la Avraam 1072, iară de la Adam pînă la Avraam 3320 de ai.
Avraam³, cînd fugi de la Avimeleh, împăratul Eghiptului⁴, întru Asiria, atunce se rădică domnul asiriilor, Vil ce mare și tare⁵, de-l avea și-l cinstiia ca pre Dumnezeu; acela dobîndi împărăția de la eghipténi.
- 14v Și au ținut împărăția asirianii | 1300 de ai, pînă la Sardanapal⁶.

5. ÎMPĂRĂȚIA LU SOSTRIE EGHIPTEAN¹

Multe țer[i] și bărbați buni aduse Sostrie și purcése de îmblă mai toată lumea și birui; de-acia nevoiia pre toți să-i dea bir. Tocma îmblă zéce ai și se întoarse cu multă dobîndă și obori și împărăția asirilor. Deaca muri Sostrie, iară crescú împărăția asiriilor.

4. ¹ Nichifor.

² *Terah* (gr. Θάρρα, sl. Θαρρα).

³ Moxa reia textul lui Manasses, cap. [13], *Despre strămutarea lui Avraam*. Acesta este eroul principal al legendelor ebraice (*Facerea*, XI, 27—XXV, 10) ce se apropie de istorie, fiind întruchiparea unui șeic de beduini, conducător de clan migrator; istoricii îl plasează cu aproape 2000 de ani î.e.n. (A. Moret, *Histoire de l'Orient*, t. II, p. 632—635; Z. Kosidowski, *Povestiri biblice*, p. 73—93).

⁴ *Abimelec* (gr. Ἀβιμέλεχ, sl. АВМЕЛЕХЪ).

⁵ *Belos* (gr. Βήλος, sl. БИЛЪ), rege al asirienilor (cca. 2000 î.e.n.), care a alungat pe arabi din Babilon.

⁶ *Sardanapal V*, în timpul căruia s-a destrămat imperiul asirian (a murit în a. 625 î.e.n.).

5. ¹ Legendarul *Sesostris* (gr. Σέσωστρις, sl. СЕСОСТРІЕ) a fost identificat cu regele egiptean *Senusret III*, reprezentant celebru al dinastiei a XII-a (1887—1850 î.e.n.), care a întreprins o campanie în Canaan (A. Moret, *Histoire de l'Orient*, t. I, p. 436, 454, 463—464).

15r Avraam ² născu pre [Isaac, iar Isaac născu pre] Iacov; Iacov născu pre Levie ³; Levie născu pre Catha ⁴; Cath născu pre Aram ⁵; Aram născu pre Moisi.

Cînd fu Moisi de 85 de ai, atunce scoase pre ruda ovreiască den robiia lu faraon den Eghipet, și-i trecu Marea Roșie, cu putérea lu Dumnezeu, pre uscat. Și au trăit în pustie 40 de ai și au mîncat mană sfîntă ⁶.

Den anul dentiiu a lui Avraam pînă cînd au eșit ovreii den Eghipet 505 ai, iară de la potop 3689.

15v După moartea lui Moisi stătu Isus Naviin ⁷, și-i băgă Dumnezeu în țara | ceea ce le făgăduise lu Avraam. Și domni 27 de ai; bătrîni, anume județe ⁸, 23 de ai; Gothonoil ⁹, 40 de ai; Strinie, 50 de ai; Methuaod ¹⁰, 80 de ai; Devora și Varac ¹¹, 20 de ai; Strinie, 20 de ai; Madinee ¹², 7 ai; Ghedeon, 40 de ai, Avimeleh ¹³, 6 ai; Thola, 20 de ai; Air ¹⁴, 10 ai; Manite ¹⁵, 18 ai; Eftae ¹⁶, 6 ai; Mon ¹⁷, 7 ai; Elom ¹⁸,

² Nichifor.

³ *Levi* (gr. Λευί, sl. ЛЕВИИ, ЛЕВНЕ), fiul lui Iacov și al Liei (*Facerea*, XXIX, 34); completat după B, C și originalul sl.

⁴ *Caath* (gr. Καάθ, sl. КАΘЪ), redat aici la acuzativul slavon: КΑΘΑ.

⁵ *Amram* (gr. Ἀμραμ, sl. АМВРАМЪ).

⁶ Exodul evreilor din Egipt pare a fi avut loc în jurul anului 1580 î.e.n. (A. Moret, *Histoire de l'Orient*, t. II, p. 637).

⁷ *Iosua Navi* (gr. Ἰησοῦς Ναυή, sl. Иисоусъ Навиниъ; *Deuteronomul*, XXXI; *Cartea lui Iosua Navi*; vezi Moret, *op. cit.*, II, p. 638).

⁸ Judecătorii (*Cartea Judecătorilor*): „Nulle chronologie ne leur est applicable, ni par comput interne, ni par rapport à l'étranger (. . .). Très colorées et instructives pour l'étude des moeurs, ces chroniques offrent peu de matière à l'historien“ (A. Moret, *Histoire de l'Orient*, t. II, p. 639).

⁹ *Otniel* (gr. Οθωνιήλ, sl. ГОΘΟНИЛЪ).

¹⁰ „*Aod* (gr. Ἄωδ, sl. АВОДЪ), fiul lui Ghera, fiul lui Ieminie, care era stîngaci“ (*Judecătorii*, III, 15); *Strinie*, care mai apare de două ori, e corupt din *striini* (orig: Ἀλλόφυλοι); la fel în B, C (o dată: *Striinie*).

¹¹ *Debora* (gr. Δεβόρα, sl. ДЕВОРА) și *Barac* (gr. Βαράκ, sl. БАРАКЪ).

¹² Orig: Μαδιναίτοι „madianiți“.

¹³ *Abimelec* (gr. Ἀβιμέλεχ, sl. АБИМЕЛЕХЪ).

¹⁴ *Iair* (gr. Ἰαίρ, sl. ИАИРЪ).

¹⁵ Orig.: Ἀμμανίται „amoniți“.

¹⁶ Scris: Εφθαι; *Ieftae* (gr. Ιεφθαι, sl. ΕΦΘΑΕ).

¹⁷ *Ibšan* (gr. Ἰεσεβών, sl. ЕСЕВОНЪ).

¹⁸ *Elon* (gr. Ελών, sl. ΕΛΟΜЪ, în textul alăturat ΕΓΛΟΜЪ).

10 ai; Lavdon ¹⁹, 8 ai; Strinie, 40 de ai; Sampson cel tare ²⁰, 20 de ai; popa Ilia ²¹, 20 de ai.

De-nceputul lu Samoil ²² cu Saul ²³ pînă la D[a]v[i]d 40 de ai.

16r

6. ÎMPĂRĂȚIA LUI D[A]VID¹

Den eșitul izraililor den Eghipet pînă la D[a]v[i]d 630 de ai, iară de la Adam 4456 de ai. Și împărăți D[a]v[i]d 40 de ai ².

Solomon era ³ de 12 ai, cînd stătu împărat; și făcu besereca Sionului ⁴ și împărăți 40 de ai ⁵.

De-acii stătu Rovoam ⁶. Atunce ⁷ se adunară toți izrailii, de-l rugară să le iușureze mîncăturile ce-i asuprise Solomon. El nu ascultă sfatul bătrînilor, să le ogodească, ce ascultă
16v de tineri, deci mai rău-i întărită.

Iară ei răspuseră: „Nic[e] tu nu veri domni de acum“. Și-ș alăseră pre o slugă a lui Solomon, pre nume Ierovoam, de și-l puseră domn.

Și-l părăsiră 10 rude, numai cît rămase fiiul lui Solomon cu doao rude ⁸; și domni 17 ai.

Avia ⁹, fiiul lui Rovoam, 6 ai.

Asa, 40 de ai.

¹⁹ *Abdon* (gr. Αβδών, sl. ЛАВДОНЪ, în textul alăturat ИДОНЪ).

²⁰ *Samson* (gr. Σαμψών, sl. САМΨОНЪ).

²¹ *Eli* preotul (gr. Ἠλὶ ὁ ἱερεὺς, sl. ИЛІН ІЕРЕН).

²² *Samuel* (gr. Σαμουήλ, sl. САМОУНАЪ; *I Regi*, I—VIII).

²³ *Saul*, devenit rege al evreilor (1025—1010 î.e.n.; *I Regi*, X—XV; A. Moret, *Histoire de l'Orient*, t. II, p. 641—642).

6. ¹ Titlu dat de Moxa.

² *David*, celebrul rege al evreilor (1010—955 î.e.n.), „l'un des grands poètes de tous les temps; 71 des Psaumes lui sont attribués“ (Moret, *op.cit.*, II, p. 646; *I Regi*, XVI—XXXI; *II Regi*; *III Regi*, I—II, 1—10).

³ — ⁴ Adăugat de Moxa după *Biblie* (*III Regi*, II, 12—XI).

⁵ De fapt, între 955—935 î.e.n. (Moret, *op. cit.*, II, p. 646—650).

⁶ *Roboam* (gr. Ῥωβοάμ, sl. РОБОАМЪ), fiul lui Solomon.

⁷ — ⁸ Adăugat de Moxa după *Biblie* (*III Regi*, XII—XIV; vezi Moret, *op. cit.*, II, p. 650—651).

⁹ *Abia* (gr. Αβιά, sl. ИКІА; *III Regi*, XV, 1—8).

Iosafat, 20 de ai. Întru zilele acelora au pror[o]cit Ilie și Ilisei și Mihei ¹⁰.

Ioaram ¹¹, 8 ai.

17r Ozia ¹², 40 de ai. Pre vreme ce împărăția Ozie, | atunce se rădică, după alți împărați, Senahirem viteazul cu țara Asiriei ¹³ și cu ruda persilor și midénii, cu oaste mare pre Ier[o]s[a]l[i]m. Și huliia pre Dumnezeu cu cuvinte réle, iară sfinția lui trimise inger den cer, de ucise într-o noapte 185 de mii de oștile lu Senahirem, cela ce ocăria întâiu pre Dumnezeu, apoi fugiia ca un epure, să scape ¹⁴.

Deci, după Ozie, el împărați Ahav ¹⁵, 17 ai.

Gotholia, maica lu Ozie ¹⁶, 7 ai.

17v Ioas ¹⁷, 1 an.

Amasiia ^{17a}, 29 de ai.

Azariia și Oziia ¹⁸, 12 ai. În zilele acestora au pror[o]cit Iosie, Amos, Isaia, Ionna ¹⁹, Ioil ²⁰.

Ioatham împărați 16 ai.

Ahaz, 16 ai.

Ezechia, 23 de ai.

¹⁰ Versiunea slavonă alăturată a omis această propoziție, existentă în textul grecesc și în alte copii slavone (cf. Nichifor, *Cronografia pe scurt*, în: *Opuscula historica*, p. 87; N. V. Stepanov, *Летопиसेц в скопе...* p. 299: **ΠΡΗ ΤΩΜΩ ΠΡ(Ο)Ρ(Ο)ΥΣΤΕΚΟΚΑΨΑ ΜΗΧΗΝ, ΗΛΙΑ, ΙΕΛΙΕΚΗ**).

¹¹ *Ioram* (gr. **Ιωράμ**, sl. **Ιοαράμъ**).

¹² *Ohozia* (gr. **Ὁχοζίας**, sl. **Οχοζία**; vezi *IV Regi*, VIII, 26—IX, 27).

¹³ În ms.: *Asiriei*; B, C: *Asiriei*.

¹⁴ Această frază este intercalată din Manasses cap. [17], *Împărăția lui Baltasar, fiul lui Nabucodonosor*. Campania lui *Senaherib* (gr. **Σεναχηρίμ**, sl. **СЕНΑΧИРИМЪ**) împotriva Ierusalimului și a altor orașe a avut loc în a. 701 î.e.n. (A. Moret, *Histoire de l'Orient*, t. II, p. 687—688).

¹⁵ *Ahav* era tatăl lui *Ioram*, menționat mai sus (vezi *IV Regi*, III, 1); nu figurează la Nichifor.

¹⁶ *Atalia* (gr. **Γοθολία**, **μητηρ Ὁχοζίου** „mama lui Ohozia” — Nichifor, *Opuscula historica*, p. 87); cf. Stepanov, *op. cit.*, p. 298—, precizare omisă în versiunea slavonă alăturată; cf. *IV Regi*, XI).

¹⁷ *Ioas* (gr. **Ἰωας**, sl. **Ιοάςъ**; vezi *IV Regi*, XII).

^{17a} *Amafia* (gr. **Αμασίας**, sl. **Амѣсія**).

¹⁸ *Osea* (gr. **Ὀζίας**, sl. **Озіа**; *IV Regi*, XI, 30).

¹⁹ *Iona* (gr. **Ἰωνάς**, sl. **Иона**).

²⁰ Această frază, existentă în original (Nichifor, *Opuscula historica*, p. 87) și în traducerea slavonă (Stepanov, *op. cit.*, p. 298), a fost omisă în copia alăturată.

Manasia ²¹, 18 ai. Acesta au făcut Vizantiia véche ²² și nevoiia oamenii de se închina idolilor ²³.

Mon ²⁴, 12 ai.

Iosie ²⁵, 31 de ai. În zilele acestora au fos[t] pror[o]cit Ieremiia și Sofronie ²⁶.

Ioahaz, 3 luni.

18r Sedechie ²⁷, 11 ai. Pre acesta-l orbi Navăhodonosor împărat, când răsipi Ierosalimul, și-l duse în Vavilon | cu robii ²⁸.

De-aciiia au împărățit Navăhodonosor 25 de ai. Și pentru mîndriia lui-l féce Dumnezeu de au fost porc 7 ai ²⁹.

Valtasar, fiiul său ³⁰, 11 ai. Acesta îndrăzni cu vasele beséreciei, de beu cu curvele, și văzu în vedere că eși dentr-un păréte o mină și scrise trei cuvinte: „*mani, thekel, fares*“.

²¹ Manase (gr. Μανασσης, sl. МАНАСІА).

²² Traducere greșită; originalul grecesc și versiunea slavonă spun: „În timpul acestuia a fost zidit Bizanțul“. Această veche colonie a megarienilor a fost întemeiată în sec. VII i.e.n. Manase a domnit între anii 698–644 i.e.n., astfel că datarea este exactă.

²³ Propoziție adăugată de Moxa după *Biblie (IV Regi, XXI, 2–7)*.

²⁴ Amos (gr. Ἀμώς, sl. АМОСЪ) sau Amon (*IV Regi, XXI, 18–26*).

²⁵ Iosia (gr. Ἰωσίας, sl. Јосіи).

²⁶ Această frază, existentă în original (Nichifor, *Opuscula historica*, p. 88) și în traducerea slavonă (Stepanov, *op. cit.*, p. 288–289), care cuprinde și numele lui Baruh, a fost omisă în copia slavonă alăturată.

²⁷ Sedechia (gr. Σεδεκίας, sl. СЕДЕКІА).

²⁸ Ocuparea și distrugerea Ierusalimului de către Nabucodonosor a avut loc în anii 588–586 i.e.n.: câteva mii de evrei, în frunte cu regele Sedechia, orbit, au fost duși în captivitate în Babilon (*IV Regi, XXV*; vezi A. Moret, *Histoire de l'Orient*, t. II, p. 737–738).

²⁹ Nabucodonosor II, a domnit 43 de ani, din a. 605 pînă în a. 562, murind cu mintea turburată și închipuindu-se animal sacru (A. Moret, *Histoire de l'Orient*, t. II, p. 742–743); știrea a fost luată de Moxa din *Biblie (Daniel, IV, 30)*, unde se spune că Nabucodonosor ar fi fost „alungat dintre oameni și a mîncat iarbă ca animalele“.

³⁰ În textul alăturat al *Cronografiei pe scurt*: „Iar după Nabucodonosor a domnit Marodah, fiul său, 12 ani (propoziție omisă de Moxa — n.n.). Valtasar, fratele său, 4 ani“. De fapt, fiul lui Nabucodonosor, Awel-Marduk, numit de evrei Ewil-Merodah, a domnit doar 3 ani, între 561–559, fiind asasinat de vărul său, Nergalsharrusur, care a domnit pînă în a. 556. După uciderea fiului acestuia, pe tron a fost ridicat Nabunaid, din altă familie, iar apoi fiul acestuia, Belsharusur — în ebraică *Belșazar*, de unde gr. Βαλτάσαρ, sl. БАЛТАСАРЪ —, pînă în anul 539 (vezi A. Moret, *Histoire de l'Orient*, t. II, p. 743–744). Greșeală lui Moxa poate proveni din textul slavon al lui Manasses — la care revine în fraza următoare —, titlul cap. [18] fiind: Цр(с)тврѦ Ба(а)та(са)рѦко, снѦ НарѦчхо(а)но(с)ра „Împărăția lui Valtasar, fiul lui Nabucodonosor“ (f. 117v). În textul lui Manasses, de la Marodah se trece direct la Baltasar, „ambii fiind din neamul lui Nabucodonosor“.

Daniil pror[oc] le spuse „Împărțitoriul au numărat viața ta și ți-au luat împărăția“³¹.

7. ÎMPĂRĂȚIA LUI CHIR

18v De-acia se sculă den Persida | Chir cu unchiu-său Darie Mideanul și sparseră împărăția Vavilonului, și peri rău Valtasar¹.

De-acia stătu împărat mare pre lume Chir și au împărțit 30 de ai². Și slobozi Chir ovreei den robie și-i lăsă să-șă facă cetate în Ier[o]s[a]lim și în besereca Sionului, că se împlură atunce 70 de ai de cînd era robiți³.

După Chir împărăți Camvis 7 ai⁴.

19r Darie Istasp, 36 de ai⁵ și multe ostrove și țări cu cetăți dobîndi, și Anatolia cu | totul. Acesta Darie iară slobozi izrailii la ocine-ș și le puse mai mare pe Zorovavel⁶, strenepotul lui D[a]v[i]d. Și purcésēră de cinci ori cîte o mie de mii și 1000 de popi⁷.

După⁸ Darie stătu Xers√ Acesta adună oști mari, pre apă și pre uscat, de se lovi cu grecii, și nu folosi nemică, ce se întoarse rușinat. Și împărăți 28 de ai⁹.

³¹ Legenda a fost extrasă de Manasses din *Daniel*, V (vezi și Moret, *op. cit.*, II, p. 751—752).

7. ¹ Moxa omite cap. [19]. Цр(с)ткo Даріа, Мн(а)скл(г) црѣ „Împărăția lui Darie, împăratul Mediei“. Potrivit legendei transmise de Herodot (I, 107—130), *Cyrus* (al II-lea, cel Mare—gr. Κύρος, sl. Кѵрѣ) este nepotul (de fiică) al acestuia (Moxa a tradus greșit Аѣдѣ „bunic“, prin „unchi“): a urcat pe tron în a. 555 și a ocupat Babilonul în 539 (vezi Moret, *op. cit.*, II, p. 745—753).

² De fapt, 25—26 de ani, pînă în a. 530 sau 529.

³ Moxa recurge aici direct la *Biblie* (*I Ezdra*, I—VI); al doilea *în* este de prisos. Robia evreilor a durat însă numai 47 de ani (din 586 pînă în 539).

⁴ Nichifor; *Cambys* (gr. Καμβήσης, sl. КѤМЕНСѣ), fiul lui Cyrus, a domnit 8 ani, cum scrie în textul slavon alăturat (a. 529—521).

⁵ *Darius* (gr. Δαρείος, sl. ДѤрїѣ), fiul satrapului Hystaspes (a. 521—485); restul propoziției e din Manasses.

⁶ *Zorobabel*.

⁷ În cele două propoziții, Moxa rezumă din *I Ezdra*, II, VI (Darius a poruncit să se returneze evreilor odoarele templului; vezi A. Moret, *Histoire de l'Orient*, t. II, p. 783—784); evreeii întorși au fost 42 360, nu 5 milioane.

⁸ Manasses, cap. [25].

⁹ *Xerxes* (gr. Ξέρξης, sl. Жѣрѣѣ), fiul lui Darius, a domnit 21 de ani (485—464); aluzie la înfringerile din Grecia, în a. 479 (Moret, *op. cit.*, II, p. 748, 792).

Artaxers cu muiarea lui, 41 de ai ¹⁰.

Darie Arsihon, 4 ai ¹¹.

19v Și ¹² alții s-au orîndit, de s-au mînat de la Chir den-
tiu | pînă la Dariu, cel bătut de Alexandru ¹³, 230 de ai ¹⁴.
Ariavarsam împărăți 6 ai ¹⁵.

8. ÎMPĂRĂȚIA LUI ALEXANDRU MACHIDON ¹

De la Adam pînă la Alexandru Machidon, 5167 de ai ². Acesta ³ obori domnia turcilor ⁴ și plecă Indii ⁵, Siria ⁶, Finichia ⁷ și toți domni pămîntului și toți vitějii lumiei, de la răsărit pînă la apus, și s-au plecat lui. Și ⁸ împărăți de tot 38 de ai ⁹ și muri otrăvit în Vavilon ¹⁰.

¹⁰ Nichifor; *Artaxerxes*, fiul lui Xerxes (a. 464—424).

¹¹ *Darius al lui Arsames* (gr. Δαρειός Ἀρσαμου, sl. Даріе Арсамъ), Darius II, care a domnit 20 de ani (424—404).

¹² Manasses.

¹³ *Darius Codoman* (a. 335—330).

¹⁴ Cifra este aproape exactă: din a. 555 pînă în 330 sînt 225 de ani.

¹⁵ Această propoziție confuză repetă (desigur, după o copie slavonă) pe cea de mai sus despre Darius Arsames („Arsihon“), devenit *Ariavarsam*.

8. ¹ Titlul din Manasses, cap. [27], după care urmează prima propoziție din Nichifor.

² *Alexandru Macedon* a urcat pe tron în a. 336 î.e.n., la sfîrșitul lui iulie sau începutul lui august (vezi *Histoire grecque*, t. IV. *Alexandre et l'hellénisation du monde antique*. Première partie. *Alexandre et le démembrement de son empire* par G. Glotz — P. Roussel, Paris, 1938, p. 42—43).

³ Manasses.

⁴ *Persilor* (în orig. gr. Περσῶν, în trad. sl. персы), în a. 330; substituirea la Moxa se explică prin reacție la obiceiul cronicarilor bizantini tîrzii de a arhaiza numele unor popoare, înlocuindu-le cu cele ale vechilor locuitori ai unei țări sau alteia: astfel, *turcii selgiucizi* sînt denumiți *persi*, de ex. la Eusthatios al Tesalonicului (sec. XII), Nichita Choniates (mijlocul sec. XII—1213) etc. (vezi *Fontes historiae Dacoromanae*, t. III, publicat de Al. Elian și N.-Ș. Tanașoca, București, 1975: *Indice*, p. 562).

⁵ În a. 327—325.

⁶ Înainte de ocuparea Persiei, în 332.

⁷ Toată Asia Mică fusese cucerită în 334—333.

⁸ Nichifor.

⁹ Textul original și cel slavon alăturat au corect: 12 ani și 6 luni; la fel durata vieții lui Alexandru: 32 de ani (mai exact, și 8 luni); la Moxa, anii vieții (modificați, totuși) au devenit anii domniei.

¹⁰ Moartea i-a fost provocată de malarie și a survenit în Babilon, după o agonie de 10 zile, la 13 iunie 323. În epocă, mai multe personaje din anturajul său au fost calomniate de a-l fi otrăvit (G. Glotz — P. Roussel, *Alexandre...*, I, p. 182—183).

Și ¹¹ i se împărți împărăția în 10 părți: unii | ținea Siria și Finichiia, alții Răsăritul și alții Apusul¹².

9. ÎMPĂRĂȚIA LUI POTOLOMEI EPURE¹

Pre ² Eghipt și pre Alexandria întâiu stătu Potolomei Epure ³. Acesta ⁴ se rădică și pridădi supt mîna lui țări multe și pre acele locuri cu totul ⁵, și avu comoară multă. Și împărți 40 de ai ⁶.

Și iubii și alții să-i chiiame Potolomei. Iară ⁷ Potolomei Brata ⁸, 38 de ai ⁹. Acesta nevoi pre ovreii de scoaseră cărțile | lor toate den ovrești grecește ¹⁰.

¹¹ Manasses.

¹² Aluzie la divizarea uriașului imperiu îndată după moartea lui Alexandru. Pe lângă triumviratul teoretic, format din Antipatros (*strateg*, regent al Macedoniei și supraveghetor al Tesaliei, Epirului, Iliriei și Greciei), Perdikkas (*hiliarh*, șeful armatei) și Crateros (*prostatès*, procurator al regiilor), satrapiile au fost încredințate astfel: Egiptul lui Ptolemeu, fiul lui Lagos; Anatolia occidentală lui Antigonos Monophthalmos; Capadocia și Paflagonia lui Eumenes din Cardia; Tracia, teritoriul european anexat anterior de Filip al II-lea, lui Lisimah; „Les autres satrapies, tant en Asie Mineure qu'en Syrie, en Mésopotamie et en Iran, furent confiées à des personnages appelés à un moins illustre avenir“ (Edouard Will, *Histoire politique du monde hellénistique* (323–30 av. J.C.), t. I, Nancy, 1966, p. 21–24; t. II a apărut în 1967).

⁹ ¹ Titlul în versiunea slavonă, inexistent în original (ca în toate celelalte cazuri): „Împărăția lui Ptolemeu întâiul“; „Epure“ e, desigur, o transcriere greșită, bazată pe vreo confuzie provenită de la sl. **ПРЪВАГО** „întâiul“ (gen. sg.).

² Nichifor.

³ Orig.: **Πτολεμαῖος ὁ Λάγου**, sl. **ПТОЛЕМЕН ЛАГОВЪ** — generalul macedonean *Ptolemeu*, fiul lui Lagos, devenit în a. 323 satrap (apoi rege) al Egiptului, Libiei și regiunilor limitrofe ale Arabiei (G. Glotz — P. Roussel, *Alexandre...*, I, p. 182 — 183; Edwyn Bevan, *Histoire des Lagides*. 323 — 30 av. J.C., Paris, 1934, inclusiv pentru identificările de mai jos).

⁴ Manasses, cap. [28].

⁵ În urma mai multor cuceriri, efectuate pînă în a. 301, imperiul lui Ptolemeu I cuprindea, pe lângă Egipt, provinciile siriene, zona Mării Roșii, unele insule și orașe grecești.

⁶ Precizarea lui Nichifor.

⁷ Nichifor.

⁸ Gr. **Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος** (supranume atribuit mai târziu); în copia slavonă din care a tradus Мохъ, **ФИЛАДЕЛФЪ** (vezi textul alăturat) fusese desigur transpus în **БРАТОЛЮБЕЦЪ** „Iubitorul de frați“.

⁹ Din a. 283 pînă în 246.

¹⁰ Trad. exactă: „În timpul acestuia, cărțile sfinte ale evreilor au fost traduse în limba elină“ (la porunca lui Ptolemeu al II-lea, 72 de traducători evrei au transpus *Vechiul Testament* în grecește; prin rotunjire se zice „70“, de unde denumirea *Septuaginta*).

Potolomei Everghet ¹¹, 25 de ai ¹².

Antioh Epifan, 4 ai ¹³.

Potolomei Filopator, 25 de ai ¹⁴.

Potolomei, fiul lui, 20 de ai ¹⁵.

Potolomei Fusco, 17 ai ¹⁶.

Potolomei Alexandru, 10 ai ¹⁷.

Potolomei, frate-său, 8 ai ¹⁸.

Potolomei Dionis, 30 de ai ¹⁹.

Potolomei Patr ²⁰, 22 de ai ²¹. Cleopatra împărăteasă
au ținut împărăția Eghiptului.

¹¹ Gr. Πτολεμαῖος ὁ Εὐεργετής „Binefăcătorul“ (sl. ΠΤΟΛΟΜΕΝ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ), fiul celui precedent.

¹² Din a. 246 pînă în a 221.

¹³ Greșeală, provenită probabil din copia slavonă: Πτολεμαῖος ὁ Ἐπιφανής „Iustrul“ (sl. ΠΤΟΛΟΜΕΝ ΕΠΙΦΑΝΙΕ) a domnit după tatăl său, Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ „Iubitorul tatălui său“, (sl. ФИЛОПАТОРЪ), și anume între anii 203—181, deci 24 de ani, cum apare în textul grecesc (cel slavon alăturat are 23).

¹⁴ În realitate, peste 17 ani (cum apare în textul grecesc și în cel slavon), din a. 221 pînă în 203.

¹⁵ Πτολεμαῖος ὁ Φιλομήτωρ „Iubitorul mamei sale“ (sl. ФИЛОΜΗΤΟΡЪ) a domnit între anii 181—145 (la început, sub regența mamei sale, Cleopatra I), deci 35 de ani (cum menționează corect textul grecesc și cel slavon alăturat).

¹⁶ Moxa (sau copia slavonă pe care o traducea) omite pe Ptolemeu Everghet II (Δροῦγγις Εὐεργετῆς Λεῦκῆς .ΚΘ. „Al doilea Everghet, 29 de ani“, între 145—116); Πτολεμαῖος ὁ Φούσκων „Îngîmfatul“ (sl. ФУСКОНЪ) a domnit între a. 116—108 sau 107 (în parte, sub tutela mamei sale, Cleopatra III), apoi doar în Cipru, revenind în a. 88 (pînă în a. 80, deci în total 17 ani).

¹⁷ Din a. 108/107 (anterior, ca vice-rege în Cipru) pînă în a. 88, deci 20 de ani.

¹⁸ S-ar părea că e vorba de *Ptolemeu Apion*, frate vitreg al celor doi precedenți, care a domnit în Cirenaica, între a. 116—96, deci 20 ani.

¹⁹ Πτολεμαῖος ὁ Αὐλητής „Cîntărețul din flaut“ sau ὁ Διόνυσος (Nichifor; sl. НАРЕЧЕННЫ ПОКЫ ДΙΟΝΗΣΙΕ), fiu natural al lui Ptolemeu Fuscon, a domnit între a. 80—51 (cu o întrerupere între a. 58—55), deci (în total, teoretic) 30 de ani.

²⁰ Greșeală la Moxa sau în copia după care traducea — corectată, de fapt, în propoziția următoare: [*Cleo*]patr[a], fiica celui precedent, cum precizează Nichifor și traducerea slavonă alăturată.

²¹ Celebra regină, *Cleopatra a VII-a*, a domnit nominal din anul 51 î.e.n., pînă în a. 30 î.e.n., cînd s-a sinucis.

21r Și s-au minat de la Potolomei Epifan²² până la Cleopatra
300 de ai²³. De atunci se lărgia pre lume | împărăția Ri-
mului²⁴.

Acéstea cum ne fu putérea noi scrisem²⁵.

10. ÎMPĂRĂȚIA TROIANILOR¹

Să începem de acum arăta și de împărăția rimlénilor,
de-nceputul lor².

Pre³ vréme ce împărăția D[a]v[i]d Ier[o]s[a]limul⁴, iară
în Troada domniia Priam și avea doamnă⁵, și născură
dentr-însă feciori mulți, de-i chema ca vrea⁶.

21v Iară Priam văzu atunci un vis⁷: păru-i că văzu un
tăciune aprins eșind den trupul mueriei lui și dede de o
parte vînt, de arse cetatea | toată. Și spuse acéstea filosofilor.
Ei răspunseră că „ară fi mai bine, ce va naște să-l arunci
în foc“.

Iară curund născu, anume Alexandru, cocon fromoșel,
și-i fu milă a-l piarderea, ce-l lepădă într-un cîmp și-l aflară

²² În realitate, de la Ptolemeu I.

²³ Textul grecesc dă 295 de ani, cel slavon — 290; în realitate, din a. 323
pînă în a. 30 au fost 293 de ani.

²⁴ Traducere liberă a textului slavon, care vorbește de ocuparea Egiptului
de către romani.

²⁵ Fraza lui Moxa.

10. ¹ Manasses, în textul alăturat, are simplu: [35.] *Despre Troia*. Cele două
manuscrite din secolul al XIV-lea au un titlu diferit, mai lung.

² Fraza lui Moxa.

³ În continuare, Manasses, care a recurs aici la *Ephemeris belli Troiani*,
atribuită lui Dictys Cretanul, și nu la *Iliada* și *Odiseea* lui Homer (vezi: Dictys
Cretensis, *Ephemerides Belli Troiani libri*. . . Edidit Werner Eisenhut, 2. Aufl.,
Leipzig, 1973). Pentru unele precizări am recurs la: *Histoire ancienne*. Deuxième
partie. *Histoire grecque*. Tome premier, *Des origines aux guerres médiques* par
Gustave Glotz, avec la collaboration de Robert Cohen, Paris, 1929, p. 65—66,
113—152; A. Severyns, *Homère*, I², II², III, Paris, 1945, 1946, 1948; D. Pippidi,
Studiu introductiv la: Homer, *Iliada*, trad. de G. Murnu, București, 1967; Maria
Marinescu-Himu și Adelina Piatkowski, *Istoria literaturii eline*, București, 1972,
p. 52—109.

⁴ A domnit între a. 1010—955 î.e.n. (vezi mai sus, cap. 6).

⁵ Moxa omite numele acesteia, existent în textul grecesc și în cel slavon:
*Εκάβη, *СКАКА (*Hecuba*).

⁶ Evenimentele ce au dus la căderea Troiei sînt plasate de istorici la începu-
tul secolului XII î.e.n. (1193, după Timaios; 1183, după Eratostene — vezi
Severyns, *Homère*, IIe, p. 12; D. M. Pippidi, *studiu citat*, p. XVIII).

⁷ Comprîmînd, Moxa a tradus greșit; Hecuba este cea care a avut acest vis.

nește păstori, de-l luară și-i puseră nume cum chema acel cîmp, Parie⁸.

Deci, deaca crescú voinic, el fu cunoscut de Priam, deci-l luo la dins, că-i păru că au scăpat de pacoste. Ce ce iaste să fie, nu se poate tréce.

22r De-acia fără pesteală Alexandru Parie, elu-ș ucise un frate și pribegi în Spart⁹, unde e țara greciască, la Menelai¹⁰. Elu-l priimi la dinsul cu cinste și-l ținea ca pre un fecior de domn. Parie văzu pre Elena, muiarea lui Menelai, preafrumoasă și albă. Deci o preaîndrăgi și puse ochii hitlénii spr-insa, și așteptă pînă cînd se duse Menelai oareunde. 22v Atunce se sculă Alexandru, deci apucă pre Elena cu toată avuția lu Menelai și în|tră în corabie să fugă pre mare la Troada. Iară fortuna-i zmîci, de-i scoase în gura Nilului, la un loc, anume Canovicul¹¹. Iară soții lui de greu-l pîriră cătră Protives¹², împăratul Eghipetului, și-i spuseră cum au apucat acea muiare, cu bunătatea toată a lu Menelai. Iară Protives i impută cu amar. De-acia-l goni și opri pre Elena, cu toată avuția, pînă va veni domnu-său la dinsă.

23r Deaca se întoase Menelai den cale și nu-ș găsi muiarea, nice | bunătatea, puse scîrbă mare și-ș diriia fața și-ș rumpea haișile, cu Darie¹³, socru-său. Și adună grecii toți cei mai mari, și le spuse de patimă și li se rugă foarte ca să se bată cu troianii pentru el.

Ei se jurară toți să-ș pue capetele drept dinsă, și iată mulți se sculară de pren ostrove și de pre uscat, dentru Atina¹⁴ și den Talia¹⁵, den Ahaia, den Elada și ostrovele cu totul, și vitéji bărbați buni și toți voevozii: Ahilei¹⁶, 23v Nestor, | Palamid¹⁷, Patroclei¹⁸, Devsis¹⁹, Pilei²⁰.

⁸ Paris (gr. Πάρις, sl. Паріе).

⁹ Sparta (gr. Σπάρτη, sl. Спар'тѣ).

¹⁰ Menelau (gr. Μενέλαος, sl. МЕНЕЛАЕ).

¹¹ Gr. Κανωβικός, sl. Кановикъ.

¹² Gr. Πρωτεύς, sl. Протеусъ, Протевсъ.

¹³ Gr. Τυνδαρεως, sl. Дарен.

¹⁴ Atena (gr. pl. Ἀθῆναι, sl. АѠННН).

¹⁵ Tesalia (gr. Θεσσαλοί, sl. ТЕТАЛІА).

¹⁶ Ahile (gr. Ἀχιλλεύς, sl. АХИЛЕН).

¹⁷ Palamed (gr. Παλαμήδης, sl. ПАЛАМНДѢ).

¹⁸ Patrocle (gr. Πάτροκλος, sl. ПАТРОКАНЕ).

¹⁹ Odiseu (Ulise; gr. Ὀδυσσεύς, sl. ДЕСЕВЪ, ДИСЕВЪ).

²⁰ Gr. Νέστορ ἀπό τῆς Πύλου (v. 1230), Несторъ ω(т) Пила.

Deci rădicară mulțime spre Troada și trimiseră înainte pre Ahilei cu Palamid să prade uscatul și ostrovele.

Deci, deaca văzură troianii adunate atîta oști de pre-tutindenea, adunară și ei ajutor: carii ²¹ și lichianii ²², misii ²³, frighii ²⁴ și Asia cu totul. Și den cetatea troianilor mai mulți de 50 000 de bărbați ²⁵ buni eșiră, și Ector ²⁶, feciorul lu P[r]iam crai, și alți mulți viteji hrăbori, de se loviră de fățiș cu grecii. Și mult sînge se vărsă, și nice o parte nu birui.

24r Și se închiseră troianii în Troada, iară grecilor se tîmplă împărechere, că avea Diyses vrăjmășie pre Palamid întru ascuns și-l pîri cătră împăratul cu hitlenșug, că va să plăce oștile supt troiani, iar împăratul crezu și pierdu pre Palamid.

24v Deaca auzi Ahilei și Thetid ²⁷ și alți voevozi, foarte se întristară și puseră pizmă; | deci nu se nevoia nimenilea la războiu.

Atunce eșiră troianii den cetate și se loviră cu elinii și biruiră, și mulți greci periră, și mult sînge se vărsă, pînă cînd oboři Ector pe Patroclei. Atunce văzu Ahalie ²⁸ atîta cădere grecilor, eși ca un leu minios și spârgea stolure și se lovi cu Ector, în nădejdea troianilor. Deci-l birui, și iară se închiseră în cetate.

25r Văzu Priam craiu că-i slăbește puterea, trimise la D[a]-v[i]d, împăratul ovreesc, de cerșu ajutoriu ²⁹, ce nu-i déde, că-ș ferii oamenii să nu se mestece cu păgînii ³⁰. Atunce trimese și la Indiia, de cerșu la Tavtanie ³¹ ajutoriu, și veniră fără număr mulți. Deci așa le era sfada: aorea biruia grecii pre troiani, aorea troianii pre greci.

Deci au fost oști și războaie și vărsare de sînge, pînă tocma în 12 ai ³², pînă cînd se sfătuiră grecii să-i părăsiască, 25v că săgetă Alexandru Parie, feciorul lu Priam craiu, pre

²¹ Locuitorii Cariei (Καρία), în Asia Mică: gr. Κάρες, sl. КАРИ.

²² Licienii (gr. Λύκιοι, sl. ЛИКІАНИ).

²³ Moesienii (gr. Μυσοί, sl. МНСИ).

²⁴ Frigienii (gr. Φρύγιοι, sl. ФРИГИ).

²⁵ Cifra e dată de Manasses.

²⁶ Hector (gr. Ἑκτωρ, sl. ЁКТОРЪ).

²⁷ Gr. ὁ Θέτιδος „al Thetidei”, sl. ΘΕΤΙΔΑ (Ahile era, potrivit legendei, fiul zeiței Thetis și al lui Peleu; așadar, conjuncția și dinaintea numelui Thetid este de prisos).

²⁸ Ahilei (greșeală de copiere) B: Ahalie, C: Ahalei.

²⁹ Fvident că nu (vezi mai sus).

³⁰ Așa la Manasses, în spirit creștin.

³¹ Gr. Ταυτάνες, sl. ТАВТАНІЕ.

³² Asediul cetății ar fi durat zece ani (*Iliada*, II, 305–319); Manasses nu dă nici o cifră.

Ahilei, și se întristară. Încă aruncară vraje și li se arătă că cu bărbăția nu vor putea lua Troada, nic[e] cu sabiia, numai cu hitleniia.

Deci féceră un cal de lemn găunos și închiseră într-însul niște bărbați și se féceră a se duce: lăsară calul și se ascuseră într-un ostrov.

26r Troianii eșiră și văzură pristaniștea pustie, numai calul ce aflară. Și întiiu sfătuiră să-l arză sau să-l néce. El | venise atunce vrémea trioanilor de perit. Deci-l băgară în cetate și se luară a bea și a minca și a juca pînă înoptă și adurmiră de greu.

26v Atunce eșiră cei ascunși den cal și rădicară pară, și văzură grecii. Atunce mérseră și prinseră porțile și intrară în cetate. De-acia așa dobîndiră grecii Troada. Deci junghea pre voevozi, pre mai mari și, cu dereptul zicînd, den bărbați pînă-n mueri și coonii fără milă era | uciși. Și-i râteza ca cu sécera spicele necruțat. Și, deaca se săturară de jefuit și de tăiat, aprinseră și cetatea, de arse pînă în temelie.

27r De-acia se sculă Menelai, după spartul Troadei, de au chinuit pre mare și au rătăcit. Și deaca-și află muiarea Elina în Eghipet, în cetate în Memfa³³, și avu ospăț de la Preteu³⁴ împărat. Și s-au mînat de tot 8 ai după răsipitul Troadei, pînă ce au venit Menelai în casă și în Spart³⁵.

Iată se sfîrși | povéstea de troiani, ca în scurt deplin. N-am scris ca Omir, că el au avut limbă dulce, de au fost drag a podobi povestile³⁶.

11. DE ÎNCEPUTUL RIMLÉNILOR¹

Să începem a scrie de acum țăriia [și putérea] rumânilor², de unde s-au început și au ținut pămîntul tot și țări.

³³ *Memfis* (gr. Μέμφις, sl. МЕМФЪ, locativ ВЪ МЕМФѢ, de la care Moxa a refăcut un nominativ fem. *Memfa*).

³⁴ Sl. ПРОТЕН, dat. ПРОТЕС (vezi mai sus, *Protives*).

³⁵ Manasses: „în al optulea an după căderea Troiei”.

³⁶ Moxa a tradus prescurtînd din Manasses, care, pe linia lui Dictys Cretanul, făcuse reproșuri de neadevăr lui Homer; B,C: *i-au fost drag*.

11.¹ Manuscrisul slavo-român alăturat nu are aici titlu, dar cel utilizat de Moxa avea desigur unul, probabil similar cu cel din manuscrisele de la Moscova și de la Vatican, cap. [37]: „Împărăția elinilor apuseni, cei de la Roma”.

² Sl. ТЕРЪДЖЪ КРѢПКЪ РИМСКЪ СНА „puterea tare, vitează a romanilor”; completat după B,C.

Deci, după prada Troadei, Enia³, ginerele lui Priam craiu, sau scăpat, sau-l de slobozise oșténii, el se mută cu toată ruda lui, cu ciți scăpase, în țara Venetiei⁴.

27v Deci Enea cu ciți notase cu nunsul fécără vraje și luară plăzuit, că Te zise script să noate de acolea spre apus, pină vor sosi la cîmp și le se va umplea masa lor de hrană, acolo să descălece țară, iară unde va muri o vită fugînd de ostenită, acolea să facă cetate; și luară acest plaz.

28r Deci sosiră la acel cîmp și fécără colibi. Acolo era iarbă, de o chema sélină, multă. Și prînzind ei, unul gustă sélină. De-acia și altul, și altul; atunce strigară: | „Acum ni se împlu plăzuitul cu mésele“.

Deci vrură să facă sfară cu scroafă groasă, iară ia se zmîci den mina Eniei. El o goni tocma 4 mile, pină osteni, și scroafa obosi, de căzu, și năsură o dată 30 de purcei. Enia înțelése că se vor mulți pre acolo și auzi glas de-i zise să zidească acolea cetate.

28v Deaca începu a zidi, tîmplă-se de văzu foc dentru acel loc. Și veni un lup den pădure și purta gătejii, de băga în foc, iară un vulțtur bătea cu arepile și aducea vînt de-l ațîța. Iară o vulpe hitleană nemeri de-și uda coada în apă și scutura pre foc, de vrea să-l stingă. Ei-l aprindea, ia stîngea, însă apoi biruiră ei, iară ia fugi.

Deci precepu Enia că cu multe svade și îndelungă vrême ei se vor înălța pre alte limbi. Și zidi cetatea Albă și Lungă⁵

³ Enea sau Aeneas (gr. Αἰνείας, sl. **Enia**).

⁴ Gr. πρὸς γῆν τῆς Ἰταλίας „în țara Italiei“, sl. **кЪ ЗЕМΛ ИТАЛІНСКАЯ**. Cît privește esența acestei legende, reproducem aici considerațiile specialiștilor: „Ainsi se pose aussi la question de l'établissement des Troyens fugitifs sur les côtes de Latium. Cette vieille tradition, illustrée par Virgile et Tite-Live (precum și de Dionisios din Halicarnas, la care a recurs Manasses — n.n.), n'est elle que le fruit d'un travail littéraire et d'une spéculation politique? Quand déjà Stésichore (sec. VII—VI î.e.n. — n.n.) et sans doute aussi Ibycos de Rhégion (mijlocul sec. VI î.e.n. — n.n.) — chantaient l'arrivée d'Énée en Campanie, ne faut-il voir là qu'un transfert de mythes et de cultes, une fantaisie des Grecs adaptant aux peuples indigènes les noms célèbres de l'époque troyenne? Ou bien n'y a-t-il pas un substrat réel, si mince qu'on le suppose, à cette légendaire immigration? De telles question doivent rester sans réponse, tandis que nous avons de sûrs moyens de déterminer les raisons littéraires et politiques qui, à travers les siècles, d'Attale de Pergame, contemporain d'Hannibal, jusqu'à Auguste, favorisèrent les transformations des pareilles mythes“ (*Histoire ancienne*, Troisième partie. *Histoire romaine*, tome I, par Ettore Pais, adapté... par Jean Payet, Paris, 1926, p. 33; utilizăm această sinteză, precum și Pierre Grimal, *Civilizația romană*, 2 vol., București, 1973, pentru o serie de identificări).

⁵ *Alba Longa*, fondată, potrivit tradiției, de Ascanius, fiul lui Aeneas (Manasses are mai jos numai Ἀλβα, sl. **Al'Eda**); așadar, conj. și e de prisos. Acest alineat provine din altă sursă.

29r ș-altă cetate, anume Leon⁶. Și au avut svadă multă cu domnul latinesc, cu Latin Favno⁷, și Turnos Savaitul⁸ | și cu alți domni denprejur, și totu-i bătea Enia. Apoi se împăcară și împărțiră loc de țară.

Deaca muri Enia, el stătu domn fiu-său Ascanie⁹, născut den Creusa, fata lui Priam craiu.

Dup-însul stătu fiu-său Tever; și era mîndru și viteaz, și muri necat¹⁰.

29v De-acii rămaseră doi feciori: Nemitor¹¹ și Amulie¹². Nemitor luo domniia, Amulie, avuție. Și se sculă Nemitor de ucise feciorii lu Amulie toți, iară pre o fată el o puse popă¹³ și puse lége: | fétele ce vor fi popi să nu se mărite. Iară ia se amestecase cu oarecine¹⁴.

30r Deaca auzi Nemitor că e grea, puse de o păziia, pînă cînd născură doi gémeni. Deci pre densa o băgară în temniță, iară pre coconii-i lepădară cu un cin pre apa Tiveriei¹⁵, să piară. Iară Dumnezeu-i crută, că-i găsi un porcariu, anume Festul¹⁶, și féce bine că-i duse acasă-și, iară muiarea lui, Lupa, născuse un cocon mort, că fu voia lu Dumnezeu¹⁷. De-acii-i puse sugași în loc de feciori. De-acii le zise nume: Rom și Rómil¹⁸.

Deaca crescură, lor le era viața cu porcarii, de păștea turme și fura. Cu neștiutul stricară turma lui Amulie, ce le era moș, tată mîni-sa. Deaci-i prinseră și-i duseră la Amulie.

⁶ Regiunea *Lavinium* (gr. Λαουινία, sl. ЛЕШНЬ), unde, potrivit tradiției, a venit Aeneas.

⁷ *Latinus*, cu a cărui fiică, Lavinia, s-ar fi căsătorit Aeneas (de reținut omonimia *Lavinium* — *Lavinia*); *Favno* (probabil, *Faunus*, divinitate pastorală) este un adaos nejustificat.

⁸ *Turnus*, regele rutulilor; *Savaitul* (probabil, *Sabatus*, din *Sabatia Vada*, port în Liguria), epitet adăugat.

⁹ *Ascanius* (gr. Ἀσκάνιος, sl. АСКАНИЇ).

¹⁰ Această frază lipsește la *Manasses* (*Tever* pare a fi un nume corupt).

¹¹ *Numitor*, regele Albei (gr. Νυμέτωρ, sl. НЕМЕТОРЪ).

¹² *Amulius* (gr. Ἀμούλιος, sl. АМОУЛИЇ).

¹³ *Rhea Silvia*, nepoata lui *Amulius*, a fost făcută vestală.

¹⁴ Pe muntele lui Marte (*Manasses*, după *Dionisios* din *Halicarnas*), și nu cum spune legenda clasică, potrivit căreia *Rhea Silvia* s-ar fi unit cu zeul Marte.

¹⁵ Lat. *Tiberis* (Tibrul). Precizarea lipsește la *Manasses*; deci, ca și mai sus, *Moxa* a putut recurge și la alte izvoare.

¹⁶ *Faustus* (gr. Φαυστός, sl. ФЕСТНЪ).

¹⁷ *Moxa* renunță la legenda lupoaicei, reținînd de la *Manasses* (după *Dionisios* din *Halicarnas*) doar explicația mai naturală.

¹⁸ *Remus* (gr. Ρώμος, sl. РОМЪ) și *Romulus* (gr. Ρωμύλος, sl. РОМЛИЪ).

30v Elu-i văzu voinici și frumoși și află că-i simt nepoți. Și adunără gloate, de scoaseră pre Nemitor den domnie și dederă lu Amulie domnia, iară Amulie dăde avuție multă nepoților, de rădicară | oști și dobindiră multe domnii și țărr[i].

După acăea zidi Romil cetate preamare și frumoasă¹⁹. De la Adam pînă s-au făcut Rimul, 4708 de ai²⁰. Și cu glas de bucin ură: să asculte toată lumea de cetatea ce i se puse numele Rim. Deci ciți es de acoloa, ei se chiamă rumâni²¹.

12. ÎMPĂRĂȚIA LU ROMIL, CE AU ÎMPĂRĂȚIT ÎNTÎIU ÎN RIM

31r Deaca muri moșul lu Romil, Amulie, atunce se rădică împărat Romil și adună oameni mulți denprejur, de-i băgă să lăcuiască în Rim. Și fu întiiu împărat Rimului Romil. Și-ș tocmi boiari svétnici, tot înțelepți, și multe țărr[i] plecă supt sine. Și împărăți Romil 48 de ai¹.

31v Noman Pombilion² stătu domn după Romil. Acesta tocmi 12 luni întru an, anume ghenuarie și februarie, și alte bunătăți multe ijdări și opri pre oameni să nu se închine bodzilor, ce să se închine lui Dumnezeu celui viu. Noman împărți ocine de'n pămînt oamenilor să se hrănească. Și împărăți 52 de ai³.

Til, 38⁴.

Dup-îns Marchie, 42 de ai⁵.

¹⁹ Roma (Manasses: Ρωμη, sl. ΡΗΛΒ).

²⁰ Moxa utilizează aici o altă sursă. Potrivit tradiției, Roma a fost fondată în a. 753 î.e.n., respectiv 4855 de la „facerea lumii” (după „era constantinopolitană”).

²¹ Frază adăugată de Moxa, care — ca și la începutul capitolului — identifică pe romani cu românii.

12.¹ Numărul anilor e luat din altă sursă (potrivit tradiției, din a. 753 pînă în 717 î.e.n., deci 36 de ani).

² Numa Pompilius (Manasses: Νουμῖος, sl. ΗΟΥΜΑ, deci Moxa a recurs pentru acest alineat și la altă sursă).

³ Din a. 717 pînă în 673, potrivit tradiției, ar fi 44 de ani.

⁴ Tullus [Hostilius] (gr. Τύλλος, sl. ТИΛЪ), după tradiție, din a. 672 pînă în 641, deci 31 de ani.

⁵ [Ancus] Marcius (Manasses: ὁ Μάρκιος Ἄγκος ὀνομασμένος [v. 1640], sl. МАРКІЕ, НАРЕЧЕННЫМ АГГНА), conform tradiției, din a. 639 pînă în 616, deci 23 de ani.

Tarchinie, 20 de ai⁶. În zilele lu Tarchinie pridădi Alexandru Machedon toată lumea⁷.

După aceea împărăți ginerele lu Tarchinie, Tulie, 44 de ai⁸. De la Romil pînă la Tulie, 204 de ai⁹. Acesta dentiiu-l chema Serbie, iară românește Șerb, că născuse dentro-roabă¹⁰.

32r La acesta, Tulie, aduse o muiare 9 cărți, de avea plăzuiturile Seviliei¹¹. | El băgă în foc trei dentr-însele și i le plăti. Ia veni iară. El arse ș-alte trei, și iară le plăti, că-i părea că nu-s de treabă. Ia veni și a treia oară. Miră-se de-acia împăratul, plăti și acéle trei și le arătă vrăjitorilor.

Ei răspunseră că spun? de folos cetăției acéle cărți. De-acia le ținea la cinste.

32v Acesta împărat vrea să zidească în Rim besérecă și, săpînd temeliia afund în pămînt, aflară un cap de os, de curea singe cum ară | fi tăiat atunce, și-i era fața caldă, ca de om viu.

Deaca știu un filosof, anume Ersinie¹², zise: „Această cetate va fi cap a multe limbi, însă cu spata și cu vărsare de sînge“. Și puseră nume beséreciei Capitol, și de atunce pînă acum noi chemăm besérecile latinești românește capişte¹³.

⁶ [Lucius] Tarquinius [Priscus] (gr. Ταρκύνιος, sl. ТАРКНИЇЄ), după tradiție, din a. 616 pînă în 579, deci 37 de ani.

⁷ Nu a fost contemporani: Alexandru Machedon a domnit între anii 336—323 (vezi mai sus); Moxa a recurs aici la o altă sursă.

⁸ [Servius] Tullius (gr. Τύλλιος, sl. ТИΛΙЄ), potrivit tradiției, din a. 578 pînă în 535.

⁹ Calculul ar da 218 ani.

¹⁰ Manasses: Σέρβιος ὡς γεγὼνός ἐκ δούλης (v. 1648), sl. СЕРБИЄ, ІАКО РОДН(Е) СЪ W(Т) РАБЫ. Traducînd exact din Manasses, Moxa a dat, implicit, pentru prima dată, etimologia cuvîntului românesc *șerb*.

¹¹ Manasses: χρυσῶν τῶν Σιβιλλείων (v. 1669), sl. ΠΡ(Ο)Ρ(Ο)Υ(С)ΤΕΛΑ СИНКИННА „prorociile Sibilelor“ (preotese legendare ale lui Apollo).

¹² Greșeală provenită din traducerea slavonă: gr. ἐν Τυρρηνοῖς „apud Tyrenos“ (de la tirenieni sau etrusci), devenit СΗΤΗΡΗΝИЄ și în românește *Ersinie*.

¹³ „Etimologia“ lui Moxa; în realitate, *capişte* provine din sl. КАПИЩЕ „templu“ (КАПЬ „idol“ + suf. -ИЩЕ).

33r Cetatea Rimului pînă la Tulie¹⁴ au fost supt împărați¹⁵. Iară pentru că sili un fecior a lui Tulie¹⁶, luo pre Lucritia¹⁷, muiarea: lu Colatin¹⁸, | om de rudă bună, atunce se adunară toți bunii Rimului depreună și sfătuiră să nu mai fie împărați, ce tocmiră în toți ani să-ș pue sfetnici, cum zicem noi județ cu pîrgari, iară grecii ipat, pentru trufa lor¹⁹.

13. DOMNIIA RIMULUI CEI ORÎNDIȚI¹

Deaca se scoaseră den Rim muncitorii, mai nainte de alții dobîndi meserere Vrut² de la ipat³ și Colatin.

33v Să spunem puținel de Vrut. Era oarecine în Rim, | anume Marchie⁴, de rudă bună și plin de bunătate. Acestuia aruncă pizmă Tulie⁵, de-l tăe, și pre feciorii, și strînse bună-

¹⁴ Adăugat de Moxa; de fapt, *Tarquinius* [*Superbus*] (a. 534—509).

¹⁵ Manasses: ὁπο βασιλευσιν (v. 1684) „sub regum“ (sub regi), sl. по(А) ЦРМН.

¹⁶ Corect: *Tarquinius*; Manasses: ὁ παῖς τοῦ Ταρκυνίου, sl. СНЪ ТАР-КНИНЪ; acesta se numea *Sextus Tarquinius*.

¹⁷ *Lucretia*, gr. Λουκρητία, sl. ЛОУКРΗΤΙΑ.

¹⁸ [*Tarquinius*] *Collatinus*, gr. Κολατινός, sl. КОЛАТИНЪ.

¹⁹ Manasses (v. 1691—1694):

κυροῦσι δὲ προβάλλεσθαι κατ' ἔτος κονσουλίους,
ὅπερ ἄλλοι καθ' Ἑλληνας συμβούλους ἢ προβούλους,
οὓς Ἑλληνας ὀνόμασαν ὑπάτους μετὰ ταῦτα,
τὸ μεγαλεῖον τῆς αὐτῶν ἀξίας κατιδόντες.

(Decreto facto ut in annos singulos consules ab eo tempore designarentur. Ea vox tantum valet ac si consultores vel provisores dicas. Graeci quidem illos deinceps hypatos, hoc est supremos, vocarunt, amplitudine dignitatis eorum considerata).

Traducem aici exact pasajul respectiv din versiunea slavonă: „Au hotărît să aleagă în fiecare an consiliu (ΚΟΝΣΗΛΗΧ), cum se zice în limba noastră sfetnici sau întii-sfetnici (I. Bogdan atrage atenția într-o notă, la p. 74, că aceasta reprezintă o traducere liberă a v. 1692 — n.n.), pe care elinii i-au numit mai tîrziu ipați, avînd în vedere mărirea rangului lor“.

13.¹ Titlu dat de Moxa, cu sensul „investiți (cu o demnitate)“.

² [*Lucius Iunius*, supranumit] *Brutus* (gr. Βροῦτος, sl. БРОУТЪ).

³ Sl. прѣшхъ ипатъскыхъ санъ, trad. corectă: „au primit titlul de pați (consuli)“. Potrivit tradiției, republica s-a instaurat în a. 509 î.e.n.

⁴ *Marcus* (gr. Μάρκιος, sl. МАРКІЕ).

⁵ Originalul are corect Ταρκύνιος, sl. ТАРКНИНЪ — *Tarquinius* [*Superbus*], ultimul rege.

tatea toată la dinsul. Iară un fecior a lui Marchian⁶, anume Vrut, să fece neburn, de scăpă de moarte. Și-l puse Tulie⁵ măscărici coconiloru-ș. Vrut, el se chiamă neburn.

34r Deci petrecea cu feciorii împăratului ca un neburn. Oarecînd Tulie⁵ tremise feciorii la Delfos⁷, să întrebe de pror[o]ci: „Carele va | fi împărat?”⁸ Și mergea și Vrut cu nunșii, de veselii cu măscărnicii pre cale. Și ducea daruri lu Apolon. Iară Vrut împlu un toiag de galbeni, că era găunos, și-l ducea dar. Ei rîdea de darul lui Vrut.

34v Cînd vrură să iasă, ei întrebă pre Apolon: „Cine va domni rimlénii?” Iară lor li se răspunse: „Cine va săruta mai nainte mumă-sa”. Alții nu înțelesă, ce numai Vrut, și grăbi de sărută pămîntul, că e maica tuturor. | Alții să întrecea să-ș sărute muminile.

De-acii fu Vrut mai mare Rimului, cu sfatul bătrînilor, și Colatin, iară dup-înșii alții: Casie, Chicherone și Levcole și Catli, Catone și Schipione⁹.

Pombie Magnea¹⁰ să rădică voevod Rimului¹¹, cu sfatul lui Iulie, ce fu apoi Chesar¹². Acesta Pombie multe

⁶ Sl. **ΣΗΝ ΜΑΡΚΙΕΥΣ** „un fiu al lui Marcus” (= Marchie).

⁷ Orig.: **ἐπὶ Δελφοῦς** (v. 1726) „la Delfi” (nom. pl. **Δελφοί**), sl. **ἐν Δελφοῦς**.

⁸ Orig.: **περὶ λοιμώδους νόσου** (v. 1726) „de morbo pestilente”, sl. **ἡ ΓΟΥΒΗΤΕΛΗΚ(Α) ΗΕΔΑΣΤΕ**; Moxa a modificat, deci, sensul întrebării, ținînd seama de ceea ce urmează.

⁹ Orig.: **Κάσιοι καὶ Κικέρωνες καὶ Λεύκοι καὶ Κάτλοι,**

Κάτορες καὶ Σκηπίωνες, Πομπήϊοι καὶ Σκαῖροι (v. 1754—5).

Sl.: **Κάσιη η Κικερωνη η Λευκοληη η Κάτλη,**

Κατονη η Σκιπιωνη, Πομπηληη η Σκαερη.

Așadar, Manasses a comprimat întreaga epocă a Republicii, de la a. 509 pînă în a. 70 î.e.n., în două versuri. Numele invocate — puse chiar la plural! — fac aluzie la: [*Spurius*] *Cassius*, consul prin anii 493—485; [*Marcus Tullius*] *Cicero*, marele orator, consul în a. 74; [*Lucius Licinius*] *Lucullus* (106—57 î.e.n.), general roman, [*Caius Valerius*] *Catullus*, poetul (87—51 î.e.n.), amantul Lesbiei, sora tribunului Clodius Pulcher; [*Marcus Porcius*] *Cato* [*Maior*] „Censorul”, consul în a. 195, și strănepotul acestuia, [*Marcus Porcius*] *Cato* [*Uticensis*], candidat în a. 51 la funcția de consul; [*Publius Cornelius*] *Scipio* [*Africanus maior*], consul în a. 205, și [*Publius Cornelius*] *Scipio* [*Aemilianus Africanus minor*], consul în a. 147 (ilegal) și în 142. Moxa omite ultimele două nume, *Pompeii* și *Scaurii*.

¹⁰ Pasajul despre [*Cnaeus*] *Pompeius Magnus* dintr-o altă sursă.

¹¹ Consul în a. 70 î.e.n.

¹² Aluzie la triumviratul încheiat în a. 60 î.e.n. între *Pompeius*, [*Caius*] *Julius Caesar* și *Crassus* (vezi *Histoire ancienne*. Troisième partie. *Histoire romaine*, t. II, *La République romaine de 133 à 44 avant J.C.*; **Des Graques à Sulla* p. a G. Bloch et J. Carcopino; ** *César*, par J. Carcopino, Paris, 1935—1936).

35r războaie pre mare și pre uscat au făcut și multe țăr[i] au dobândit. Și-ntr-o dată ce au îmblat în oaste, el au dobândit 1000 de cetăți și 540 de cetăți, tot mari și vestite¹³. Și au domnit 45 de ai¹⁴. Și s-au mînat de la Tulie¹⁵ pînă la Chesar 464, de au ținut Rimul tot svétnici¹⁶.

14. ÎMPĂRĂȚIA LUI GAIE CHESAR¹

35v Gaie schimbă domnia spre împărăție², că pobeđi fără de număr multe limbi și țăr[i] și lărgi țăriia Rimului pînă la marginea pămîntului. Și-ș puse nume Chesar, pentru că era zimislit în trupul maică-sa, și cînd fu aproape de nă|scut, ia muri, și numărarea lunile și socotiră că e viu coconul într-însa. Deci o spentecară și scoaseră coconul dentr-însa. Derept acéea-i puseră nume Chesar, ce se zice spentecat³.

Deaca muri Gaie Chesar, el stătu în urma lui Sevast Avgust⁴.

¹³ Aluzie la campaniile sale victorioase din Africa, Spania, Mediterana și mai ales din Asia (Siria, Palestina, Armenia).

¹⁴ Dacă se socotește de la primele sale campanii, sub comanda tatălui său, în a. 89, pînă la moartea sa, în 48, ar fi 41 de ani.

¹⁵ Corect: *Tarquinius [Superbus]*, pe care Manasses — la care revine Moxa — nu-l mai menționează.

¹⁶ Republica consulară a durat de la a. 509 pînă la 44 î.e.n. (asasinarea lui Caesar), deci exact 464 de ani.

14.¹ *Caius [Iulius] Caesar* (gr. Γαῖος Καῖσαρ, sl. Γαῖε Κεσαρ).

² Pontif în a. 73 î.e.n., *pontifex maximus* în a. 63, unul din triumviri în a. 60, consul în a. 59, învingător al lui Pompei în a. 48, Caesar avea intenția să restabilească monarhia și se intitula deja *imperator*, cînd a fost asasinat la 15 martie a.44.

³ Caesar s-a născut la 13 iulie 101 î.e.n. Explicația numelui său prin verbu *caedo*, -*ere*, *caesum* „a tăia, a spinteca”, propusă de Plinius cel Bătrîn (*a caeso matris utero*), reprezintă o „etimologie populară”: numele este mai vechi (cognomen al gîntei Iulia), probabil de origine etruscă (vezi: A. Ernout et A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, ed. 4, Paris, 1959—1960, p. 84; Christian Ionescu, *Mică enciclopedie onomastică*, București, 1975, p. 81—82).

⁴ Gr. Σεβαστός (sl. СЕВАСТЪ) traduce lat. *Augustus*.

15. ÎMPĂRĂȚIA LU AVGUST CHESAR ¹

Acest Avgust² sparse împărăția lu Potolomei³. Deci de la Adam pină la Potolomei⁴ și pină se rădică Avgust, 5457 de ai⁵.

36r Acesta⁶ încă iubi să-l chéme Chesar, și main|te de nașterea lui văzu tată-său un vis, că răsări soarele den trupul mueriei lui. Și spuse un filosof, deaca auzi: „O, ome, împărat a toată lumea veri naște“.

Acesta, dentiui cînd ședea, a mulți făcea cazne réle. Iară u-nțelept^{6a} scrise o hîrtie, de o aruncă naintea lu Chesar. În scriptură zicea: „Părăsêște-te de-a munciia!“

36v De-acia se dereptă, de foarte socotia și nu munciia pre nime de grabi^{6b}, că-l învăță și un filosof, anume An|thi-nodor, de-i zise⁷: „O, Sevaste, nu grăbi cu mîniia pre nimenea a lovi, ce mainte cetêște 24 de slove, anume a, b, v, g“.

Alt nărav⁸ încă avea, că lua mueri de la b[ă]rbați, de zăcea cu nunscele. Iară Anthinodor meștersugui se-l scoață den nărav, că văzu pre un boiarin plîngînd și știu pentru ce plînge și să vaetă. Că-i era zis de Chesar să-și ducă muiarea la așternutul lui Avgus[t], într-o raclă încuiată.

37r Anthinodor se cerșu de întră el în locul mu|rieriei în scriu, cu sabiia goală, și-l duseră la Chesar. Și cînd vru să se culce Chesar, el descue racla. Anthinodor sări cu sabia la Chesar, de multu-l învălui, pină cîndu se jură că va părăsi acel nărav. De-acia-l lăsă.

¹ 15¹ *Caius Octavianus Thurinus* (n. 63 î.e.n.), adoptat de Caesar în a. 44, și-a luat numele de *Caius Iulius Caesar Octavianus*, iar în a. 27, titlul de *Augustus* (gr. Αὐγουστος, sl. ИВГОУСТЪ). Aici și în continuare, am recurs pentru identificări la: *Histoire romaine*, t. III, *Le Haut-Empire* par Léon Homo, Paris, 1933; D. Tudor, *Figuri de împărați romani*, vol. I—III, București, 1974—1975.

² Nichifor.

³ Egiptul a devenit provincie imperială în a. 30 î.e.n.

⁴ „Pină la Potolomei“ adăugat de Moxa.

⁵ Așa la Nichifor (copia sl. alăturată are 5458): dacă adăugăm 44 de ani (î.e.n.), obținem 5501, rotunjit 5500, cât se considera, după „era alexandrină“, că a trecut de la „facerea lumii“ pină la nașterea lui Iisus Hristos (după „era constantinopolitană“, 5508 ani).

⁶ Manasses, [cap. 43].

^{6a} B: *un înțelept*, C: *un înțeleptu*.

^{6b} În ms.: ДѢ ГРАБН; B: ДѢ ГРАБ; C: ДѢ ГРАБН.

⁷ Moxa adaugă detalii din Simeon Magistrul și Logofătul, introducînd, ca și în alte locuri, vorbirea directă.

⁸ Manasses.

El de-acia goni de la sine măscărniciile și cinstia înțelepciunile și cărtularii. Și tocmi lumea toată supt sine, de-i da dajde. Și⁹ au împărățit 57 de ai¹⁰.

16. DE DOMNUL NOSTRU I[SUS] H[RISTO]S

37v Atunce cînd născu Domnul nostru I[sus] H[risto]s, n-al 40 de ai¹ de împărăția lui Avgust, cînd tremisese să scrie lumea toată. De la Adam pînă la H[risto]s 5500 de ani². Și pre ovré-i domniia Irod³. Atunce-i era dată domniia de la Chesar Avgust.

Și fu I[sus] Dumnezeu și om, și făcea ciudese mari și multe, și învăța oamenii cu adevăr, și mulți crezură întru I[sus], că vindeca toate boalele dentre oameni⁴.

17. ÎMPĂRĂȚIA LUI TIVERIE CHESAR¹

38r După Avgust, el stătu Tiverie Chesar² în Rim. Și dentiu așa-l iubii boiarii, cît îmbla | și zua și noaptea fără păzitori și fără arme, că de vrea pune vreun voevod sau vrea cinsti cu altă boerie, nu-l mai schimba.

Și spuse și o pildă, că era un om de avea o rană rea și plină de puroi împutite, și-l mînca muștele. Oarecui-i fu milă d-insul și vru să le gonească. El zise: „Lasă-le că simt sătule acéstea, de nu mănîncă rău, numai ce ling, iară de vor încăpea niște flămî[n]de, mai rău vor mînca“.

⁹ Nichifor.

¹⁰ Din a. 43 î.e.n., cînd a devenit consul și unul din triumviri, pînă în a. 14 e.n.

^{16.1} Originalul grec (și slavon) are 42 de ani; asupra presupusei date-vezi: Z. Kosidowski, *Povestirile evangheliștilor*, București, 1983; Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, II, București, 1986, p. 321–402, 492–513.

² După „era alexandrină“.

³ *Irod Antipas*, tetrarh al Galileii și Pereii (a. 4 î.e.n. – 39 e.n.), dependent de Roma, ca și tatăl său, Irod cel Mare, regele al Iudeii (a. 37 î.e.n. – 4 î.e.n.).

⁴ Frază adăugată de Moxa.

17. ¹ Manasses, [cap. 44].

² *Tiberius [Iulius] Caesar* (gr. Τιβερίος Καίσαρ, sl. ТИВЕРІЕ КЕСАРЬ)..

38v

Acéstea grăi Tiverie | de boiari: să fie în vréme multă pre meserére, pînă se satură. Deci mai nu mănîncă rău pre săraci. Aşa era dentiiu. Apoi féce bogat rău şi pierdea mulţi fără vină.

39r

În al 19 an de domniia lui Tiverie, pre I[su]s H[risto]s l-au răstignit ovréii pre cruce şi Pilat³ întru Ier[o]s[a]l[i]m, ş-au arătat moartea şi au fost îngropat. De-acia au prădat iadul şi i-au spart tăriia şi au învis a treia zi den moarte. Şi, după ce s-au înălţat | la cer prespre 40 de zile, Mariia Magdalina s-au dus tocma la Rim de-au jeluit. Şi atîta se mînie Tiverie Chesar, cît au muncit preuţii şi cărtularii jidoveşti, mai virtos pre Pilat, pînă ce au murit.

Tiverie au domnit 23 de ai⁴.

18. ÎMPĂRĂȚIA LU GAIE CHESAR

39v

Deaca muri Tiverie, dobîndi steagul Rimului nepotu-său Gaie¹. Avea viaţă spurcată şi nărav sireap şi ucigaşu, şi siliia féte, şi de ruda lui ruşina, şi | numai ce bea şi mînca, cu alăute şi cu măscărnicii. Şi mulţi cu avuţie ucise fără de vină, de le lua bunătatea.

Acesta oarecînd văzu tină pre uliţa Rimului, deci nevoi pre Uespasian voevodul² de o au curăţit cu poala lui. Şi peri jungheat la războiu³.

19. ÎMPĂRĂȚIA LU CLAVDIE CHESAR

Apucă Clavdie¹ domniia şi era blaznă şi fricos. Deci cînd veniia cineva la dins, mainte-l cerca să nu fie armă ascunsă.

³ [Pontius] Pilatus, procurator roman al Iudeii (26—36 e.n.).

⁴ Din a. 14 e.n. pînă în a. 37.

18.¹ Caius [Iulius Caesar Germanicus, supranumit Caligula] (gr. Γάϊος, sl. Γαίε).

² [Titus Flavius] Vespasianus, viitorul împărat, pe atunci pretor (gr. Οὐεσπασιανός, sl. Οὐεσπεσιάνη; Moxa are forma corectă, cu a).

³ Caligula a fost asasinat la Roma, în a.41.

19.¹ [Tiberius] Claudius [Caesar Augustus Germanicus] (gr. Κλαύδιος, sl. Κλαυδαίε).

În zilele acestuia | fu foamete mare prespre toată lumea.
Și² au domnit 13 ai și 9 luni³.

20. ÎMPĂRĂȚIA LU NERON CHESAR¹

Stătu și Neron², și era fără rușine și plin de curvie.
Făcea-s voia trupului și pre voia pîntecelui, mîncea și bea
fără rînd, și era tot beat de vin.

40v Acesta-s ucise pre mumă-sa și³ răstigni pre s[ve]ți Petr⁴
și tăe capul lu s[ve]ți Pavel⁵ ap[o]s[to]l, și mult rău făce
celora ce mărturisiia numele lu H[risto]s, că⁶ e fiul | lu
Dumnezeu.

Deaca-i⁷ văzură rîmlénii viața porcească, întinată și
împuțită, el era urît tuturor și-l părăsiră, și se spăre, de se
junghe însuși. Și⁸ au domnit 13 ai⁹.

Iutulie¹⁰, 8 luni¹¹. Și¹² semnă un numărătoriu de stéle-
ceasul cînd va muri, și fu așa.

Athon¹³, 3 lun[i]¹⁴ și¹⁵ muri ucis de Uespasian¹⁶.

² Nichifor.

³ De la 20 febr. a.41 pînă la 13 oct. a.54.

20.¹ Manasses, [cap. 47].

² Nero [Claudius Caesar Drusus Germanicus] (gr. Νέρων, sl. Неронъ)..

³ Nichifor.

⁴ Gr. Πέτρος, sl. ПЕТРЪ.

⁵ Gr. Παύλος, sl. ПАВЛАЪ.

⁶ Adăugat de Moxa.

⁷ Manasses.

⁸ Nichifor.

⁹ Din oct. a. 54 pînă la 9 iunie 68, deci 13 ani și 8 luni, cum precizează
Nichifor.

¹⁰ [Aulus] Vitellius (gr. Βιτέλλιος, sl. ВИТЕΛΙΕ, ВИТАΛΙЕ).

¹¹ De la sfîrșitul lui aprilie pînă la 21 dec. 69. A fost omis Galba (iunie
68–15 ian. 69), menționat de Manasses, [cap. 48].

¹² Manasses.

¹³ [Marcus Salvius] Otho (gr. Ὀθων, sl. ОΘОНЪ).

¹⁴ Nichifor; de la 15 ianuarie 69 pînă la 16 aprilie 69.

¹⁵ Manasses.

¹⁶ În ms.: Unspasian (B, C: Uspassian). De fapt, Otho — care a fost
înlăturat de Vitellius (inversarea aparține lui Moxa) — s-a sinucis; Moxa a
tradus greșit.

21. ÎMPĂRĂȚIA LU UESPASIAN CHESAR

41r Veni rîndul (la) Uespasian de domnie, că-l alése sfatul și oștile pentru că era înțelept și bărbat bun | și cu năroc.

Acesta multe împărății au biruit și multă avuție adună, și se întoarse în Rim pre mare, iară pre Tit¹, fiu-său, -l lăsă în Ier[o]s[a]lim cu oști, să-i plăce, că se lepădase de-a firea supt rimlêni.

Deci s-au închis în cetate mulți ovrêi, fără de număr, iară Tit au ocolit cu oștile cetatea și o au bătut doi ai², pînă i-au flămînzit, și au răsipit cetatea și le-au ars besereca.

41v De-acia au perit unii de foame, alții u|ciși, tocma o mie de mii, și și-au luat robi 207 de mii³. Așa păția rău mare și foame, cît unii-ș mîncă feciorii, că-i ajunsese atunci pedeapsa lu I[sus]s, cum zisese că nu se va ținea piatră pre piatră, ca să nu se răsipească cetatea cu besereca, și lor perire.

Acêstea⁴ fură⁵, deaca trecură 40 de ai după înălțatul lui H[risto]s în cer. Uespasian au domnit 10 ai⁶ și⁷ au murit bătrîn.

21.¹ Titus [Flavius Vespasianus] (gr. Τίτοϋ, sl. ТИТЪ).

² În anii 69—70.

³ Cifrele, exagerate, provin din traducerea veche rusă a *Războiului iudaic*, de Josephus Flavius (scris prin a. 75—80 e.n.), efectuată probabil prin sec. al XII-lea (cea mai veche copie, incompletă, din 1462), răspîdită și la slavii de sud (cea mai veche copie sîrbească din 1585), de la care va fi ajuns și la români. Textul original grecesc și traducerea veche rusă dau 1 100 000 de morți, la Moxa rotunjit: 1 000 000; cit privește prizonierii (robii), textul grecesc are 97 000 (Flavius Josephus, *De bello Judaico. Der jüdische Krieg*, hgg. . . von O. Michel und O. Bauernfeind, Bd. II, 2, München, 1969, Cartea VI, cap. 9, 3.420, p. 72—73), în timp ce traducătorul rus, din neatenție, a mărit cifra la 907 000 (vezi: *La prise de Jérusalem de Josèphe le Juif*, texte vieux-russe publié intégralement par V. Istrin, sous la direction de A. Vaillant, traduit en français par P. Pascal, t. II, Paris, 1938, p. 190—191; N. A. Meșcerski, *История Иудейской войны Иосифа Флавия в древнерусском переводе*, Moscova—Leningrad, 1958, p. 431), modificată la Moxa (sau în izvorul său) în 207 000: .Θ. СОТЪ ТЫСАЦЪ a devenit .Г. . . . Istoricii moderni apreciază că apărătorii Ierusalimului erau în număr de circa șase sute de mii, cei mai mulți uciși în luptă, iar ceilalți vinduți ca sclavi sau trimiși la ocne (L. Homo, *Le Haut-Empire*, p. 360). Fraza următoare, adăugată de Moxa, este o parafrazare din *Matei*, XXIV, 2: „Adevărat grăiesc vouă: Nu va rămîne aici piatră pe piatră, care să nu se risipească” (cf. și *Marcu*, XIII, 2; *Luca*, XXI, 6).

⁴ Nichifor.

⁵ În ms.: *fără*; B, C: *fură*.

⁶ Din decembrie a. 69 pînă în iunie 79.

⁷ Manasses, cap. [50].

22. ÎMPĂRĂȚIA LUI TIT, FIUL LUI SPASIAN¹

42r Lăsă-și domnia fiiu-său, lui Tit, om dumnezeesc și preavoinic, bun și ogodnic și foarte îndurător și darnic. Și-l iubiia boiarii și toți țărani de pren toată lumea.

Acesta multă b[ă]rbăție arată, cit de vrea fi ș-alti lume alătura, destoinic ar fi fost a o ținea și a o derepta. Și zicea toți: „Pină nu vom vedea fața împăratului, să nu ne întorcem întristați și mihniți“.

42v Ce-l apucă moartea mainte de vrême, numai ce do[mni doi ai².

23. ÎMPĂRĂȚIA LUI DOMENTIAN

Mută-se partea de domnie lui Domentian¹, pare-ț că nu-ș era frate dentr-un sînge cu Tit, că pohtiia avuție și aur și argint, de circiumăria veniturile și adăogea vamele, vărsa sîngele fără de milă și prăda oamenii.

Acestuia spuse un filosof, cum și cînd va muri și cine va domni dup-îns. Elu-l chemă aproape de el, de-l întrebă:
43r „Dară tu, ome, cum și cîndu-ț va fi | sfișeniia?“

El spuse adevăr, iară împăratul vru să-l lase în menciună și zise să-l arză de viu. Și atunceș căzu ploae mare, de stinse focul, și roaseră niște cîini legăturile, de-l sloboziră, și fu cum zise filosoful.

Acest Domentian² mult rău făcea celor ce credea în H[risto]s și tremise de aduseră nepoții lui Iacov și ai Iudei, frații lui H[risto]s trupêște, den ruda lui D[a]v[i]d. Și-i întreba de împărăția lui H[risto]s, unde-i și cînd va fi. Ei
43v răspunseră | că va fi la sfișeniia veacului, și nu e de ceastă lume împărăția lu H[risto]s. Elu-i lăsă, nu-i mai învălui și porunci să nu mai muncească pre creștini.

Și domni 15 ai³; rău fu, rău se sfiși.

22.¹ Sl. *СНА УСПАСИАНОВА*; B: *Uspasian*, C: *Uspasian*.

² Precizarea lui Nichifor: 2 ani și 3 luni (din iunie 79 pină în septembrie 81).

23.¹ [*Titus Flavius Domitianus* (gr. *Δομετιανός*, sl. *ДОМЕТИАНЪ*).

² Simeon Magistrul și Logofătul.

³ Precizarea lui Nichifor (13 sept. 81—18 sept. 96, cînd a fost asasinat).

24. ÎMPĂRĂȚIA LUI NERUE

Cindu-ș dède acesta sufletul cu nevoe, Nerue¹ dup-însul dobîndi domniia. Om bun și m[i]l[o]stiv și nu iubiia strî[m]-bătășile, nice slutiia pre nime, ce domni 1 an și patru luni².

25. ÎMPĂRĂȚIA LU TRAIAN CHESAR

44r

Puse-se în scaun, de împărăția Traian¹, voinic și b[ă]rbat, viteaz și răbduriv întru judecată și drept și nefățarnic.

Acesta plecă cerbicea eghipténilor² și birui trufa turcilor³ și în puțină vréme de marginea pămîntului pînă în margini o primblă și toți înălțații supt sabiia Rimului curînd plecă.

Acestuia-i părea rău de ceia ce păția rău și-l durea inima de ceia ce bolia, nemérciciei-i miluia, soții-ș i dăruia | și răbda multe hule omeneshi.

44v

Acesta încă zicea: „Cade-se împăratului a se asemana cu răbdarea lui Dumnezeu“. Deci naintea a toată curtea dède-și sabiia goală în mîna pîrcălabului și-i zise: „De vezi că domnesc preste lége, lovêște-mă fără milă cu sabiia, iară de merg pre lége, tu mă cruță“.

24.¹ [Marcus Cocceius] *Nerva* (gr. Νερουάς, sl. Нероуѧ, gen. tot Нероуѧ, ceea ce explică forma adoptată de Moxa).

² Precizarea lui Nichifor (sept. 96–27 ian. 98, cînd a murit).

25.¹ [Marcus Ulpius] *Traianus* (gr. Τραιανός, sl. Траианъ).

² Gr. Γετῶν în unele manuscrise, Κελτῶν (greșit!) în cel care a fost luat ca bază a ediției lui I. Bekker (v. 2148). Traducerea sl. are corect ГЕТСКЫА „getice, ale geșilor“, însă fie manuscrisul utilizat de Moxa avea cuvîntul deformat (*ΕΓΗΠΕΤСКЫА „egiptene, ale egiptenilor“), fie acesta nu l-a înțeles, pierzînd, deci, posibilitatea de a se referi, fie și pe scurt, la războaiele lui Traian împotriva lui Decebal (101–102 și 105–106), la organizarea Daciei romane și la evenimentele ce au avut drept urmare constituirea poporului român. Faptul este cu atît mai curios, cu cît, mai sus, prin identificarea roman = rumân, cărturarul oltean părea a avea cunoștință de acest fapt.

³ Gr. Πάρθων (v. 2149), sl. парѠѧнѡм „parșilor“, înlocuit prin „turcilor“ de Moxa, care a crezut că, potrivit obiceiului istoricilor bizantini, sub acest nume antic se ascunde poporul mai nou ce stăpînea în regiunile respective.

45r Acesta împărăți 19 ai și 6 luni⁴. Și în zilele lui multu se cutremură pământul prespre toată lumea, și multe cetăți | s-au răsipit, și mulți oameni au perit⁵.

26. ÎMPĂRĂȚIA LU ANDRIAN

Traian, elu-ș déde/ domnia, la moarte, ginere-său, lui Andrian¹.

Acesta se veselii cu cărțile ellinești și întreba cuvinte scumpe, și cinștia pre cea ce știa carte bine, și-i dăruia, și-i purta cu nunsul în oaste și acase^{1a}, și pre toate drumurile. Și era tuturor preadrag, svétnicilor și gloatelor.

45v Acesta pre ovrei de totu-i sfârși și-i pierdu, pentru ce se lepădase de a-și pleca cer/bicea supt jugul Rimului, și le sparse cetățile și le arse casele. Și-i junghea den mic pînă în mare și le pustii țara, iară cetatea Ier[o]s[a]l[i]mului den rădăcină o răsipi. Și iară féce de băgă ellini să lăcuiască, și-i puse nume Elie cetatea².

Și domni Andrian 21 de ai³.

27. ÎMPĂRĂȚIA LU ANTONIN

46r Antonin¹ luo cunună de domnie și era om bun pre creștini, unde-i vedea mergînd sara, demăneața | la besérecă de se închină lu H[risto]s, ca și ei bodzilor. El porunci pre-

⁴ Precizarea lui Nichifor (27 ianuarie 98—11 aprilie 117, deci 19 ani și aproape 3 luni).

⁵ Frază adăugată de Moxa, prin reluarea unei idei de mai sus.

26.¹[*Publius Aelius*] *Hadrianus* (gr. Ἀδριανός, sl. *Индрианъ*).

^{1a} B, C: *acasă*.

² *Aelia* [*Capitolina*] (gr. Αἰλία, sl. *Слѣѡ*), în a. 135.

³ Precizarea lui Nichifor (de la 11 aprilie 117 pînă la 10 iulie 138, deci 21 de ani și 3 luni; în versiunea slavonă alăturată mai puțin exact: 20 de ani și 11 luni).

27.¹*Antoninus* [*Pius*] (gr. Ἀντωνίνος, sl. *Индонинъ*, dar mai jos numele succesorului său apare în manuscrisul Sinodal: *Марко Интонинъ*).

tutindenea să le dea pace, ca să-ș ție légea; pentru acéea-l
chema blagoc[e]stiv.

Și domni 22 de ai².

28. ÎMPĂRĂȚIA LU MARCO ANTONIN¹

Și dup-îns stătu Marco domn. Acesta încă era plin de
toată înțelepciunea și știința, și avea dar și chip de omenie
bună, și-i era dragi înțelepții și cărtularii, și era preaindură-
toriu și darnic.

46v Șpuseră că năvăliră vrăj|mași mulți cu oști spre țara
Rimului, de o prăda, și nu avea de unde lua bani să rădice
oști. Ce scoase toate ferecăturile împărătești, cîte era de
aur și cîte era de argint, scule, mărgăritariu, căftane, stime
și veșmentele împărăteseei, la țirguri le scoase, de cumpăra
cui trebuia, și strînse avuție. Deci rădică oști și obori toți
vrăjmașii supt sabiia lui. Și multe talere de aur și de argint
47r aduse | și de alte avuții, și strigă: „Cine va vrea de voia
lui să ia galbeni și să întoarne ce-au cumpărat, noi vom da,
iară de nu va vrea, în voia lui să fie”².

Așa³ era viața acestui împărat bun, că pre săraci cu
birurile nu-i asupriia. Și domni 20 de ai⁴. Și pentru că era
bun și m[i]o[stiv, lui-i fu moartea ca un somn de adurmire⁵.

² Precizarea lui Nichifor: 22 de ani și 3 luni (de la 10 iulie 138 pînă la
7 martie 161, deci 22 de ani și 9 luni); textul sl. alăturat are: 24 de ani.

28.¹ *Marcus [Aurelius] Antoninus* (gr. Μάρκος Ἀυτοῦνίος, sl. Марко
Антонинъ).

² Ca și în alte locuri, Moxa înlocuiește stilul indirect cu cel direct.

³ Ioannes Zonaras, Ἐπιτομὴ Ἱστοριῶν — *Rezumat de istorii*, XII (în forma
abreviată — *Paralipomenon*, tradusă în slavonă).

⁴ Precizarea lui Nichifor: 19 ani și 11 luni (orig. gr., p. 94; de fapt, de la
7 martie 161 pînă la 17 martie 180, deci 19 ani și mai puțin de o lună), la
Moxa rotunjit: 20 de ani; textul sl. alăturat are 19 ani.

⁵ Atins de ciumă, în campania de la Vindobona, după șapte zile de suferință:
„Il mända une dernière fois son fils, et, de peur qu'il ne prît pas la maladie,
le renvoja aussitôt. Resté seul, il se couvrit la tête comme s'il voulait dormir et,
la nuit suivante, il expira (17 mars 180)“ (Léon Homo, *Le Haut Empire*, p. 588,
cu mențiunea în notă: Dion Cass., *Hist. Rom., Vie de M. Aur., XXVIII, Chronique*,
XII, 23): Așadar, acest pasaj provine, la Moxa, din traducerea slavonă a *Rezu-
matului de istorii* al lui Zonaras (mai exact, a *variantei prescurtate*).

29. ÎMPĂRĂȚIA LU COMOD

47v Miru-mă¹ cum nu-ș arăduce fecior a părinte, că să-i leu, pardos, tigr², toți fac puii minioși, cum simtu| și ei. Dară den om bun cum nu născu bun? Că feciorul lui Marco, Comod³, stătu împărat, ce nemică nu-și semăna la nărav cu tată-său. Că-i era viața cu hlapii și cu curvele, cu bețivii, și-i era gata sabiia a tăierea în boiari și înțelepții și bunii.

Deci cumu-i fu viața, așa-i fu și moartea, că muri otrăvit⁴. Și domni doi ai⁵.

30. ÎMPĂRĂȚIA LUI PERTINAX

52r¹ Dup-însul stătu Pertinax² preabătrînul. Și domni| u[n] an³.

Iulian cumpănă^{3a} împărăția⁴, ce nu-i fu folos d-însă, că se sculă Sevir, de-l tăe. Și domni 9 luni⁵.

29.¹ Manasses, cap. [57].

² Gr. τῆγρις, sl. ТИГРЪ.

³ [Marcus Aurelius] Commodus [Antoninus] (gr. Κόμοδος, sl. КОМОДЪ).

⁴ Refuzind băutura cu otravă, a fost sugrumat în baie de un atlet (L. Homo, *Le Haut Empire*, p. 601).

⁵ Nichifor: 13 ani (orig. gr., p. 94), respectiv 12 ani și 5 luni (textul sl. alăturat); de fapt, 12 ani și 9 luni, de la 17 martie 180 pînă la 31 dec. 192.

30.¹ Patru file au fost intervertite la legat.

² [Publius Helvius] Pertinax (gr. Περτιναξ, sl. ПЕРТИНАΞЪ).

³ Nichifor: 6 luni (orig. gr., p. 94), respectiv 87 de zile (textul sl. alăturat: absolut exact), de la 1 ian. pînă la 28 martie 193, cînd a căzut victima unui atentat militar; vezi, pentru această perioadă, pînă în a. 325: *Histoire romaine*. Tome IV. Première partie. *L'Empire Romain de l'avènement des Sévères au Concil de Nicée* par Maurice Besnier, Paris, 1937.

^{3a} B, C: cumpără.

⁴ În „concurență” cu Flavius Sulpicianus, socrul lui Pertinax, [Marcus Didius Severus] Julianus (gr. Ἰουλιανός, sl. ЮЛИАНЪ) a oferit 6250 de drahme fiecăruia dintre soldații pretorienii, care l-au proclamat astfel împărat.

⁵ Nichifor: 6 luni (orig. gr.), respectiv: 66 de zile (textul sl. alăturat: absolut exact), din 29 martie pînă la 2 iunie 193, cînd — înlăturat și condamnat de către Senat, care l-a proclamat împărat pe Severus — a fost ucis de un soldat.

31. ÎMPĂRĂȚIA LUI SEVIR Ț[A]R

Acesta Sevir¹ mult au îmblat de-au dobîndit țărr[i] și cetăți, și s-au dus pre apa Nilului foarte mult, deci cite au găsit, toate le-au luat².

52v Iani să spunem de Nil, că iase dentr-un munte, ce-l cheamă Atlant, la un loc anume Machenitida, spre apus, aproape de ochian. Și e mai înalt de toate mălgurile a toată lumea, și nime nu i se poate urca în virh, și numai ce i se topéște zăpada în miază-vară. Atunce vine Nilul mare, luna lu avgust.

Acesta muncă multă și goană punea pre creștini. Atunce³ se munci și Linodid, tatăl lui Orighin⁴.

53r Și domni 17 ai⁵. Așa-i era năravul: Cînd vrea fi în pace, oarece vrea cugeta de demăneață, de-acia se osebiia însuși, de⁶ vrea vorovi de boiari și de mesereri. De-acia ședea de judeca pînă amia|zăzi. După acéa încăleca, de se premba puținel. De-acia prinziia și vrea durmi puținel. Deaca se scula, el se scălda. De-acia cetiia cărțile grecești și lătinești pînă sara. Iară la prazdnice mari cheltuială făcea la masă.

32. ÎMPĂRĂȚIA LUI DECHEI CHESAR¹

Stătu² și Dechei împărat în Rim. Și rădică goană mare spre creștini, și mulți se munciră pentru H[risto]s, de luară

31.¹ [*Lucius Septimius*] *Severus* (gr. Σεβήρος, sl. СЕВЕРЪ).

² În urma unei lungi campanii în Orient (a. 197–199), Severus a vizitat Egiptul (sfîrșitul a. 199–sfîrșitul a. 200), ajungînd pînă pe cursul superior al Nilului. Aici și în continuare, Moxa utilizează *Rezumatul de istorii* al lui Ioannes Zonaras (mijlocul secolului al XII-lea), în traducere slavonă (probabil, forma prescurtată). Nilul (la început Kagera, apoi Bahr el Jebel și, în fine, Nilul Alb) izvorăște din munții Virunga (Africa de Est; expresia „spre apus, aproape de ochian” trebuie înțeleasă „la apus de ocean”), străbate lacurile Victoria și Albert, se unește la Khartum cu Nilul Albastru și se varsă în Marea Mediterană printr-o deltă întinsă, cu 9 brațe principale.

³ Nichifor (orig. gr., p. 96; lipsește în versiunea sl. alăturată, dar apare în textul vechi rus, editat de N. V. Stepanov).

⁴ Gr. Λεωνίδης ὁ πατὴρ Ωριγένης, *Leonid*, tatăl lui *Origen* (*Origenes*), cunoscutul exeget creștin (a. 185–254); B: Lionid, C: Leonid.

⁵ Nichifor: 18 ani (orig. gr.), respectiv, 17 ani și 8 luni (textul sl. alăturat: cifre exacte), de la 2 iunie 193 pînă la 4 febr. 211. În continuare, știrile din Zonaras.

⁶ B, C: *de-ș*.

32.¹ [*C. Messius Q. Traianus*] *Decius* (gr. Δέκιος, sl. ДЕКІЕ).

² Simeon Magistrul și Logofătul.

cunună de m[u]c[e]nic. Atunci vru să se muncească și Orighin, ce nu putu | răbda³. Ce se lepădă de H[risto]s și rău eretic se făce, că era prea cărtulariu, de scrise hule réle spre H[risto]s și alte imblături⁴.

Acesta Dechei domni doi ai⁵ și muri necat într-o tină la un războiu.

Gala, doi ai⁶.

Valerian, 15 ai.

Agalian, 9 ai⁷.

Clavdie, 1 an⁸.

Avrilian, 2 ai⁹.

Prov, 6 ai¹⁰.

³ Arestat și torturat îndelung, *Origen* a murit în Tyr, în a. 254 sau 255.

⁴ Aluzie la unele aspecte ale doctrinei sale, condamnate ulterior, la al 5-lea Conciliu ecumenic (Constantinopol, a. 553); vezi Ioan G. Coman, *Patrologie*, București, 1956, p. 97—104.

⁵ De fapt, un an și 9 luni, de la începutul lui oct. 249 pînă la sfîrșitul lui iunie 251. Prin urmare, de la Severus la Decius, au fost omiși anii tulburi 211—249 (Manasses mai acordă doar cîteva rînduri fiului său [*Marcus Aurelius Antoninus Caracalla* [a. 211—217], după care trece la *Diocletianus* și *Maximianus* — vezi mai jos).

⁶ De aici pînă la sfîrșitul capitolului, după Nichifor; [*C. Vibius Trebonianus Gallus* (gr. Γάλλος, sl. Галл) — împreună cu *Hostilianus*, fiul lui *Decius* (omis de Nichifor), și cu fiul său *Volusianus* (omis) —, de la sfîrșitul lui iunie 251 pînă în mai 253.

⁷ [*Publius Licinius Valerianus* (gr. Ουαλεριανός, sl. Увалеріанъ, Валеріанъ)], împreună cu fiul său [*Publius Licinius Egnatius Galienus* (gr. Γαλιηνός, sl. Галііанъ)], din august 253 pînă în iulie 260, apoi *Galienus* singur pînă la începutul a. 268, deci în total aproape 15 ani; la Moxa însă, acesta e trecut separat, cu 9 ani, sub numele de *Agalian* (după un alt intermediar slavon).

⁸ [*Marcus Aurelius Claudius [II Gothicus]* (gr. Κλαύδιος, sl. Клавдіє)], de la începutul a. 268 pînă la începutul a. 270, deci 2 ani (orig. gr., 1 an și 9 luni; textul sl. alăturat, 1 an).

⁹ [*Lucius Domitius Aurelianus* (gr. Αὐρηλιανός, sl. Ауріліанъ)], din ianuarie 270 pînă în octombrie 275 (orig. gr., 5 ani și 6 luni; în textul sl. alăturat, rotunjit, 6 ani): greșeala lui Moxa se poate explica prin transmiterea confuză a cifrei ̄. (5) sau ̄. (6), înlocuită cu ̄. (2).

¹⁰ [*Marcus Aurelius Probus* (gr. Πρόβος, sl. Провъ)], din iulie sau august 275 pînă la sfîrșitul lui august sau începutul lui septembrie 282; Moxa a omis pe [*Marcus Claudius Tacitus* (275—276)].

Numerian, 2 ai.

Marin, 2 ai¹¹.

Andonic Caracal, 8 ai¹².

33. ÎMPĂRĂȚIA LUI DIOCLITIAN ȘI A LUI MAXIMIAN¹

54r Luară steag de domnie Dioclitian și Maximian². Amîn-
doi era într-un nărav rău și făcea cumu-i învăța Satana:
jungheri și ucisături, vărsare de sînge și temnițe, rane, sau
ce rău era să nu se facă atunci pre cei ce era creștini! Că se
nevoia den rădăcină să zmulgă creștinătatea și de tot să o
stingă^{2a}. Și scrișniia cu dinții spre turma lui H[risto]s, ca
niște cîni turbați, că era curvari, cît nu avea sațiu, și plini
de tot răul. Și răi | era, rău se sfîrșiră, că³ Dioclitian arse
54v ascuns într-o plévníță, iară Maximian-îl [um]plură⁴ viermii
de viu. Și așa-și lepădară sufletele.
Și au domnit 20 de ai⁵.

¹¹ Numerianus (gr. Νομεριανός, sl. Ноумеріанъ) și fratele său Carinus (gr. Καρίνος, sl. Каринъ) din aprilie – mai 283 pînă în a doua jumătate a anului 284, respectiv prima jumătate a anului 285; Moxa îi separă (Каринъ apare însă deformat în Маринъ), omîțînd numele tatălui lor; [Marcus Aemilius] Carus (din august – sept. 282 pînă în aprilie–mai 283).

¹² Corect: Andonin; [Marcus Aurelius Antoninus Caracalla sau Caracallus (gr. Ἀντωνίνος Καρακάλλος, sl. Андо́нинъ Карака́лъ)], fiul lui Septimius Severus, din 4 februarie 211 pînă la 8 aprilie 217, deci 6 ani ș 2 luni (orig. gr., 7 ani, textul sl. alăturat, 6 ani); față de succesiunea corectă la Nichifor, la Moxa, Antoninus Caracalla apare dislocat.

33.¹ Manasses. cap. [62].

² [Caius Aurelius Valerius] Diocletianus (gr. Διοκλητιανός, sl. Діоклетианъ) și [Marcus Aurelius Valerius] Maximianus [Herculius], asociați (diarhia).

^{2a} În ms.: стн[↑]нгж; В, С: stingă.

³ Adaosul lui Moxa (nu prea exact), probabil, după *Panegiricul împărașilor Constantin și Elena* (IV, 1) de Eftimie al Tîrnovei (vezi cartea noastră, *Cultură și literatură română veche în context european*, București, 1979, p. 286, 337); redăm aici traducerea veche românească din copia de la 1704: „Iară Maximian Erculie cu un ștreang să sugrumă, iar Dioclitian (. . .), cu urgiia lui Dumnezeu trupul lui era sfărîmat și limba lui cea huloitoare putrezind, și de mulțimea viermilor s-au împuțit, și de la toți singur era urgisit, așa spurcatul său suflet l-au lăpădat”. Într-adevăr, Maximian – după ce încercase să comploteze împotriva ginerelui său, Constantius Chlorus – a fost nevoit să se sinucidă în a. 310; Dioclețian însă a murit în somptuosul său palat de la Aspalathos (Split), în a. 313 (sau, poate, 316).

⁴ În ms.: Ма́ѣнмаіа́нъ' плоу́рж; В, С: il umplură.

⁵ Precizarea lui Nichifor: 20 de ani (orig. gr.), respectiv 21 de ani (textul sl. alăturat); din septembrie – noiembrie 284, respectiv, din prima jumătate a anului 285 – cînd Dioclețian și-a asociat pe Maximian, cu titlul de *Caesar*, iar apoi, ca și el, de *Augustus* – pînă la 1 mai 305, cînd au abdicat (după ce-și asociaseră în a. 293, ca *Caesares*, pe Constantius Chlorus și Galerius).

34. ÎMPĂRĂȚIA CONSTEI, TATĂL LU CONSTANTIN ÎMPĂRAT

Acesta Consta¹ mainte era ginere lui Maximian, că-i ținea o fată, anume Theo[d]ora². De-acii născu dentr-însă pre Constie³, tatăl lui Gal⁴ și a procleatului lu Iulian, cela ce-ș călcă légea⁵.

55r Și⁶ împărăția | Consta Vretania și Galia și Alpa⁷, iară Maxentie ținea atunce Rimul și Italiia. Și împărăți Consta 4 ai⁸.

35. ÎMPĂRĂȚIA LU COSTANTIN, MARELE ÎMPĂRAT ÎNTÎIU ÎN CREȘTINI

Deaca stătu împărat Costantin¹, feciorul Costei, născutul den s[ve]taa Elina², pre partea tătine-său, că atunce se răshirar³ multe părți împărăția Rimului: Maxentie⁴ luase Rimul, Sevir⁵ altă lature, Maximian⁶ alta, așijderea Galerie⁷;

34.¹ [Caius Flavius Iulius] Constantius [numit și Chlorus] (gr. Κόνστας, sl. КОНСТАНТЪ și КОНСТА).

² De fapt, fiica soției lui Maximian, *Eutrophia*.

³ [Flavius Iulius] Constantius (gr. Κωνσταντιος, sl. КОНСТАНТИЕ); la Moxa numele trebuie, deci, completat: *Const[ant]ie*; B, C: *Costantie*.

⁴ Gallus (gr. Γάλλος, sl. ГАЛЪ).

⁵ [Flavius Claudius] Iulianus Apostata (gr. Ἰουλιανός παρανομήσας, sl. ІСАІАНЪ ЗАКОНОПРѢСТЪПОБЕДИШИ).

⁶ Altă sursă, probabil Eftimie al Tîrnovei, *Panegiricul* citat (IV, 2).

⁷ Lat. *Britania, Gallia, Alpes* (gr. Βρεττανία, Γαλλία, Ἄλις).

⁸ Precizarea lui Nichifor: 2 ani (deci la Moxa e greșit); de la 1 mai 305 pînă la 25 iulie 306.

35.¹ [Flavius Valerius] Constantinus (gr. Κωνσταντίνος, sl. КОНСТАНТИНЪ, КОСТАДИНЪ).

² Helena (gr. Ἑλένη, sl. СЛЕНА, СЛЕННА).

³ Scris: ρѣсхѣрарѣ; B, C: să răshirase în multe părți (părți).

⁴ [Marcus Valerius] Maxentius (gr. Μαξέντιος, sl. МАЖЕНТИЕ).

⁵ [Flavius Valerius] Severus (gr. Σεβήρος, sl. СЕВЕРЪ).

⁶ Corect: *Maximin* ([Gaius Valerius] *Maximinus* [Daia], gr. Μαξιμίνοc, sl. МАЖИМНЪ).

⁷ [Caius] Galerius [Valerius Maximianus] (gr. Γαλλέριος, sl. ГАЛЕРИЕ).

55v și⁸ poronciră rimlénii la Costantiñ, | ca să-i izbăvască de muncitori. Atunce rădică oști spr-inșii și-i se arătă crucea den ceriu și fu cuvint: „Costantine, cu aceasta veri birui!“ Și féce steagul cu cruce.

De-acii⁹ mέρse și birui pre toți, și fu însuș împărat întiiu creștinesc. Și abātu de surupă casele idolilor și astupă capiştile unde purta ellinii sfara dracului, și le sfírși toată spurcáciunea lor. Și deșchise besérecile creștinești, și se lárghi | preste toată lumea ca cu un bucin de aur glasul lui, de la marginea pămîntului pînă în margini, să rásună cătră credința lui H[risto]s.

De¹⁰ la H[risto]s pînă la Costantin, cînd adună săbor în Nichei¹¹, de alése lége creștinească, 318 ai¹², iară de la Adam 5836 de ai¹³.

Costantin dárui pre părintele lui, papa Selevestru¹⁴, cu cetatea Rimului, și carii vor fi dup-îns. Iară elu-ș féce cetate împărătească T[a]rigradul, la Vizantiia, 5852 de ai¹⁵. Atunce | au aflat Elina crucea lui H[risto]s.

48v Și au împărățit Costantin 32 de ai și 11 luni¹⁶. La¹⁷ moartea lui pușe domn pre partea Răsăritului al doile fiiu, Costantie¹⁸, iară pre Consta¹⁹ și Costantin²⁰, lor le déde Apusul și Galiá; ce se stinseră curînd, o, amar, că se sfădiră adins ei-și.

⁸ Adăugat de Moxa, probabil, după Eftimie al Tîrnovei, *Panegiricul* (IV, 3; V, 1,2), în rezumat.

⁹ Manasses, cap. [64].

¹⁰ Nichifor.

¹¹ Gr. ἐν Νικαίᾳ (nom. Νίκαια), sl. БѢ НИКЕИ (nom. НИКЕА; Moxa a preluat forma de locativ).

¹² Conciliul de la Niceea a avut loc în a. 325; Nichifor dă a. 318, ca să fie identic cu numărul participanților, conform tradiției (versiunea slavonă încearcă să „corecteze“ data, înlocuind anul nașterii ipotetice a lui Hristos cu cel al înălțării). În continuare, controlăm informațiile după: *Histoire romaine*. Tome IV. Deuxième partie, *L'Empire chrétien (325–395)* par André Piganiol, Paris, 1947; vezi și monografia anterioară a aceluiași autor, *L'empereur Constantin*, Paris, 1932.

¹³ Nichifor: 5836 (orig. gr.) — ceea ce ar da a. 328 e.n. —, resp. 5818 (textul sl. alăturat).

¹⁴ *Silvester* (gr. Σίλβεστρος, sl. СИЛВЕСТРЪ).

¹⁵ Nichifor: 5837, respectiv 329 e.n. (ceea ce este aproape exact: orașul a fost inaugurat la 11 mai 330).

¹⁶ Nichifor: 31 de ani; de la 25 iulie 306 pînă la 22 mai 337.

¹⁷ Manasses.

¹⁸ *Constantius* (gr. Κωνσταντιος, sl. КОНСТАНТИЕ).

¹⁹ *Constans* (gr. Κωνστας, sl. КОНСТА).

²⁰ *Constantinus* (gr. Κωνσταντινος, sl. КОНСТАНТИНЪ).

36¹. ÎMPĂRĂȚIA LU COSTANTIE, FECIORUL LU COSTANTIN

Veni toată împărăția la Costantie, și puse pre nepotu-său Gaie², feciorul lu Costantin³, să fie chesar. Deaca-l știu că se rădică să fie împărat, elu-i tăe capul, și de-acia se începu rău.

Și domni Costantie 24 de ai⁴.

37¹. ÎMPĂRĂȚIA LUI IULIAN, CĂLCĂTORIU DE LÉGE²

Iată că stătu și Iulian, fratele lui Gal, cu viață imputită, porcească, de fu chesar. Și deaca muri frate-său Gal, atunce și se lepădă de Dumnezeu^{2a} și părăsi légea creștinească. Deci se lepi de dracul și rădică arme și războaie spre H[risto]s.

Deaca auzi aceasta Costantie, de scirbă elu se războli și muri³. De-acii stătu împărat Iulian. Atunce ivi veninul amar de la inimă ce avea. Deci huliia pre H[risto]s și zicea că i-au sfârșit ruda și i-au spart légea moșilor. Și vărsă singe creștinesc fără milă și-i pierdea cu groznice morți.

Însă ochiul drept⁴ nu doarme. Ce văzu răoșățile lui și nu răbdă îndelung, ce-i tremise sfadă cu turcii⁵. Deci,

36.¹ În ms.: 26.

² [Flavius Claudius] Gallus (gr. Γάλλος, sl. Галіе; la Moxa, deformat; mai jos, corect: Gal); acesta îi era, în realitate, văr (v.gr. ἀνεψιός, cum apare în original — sl. АНЕСИИ —, avea inițial acest sens, apoi a evoluat la cel de „nepot“).

³ De fapt, al lui [Iulius] Constantinus, frate vitreg al lui Constantin cel Mare.

⁴ Precizarea lui Nichifor: 24 de ani (global, pentru toți frații, ceea ce Моха — coroborînd cu textul lui Manasses — omite, pe drept cuvînt); mai exact, peste 25 de ani, de la 21 mai 337 (împreună cu frații săi, apoi, din 353, singur), pînă la 3 nov. 361.

37.¹ În ms.: 27.

² [Flavius Claudius] Iulianus Apostata (în textul slavon: Юліанъ законорѣцѣннъ, gr. ὁπαραβατης, v. 2380).

^{2a} Aici se incheie textul în manuscrisele B, C.

³ Exagerare, în spirit creștin, a lui Manasses, [cap. 66].

⁴ În ms.: ДЕРЕПТО.

⁵ În original: *persii*.

50r ducându-se el la dinșii, mîniia lu Dumnezeu-l săgetă pre cale⁶. Și domni | 2 ani⁷.

Iuvian domni 9 lun[i]⁸.

Ualentianin, 1 an.

Ual, frate-său, 13 ani⁹.

Gratian și cu Alestin, 3 ani¹⁰.

38. ÎMPĂRĂȚIA LUI THEODOSIE CELUI MARE¹

Gratian, pînă era viu, déde domnia despre Răsărit lu Theodosie²; el ținea Rimul. Ce curundu-l junghiară niște vrăjmași.

Iară Theod[os]ie purcése la Rim. Cînd fu în Solun, avu împutare cu solunénii, deci tăe 15 000 de oameni³.

⁶ A fost lovit, în luptă, de o lance (gr. *ρομφαία*, v. 2408, sl. *Мечъ*), nu se știe de cine aruncată (unii istorici cred că de un soldat creștin).

⁷ Precizarea lui Nichifor, pe care Moxa îl utilizează, în continuare, pînă la sfîrșitul capitolului: 2 ani și 6 luni (orig. gr.), respectiv, rotunjit, 2 ani (textul sl. alăturat): proclamat *Augustus*, de către armata din Galia, la începutul anului 360, a fost „co-împărat” pînă la moartea lui Constantinus, apoi singur, pînă la 26 iunie 363.

⁸ [*Flavius*] *Iovianus* (gr. *Ἰουβιανός*, sl. *ЮВІАНЪ*), din 27 iunie 363 pînă la 17 febr. 364, deci în cursul a 7 luni, cum apare la Nichifor (orig. gr.; greșit în textul sl. alăturat: 1 an și 8 luni).

⁹ *Valentinianus* (gr. *Οὐαλεντιανός*, sl. corupt: *ΟΥΑΛΕΝΤΙΑΝΗΝ*), din 26 febr. 364 — iar din 28 martie împreună cu fratele său *Valens* (gr. *Οὐάλης*, sl. *УЛАЛЪ*), împărțind imperiul în două, la începutul lunii iunie (primul a luat Occidentul, al doilea Orientul) — pînă la 17 noiembrie 375, respectiv pînă la 9 august 378: așadar, primul a domnit 11 ani și 9 luni, iar al doilea 14 ani și 4 luni; Nichifor (orig. gr., p. 97) îi menționează împreună, dînd aproape exact (pentru primul dintre frați) 10 ani și 9 luni: *Οὐαλεντιανός ὁ μέγας καὶ Οὐάλης ἔτη ἰ΄ μῆνας θ΄* (în textul sl. alăturat: „Ualentianin 13 ani; Ual 3 ani”).

¹⁰ *Gratianus* (gr. *Γρατιανός*, sl. *ГРАТІАНЪ*), fiul lui Valentinianus, și fratele său vitreg, minor, *Valentinianus II* (gr. *Οὐαλεντιανός*, sl. *ΟΥΑΛΕΝΤΗΝΙΑΝЪ*, deformat la Moxa: *Alestin*), din 22 noiembrie 375 pînă la 15 august 383, cînd primul a fost asasinat, deci aproape 8 ani (*Valentinianus II* a murit la 11 mai 392: probabil, s-a spinzurat). Orig. gr.: *Γρατιανός καὶ Οὐαλεντιανός ὁ νέος καὶ συναντοῖς Θεοδοσίος ὁ μέγας ἔτη ις΄* (textul sl. alăturat: „Gratian 3 ani”).

38. ¹ Manasses, cap. [69].

² *Theodosius* (gr. *Θεοδοσίος*, sl. *ΘΕΟΔΟΣΙΕ*), proclamat *Augustus* la 19 ianuarie 379.

³ Această informație provine din *Cronica* lui Zonaras (desigur, în varianta prescurtată).

50v Deaca sosi în Rim, toți vrăjmașii lu Gratian i pierdu și dède domnia | Rimului lu Alent⁴, fratele lu Gratian. Ce nu trăi mult, că se rădică oarecine, anume Evghenie⁵, spr-insul. El, de frică, se spînzură.

Iară se rădică Theod[o]sie cu oști spre Evghenie și-l dobîndi, de-l pierdu⁶.

Al⁷ doile an den domnia lui Theod[o]sie fu al doile săbor a toată lumea, adunat în Ț[a]rigrad⁸, 150 de părinți.

Theod[o]sie puse în Rim domn pre fiul său Onorie⁹. Și domni Theod[o]sie 17 ani¹⁰ și muri în Mediolan¹¹, unde era Amvrosie arhiep[i]sc[o]pul¹².

51r

39. ÎMPĂRĂȚIA LU ARCADIE

✓ Rimul domnia Onorie, iară frate-său Arcadie¹, Ț[a]-rigradul, feciorii lu Theod[o]sie.

Aceștia² ămîndoi, cînd era coconași, ei învăța carte la s[ve]ti Arsenie³ și-i certa tată-său, să asculte de dașcal. Ei se lăuda cu rău, cînd vor fi împărați. Arsenie fugi de frică la călugărie.

Iară⁴ deaca fură ei împărați, cerca pren toată lumea să-l miluiască, și-l aflară. Deci-i scriseră carte, doară e tre-
51v buiaște milă, se-i | tremiță și să-i iarte de greșală.

⁴ *Valentinianus II* (nume deformat mai sus: *Alestin*, iar aici *Alent*).

⁵ *Eugenius* (gr. Εὐγένιος, sl. **ЄВГЕНІЄ**), uzurpator, proclamat împărat de către trupe, la 22 august 392.

⁶ La 6 sept. 394.

⁷ Nichifor.

⁸ Conciliul din Constantinopol, în a.381.

⁹ *Honorius* (gr. Ὁνορίος, sl. **ОНОРІЄ**), împărat al Imperiului Roman din Occident, din a. 395 pînă în a.423.

¹⁰ Nichifor (orig. gr.): 16 ani, ceea ce este exact (textul sl. alăturat are 17 ani: cifra **ṢI** [16] a fost modificată în vreun manuscris intermediar în **ṢI** [17]).

¹¹ La 17 ianuarie 395.

¹² *Ambrosius* (gr. Ἀμβροσιος, sl. **ἌΜΒΡΟСИЄ**), devenit episcop în a. 373; de la și, dintr-o altă sursă (probabil, rezumat din Simeon Magistrul și Logofătul).

39. ¹ *Arcadius* (gr. Ἀρκάδιος, sl. **ἌΡΚΑΔІЄ**). devenit împărat la moartea tatălui său (a. 395).

² Simeon Magistrul și Logofătul.

³ *Arsenius* [*Magnus*] (gr. Ἀρσένιος, sl. **ἌΡСЕННІ, ἌРСЕНІЄ**), „sanctus anachoreta aegyptius (cca 354–449)” (*Lexicon linguae palaeoslovenicae*, red. princ. J. Kurz, I, Praga, 1958 ș.u., p. 52).

⁴ Zonaras (probabil, varianta prescurtată).

Acesta⁵ Arcadie avea o muiare, anume Evdoxia⁶, foarte rea și lacomă și-și purta bărbatul cum era voia ei. Și-l nevoi de scoase pre s[ve]ți Ioann Zlat[o]ust⁷ den iparhie, pentru * că-i învăța pre binele lor, să le fie de sp[ă]senie. Arcadie domni 14 ani⁸.

40. ÎMPĂRĂȚIA LUI THEOD[O]SIE CEL MIC¹

56r Deaca muri Arcadie, lăsă-și cununa și scaunul fiiu-său, lui² Theod[o]sie³, născut den Evdoxia. Iară el era tinerel de 7 ani; elu-l învăța soru-sa Polhiria⁴ toată | înțelepciunea. Și nu-i cuteza nimenea, pentru frica lui Izdigherd, domnul turcesc, că-l rugase Arcadie să-i fie priiatin feciorului⁵. Pentru aceea tremise un boiarin a lui socotitor și scrise la boiari: „Carele nu se va pleca, eu voiu veni de voiu fac[e] izbîndă coconului“.

56v Deci, deaca veni în vîrstă de însurat, soru-sa Polhiria grijiia să-i afle soț. Era întru Athina⁶ un om, anume Leontie⁷, și știa tot numărul stélelor și avea doi feciori și o fată, anume Athina⁸, de era preafrumoasă.

⁵ Simeon Magistrul și Logofătul.

⁶ *Eudoxia* (gr. Εὐδοξία, sl. **Євдоѡѡїа**).

⁷ Ἰωάννης Χρυσόστομος (sl. **Іоаннѣ Златоустѣ**), patriarh al Constantinopolului (398–404), m.407.

⁸ Nichifor (orig. gr.): 13 ani și 3 luni, ceea ce este exact, căci a domnit din ianuarie 395 pînă în 408 (la fel, textul vechi rus, editat de N. V. Stepanov, p. 380; textul sl. alăturat dă 22 de ani). În continuare, pentru identificări și datări recurgem la *Histoire de Moyen Age*. Tome premier. *Les destinées de l'Empire en Occident de 395 à 888* par Ferdinand Lot, Christian Pfister, François L. Ganshof, Paris, 1928; Tome III. *Le monde oriental de 395 à 1081* par Charles Diehl et Georges Marçais, Paris, 1936; A. A. Vasiliev, *Histoire de l'Empire Byzantin*, trad. du russe par P. Brodin et A. Bourguina, t. I–II, Paris, 1932; G. Ostrogorsky, *Histoire de l'État Byzantin*, trad. fr. de J. Gouillard, Paris, 1956; Stelian Brezeanu, *O istorie a Imperiului Bizantin*, București, 1981.

40.¹ Manasses, [cap 71].

² În ms.: ΛΟΗ (în loc de ΛΟΥΗ).

³ *Theodosius* (gr. Θεοδοσίος, sl. **Теоѡосїе**).

⁴ *Pulcheria* (gr. Πουλχερία, sl. **Повлхерїа**).

⁵ *Yezdigerd I* (gr. Ἰσδιγέρδης, sl. **Издигердѣ**), rege al Persiei, numit de Arcadius (după unele surse) tutore al lui Theodosius, care avea 7 ani.

⁶ Gr. Ἀθῆναι, pl. (sl. **Ѳѡννη**, pl.).

⁷ Gr. Λεόντιος (sl. **Λεοντїе**), profesor păgin de retorică.

⁸ Gr. Ἀθηναΐς (sl. **Ѳѡнна**).

De-acia, la moartea lui Leontie, el împărți toată avuția feciorilor, că era bogat, iară fetei lăsă numai 100 de galbeni și-i zise: „Socotește-ți atîta și frîmșețile!“, că-i cunoștea în stéle ce va fi. Iară frații, după moartea tătine-său, nice atîta nu-i dederă.

57r Ia se sculă cu o mătușe a ei, sor tătine-său, de se duse în T[a]rigrad și-ș plîngea strîmbătatea înaintea | Polhireei. Ia o văzu așa tinărară și frumoasă și se miră de înțelepciunea ei, și știu că e fată curată. Și încă nu era creștină, și o dède la Pavlin logofetul⁹, de o boteză și-i puseră numele de Ev-doxia¹⁰.

De-acii féceră nunta și o cununară, de fu împărăteasă. Și născu și o fată, de fu apoi dată de [The]od[os]ie după Valentian, împăratul de Rim¹¹.

Să spunem puținel de rimléni, ce li s-au timplat.

57v Era în Rim un boiarin mare, anume Maxim¹², | și avea o muiare preafrumoasă. Și o preaîndrăgi împăratul și meș-terșugui de dobîndi inelul lu Maxim, și-l tremése la muiare-i de o chemă cu numele lu Maxim. Ia crezu și mέρse la așternut. Împăratul o prinse de o rușină.

58r Deaca auzi Maxim, foarte se mînie și rădică sfadă rea pre împăratul de săvirșit, i tăiară capul și rușină și împără-teasa. Iară ia de scîrbă tremése la Ghezerih¹³, domnul Andalului¹⁴, și se sculă cu oști, și veni de luo Rimul | și robi lu Maxim muiarea și fata^{14a}.

Pînă atunce s-au ținut de rumâni¹⁵ Rimul. De-acia încăpură uandalii, că stătu împărat Maxim, cela ce féce atunci răzmirița¹⁶.

Și dup-îns Olevrie¹⁷.

⁹ *Paulinus* (gr. Παυλῖνος, sl. ПАВЛИНЪ), unul din prietenii împăratului.

¹⁰ Gr. Εὐδοκία (sl. БУДОКІА, modificat de Moxa în *Eudoxia*, sub influența numelui fiicei acesteia, Εὐδοξία, sl. БУДОΞІА, omis mai jos).

¹¹ *Valentinianus III* (gr. Οὐαλεντινιανός, sl. ΟΥΑΛΕΝΤΙΝΙΑΝЪ), a. 425—455.

¹² [*Petronius Anicius*] *Maximus* (gr. Μάξιμος, sl. МАΞИМЪ).

¹³ *Geiserich* (gr. Γεζεριχος, sl. ГИЗЕРИХЪ), regele vandalilor din Africa.

¹⁴ Orig.: τῶν Οὐανδῆλων ῥῆγα (v. 2518), sl. ΟΥΑΝΔΑΛ'СКОМЪ ΡΗΖЪ „la regele vandalilor“.

^{14a} Manasses „robi pe însăși împărăteasa și pe fiica ei“.

¹⁵ *Romani*.

¹⁶ *Petronius Anicius Maximus* (17 martie—31 mai 455), menționat mai sus.

¹⁷ *Olybrius* (gr. Ολύβριος, sl. ОЛИБРІЕ), din aprilie pînă în august 472 (Moxa a omis pe *Anthemius*, 467—472).

De-acii Manor¹⁸.

Dup-îns Glicherie¹⁹.

De-[a]ci Nepotian²⁰ și Orest²¹ și fiu-său Romil²². În-
tîiu marea cetate Rimul o au împărățit Romil și apoi iară
au împărățit și i-au fost perirea de la Romil. De-acia o
58v plecați supt andali²³.

Deci, de-acum iară să îndereptăm pre poveste înainte
cum merge.

Cumu-ș²⁴ împărăția Theod[o]sie împreună cu soțu-său,
împărăteasa Evdoxia²⁵, veniră și frații ei dentru Athina²⁶.
Ia le zise: „De nu mă vreați dosădi, nu aș fi astăzi împără-
teasă“. Și fură puși de împăratul boiari mari.

Ce²⁷ nice un bine pre lume nu iaste ca să nu se amestece
cu scirba și cu mult amar: soarele-l acoper nourii, așa și
pre bine vrăjmașii. Deci, ce vom să spunem?

59r Viia bine Theod[o]sie cu împărăteasa, în toate zilele în
dezmierdăciune. Deci de năprasnă veni ca un vînt cu vivor
uriciunea. Că aduse oarecine împăratului un măr preamare
și frumos. El se miră și-l tremise împărătesei. Ia încă se
miră și-l tremise la Pavlin, nașu-său. El nu știuse de măr,
că au fost în mîna împăratului, ce i-l duse dar.

Deaca-l văzu, elu-ș prepuse cu gînd rău și tremese
atunceș de o chemă și o întrebă: „Unde e mărul?“ Iară ea
59v se jură că l-au | mîncat. El atunce-i arătă mărul și-i scoase
mînciuna în față. Deci pre bietul Pavlin i tăe capul atunceși,
iară pre împărăteasa o goni de la dins. Ia se duse la Ier[o]-
s[a]l[i]m și multă milostenie împărți mănăstirilor și mișeilor
și se sfîrși acolo.

¹⁸ *Maior* (sau *Maioranus*, gr. Μαῖωρ, sl. Мѧиωрѣ, corupt în ms. alăturat: Мѧиωрѣ) din a. 457 pînă în a. 461.

¹⁹ *Glycerius* (gr. Γλυκερίος, sl. Гликеріе), în a. 473.

²⁰ De fapt, [*Flavius Iulius*] *Nepos*, împărat în a. 474–475 (la *Manasses*: Νεποτιανός, sl. НѧПОТІАНѣ, probabil prin confuzie cu *Flavius Popilius Nepotianus*, împărat pentru puțin timp, în a. 360).

²¹ *Orestes* (gr. Ὀρέστης, sl. Орестѣ) a fost doar regent, determinînd proclamarea ca împărat a fiului său minor, *Romulus*, la 29 octombrie 475.

²² *Romulus* (gr. Ρωμόλος, sl. РѧМНАѣ) „Augustulus“, ultimul împărat roman, detronat de Odoacru, la 4 sept. 476, după uciderea în luptă a tatălui și a unchiului său.

²³ *Vandali* (*Manasses* utilizează termenul generic de *barbari*).

²⁴ *Zonaras* (probabil, variantă prescurtată).

²⁵ Corect: *Evdochia* (vezi mai sus).

²⁶ În ms.: *Athana*.

²⁷ *Manasses*.

Acestuia Theod[o]sie i se arată 7 coconi, den somn adormiți den zilele lu Dechei²⁸, ascunși în cetatea Efesului de frica muncilor și au dormit 372 de ani²⁹.

60r . . . Acesta împărat fu a|romit de un scopit, anume Hrisafie³⁰, de-ș goni soru-sa de la dins, Polheria, că era om hitlean și rău. Apoi o chemă iarăș împăratul la dins. Theod[o]sie au domnit 42 de ani³¹.

41. ÎMPĂRĂȚIA LUI MARCHIAN

Rămase împărăția la soru-sa Polhiria, după moartea lu Theod[o]sie, și era preînțeleaptă. Deci văzu că nu poate fi T[a]rigradul fără împărat, că feciorii lu Theod[o]sie nu trăiră. Deci alése ia pre un om bun, anume Marchian¹, și mainte-l jură că o va lăsa | să-și ție fetiia, cum s-au fâgă-
60v . . . duit lui Dumnezeu den tineréțe; atunce-l cunună împărat.

Ac[e]st Marchian era de rudă méseră, ce era cu¹ nărav bun și înțelept; deci întrase a sluji în cūrte. Oarecînd, într-o oaste, eșise cu grecii, că le prăda turcii² țara. Elu se războli pre cale, de zăcea într-un sat, la niște oameni și se infîrtăți cu nunșii.

61r . . . Deaca se sculă den boală și se duseră la vînat și osteniră gonind, de-acii se culcară să ca doarmă. Și mai naînte se deșteptă unul, văzu un vultur desupra lui Martian³, de-ș tinsése arepile, de-l umbriia. Atunce deșteptă pre frate-său și-i arată. Pentru acéea cunoscură că semnează că va fi Marchian împărat și-l deșteptară, de-i spuseră cu bucurie. Atunce-l dăruiă cu 300 de galbeni⁴, ca să nu-i uite cînd va veni la împărăție.

²⁸ Decius (gr. Δέκιος, sl. ДЕКІЕ), împărat roman în anii 249–251.

²⁹ Manasses spune doar că au dormit somn adinc ani mulți (de la Decius pînă la Theodosie au trecut 157 de ani); cei șapte tineri din Efes sînt sărbătoriți la 4 august (vezi *Pomenirea sfinților șapte tineri din Efes*, în prelucrarea lui Al. Lascarov-Moldovanu, *Viețile sfinților*, vol. V, București, 1939, p. 170–179).

³⁰ Χρυσάφιος (sl. Хрисафіе).

³¹ Precizarea lui Nichifor: 42 de ani și 2 luni (orig. gr.; la fel în textul vechi rusesc, editat de N. V. Stepanov, p. 311; în textul slav alăturat greșit: 33), respectiv din a. 408 pînă la 28 iulie 450.

41.¹ Μαρκιανός (sl. Маркианъ), general al lui Theodosie II.

² În orig.: *perșii*.

³ Corect: *Marchian*.

⁴ Manasses, cap. [72], spune doar că i-au dat „destul aur“.

61v Elu se duse la T[arigrad și se lepi de Aspar⁵, ce era voevod pre toate cétele. Timplă-se de se duseră în oaste, să se bată cu Ghezerih, | domnul Andalului. Și fură biruiți și fu Marchian prins viu, și cu alții. De-aci-i ținea în legătură, și văzu și Ghezerih un vultur umbrind cu arepile pre Marchian durmind în legătură. Deci se miră foarte, deci cunoscă că va fi în bine mare, și legă cu nuns jurămînt, de va fi împărat, să fie cu pace cu Ghezerih.

Deci caută: pre cine cruță Dumnezeu, paserile încă-i slujesc și păgîinii-l cinstesc.

62r Deci-l tremise cu soții-ș, cu toț[i], | în Tarigrad și fără zăbavă stătu împărat. Deci⁶ chiemă pre Tatian, deci-l puse patrichie și pre Iulie voevod Iliricului, că-i era frați pre cruce și-i făcuse mult bine în sărăcie. Marchian⁷ împărăția, iar Polhiriiia zidi besereca Vlaherna.

Atunce⁸ fu al patrul[e] săborul a toată lumea, adunată în Halchidon, 630 de părinți⁹.

Și au domnit Marchian 29 de ani¹⁰ și au murit de bătrîn, că¹¹ era om bun, blînd și mîngîios.

62v

42. ÎMPĂRĂȚIA MARELUI LEONT

Atunce era boiarin mai mare Aspar, (de avea o slugă, anume Leont¹, și era pus pre toată avuția lui, să o ție. Deci-l rădică împărat, ca să-i pue un fecior a lui chesar, că nu lăsă Dumnezeu pre Aspar să fie împărat, că era arian. Așa se înșelă în nădejdea înțelepciunii omenești.

⁵ Manasses: Ἀρδαβούριος (sl. **Ардавоуриѣ**), care era fiul atotputernicului patrician *Aspar* (gr. Ἄσπαρ, sl. **Аспаръ**), alan de origine, menționat, în textul original, mai jos.

⁶ Zonaras.

⁷ Simeon Magistrul și Logofătul.

⁸ Nichifor.

⁹ Al patrulea conciliu de la *Chalcedon* (gr. Χαλκηδόνιοι, sl. **Халкхдонъ**) a avut loc în a. 451, după cum precizează Nichifor, în textul original (și în versiunea slavonă).

¹⁰ Nichifor: 29 de ani (orig. gr., împreună cu Valentinianus [?]), respectiv 11 ani și 5 luni (textul sl. alăturat); în realitate, doar 7 ani, din a. 450 pînă în 457.

¹¹ Manasses.

42¹ Λέων, gen. Λέοντος (sl. **Лѣонтъ**).

După acéea să apropie Aspar la împăratul cu mare îndrăznire și zise: „O, împărate, nu se cade cine poartă căftan mohorît să grăiască menciuni! Împle-mi ce-ai făgăduit, de
63r pune un fecior al meu să fie chesar!“

Împăratulu-i grăi: „Cine poartă căftan mohorît nu se cade să fie biruit de sluga-ș, ce se asculte sluga de împăratul“.

Acest împărat află comoară multă și rădică oști pre liviani și Ghezerih, și puse voevod pre cumnatu-său Vasilesc² oștilor. Și era pre mare și pre uscat ca năsipul de mulți, și bărbați buni și viteji. Ce fu mai tare și mai puternic aurul
63v decît mulțimea oștilor, că poate sparge cetăți și a rășiipi ziduri. Aurul poate birui războiul, poate pîiarde toate bărbățiile, că e segeată lucie și se înfige lesne la inimă de om.

Aurul lu Ghezerih și-i³ fu ajutor, și pre ascuns tremise la Vasilesc. Elu se amăgi de dragostea aurului. Deci, cînd fu la războiu, el întîiu începu a fugi. De-acii îndărătnici pre toți a fugi.

Ian căutați, cîte limbi și oști adunate în lucire de aur le birui! Așa se tîmplă grecilor în Livia⁴.

Și domni 17 ani⁵.

64r 43. ÎMPĂRĂȚIA LUI LĂV CELUI MIC

Acest Leu nice un fecior nu avea, numai o fată, anume Areadniia¹, și o mărită după un boiarin, anume Zinon².

² Βασίλειος (sl. **БАСИЛИСКЪ**).

³ În ms., ligatură din **н** și **і**.

⁴ Gr. Λιβύη (sl. **ЛИБІА**). Cauza înfringerii a fost alta: „L'habileté du grand roi des Vandales, Genséric, et l'incapacité absolue du commandant en chef impérial, Basiliscus, un beau-frère de Léon Ier, concoururent à faire échouer lamentablement l'entreprise, malgré l'imposante supériorité militaire des Byzantins“ (G. Ostrogorsky, *Histoire de l'État Byzantin*, p. 91). Iar în nota 3, autorul adaugă: „La flotte impériale comptait 1113 navires, les troupes plus de 100 000 hommes, les frais dépassèrent 9 000 000 de *nomismata* (suivant Procope, *Bell. Vand.* I, 6: 130 000 livres d'or; suivant Jean Lydus, *De mag.*, III, 43: 65 000 livres, d'or et 700 000 livres d'argent, ce qui fait, compte tenu de la proportion 1/12 de l'argent à l'or, plus de 123 000 livres d'or en tout)“. Aceste cheltuieli exorbitante explică, deci, versiunea lui Manasses.

⁵ Cifra e corectă (deși la Nichifor, orig. gr. apar 16 ani, iar în textul sl. alăturat 18 ani): din a. 457 pînă la începutul anului 474.

43.¹ Ἀριάδη (sl. **АРЕАДНІА**).

² Ζήνων (sl. **ЗИНОНЪ**), șeful tribului isaurian (pe numele său adevărat *Tarasikodissa*), venit la Constantinopol și căsătorit în a. 474.

Deci născu dentr-însă un cocon și-i puseră numele Leont. Acestuia-i dăde la moarte moșu-său împărăția, ce numai ce domni un an³.

44. ÎMPĂRĂȚIA LU ZINON VÎRCOLACUL¹

64v Zinon, tatăl său² Leont, nu era drept la credință creștinească, ce mulți den turma lu H[risto]s munciia și păstorii turmeei încă-i slutiia | rău. Și beu și el păharul ce adăpa pre alaltî, că-i spuse un cetitoriu de stéle cumu-i va fi sfîrșitul. Deci mulți voinici pierdu den curte. Și domni 17 ani³.

45. ÎMPĂRĂȚIA LU ANASTASIE Ț[A]R

65r Trecu împărăția grecească și la Anastasie Ceurul¹, ce cum era el, așa avea și viața ceură. Că ceură dentiiu-ș strimb spre eresa lui Evtihie². Deci dentr-însul se scorni negură întunecată și vihor iute pre creștini³. Deci începu pre patria[r]și den scaune cu rușine a-i scoate, ca nește făcători răi, și goniia pre cei creștini derepți și cu groznice munci-i munciia, și era pretutindenea suspin și plîngeri, și-l blăstăma mulți de față, să împle rău.

³ Precizarea lui Nichifor; de la începutul, a. 474 pînă toamna (cînd a murit), avînd drept co-împărat pe tatăl său.

44.¹ Titlul versiunii sl., cap. [75]: „Împărăția lui Zenon nelegiuitul“. Despre acest împărat, Zonaras relatează că, beat fiind, a fost îngropat de viu (vezi Ioannis Zonarae *Annales*, XIV, II, în: Migne, *Patrologia graeca*, t. 314, Paris, 1864, col. 1211—1214). Manasses (ca și Simeon Magistrul și Logofătul, *Cronica*, f. 92v = p. 54) atribuie acest sfîrșit lui Anastasie (vezi mai jos).

² Corect: *lui*.

³ Precizarea lui Nichifor; din toamna anului 474 pînă în 491 (inclusiv 20 de luni, în anii 475—476, cînd a domnit uzurpatorul Vasiliskos, menționat mai sus).

45.¹ Ἀναστάσιος Δίκωρος (sl. *ANASTACIJE DIAKONOK* „ceur, cu ochi de două culori“).

² Εὐτύχιος (sl. *EVTYHIJE*), arhimandrit constantinopolitan, susținător al „ereziei“ monofizite (potrivit căreia Hristos a avut o singură natură, cea divină), condamnate de conciliul din Chalcedon (a. 451).

³ Ortodocși (Manasses: τὸ σκάφος ... τῆς ὀρθοδοξίας, v. 3020; sl. *КОРАБЕЛЬ... ПРАВОСЛАВІЯ* „corabia ortodoxiei“).

Deci, oarecînd durmind, el văzu un vis: un om mare
îiind o hîrtie, de era numele lu Anastasie scris. Și zise cu
mînie: „Bunătățile Ezecheei⁴ le văzu Dumnezeu, de-i mai
dède viață 15 ani⁵. Iară năravul tău cel rău văzu, deci
65v țe-au tăiat den viață 15 ani“. Și-l rase den hîrtie. De-acii
se foarte mîhni și muri curînd de tunat și fulger, și fu îngropat.

Prespre puține zile, el strigă se-l dezgroape și se ruga
cu omilenie de la inimă. Iară priveghitorii răspunseră că
domneste altul și nu-l descoperiră.

Puțină vrême trecu, fu descoperit și-l găsiră că-ș mînca
tot, și pašmagii, și mestii, și brațele, ca de striin⁶.

66r Nu era de tot rău Anastasie, ce era și bun. Că de nu
vrea fi întunecat cu acea vircolă|cie, de făcea rău pravoslavnicilor,
aimentrea el era bun. Că era semnat un lucru rău în țara grecească și rodise o poamă rea și iute, și nu altă,
ce era prins un nărav rău, de toți oamenii, și de mueri, și de copii,
și de toți cîți se scîrnăvesc și se pișe, pină în robi și-m mișei,
pus era să dea bir la anul un florint de argint, cum se zice,
66v 12 aspri drept un om, deci toți, pină și în coconi, iară drept vită,
de toate cîte 6 mangîr[i], de da | în visteariul împăratului.
Iară Anastasie fu rugat de nește părinți călugări de zmulse den rădăcină
acea dobîndă împuțită și de ocară altor țăr[i]⁷.

Anastasie au domnit 27 ani⁸.

46. ÎMPĂRĂȚIA LU IUSTIAN¹ ÎNTÎIU

Acestuia Iustian se grăiește că i-au dat Amantie², un boiarin, avuție multă, ca să nămească cete de voinici,

⁴ Gr. Ἐζεχίας (sl. **ЕЗЕКІА**), rege al iudeilor († 693 i.e.n.).

⁵ Aluzie la *IV Regi*, XX, 6: „Și voi mai adăuga la zilele tale cincisprezece ani...”

⁶ Vezi nota 1 la capitolul precedent.

⁷ „Il abolit le χρυσάργυρον, l'ancienne *auri lustralis collatio*, qui pesait sur la population citadine adonnée au commerce et à l'industrie. Cette mesure, qui souleva une grande joie parmi la population urbaine, constituait un encouragement important au commerce et à l'industrie des villes” (Ostrogorsky, *Histoire...*, p. 94).

⁸ Precizarea lui Nichifor: 26 de ani și 4 luni (orig. gr.), respectiv, rotunjit, 27 de ani (textul sl. alăturat); din a. 491 (cînd s-a căsătorit cu Ariadna, văduva lui Zenon) pînă la 1 iulie 518.

46.¹ Ἰουστινός (sl. **ЮУСТИНЪ**; probabil, copia după care a tradus Мохъ avea numele deformat în ***ЮУСТНАНЪ**); *întîiu* adăugat deasupra.

² Ἀμαντίε (sl. **АМАНТІЕ**).

să rădice împărat pre un fecior a lu Amantie, anume The[o]crit³. Iară Ustin⁴, cu avuția altora, dobîndi și el împărăția⁵. Și era bun și înțelept, și scoase eresa den țara | a maniheilor⁶.

Atunce⁷ se creștină Alamundar, domnul turcilor⁸. Merseră la dins acei eretici manihei, de vrea să-l scoațe den credința dereaptă la eresa, de zicea că au chinuit H[risto]s pre cruce cu trupul și cu dumnezeirea. El vru să le arate menciuinile, deci puse de-i șopti oarecine la urêche. De-acii se féce mîhnit. Ereticii-l întrebă. Elu le răspunse: „Veni-m véste că au murit arhangh[e]l Mihail“. Ei ziseră: „Nu créde, că nu mor îngerii“. Iar el zise⁹: „De nu mor îngerii, nice dumnezeirea | n-au chinuit împreună cu trupul“. Ei se duseră rușinați.

Iustian au domnit 9 ai¹⁰.

47. ÎMPĂRĂȚIA LUI IUSTINIAN CELUI MARE¹

Deaca-ș² déde Iustian datorii datornicului și lipi lutul de țărîna, el stătu împărat frate-său³ Iustinian cel Mare. Acesta întiiu rădică oști pre Ghelamer, domnul anda-

³ Θεόκριτος (sl. **ΘΕΟΚΡΙΤЪ**), rudă — cum spune Manasses — a lui Amantios.

⁴ *Iustinus* (gr. Ἰουστίνος, sl. **ЮУСТИНЪ**; în copia utilizată de Moxa va fi fost **ЮУСТИНЪ**).

⁵ „Une intrigue assez obscure, mais qui semble avoir été fort habilement conduite par l'intéressé, amena le Sénat à choisir pour empereur le comte des excubiteurs Justin“ (Ch. Diehl, în *Le monde oriental de 395 à 1081*, p. 47).

⁶ Manasses, cap. [79], spune că „a aprins război aprig cu maniheii“ (perșii!), în ultimele luni ale domniei sale.

⁷ Simeon Magistrul și Logofătul.

⁸ Emirul arab din Hira (copia folosită de Moxa avea numele corect, spre deosebire de cea alăturată, singura ce s-a păstrat).

⁹ Propoziție adăugată (de altă mină) între rinduri, cu litere mici, ca și (în continuare) *nu*, între *De* și *mor*.

¹⁰ Precizarea lui Nichifor: 9 ani și 23 de zile (orig. gr.), respectiv 9 ani (textul sl. alăturat); din iulie (curînd după 1) 518 pînă la 1 august 527.

47.¹ [*Flavius Petrus Sabbatius*] *Iustinianus*; Nichifor: Ἰουστινιανός ὁ μέγας (una din copiile originalului grec, p. 98; sl. **ЮУСТНИАНЪ БЕЛНЪ**).

² Manasses, cap. [80].

³ Orig. ἀδελφός, sl. **БРАТОВЪ СЪ** „fiul fratelui“, de fapt, fiul surorii: „natus erat ex Iustini sorore“, cum a tradus Leunclavius (v. 3124, *ed. cit.*, p.134).

lilor⁴, că scrise Indirih⁵ la împăratul, de-l rugă și-i spuse
68r că l-au închis Ghelamer în cetate cu muierea și cu feciorii
și i-au luat domniia. Iară împăratul tremese voevod pre |
Velisarie⁶ cu oștile, și se duse cu multime de voinic[i], de se
lovi cu Ghelamer la războiu. Deci-l birui și-l prinse cu muierea
și cu feciorii și-i sparse cetatea⁷, de găsi avuție multă, fără
număr, și-l duse legat la împăratul, cu toată avuția lui.

Acesta Velisarie bun bărbat se arată grecilor: de sulița
lui se spăre Hozroi, domnul turcesc⁸, și dobîndi Rimul cel
bătrîn⁹ și le prinse domnul, de-l duseră legat, și alte multe
68v războaie birui. Și pre împăratul Iustinian den perire-l scoase, |
că se rădicase o rudă a lu Anastasie¹⁰, cu o samă de oameni,
pre împăratul, iară Velisarie cuteză ca un leu și-i birui.
Deci tăe atunce 35 de mii de cei vrăjmași hitlenni și scăpă
împăratul¹¹.

De-acii era lăudat de toți voevod Velisarie. Ce nu plăcu
aceasta pizmeei, cumu-și grăiaște: ochiul hitlean și pizmașu
nu iubêște binele omului. Ce luia ce iaste b[ă]rbat bun și
cutezător la războiu, el soși pizmeei rob și bău pâharul nă-
păstiei, că-i tăiară capul¹².

69r O, pizmă, de încelput vrăjmașe, fiară cumplită, tilhariu,
scorpie veninoasă, șarpe mușcătoriu, segeată fără fier, suliță
ascuțită, viață fără pace, cit rău faci și cîți muncești!

Acesta împărat zidi beserecă preamare și frumoașă,
anume S[ve]taa Sofia¹³, și¹⁴ era creștin bun, miluia pre
mișei și socotiia cu cinste preuții și rugătorii.

⁴ Campania victorioasă împotriva lui *Gelimer* (gr. Γελίμερ, sl. ГЕЛИМЕРЪ), regele vandalilor în Africa de Nord (a. 533–544).

⁵ Gr. Ἰνδέρικος (*Hinderichus Vandalorum rex*; sl. ИНДЕРИХЪ).

⁶ *Belisarius* (gr. Βελισάριος, sl. БЕЛИСАРИЕ).

⁷ Cartagina.

⁸ Orig. Χοσρόης ὁ Περσάρης (v. 3194), sl. Хозрон, пер'ский князь.

⁹ Aluzie la recucerirea Italiei, între anii 535–555.

¹⁰ Patriciul Hypatios (nepotul lui Anastasios), cum precizează Manasses (aluzie la răscoala din 11–18 ianuarie 532).

¹¹ „On tua sans pitié, jusqu'à la nuit (18 janvier); plus de 30 000 cadavres, selon les uns, près de 50 000 selon d'autres témoignages, jonchèrent l'arène sanglante“ (Ch. Diehl, în *Le monde oriental...*, p. 65). Manasses dă, deci, o cifră verosimilă.

¹² Dizgrațiat de mai multe ori, Belisarius n-a fost însă executat: Manasses spune doar că se aștepta să i se taie capul (a murit în același an cu Iustinian, 565).

¹³ În anii 532–537.

¹⁴ Sfirșitul frazei adăugat de Moxa.

Și-n¹⁵ al 26 de ani împărăția lui fu a toată lumea al cincile săbor adunat în T[a]rigrad¹⁶, 165 de părinți.

Și domni Iustinian cel Mare 39 an[i]¹⁷.

69v

48. ÎMPĂRĂȚIA LU IUSTIN CEL MIC¹

Cînd vrea să moară Iustinian, el feciori nu avea, ce-și déde împărăția nepotu-său, lu Iustin². Și era om bun și drept, și strîmbătățile nu le iubiia, nice năravurile réle, ce era cu suflet curat și cu chip frumos, și cuvinte deșarte nu-i plăcea, nice era iubitor la avuție. Și era frumos și blind, și hitlensugul nu-l avea, ce era tot bolnav și mai mult împărăția den pat.

70r

Deci, pentru că nu putea eși des la mișei și la săraci să-i judece cu dreptul, ei avea asupreală multă și strîmbătăți gréle și mîntuiri réle de cătră o samă de boiari, că era lacomi și nu se putea sătura, și le era județul tot în plată. Deci era pretutindinea suspini și plîngeri cu lăcrămi și țipete.

Deci auzi împăratul de răul lor, ce nu le putea folosi, că-l îngreoa durorile, numai ce le poroncia și li se lauda și-i îngrozia cu cuvîntul. Ce ei nu gîndia, cumu se grăiaște: „Inimă lacomă și iubiitoare la avuție nu se rușinează de față împăratească, nice se teme de Dumnezeu“. Deci biruise răul pre bine și acoperise strîmbătățile pre dreptăți, iară împăratul suspina și tinjia.

70v

Însă oarecine den boiari³ veni înaintea împăratului cu îndrăznire, de zise: „O, împărate, de vere vrea să iai den minile răului, să izbăvești pre oameni, dă mie sabia! Deci, de voiu tăia nesațiul și lăcomia și de voiu scoate den rădăcină năravul lacomilor, cinste să aib de la domnia-ta, iară de nu, | pre drept să-m tai capul!“ Împăratul atunce-l puse ban mare⁴ și-i zise să grijască de dreptate.

71r

¹⁵ Nichifor.

¹⁶ În anul 553.

¹⁷ Din aprilie 527 (co-împărat), respectiv de la 1 august același an (singur), pînă la 14 noiembrie 565, deci 38 de ani și 7 luni, cum scrie Nichifor (orig. gr., p. 98) și cum apare în textul slavon augmentat (cifra rotunjită de 39 de ani e consemnată mai sus, în textul sl. alăturat).

48.¹ Manasses, cap. [81].

² *Iustinus* (gr. Ἰουστινός, sl. Юустинъ).

³ Aluzie, probabil, la Tiberius, proclamat *caesar* la 7 decembrie 574.

⁴ Orig: *ἐπαρχος* (v. 3355), sl. *епархъ*.

De-acii, judecînd el cu dreptul, veni o muiare văduo și se jăluia pentru un postélnic⁵, de era rudă împăratului, cumu i-au luat toată avérea pentru nice o vină. El tremése să-l cheme la judecată. Postélnicul nu mérse, ce încă-l injură.

71v Atunce féce împăratul ospăț mare boiarilor. Timplă-se de fu și postélnicul la acea ves[e]lie. Nemerî și banul cel mare, grăi cătră împăratul: | „Doară te căești, doamne, de învățatură ce mi-ai⁶ zis, cu județ drept să fiu, pre carii vor obidi pre cei săraci cu strîmbul, eu să-l cert? Deci iată-ți închin boeriia-mî, că eu nu poci răbda [hitlénii și hlapii și nem[i]-l[o]stivii a fi în cinstea ta“.]

Iară Iustian⁷ răspunse: „De am eu făcut ceva cu nedereptul, nu-mi veghea voe⁸ nemică, ce mă ia den scaun, de-m fă pre deală! Iară de iaste altcineva, de la masă-l scoală și-l judecă cumu țe-am zis!“

72r Deaca zise împăratul așa, atun|ceș fu scos postélnicul de la masă cu rușine și-l duse de-l judecă cu muiarea ce-l pîriia de avuție ce i-au luat. Deci cela ce avea cerbice țapănă și trufă iute și cu limbă ascuțită, elu se mue ca boul de jug și-i găsi vina față. Deci zise de-l bătură și-i rase barba și capul și sprîncénele, și-l puseră pre u-măgariu, de-l purtară cu piialea pre toate ulițele cu rușine.

72v De-acii se spăreară toți și se tăiară lăcomiile și jafurile ca cu briciul, și se făcu | tuturor județ drept. Așa iaste cine are minte slobodă și nu e iubitoriu la avuție, nice fățarnic: nu se téme de cei înalți, nice se rușinează de nimenea. Deci, de veri avea minte curată și viață dereaptă, să nu lăcomești la dobîndă hitleană, nu te veri rușina de boiari, nice-ț va fi frică de domni!

⁵ Orig: μάγιστρος (v. 3364), sl. магистръ.

⁶ În ms.: мѣлѣ.

⁷ Corect: Iustin.

⁸ A părtini.

73r Acesta Iustian⁹ multe dreptăți au tocmit vieții lumiei și au tocmit¹⁰ 12 luni¹¹. Și-n al șaptele an | de domnia lui¹², atunce s-au împlut Paștilor de la învierea lui H[risto]s 532 de ani, iară de la Adam 6065 de ani¹³.

49. ÎMPĂRĂȚIA LU TIVERIE¹

Nu avea Iustin feciori, nice fete, ce-ș dăde, la moarte, împărăția lu Tiverie², cu tocmla sfatului și a părinți patriarși. Și era bărbat la oști și cutezătoriu la războiu.

73v De-acia-și apăra de toate părțile țara de cătră vrăjmași, ca un păstor turma. Că³ se începuse însă den zilele lu Anastasie împărat a avea luptare cu șchéii⁴, că luase țara de jos, Diiul⁵ și Ohridul⁶. Și Sofii⁷ o dădese împărăteseei lui Iustin și⁸ cu mult bine și cu daruri o cinstia Tiverie, ca

⁹ Corect: *Iustin*.

¹⁰ Nichifor: sl. ЦАРСТВОА, deci „au domnit“.

¹¹ Orig. gr.: „ani 12, luni 10, zile 20“ (în textul sl. alăturat, rotunjit 13 ani); din 14 noiembrie 565 pină la 5 octombrie 578. Probabil, copia utilizată de Moxa era defectă sau, întrucît manuscrisul este o copie (e drept, oficială, foarte îngrijită), la transcriere s-a sărit, desigur, după cifra „12“, aflată la sfîrșitul rîndului: „ani și 10“.

¹² În anul 572.

¹³ Ambele calcule referitoare la primul *ciclu pascal* de 532 de ani (potrivit căruia sărbătoarea Paștilor revine la aceeași dată) se potrivesc pentru anul urcării pe tron, 565: din 565 scăzînd 33 de ani — vîrsta presupusă a lui Hristos — rezultă 532 de ani; „facerea lumii“ este calculată după „era alexandrină“ (5500) ani, nu după „era constantinopolitană“ (5508 ani).

49.¹ Manasses, cap. [82].

² Τιβεριος (sl. ТИВЕРІЕ).

³ Adaos în traducerea mediobulgară, preluat de Moxa de la sfîrșitul capitoului consacrat lui Anastasios (vezi mai sus, 45): traducătorul bulgar a recurs aici la ampla 'Επιτομή ιστοριών (*Rezumat de istorii*) a lui Ioannes Zonaras (prima jumătate a secolului al XII-lea), XIV, 3,26: „În acest timp se povestește că neamul bulgarilor a cotropit Illyricum și Tracia...“ (vezi *Fontes historiae Dacoromanae*, III, publicate de Al. Elian și N.-Ș. Tanașoca, București, Ed. Academiei, 1975, p. 202, 203: știrea se referă la primii ani ai secolului al VI-lea; vezi, de asemenea: *История на България*, t. II, red. resp. D. Anghelov, Sofia, 1981, p. 30).

⁴ *Slavii* (*Sclavini*), în textul sl. БЛЪГДРЕ (Zonaras: τῶν Βουλγάρων ἔθνος).

⁵ *Vidinul* (sl. ВѢДИНЬ).

⁶ Sl. ДОЛНАА ЗЕМЛАА ОХРИ(Δ)СКЪ „țara de jos a Ohridului“.

⁷ Manasses.

⁸ Traducerea corectă: „Și pe Sofia, împărăteasa lui Iustin...“

pre o maică a lui. Iară ia, cît avea, tot împărția mișeilor și zidiia beséreci și trimitea m[i]ll[o]stenie pre la mănăstiri.

Tiverie avea o fată, de-acii o déde după Mavrichie⁹, la moarte-ș. Și domni Tiverie 5 ani¹⁰.

50. ÎMPĂRĂȚIA LUI MAVRICHIE

74r Mavrichie¹, deaca stătu împărat, | elu-ș déde o sor după Filipic², că era b[ă]rbat bun și de multe ori se lupta cu turcii³ și totu-i bătea. Deci⁴ odată-i birui și prinse vii mulți, fără număr, și pre Hozroi⁵, domnul lor, și la mulți se afla cruce sămnată în frunte. Și-i întreba împăratul că: nu-s creștini, pentru ce s-au sămnat cruce în obrazele?

74v Ei răspunseră: „Părinții noștri, cînd dobîndiră Anatoliia, fu omor mare, și muriiam numai noi, turcii⁶, iară creștinii nice unul. Atunce ne sămnăm | și noi, de scăpăm, iară acmu noi vom peri de voi, că vă închinați cruciei“.

Zise și aceștea Hozroi: „Multă dosadă avem noi de voi, grecii. Ce va veni vrème de vom dobîndi noi țara voastră și vom domni Răsăritul cu totul 588 de ani, deci veți fi atîta vrème robi turcilor. De-acii se va apropiia acea zi fără sară oamenilor“.

75r Și iară se sculară turcii⁶ cu oști, de-au ajuns pînă la zidul lung, ce zidise Anastasie împărat⁷, den mare pînă la Silivriia⁸, de încătruo veniia șchéii | și tătarii⁹. Mavrichie le tremése dajde și legă cu dinșii pace, și se întoarseră.

⁹ Μαυρίκιος (sl. Маврикіѣ).

¹⁰ Precizarea lui Nichifor; din 6 oct. 578 pînă la 14 aug. 582 (in cursul a 5 ani, dar, de fapt, mai puțin de 4 ani).

50.¹ Μαυρίκιος (sl. Маврикіѣ).

² Φιλίππος (sl. Филиппъ).

³ Orig.: *persii*.

⁴ Zonaras.

⁵ *Chosroes Parviz*, refugiat în imperiu și instalat ulterior pe tronul Persiei, sub numele de Chosroes II (589—627).

⁶ *Persii*. Mai jos, în dreptul numelui Hozroi, notă marginală, ulterioară: *Acesta au provocat și s-au plînit*.

⁷ *Anastasios* (491—518) înălțase un zid lung de 78 km, de la Marea Marmara pînă la Marea Neagră, pentru a apăra Constantinopolul dinspre uscat.

⁸ Σηλυβρία, la vest de Constantinopol (azi *Silivri*).

⁹ *Avarii* (aluzie la invazia avaro-slavă din a. 586—587).

Oarecine-i¹⁰ spuse că-i va fi perirea de unul ce-i va fi numele Fita¹¹. El atunce închise pre Filipic în temniță, cela ce purta greul la războaie și-l apăra de cătră vrăjmași.

Atunce¹² se sculă hagan, domnul sîrbesc¹³, cu oști mari spre greci. Mavrichie¹⁴ tremese cu oștile voevod pre Comentiolan¹⁵, în locul lu Filipic. Atunce se întunecă soarele și alt semn încă fu, că născu¹⁶ o muiare o fată, ce nice avea ochi, nice mâni, nic[e] | picioare, numai ce avea coadă ca de pește.

Deaca¹⁷ se lovira cu sîrbii de fățișu, Cumentiolan piz-mia împăratului și începu a fugi. De-acii¹⁸ perira grecii preamulți și prinseră vii 12 000, și tremise hagan la Mavrichie să-i răscumpere. El nu vru, nice lăsă rudele să-i răscumpere, și cerea numai cîte un perper pre unul¹⁹. Hagan să minie, de-i tăe pre toți.

De-acii veni mîniia lu Dumnezeu spr-insul și-i aruncară pizma toți. Atunce văzu Mavrichie și un vis, că-l pîriia | mulți oameni înaintea lu H[risto]s și fu întreat: den doao să-ș iubească muncă, aicea, au nesvirșit. Elu-și cerșu aicea. Și zise glas: „Dați-l să-l muncească Foca!” Atunce se deșteptă și scoase pre Filipic den temniță.

Mainte puțin de acea vréme era tremis Foca²⁰ de străjari să le ceară mirtic, iară²¹ împăratulu-i bātu și-i zise: „Treceți Dunărea, de vă hrăniți cu prădare!” Foca²² se întoarse mînios și pîri pre împăratul cu amar. Atunce se sculară toate cetele de | rădicară pre Foca împărat.

¹⁰ Manasses, cap [83].

¹¹ Trad. exactă: „de cineva al cărui nume va începe cu litera Φ“ (τὸ φί — v. 3512).

¹² Simeon Magistrul și Logofătul.

¹³ Textul sl.: **Аварскнн** „avar“ (avarii erau în alianță cu slavii).

¹⁴ Zonaras.

¹⁵ *Comentiolus* (gr. Κομεντιολος, acuz. Κομεντιολου); mai jos scris

Κομεντιωλανη (cu **ου** în loc de **ο**). Pentru detalii privind începutul acestei campanii (a 586), cînd un militar a pronunțat celebrele cuvinte *torna, torna (frater sau frate)*, vezi FHD, II, publicate de H. Mihăescu ș.a., 1970, p. 538—539, 604—605.

¹⁶ Simeon Magistrul și Logofătul; o *muiare* adăugat (de altă mină) deasupra.

¹⁷ Zonaras.

¹⁸ Manasses.

¹⁹ Precizarea lui Zonaras: νόμισμα = *nummus*. Menționăm însă că, în urma încheierii păcii, „le tribut payé par les Byzantins était porté à 100 000 sous d'or par an“ (Ch. Diehl, în *Le monde oriental*... , p. 133).

²⁰ Φοκῆς (sl. **Фокѧ**), ofițer în armata de la Dunăre (a. 602).

²¹ Altă sursă.

²² Manasses.

Deaca știu Mavrachie, suspină și zise: „Acesta va ca cu sēcerea rāteza de pre lume pre mine și pre ruda mea toată“. Că²³ se ivi atunce și cea stea comit, ca o sabie. Deci²⁴ vru să fugă. Ce carele poate scāpa denaintea celuiia ce le poate toate și-ș scumpără mīniia pīnă în a patra rudenie de sāmīnță?

51. ÎMPĂRĂȚIIA FOCĂEI MUNCITORIUL

77r Deaca stātu Foca împărat și dobīndi scaunul și steagul, atunceși tremēseră de prīnseră pre Mavrachie și toț[i] feciorii lui și muiarea. De-acii tăe pre toți, pre rind. Și¹ priviia Mavrachie, suspina și zicea: „Dereptu-ți-i județul, Do[a]mne I[su]se!“ Apoi peri și Mavrachie. Și au domnit 20 de ani².

Și fură îngropați toți într-un loc și era scris: „Eu sīnt fata lu Tiverie, împărăteasa lu Mavrachie, maica a mulți coconi, nāscuți cu bucurie și mūrīți cu scīrbă. Deci Mavrachie fu vinovat; dară coconii pentru ce-i uciseră fără vină?“

77v De-acii³ se întărītă Foca spre răo|tăți, că avea nāravul dracului, ucigașu, sireap, mīnios, gustăreț, bețiv, măreț, mīndru, rău de tot. De-acii da rău mult oamenilor: unii de boiari ardea-i cu foc, pre alții-i junghea, pre alții-i slutii, mai mulți ucidea și făcea morți groznice și în boiari, și în curtēni, și în țărani, sīngele omului-l avea ca o beutură dulce.

78r De-acii plīngea toți pretutindinea și ruga toț[i] pre Dumnezeu să-i izbāvească den gura leului. Și-i fu milă lui Dumnezeu, și căută cu ochii cei m[i]l[o]stivi, și văzu răo|tățile lui, și-i fu milă de junghērea lor. De-acia aduse județ, ce făcea și el altor. Că nește boiari văzură[atita rău și sīnge vārsīndu-se] și fără milă prādați și munciți, și ca un leu beundu-le sīngele, scriseră carte la Iraclie⁴, voevodul den Frighiia⁵, ca să vie.

²³ Altă sursă.

²⁴ Manasses.

51.¹ Simeon Magistrul și Logofătul.

² Precizarea lui Nichifor: 20 de ani și 4 luni (orig. gr.), respectiv 20 de ani, rotunjit (textul sl. alăturat); de la 14 august 582 pīnă la 23 noiembrie 602.

³ Manasses, cap. [84].

⁴ Ἡράκλειος (sl. **Иракліе**).

⁵ Exarh al Cartaginei: orig. τῷ στρατηγῷ τῆς Ἀφρικῆς „duci Africae“ (v. 3644), sl. **КОЕКОДѢ... ІІФРИКІНСКОМОУ**; probabil, în manuscrisul utilizat de Moxa, cuvīntul era deformat prin dispariția literei inițiale: ***ФРИКІНСКОМОУ**.

78v El rădică oști și purcése; deci se loviră cu Foca, și-l biruiră și fu prins viu muncitoriul. De-acii fu pus | de l-au săgetat în procică, și așa ș-au lepădat sufletul. Și au domnit 8 ani⁶.

52. ÎMPĂRĂȚIA LU IRACLIE ÎMPĂRAT

Acestuia era nașterea den Capadochia și de rudă mare și bogat; și era voinic și tare de vîrte, și cutezătoriu și măestru la războiu: și născu fecior de-i sămăna întru tot, anume Costantin¹.

79r În al treile an de domniia lui², eși Hozroi³ cu mulțime de turci⁴, de luo Palistina⁵ cu totul și cu cetatea Ier[o]s[a]-limului, și prădă⁶ Asia toată | și țara grecească, pină sosiră la Ț[a]rigrad. Și se lăuda că va îngrădi cetatea cu sulitele, cu pavezele și cu arcele, și de către mare cu corabiile. Că adusese cu dinsul midénii, haldianii, asirianii, turcii⁷ și tătarii⁸, de-i spărea și-si rîdea și zicea că nu se vor turna, pină nu vor dobîndi cetatea.

79v Deaca văzu Iraclie împărat că nu se va putea bate cu oștile lu Hozroe, că era mulți ca năsipul, el sfătui meșterșug plin de înțelepciune, că⁹ aflară | niște măestrii ale lui Arhimid rimleanul¹⁰ de ijderise cînd bătea rimlénii de demult pre siracusi. Deci tocmiră niște oglinde și le puseră în zidul cetății dencătruo ardea soarele naintea corabiilor. De-acii soarele bătea în sticle, de acolea eșia foc ca fulgerul și le ardea corabiile și pr-inșii. Deci se spăreară și se mutară de pre apă toți.

⁶ Precizarea lui Nichifor; de la 25 noiembrie 602 pină la 5 octombrie 610. 52.¹ Κωνσταντῖνος (sl. КѢНСТАНДИНЪ, КѢСТАНДИНЪ, КОСТАНТИНЪ).

² În anul 613 (la Manasses, doar: τότε „atunci”, sl. ТОГДА).

³ Chosroes (gr. Χοσρόης, sl. Хозрон).

⁴ Persi.

⁵ Altă sursă.

⁶ Manasses, cap. [85].

⁷ Persii.

⁸ În orig., după ἐκ Περσῶν, urmează Βακτριῶς, Παρθιαῖος „de Persis, Bactrianis, Parthis” (v. 3683); traducătorul bulgar n-a înțeles al doilea nume, înlocuindu-l cu ПАЛНИЧНИКЪ „lictori”, omis de Моха, care a recurs pentru redarea ultimului nume la „tătari”.

⁹ Altă sursă.

¹⁰ Arhimede (c. 287—212 i.e.n.) din Siracusa (Sicilia): gr. Ἀρχιμήδης (sl. Архимидъ).

80r Iraclie¹¹ închină cetatea Fecioarei și Maiceei Domnului, și-ș lăsa fiu-său. El eși pre ascuns și strînse oști mari. Deci se duse în Persida, de le prădă țara și le răsipi cetățile și le // arse satele, și le tăia muerile și le ucidea feciorii și le junghea pruncii, pînă mai le pustii țara, și multă comoară adună.

Deaca auzi împăratul Hozroe, lăsa cetatea și se turnă. Deci se timpinară și se loviră de față, și birui Iraclie, și mulți turci¹² periră, și voevozii lu Hozroe și ruda lui cu totul. 6 000¹³ de ani era cursul soarelui cînd¹⁴ au îmblat | 80v spata grecească pren țara turcească¹⁵.

Acestea s-au tîmplat apoi iară. Cînd era încă Iraclie în Persida, Hozroi adunase denprejur toate țările asupra T[a]rigradului, iară în mijlocu se trudiia cetatea, ca o corabie de valure, în mijloc de mare. Și de toate părțile era ne-precepuți, însă-i apăra brațul cel tare și nalt¹⁶, de-ș tinse mîna împreună cu minie și scorni vînt cu vivor, și porni ploi cu grindine. Cei de pre apă-i necă, iară cei de pre uscat 81r ca un prahu-i | răsipi, iară în cetate cînta: „Céea ce ești mai biruitoare decit voinicii T[a]rigradului, cei de biruire“¹⁷.

Iraclie au domnit 31 de ani¹⁸.

¹¹ Manasses.

¹² Perși.

¹³ Altă sursă.

¹⁴ Manasses.

¹⁵ Persia; data (de altfel, rotundă; prin urmare, la copiere, au putut fi omise unele cifre) este inexactă: războiul bizantino-persan a avut loc în anii 622—628.

¹⁶ Aluzie la credința bizantinilor, conduși de patriarhul Serghios, că au fost salvați de Fecioara Maria, protectoarea orașului.

¹⁷ *Imnul acatist* sau *Acatistul* (gr. ἀκαθιστος κανών „canon canendus sine sessione“, sl. АКΑΘΗΣΤΑ), compus de patriarhul Serghios, în anul 626, în cinstea Fecioarei Maria. Spre deosebire de Manasses, care doar îl menționează, Moxa reproduce (cu aproximație) începutul, pe care ne permitem să-l redăm aici în transpunerea latină din *Patrologia graeca* a lui J.-P. Migne, t. 92, Paris, 1865, col. 1335—1336 (sub numele lui Georgios Pisides): „Tibi ego invictae Imperatrici acceptos triumphos, tibi gratiarum actiones refero, o Deipara, a calamitatibus liberata civitas tua (ἡ πόλις σου): sed tu qua polles virtute insuperabili ab omni me periculorum genere libera“. „Et en vingt-quatre strophes inspirées [pe lingă prima, citată mai sus], il [patriarhul Serghios] saluait et célébrait — scrie Ch. Diehl — la tour inébranlable de l'Église, le rempart inexpugnable de l'empire, celle par qui se dressent les trophées, par qui les ennemis son abattus. Aujourd'hui encore, dans la liturgie orthodoxe, on chante l'hymne fameux, et chaque année, le samedi de la cinquième semaine de carême, l'Église grecque fête le souvenir de la délivrance miraculeuse de Constantinople“ (*Le monde oriental*. . . , p. 148). Marginal, copistul a adăugat ЗОН [vezi].

¹⁸ Precizarea lui Nichifor: 31 de ani (textul gr., p. 99, adăugînd, ce e drept, și pe fiul său: Ἡράκλειος μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἔτη λα') respectiv, rotunjit, 30 de ani (textul sl. alăturat); de la 5 octombrie 610 pînă la 11 februarie 641 (data morții), deci 30 de ani, 4 luni și 6 zile.

53. ÎMPĂRĂȚIA LUI COSTANTIN, FIIUL LU IRACLIE

Cerșu-l pământul la Iraclie împrumutul și-l dăde. Pre urmă-și lăsa împărăția fiu-său, lu Costantin. Ce domni numai un an¹ și nu apucă să facă ceva ca să se cunoască, că-l otrăvi maștehu-său Martin².

54. ÎMPĂRĂȚIA LU IRACLON, FRĂȚINI-SĂU

81v După Costantin apucă Martin¹ domnia cu fiu-său Iraclon², ce puținel le trăi, că luară curînd răscumpărare de la Dumnezeu, pentru că numai ce se arătă rău, lu Iraclon i tăiară nasul, iară lu³ Martinei limba, și-i scoaseră cu rușine⁴.

55. ÎMPĂRĂȚIA LU CONSTA, FIIUL LU COSTANTIN

Stătu Consta împărat, nepotul Iracliei¹, și avea întru inimă dentîiu-și credință rea, că era eretic² și învăluia rău pre pravoslavnici.

53.¹ Prin testamentul lui *Herakleios* au rămas co-împărați cei doi fii: *Constantin* (28 de ani), născut din prima căsătorie, și *Heraklonas* (15 ani), născut din căsătoria cu *Martina*. Primul a murit curînd, otrăvit, cum spune *Manasses* (de tuberculoză, după alte surse; precizarea „un an” provine de la *Nichifor* — textul sl. alăturat), și anume la 25 mai 641, domnind doar ceva mai mult de trei luni.

² Traducere greșită a lui *Moxa*, în loc de: „mașteha sa *Martina*”.

54.¹ Corect: *Martina*.

² Gr. Ἡρακλωνῆς, sl. *ИРАКЛОНА*, „normalizat” de *Moxa* după substantivele masculine de declinare a II-a: *Iraclon*.

³ De prisos.

⁴ La sfîrșitul lui septembrie 641 (*G. Ostrogorsky, Histoire de l'État Byzantin*, p. 144).

55.¹ Κωνστας (sl. *КОНСТА*), fiul lui *Constantin* (pe numele său adevărat, *Herakleios*); din neatenție, *Moxa* a scris aici „nepotul” în loc de „fiul”.

² Adept al monothelismului (potrivit căruia în Iisus Hristos au fost întruchipate două naturi, divină și umană, dar o singură voință, cea divină).

Și³ fu în zilele lui al șasele săbor den toată lumea adunat în Ț[a]rigrad, 170 de părinți sfinți⁴.

82r Atuncea se | ivi pre lume Mahmet, cela ce au tocmit lége turcilor, și năvălise mulțime de sărăcini⁵ la Ț[a]rigrad, ca să-l dobîndească, ce-i bătu Consta și-i goni cu rușine rea.

Acesta⁶ vrea să plăce șcaunul Ț[a]rigradului supt cetatea Rimului⁷. Ce unde nu va să ajute Dumnezeu, în deșertu se nevoiaște niștine, că beu acolo păharul cumplit de moarte⁸. Și au domnit 17 ai⁹.

56. ÎMPĂRĂȚIA LU COSTANTIN BĂRBOSUL¹, FECIORUL CONSTEI

82v Deaca peri Consta, el se rădică den Sichilia² un om, anume Mizi|zia³, ce curîndu se svîrși; că se sculă Costantin Bărbosul cu oști spre Sichilia și pre toți vrăjmașii tătine-său Constei cu dereptul pierdu, împreună cu Mizizia⁴. Acesta, cînd purcése în oaste, era tinerel, iară cînd veni, era bărbos.

³ Nichifor.

⁴ În realitate, conciliul a avut loc mai tîrziu (7 noiembrie 680—16 septembrie 681), cum și apare în textul sl. alăturat.

⁵ Gr. Σαρακηνοί, sl. сракини, срацини, срачини (în slavona rusă: сорокини); Mahomed trăise între a. 570—632.

⁶ Manasses, cap. [88].

⁷ Instalat în a. 663 la Siracuză, a vrut să mute capitala imperiului în Italia.

⁸ A fost asasinat.

⁹ Nichifor: 28 de ani (orig. gr., p. 99), respectiv 27 (textul sl. alăturat); din sept. 641 pînă la 15 sept. 668, deci 27 de ani.

^{56.1} Gr. Πρωγωνάτος (sl. **ПРОВАТЪН**): porecla fusese dată însă tatălui său, „à cause de sa barbe longue et opulente” (Ostrogorsky, *Histoire...*, p. 144).

² Gr. Σικελία (sl. **СИКЕЛІА**).

³ Μιζίζιος (sl. **МИЗИЗІЕ**), participant la complot, proclamat împărat de către armată.

⁴ Rebeliunea a fost înăbușită la începutul anului 669 de către trupele exarhului Ravenei, și nu de Constantin IV, fiul lui Consta (Ostrogorsky, *Histoire...*, p. 153—154).

În⁵ zilele acestuia împărat trecură șchéii⁶ Dunărea și luară țară multă de la greci. Acea țară o chema mainte Misia⁷. Și au domnit Constantin 10 ani⁸.

57. ÎMPĂRĂȚIA LU IUSTINIAN

83r Duse-se și Costantin de pre | lume după alalți și-ș lăasă împărăția fiu-său, lu Iustianin¹. Ce nu-l iubiia boiarii, nice țărani², pentru că era rău, vizetlean, sireap, ucigaș, plin de nebunie, nice avea om drept sine, nice sfat întreba de nime, ce se ținea însuși că e preaînțelept.

Pentru acéea-l certă Dumnezeu, că³ se sculară șchéii, sîrbii și rumânii munténii⁴, de le luară țara de cătră Dunăre, tocma pină la Dracea⁵, și⁶ Iustianin încă peri rău. Și au domnit 6 ani⁷.

⁵ Două fraze introduse de traducătorul mediobulgar din *Cronica lui Zonaras* (în manuscris cu cerneală roșie, în josul paginii).

⁶ În textul sl.: БЛЪГДРЕ „bulgarii“.

⁷ Gr. Μυσία (sl. Мисія); aluzie la trecerea Dunării de către bulgarii lu Asparuh, în anul 681, și constituirea statului slavo-bulgar, prin supunerea „celor șapte triburi slave“ și a populației autohtone traco-romane.

⁸ Nichifor: 17 ani (probabil, copia utilizată de Moxa era defectă); din septembrie 668 pînă în septembrie 685.

57.¹ Gr. Ἰουστινιανός (sl. Иустинианъ, *Iustinian II*): aici, în text — spre deosebire de titlu —, greșeala lui Moxa.

² La Manasses, [cap. 91], nu este vorba de țărani, ci de... ἰδιώταις/τοῖς ὄχλοις τοῖς ἐν ἀγορᾷ, τοῖς ἐν τοῖς ἀνακτόροις (v. 3873 — 4) — „privatis, vulgo, tam in foro quam in aula degentibus“, ceea ce a devenit în trad. sl.: ... и простыми, и народомъ сѣщїимъ по селѣхъ (poporul ce era prin sate) и въ цр(с)ко(м) дворѣ. Prin *Legea agrară* (Νόμος γεωργικός) Iustinian II tocmai a sprijinit pe țărani (vezi Ostrogorsky, *Histoire...*, p. 164—166).

³ Adaosul traducătorului mediobulgar după Zonaras (în ms., pe margine cu cerneală roșie).

⁴ Textul sl.: БЛДН „vlahi, români“.

⁵ Gr. Δυρράχιον (*Dyrrachium*), sl. Дрдачь, gen. Дрдача, azi *Durrës*, port în Albania.

⁶ Manasses.

⁷ Nichifor: 10 ani și, în a doua domnie, 6 ani (Moxa a preluat doar ultima cifră); prima cară, din sept. 685 pînă la sfîrșitul anului 695, a doua oară între a. 705—711.

Că se sculă un boiarin de curte, anume Leontie¹, și cu alții, noaptea, și prinseră pre Iustianin, de-i tăiară nasul și-l tremiseră în Herson², prespre Marea Pontului³.

84r Însă ochiul drept le véde toate. Deci cine ce face, lui face. Că se rădicară nește tîlhari cu turci și cu caraimani⁴, de prăda Africhia și țara pre lîngă mare⁵. El tremese boiarii cu oști, de se loviră o dată cu dinșii și-i biruiră. Turcii⁶ încă se mai | înmulțiră. De-acii se loviră ș-altă dată și biruiră atunce pre greci și le luară o cetate, Carhidonul⁷. Grecii nu putură răbda rușinea și dosada, ce adunară toți mai-marii, de sfătuiră și alăseră pre un pribeag, (de-l chema Tiverie Apsimar⁸, și-l rădicară împărat.

Leontie au domnit 3 ani⁹.

59. ÎMPĂRĂȚIA LU TIVERIE APSIMAR

84v De-acii veni Apsimar și dobîndi Ț[a]rigradul și prinse pre Leontie, de-i tăe nasul și-l băgă în temniță¹. De-acii fu împărat Apsimar. Ce avea frică | de Iustianin cel cu

58.¹ Λεόντιος (sl. ЛЕОНТИЕ).

² Gr. Χερσών (sl. Χερсонъ).

³ Marea Neagră; gr. διαπόντιον „peste mare“; în textul sl.: ПОН'Т-СКЫН(М) МОРЕМЪ.

⁴ Orig.: "Ἀραβες ἦσαν οἱ λεησται καὶ τῶν ἀπὸ τῆς Ἄγαρ(v. 3896) „a praedonibus quibusdam... qui Arabes erant ex Agarenorum gente“, sl. АРАВИ ЖЕ БѢХА РАЗКОНИИ И (conj. de prisos) Ѡ(Т) АГАР'КНИ; Moxa a înlocuit pe „arabii din neamul lui Agar“ cu „turci și caraimani“ (locuitori ai Caramaniei). Manasses, cap. [92], face aici aluzie la invadarea Africii romane de către arabi, în a. 697.

⁵ Orig.: Ἀφρικανῶν τοὺς ὄρους (v. 3895), sl. АФРИК'ИНСКЫА ПРѢДѢЛЫ.

⁶ Arabii.

⁷ Cartagina: lat. Carthāgo, -inis, gr. Καρχηδών (sl. Кархидонъ).

⁸ Gr. Αψίμαρος; devenit împărat, și-a luat numele de Τιβερίος (sl. ПѢИМАРЪ ТИВЕРІЕ).

⁹ Nichifor; din a. 695 pînă în a. 698.

59.¹ Orig.: φρουρῆ „in custodiam“ („sub pază“, v. 3925), tradus în sl. КЪ ТЕМНИЦИ (în realitate, a fost închis într-o mănăstire).

nasul tăiat, că va veni de-i va lua împărăția, pentru că-i spunea aceea un numărătoriu de stéle².

Deci tremése la hagan, domnul sîrbesc³, și-i făgădui aur mult, ca să-i tremeată capul lu Iustianin. Hagan vrea să-l tremeată legat, iară el, deaca prinse de veste, fugi la domnul șchienesc, la Tervelea⁴. Deci năemi de acolo oști mari și se duse la T[a]rigrad și a puțini adeveri sfatul. De-acii găsiră sulinariul pre unde mergea apa în cetate și meșter-suguiră, | de întrară în cetate.

85r

Tiverie Apsimar au domnit 7 ani⁵.

60. IARĂ ÎMPĂRĂȚIA LU IUSTINIAN

Deci încăpu Iustinian Cîrnul¹ iară la împărăție și dăruî pre domnul șchéilor bine, și se turnă.

De-acii ce vom spune mainte de năpatea rea ce aducea pre boiarî, că le lua întiu bunătatea toată. De-aci-i lega cu muerile-ș și feții lor, cu fétele, și-i băga prin case-și, de-i ardea cu case cu tot. Și pre alții mulți i junghea ca vitele, și nu numai boiarilor le făcea rău, ce-ș aduse | amente de patimă, cînd era el în Herson.

85v

Deci tremise la dinșii, nice să cruțe bătrîn, nice tînăr, nice muiare, nic[e] babă, nice fată, nice cocon de țîță, ce pre toți să-i piarză și să-i svîrșască. Deci era plîngere și chiote multe atunce hersonénilor, cît covîrșia pre Vithléem. Și auzi împăratul că li-e milă, de nu-i pierd pre toți, ce încă tremése pre Filipic² cu oștile și-l învăță să-i svîrșască cu totul și să le răsipească orașul, | să-l facă țarină de arat.

86r

² Orig.: τὼν ἀστερολεσχοῦντων (v. 3935), sl. **ΣΚΚΣ(Δ)ΟΥΤ(Τ)ΕΤΚΟΥΚ-ΨΙΝ(Χ)** „cittitori în stele“.

³ Orig.: τῷ τῶν Χαζάρων ἄρχοντι χαγάνῳ (v. 3939), sl. **ΧΑΖΑΡ'СКАГО КНΑΣА ХАГАНА** „haganul, cneazul (arhonte) hazarilor“.

⁴ Orig.: τὸν Τέρβελιν τὸν ἄρχοντα τοῦ τῶν Βουλγάρων ἔθνους (v. 3962), sl. **ΤΕΡΒΕΛ'Κ** (acuz.; nom. **ΤΕΡΒΕΛ'Κ**) **ΒΛ'ΓΑΡ'СКАГО КНΑΣА**.

⁵ Nichifor; din 698 pînă în 705.

60.¹ Epitetul adăugat aici de Moxa (vezi mai sus, cap. 58); de altfel, lui Iustinian II i s-a și zis Πινόμητος „cu nasul tăiat“.

² Φιλιππικός (sl. **ΦΙΑΠΠΙΚ'Κ**), armean de origine, numit *Bardanes*, ex-strategul themei Armeniakon, exilat în Crimeea; comandantul expediției de pedepsire, Mauros, s-a aliat cu el (vezi St. Brezeanu, *O istorie a Imperiului Bizantin*, București, 1981, p. 96).

Oștile văzură năravul lui fără milă și svireap ca de lup, ce bea sînge fără sațiu. Deci nu vrură să se împreune întru atîta spurcăciune a lui.

61. ÎMPĂRĂȚIA LUI FILIP¹ Ț[A]R

86v Ce rădicară împărat pre Filipic și purcäseră spre Ț[a]ri-grad cu corabiile pre mare. Iustianin se spăre, însă eși în tîmpinat, să se lovască cu dinșii pre uscat. Cînd prinse de veste: Filipic mai sosêste la Ț[a]rigrad, atunce se tuarse de sîrg la cetate să apuce | scaunul. Cînd sosi, Filipic întra în cetate și prinse porțile, și fără pesteală fu prins Iustinian. Deci, cum făcea el altora, așa i se féce, că fu jungheat, cu fiiu-său Tiverie².

Filipic împărat nu era creștin, ce era eretic și defăima pre légea dereaptă³. Ce nu se ascunse de ochiul lu Dumnezeu, că-ș pierdu ochii, împreună cu împărăția. Și au domnit Filipic 2 ani⁴.

62. ÎMPĂRĂȚIA LU ARTEMIE Ț[A]R

87r Deaca se tîmplă așa lu Filipic, | curtea se sculă cu svatul împreună, de puseră pre Artemie împărat¹. Și era iute și îndrăzneț și cărtulariu.

Atunce se tîmplă oaste cu turcii². Deci tremése voinicii toți și boiarii să se ucigă cu turcii. Deaca-i bătură și-i goniră den hotarale grecești, ei rădicară unpărat pre Theod[o]isie³, om blază și nu știia rîndul, nice se precepea la războiu.

61.¹ Corect: *Filipic*.

² Τιβέριος (sl. ТИВЕРІЕ).

³ Era adept al monothelismului.

⁴ Precizarea lui Nichifor; din 10 dec. 711 pînă la 3 iunie 713.

62. ¹ Ἀρτέμιος (sl. АРТЕМІЕ), fost înalt funcționar (ca împărat, *Anastasios II*).

² Orig.: Ἀγαρηνοὺς δὲ πειρατῶς (v. 4119), sl. АГАРЕННЫ ЖЕ РАЗБОЙНИКЫ „pirajii agareni”: este vorba de flota arabă, care se pregătea să atace Constantinopolul (a.715).

³ Θεοδοσίος (sl. ΘΕΟΔΟΣΙΕ), perceptor de impozite.

87v Artemie, deaca știu, elu se închise în cetatea Nicheiului⁴ și lăsă paznic[i] să păzească T[a]rigradul. Deaca | veni Theod[o]sie, el puse multă nevointă cu cetățenii și cu mare chin și meșterșug de-abia dobîndi cetatea. Și tremise jurămînt mare și înfricoșat în Nicheiu, la Artemie, că nice un rău nu-i va face, numai să se călugărească.

Și domni Theod[o]sie numai un an⁵.

63. ÎMPĂRĂȚIA LU LEU ICONOBORÊȚ¹

88r Acesta Leu, cu numele și cu năravul de leu și cu suflul de fiară, el era den Isavria², de rudă méseră, și-l găsiră la un puț niște ovréi neguțători și-l cunoscură cu | ale lor măestrii că va fi împărat.

Deci-l jurară ca să asculte d-inșii, cumu-l vor învăța, cînd va fi împărat. Elu li se făgădui că-i va asculta, și de-acii curînd fu cunoscut de sfatnic[i]. Și sosi voevod răsăritului³ și-ș află ajutoriu Artavazd⁴, anume un boiarin.

De-acii se rădică împărat, iară Theod[o]sie, deaca auzi, el fugi, de-ș lăsă scaunul și cununa muncitoriului și se călugări; deci dobîndi împărăția de vec[i].

88v Iară cel cu nărav de leu, fiară | năsilnică, atunce veniră cei procléti de ovréi la cel leu sălbatec și svireap. Deci nice cerșură aur, nic[e] argint, nice boerie de la împăratul, ce-i ziseră așa: „De veri să mori de bătrîn în-părăție, iară tu leapădă icoanele den besérecă și rade obrazele de pre ziduri, și opréște oamenii să nu se închine lor”⁵.

⁴ Orig.: τοῖς Νικαίων τεύχεσιν (v. 4139), sl. вѣ Никенскы(х) стѣна(х) „între zidurile Nicheei (Niceei)”.

⁵ Precizarea lui Nichifor: 1 an (orig. grec; 2 ani în textul sl. alăturat); de la sfîrșitul lui august 715 pînă în martie 717.

63.¹ Λέων (sl. ЛѢВЪ, ЛѢВЪ), supranumit Εικονομάχος (sl. Иконоборецъ).

² Gr. Ἰσαυρία (sl. Исаврія); în realitate, *Leon*, era originar din Siria de Nord (vezi Ostrogorsky, *Histoire...*, p. 183).

³ Strateg al themei Anatolikon.

⁴ Ἀρτάβασδος (sl. Ἀρταβασдъ), strategul themei Armeniakon.

⁵ Doctrina iconoclastă avea unele surse arabe și ebraice.

89r Elu se făgădui, puiul aspideei, nepoților năpîrceei și chemă pre Gherman⁶ patriarhul, de vru să-l împreuneze a rău sfatul | lor. Iară părintele nu-i déde nice a grăi, ce-l foarte înfruntă rău, cu sfentele scripturi. Elu-l goni den paterșie.

89v O, amar, sculă-se lupul pre păstoriu și intrară lupii în turma lu H[risto]s, de o spârgea și o neca, cum era mai rău! Și sfîrșia⁷ obrazul lui H[risto]s și a preacuratei Maice și a tuturor sfîntilor și-ș vîrsă veninul amar pre toț[i] creștinii cîți se închina sfîntelor obraze, de-i munciia și-i răniia, cu multă învățătură a dracului, încă mai | virtos pre părinții călugăr[i]. Soțu se féce lu Vartasar⁸, cu réle lucrure ale lui, că covîrșia pre muncitorii dentiiu.

90r Iată eu voi arăta corbului negreala, că era o besérecă aproape de S[ve]ta Sofia și era strînse cărți într-înșea trei întunerece și trei mii⁹, și era a toată lumea filosofii într-înșe adunate, de le ținea 4 dascalii plini de toată înțelepciunea. Și știa filosofia toată și adîncul scripturilor elinești cu creștinești, | și véchea, cu totul. Tuturor arăta și-i lumina cu cuvîntele ca soarele, că tocma înșîș[i] împărații nemică nu făcea fără sfatul acelora părinți filosofi. Iară împăratul Leu mult nevoi să-i poată întoarce, să-i fie soți spre răul lui ce făcea, ce mai bine vrea goni vîltur sau vrea prinde stéle.

90v Deaca văzu că nemică nu va folosi, el aduse gătéje uscate demprejur de besérecă. Deci arse pre acei sfînti părinți, împreună cu cărțile, în besérecă. | O, amar, Leu cu suflet crunt și cu minte de fiară vrăjmașe, cîtă pagubă feceș! Că era acolea, mai scump de toate, un sfitoc minunat de pîntece de șarpe și era într-înș scriptura lui Omir¹⁰, *Iliada*¹¹ și *Odisia*¹².

⁶ Γερμανός (sl. ГЕРМАНЪ).

⁷ Cu sensul de „a stîrpi” (orig. καθαιρεί, v. 4243; sl. ПОТРЕКЛѢТЬ).

⁸ Gr. Βαλτάσαρ (sl. БАЛТАСАРЪ, ultimul rege al Babilonului, care a profanat vasele sfinte luate de Nabucodonosor din templul Ierusalimului (*Daniel*, V, 1-4).

⁹ Orig.: εἰς τρισμυρίας φθάνουσαι πρὸς ἄλλαις τρισχιλίαῖς (v. 4264), sl. ДО ТРІЕ(Χ) ТЪМЪ Н ТРІ ТЫСАЦЬ ДОСЛЖДЖИЖ „ajungînd pînă la treizeci și trei de mii” (sl. ТЪМЪ „întunec” și „zece mii”).

¹⁰ Ὅμηρος (sl. ОМНРЪ).

¹¹ Ἰλιάς, acuz. Ἰλιάδα (sl. Иліада, Иліада).

¹² Οδυσσεΐα (sl. Одисіа).

În¹³ zilele acestuia Leu prădară cumanii¹⁴ țara grecească pînă lîngă T[a]rigrad¹⁵. Și domni acesta Leu cumplit 25 de ani¹⁶.

64. ÎMPĂRĂȚIA LU COSTANTIN CUFURITUL

91r Rîcăi leul și sări pardos, mai mînios, veșteji măceșul și odrăslî stilpări mai | înglimpoase, cu poame împutite și necăcioase! Acesta Costantin, anume Copronim, Cufuritul¹, născu den năpîrcă șarpe. Deci, cumu-i era numele, Căcacea, așa-i puțîia și viața. O, Doamne, ceta ce ești de toate văzătoriu, cum rabzi om fărnicătoriu și otravnic?

91v Călcă cu totul légea și împlu voia dracului, căce că nu era munci pre lume, elu le ijdăria și slutiia pre creștini, și răsipiia mănăstirile și le lua avuțiile, și rădea sfintjele obraje de pre besereci, de scriia cîni și cai și alte gadini, și huliia pre Maica preacurata. Că² deșertă un ticseu plin de galbeni pre o masă și-l aruncă înaintea a niște părinți și zise: „Ce e bun de-acmu? Așa e și Maica Mariia, așijderea și alte mueri“. Deci și alte multe vrăjmașul defăima.

92r Ce³ vom povesti mai mult d-insul? Dentr-un cîne născu un fecior de cîne, deci făcea tot cînește. Acesta spurcat omori pre s[ve]ti Stefan Novii⁴. Și avu | viață îndelungată și nu

¹³ Din fraza adăugată, în cap. [98], de traducătorul mediobulgar după Zonaras.

¹⁴ Ms.: ΚΟΥΜΨΗΝΙΕ (r. 9—10); textul sl. are КЪМАНЕ, așadar, corect este: *cumanii* (la copiere, ΚΟΥΜΑΝΙΝ a devenit ΚΟΥΜΨΗΝΙΕ).

¹⁵ Aluzie la asedierea Constantinopolului de către arabi, în anii 717—718.

¹⁶ Precizarea lui Nichifor: 25 de ani, 3 luni și 14 zile (orig. gr., p. 100), respectiv 24 de ani (textul sl. alăturat); de la 18 aprilie 716, cînd s-a proclamat împărat (încoronat în Constantinopol, la 25 martie), pînă la 18 iunie 740, deci, 24 de ani și 2 luni.

64.¹ Orig.: ὁ μισαροκοπρώνυμος ἐκεῖνον Κωνσταντῖνος (v. 4318), sl. Копронн(м), си рѣ(ч) гноменитын Квстан'динь. „Constantin V (740—775) a été fort maltraité par les partisans des images. Ils l'ont surnommé «le valet d'écurie» (καβάλλινος) et encore «Copronymes» (au nom du fumier), à cause d'un accident fâcheux qui aurait, disait-on, marqué le jour de son baptême, mais cette appellation semble plus vraisemblablement venir du goût que l'empereur avait pour les chevaux“ (Ch. Diehl, în *Le monde oriental*, p. 268).

² Simeon Magistrul și Logofătul.

³ Manasses, cap. [99].

⁴ Orig.: Στέφανον τὸν ἱερὸν, sl. Стефана сѣнна(г). „L'empereur, pour supprimer l'ordre monastique, ne reculait devant aucun moyen. Il y eut des exécutions sanglantes, comme celle de saint Étienne le Jeune, moine du

avea războaie cu striinii, ce numai cu capetele legiei creștinești. Și pre călugări nu iubiia, nice în ochi să-i vază. Acesta arse moștile sfintei m[ă]c[e]niță Eftimii⁵: cu oase de vită și de cîne le mesteca și le aprinse.

Și domni 30 de an[i]⁶.

65. ÎMPĂRĂȚIA LU LEU, FIIUL CUFURITULUI

Lepădă-și oarecînd și acesta sufletul, lu Leu¹, fiu-său, lăsă-i steagul, și domni 1 an numai².

66. ÎMPĂRĂȚIA LU COSTANTIN, FIIUL LU LEU, ȘI MAICĂ-SA IRINA

92v Leu trecu curînd den lume. | Irina¹, soața lui, și fiu-său, Costantin, născut dentr-însa, lăsă-i împărăția, însă el era atunce tinerel, deci purta Irina cîrma.

Acesta² adună de pretutindenea săbor, al șaptele săbor a toată lumea în Nicheiu, 318 de părinți sfinți³. Deci⁴

couvent du mont Saint Auxence, que Constantin, après avoir essayé vainement de l'attirer à lui, laissa massacrer par la foule dans les rues de Constantinople (20 nov. 764)" (Ch. Diehl, în *Le monde oriental*. . . , p. 273–274; vezi, în continuare, și alte detalii despre persecuțiile iconoclaste, relatate în *Viața sf. Ștefan cel Nou*, scrisă în a. 808 de Ștefan, diacon al bisericii Sfînta Sofia; cf. Ostrogorsky, *Histoire*. . . , p. 178, unde se dă ca an al morții 767).

⁵ Orig.: μάρτυρος Εὐφημίας (v. 4390), sl. М(У)НИЖЪ ѼФНМІЖ (martiră din Chalcedonia, † 303 sau 304, sub Dioclețian; serbată în Apus la 16 septembrie, iar în Răsărit la 11 iulie — vezi *Lexicon*, I, p. 590).

⁶ Precizarea lui Nichifor: 34 de ani (în alt ms.: 31), 2 luni și 25 de zile (respectiv 34 de ani — textul sl. alăturat); de la 19 iunie 740 pînă la 14 septembrie 775, deci 35 de ani, 2 luni și 25 de zile.

65.¹ Gr. Λέων, sl. ЛЕО (gen. ЛЕА) și ЛЪКА.

² Precizarea lui Nichifor: 5 ani (probabil, manuscrisul utilizat de Moxa avea ̄. în loc de ̄.); de la moartea tatălui său (14 sept. 775) pînă la 8 sept. 780.

66.¹ Gr. Εἰρηνή (sl. ИРНА).

² Nichifor.

³ Orig. gr.: 350 (în textul sl. alăturat, inexact: 167; Moxa a repetat cifra tradițională a participanților la primul conciliu de la Niceea — vezi cap. 35). Conciliul a avut loc în a. 787.

⁴ Manasses, cap. [101].

mărăcinii ceia ce dîriia sfintele icoane den rădăcină-i zmulseră și noiră pămîntul țelenit, și aruncară sămînța de pravoslavie, și creștea mare întru inima a buni creștini.

93r Iară | deaca răsăriia mustéață coconului, atunce se apropiară d-insul nește arumitori hitlénii și-l mîglisiră de-ș goni pre mumă-sa împărăteasa de la dinsul, de luo el cîrma de împărăție. De-acii se întoarse în lucrure nepotrêbnice și-ș călugări muiarea și se amestecă cu alta. Cum se zice: „Picătura, de va pica de pururea pre piatră, încă o pătrunde”, așași amăgiia pre oameni blazne.

93v Însă se deșteptă ca tirziu, deaca se sătură de voia lui. Și iarăși chemă | pre mumă-sa, să îndereptéze tocmélele împărătești. Dec[i] petrecea fiul cu maică-sa în tot binele depreună.

Atunce⁵ veniră mulți șchéi⁶, de prăda Rumele⁷, și eși împăratul, de se bātu cu dinșii, și-l biruiră și periră mulți greci și boiari. De-acii se loviră grecii cu arménii, și-i biruiră și prinseră mulți arméni. Și cu aravlénii⁸ încă au făcut luptă, și-i biruiră.

94r Iară Kardan⁹, domnul ș[ch]ienesc, tremése la împăratul, de-i zise: „Curînd | să-m tremiți haraciu, sau voiu veni de voiu prăda țara pînă la T[a]rigrad!” Elu-i răspunse: „Bătrîn ești, nu te osteni, ce voiu veni eu la tine, că sînt tînăr!” De-acii eșiră unii l-alalți cu oști, ce nu se loviră, că se spăreară șchéii, de fugiră¹⁰.

94v Într-acéea vréme săpa un om la un zid. El găsi un mormînt de marmure și un mort într-ins și slove scrise, de zicea: „H[risto]s va naște den fată, și crez, iară în zilele lu Costantin împărat și a Irinei iar[ă] | mă va vedea soarele”.

Iară¹¹ Irina tot bătea să fie însăși cîrmitoare. De-acii află nește oameni hlapi, de-i îndemnă: cînd durmiiă împăratul amiază-zi, ei întrară și-l prinseră, de-l orbiră. Și de-aciiia fu Irina însăși împărăteasă.

⁵ Simeon Magistrul și Logofătul.

⁶ Sl. БЛЪГДРЪМ.

⁷ *Rumelia*, la granița cu Bulgaria.

⁸ În ms. АРАВЛЕНЬИ, exact ca în versiunea slavonă.

⁹ Sl. КАРДАМЪ.

¹⁰ De fapt, în această bătălie (iulie 792), împăratul fu înfrînt și obligat să plătească tribut.

¹¹ Manasses.

Întru vremea acéea muri papa Andrian¹² de Rim și stătu în scaun Leont¹³. Iară ruda lu Andrian scoaseră pre Leont den Rim cu rușine¹⁴. El cerșu ajutoriu la Irina, să-i folosească ; ia nu-i déde. Leont tremése la Carul¹⁵ în Ș|pania¹⁶, de veni cu oști și încăpu în Rim și déde scaunul lu Leont. Elu se sculă de bl[ago]s[lo]vi pre Carul să fie împărat Rimului și Veneției¹⁷.

Iară după moartea lu Leont, el¹⁸ stătu papă unul ce venise cu Carul den Șpania, de-l chema Formos. Acela¹⁹ scoase întiiu eresa latinească, și de atunce s-au lepădat grecii de rimléni. Și de-acii au avut svadă multă maica cu fata, de-au intrat între iale sabiia, de s-au împărțit și s-au tăiat.

Iară împărăteasa Irina, după ce-ș|orbi pre fiiu-său, multu se căiia și multă m[i]l[o]stenie da săracilor, ca să poată urni mîniia lu Dumnezeu de la dinsa. Ce ochiul ce véde toate și judecă inimile omenești, elu se minie și puse uriciune, și-i trăi puțin²⁰ putérea și beu păhar amar și pelinat.

Și domniră de tot, cu fiiu-său, 14 ani²¹.

¹² Lat. *Hadrianus* (gr. Ἀδριανός, sl. **АДРИАНЪ**), m. 26 dec. 795.

¹³ Lat. *Leo* (gr. Λέων, gen. Λέοντος, sl. **ΛΕΟ** și **ΛΕΟΝΤЪ**).

¹⁴ Aluzie la complotul din a. 799.

¹⁵ Lat. *Carolus [Magnus]* (gr. Κάρολος, sl. **КАРОУЛЪ**).

¹⁶ Orig.: ἦν δὲ τῶν Φράγγων φύλαρχος ὁ Κάρολος ἐκεῖνον (v. 4505); sl. **Ѣ́ЖЕ ФРѢЖЖЪСКОМОУ ПЛЕМЕНИЮ КНѢЗЬ КАРОУЛЪ ОНЪ**.

¹⁷ Și Veneției adăugat de Moxa. Încoronarea imperială a lui Carol cel Mare de către papa Leon III a avut loc în catedrala Sf. Petru din Roma, la 25 decembrie, anul 800 (vezi: *Histoire du Moyen Age*. Tome Premier. *Les destinées de l'Empire en Occident de 395 à 888*, par F. Lot, Chr. Pfister, Fr. L. Ganshof, Paris, 1928, p. 454—464; Veneția a fost cucerită de Carol de la bizantini în a. 810).

¹⁸ Frază anacronică introdusă de Moxa. *Farmosus*, mai întâi episcop de Porto (864), apoi legat papal în Bulgaria (866—867), a devenit papă mai târziu în 891, așadar la aproape un secol după evenimentele relateate aici.

¹⁹ Manasses: οὕτως ὁ πρῶν συνδεσμος τῶν πόλεων ἐρράγη (v. 4520); sl. **СНЦЕ ОУКЕ ОРЪВКИН СЪЛЪЗЪ ГРАДО(М) РАЗ(А)РА СЪ** „Astfel legătura cea veche dintre cetăți [adică Roma și Constantinopolul] s-a rupt“: încoronarea lui Carol cel Mare a fost prima expresie a ruperii Occidentului de Imperiul (și Biserica) de Răsărit.

²⁰ În ms.: *pușit* (поуцитъ).

²¹ Nichifor: 15 ani (textul sl. alăturat, în timp ce orig. gr. prezintă separat trei etape, omițînd a doua domnie asociată); în total, de la 8 sept. 780 pînă la 31 oct. 802, deci 22 de ani, 1 lună și 3 săptămîni.

96r Că se sculă spr-insa unul den curte de cei vestiți, anume Nichifor, dc o scoase den domnie, deci o tremése de fu țărancă | méseră și de nemică. În viața ei nu-i ajungea, ce se hrăniia ca o văduo săracă pre la ușile altora². Așa plătéște Dumnezeu cui nu știe har de bine ce-i dă.

96v De-acii, învîrtindu-se roata de mînie împrejur, înălță pre Nichifor desupra, om rău, ucigașu, cu nărav rău, iubitoriu la aur, închis la cuvinte³. Boeriile nu le da voinicilor pentru slujbe, ce le vindea pre aur. Gura lui era tot aur și chiteala lui, iară limba lui era de bou⁴. Și | de alte era mîhnit, iară de vrea aduce cineva aur, atunce era vésel. Și aruncă pre toți dăjdi gréle; tăe și leafa voinicilor.

97r Pentru acéaia toți tînjiia și pretutindinea era chiote; și nevoiia pre voevod Varda⁵ să le fie împărat. Elu se duse la un părinte sfînt, în pustie, de-i spuse valurile. Și-i spuse cumu l-au rugat să le fie împărat și-l întrebă: „Fi-va?” El opri, de-i zise: întru nemică să nu se bage, că-ș va ppiarde ochii, „iară den cești trei ce-au | venit cu tine — le zise —, Leo va fi întiiu împărat, dup-însul Mihail, Toma al treile, ce nu va încăpea, numai ce-ș va pune nume și va peri”⁶.

67.¹ Νικηφόρος (sl. Никѡфоръ) fusese λογοθέτης γενικῶς „logothète du trésor” (Ostrogorsky, *Histoire...*, p. 216; Diehl, în *Le monde oriental...*, p. 286); genitivul sl. Никѡфора ГЕНИКА a fost redat de Moxa: *Nichifor Ghenica*.

² A fost exilată în Insulele Principilor (Marea de Marmara), iar apoi în Lesbos, unde a murit în curînd (august 803; vezi Diehl, în *Le monde oriental...*, p. 286—287); *pe la ușile altora* adăugat de Moxa.

³ Nevoit să îndrepte finanțele statului, Nichifor a supus la impozite și mănăstirile, ceea ce i-a atras invectivele lui Theophanes Confessor, a cărui *Cronografie* (pentru anii 284—813) „a joiu à Byzance d'un grand renom, toute l'analytique byzantine postérieure (deci, inclusiv Manasses — *n.n.*) procède de lui” (Ostrogorsky, *Histoire...*, p. 118, cf. p. 217).

⁴ Orig.: βούν ἐπὶ γλώττης εἶχε (v. 4555), sl. НАВѢШЕ... БОЛА НА ЖЫЦѢ, cu sensul „avea limba legată, se lăsa mituit” (vezi I. Bogdan, *Glosar*, p. 244).

⁵ Orig.: Βαρδάνιος (sl. Барданіе), comandant suprem al trupelor din Asia Mică.

⁶ „Jadis, au temps où Bardanne le Turc se révoltait contre Nicéphore, il y avait dans l'entourage du rebelle trois jeunes hommes, Léon l'Arménien, Michel d'Amorium et Thomas le Slavonien, à qui une de ces prophéties chères aux Byzantins avait annoncé qu'ils seraient tous trois empereurs. Léon et Michel étaient en effet parvenus au trône. Thomas jugea qu'il pouvait comme eux tenter sa chance” (Ch. Diehl, în *Le monde oriental...*, p. 301, cu referire, pentru detalii, la J. B. Bury, *A History of the Eastern Roman Empire from the Fall of Irene to the Accession of Basile I (802—867)*, London, 1912, p. 11—12).

Atunce⁷ se rădică Nechifor împărat cu oști mari spre șchéi, lângă Dunăre, și se loviră fățișu cu Krum, domnul lor. Și fură biruiți atunce grecii și Nichifor, și fur[ă] mîncare sabiei și hrană armelor⁸. Deci ferecă Krum țestul capului lui Nichifor cu aur și déde tuturor de bea vin dentr-însul⁹.

97v Și | au domnit Nichifor 8 ani și 9 luni¹⁰.

Stavrichie, fiu-său, apucă steagul, ce peri curînd, într-acelaș războiu, de acélé sulițe¹¹.

68. ÎMPĂRĂȚIA LUI MIHAIL RUGAVEI

Mihail Rugavei era ginere lui Nichifor. Văzu atunce Vizantiia zi bună și slobodă, pînă fu Mihail împărat, că era om bun și [în]țelept, blînd și lin, vesel, răbduriu, nelacom, nice se bucura de scandala altuia, nice grăbiia cu moartea
98r cuiva, nice asupriia pre săraci | cu birurile, preoții cinstiia, rugătorii miluia. Atunce puțină vrème văzu țara grecească mare răpaos și multă pace și alinată viață, fără valuri.

Ce de năprasnă lovi vînt cu fortună, că¹ se sculă iară Krum împărat cu șcheii, de féce războiu cu Mihail împărat lângă Odriiu, și-l birui și periră mulți greci. Împăratul încă abii scăpă, și toată avuțiia împărâtească și grecească o apucară șchéii.

98v Și² de-acia fără pesteală se sculă | cel [cu] nume și cu nărav de leu³, ce mînca carnea oilor lu H[risto]s. Iară Mihail,

⁷ Întregul alineat reprezintă un pasaj introdus, în cap. [102], de traducătorul bulgar din *Cronica* lui Zonaras.

⁸ La 26 iulie 811.

⁹ Acest act de o cruzime neobișnuită este înfățișat în miniatura nr. 51 din manuscrisul de la Vatican al *Cronicii* lui Manasses (vezi Iv. Duicev, *Миниатурите на Манасиевата летопис*, Sofia, 1962, f. 145v).

¹⁰ Precizarea lui Nichifor; de la 31 octombrie 802 pînă la 26 iulie 811.

¹¹ Rănit grav în aceeași luptă, Σταυράκιος (sl. СТАВРАКІЕ) fu aclamat provizoriu împărat și dus la Constantinopol, unde urma să se ia o hotărîre definitivă; în cele din urmă, la 2 octombrie 811, cumnatul său Μιχαήλ Παγγαβέ (sl. МИХАИЛЪ РАГАВЕН; copia utilizată de Moxa avea, probabil, numele deformat: РҮГАВЕН) fu proclamat împărat. *Stavrakios* abdică și, călugărindu-se, muri peste trei luni (Ostrogorsky, *Histoire*. . . , p. 226).

68.¹ Adaosul traducătorului bulgar, în cap. [103], din Zonaras.

² Manasses.

³ Sl. ЛЪК БУ ЗЛОМЕНИТЫН.

deaca văzu că vine leul cel cu nărav de fiară, se duse de voe-și și lăasă scaunul celui ce-i bat mulți pizmă, muncitoriului. Fugi, de se duse, de nu-l știu nime ce se féce. Și domni 2 ani⁴.

69. ÎMPĂRĂȚIA LUI LEU ARMEANUL ȘI LUPTĂTORIUL ICOANELOR¹

99r Acesta Leu era rudă de armean. Și iară ivi acesta mărăcini
pre creștini și odrăsliră mai ascuțiți decit întiu, de înghimpa
ce se închina sfintelor icoane și ca un șarpe
căsca gura și-ș vărșa veninul pre obrazul lu H[risto]s și a lui
Maică preacurată cu hule grozave. Și ardea icoanele sfintilor și
cerca pretutindenea vârtoapele² pre unde era beséreci și lăcuite
de părinți, de rău-i învăluia. Și plîngea pretutindinea toți.

99v Acesta Leu vru să piarză ruda lui Mihail toată și-i
scopi un fecior, Nichita³; apoi fu patriarh, de-l chema Ignatie⁴,
în schimbul vieții.

Aduse-și aminte de cel | părinte ce pror[o]cise d-inșii.
Deci se teme de Mihail dentru Amorea⁵, de să nu se scoale
să-i ia împărăția. Deci-l băgă legat în temniță, că vrea să-l
piarză. Ce pre cine-l feréște Dumnezeu, în desert cugetă
rău mintea omenească! Că Mihail se nădejdiiia pre cuvîntul
celui părinte sfînt. Deci descoperi și goli și arătă lu Ipatie
postélnicul⁶: cumu i-au pror[o]cit acel părinte minunat și

⁴ Precizarea lui Nichifor: 1 an, 9 luni și 11 zile (orig. gr.), respectiv 2 ani (textul sl. alăturat); de la 2 octombrie 811 pînă la 11 iulie 813, cînd a abdicat, intrînd într-o mănăstire.

69.¹ Gr. εικονομάχος, sl. ИКОНОБОРЕЦЪ.

² Sl. ВРЪТНИ (sg. ВРЪТОПЪ „peșteră”), orig.: σπήλαια (v. 4668).

³ Orig.: Νικήτας (sl. НИКИТА).

⁴ Orig.: Ἰγνάτιος (sl. ИГНАТИЕ), patriarh al Constantinopolului între anii 847—858 și 867—877.

⁵ Orig.: τὸν Μιχαήλ ὡς ἦν ἐξ Ἀμορίου (nom. Ἀμόριον; v. 4685); sl. Мнѣхана, иже бѣ ѡ(т) ѿморіа, așadar, genitivul slavon a fost luat drept nominativ.

⁶ Orig.:

πρὸς τὸν τῶν οἰκῶν φύλακα τὸν ἐν τοῖς ἀνακτόροις
(πατίαν λέγομεν αὐτὸν κατὰ Ῥωμαίων γλώσσαν)

(v. 4696—4697; nom. πατίας); sl. КЪ ХРАНИТЕЛЮ ДОМОМЪ ЦР(С)КВН(М)Ъ,
ПАПІА ЖЕ НАРНИЦЕТ СМ ТЪ ПО ГРЪЧЪСКОМЪ СЪЗЫКОУ. Copia lui Moxa era,
probabil, aici defectă (*ПАТІА, în loc de ПАПІА; vezi mai jos, unde cuvîntul
este redat corect: *papie*), astfel că denumirea rangului πατίας (lat. med. *papias*,
sl. ПАПІА) „custos Palatii apud Byzantinos Imperatores” (Du Cange, *Glossarium
mediae et infimae latinitatis*, t. V, Paris, 1845, p. 68) a devenit *Ipatie*.

100r bătrîn sufletesc, chicnos cu pénele de aur⁷, cînta dumnezeiaște, cărunt cu pă|rul și cu mintea⁸. Și altă încă zise: „De nu veți grăbi, eu voiu spune pre toți cîți-s hitlêni împăratului“⁹.

Deci strînse papie ceată, toți cu arme și-i băgă în besérecă demăneața, într-o zi de nașterea lu H[risto]s¹⁰. Deci viind împăratul la besérecă, ei năvăliră și-l jungheară. Așa peri Leu Armeanul, vrăjmașul creștinilor, răsipitoriul icoanelor și al legiei¹¹.

100v De¹² moartea lui scrisese și Sevila de demult, că se află o carte a ei în curtea împărătească, de era scrise multe | pror[o]cii de domni și era obraze de fieri și de oameni scrise în carte. Și era un leu și sta un om, de-l împungea cu o suliță și trecea sulița prentro slovă, anume her¹³. Atunce zise Chiestor filosoful de acel her: „Într-o zi de nașterea lu H[risto]s va peri un-părat (de) va chema Leu“, cum și fu.

Și au domnit Leu 7 ani¹⁴.

⁷ În orig. și în textul sl. această metaforă este inclusă în fraza de la începutul alineatului: gr. τοῦ χρυσοπτέρου κόκνου (v. 4684), sl. ЗЛАТОПЕРАДГО КИКНОСА (lebdădă).

⁸ Traducerea nu prea exactă a sintagmei precedente: τὰς ἱεράς προρρήσεις/τοῦ θαυμασίου γέροντος (v. 4683–4684), sl. сѢ(н)НАД ПРОРЕ(ч)НІА ДИВНАДГО УНОГО СТАРЦА „prezicerile sfinte ale celui minunat bătrîn“.

⁹ În ms.: ἸΠΠΑΤΟΥ(Λ)ΛΟΥΗ. Traducerea la fel, nu prea exactă a versurilor:

καὶ σὺν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ τὸ δρᾶμα συσκευάζει
καὶ σκόφον τῆς ἐπιβουλῆς ἀρτῦει τῷ κρατοῦντι—

„Simul una cum ipso et per ipsum, rem totam componit, et insidias imperatori struit“ (v. 4698–4699); sl. и съ нн(м) и т'ѣмъ д'ѣло съ-СТАВЛ'ѢТЬ и ЧАШЖ НАВ'ѢТНЖЖ РАСТРАЕТЬ ДРЪЖОЩОМОУ (mss. S și V: ДРЪЖЖЩОМОУ).

¹⁰ La 25 decembrie 820 (Manasses însă nu precizează că era ziua de Crăciun).

¹¹ Frază adăugată de Moxa.

¹² Legendă preluată din Zonaras.

¹³ Litera chirilică Х (h).

¹⁴ Precizarea lui Nichifor: 7 ani, 5 luni și 14 zile (orig. gr.; variantă: 15 zile), respectiv 7 ani și 5 luni (textul sl. alăturat); de la 11 iulie 813 pînă la 20 decembrie 820, deci 7 ani, 5 luni și 10 zile.

70. ÎMPĂRĂȚIA LUI MIHAIL

101r Mihail fu domn, în loc de ⁷legat, și den temniță eși, în scaun de împărăție șezu. Acesta încă nu se închina icoanelor, ce iară nu le răsipiia, nice pre alții opriia să nu se închine.

Și avea de multe ori dosadă de turci ¹, și le ² oborîia stolurile și le prăda țara. Deci avea ponos că e blaznă și fri-cos, iară el tînjiia rău de-acăea și să scîrbiia, că năvăliia mult rău de multe părți asupra-i.

101v Atuncea se rădica Thoma, cela ce-i spuse cel părinte semn rău, cu mulțime de greci și-ș rădică nume de împărat, că era ciudat și înfricoșat cu îndrăznire ³. Ce de nu va puterni-cul Dumnezeu răilor să stea în timp[ni]șu, ca un painjin le e puterea și sfatul omenesc.

De la Thoma nu avea ajutor ⁴, ce vrea să-i fie nădēja pre striini, ce nu putu. Că avea Mihail priiatin bun pre Mur-tag, domnul șchéilor⁵. Deci-i porunci de veni cu oști și birui pre Thoma, și fu prins viu. De-acii se stinse lumina ochilor.

Mihail domni 8 ani⁶.

71. ÎMPĂRĂȚIA LUI THEOFIL

102r Theofil ¹, cînd vrea tată-său Mihail² să-l însoare, el adună / féte frumoase de pren toată țara într-o casă, și mērse să-ș aleagă. El văzu o fată preafrumoasă și înțeleaptă.

70. ¹ *Arabi*; orig.: τοῖς ἐκ τῆς Ἰαγὰρ (v. 4713), sl. *αγαρηνο(μ)*, dat. pl. ² Grecilor (!)

³ *Θωμας* (sl. *Qwma*), slav din Asia Mică (*Toma Slavul*, dîndu-se drept Constantin VI, fiul detronat al Irinei, a fost încoronat împărat de către patriarhul Antiohiei, cu sprijinul califului al-Mamun (a doua jumătate a anului 821), și a început un adevărat război civil.

⁴ Traducerea corectă: „Thoma, neavînd ajutor de la Dumnezeu ...“ (orig., v. 4740).

⁵ *Omurtag* (în textul sl. corupt, de asemenea: *Муртагъ* cf. ed. Bogdan, p. 163, și *Glosar*, p. 319, unde numele e glosat *Murtag*). Această propoziție și începutul celei următoare traduc adaosul din versiunea mediobulgară, cap. [105], extras din Zonaras.

⁶ Precizarea lui Nichifor: 8 ani, 9 luni și 9 zile (orig. gr.), respectiv 8 ani și 9 luni (textul sl. alăturat); de la 25 decembrie 820 pînă în octombrie 829.

71. ¹ Gr. *Θεοφίλος* (sl. *Θεοφιλη*). De aici începe un lung pasaj ce pare a proveni din *Cronica* lui Simeon Magistrul și Logofătul.

² Orig.: „mama sa, Eufrosina“.

deci grăi cătr-însa cu ispită: „Pentru muiare au venit răul în lume“.

Ia răspunse cătr-însul: „Adevăr iaste, și pentru muiare au intrat și binele în lume“, cum³ ai zice: „Pentru Evva răul și pentru pr[e]c[i]staa Mariia binele“.

102v Auzi împăratul și se miră, de zise⁴: „Eu mai înțeleaptă muiare de mene nu voiu lua“, și dède mărul cel de aur, ce | era semn de nuntă, unii fête, anume Theod[o]ra⁵.

Casiia⁶ zise cătră Theod[o]ra: „Dobîndiși împărăția lumească! Și eu voiu nevoi să fiu împărăteasă!“ De-acii se făcu călugăriță și s-au închis într-o chilie, de au petrecut viață îngerească. De-acia au dobîndit împărăția lu H[risto]s.

103r Theodora se cunună cu Theofil. De⁷ aimintrea era om bun și nu iubiia strîmbătățile, și pre H[risto]s proslăviia și pr[e]c[i]staa Maică. Iară icoanelor nu se închina și pre ceia ce se închina, elu-i văluia. | Că scoase pre Methodie⁸ den patrierșie⁹, de-l tremese cu doi tîlhar[i] într-un ostrovel, să chinuască într-o peșteră. Un tîlharu muri, de au răbdat în putoare ca-ntr-o muncă.

Și Theod[o]r¹⁰ și Theofan¹¹, niște sfinți părinți, stîlpi dreptei legi, de răzima cu a lor învățătură lumea de credere pînă acmu, elu-i bătu rău și le scrise sémne în obraze, slove de ponoslu¹². Așa-i era lui Theofil viața încremenită de a se închinarea icoanelor.

103v Iară dreptate avea, că veni | o muiare văduo, de jelui pentru un boiarin, că ș-au făcut casă și i-au astupat feres-

³ Propoziție adăugată de Moxa; aici scris **Μαρίκ** i.l.d. **Μαρίκ**.

⁴ La fel.

⁵ Gr. Θεοδώρα (sl. **ΘΕΟΔΟΡΑ**).

⁶ Gr. Κασία (celebra poetesă bizantină, 830 — sfîrșitul secolului IX).

⁷ Manasses, cap. [106].

⁸ Gr. Μεθόδιος (sl. **ΜΕΘΟΔΙΕ**).

⁹ Adaosul lui Moxa (abia mai tirziu, Methodie a devenit patriarh).

¹⁰ Gr. Θεόδωρος (sl. **ΘΕΟΔΩΡ**).

¹¹ Gr. Θεοφάνης (sl. **ΘΕΟΦΑΝ**).

¹² „C'est ainsi que les deux moines palestiniens Théodore et Théophane [frați], qui apparaissaient, depuis la mort de Théodore de Stoudion, comme les principaux champions des icônes, furent d'abord exilés, puis ramenés à Constantinople, où l'empereur leur fit graver sur le front, au fer rouge, des vers injurieux qu'il avait fait composer tout exprès: de là le nom de *Grapti*, qu'ils ont reçu dans les écrits hagiographiques“ (Ch. Diehl, in *Le monde oriental*, p. 303—304; cf. Ostrogorsky, *Histoire...*, p. 239). Fraza următoare, adăugată de Moxa.

trile cășcioareei, de șade în-tunérec. Împăratul cercetă de află bine, deci zise de răsipiră casa lui Petrov¹³ boiarinul pînă în temelie și pr-insul scoaseră în mijloc de tîrg, de fu bătut foarte.

104r Altă încă să spuncem, cum nu avea lăcomie pre avuție. Că previia pre mare dentr-un foișor, el văzu o corabie viind preaîncărcată, veniia cu mare nevoe, și știu | că iaste negoțul împărătéseei. Și o chemă atunceși, de o certă și-i zise: „O, [îm]părătéasă, în ce viață ești cu cinste și cununată de împărat, au nu-ți soséste? Ce ai luat hrana săracilor, de negoțetorești și precupești?” Și zise de aprinseră corabiia, și arse cu totul negoțul.

De va vrea neștine să se adeverească eftenșugul¹⁴ lui, să auză:

104v Căzu odată o iarnă prea geroasă, de îngheță marea pînă într-adînc. Și curînd veni căldură, de se dejgheță. De-acii se | rupseră sloii și se ezi marea lingă cetate, și se nălțară sloi pre sloi, pînă covîrșiiia turnurile, și era trăsnete și urlete, de-ț părea că piare lumea. Cînd se sloboziră în jos, ei sparseră o bucată mare de zidul cetăției. Iară Theofil atunce abātu, de nu căuta să rămie ceva dentru avuție-ș, ce păzi de noi acea spărtură de cetate.

105r Theod[o]ra¹⁵ pre ascuns ținea sfintele icoane și se închina lor și coconii-ș pre furișu-i învăța să se în|chine, derep-ce că era brudii, nu le zicea icoane, ce le zicea păpuși. Iară împăratul Theofil foarte-i certa și-i ferii de acéea.

105v Și-i¹⁶ era drag a ceti la scripturi, deci afla cuvinte scumpe și nu se afla nime să i le spue. Iară un postélnic¹⁷ lăudă pre părintele Methodie că știe tot. Și-l aduseră den legătură, ce-i¹⁸ căzuse dinții și măsélele de răul peșteriei. Atunce se ivi lumina de învățatură lui Methodie, ca un mărăgăritariu den scoică și ca un | luceafăr de supt nuori, că¹⁹ zice: „Nu

¹³ Orig.: Πετρωνάς (sl. ПЕТРОНА; în text, acuz. ПЕТРОНЪ).

¹⁴ Orig.: τὸ μεγαλόφυχον „magnificentia“ (v. 4805), sl. ВЕЛИКОДОУШНОЕ.

¹⁵ Acest alineat se regăsește, în parte, în *Cronica* lui Simeon Magistrul și Logofătul.

¹⁶ Manasses.

¹⁷ Orig.: εἰς τῶν προκοίτων „quidam ex proceribus“, tradus greșit în sl. ЕДН(Н) W(Т) СЪШІН(Х) ВЪ ПОСТЕЛН; (vezi I. Bogdan, *Glosar*, p. 369, s.v. ПОСТЕЛНЪ, unde termenul grecesc este tradus prin lat. *excubitor* „santinelă, paznic“).

¹⁸ Propoziție adăugată de Moxa.

¹⁹ La fel.

se poate ascunde cetatea stînd în vîrfurile muntelui". Deci-l ținea la așternut și-i gusta cu dulce den izvorul de mîiere învățători bune, cuvintele lui, și-l ținea ca o piatră luminată în curtea lui. Și se adăpa împăratul ca den apa Nilului cu șipocul²⁰ de aur.

Și au domnit Theofil 12 ani²¹.

[72.] ÎMPĂRĂȚIA LU MIHAIL, FECIORUL LUI THEOFIL ȘI AL THEOD[O]RIEI

106r Trecu și acesta valea cea de moarte, ce pre nime nu-l trece, | și-ș dède cununa fiu-său, lui Mihail. Ce încă era cocon mitiutel, deci era Theod[o]ra de tocmiia toate în-pără-ția fiu-său. Și pînă atunce cinstia prentre-ascu[n]s sfintele icoane, iată Nicodim zicînd cu dreptul¹. Iară ca o pasere ce-și hrănește pușorij-și-i pitula pînă trecu vînătoriul, atunce strigă chear cu glas de bucin ferecat cu aur și-ș arată sămă-nătura den inimă.

106v Deaca trecu iarna, și înflori primăvara, că strînse | săpă-tori și lucrători, de scoaseră den rădăcină acea eresă a celor luptători de icoane² și se sămănă pravoslaviia, și slobozi doamna toți de pren toate legăturile și se smeri lor, de féceră rugă drept Theofil³; nevoi-se și adeveri că l-au ertat Dumnezeu.

Și⁴ dède iară scaunul de patrierșie lui Methodie, iară pre Ioan-[î]⁵ scoase, că era eretic. El puse pizmă, de îndemnă

²⁰ Poate, greșală a copistului i.l.d. *șipot*.

²¹ Precizarea continuatorului lui Nichifor: 12 ani, 3 luni și 20 de zile (orig. gr.), resp. 12 ani (textul sl. alăturat); din octombrie 829 pînă la 20 ianuarie 842.

72.¹ Traducerea exactă: „asemenea lui Nicodim“ (aluzie la personajul din *Evanghelia după Ioan* [III, 1–20, XIX, 38–42], fruntaș al iudeilor și ucenic secret al lui Iisus, care, împreună cu Iosif din Arimateea, l-a înmormintat).

² *Iconoclaști*.

³ La conciliul de restaurare a cultului icoanelor (februarie 843), împăratul defunct n-a fost supus anatemei, prelații acceptînd, „sans discuter le pieux mensonge, par lequel on affirmait qu'à l'heure suprême l'empereur s'était repenti de ses fautes“ (Ch. Diehl, în *Le monde oriental* . . . , p. 305).

⁴ Alineatul ce urmează relatează un episod ce se găsește în *Cronica* lui Zonaras (evident, și în *Viața lui Methodie, patriarhul Constantinopolului* — vezi *Viețile sfinților*, vol. X, ed. Nifon N. Ploșteanu, București, 1905, p. 658–684); Methodie, supranumit Confesorul, patriarh al Constantinopolului din a. 843 pînă în 847, a fost conducătorul restaurării cultului icoanelor.

⁵ În ms.: **Іѡанна**.

107r ș-alții răi ca și el, de pîrîia pre Methodie că au curvit cu o muiare, | și se adună săbor de acéea. Muiarea sta de față de vădiia, iară părintele se goli înaintea tuturor, de-l văzu săborul, că-i era veștejite mănuntaele, de numai ce avea de udat. Deci se rușinară ca nește cîni pîrîșii, și muiarea încă spuse pizma lor apoi adevăr.

107v Întru⁶ zilele lui Mihail s-au creștinat șchéii, că prinsese grecii într-o oaste o sor a domnului șchienenesc, deci o învățară carte și o creștinară. Apoi o scumpără frate-său | de la greci. Ia boteză și pre frate-său creștinéște. Cînd știură alți șchéi, ei săriră spre domnu-său, să-l ucigă. Elu-i birui, de-acii scrise la Mihail, de-i tremése un părinte mitropolit, de-i boteză pre toți, unii de voe, alții de nevoe. Atunce au fost de la Adam ani 6352⁷.

108r Mihail, pînă fu supt ascultarea mîne-sa, el era bunîșor și purta cirna Theod[o]ra cu mare cinste. Iară deaca crescú Mihail și veni în vîrstă, el lipi | pre lîngă el niște hlapi și smîrzi și uncheașu, frate mîne-sa, de-l chema Varda⁸, plin de toate hitleniile, de purta pre împăratul cumu-i era lui voia și-l féce de-și goni mumă-sa de la dinsul. Iară⁹ ia, cînd vru să se ducă, adună toți boiarii, deci lăsă în mîna fiu-său, împăratului, 1200 de chindinare de aur — un chindinar iaste 150 de litre¹⁰ — și 3000 de chindinare de argint și alte ferecături multe, și eși den curte.

108v Deaca se | văzu Mihail volnic, el curînd răsipi acea avuție toată, cum nu se cădea, balamuților, hoților, măscăricilor. Și cu multe răotăți îndemnă Varda pre împăratul de junghe pre Theoctist logofetul, om bun și priitoriu împăratului. Theod[o]ra-i blăstemă și amîndoi să pață ca Theoctist.

109r Mihail¹¹ se îndeletni[ci]ia cu jocurile, făcea vîrtelniță și se făcea sechirașu, de îmbla cu carul cu 4 cai, prindea cumătri, boteza fiini, | cununa, pînă svîrși și lăsă visteariul pustiu, bea de se îmbăta. De-acia se făcea patriarh, de băga muștariu

⁶ Alineatul reproduce un adaos la *Cronica* lui Manasses, cap. [107], extras de traducătorul bulgar din același Zonaras; relatarea este însă legendară.

⁷ Precizarea în versiunea sl. a *Cronografieii* lui Nichifor: 6360 ani (textul alăturat), ceea ce corespunde (dacă scădem 5500 ani) anului 860 e.n.; data exactă a creștinării oficiale a bulgarilor este 864 (vezi *История на България*, t. II, red. resp. D. Anghelov, Sofia, 1981, p. 231–219, 323–324).

⁸ *Bardas* (gr. Βάρδας, sl. Барда).

⁹ Zonaras.

¹⁰ *Chindinar* <sl. КЕНДИНАРЬ (<mgr. κεντηνάριον < lat. med. *centenarium*).

¹¹ Manasses.

într-un potir și cumeneca boiarii, cîntări cu curvele de iuboste scornia.

109v Deci, împlind așa și răsipind, Varda totu-l îndemna spre rău, de strică un copaci de aur, ce era făcut de Leu Preaînțeleptul^{11a}, și era tocmite paseri prin stîlpări, de cînta careaș în chipul ei, și doi lei tot de aur, și doi sturzi, ș-alte lucrure multe de aur, făcute de împărați bătrîni, de le scotea cînd venia soli de la alți împărați, să se mire. Elu le topi și făce galbeni, și dărui fiinii și măscăricii. Cei boiari buni și bătrîni, unii muriră.

110r Sosi și Varda chesar¹². De-acii făcea rău cumu-i era voia, ca și împăratul, nu numai ca pînă acia, ce încă nește spurcăciuni rele făcea, că încă curvia cu un fiastru-și ca cu muirea lui, | și știia orașul mai tot. Auzi și Ignatie patriarhul, deci-l învăța și-l îngroziia cu muncile vécilor. Ce era adevăr pilda lui Solomon: Certarea¹³ nebunului fluer iaste¹⁴.

De-acia aruncă pizmă cu vrăjmășie Varda pre părintele, în loc de bl[a]godarenie. Deci veni odată să se cuminece cu alți. Ignatie-l obidi și-i zise: „Nu va lua vasul spurcat mir sfînt!”

110v El se mînie, de-l scoase den scaun și puse pre Fotie. De-acia făce rău mult lui Ignatie, ce culrînd se osîndi, că purcése împăratul în oaste, să se bată cu turcii^{14a}. Varda bătea să fie împărat și păzia den zi în zi, ca să-l poată piarde. Mihail știu și zise lu Vasilie Machedon de-l junghe, mergînd în oaste.

111r Să spunem puținel de Vasilie, că era den Machedonia, fecior de oameni méseri, și fură robiți de șchéi¹⁵. El sugea țîță atunce și secera muma lui în cîmpu stăpînilor. Coconul zăcea pre miriște și venia un vîltur de-l umbrîia. | Mumă-sa-l gonia, el iară venia. Apoi-l lăsă, că precepu că e semn bun.

Deaca sosi în vîrstă, elu-ș părăsi maică-șă, de se duse în T[a]rigrad și se năimi pre la oameni, de se hrănia. Noaptea

^{11a} Manasses: *Theofil*.

¹² Bardas a primit titlul de *caesar* (adjunct al împăratului) în a. 862.

¹³ În ms.: *ЧРЪТАРЪК*.

¹⁴ Traducere cu totul liberă a aluziei la *Pildele lui Solomon*, IX, 7: „Cel ce ceartă pe batjocoritor își atrage disprețul, și cel ce dojenește pe cel fărădelege își atrage ocară”.

^{14a} *Arabii* (în Creta, a. 865; Ostrogorsky, *Histoire...*, p. 260).

¹⁵ „Basile descendait d'une famille vraisemblablement arménienne, établie dans la thême de Macédoine, et il avait grandi dans la pauvreté le plus extrême” Ostrogorsky, *Histoire...*, p. 259–260). Următoarele propoziții, pînă la sfîrșitul alineatului, sînt din Zonaras.

durmiia la o besérecă, anume s[ve]ti Mochie¹⁶. Atunce veni sfîntul de grăi preotului¹⁷: „Ce dormi, de nu te scoli să bagi pre împăratul în casă?”

111v Elu se sculă și merse la besérecă, de văzu un om spărtigos, cu néște mini groase, dîrmînd pre pămîntul gol. Lui i păru o vedére, | deci se turnă. Lui i veni pină a treia oară și-i spuse apoi: „Cine doarme aciia, el va fi împărat!” Atunce merse de-l deșteptă și-l duse în casă-ș cu ciste mare.

Și¹⁸ avea preotul un frate, (de)slujiia la un boiarin mare, de-l chema Theofiliț¹⁹. De-acii-l déderă la boiarin; elu-l puse comis.

112r Atunce aduseră lui Mihail un bidiviu prea bun, dar den Misir²⁰, și nu se afla nime să-l poată încăleca. Iară Theofiliț spuse că are o slugă bărbată, și fu atunceș chemat Vașilie. Deci prinse calul de friu și-l și încălecă, și alergă cîtu-i fu voia. Atunce îl puse comis mare, și curînd sosi și postélnic mare²¹, și-l foarte iubiia împăratul. Și de-aciiia inceptu a uri pre Varda²².

112v Mihail²³, elu-ș păziia jocurile și berile și mîncările. Atunce veni un véstnic, de-i spuse împăratului că-i pradă cărăimanii²⁴ țara. El, drept să nu se spae boiarii și să nu părăsească jocul, alergă de sfărimă o oglindă ce era făcută de un filosof, | deci cît vréi căuta într-însa, tu vréi cunoaște, fie den ce laturi a toată lumea să se vrea rădica oști. O, nebulie, cîtă pagubă féce grecilor!

¹⁶ Manasses: Διομήδους (v. 5229, Nom. Διομήδης), sl. Дн(в)мидиѧ, Gen. (Nom. Днвмидѧѧ); manuscrisul utilizat de Moxa avea, probabil, numele corupt.

¹⁷ Manasses: τὸν νεωκόρον (v. 5229), sl. КЛЮЧА[рѣ] „clucer, (impr.) îngrijitor de biserică” (I. Bogdan, *Glosar*, p. 301). În continuare, Moxa transformă relatarea la pers. 3 în vorbire directă.

¹⁸ Următoarele două alineate provin din *Cronica* lui Zonaras (relatarea se găsește și la Simeon Magistrul și Logofătul).

¹⁹ Gr. Θεοφιλιτζης, sl. Θεοφιлицѧ.

²⁰ Această precizare nu se găsește nici la Zonaras, nici la Simeon Magistrul.

²¹ „Successivement cet homme devient grand-écuyer (856), puis, en 862, grand chambelan et patrice” (Ch. Diehl, în *Le monde oriental*... , p. 327).

²² Originalul spune exact invers: „Îl pizmuia caesarul [Varda]”.

²³ Manasses.

²⁴ Orig.: Σύρων στρατός (v. 5282), sl. сир'скыѧ вонскы „oștile siriene” (aluzie la luptele – în genere, victorioase – împotriva arabilor).

Atunce²⁵ déde Mihail o ibovnică a lui după Vașiie, anume Evdochia, și o cunună însuși și-ș déde cunun de împărăție lu Vasilie, să fie împărat. a

Odată jucă toată zua, sara beu, de se îmbătă. Oarecine, anume Vasilichin²⁶, lăudă pre împăratul că: „Jucași bine
113r astăzi și vârtejiși bine | calul la alca!“

El era beat, de se bucură, și-l dăruie pre acela cu pašmagii lui și-l puse să fie împărat. Vasilie sta de privia, și căută împăratul cu amar lu Vasilie. Atunce se spăre și adună ceată, și se rădicară într-acea noapte de uciseră pre Mihail, că-l aflară mahmur de vin, la așternut. Deci nu se putea apăra, ce fu jungheat acoloa.

Și au domnit Mihail împreună cu mumă-sa 14 ani, iară
113v însuși 11 ani²⁷. Și-l îngropară la mănăstire, | ce o chema Hrisopoli, lingă mumă-sa.

Așa era lui Mihail viața, numai ce bea și mânca și juca²⁸.

73. ÎMPĂRĂȚIA LUI VASILIE MACHEDONEANUL

Acesta¹ Vasilie, deaca stătu împărat, scoase pre Fotie den beserecă și déde scaunul iară lui Ignatie. Cercă visterele și nu află nemica, că vrea să dea leafă curției și nu avea de unde. Ce tremese pre unde afla avuție împărătească, răsipită de Mihail, de o strinseră și curind împlu visteriile.

114r Și² féce | 3 feciori: Constantin și Lăv³ și Alexandru.

²⁵ Următoarele patru alineate sint rezumate fie după Simeon Magistrul și Logofătul, fie după Zonaras.

²⁶ Simeon: **ΒΑΣΙΛΗΚΤΙΝΗΣ**, Zonaras: Βασίλινος.

²⁷ De la 20 ianuarie 842 pînă la începutul anului 856 (textul sl. al lui Simeon are 15 ani), respectiv de la această dată pînă la 26 mai 866 (deci, zece ani și cîteva luni); la data menționată, *Vasilie* a fost încoronat co-împărat, funcție pe care a avut-o pînă la 24 septembrie 867, cînd a asasinat pe Mihail III, proclamîndu-se singur împărat. Simeon spune, în textul alăturat, că Mihail a domnit singur 10 ani, iar împreună cu Vasilie 1 an și 4 luni; Moxa a adunat 10 + 1, renunțînd la luni și la menționarea duratei domniei în comun a celor doi.

²⁸ Frază adăugată de Moxa.

73.¹ Manasses, cap. [108].

² Zonaras.

³ Gr. Λέων, sl. (tradus) **ЛѦВЪ**, respectiv **ΛΕΟ** (vezi mai jos). Sensul propoziției la Zonaras este: „Filios tres Constantinum, Leonem et Alexandrum augustalibus coronis ornavit“.

Féce oaste întiiu Vasilie la caraimani⁴, și-l biruiră, de periră greci mulți, și puțin de nu peri și împăratul. După aceea tremese pre ginere-său Hrisofor⁵ și birui pre agaréni. Și iară se sculă însuș împăratul cu oști, de trecu la riul Efrathului și féce războiu cu turcii și cu man[i]heii⁶ și cu alte limbi, și-i birui Vasilie.

114v De-acii⁷ dobîndi cetățile cele tari și pline de bunăitate și se turnă cu multă avuție. Și de multe ori s-au bătut cu țăr[i] de pre împrejur, și totu-i biruiia Vasilie.

Atunce⁸ se tîmplă de fu cutremur mare, cîtu se răsiptia besereciile; împăratul le rădica. Și mulți ovrei creștină.

115r Și⁹ iaste o țară mare, ce se chiamă Rusi, spre miază-noapte. Deci tocmiră pace bună cu grecii și se făgăduiră că se vor creștina. Împăratul Vasilie tremise pre un părinte mitropolit să-i învețe | lége și să-i botéze. Atunce ziseră: „Pînă nu vom vedea mainte de la tine sémne minunate, nu vom créde, nice vom fi creștini!”

El zise de féceră foc, de-acii rădică mînilé în sus vl[a]-d[i]ca și zise: „Hr[i]stoase Doamne, proslăvește numele tău!” și aruncă ev[an]gh[e]liia în foc, de stătu vréme multă și nu arse. Rusii se mirară de putérea lu H[risto]s și se botezară toți creștinéște.

115v Un fecior a împăratului, anume Costantin¹⁰, el muri, și foarte tînjiia Vasilie | de el. Iară el era un călugăr de făr-

⁴ Zonaras: Κατὰ δὲ τῶν ἐν τῇ Κρήτῃ Ἀγαρηνῶν.

⁵ De fapt, cumnatul; Zonaras: τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Χριστοφόρον; sl. Χριστοφορѣ (probabil, copia utilizată de Moxa avea litera Т suprascrisă, ilizibilă).

⁶ Zonaras: κατὰ τῶν... Ἀγαρηνῶν... καὶ κατὰ τῶν Μανιχαίων.

⁷ Acest alineat pare a fi o parafrază a pasajului alăturat din Manasses.

⁸ Zonaras.

⁹ Cele două alineate următoare redau o legendă, înregistrată de Zonaras, privind creștinarea rușilor, care însă a avut loc mai târziu, după călătoria cneaghinei Olga (văduva cneazului Igor, pe atunci regentă), la Constantinopol, în a. 957, fie că ea a primit atunci noua religie, cum se admite de obicei (vezi, de exemplu, *История Византии*, red. resp. S. D. Skazkin, t. II, Moscova, 1967, p. 232), fie anterior, încă la Kiev, prin anii 954–955 (Ostrogorsky, *Histoire...*, p. 309); creștinarea oficială a Rusiei vechi a avut loc în jurul anului 988, sub cneazul Vladimir (vezi *История СССР*, t. I, red. S. A. Pletniova, B. A. Ribakov, Moscova, 1966, p. 500–511).

¹⁰ Acesta se născuse din prima căsătorie a lui Vasilie cu o macedoneancă, Maria; ceilalți trei fii, Leon, Alexandru și Stefan (care nu e menționat aici, devenit ulterior patriarh), s-au născut din căsătoria cu Eudochia (vezi Ostrogorsky, *Histoire...*, p. 261).

măca, anume Theod[o]r Sandavarin, și aduse nește vederi împăratului cu farmece. Deci-ș văzu fiu-său Costantin, unde veni călărăște și sărută pre tată-său, împăratul; de-acii fu nevăzut. Și alte sémne cu farmecele lui făcea; pentru acéa-l iubiia împăratul pre Sandavarin, iară Leont, fiul lui Vasilie, nu-l iubiia, ca pre un măscărici.

116r Sandavarin puse pizmă pre Leont; de-acii-l aromise să | poarte hangér pre ascuns: „Cînd iase la vînat împăratul, cîndai năvăleşte vrun hitlean sau vro fiară la tată-tău de pripă, iară tu să aibi cu ce-l sprijoni!“ El crezu și féce așa.

116v Sandavarin se apropie și la împăratul, de-i zise: „Păzêște-te, că fiul tău Leont te dibuiăște să te piarză, ca să-ți ja împărăția, și te va năvăli acum la vînat! De veri să crezi, cearcă-l, că veri armă hitleană găsi ascunsă la dinsul!“ cum și fu. De-acii se mîlnie împăratul, deci-l băgă în temniță. Și au zăcut vréme multă și nece un boiarin nu putea întoarce pre împăratul să iarte pre fiu-său.

Odată féce împăratul ospăț boiariilor. Deci la masă, unde cinstiia, era o pasere într-o culvie, de auzi afară unii plîngînd pre Leo. Paserea den culvie încă striga: „Leo! Leo!“

117r Auziră de la masă boiarii și-ș aflară de-aciiia prilej și începură a plînge și a ruga pre împăratul, și-i zicea: „Doamne, ceastă păsărue | ce e desupra noastră, unde nu véde pre Leont, ia-l strigă pentru noi, că noi sintem oameni de mîncăm și bem depreună cu domniia-ta și aminte nu ne aducem de-nsul, și atîta vréme închis în temniță. Ce ne rugăm, iartă-l, că-ț iaste fiu!“ Atunce-l ertă și-i déde împărăția-ș.

117v Și eșiră la vînat: un cerb mare năvăli la împăratul, de-l luo de brîu în coarne pre Vasilie și vrea peri atunceș. El grăbi un voinic, de tăe | brîul împăratului cu sabia și uidi. De-acii, în loc de cinste, că-i scoase capul den perire, el zise de-i tăiară capul și-i puse prihană că au scos sabiia spre împăratul.

Și Vasilie de vătămătura cornului cerbului puțină vréme trăi și muri. Și au domnit 20 de ani¹¹.

¹¹ Zonaras: „ A domnit împreună cu Mihail un an, iar singur nouă sprezece“; de la 26 mai 866, apoi de la 24 sept. 867 pînă la 29 august 886

74. ÎMPĂRĂȚIA LU LEU PEAÎNTELEPTUL¹

Pre² urmă lăsa împărăția lu Leu, fiiu-său. Și au făcut războaie cu șchėii și cu frıncii și cu turcii³. Deci aorea-l biruia, |
118r aorea-i biruia.

Și era om bun și înțelept, și zidiia besereci multe și frumoase întru lauda lui Dumnezeu și a sfinților. Și⁴ merseră într-o zi, de Rosalii, la besereca lui s[ve]ti Mochie, să se închine. El năvăli den oltar un om, de lovi pre împăratul cu un băț în cap, de-i crepă capul rău. Și se spăre că va muri, și-i curea sînge mult. Și fu prins omul de boiari, de-l munciră mult, și pre nime nu vădi, că era cu duh necurat. Iară un |
118v părinte călugăr, de-l chema Marco⁵, el mîngia pre împăratul cu cuvinte den psalmii lui D[a]v[i]d⁶ și-l bucura, de-i zise: „Să știi, împărate, că veri împărăți de acum 10 ani!“ În zi ce fu lovit, într-acăea zi muri⁷.

Acesta Leu, pentru că nu făcea feciori, el ținu pînă a patra muiare, ce avu certare pentru acăea de cătră Nicolae patriarhul. Elu-l scoase den scaun și puse pre un părinte
119r bun, dentru coconie petrecut tot în călugărie și | om prea-știutoriu⁸. Deci multe lucrure bune au tocmit, și de a patra nuntă, carele va călca légea⁹.

Leu au domnit 30 de ani¹⁰.

74.¹ Gr. Λέων ὁ Φιλοσοφάτος, sl. ЛѦКЪ ПРѦМЖДРЪИ (titlul după versiunea mediobulgară a lui Manasses).

² Zonaras.

³ Zonaras (în trad. lat.): „Turcos Istrum accolentes, qui et Ungari vocantur“.

⁴ Manasses, cap. [109].

⁵ Gr. Μάρκος, sl. Марко.

⁶ Manasses spune doar că avea darul prorocirii.

⁷ Manasses (în versiunea slavonă): „Și după ce a spus acestea, tăcu, iar împăratul îndată scăpă de rană și de durere“. Într-adevăr, „en 903 Léon manquit d'être assassiné dans l'église de Saint-Mocius. . .“ (Diehl, în *Le monde oriental*. . ., p. 447); însă nătoșindu-se, a mai domnit pînă în a. 912.

⁸ Confesorul lui Leon, *Eftimie*, „un personnage aussi borné que pieux (février 907)“ (Ostrogorsky, *Histoire*. . ., p. 287).

⁹ Sensul pasajului respectiv din Manasses (v. 5401–5403) este: „Hic de mandato divino ecclesiam ad unitatem reduxit, multipliciterque distractam ac in partes divisam propter delictum Leonis quartas ad nuptias progressi“ (*Breviarium*. . ., p. 230).

¹⁰ Precizarea din textul completat al lui Nichifor (versiunea sl. alăturată): 25 de ani și 8 luni, respectiv de la 29 august 886 pînă la 12 mai 912.

75. ÎMPĂRĂȚIIA LUI ALEXANDRU, FRATELE LUI LEU ȘI AL¹ LU COSTANTIN, FECIORUL LU LEU

119v La moarte-ș lăsă împărăția frăține-său, lui Alexandru, și fiu-său, lui Costantin. Atîta el zise Leu, la moarte-ș: „Văz pre Alexandru, 13 luni dată-i viață“. Și fu așa, că numai ce bea și mînce și se răpousa, iară în grija | altor valuri nu se amesteca. Și se veșteji ca o floare: numai ce domni 1 an și o lună².

De-aciaa însuși împărat Costantin, ce era tinerel de 7 ani, de nu putea derepta cîrma de domnie. Ce era un boiarin bun și bătrîn, (de-) chema Roman Lacapin³, de-acii purta acela grijea.

Atunce se rădică un fecior a lui Andronic Duca⁴, de adună voinici și se ispiți să apuce domniia, ce mainte-l apucă arma și-i se vărsă sîngele.

120r După | acéea se rădică un boiarin, anume Foca Lev, și era atunce voevod pre toate cétele⁵. Deci văzu pre Roman întru atîta cinste, elu se făcea încă a fi priiatin împăratului. Deci adună oști mari de pretutindinea, den Licaon, den Frighiia, den Iveri, den Pamfilia, den Misiia, den Siriiia, den Chilichiia⁶, de era mulți, cită frunză și iarbă⁷. Iară pre ascuns el vrea să fie el, Foca, împărat.

75.¹ Greșit, i.l.d.: a.

² Precizarea din textul completat al lui Nichifor (versiunea sl. alăturată): de la 12 mai 912 pînă la 6 iunie 913.

³ Gr. Ῥωμανός Λακαπηνός, sl. Романъ Лаканинъ, amiralul șef al flotei; fraza pare a fi o prescurtare din Simeon Magistrul și Logofătul.

⁴ În ms.: Лoука, i.l.d. Дoука; Manasses precizează: Constantin, fiul lui Andronic Duca (Ἀνδρόνικος Δοῦκας, Ἀνδρονικъ Дoука),

⁵ Orig.: Φωκᾶς ὁ μάλιστα (ὄνομα τοῦτω Λέων) (v. 5468), sl. Фoука (v: Фoкa) магистръ, емоуѣ нма Лъвъ (S: Лъвъ).

⁶ Orig.:

ἐκ Λυκαόνων, ἐκ Θρακῶν, ἐκ Κόλχων, ἐξ Ἰβήρων, | ἐκ Παμφυλίων, ἐκ Μυσῶν, ἐκ Σῶρων, ἐκ Κιλικίων (v. 5486–7); sl. w(т) Ликаонъ, из' Θραкиѣ [probabil manuscrisul utilizat de Moxa avea acest nume deformat], из Коло(х) [Nom. gr. Κόλχοι, sl. Колъхи omis de Мoxa], из Икер', w(т) Па(м)филиѣ, w(т) Мисѣѣ, w(т) Сириѣ, w(т) Киликиѣ.

⁷ Orig.: ὡσεὶ θαλάσσης ψάμμων (v. 5488), sl. какъ мор'скыи пѣсъкъ „ca nisipul mării“. Moxa a tradus, deci, cu o imagine românească, potențată în versul eminescian:

„Cînd văzui a lor mulțime, cită frunză, cită iarbă,

Cu o ură ne-mpăcată mi-am șoptit atunci în barbă“.

(*Scrisoarea III* [1881]). *Dicționarul limbii române* al Academiei Române (red.

120v Așijderea și Roman, de elu-ș să făcea a purta grijea împăratului, iară dntu adîncul inimiei lui el bătea să fie împărat. Deci tocmi de venia aprozi de la Foca, de-i spunea necredința cătră împăratul, deci-l sfătui Roman de scrise carte la voinici și arătă prietniciaa lui Roman și hitlensugul Focăi. Deci-l părăsiră și fu prins Foca, și-l urbiră. Iată-
goni Roman lupii, ca să-ș mănînce însuși oile și să spargă turma.

121r Atunce⁸ prădară șchéii țara grecească pî|nă lingă Ț[a]-
rigrad și luară Odriul⁹.

De-acii împăratulu-i părea că iaste cu bine Roman, deci încă-l mai îndrăgi. Deci tocmi de déde o fată-ș Roman după împăratul și, cînd fu nunta, Constantin cunună pre Roman, socru-său, să fie împărat. Domni pîna atunce Constantin 7 ani¹⁰.

76. ÎMPĂRĂȚIA LUI ROMAN LACAPIN¹

121v Cel cu minte adîncă, Roman, deaca se văzu înălțat în scaun de împărăție, pre ginere-său numai cu numele ce era de împărat, iară steagul și voia cu visterele domnia Roman, și celui ce avea pîne de sațiu se apucă de-a mîna-i și se sătura ai lui, iară sătulul rămase flămînd. Că începu Roman a scrie cărți de punea numele lui de împărat și a feciorilor, iară fiul împărătesc déde îndărăt.

resp. S. Pușcariu), t. II, Partea I, București, 1934, p. 182, s.v. *frunză*, citează expresia *cîtă frunză și iarbă* după Eminescu (versurile reproduce mai sus; vezi și *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, sub red. acad. T. Vianu, București, 1968, p. 216) și după Creangă: *Au început a curge furnicile. . . cîtă pulbere și spuză, cîtă frunză și iarbă* (P. 264 [*Povești*, Iași, 1890: *Povestea lui Harap-Alb*, 1877]); de asemenea, trimite la Ispirescu, L. 111 (*Legendele sau basmele românilor*, București, 1892, ed. princeps 1882: *Voinicul cel cu cartea în mînă născut*). Așadar, această frumoasă expresie populară, înregistrată în opera marilor noștri scriitori Creangă (1877), Eminescu (1881) și Ispirescu (1882) se găsește consemnată la Moxa cu peste 250 de ani înainte.

⁸ Fraza reprezintă un adaos al traducătorului bulgar, extras din *Cronica* lui Zonaras.

⁹ Gr. Ἀδριανούπολις, sl. Одринъ.

¹⁰ Precizarea lui Simeon Magistrul și Logofătul; din a. 912 pînă în decembrie 919, cînd *Roman Lecapen* a fost încoronat împărat.

76.¹ În ms.: *Calapin*.

Atunce veniră turcii întâiu spre dobînda țării grecești și o au prădat pînă la cetatea de Brusa. Și au fost atunce numărul ailor 6453 [945]².

122r Ce³, cîndu-i | părea lui Roman că ș-au toate întărit și tocmnit, atunce căzu și pierdu, că veni Costantin la vîrstă de bărbat și dobîndi minte. Deci se sfătui cu boiarii, căce că Roman prea îmbătrînise, deci-l scoaseră și-l féceră călugăr⁴. Și au domnit Roman 25 de ani⁵.

77. IARĂ ÎMPĂRĂȚIA LUI COSTANTIN, FECIORUL LUI LEU

122v

Deci pre feciorii lui Roman elu-i prinse Costantin și-i goli de toată avuția-ș și-i tremése să fie țărani | săraci. Și-ș puse voevod pre toate cetele pre Nichifor Foca¹ și pre Vasilie postelnicul².

Și născu-se fecior den Elena, fata lui Roman, de-l chema pr-insul Roman, pre numele moșu-său.

Și domni Costantin al doile rînd 15 ani³.

78. ÎMPĂRĂȚIA LUI ROMAN, FIIUL LUI COSTANTIN, NĂSCUTUL ÎN ORȘENICE¹

Lăsă-și Costantin la moarte domniia fiuu-său, lu Roman. Acesta se îndeletnicia cu ogari, cu țarași², cu șoimi, de goniia fieri și vîna paseri | și îmbla cum nu trebuia, iară cîrma și sfatul dedese a nește ticăiți și nebuni de-l ținea.

² Alineat din altă sursă. Este vorba despre lupta îndelungată împotriva arabilor, cu victoria generalului Curcuas de la Edessa, în a 944 (vezi: Diehl, în *Le monde oriental* . . . , p. 459; Ostrogorsky, *Histoire* . . . , p. 303—304).

³ Manasses, cap. [111].

⁴ Roman a fost detronat de fiii săi (cum spune Manasses), Stefan și Costantin, la 16 dec. 944, dar foarte curînd, la 27 ian. 945, aceștia au fost arestați din ordinul lui Constantin VII Porfirogenetul și exilați (vezi Ostrogorsky, p. 304), cum se spune, de altfel, la începutul capitoului următor.

⁵ Precizare din Simeon Magistrul și Logofătul; din anul 919 pînă în 944.

77.¹ Corect: *Varda Foca* (gr. Βάρδας Φωκάς, sl. Барда Фока, cum apare la Manasses), „domestic al șholiilor” din Orient; Nichifor Foca este fiul acestuia (vezi Ostrogorsky, *Histoire* . . . , p. 308).

² Parakimomenul (înalt demnitar, paznic al împăratului în timpul nopții) Vasilios, fiul nelegitim al lui Roman Lecapen.

³ Precizare din Simeon Magistrul și Logofătul; de la 27 ianuarie 945 pînă la 9 noiembrie 959.

78.¹ Gr. πορφύροφυτος, sl. барбороденъ; orșenic, urșenic „catifea” a fost explicat de B. P. Hasdeu din ital. oloserico (*Cuvenete den bătrîni*, I, București, 1878, reed. de G. Mihăilă, 1983, p. 226, 408, 528—529).

² „Băț ferecat pentru vinătoare” (*ibidem*, p. 424).

Atunce luară cărăimanii Critul³ și făcea dosadă uscatului, iară Foca Nichifor vovod scorni oști și trecu la Crit. Deci bătu pre caraimani și le prinse domnul viu⁴.

Atunce-i veni veste că i-au luat turcii Antiohiia. Turnă-se Nichifor și acolo, birui și pre aceia și scoase cetatea den mînilor⁵.

123v Deci încă fiind Foca în o[a]ste, Ro|man împăratul muri. Și domni 3 ani⁶, și lăsă mueriei, Theofaniei⁷, împărăția și coconilor. Deci fu vovod Nichifor, și iară fu mînat cu oștile la Siriia.

124r El era un procleat de hadîm, deci purta el puterea în sus, în jos de împărăție și nu iubii binele lui Nichifor⁸. Ce scrise carte la Ion Țimishi⁹, să vie ca să-l pue¹⁰ împărat. Țimishi era rudă Focăei și era bărbat bun și înțelept, frumos și om bun, deci spuse |sfatul evnuhului. Atunce se sfătuiră toți boiarii den curte, deci rădicară pre Nichifor împărat și-l iubi cu drag și împărăteasa Theofana, că pruncii lui Roman era tinerei.

79. ÎMPĂRĂȚIA LUI NICHIFOR FOCA

Nichifor era voinic și cu îndrăznire bună, tare în mîni și m[i]l[o]stiv, și se lipi de Theofana împărăteasa¹. Pre coconii lui Roman, pentru liubovul lui, elu-i ținea cu cinste.

³ Arabii stăpîniseră insula Creta un secol și jumătate (vezi Ostrogorsky, *Histoire...*, p. 310); eliberarea ei a avut loc în a. 961.

⁴ Sfirșitul adăugat de Moxa.

⁵ Cucerirea Alepului și a altor orașe de la arabi a avut loc în a. 962.

⁶ Precizarea din textul completat al lui Nichifor (versiunea sl. alăturată); din noiembrie 959 pînă la 15 martie 963.

⁷ Gr. Θεοφανώ, sl. Θεοφана. Despre această împărăteasă vezi povestirea publicată de Emil Turdeanu după mai multe manuscrise slavone, dintre care unul slavo-român de la sfirșitul secolului al XVI-lea (Arhivele Statului — București, nr. 740): *Le dit de l'empereur Nicéphore II Phocas et de son épouse Théophano*, Thessalonique, 1976.

⁸ Eunucul Iosif Bringas, parakimomen (vezi Ostrogorsky, *Histoire...*, p. 310—311).

⁹ Gr. Ἰωάννης Τσιμισχῆς, sl. Іоанъ Цимисхи.

¹⁰ În ms.: *pure*, cu *r* parțial șters.

^{79.1} Proclamat co-împărat la 16 august 963, pe lingă cei doi minori, fiii lui Roman II și ai Theofanei, Nichifor Foca s-a căsătorit cu aceasta peste o lună (Diehl, în *Le monde oriental...*, p. 467—468).

124v Avea Nichifor, pre lingă bărbăția | trupască, și cea
sufletească, că avea împreună dragoste cu s[ve]ti Athanasie
den S[ve]taa Gora Athonului. De-acii zidi beserecă și mănăs-
tire preamare și frumoasă, anume Lavra, și au fost atunci
numărul ailor 6482 [974]².

125r Și multe oști și războaie cu multe limbi au bătut, că au
îndereptat pre caraiman[i]³ și au plecat Siriia, și s-au închinat
Lichia⁴, și au dobândit Finichiia, și iară adaose greceasa
să fie grecească. Atunci prădară rusii | pre șchéi adoară cu
tocmala lui Nichifor⁵.

Așa era Foca de toate bun, ce numai ce-l smintiia că
ținea muiare pre Theofana, și-i era cumătră⁶. Și alta încă
se timplă, că fu foamete mare în Ț[a]rigrad, de sosi chila
de grâu cite un galben⁷. Împăratul avea jitnițe preamari
pline de pîne, deci zise să vînză de pînea lui cite 2 chile
într-un galben. Deci-l defăima țara, pentru că la Vasilie
Machidon încă fusese în zilele lui foamete mare, ce el învăță
125v de vindea | den jitnița împărătească cite 12 chile pre un
galben, de-ș scoase țara pre ușor de foamete.

Foca aruncă urgie pre Țimishi, pentru că-l vădise oare-
cine cu niște cuvinte réle, deci-l goni de la dins. Iară împără-

² Frază din textul completat al lui Nichifor (versiunea sl. alăturată dă anul 6469, resp. 961). Sf. Athanasie a ridicat Marea Lavră cu sprijinul lui Nichifor Foca, în a. 963.

³ *Arabi*.

⁴ Corect: *Chilichia* (ms. are **ΛΗΚΙΑ** i.l.d. **ΚΗΛΗΚΙΑ**, gr. **ὁ Κίλιξ**, sl. **КѠΛΗΚІА**), regiune în sud-estul Asiei Mici.

⁵ Propoziția reprezintă un adaos al traducătorului bulgar, în cap. [114], după Zonaras; cucerirea Bulgariei a avut loc în a. 968.

⁶ Traducere inexactă a pasajului manassian, al cărui sens este: „quamvis imperatrici spirituali cognatione iunctus esset, nihilo tamen minus ea matrimonio quoque carnali ausus est sibi copulare” (*Breviarium* . . . , p. 246).

⁷ Manasses: „ut medimnus (orig. **μέδιμνος**, sl. **КЪДЕМЪ** „găleată” — I. Bogdan, *Glosar*, p. 307) aureo nummo comparari posset” (*Breviarium* . . . , p. 246—247). „On nous parle, pour son époque, d'une grave hausse du coût de la vie et d'une dépréciation de la monnaie” (Ostrogorsky, *Histoire* . . . , p. 317).

teasa foarte tânjia dup-îns, de nu-i vrea vedea fața săva o zi. De-acii rugă cu hitlensug pre Foca, de-l chemă iară. Și era prea voinic și frumos Țimishi, deci vrea să moară Theofana, de nu-l vedea.

126r Și Foca foarte se păzia de Dumnezeu, că purta de-supra căftan de aur, iară pre lângă piiale cămașe de lână. Și așternutul lui era de olovrne, el se culca jos pre rogojină, și psaltirea nu-i trecea în zi. La muiare-și mergea rar, ce nu-i plăcea așa. Deci se însoți⁸ cu Țimishi și sfătuiră rău pre împăratul, ca Dalida pre Sampson⁹ și Tindarida bărbatului-și¹⁰. De-acii-l păziră de-l găsiră durmind jos pre un țol, și-l jungheară acoloa.
Și domni Nichifor Foca 6 ani¹¹.

126v

80. ÎMPĂRĂȚIA LUI IO[AN] ȚIMISHI

Țimishi puse cunună în capu-și de împărăție. Deci iar se spăreară prinprejur țările, și-i fugiia denaintea sabiei lui toți vrăjmașii, și de sulița lui se temea toate limbile. Și largi ocină grecilor de toate părțile, și luo de la rusi¹, de le dobîndi steagurile cu totul și pre Boris, domnul lor², fu prins viu, de-l duse în Ț[a]rigrad și-l puse boiarin mare, anume maghi-
127r stru³. Și cu sîrbii avea sfadă, și-i bi[rui]⁴.

Deci, după ce bătu Țimishi rusii⁵, elu se sculă Sveat-slav⁶, domnul rusesc, cu oști mari, și bătu pre șchéi, de-i

⁸ Se înțelege: împărăteasa Theofana.

⁹ Aluzie la legenda lui Samson și a Dalilei (Dalida, gr. Δαλιδᾶ) din *Vecheiul Testament (Judecători, XIII—XVI)*.

¹⁰ Gr. Τύνδαρις, sl. ТИНАДРИЦА, fiica regelui Tindar, adică Elena, cea care — părăsindu-l pe Menelaos — a fugit cu Paris, provocînd războiul Troiei (vezi cap. 10).

¹¹ Precizarea din textul completat al lui Nichifor (versiunea sl. alăturată): 6 ani și 6 luni; din iulie 963 pînă la 10 decembrie 969.

80.¹ De la această propoziție pînă la sfîrșitul alineatului următor, adaos în cap [115] al traducătorului bulgar din Zonaras; Moxa ar fi trebuit să adauge, după „de la rusi”, după original: „Preslavul” (în aprilie 971).

² „Domnul lor” — adăugat de Moxa: Boris II era însă țarul Bulgariei, ocupate de Sviatoslav.

³ Lat. *magister* „comandant”, gr. μάγιστρος, sl. МАГИСТРЪ.

⁴ Propoziție (inexactă) adăugată de Moxa.

⁵ La Preslav.

⁶ În ms.: СВЕТАСЛАВЪ; în textul sl. alăturat: СВА(Т)СЛАВЪ, Dat. (S: СВАТСЛАВЪ).

plecă supt sine⁷. Deci, șezînd el în Dîrstor, el veni Țimishi și se loviră de față cu rusii; biruiră și-i goniră pînă-i scoaseră den țara șchéilor.

Așa era Țimishi, bărbat bun și voinic. Și domni 6 ani⁸.

81. ÎMPĂRĂȚIA LUI VASILIE, FIIUL LUI ROMAN

127v Pînă cînd împărați Foca și Țimishi, ei crescură voinici Vasilie și Costanțin, în urșenic născuții, feciorii lui Roman împărat.

De-acii șezu Vasilie în scaun și se arătă împărat stolurelor. Deci Vasilie întru tot se nevoia să-ș samene moșusău, Machedoneanului¹. Că gustările nu le iubiia fără vrème, nice-ș da viaței odihnă, ce purta arme gréle, în tot ceasul prejur el, și pavețele, coifurile, segétele, sulitele, platoșele și toate armele lui era mai dragi decît mése tinse, pline de veselie și de vin dulce; sunetele | armelor și răsuncul coardelor 128r de arc mai iubiia decît glas de alăute.

Multe războaie au făcut Vasilie și multe țăr[i] au biruit, și mulți vrăjmași au pus supt sabiia lui și i-au plecat: sîrbii, arbănașii, frîncii², iverii, cărăimanii³, Și pre șché⁴ i smeri cu totul și le slăbi putérea, că prinse la războiu vii 15 000⁵, fără cîți perise, și-i orbi pre toți, numai ce lăsă dentr-o sută 128v unul cu un ochiu ca să tragă pe alalți în țara lor: | cîte pre

⁷ Ar fi trebuit: „care bătuse pe șchei și-i plecase supt sine“.

⁸ Precizarea din textul completat al lui Nichifor (versiunea sl. alăturată: 6 ani și 6 luni); de fapt, 6 ani și o lună, de la 11 dec. 969 pînă la 10 ian. 976.

81.¹ Strămoșului său, Vasile Macedoneanul, al cărui nume îl purta; orig.: τὸν πρωτόπαιπον αὐτοῦ τὸν Μακεδόνα „abavum [stră-străbunic] suum < Basilius > Macedonem“ (v. 5927), sl. **ПРЪВОМОУ ДЪДОУ СВОЕМОУ МАКЕДОНЪННОУ**.

² *Italia de sud*.

³ *Arabii*.

⁴ *Bulgari*. De aici pînă la sfîrșitul alineatului, adaos al traducătorului bulgar, în cap. [116], după Zonaras.

⁵ Cifra provine de la Skylitzes — Kedrenos; Kekaumenos: dă 14 000; ambele cifre, legate de înfrîngerea bulgarilor din 1014, sînt, probabil, exagerate, cum a subliniat încă Iordan Ivanov, reluat de Ostrogorsky, *Histoire...*, p. 303, nota 1.

99 orbi. Și scoase toate cetățile și toate ocinele ce luase
mainte de șchéi de la greci.

Și au domnit Vasilie 30 de ani⁶.

82. ÎMPĂRĂȚIA LUI COSTANTIN, FRATELE LUI VASILIE

129r Muri Vasilie bătrîn, și șezu în scaun frate-său Costantin.
Ce nemică nu-ș semăna frăține-său, ce cum cinstiia Vasilie
pre cea ce eră bărbați buni și ținea cai buni și arme, atîta
Costantin nu iubiia sunete de sabii și bucine, sémne | de
războaie, nice chiote de gloate, nice glas de oaste, ce numai
ce bea și mînca cu mueri frumoase și cu fluere și cu alăute,
jucări și cîntece curvești de iuboste.

Și era bătrîn și cărunt, și era fricos și blaznă și prepui-
toriu. Că știu dentru oarecine pre Roman, unul den curte¹,
că va fi pre urmă împărat, deci-ș déde fie-sa Zoe dup-însul.

Și domni Costantin 2 ani și 11 luni².

129v 83. ÎMPĂRĂȚIA LU ROMAN ARGHIROPOLSCOE¹

Roman fu împărat, ginerele lui Costantin, om prea-
înțelept, și avea frica lui Dumnezeu, și se învăța pururea în
sfintele cărți, și sta pre rugă toată noaptea, și zidiia beséreci
întro lauda lui Dumnezeu.

Iară împărătesei îi înfluriia tineréțele² și o dogoriia
pohtele: vedea pre Roman cu viață curată și usebi dormind

⁶ Precizare din textul completat al lui Nichifor (versiunea sl. alăturată):
50 de ani și 11 luni (probabil, manuscrisul utilizat de Moxa avea .Ḃ. [30], în
loc de .N. [50]); de la 10 ianuarie 976 pînă la 15 decembrie 1025.

^{82.1} *Roman Arghirooulos* (Ἀργυρόπουλος), eparhul Constantinopolului.

² Indicația pare a fi preluată din versiunea prescurtată a lui Zonaras;
de la 16 decembrie 1025 pînă la 11 noiembrie 1028.

^{83.1} În ms., se pare, *Ѡргѣро-* (loc pătat); probabil, ms. slavon utilizat
de Moxa avea: *Ѡргврропо(ѣ)лско(г)* (gr. Ἀργυρόπουλος).

² „En 1028, Zoé n'était plus une jeune femme. Elle avait cinquante ans;
mais malgré son âge, elle restait charmante" (Diehl, în *Le monde oriental...*,
p. 533).

130r d-insa, iară ia începutu a cugeta rău, că era un voinic frumos și chipeșu, anume Mihail, den Peflagon | de rudă³, de slujia în curte. Iară Zoe foarte-l iubiia, cu rîvne, și tremitea cuvinte cu pilde, pînă cînd se mestecară unul cu alt depreună.

De-acii sfătuiră rău pre Roman, de-acii tocmiră pre nește făcători de răotăți: cîndu se scâldea Roman în bae, ei-l sugrumară, de muri.

Și au domnit Roman 5 ani⁴.

84. ÎMPĂRĂȚIA LUI MIHAIL PEFLAGON¹

130v Stătu Mihail împărat; acesta plată luo pentru lucru de curvie, ce el cum era | de frumos și cu chip trupesc, așa era și sufletesc frumos, că înțelése den cită sărăcie se înălță împărat. Deci era om bun și sméren, și-i era milă de mișei, și mîngîia pre ceia ce păția rău, nice se grăbiia cu piarderea omului, și săracii-i m[i]luia, preoții cinstiia, besérecile întăriia, boiarii-i dăruia, voinicii-i miluia, cu dreptul zicînd: nime nu se ducea de la dins cu ochii lăcrămoși, sau cine-l prea ruga,
131r nu se vrea întoarce mîh|nit.

Ce avea o bătae rea cu duh necurat, deci păția rău de multe ori²; cînd se trezviia, el mai virtos nevoiia de sta pre rugă. Și avea nește frați răi, porcari, văcari, nebuni, neînțelepți, cu nărav rău, păcurari; deci îmbla nebunéște și învăluia țara³, pînă ce trecu și Mihail după alalți. Și domni 7 ani⁴.

³ Orig.: γένος ἐκ Παφλαγόνων (v. 6071), sl. ροδο(μ)ω(τ) Πεφλαγονη. Mihail era fiul unui țăran din Paphlagonia (regiune în nordul Asiei Mici, pe țărmul Mării Negre) și frate al călugărului eunuc Ioan Orphanotrophos, personaj influent la curtea imperială.

⁴ Precizare din textul completat al lui Nichifor (versiunea sl. alăturată): 5 ani și 5 luni; de la 12 noiembrie 1028 pînă la 11 aprilie 1034.

84.¹ Gr. Παφλαγόνοϋ, sl. Πεφλαγονη.

² Avea crize de epilepsie, care s-au agravat cu timpul.

³ Într-adevăr, guverna fără scrupule fratele său Ioan Orphanotrophos, care „ne perdait pas de vue son profit personnel et convoitait toute sa parenté au ratelier de l'État” (Ostrogorsky, *Histoire*. . . , p. 348).

⁴ Precizare din textul completat al lui Nichifor (textul sl. alăturat): [numărul anilor omis la copiere], 4 luni și 5 zile; de la 12 aprilie 1034 pînă la 10 decembrie 1041, deci 7 ani și aproape 8 luni.

85. ÎMPĂRĂȚIA LUI MIHAIL CALAFATIN¹

131v Schimbă-se domnia și la acesta Mihail, om rău, cu mente de vită, mindru, minios, | fără sfat; și lipi de el nește tineri, goni pre Zoia împărăteasa și pre Theod[o]ra într-un ostrov, de le tunse².

Deci se rădică gilceavă mare întru boiari și în voievozi, că-ș aducea aminte de părinții Zoei, cât bine au avut și cum o au tuns fără voe, deci țara împărăției o sug nește nebuni, păstori de porci. Deci se înglotiră și se rădicară spr-înșii, pînă-i scoaseră cu rușine rea, și iară aduseră pre Zoia la scaunul moșiloru-ș de împărăție.

132r Și domni Mihail 1 an³.

86. ÎMPĂRĂȚIA LUI COSTANTIN MONOMAH

Zoia împărăteasa pururea pohtia să se chême maică a fiuu născut den trupul ei. De-acii se adăpa den doi grădinari, ca un pomot: unu-l chema Costantin Monomah, om bun și voinic și preamilostiv, deci-și puse de-i era bărbat¹. Așa se gonéște binele cu răul, ca o roată ce îmblă împrejur: și în sus, și în jos.

132v Acesta Monomah la războiu nu știa rîndul, iară la alalte, la tot, era bun și înțelept | și darnic, și îndurătoriu la mișei, și cetia mult la scripturi. Și foarte-l iubia toți, că judeca cu dreptul pre toți, fără fățarie, și toți, și mișei, de pretutindinea mult bine lua dentru minile lui.

Și cine va vrea, să se adevereze a mare credință ce avea: besérecă preafrumoasă zidi lu s[ve]ti Gheorghie, și alte

85.¹ Gr. Καλαφάτης, sl. **Калафатъ**, „parce que son père avait été, dit-on, ouvrier au port“ (Diehl, in *Le monde oriental*. . . , p. 534); era nepot de soră al lui Mihail Paflagonianul și al lui Ioan Orphanotrophos, fiind adoptat de Zoe, la sugestia acestora.

² Într-o mănăstire din „insulele Principilor“ (Diehl, *ibidem*, p. 535). Teodora fusese însă îndepărtată de la putere și se călugărise încă sub Roman Arghirooulos.

³ Precizarea provine, probabil, din Zonaras (versiunea prescurtată): 4 luni și 5 zile (de fapt 11 zile), de la 10 decembrie 1041 pînă la 21 aprilie 1042; Moxa, evident, a rotunjit la un an.

86.¹ *Constantin Monomahul* (gr. Μονομάχος, sl. **Монοмахъ**) fusese unul din favoriții Zoei, rudă cu primul ei soț, Roman Arghirooulos, exilat de Mihail Paflagonianul.

133r multe făcea cu caldă inimă cătră Dumnezeu bunătați. Ce tot bolia de picioare²; pentru acéa mulți, de multe ori, se rădica vrăjmași spr-insul. Ce cui nu iaste dată de sus, în deșertu se ispitéște, că pefiră ca prahul naintea unui vînt. Iară pentru mare dereptatea lui, nime nemica nu-i putea strica, numai acea boală ce-l dosădiia și-ntru acéa se svlři. Și domni 13 ani³.

87. ÎMPĂRĂȚIA THEOD[O]RIEI, ÎN URȘENIC NĂSCUTĂ

Rămase domnia la Theod[o]ra, că Zoia, soru-sa, murise
133v mainte. Și era iubeată la fieșce bărbat¹, deci o ținea un |
bătrîn, anume Mihail².

Și ținu ia domnia însăși un an³; atunce se svlșiră
toți de ruda lu Vasilie Machedon⁴.

88. ÎMPĂRĂȚIA LUI MIHAIL

Atunce au fost numărul ailor 6513 [1005]¹. Numai ce
avu Theod[o]ra rudă de pre moașe-sa, fata lu Roman împărat,
socrul lui Costantin, feciorul lui Lăv, de-l chema Isachie².
Deci numai ce se chema cu numele Roman³ împărat, iară

² Spre bătrînețe, avea gută.

³ Precizare din textul completat al lui Nichifor (textul sl. alăturat): 12 ani; de la 12 iunie 1042 pînă la 11 ianuarie 1055, respectiv 12 ani și 6 luni (pe care manuscrisul utilizat de Moxa le adăuga, probabil, astfel că acesta a rotunjit la 13 ani).

87.¹ Manasses, cap. [122], spune, dimpotrivă, că fosta călugăriță nu cunoșcuse, cum se zicea, legăturile trupești.

² Înainte de moarte, Theodora a desemnat drept succesor pe un reprezentant al partidei civile, bătrînul *Mihail Stratiotikos* (fost λογοθέτης στρατιωτικοῦ „logofăt al soldaților-țărani“ — vezi Ostrogorsky, *Histoire* . . . , p. 360).

³ Precizare din textul completat al lui Nichifor (versiunea sl. alăturată): 1 an și 9 luni; de la 11 ianuarie 1055 pînă la începutul lui septembrie 1056.

⁴ Concluzie a lui Moxa.

88.¹ De fapt, a. 1056.

² Frază din altă sursă, după care urmează din nou Manasses, cap. [123].

³ Greșeală evidentă a lui Moxa: în original este vorba despre Mihail (*Stratiotikos*).

134r pentru că era prea bătrîn și era le|gat [cu] jurămînt înfri-
coșat [de] Theod[o]ra⁴, el purta rîndul și cîrma Isachie
Comnin⁵; era bărbat bun și chi[bzui]t cu oștile, deci vru
să-l scoată și den scaun, și fu sfadă mare întru ei. Deci-ș
poncișă sulițele greci spre greci și-ș rădica arme pre alte
arme, încă tot⁶ tutîndinea birui Isachie și dobîndi împără-
ția⁷.

89. ÎMPĂRĂȚIA LUI ISACHIE COMNIN

Deci eși pretutîndinea vête de împărăția lu Isachie |
134v Comnin. Și domniia înțelepțește, ce curîndu-l ajunseră boale
grele și-ș dède cu bună vrere a lui împărăția și avuția lu
Costantin Duca¹. Elu-și tunse părul, împreună cu năravul²,
și prinse viață călugărească. Și domni 3 ani³.

90. ÎMPĂRĂȚIA LUI CÔSTANTIN DUCA

Fu Duca împărat și domniia bine, că nice se foarte
înălța, nice se iară lăsa, ce mergea pre cale împărătească.
Carii era buni, ei avea de la dinsul cinste, iară carii era |
135r răi, ei era certați.

Și avea 7 feciori, născuți den doamnă-sa Evdochii¹,
ce ducea grije d-însa, că era tinără și frumoasă. Deci se

⁴ Sl. *сказан бѣ страшнымъ клатемъ*.

⁵ Gr. *Ἰσαάκιος Κομνηνός*, sl. *Исаакіе Комнинъ*, unul din comandanții armatei din Asia.

⁶ „Însă pre-“, corectare propusă de Hasdeu.

⁷ La 8 iunie 1057, iar la 1 septembrie a intrat în Constantinopol.

89.¹ Gr. *Κωνσταντῖνος Δούκας*, sl. *Константинь (sau Костантинь) Дюка*; cu bună vrere — traducere inexactă, căci Manasses spune: sl. *ω(τ)-εργάζησα „zmulgîndu-i“*.

² Adăugat (inexact) de *Μοχα*.

³ Precizare din textul completat al lui Nichifor (textul sl. alăturat): 2 ani și 3 luni; de la 1 septembrie 1057 pînă la 25 decembrie 1059 (*Μοχα* a rotunjit la 3 ani).

90.¹ Gr. *Ευδοκία*, sl. *Евдокія*; Ostrogorsky menționează numai trei fii minori: Mihail, Andronic și Constantin (*Histoire...*, p. 366).

teama, după moartea lui, că se va mărita după altul și va naște feciori cu alt bărbat. Deci se sfătui să o scoată de la dins și să dea coconii la alții, să-i crească și să-i ție. Ia știu, deci se adevveri cu jurământ mare că nu se va mărita după moartea lui, ce-i va socoti feciorii și-i va cruța.

135v Deci muri Duca, și rămase Evdochiiia cu | coconii tinerei, de-i ocrotiia. Ce de pripă se siripi bura trupască² și rădică furtună turbure de unda pohtelor; deci-și puse vétrilă trupul de sprejiniia³ vînt de stîmpărare, în ce chip, vine cuvînt de răspunde^{3a}.

136r Era un voevod de-l chema Roman Dioghen⁴, vésel și mîngiuos, voinic și frumos, de rudă den Capadochiia. Acesta văzu pre o muiare țiiind visterele grecești, cu nește coconi tinerei; elu se rădică cu oști să-i ia domniia | și se lovi cu oștile împărăteșeei. Și fu biruit Roman și prins viu, și-l aduseră să-l muncească.

Deci-l văzu împărăteasa atîta de voinic, frumos și cu-
vios, nu-ș căută să-ș scumpere mîniia de pre Roman, nice-ș
gîndi de cel jurămint înfricoșat, ce-l și îndrăgi cu rîvne.
Deci, în loc de temniță, dobîndi Roman pat de nuntă și,
în loc de legat, sosi împărat.

136v Și au domnit Duca împreună cu Evdochiiia 7 ani⁵,
iară | însăși cu coconii 7 ani⁶.

91. ÎMPĂRĂȚIIA LUI ROMAN DIOGHEN

Deaca se văzu Roman sosit întru atîta mărie de împărăție, multă bărbăție arată, că cu multe țări se luptă și multe limbi au biruit. Mai vîrtos cu turcii¹ au avut de multe ori sfadă și totu i-au bătut, și fără număr mulțime de turci au

² Traducere foarte strînsă a textului sl.: **НѦ ВЪНЕЗДАНѦ РАЗКРЕ-
РѦНѦШЕ ПАЛѦТЪСКЫА БОУРѦ.**

³ În ms.: **ДЕСПРЕЖИТІА.**

^{3a} Traducerea corectă: *vino (sau: vindă), cuvînt, de răspunde.*

⁴ **Ρωμανός Διογένης** (sl. **РОМАНЪ ДИОГЕНЪ**), general remarcabil (Manasses, v. 6465: **στρατηγικώτατος, sl. РОБОДА**).

⁵ Precizare din textul completat al lui Nichifor (versiunea sl. alăturată): 7 ani și 6 luni; de la 25 decembrie 1059 pînă la 21 mai 1067.

⁶ La fel: 7 luni și cîteva zile; de la moartea împăratului pînă la 31 decembrie același an (la Moxa, desigur, greșeală: 7 ani în loc de 7 luni).

91. ¹ Orig.: **ἐκ τῆς Ἐγάρ** (v. 6505), sl. **НА АГАРЪНЫ**, de astă dată, cu adevărat turcii selgiucizi.

tăiat². Deci le arată el cită bărbăție au grecii și sînt vitéji la războiu.

137r Ce e mai hrăboară uriciunea și pizma, pentru că era Roman virtos | și minios, cutezătoriu și-ș purta lucrul pre sine. Rudele împărăteșei era boiari mari, deci nu-l iubiia. Iară Roman nice pre unii nu credea, ce pre toții-i avea hitlénii și vrăjmași, și încă și pre împărăteasa și pre feciorii Ducăei. Pentru acéea se începură cuvinte cu șopte și sfaturi hitlénii să dea pre împăratul în minile vrăjmașilor, că era atunce chesar fratele lu Costantin³ și Andronic, fiu-său, vovod pre cété⁴.

137v Atunce se tîmplă de | eși împăratul să se lovască fățișu cu turcii. Lui i zbură pre dinainte o porumbiță. Elu o prinse și o tremise împărăteșei să se bucare de piezi buni, ce nimica nu e mai rău de vrăjmașul den casă. De veri adeveri și veri avea muiare necredincioasă, nu veri scăpa de nevoe, s-ai lăcui în turnul Semireanului⁵, să ai fi îngărdit cu foc.

138r Deci cîndu se tocmiră pilcure la războiu și fură gata de lovit, vovodul cu alalți vrăjmași hitlénii | prinseră a fugi. De-acii se spăreară stolurile și fu prins împăratul de turci. Și, încă fără nădėjde, domnul turcesc ertă pre împăratul, de se duse la țară-și, ce nu putu încăpea, că mai sîrguiră, de prinseră porțile a tuturor cetăților. Și au domnit Roman Dioghen 3 ani și 6 luni⁶.

² Aluzie la campaniile victorioase din Asia Mică, în anii 1068 și 1069 (vezi Ostrogorsky, *Histoire...*, p. 366).

³ Ioan Ducas.

⁴ Andronic Ducas, comandant al armatei din Asia Mică, adversar al lui Roman Diogen (Diehl, în *Le monde oriental...*, p. 558).

⁵ Orig.: κούροι Σεμράμιδος „turnurile Semiramidei” (Σεμράμις), sl. ΗΜΠΕΡΕ ΓΕΜΗΡΑ(Μ)ΣΤΗΝ; aluzie la grădinile suspendate din Babilon, construite, lângă marele palat, de Nabucodonosor II (605—562 i.e.n., vezi cap. 6, nota 29), pentru „a face plăcere soției sale [Amitis], care, fiind crescută în Media, avea nostalgia unui peisaj muntos” (Josephus Flavius) — și nu de legendara regină Semiramida, care ar fi fondat Babilonul, după unii autori antici, sau ar putea fi identificată cu Sammuramat, soția regelui Shamshi-Adad V (823—810), regentă în anii 810--806; fundațiile lor de piatră și urmele celor trei puțuri de alimentare cu apă au fost descoperite în 1903 de arhitectul german Robert Koldewey (vezi Georgeta și Traian Chițulescu, *Șapte monumente celebre ale antichității*. „Cele șapte minuni”, București, 1969: cap. *Grădinile suspendate din Babilon*, p. 85—103; cf. *Histoire ancienne*. Première partie. *Histoire de l'Orient*, par Alexandre Moret, t. II, Paris 1936, p. 676).

⁶ Textul completat al lui Nichifor (versiunea sl. alăturată): 3 ani (au fost omise lunile); de la 1 ianuarie 1068 pînă la înfrîngerea de la Mantzikert și luarea ca prizonier a împăratului (19 august 1071), după care perfida împărăteasă Evdochia l-a declarat detronat; eliberat, a încercat să-și reocupe tronul, dar, predîndu-se în mîinile lui Andronic Ducas, a fost orbit și exilat, murînd în curînd (vezi Ostrogorsky, *Histoire...*, p. 367).

92. ÎMPĂRĂȚIA LUI MIHAIL, FIIUL DUCĂEI

Atunce venise la vîrstă Mihail, feciorul lu Costantin, și fu rădicat împărat. Deci-ș scoase pre mumă-sa fără voia ei, | de o tunse călugăriță. Auzi iară de Roman, că se rădică împărat, deci tremise oști și-l prinse¹. Alt rău nu-i féce, ce-î déde cetatea Efesului, cu tot venitul. Deci ședea acolea, de bea și mînca și-ș răpousa bătrînétele, pînă la moarte. Și au domnit Mihail al Ducăei 6 ani². Deci au fost pînă la Mihail, fiul Ducăei, 6613 [1105]³.

93. [EPILOG LA PARTEA ÎNTÎI]

Pînă acicea s-au scos dentr-alte cărți slovenești pre limba noastră viețile și petrécerele împărătești, ce au fost | de începutul lumieei pînă la Mihail, feciorul Ducăei¹. Atunce au fost numărul ailor 6613 [1105]².

Ce, cum nu poți ajunge naltul ceriului, nice adîncul pămîntului, nice marginea lumiei, și cum nu se pot număra stélele ceriului, nice năsipul mării, așa nu se poate afla adîncul scripturilor. Că unii de cei sfinți părinți létopiseț

92.¹ Aici manuscrisul T sare, omițînd sfîrșitul acestui capitol, [127], și începutul celui următor, [128], *Domnia lui Nichifor Botaniatul*. La fel se prezenta lacuna și în manuscrisul utilizat de Moxa, care n-a avut de unde să preia știrea despre orbirea și exilarea lui Roman Diogen (relată de Manasses). De aceea, începutul frazei următoare reprezintă o legătură nejustificată a lui Moxa, căci continuarea, pînă la sfîrșitul alineatului, se referă chiar la Mihail Ducas, forțat de strategul temei Anatolikon, Nichifor Botaniatul, să abdice și să se retragă în mănăstirea Studios din Constantinopol (Manasses zice: în orașul Efes); Nichifor s-a căsătorit cu împărăteasa Maria de Alania, soția celui precedent (vezi: Diehl, în *Le monde oriental*, p. 564; Ostrogorsky, *Histoire...*, p. 370—371): proclamat împărat de către armată, la 7 ianuarie 1078, a primit coroana în Constantinopol, la 24 martie, și a domnit pînă la 1 aprilie 1081.

² Textul completat al lui Nichifor (versiunea sl. alăturată); de la 24 octombrie 1071 pînă la 24 martie 1078, deci 6 ani și 5 luni.

³ Concluzia lui Moxa, ca și întreg epilogul ce urmează; ar fi trebuit însă cifra: 6586 [1078].

93.¹ De fapt, pînă la Nichifor Botaniatul, unde se oprește Manasses. Manuscrisul utilizat de Moxa, nu avea, probabil, ultimele 1—2 file sau acesta n-a mai tradus încheierea în fraze înflorate a cronicarului bizantin, care face un elogiu noii case domnitoare a Comnenilor, în anturajul căreia se afla.

² Vezi nota 3 de la cap. precedent.

139v au scris de unele, alții de altele, unii pre unele locuri și de unii împărați au înmulțit, alții au scris mai scurt³, iară aceea s-au adunat ca în scurt și ca în de tot.

Și iaste zisa sfinției tale, o, preaițelėjete părinte, chir Theofil, ep[iscopul] de Rîbnic!⁴ Iată și eu, robul sfinției tale, mai micul și mai apoi de toți ticălosul călugărul Moxa Mihail, cîtu mi-u fost știința și m-am preceput, eu am nevojît de-am scris.

140r Deci să ca punem și noi odihnă condeiului, ca un trăgătoriu vînsla, că oare cum jeluiaște cine e pre mare să vază pristaniște, așîși scriitoriul păzēște să vază svîrșitul. Deci să punem și noi negoțul corabiei noastre să stea în vadul păscaților!

Cîndu au făcut păscații vad de odihnă furtunaților, el au fost ai 5555 [47 e.n.]⁵, iară cînd am sosit eu la acest vad, el au fost numărul ailor 7129[1620], în luna lu septevrie.

De acmu s-au scos dentr-alte izvoade de acēaș împărăție⁶.

După Costantin, feciorul Ducăei⁷, au domnit Nichifor Vataniat⁸, 3 ani și jumătate⁹.

³ Aluzie la Manasses, care a fost episcop, la patriarhul Nichifor și la ceilalți cronicari bizantini utilizați.

⁴ Teofil fusese egumen al mănăstirii Bistrița, desemnat episcop al Rîmnicului, probabil în 1618; a păstorit aici pînă în vara anului 1636, cînd a devenit mitropolit al Țării Românești, demnitate în care s-a aflat pînă la moarte, în primele luni ale anului 1648 (vezi: Gh. I. Moiescu, Șt. Lupșa, Al. Filipașcu, *Istoria bisericii române*, vol. I, București, 1957, p. 352; vol. II, 1957 [pe copertă: 1958], p. 12–13; M. Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*, vol. 2, București, 1981, p. 46–52, 57–58, 163–164, 176).

⁵ Aluzie la naufragiul pe țărmul Maltei al corăbierilor ce-l duceau pe Pavel, legat în lanțuri, spre Roma (*Faptele apostolilor*, XXVI); în capitala imperiului a fost anchetat de prefectul Burrus prin anii 59–60 (vezi Eugen Cizek, *Néron*, Paris, 1982, p. 357–359, 375–376, notele 8 și 9).

⁶ Vezi sursele indicate în continuare.

⁷ De fapt, Mihail, fiul lui Constantin Ducas (vezi sfîrșitul cap. precedent).

⁸ Gr. Νικηφόρος Βοτανειάτης, sl. Никифоръ Ботаниатъ (probabil, manuscrisul utilizat de Moxa prezenta asimilația lui **д**, tot așa cum cel alăturat prezintă asimilația lui **о**: Ботониатъ). De aici, în continuare, textul completat al lui Nichifor (versiunea sl.), cap. 129.

⁹ De la 7 ianuarie 1078 pînă la 1 aprilie 1081, deci 3 ani și aproape 3 luni (vezi cap. 92, nota 1; textul sl. alăturat: 3 ani).

Alexie Comnin, 37 de ani¹⁰.

Ioan, fiu-său, 25 de ani¹¹.

Manoil, fiu-său, în urșenic născut, 37 de ani¹².

140v Alexie, fiu-său, 3 ani¹³.

Andronic Comnin, 2 ani¹⁴. Pre acesta-l prinse Isachie Angh[e]¹⁵, de-l munci, pînă-l omori, și-i luo fata, de-i fu împărăteasă¹⁶. Și domni 7 ani¹⁷.

Alexie, frate-său, domni 8 ani¹⁸.

Au fost numărul atunce 6702 [1194]¹⁹. Au²⁰ mutat Calioan, domnul șchéilor, trupul lui s[ve]t[i]i Ioan Rilskii²¹, de l-au adus la cetate în Tîrnov²².

¹⁰ Gr. Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός, sl. **АЛЕΞІЕ КОМНИНЪ**; de la 1 aprilie 1081 pînă la 16 august 1118, deci 37 de ani, 4 luni și jumătate (textul sl. alăturat: 36 de ani). În continuare, recurgem pentru verificări, de asemenea, la: *Histoire du Moyen Âge*. Tome IX. Première Partie. *L'Europe Orientale de 1081 à 1453* par Charles Diehl, Lysimaque Oeconomos, Rodolphe Guiland, René Grousset, Paris, 1945.

¹¹ De la 16 august 1118 pînă la 8 aprilie 1143, deci aproape 25 de ani (textul sl. alăturat are greșit: 16 ani).

¹² Gr. Μανουήλ ὁ Πορφυρόφυτος, sl. **ΜΑΝΟΥΗΛ ΒΑΡΦΟΡΟΥΤΗΝ**, de la 8 aprilie 1143 pînă la 24 septembrie 1180, deci 37 de ani, 5 luni și jumătate.

¹³ Gr. Ἀλέξιος, sl. **АЛЕΞІЕ** de la 24 septembrie 1180 (sub regența mamei sale, Maria de Antiohia, și a protosevastului Alexios Comnenul, nepot al împăratului defunct, apoi a lui Andronic Comnenul, văr al acestuia) pînă în septembrie 1183 (cînd ultimul a fost încoronat co-împărat), respectiv pînă în noiembrie același an (cînd a fost „étranglé par les hommes d'Andronic et son corps jeté à la mer” — Ostrogorsky, *Histoire...*, p. 419).

¹⁴ Gr. Ἀνδρόνικος, sl. **АНДРОНИКЪ**; din septembrie (respectiv, noiembrie) 1183 pînă în septembrie 1185.

¹⁵ Gr. Ἰσαάκιος Ἄγγελος, sl. **ІСАКІЕ АГГЕΛЪ**, rudă pe linie feminină cu Comnenii.

¹⁶ Altă sursă. De fapt, Andronic a fost ucis de mulțimea revoltată; *Isac Anghelos* a făcut o nuntă somptuoasă (cf. Ostrogorsky, *Histoire...*, p. 425).

¹⁷ Din nou, textul completat al lui Nichifor (textul sl. alăturat); noul împărat a domnit însă 9 ani și jumătate, din septembrie 1185 pînă în martie 1195.

¹⁸ Din martie 1195 pînă în iulie 1203 (textul sl. alăturat are greșit 26 de ani).

¹⁹ Este aproape exact anul evenimentului menționat în fraza următoare, preluat, probabil, din altă sursă.

²⁰ Fraza se regăsește în așa-numitul *Letopiseț al lui Branković*, păstrat numai în versiune latină.

²¹ În ms.; **РѸСКІН**, în loc de **РѸСКІН**.

²² Transferul de la Sofia la Tîrnova (**ТЪРНОВЪ ГРАДЪ**) al moaștelor sfintului Ioan de la Rila (c. 875–946) a avut loc în 1195, încă în timpul lui Asan și Petru (1187–1196, resp. 1197), și nu al fratelui lor mai mic Ioniță — Caloioan sau Caloian (1197–1207); vezi E. Turdeanu, *La littérature bulgare du XIVe siècle et sa diffusion dans les Pays Roumains*, Paris, 1947, p. 71–75; L. Pavlović, *Kultovi lica kod Srba i Makedonaca*, Smederevo, 1965, p. 20–25 (cu bibliografie).

Isachie au domnit depreună cu fiu-său 5 luni²³.

141r Alexie Murțuflon domni 70 de zile²⁴. Și fu sfadă mare atunce în Ț[a]rigrad, că se sculă ruda lui Comnin, de se ce[r]-tară | cu a lui Paleolog²⁵, și fugi Murțuflon la Veniția, de veni cu frâncii²⁶.

Ani 6710 [1202], luară frâncii Ț[a]rigradul de la greci și l-au ținut 62 de ani²⁷. Și de frica frâncilor pomenia grecii pre papa la jărtăvnic; și avea grecii atunce și de cătră schéi, că le prăda țara²⁸. Atunce dederă moștiile sfintei Vineri în loc de dajde și alte rînduri scumpe multe²⁹.

Deci au împărățit Theod[o]r cel Mare, împreună cu frâncii, 18 ani³⁰.

Ioan, cumnatu-său, 32 de ani³¹.

141v Theod[o]r cel Mic, | fiu-său, 14 ani³².

²³ Nu apare în textul completat al lui Nichifor (versiunea sl. alăturată), dar va fi fost în manuscrisul utilizat de Moxa; *Isac II* și fiul său *Alexios IV* au domnit de la 1 august 1203 pînă în februarie 1204, deci peste 6 luni (Diehl ș.a., *L'Europe Orientale*. . . , p. 131—132).

²⁴ Gr. Ἀλέξιος Μούρτζουφλος, sl. АЛЕΞІЕ МΟΥРМУФЛО[НЪ], „c'est à dire l'homme à sourcils joints”, *Alexios Ducas*, ginerele fostului împărat Alexios, din februarie pînă la 13 aprilie 1204 (Diehl ș.a., *L'Europe Orientale de 1081 à 1453*, p. 132).

²⁵ Cele două propoziții, de la *că se sculă* pînă aici, nu se află în textul sl. alăturat.

²⁶ Textul sl. alăturat spune: „și fugi Alexie Murțuflon, iar frâncii au ținut cetatea nu puțin ani”.

²⁷ Cucerirea Constantinopolului de către cruciați a avut loc la 13 aprilie 1204, stăpînirea lor durînd pînă la 25 iulie 1261 (cifra *62 de ani* — aproape exactă — nu se găsește în textul sl. alăturat).

²⁸ Aluzie la răscoala bulgaro-vlahă de la sfîrșitul anului 1185, sub conducerea fraților Asan și Petru, români (vlahi) de origine, care a dus la refacerea statului bulgar (1187); vezi: Ostrogorsky, *Histoire*. . . , p. 426—427; B. Primov, *Crearea celui de-al doilea țarat bulgar și participarea vlahilor*, în vol. *Relații româno-bulgare de-a lungul veacurilor* (sec. XII—XIX), București, 1971, p. 9—56; C. C. Giurescu — Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, I. București, 1974, p. 192—196, 207; *История на България*, t. III, red. resp. Str. Lișev, Sofia, 1982, p. 117—125, 179—180.

²⁹ *Letopisețul lui Branković*; aducerea moaștelor sfintei Paraschiva (cea din Epivat, pe țărmul european al Mării Marmara, sec. XI, sărbătorită la 14 octombrie) la Tirnova a avut loc în timpul lui Ioan Asan II (1218—1241); mult mai tîrziu, în 1641, acestea — duse între timp la Constantinopol — au fost dăruite de Patriarhie domnului Moldovei, Vasile Lupu, și transferate în biserica Trei Ierarhi din Iași (vezi E. Turdeanu, *La littérature*. . . , p. 90—101).

³⁰ Textul completat al lui Nichifor (versiunea sl. alăturată); *Theodor I Lascaris*, proclamat împărat la Niceea, în primăvara anului 1205 (nu „împreună cu frâncii”, ci alături de ei), a domnit pînă în august 1222 (Diehl ș.a., *L'Europe Orientale*. . . , p. 152).

³¹ *Ioan Ducas*, supranumit *Vatatzes*, ginere (ЗАТЬ) al lui Theodor, din august 1222 pînă la 3 noiembrie 1254.

³² Textul sl. alăturat: 4 ani; de la 3 noiembrie 1254 pînă în august 1258.

Mihail Paleolog scoase cetatea de la frânci, ani 6769 [1261]³³. Și au domnit 24 de ani³⁴.

Andronic, fiul lui Paleolog, 30 de ani³⁵. Acesta avea un cocon tinerel, anume Calioan³⁶. Deci se văzu că e bătrîn³⁷ și aproape de moarte și nu i-au rămas nice un nepot³⁸, ce chemă pre Catacozinu³⁹, de-i zise: „Vezi, că moriu, și fiu-mieu iaste mic; fii tu împărat!” — deci-l cunună cu împărăție denaintea gloatelor. „Iară pre fiul meu socotește: să ară trăi el, va fi cîndva împărat”.

142r

94. ÎMPĂRĂȚIA LU CATACOZINU

Stătu împărat Catacozinu¹.

Ani 6804 [1296]. Atunce, într-acéea², [s-au sculat]³ un

³³ Gr Μιχαήλ Παλαιολόγος, sl. Μιχαήλ Παλαιολόγος, a recucerit Constantinopolul la 25 iulie 1261 (data din textul sl. alăturat nu este exactă: 6756—5508 = 1248).

³⁴ Altă sursă; mai întii ca regent al lui Ioan IV Lascaris, din septembrie 1258, apoi ca împărat de la 1 ianuarie 1259 pînă la 11 decembrie 1282.

³⁵ Corect: 46 de ani (textul sl. alăturat are și el greșit: 20 de ani), adică de la 11 decembrie 1282 pînă în 1328, cînd a fost silit de nepotul său (de frate) Andronic III să abdice. În continuare, întregul alineat are altă sursă, iar cel despre care se vorbește începînd cu propoziția următoare este tocmai acest *Andronic III*, care a domnit din 1328 pînă la 15 iunie 1341 (Diehl ș.a., *L'Europe Orientale*. . . , p. 257).

³⁶ Ioan V Paleolog avea 9 ani (*ibidem*, p. 311).

³⁷ Nu era chiar atît de în vîrstă la moarte: avea 45 de ani.

³⁸ Desigur, nepot de frate sau de soră, pe care să-l proclame regent.

³⁹ „Le grand domestique, Jean Cantacuzène, qui avait gouverné en fait l'empire sous le règne d'Andronic III, s'installa aussitôt au palais impérial et agit en tuteur du jeune basileus et comme régent de l'empire” (Diehl ș.a., *L'Europe Orientale*. . . , p. 310).

94.¹ Textul completat al lui Nichifor (versiunea sl. alăturată) menționează pe Ioan Cantacuzino aproape la sfîrșit (textul mai continuă doar cu o singură propoziție despre Manuil, fiul lui Ioan V sau Caloioan Paleologul). Anul ce urmează, 6804 [1296], nu se referă la domnia lui, ci reprezintă începutul *Cronicii* atribuite lui Ioan Chortasménos (vezi D. Nastase, *Une chronique byzantine perdue et sa version slavo-roumaine*, „Cyrillomethodianum”, IV, Thessalonique, 1977, p. 100—171), căci Ioan Cantacuzino a devenit regent la 15 iunie 1341 — deci peste o jumătate de secol — și s-a proclamat împărat la 26 octombrie același an. Așadar, probabil, în manuscrisul utilizat de Moxa, după textul completat al *Cronografiei* lui Nichifor urma această *Cronică* independentă, cap. [138], care — după o scurtă introducere — relatează tocmai domnia lui *Ioan Cantacuzino*, ceea ce Moxa și marchează în titlu. Avînd în vedere valoarea acestui text, păstrat într-o singură copie și în traducerea aproape integrală a lui Mihail Moxa, îl reproducem alăturat integral și dăm o oarecare extindere notelor.

² Cuvinte adăugate de Moxa, pentru a face legătura cu anul menționat la începutul *Cronicii* alăturate.

³ Lipsește în ms.; în textul slavon al *Cronicii* alăturate: КЪСТА.

boiariu oarecarele turc, anume Otman⁴, cu mulți turci, de au luat multe țări despre răsarit, de le-au robit și le-au prisdădit, pînă ce ajunseră cetatea Brusa⁵. Și muri acolo Otman⁶, și fu în loc fiuu-său Orcan⁷.

Și prinseră vadul la Calipoli⁸, și de-acia făcea rău mult creștinilor; iară Catacozinu-i apăra și nu-i lăsa să treacă marea.

142v Atunce muri și Orcan⁹ și-i fu în loc Murat¹⁰, și foarte nevoiia să treacă marea.

El văzu Catacozinu că nu-i va putea opri, că se obîrșiră visterele și hrana voinicilor. Deci poronci la Alexandru, domnul șchéilor¹¹, și la orașe¹², și la domnul sîrbilor, și la Ugleș dispot¹³, și la craiul Vilcașin¹⁴, ca să-i tremițe oști într-ajutoriu.

Ei nu vrură, ce-i răspunseră: „Apără-te cum știi!”¹⁵

⁴ *Othman* sau *Osman I*, fondatorul Imperiului otoman, a domnit între anii 1281 și 1326 (vezi: Diehl ș.a., *L'Europe Orientale...*, p. 299; Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, București, 1976, p. 114). Anul menționat la început, 1296, s-ar putea referi la primele cuceriri de localități bizantine: „Astfel, încă din primele momente ale afirmării lor, turcii otomani au luat, prin anul 1299, de la bizantini o serie de cetăți ca: Inegöl, Yenişehir, Yarhisar, Bilecik...” (*ibidem*, p. 116).

⁵ În ms.: *Brasa*; cucerită la 6 aprilie 1326 (Ostrogorsky, *Histoire...*, p. 523).

⁶ Curînd după cucerirea Brusei, în același an.

⁷ *Orkhan*, *Orhan*.

⁸ Gr. Καλλιπολις, sl. **Калиполь**, strîmtoarea de la Gallipoli, de care s-au apropiat turcii, atacînd partea europeană a imperiului; cetatea a fost cucerită în martie 1354 (vezi: Diehl ș.a., *L'Europe Orientale...*, p. 323; Ostrogorsky, *Histoire...*, p. 552—553).

⁹ De fapt, ceva mai tîrziu, în 1359/1360.

¹⁰ *Murad I* (în textul sl.: **Муратъ**; mai jos și în rom.: *Amurat*).

¹¹ Țarul *Ioan Alexandru* (1331—1370).

¹² Desigur, greșeală de traducere (sau de copiere); în textul sl. alăturat: **къ срѣбѣтинѣмъ господа(м) Урошѣ и Углешѣ деспотѣ**, „la domnii sîrbi, *Uroș* și *Ugleș* despotul”; primul este, deci, *Uroș* (1355—1367), fiul țarului Stefan Dușan (1331—1355).

¹³ *Jovan Uglješa*, despot, fratele țarului Vukașin (vezi nota următoare), a fost, de prin 1365, despot al regiunii de la granița de sud-est a Serbiei, avînd centrul la Serres (vezi K. Jireček, *Istoriya srba*, trad. J. Radonić, vol. I, ed. 2, Belgrad, 1952, p. 247; *Enciklopedija Jugoslavije*, 8, Zagreb, 1971, p. 414).

¹⁴ *Vukașin (Vlakașin) Mrnjavčević*, mai întii vasal al lui Stefan Dușan, apoi țar al Serbiei, din 1367 (cînd a asasinat la vînătoare pe *Uroș*, menționat mai sus) pînă în 1371.

¹⁵ Moxa rezumă și atenuază refuzul acestora.

143r și le zise: „De nu-m veți ajuta acmu, apoi voi vă veți| căi!“
Ei răspunseră: „Cînd vor veni turcii la noi, noi ne vom apăra“.

Atunce legă jurămînt mare Catacozinu cu Amurat și scriseră cărți de adeverit¹⁶, ca să nu strice turcii grecilor nice Rumele¹⁷, nice Machedoniia, nice alte ocine grecești. Și se făgăduiră turcii să fie așa, deci lăsă Catacozinu Calipoli turcilor.

95. CUM AU TRECUT TURCII MAREA, DE AU LUAT ÎMPĂRĂȚIA

143v Atunce era ai 6834 [1326], cînd trecu Amurat cu turcii și purcaseră spre șchéi¹, și făceră | întiiu război cu Asean, feciorul lu Alexandru, și peri atunci Asean și mulți șchéi cu dins. Deci iară se adunase șchéii cu Mihail, fiiul lui Alexandru, de se mai loviră. Peri și acela, și robiră mult nărod, fără număr, de-l duseră la Calipoli².

Atunce muri Catacozinu. Și au domnit 25 de ani³.

¹⁶ Nu cu Murad I, ci cu Orkhan, tatăl său: „Mais Cantacuzène avait, de l'hiver de 1344–1345, conclu un traité avec le sultan osmanli Orkhan, et il jout lors de l'appui de cet allié puissant et dangereux“ (Ostrogorsky, *Histoire*. . . , p. 541).

¹⁷ În textul alăturat: **ИИ РОМАНІИ**, gr. **Ρομανία**, „termen de origine populară, apărut în sec. IV la populația de limbă latină din statul roman și preluat de autorii bizantini(. . .). De la această noțiune își trag numele și unele provincii stăpînite cîndva de bizantini“, ca de exemplu, provincia „Rumelia, organizată de otomani în teritoriile balcanice, cucerite de la imperiu“(Brezeanu, *O istorie*. . . , p. 230).

95. ¹ Data greșită încă în textul sl. alăturat: I. Bogdan (*Ein Beitrag*. . . , p. 527, nota 1) arată că ar fi trebuit să fie x.СѢѠД. sau x.СѢѠР. (6871 [1363] sau 6872 [1364]), în loc de x.СѢѠА. (6834 [1326]); după primele incursiuni prin 1354, turcii ocupă primele orașe bulgărești în anii 1359–1364 (vezi *История на България*, t. III, p. 346–348).

² Faptele, în esență, sînt exacte, cu precizarea, făcută de K. Jireček, că Mihail (proclamat moștenitor al tronului curînd după 1332, cînd a primit supra-numele de *Asan*) a murit înainte de 1355 (așadar, probabil în prima confruntare cu turcii, prin 1354), iar *Asan* (*Ioan Asan*) după 1360 (deci, cel mai tîrziu în 1364); vezi *Zur Würdigung der neuentdeckten bulgar. Chronik* (1892), în *Zbornik Konstantina Jirečeka*, I, Belgrad, 1959, p. 399.

³ *Ioan Cantacuzino* a domnit de la 15 iunie 1341 (respectiv, 26 octombrie — vezi mai sus, cap. 94, nota 1) pînă la 22 noiembrie 1354 (cînd a fost obligat să abdice), deci ceva mai mult de 13 ani. A murit mult mai tîrziu, retras într-o mănăstire (15 iunie 1383).

96. ÎMPĂRĂȚIA LUI CAL[O]IOAN

Sosi Caloioan în vîrstă de bărbat și sui împărăția tătine-său, lui Andronic, ai 6845 [1337]¹. Și avea Caloioan doi feciori, anume Andronic și Manoil. Deci se sfătuiră Andronic
144r cu Țalapie, ca să-ș uci-gă părinții: Țalapie pre Murat, iară Andronic pre Caloioan. Iară ei știură, deci-ș orbi feciorii: Murat pre Țalapie, Caloioan pre Andronic². Și avea viață bună depreună Murat cu Caloioan și pace.

Atunce iară se rădică Murat cu turcii spre Ugleș și spre Vilçașin craiu. Ei strînseră oști mari sirbești și se lovîră de
144v fățiș cu turcii, și mult sînge se | vărsă într-amîndoa oștile. Apoi biruiră turcii și peri Ugleș și Vilçașin, la valea Marița, ani 6879 [1371]³, și luară turcii plean mult, de-l duseră la Calipoli. Atunce întunecă soarele într-o amiază-zi, citu se vedea stélele⁴.

Atunce muri Alexandru, domnul Tirnovului, și-i fu în loc Șuşman⁵. Și tremise Murat de-i cerșu pre soru-sa; el, de nevoie, o déde să-i fie doamnă⁶.

96.¹ Ioan V Paleologul a urcat pe tron minor, la 15 iunie 1341 (sub regența lui Ioan Cantacuzino) și abia mai tirziu — după lupte civile — a devenit singur împărat, la 22 noiembrie 1354; data, preluată din textul alăturat este, deci, inexactă.

² „Andronic IV, au début de 1374 (...), s'allia avec le fils de Mourad I, le prince Savoudj Tchelebi [*Çelebi* „seigneur“, titlu dat fiilor sultanului domnitor, în gr. *τσελεμής*, în timp ce forma bg. este *челебу* — vezi L. Săineanu, *Influența orientală asupra limbii și culturii române*, II, 1, București 1900, p. 100—101], qui ne s'entendit pas non plus très bien avec son père et qui gouvernait la Rumélie. Tous deux marchèrent sur Constantinople“. Murad veni îndată, îi prinse, orbi și decapită pe fiul său, cerînd lui Ioan V să-și orbească la fel fiul și chiar nepotul, Ioan VII: „L'aveuglement, opéré avec du vinaigre bouillant, ne leur enleva pas complètement la vue mais ils furent enfermés tous deux dans la tour Anémas, près de Blachernes“ (Diehl ș.a., *L'Europe Orientale...*, p. 336).

³ „L'armée chrétienne, forte de 60 000 hommes, s'avança le 26 septembre 1371 [data este, deci, exactă, textul sl. alăturat precizînd, de asemenea, ziua și luna], non loin d'Andrinople jusqu'auprès de Tchirnomen (Tchirmen) sur la basse Maritsa et rencontra l'armée turque (...). Luată prin surprindere, noaptea, armata creștină fu pusă în derută, Vukașin și Uglješa s-au înecat în Marița, iar regele Ungariei, Ludovic cel Mare, abia scăpă. „Cette bataille connue sous le nom de bataille de la Maritsa ou de Sirb-Sindighi, la ruine des serbes, fut la première des grandes défaites qui soumièrent pour des siècles à la puissance ottomane la Péninsule Balkanique“ (*ibidem*, p. 335).

⁴ Această frază nu se găsește în textul alăturat.

⁵ *Сроника* spune: „Înainte de acest război...“ și dă anul 6870 (1362; lipsește ultima cifră: .ѿ. = 9, deci 6879, resp. 1371), luna februarie 17, ceea ce este absolut exact; fiul său se numea **ШИШМАНЪ** (*Șişman*).

⁶ *Кера Татара* — după cum precizează textul alăturat —, probabil, în 1373 (*История на България*, t. III, p. 355, 374, n. 21).

De-acii se sculă Murat cū turcii, de luară Tîrnovul⁷ și
145r alte cetăți multe | și țara șchéilor⁸.

Elu-și împărăția Caloioan în T[a]rigrad. Turcii călcară
jurămintul: deci ce dobîndia, tot punea împrejurul Cali-
polului; luară și Machedoniia cu totul.

Atunce muri Caloioan împăratul, ani 6880 [1372]⁹. Și
domni 35 de ani¹⁰.

97. ÎMPĂRĂȚIA LUI MANOIL PALEOLOG

Stătu în loc fiu-său Manoil împărat¹. Atunce se sculă
multă mulțime de turci și începură a prăda și a lua țări
145v și cetăți: luară și Amorea, și Draciul², pînă la | Dalmatiia³,
și toată țara arbănașilor. Și începură a scădea puterea creș-
tinească, cît nu avea nime putere să le stea înainte.

De-acii se duseră și la sirbi și féceră acolo războiu mare,
și mult sînge s-au vărsat, și mulți, fără număr, au perit⁴.
Atunce un voinic, anume Miloș Cobilici, viteaz și bărbat
bun, deci meștersugui de se apropie și spintecă cu un han-
gériu pre Murat-beghi, și așa peri⁵.

146r Pre acea vrème ucise și Șuşman, domnul | șchéilor, pre
Dan voevod, domnul rumânesc⁶.

⁷ *Cronica* nu menționează căderea Tîrnovei, astfel că Moxa a preluat-o
din *Letopisețul sîrbesc*, care dă și anul: 6901, resp. 1393 (anume, la 17 iulie).

⁸ Adăugat, în mod justificat, de Moxa.

⁹ Data corectă: 1391 (16 februarie).

¹⁰ Mai exact: 36 de ani și aproape 3 luni.

97.¹ Gr. Μανουήλ, sl. МАНШНЛЪ.

² Gr. Μορέας, sl. ЯМОРЕЯ; sl. Драчь, alb. *Durrës* (lat. *Dyrrachium*).

³ În ms.: ДАЛМАТИЈА.

⁴ Bătălia tragică de la Kosovo Polje, în ziua de 15 iunie 1389 (ziua Sfîntului
Vit, în sîrbocroată *Vidov dan*), cînd cneazul Lazar a fost luat prizonier și decapitat.

⁵ Textul sl. alăturat are numai Милошъ (cf. Ioan Bogdan, *Ein Beitrag*. . . ,
p. 529, nota 1), așadar fie *Kobilic* se afla în manuscrisul utilizat de Moxa, fie
acesta îl cunoștea din tradiția sîrbească (vezi K. Jireček — J. Radonić, *Istoriја
srba*, I, p. 325).

⁶ În ms. slavo-român alăturat, notă marginală peste o pagină, unde se
vorbește despre Șuşman, dîndu-se anul 6902 [1393], *septembrie 23*; cum acest
an este acela al căderii Tîrnovei (17 iulie), istoricii români acceptă ziua și luna,
anul morții lui Dan, în conflict cu Șuşman, trebuind să fie 1386 (vezi: P.P.
Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 45; C. C. Giurescu — Dinu
C. Giurescu, *Istoria românilor*, 2, București, 1976, p. 34—35). Această notă,
deplasată de la locul ei în ms. utilizat de Moxa, întrerupe textul *Cronicii*, care
continuă cu moartea lui Lazar (vezi mai sus, nota 4).

De-acii se rădică Baiazit-beg, feciorul lui Murat, de se loviră cu Lazar, domnul sîrbesc, și-l birui, de-l ucise. Și plecă țara sîrbescă supt sine, să-i dea dajde, și le puse domn pre Stefan dispot, ani 6897 [1389]⁷.

De-acii se rădică Baiazit cu turcii spre rumâni, deci se loviră cu Mircea voevod⁸. Și fu războiu mare, citu se întuneca de nu se vedea văzduhul de mulțimea săgételor, și
146v mai pierdu Baiazit oastea lui | cu totul, iară pașii și voevozii periră⁹ toți¹⁰. Atunce peri Costantin Dragovici¹¹ și Marco Cralevici¹². Așa de se vărsa sînge mult, cît era văile crunte, deci se spăre Baiazit și fugi de trecu Dunărea. Și puse socotitori pre toate vadurile, și prinse pre Șuşman, domnul șchéilor, de-l tăe, ani 6903 [1395]¹³: atunce luară turcii țara șchéilor cu totul.

6905 [1396]. Jicmon, craiul unguresc¹⁴, adună tuată
147r tăriia despre apus: domnii, voevozii, boiarii, ném|ții și frîncii,

⁷ „Grace à l'habile politique de la reine Militsa, veuve de Lazare, la Serbie put éviter l'asservissement complet aux Turcs (. . .). Elle accepta d'être vassale, paya tribut (. . .). En compensation, Bajazet reconnut le fils de Lazare, Étienne Lazarevitch (1389—1427), comme son successeur” (Diehl ș.a., *L'Europe Orientale*. . ., p. 343; vezi și Jireček — Radonić, *Istorija srba*, I, p. 327—328).

⁸ La 17 mai 1395: „înfrentarea decisivă dintre ostile invadatoare și trupele conduse de Mircea cel Bătrîn s-a dat la niște «rovine» (care nu denumesc o localitate, ci trebuie înțelese ca fiind vorba despre niște șanțuri, locuri strîmte, prielnice ambuscadei) pe râul Argeș, nu departe de capitala țării din acea vreme, care era la Curtea de Argeș” (Dr. Nicolae Stoicescu, *Bătălia de la Rovine (17 mai 1395)*, București, Ed. Militară, 1986, p. 36—83, cu discutarea diverselor opinii și întreaga bibliografie a chestiunii; citatul la p. 56).

⁹ În ms.: *pereriră*.

¹⁰ Exagerare a lui Moxa, căci textul alăturat spune: “încît au căzut mulți turci de seamă dintre cei puternici”.

¹¹ *Dragašević*, în textul alăturat, de asemenea, copiat greșit: **ДРАШЕВИЧ(У)**; era fiul lui Dejan (Deian) și al Teodorei (sora lui Stefan Dušan), frate cu Jovan Dragaš (Jireček — Radonić, *Istorija Srba*, I, p. 249, 314). A murit tot în luptele din Țara Românească, la 17 mai 1395 (vezi P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 243; N. Stoicescu, *Bătălia*. . ., p. 48).

¹² *Marko Kraljević*, fiul „craiului” (*kralj*) Vukašin; ambii fuseseră forțați de turci să ia parte la campanie, căci acesta i-ar fi spus lui Constantin: “Eu cutez să spun și mă rog lui Dumnezeu să fie ajutător creștinilor, iar eu cel dintîi să fiu între morți în această luptă”—ceea ce s-a și întimplat (Konstantin Kostenečki, *Viața lui Stefan Lazarević*, citată de P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 243).

¹³ „Quant à Jean Schischman III, il fut finalement fait prisonnier [la Nicopol], emprisonné à Philippopoli et mis à mort le 3 juillet 1395” (Diehl ș.a., *L'Europe Orientale*. . ., p. 346; vezi și *История на България*, III, p. 366, 375, nota 66).

¹⁴ *Sigismund de Luxemburg* (1387—1437), magh. *Zsigmont*, sl. **Жигмунтъ**.

și pre uscat, și pre Dunăre, cît nu se vedea apa de mulțimea corabiilor, Mircea voevod cu rumânii¹⁵; și de la Manoil Paleolog veniră corabii multe, pline de voinic[i] den Ț[a]rigrad, și den Veneția 30 de corabii.

147v Deci mergea craiu pre uscat în jos, pre Dunăre, cu hvală mare și cu oști tocmite, împlătoșați, poleiți, și scripii, de-ț părea că răsare soarele. Și cînd sosi la cetatea de Necopoe, el vrea să ia Necopoia¹⁶, iară Baiazit strînse turcii cu totul despre răsărit și păzîră curînd de se lovîră fățișu cu cei despre apus. Și fu sfadă mare în multă vrême, ce învenseră turcii pre unguri¹⁷, iară craiu scăpă într-o corabie. Iară Baiazit i-au gonit pînă la Dunăre, și mulți se necară în Dunăre. Deci craiu, cu cîtă hvală venise, cu mai mare rușine se întoarse, că-ș pierdu voinicii cu totul și lăsă oase de oameni, cît nu-și putea ara oamenii pre acei cîmpii¹⁸.

148r Însă Baiazit nu așteptă, ce în ani 6906 [1397] se rădică | în sus, pre Dunăre, spre apus, de lua împărății și prinse ocine și pre Srațimir împăratul, de-l puse supt sine birnic¹⁹. Și merse și în țara ungurească, de o prădă și o arse, pînă la Buda, și se întoarse cu mulți robi, fără număr²⁰.

De-acii purcese Baiazit cu turcii spre Ț[a]rigrad, ca să-l dobîndească. Și trecea pren țara grecească, și eșia grecii de i se închina; el nu-i învăluia pre nime²¹. Dobîndi și Odriiul²²,

¹⁵ *Mircea voevod cu rumânii*, adăugat de Moxa, ceca ce este adevărat.

¹⁶ Gr. Νικόπολις, sl. Никополь.

¹⁷ La 25 septembrie 1396 (vezi C. C. Giurescu — Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, 2, p. 77—78).

¹⁸ Foarte interesantă modificare din partea lui Moxa; textul sl. alăturat spune: "încît nu puteau trece oamenii din cauza oaselor".

¹⁹ De fapt, *Srațimir*, țarul Vidinului, devenise vasal curînd după ocuparea Bulgariei răsăritene (1393); s-a proclamat din nou independent și aliat al lui Sigismund în toamna lui 1396, dar, după înfrîngerea creștinilor la Nicopol, Vidinul a fost ocupat de turci, iar Srațimir luat prizonier și dus în Asia Mică, unde a și murit mai tîrziu (vezi *История на България*, 3, p. 367—368). Data de mai sus trebuie deci corectată: în loc de 6906 [1397, după 25 septembrie] trebuie 6905 [1396].

²⁰ Nu chiar așa, ci doar „un detașament turcesc trecu Dunărea și reluă Nicopole Mic (Turnu), alungînd garnizoana ungurească lăsată acolo de voievodul Știbor al Ardealului" (P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 271—272). Exagerarea este a textului alăturat.

²¹ Deși textul alăturat spune astfel (ОНЪ НЕВРЪЖДАЖ НИКОГОЖ), în realitate: „En 1397, Athènes fut quelque temps occupée par les Turcs et le despotat byzantin de Morée connut une nouvelle invasion dévastatrice" (Ostrogorsky, *Histoire*... , p. 574).

²² Textul alăturat spune: "Baiazid (. . .) a trecut la *Adrianopol*" (АНДРИАНОПОЛ; forma populară mbg. Одринъ), căci acesta fusese cucerit încă în 1362 (Ostrogorsky *Histoire*... , p. 558).

148v deci sosi la T[a]rigrad; cetățenii se spăreară, cu | Manoil împărat.

Și tremise Baiazit la împăratul, ca să-l lase să între în cetate²³. El nu știu ce va face, ce numai ce tindea minile cătră ceriu și ruga pre Dumnezeu. Și se sfătuî cu curtea, de-i tremiseră dar scump și cerșură pace, ca să le dea dajde. Iară el nic[e] darurile nu vru să le ia, ce zise că va intra în cetate „și voi lua cetatea voastră, iară pre voi vă voi scoate goli, de vă veți duce unde veți vrea“²⁴.

149r Deaca auziră grecii, numai ce suspina cătră | Dumnezeu dentru adîncul inimiei lor. Și se apropiară turcii de zidul cetăției, deci atîta de lăsa săgēte pretutîndinea în cetate, cît nu se vedea soarele de grosimea²⁵ lor. Și unde striga, elu se răsuna văzduhul ca de tun; ce nemică nu putea folosi cu a lor spaimă, că-i împrăștiia pre departe cu pușcile și cu săcalășele. Deci se năpustiră la Galata, de făcea și acolo groază. Iară Baiazit stătu într-un²⁶ loc înalt, de văzu Sfînta |

149v Sofie, deci grăi cătră boiarii lui: „Acolea voiu lăcui cu muiarea mea“. Așjderea, toți boiarii-ș picniia locure de lăcuit unde vedea beséreci frumoase²⁷.

Deci se prînsēră întîiu de Galata să o dobîndească și puseră trăbăcie²⁸. Deci începură a o bate cu tunuri, și oboriia zimții cetăției, aorea pătrundea și păreții. Deci cît strica

²³ „Sfînta cetate“ (Constantinopolul) — spune textul alăturat. „Aussitôt après la bataille de Nicopolis, Bajazet avait déjà exigé de Manuel II la reddition de la capitale. Devant le refus du basileus, Bajazet avait procédé à des travaux destinés à faciliter l'attaque de la ville“ (Diehl s.a., *L'Europe Orientale*. . . , p. 349). De altfel, blocada Constantinopolului începuse în 1394 (vezi Ostrogorsky, *Histoire*. . . , p. 571) sau — cel mai tîrziu — în primăvara anului 1395 (vezi St. Runciman, *Căderea Constantinopolului. 1453*, traducere, note, postfață și îngrijirea științifică a ediției românești de Al. Elian, București, 1971, p. 54, cu referire la P. Gauthier, *Un récit inédit du siège de Constantinople par les Turcs*, „Études Byzantines“, t. XXIII, 1965, p. 100—117).

²⁴ Vezi unele similitudini cu textul citat, relevate de D. Nastase, *Une chronique byzantine*. . . , p. 136—137.

²⁵ Ar fi trebuit „mulțimea“ (în textul sl. alăturat: $\omega(\tau) \mu\eta\sigma\chi\epsilon\sigma\tau\epsilon\lambda\alpha$; poate e greșeala copistului: $\mu\sigma\lambda\iota\chi\eta\mu\epsilon\lambda\epsilon > \mu\sigma\sigma\chi\eta\mu\epsilon\lambda\epsilon$); mai sus, în *pretutîndinea*, $\mu\pi\epsilon$ a fost adăugat cu litere mai mici, deasupra.

²⁶ În ms.: $\uparrow\eta\tau\rho\sigma\uparrow\uparrow$, în loc de $\uparrow\eta\tau\rho\sigma\uparrow\uparrow$.

²⁷ Relatare similară în textul menționat în nota 23, relevată de D. Nastase, *Une chronique byzantine*. . . , p. 136—137.

²⁸ În ms.: $\tau\rho\beta\epsilon\lambda\chi\iota\epsilon$, în textul alăturat $\tau\rho\beta\epsilon\lambda\chi\iota\lambda$, explicat de B. P. Hasdeu prin medio-lat. *trabucha* și *trebuchetum* (Du Cange), cf. fr. *trébuechet* „machine de guerre qui lançait des pierres“ (Littre); vezi: *Cuvente den bătrîni*, t. I, București, 1878, p. 441, nr. 130 (reed., 1983, p. 424); D. Mihaescu, *Cronograful*. . . , II, p. 182, nr. 57, adaugă gr. biz. $\tau\rho\beta\omicron\upsilon\kappa\iota\omicron\nu$.

150r turcii zua, noaptea zidiia frâncii²⁹; și se mira turcii că o vedea demăneața întreagă. Deci nu-ș foarte | gîndiia, că-i împrocica și frâncii den cetate cu tunurile, de-i delunga de-parte³⁰. Însă odată năvăliră turcii și intrară supt cetate. Atunce se spăreară frâncii, ce grăbiră den T̃[a]rigrad, de-i apărără.

Deci așa ajută unii altora și se sprejenia unii pre alții de cătră vrăjmași, tocma 7 ani³¹. Și le aducea den Trapezonda și den Cafa³² bucate și arme și ajutor, și de pren toate ostroavele cîte nu era luate de turci; și den Venetiia 150v încă veniia de le | aducea hrană³³. Și se suiia grecii și frâncii prin turnurile cetăților³⁴, de-i împrăștiia pre departe pre turci cu svinéte, cu sacalășe și cu tunure. Și săpară prin pămînt gaură³⁵, de eșia noaptea den cetate, și ucidea mulți turci.

Deci văzu Baiazit întru atîta vréme că nu-i sporéște nemică, ce numai cîtu-i pier voinicii, elu se rădică minios și cu rușine rea, de se duse la locu-ș. Atunce se sculă Temer-151r lean³⁶ domnul tătărăsc, de rădică oști | asupra lui Baiazit

²⁹ „... Le roi de France [Charles VI] envoyait à Byzance le maréchal Boucicaud avec 1200 hommes. A la fin de 1398, après avoir défait près de Gallipoli une flotte turque qui voulait lui barrer le passage, Boucicaud arrivait à Constantinople juste à temps pour empêcher Galata d'être prise par Bajazet" (Diehl s.a., *L'Europe Orientale*... , p. 350).

³⁰ "Fait grand connétable par Manuel II, Boucicaud battit les Turcs dans des nombreuses rencontres, d'Izmid [Niceea] à Anadolon Hisar [Castelul Anatoliei, fortăreață construită de Baiazid la cca 8 km de capitală] et jusque sur les côtes de la Mer Noire, mais il ne put s'emparer d'Izmid" (Diehl s.a., *L'Europe Orientale*... , p. 350).

³¹ Precizarea în textul sl. este ceva mai jos: așadar, asediul a durat din 1394 sau primăvara anului 1395 pînă în 1402 (textul citat în nota 23 dă 8 ani; vezi D: Nastase, *Un chronique*... , p. 111, 135).

³² În *Cronica* alăturată: ТРАПЕЗОНТ(К)НЕ И КЛАФФА И ДМАСТРО (*Amasya* — omis de Moxa—, port la Marea Neagră, aproape de Bosfor, colonie geneveză pînă în 1459).

³³ Hotărînd blocada Constantinopolului, Baiazid urmărea „couper à la ville tout approvisionnement terrestre. La misère de la capitale byzantine et la crise alimentaire qui pesait de plus en plus depuis plusieurs décennies sur Byzance atteignirent leur point culminant" (Ostrogorsky, *Histoire*... , p. 571).

³⁴ Corect: „cetății" (ГРДДШ).

³⁵ Textul sl., spune doar: „pe ascuns, noaptea".

³⁶ În ms.: *Temermean* (ТЕМЕРМѢНЬ, în loc de ТЕМЕРЛѢНЬ; textul sl. alăturat nu-i dă numele, ba are sigur o greșeală de copiere, căci zice ЛЮДЕ(М) ЕΘΙΩΠΣΚΥ(М) „oamenii etiopieni"); *Timur-Lenk* „Timur cel Șchiop", numit de europeni *Tamerlan*, tatar de origine, dar coborînd, prin femei, din marele clan mongol al lui Ginghiz-Han (vezi: Diehl s.a., *L'Europe Orientale*... , p. 351; St. Runciman, *Căderea Constantinopolului*, p. 55).

și-l birui, și peri Baiazit întru acela războiu, ani 6910 [1402]³⁷. Iară grecii dederă atunce laudă lui Dumnezeu, că-i izbăvi de vrăjmași³⁸.

Iară în locul lu Baiazit stătu Țalapie Musulman³⁹; și-n al 16 an de domnia lui fu iarnă prea mare și rea⁴⁰.

Și ani 6917 [1409] muri bun creștin împărat Caloioan, nepotul lui Manoil împărat⁴¹.

Pre aceea vreme se rădică Musia cu rumânii și cu șchėii și Stefan dispot cu sîrbii, de se duseră la Ț[a]rigrad să se |
151v lovască cu Țalapie, să dobîndească Ț[a]rigradul. Și făceră războiu mare den afară de cetate, la Cosmida, și fu biruit Țalapie, și mulți turci periră cu dinsul⁴².

³⁷ Textul sl. alăturat dă, de asemenea, luna și ziua (exacte): 28 iulie, cînd a avut loc celebra înfrîngere de la Angora (Ankara), iar Baiazid a fost luat prizonier, murind mai tîrziu, la 8 martie 1403, în captivitate la Akşehir, în Anatolia (vezi Diehl ș.a., *L'Europe Orientale*. . ., p. 352—353; Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, p. 131—133). Pe drept cuvînt, textul alăturat spune: „pieri amin-tirea lui în zgomot” — ceea ce Moxa a tradus simplu (dar inexact, de astă dată): *peri*.

³⁸ Iată traducerea completă a pasajului respectiv din textul alăturat: „Iar grecii, cîntînd cînt de recunoștință, ziceau « Mare este Domnul și lăudat foarte » [Ps. 144, 3] și « mare este tăria lui » [Ps. 146, 5], căci « nu în cel iute de picior este bunăvoința lui; bunăvoința Domnului este în cei ce se tem de el și în cei ce nădăjduiesc în mila lui » [Ps. 146, 10—11]. Și prin harul lui Dumnezeu sfînta cetate este pînă astăzi păzită de toți vrăjmașii de alt neam” — ceea ce Moxa n-a mai tradus (sau manuscrisul utilizat de el nu mai avea), căci ar fi fost un anacronism.

³⁹ Greșeală de copist încă în textul sl. alăturat — unde această propoziție este dislocată, fiind plasată înaintea alineatului ce l-am tradus în nota precedentă: desigur, este vorba despre *Suleiman Çelebi*, fiul lui Baiazid, care, după conflictul între frații săi Isa și Mehmed, l-a atacat pe acesta din urmă în Asia Mică (Diehl ș.a., *L'Europe Orientale*. . ., p. 353).

⁴⁰ Această propoziție lipsește în textul sl. alăturat; de altfel, *interregnum* (perioada luptelor dintre fiii lui Baiazid I) a durat mai puțin, din 1402 pînă în 1413 (vezi Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, p. 143—144).

⁴¹ Probabil, greșeală încă în textul sl.: s-ar părea că e vorba de moartea lui *Manoil III*, împărat bizantin al Trebizondei (1390—1417), căruia i-a urmat la tron fiul său *Alexios IV* (1417—1429), avînd drept co-împărat pe propriul său fiu, *Ioan*, supranumit *Caloioan*: acesta era, deci, nepot al lui Manoil (vezi Diehl ș.a., *L'Europe Orientale*. . ., p. 428—429).

⁴² *Musa* (în textul alăturat: МСН), al patrulea fiu al lui Baiazid, avînd concursul lui Mircea cel Bătrîn, al lui Ștefan Lazarević și al fiilor ultimilor țari bulgari, Frujin (al lui Șisman) și Constantin (al lui Srațimir), l-a atacat pe Suleiman aproape de Constantinopol, lîngă fortăreața Kosmida (în copia sl. alăturată, numele incomplet: нѦ [К]ОСМИДѦ, la Moxa: *la Cosmida*), fără succes însă (15 iunie 1410), ca și a doua oară, aproape de Adrianopol (11 iulie); abia în februarie 1411 a fost prins și ucis (ОУБНИШѦ ЦАЛАПѦ МСЧЛАМАНА — spune textul sl. alăturat, ceea ce Moxa n-a mai tradus; vezi: Diehl ș.a., *L'Europe Orientale*. . ., p. 353—354; Jireček — Radonić, *Istoriya srba*, I, p. 342—345; Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, p. 143—144, 380).

Și după aceea a[u] fost ani 6918 [1410], junghe Musia pre Vilcan și pre Lazar, iulie 6⁴³.

Ani 6921 [1413], purcése Musia de dobîndi Birdo⁴⁴; și el încă peri la Iskra într-acel an⁴⁵, și-i fu în loc Murat⁴⁶.

Ani 6926 [1418], [muri] Mircea voevod, domnul rumâ-nesc⁴⁷.

152r Ani 6934 [1426], prădă Murat țara sîrbască⁴⁸, și la anul muri | Stefan, domnul sîrbesc⁴⁹.

Aici se încheie traducerea din *Cronica* atribuită lui Ioan Chortasménos. În textul alăturat mai urmează o singură frază, pe care o traducem aici: „Căzu cu zgomot și Musi beg în anul 6922 [— 5509 = 1413; luat prizonier, a fost ucis la 5 iulie, iar interregnul a încetat în jurul datei de 30 august] și s-a ridicat Krișci sultan [Mehmed, supranumit *Kirigi* „Luptătorul“, în textele sl. *Krișcia*, în cele lat. med. *Crissia*, în cele gr. Kupiζης]; în anul 6925 [1417, anul expediției pînă în gurile Dunării, cînd a anexat Dobrogea]“. Moxa a omis însă această frază, căci, trecînd la *Letopiseful sîrbesc nou* (din care — omițînd începutul — traduce în continuare pînă la sfîrșit, cap. [131]), preia încă două știri despre acțiunile lui Musa în Serbia.

⁴³ *Vuk* (Вукъ) Lazarević — nu *Vukan* (Вуканъ) — a fost luat prizonier la Plovdiv, în 4 iulie 1410, și apoi ucis, iar nepotul său Lazar Branković, prizonier și el, a fost executat cîteva zile mai tîrziu (vezi Jireček — Radonić, *Istorija srba*, I, p. 342).

⁴⁴ *Novo Brdo*, oraș minier, la apus de Vranje, în Serbia de sud, a fost atacat (ΧΟΔΙ ΝΑ ΝΟΒΟ ΒΡΥΔΟ), dar nu ocupat de Musa, la începutul anului 1412 (nu 1413; vezi Jireček — Radonić, *Istorija srba*, I, p. 344).

⁴⁵ „Peste un an“ (*Let. sîrbesc* alăturat), adică în 1413, la 5 iulie (vezi mai sus, nota 42), după ce-a fost învins lîngă satul Ceamorlu (între Samokov și Ihtiman), pe cursul superior al Iskărului (НА ИСКРЪ, trad. de Moxa: *la Iskra*), sub muntele Vitoșa (vezi Jireček — Radonić, *Istorija srba*, I, p. 345).

⁴⁶ Această propoziție lipsește în *Let.* alăturat, dar se găsește într-un anume fel — ОЦАРН СЕ КРИШЧИА „a urcat pe tron Krișcia“ — în două copii din sec. al XVIII-lea (vezi Lj. Stojanović, *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, Sr. Karlovci, 1927, p. LI, 224). Într-adevăr, este vorba despre Mehmed „Crișcia“ (vezi mai sus, nota 42), care s-a proclamat sultan în același an; *Murat II* este fiul său, devenit sultan în 1421 (pînă în 1451).

⁴⁷ Textul sîrbesc adaugă chiar: „ianuarie 31“, dată acceptată de istoriografia românească (vezi P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 344); [muri], completat de Hasdeu (în *Let. sîrb.* alăturat: ПРЪСТАВН СЛ).

⁴⁸ O armată turcească de vreo 4000 de oameni a jefuit în tot cursul anului 1426 în Bosnia, pînă la granița Croației (Jireček — Radonić, *Istorija srba*, I, p. 350).

⁴⁹ Stefan Lazarević a murit în 1427, iulie 19, cum precizează *Let. sîrb.* alăturat.

Ani 6947 [1439], dobîndi Murat Smederova, avgust 27⁵⁰, și scoase pre Grigor și pre Toma și prinse Stepan, de-i legă și-i băgă în temniță⁵¹.

Ani 6950 [1442], ucise Iancul voevod pre Mezit-beg în Țara Rumânească⁵². Și iară, al doile an, s-au lovit Iancul voevod cu turcii în Țara Rumânească, la Ialovnița, și-i birui; și periră atunce turci mulți, fără număr⁵³. Atunce⁵⁴ se rădică Gheorghie dispot cu ungurii și cu sîrbii, de trecură Dunărea pre la Slatină⁵⁵ și băltură pre turci, și luară iarăș Smederova⁵⁶ sîrbii. De-acii se sculă Taud-beg⁵⁷ cu turcii, de bătu oastea sirbească la Sitnița⁵⁸.

Ani 6953 [1444], se rădică Vlădislav cu oști mari la turci, de se lovira de făiș, și biruiră turcii atunce; deci peri Vlădislav la Varna⁵⁹.

Ani 6956 [1 sept. 1447—31 aug. 1448], purcése Murat-beg cu turcii, de se lovi cu Toma, domnul Bosneei, și-l biruiră și

⁵⁰ Corect: *Smedereva* (СМЕДЕРЕВО); cetatea s-a predat după un greu asediu, în anul menționat, la 18 august (Jireček — Radonić, *Istoriја srba*, I, p. 362—363), fiind apărată de Grigor (Grigorie), fiul despotului Gheorghie Branković Smederevac, și de Toma Cantacuzino, cumnatul acestuia.

⁵¹ Luați mai tirziu prizonieri, cei doi fii ai lui Gheorghie Branković, *Grigorie* și *Stefan* (nu însă și *Toma Cantacuzino*), au fost închiși la 16 aprilie 1441 (anul 1440 din *Let. sîrb.* trebuie corectat, după alte copii, în 1441 — vezi *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, p. 232) și orbiți la 8 mai.

⁵² *Let. sîrbesc*: ИНКЪСА... НА БЛАСЪХЪ „Iancul... în Țara Românilor” adică la Sintimbru („Poarta de Fier”), lângă Sibiu (14 martie), unde a repurtat o strălucită victorie (vezi: C. C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, 2, p. 126; Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, p. 147).

⁵³ *Let. sîrb.*: НА БЛАСКОМЪ ЗЕМЛИ, НА ИЛЛОВНИЦЪ; la 2 septembrie 1442, respectiv în anul următor, după calendarul vechi.

⁵⁴ *Let. sîrb.*: „În anul 6952 [— 5509 = 1443]”, toamna.

⁵⁵ *Let. sîrb.*: „trecînd Dunărea spre Zlatița” (НА ЗЛАТНИЦЪ), aproape de Panaghiuriște, în Balcani (Sredna Gora), unde a avut loc bătălia la 12 decembrie, dar fără succes pentru creștini (a participat și Iancu de Hunedoara; vezi Jireček — Radonić, *Istoriја srba*, I, p. 366—367; C. C. Giurescu — Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, p. 126).

⁵⁶ *Let. sîrb.*: СМЕДЕРЕВО; acesta precizează „în acel an [1444], la 22 august” (vezi Jireček — Radonić, *Ist.*, I, p. 369).

⁵⁷ *Daud-beg*, guvernatorul turc de la Priștina.

⁵⁸ *Let. sîrb.*: НА СЪТНИЦИ „la Sitnița” (rîu în provincia Kosovo).

⁵⁹ Spre deosebire de textul alăturat, versiunea din ms. de la Sofia (Bibl. Naț., nr. 68, sec. XVI) este mai completă: х. СЦНГ. [6953 — 5509 = 1444] ИЗЛЕЗЕ КРАЛЬ БЛАДИСЛАВЪ И ИНКЪСА КЪ БОКОДА, И БИ БОН НА БАР'НЪ, И ЗАГЪБЕ КРАЛЬ БЛАДИСЛАВЪ (*Stari srpski rodoslovi i letopisi*, p. XLI, 235) — la 10 noiembrie.

153r Iuară atunce turcii Bosna⁶⁰. Și la anul se lovi Murat cu Iancul voevod la Cosova, și peri Iancul⁶¹; deci dobîndiră țurcii Cosovul. Și-n al doile an muri Murat-beghi, în februarie, în 4 zile⁶².

98. ÎMPĂRĂȚIA LU MAHMET, FIIUL LUI MURAT

Cînd stătu Mahamet împărat, el era numărul ailor 6960 [1452]¹. Deci aduse toți turcii de pretutindinea și purceseră mulți, fără număr, spre Ț[a]rigrad, ca să-l dobindească; și au ocolit întîiu Galata, de o au bătut, pînă ce o au do-

⁶⁰ Știrea în *Let. sîrb.* sună astfel: „În anul 6856 [1 sept. 1447–31 aug. 1448] purcese împăratul *Murat* asupra *Moreei* și bătu pe *Toma*, [adausul ce urmează se bazează pe simpla asemănare a numelui] pe regele *Tomaș* al *Bosniei*“. Invazia devastatoare a turcilor în Peloponez (Moreea) a avut loc în primele luni ale anului 1447, în timpul despotului *Toma Paleolog*. „Le 20 décembre 1446 (...), l'Hexamilion [zid de apărare în istmul Corintului, lung de 6 mile] était rompu et les deux princes [Constantin și *Toma Paleolog*] se réfugiaient à Mistra. Les Turcs déferlaient sur le Péloponèse, emmenaient en esclavage 60 000 personnes et incendiaient Patras. Constantin et Thomas (...) durent se reconnaître tributaires de Mourad, qui leur laissa à cette condition leurs principautés (printemps de 1447)“ (Diehl ș.a., *L'Europe Orientale*. . . , p. 367). Regele *Stefan Tomaș* al *Bosniei* a domnit între anii 1443–iulie 1641 (cînd a murit); Bosnia a fost ocupată de turci în timpul fiului acestuia, *Stefan Tomašević* (vezi mai jos, cap. 99, nota 13; Jireček – Radonic, *Istoriја srba*, I, p. 329).

⁶¹ De fapt, *Iancu de Hunedoara* a fost doar înfrînt în bătălia din 18 (și 19) octombrie 1448, cum spune *Let. sîrb.* (ce e drept, una din versiuni adaugă: И ОУЧЕНЫ БЫСТЬ ПІНКОУЛЬ – *Stari srpski*. . . , p. 236); vezi, de altfel, mai jos, cap. 99, nota 8.

⁶² *Let. sîrb.*: „În anul 6956 [1451]. . .“ (*Mustafa Ali Mehmed, Istoria turcilor*, p. 380, dă ziua de 3 febr.).

98. ¹ *Let. sîrb.*: „În anul 6960 [1452], împăratul *Mehmed*, după ce-a luat domnia, a zidit *Cetatea Nouă*, mai sus de Țarigrad“ (este vorba despre fortăreața *Rumelihisari*, pe malul european al Bosforului, care a izolat definitiv Constantinopolul – vezi *Mustafa Ali Mehmed, Istoria turcilor*, p. 150; unele informații, în continuare, despre noul sultan, *Mehmed II Fatih – Cuceritorul*, care a urcat pe tron la 18 februarie 1451, au fost controlate după: Franz Babinger, *Mahomet II [Mehmed II] le Conquérant et son temps*, trad. de H. E. del Medico, Paris, 1954).

bindit. Și de-acii se legară de Ț[a]rigrad cu toate meșter-
153v sugurile lor și cu toate bărbățiile și puterea lor; și, după
ne|voință și vărsare de sînge, ei încăpură în Ț[a]rigrad².

99. DE Ț[A]RIGRAD

Ani 6961 [1453], dobîndi Mahamet Ț[a]rigradul, în luna
lui mai, 29, într-o zi de vineri¹. Cine au zidit întiiu Ț[a]ri-
gradul, elu |l au chemat Costantin, marele împărat, fiiul
Costei și al Elinei. Și cînd au luat turcii Ț[a]rigradul, cine
au fost împărat iară l-au chemat Costantin².

Fost-au de la Adam pînă cînd au gătit Costantin Ț[a]-
rigradul ani 5836, iară de la nașterea lui H[risto]s 318³.
154r Deci, de la Costantin ce au zidit cetatea pînă cînd o au |
luat turcii, ei au trecut 1125⁴; iară cînd veniră întiiu la
Calipoli, ei au fost ani 6867 [1359]⁵.

Atunce s-au început a se descăleca Țara Moldoveei⁶.

² Cele două fraze nu-și găsesc corespondent în *Let. sîrb.* Ele provin, probabil, din vreun text (rezumativ, de altfel) despre căderea Constantinopolului (vezi, în legătură cu astfel de texte slave și române: St. Runciman, *Căderea Constantinopolului*, p. 208; Iv. Dujčev, *La conquête turque et la prise de Constantinople dans la littérature slave de l'époque*, în culegerea sa de studii: *Medioevo bizantino-slavo*, vol. 3, Roma, 1971, p. 333—487; N. Iorga, *Une source négligée de la prise de Constantinople*, „Bulletin de la Section Historique” (Académie Roumaine), t. XIII, 1927, p. 59—128).

99.¹ Din nou, *Let. sîrb.*; corect: „marți” (ВТОРНИК). „Astfel, la 29 mai 1453 aveau să se întărească și mai mult sentimentele de superstiție ale popoarelor balcanice față de ziua de marți. Era ziua cînd sultanul Mehmed al II-lea intra în Constantinopol cu titlul de *Fatih*, adică «Cuceritorul»” (Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, p. 151—152).

² *Constantin Dragasses* (1449—1453). Cele două fraze, ca și următoarele două, nu-și găsesc corespondent în *Let. sîrb.*, ci, probabil, în aceeași sursă despre Constantinopol.

³ Anul 5836 corespunde anului 328 al erei noastre, nu 318, anul edictului de la Milano, prin care creștinismul era recunoscut de Constantin cel Mare și de Licinius. Construirea noii capitale a început în a. 324, iar festivitățile de inaugurare au avut loc în mai 330 (vezi cap. 35, nota 15).

⁴ Cifra corespunde anului 328.

⁵ Gallipoli a fost cucerit de turci în 1354 (vezi cap. 94, nota 8).

⁶ Știrea, cu anul respectiv, 6867 (1359), pare a proveni din *Cronica sîrbo-moldovenească*, resp. din *Letopisețul de la Putna* (versiunea ce merge pînă la 1518): data este cea tradițională din letopisețe (cu excepția *Cronicii moldopolone*, care dă anul 1352) și care este acceptată de istorici ca dată a venirii lui Bogdan voievod (Dragoș ar fi domnit în anii 1352—1353). În următoarele trei fraze se revine la aceeași sursă despre căderea Constantinopolului.

Deci, deaca luară turcii cetatea de la greci, ei le tăiară împăratul și pre toți boiarii și toate capetele, și slăbi toată puterea grească.

De-acia scrise Mahamet în toate laturile, pre la crai, pre la domni, pre la voievozi, de se mărturisii împărat, că pînă atunce se chema beghi. Deci, de atunce tot se sfădesc
154v cu toate țările | și nu au răzibun, ce tot lărgesc de toate părțile.

Ani 6963 [1455]⁷, bătu Mahamet pre sîrbi și le luo o cetate, anume Birdo, și Sitnița și alte cetăți împrejur. Și de-acii purcese Mahamet la Belgrad, ca să-l dobîndească, și se lovi cu Iancul, și birui Iancul pre Mahamet⁸, cu cristoșii⁹; deci se turnă Mahamet rușinat¹⁰.

De-acie tremise Mahamet un pașu, de dobîndi iară Smederova și o cetate, anume Rășava, și alte cetăți multe¹¹.

155r Ani 6969 [1461], tre|cu Mahamet marea la Anatoliia și dobîndi o cetate, anume Sinopul, și Trapezondul, și se bătu cu Iuzum Hasan și-l birui¹². Și-n al treile an mēse de dobîndi toată Bosna¹³.

⁷ Din nou *Let. sîrb.*; Novo Brdo (vezi mai sus, cap. 97, nota 44) a fost cucerit de turci la 1 iunie 1455, după patruzeci de zile de asediu (Jireček — Radonić, *Istoriја srba*, I, p. 380; despre luptele de la riul Sitnița, în Kosovo, vezi același cap. 97, notele 58 și 61).

⁸ *Let. sîrb.* precizează: „În anul 6964 [1456]... iulie 22” (despre această strălucită victorie a lui Iancu de Hunedoara vezi C. C. Giurescu — Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, 2, p. 127—128).

⁹ *Let. sîrb.*: Крѣстѣши, pl. „cruciați” (sg. Крѣстѣшъ).

¹⁰ Propoziție adăugată, pe drept cuvînt, de Мохъ. „Vestea că Belgradul nu putuse fi luat și că Mehmed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, a trebuit să fugă, rănit, produse o extraordinară bucurie în toată Europa” (C. C. Giurescu — Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, 2, p. 128). Cronicarul român însă n-a mai tradus sfîrșitul propoziției din *Let. sîrb.*: „și el însuși [Iancu] muri lîngă Belgrad, în august 11” (îmbolnăvit de ciumă — adusă de armatele turcești —, eroul a închis ochii peste 20 de zile, la Zemun, fiind înmormîntat în biserica de la Alba Iulia).

¹¹ *Let. sîrb.*: „Și în același an [6966, resp. 1458] luă pașa [Mahmud — după un alt ms., vezi *Stari srpski*... p. 243] cetatea *Resava*, în mai 10, iar apoi și Golubaț, iar împăratul Mehmed luă Amoreea și multe cetăți de acolo de dădu sabiei.

În anul 6967 [1459] a tose Chiriopasha [sărbătoarea Paștilor în ziua de Bunavestire] și în acel an au luat turcii Smederevo, în iulie” (corect: iunie, 20 — vezi Jireček — Radonić, *Istoriја srba*, p. 387).

¹² *Trapezuntul* (gr. Τραπεζοῦς, gen. Τραπεζοῦντος, sl. Трапезонъ, Трапезонѣ) a fost ocupat între 22 iunie — 26 octombrie 1461, iar ultimul împărat, David Comnen, a fost închis și apoi ucis (1 noiembrie 1463); acesta se aliase, în lupta sa de apărare, cu Ismail din *Sinope* (gr. Σινώπη, sl. Синопѣ) și cu emirul turcman Uzun Hasan (sl. Юзѣмъ Хасанъ; vezi Diehl ș.a., *L'Europe Orientale*... p. 430—431).

¹³ În 1463, cum precizează *Let. sîrb.*

Ani 6974 [1466], prădă Mahamet pre arbănași și mulți tae, pre [S]chendira¹⁴ domnu-l scoase den țară și zidi acolo o cetate, de o chema Coniu¹⁵. Și la anul iară purcése la arbănași, pre altă cale, și prădă Tomornița¹⁶.

155v Ani 6976 [1468], mërse Mahamet la cărăimani și le | bătu o cetate, anume Galova¹⁷, și alte cetăți multe cărăimănești; dobîndi și Negripul¹⁸.

Ani 6981 [1473], rădică-se Mahamet cu oști mari spre Izum Hasan și nu putu folosi nemică, ce-ș pierdu voveozii și pașii și mai oastea cu totul în valea Efratului. Acolo peri și Hasan Murat, pașul den Romania¹⁹.

¹⁴ *Skender-beg (Skanderbeg); Lct. sîrb.: СКЕНДЕР* (acuzativ). În urma pustiitoarei campanii conduse de Mehmed II, începînd din iunie 1466, cînd a asediat îndelung cetatea Krujë, Skanderbeg a fost nevoit să plece la Roma (în decembrie), pentru a solicita ajutor; revenit în 1467, a continuat lupta inegală, murind la 17 ianuarie 1468 (vezi monografia publicată de Institutul de istorie și lingvistică din Tirana: *Gheorghe Kastriotul Skanderbeg...*, trad. de Aurelia Zub, București, 1972, p. 129–135).

¹⁵ *Let. sîrb.: КОИОУХЪ*; probabil, este vorba despre *Elbasan*: „...Mahomed al II-lea a reparat, încă de la începutul lui iulie [1466], vechiul castel în ruină de la Valmi, pe valea râului Shkumbin. Noului castel i se va da numele turce de *Elbasan* (țara stăpînirii)” (*Gheorghe Kastriotul Skanderbeg...*, p. 131).

¹⁶ *Let. sîrb.: ТОМОРНИЦА* (acuz.), *Tomornice (Tomoricës)*, în Albania; în 1467, Mehmed II a atacat din nou mai multe orașe, pustiind țara.

¹⁷ *Let. sîrb.: ГАВАЛ* (acuz.). „Après avoir pris la citadelle rupestre de Kévelé [*Kavalla*, unde murise în 1464 Ibrahim beg, suveranul Karamaniei], le Grand Turc fit son entrée à Konia sans rencontrer de résistance et, immédiatement, il fit ériger un chateau fort (l'inscription de fondation porte la date de l'année 972 de l'Hégire = 1468)” (Fr. Babinger, *Mahomet II...*, p. 325, cf. p. 323).

¹⁸ *Let. sîrb.: „În anul 6978 [1470] luă împăratul Negripul (НЕГРИПЪ)“*. Marea insulă din fața Greciei continentale, Eubeea, numită (de italieni *Negroponte*— în documentele timpului, și *Negripo*—, ca și „capitala” Chalkis (sub protectorat venețian între 1204–1470), a fost cucerită de turci la 12 iulie 1470 (vezi Diehl ș.a., *L'Europe Orientale...*, p. 570–573).

¹⁹ *Let. sîrb.: „În anul 6981 [1473] (. . .) făcu război împăratul împotriva lui Iuzum Hasan, și acolo pieri pașa Rumeliei, Hasmurat, și mulți alții, împreună cu el, la riul Eufurat, august 4, într-o miercuri“*. Știrea este exactă: „Quand, le mercredi 4 août probablement Hass-Mourad pacha traversa la cours du fleuve [Eufuratul], plein d'ardeur juvénile, il fut encerclé avec les siens par Ouzoum Hassan et annihilé; les pertes des Ottomans se seraient montées alors à 12 000 hommes et le jeune gouverneur [al Rumeliei] trouva la mort dans les flots du torrent” (Babinger, *Mahomet II...*, p. 373).

Ani 6983 [1475] tremese Mahamet oști mari spre Ștefan voevod, la Țara Moldovei, și periră atunce turci mulți, fără număr²⁰.

156r Și iară, ani 6984 [1476], se sculă însuși Mahamet cu oști mari spre Moldova, și se loviră de față la Valea Albă, și biruiră atunce turcii, deci féceră rău mare moldovenilor²¹. Și cu misirénii au făcut războiul, ce n-au izbîndit; și s-au bătut și cu iverii²².

Cînd²³ au fost ani 6989 [1481], Mahamet au murit, și au stătut în loc fiu-său, Baiazit²⁴. Deci se sculă Baiazit întîiu la Chilia și la Cetatea Albă, de le luă de la Ștefan voevod²⁵. Și se duse la aravléni și la misiréni²⁶, ce nu folosi

²⁰ *Let. sîrb.* : „În anul 6982 [1474] merse pașa [Soliman] asupra Shkodër-ului și nu-l luă, iar în același an îl bătu Ștefan, voievodul Moldovei, în țara sa“. Ajuns în decembrie 1474 sau în primele zile ale lui ianuarie 1475, Soliman cu numeroasa sa armată a fost grav înfrînt, abia scăpînd cu fuga (vezi: *Scrisoarea lui Ștefan cel Mare către principii creștini*, din 25 ianuarie 1475, în *Literatura română veche (1402–1647)*, ed. G. Mihăilă și Dan Zamfirescu, vol. I, București, 1969, p. 48–49; C. C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, 2, p. 161–162). Renunțînd la începutul frazei, Moxa a amplificat partea ei finală, probabil pe baza *Letopiseșului de la Putna*.

²¹ Deși știrea se află, pe scurt, în *Let. sîrb.*, Moxa pare a fi recurs, de asemenea, la *Let. de la Putna*, care precizează și ziua: 26 iulie; ambele bătălii sînt descrise mai pe larg în *Letopiseșul de cînd s-a început Țara Moldovei* (vezi *Literatura română veche*, I, p. 33–34).

²² Altă sursă. S-ar părea că este vorba despre două campanii ce au avut loc în 1480: „... Mehmed II aurait donné à son fils Bayézid, gouverneur d'Amasia, l'ordre de partir avec une petite armée pour la Géorgie et d'y prendre deux châteaux“, așezate probabil lângă graniță și aliate cu Uzun Hasan (F. Babinger, *Mahomet II.* . . , p. 480–490); a doua campanie, avînd un caracter de represalii, a fost „le prélude de graves discordes entre Mehmed II et le sultan de Caire“ (*ibidem*, p. 431).

²³ Din nou *Let. sîrb.*

²⁴ *Baiazit II* (1481–1512); tatăl său murise la 4 mai 1481, în condiții destul de misterioase (vezi Babinger, *Mahomet II.* . . , p. 492–495).

²⁵ *Let. sîrb.* precizează: „În anul 6991 [1483]. . .“; alte versiuni dau anul 6992, resp. 1484 (vezi *Stari srpski.* . . , p. 254), care este cel real. Despre însemnătatea celor două cetăți de apărare Ștefan cel Mare însuși spusese în scrisoarea către dogele Veneției, Andrea Vendramin, la 8 mai 1477, transmisă prin unchiul său, Ioan Țamblac: „Et la Excellentia Vostra puo'l considerer la queste do terre sono tuta la Valachia [Țara Românească a Moldovei], e la Valachia cum queste do terre sono un muro del Hungaria et Pollana“ (vezi cartea noastră, *Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi*, București, 1972, p. 179, trad. la p. 182). Iar sultanul însuși, în scrisoarea trimisă raguzanilor, la 2 august 1484, din Chilia, recunoștea: „Am ajuns mai întîi la o cetate a zisului Ștefan, numită Chilia, care e cheie și poartă pentru toată Țara Moldovei (. . .)“, ca și Cetatea Albă: prima a fost cucerită între 6–14 iulie, iar cealaltă la 28 iulie (vezi I. Ursu, *Ștefan cel Mare*, București, 1925, p. 183).

²⁶ *Egipteni*; sfîrșitul frazei adăugat de Moxa.

156v nemică, că-ș pierdu voinicii și se întoarse rușinat de acolo; veni cu puțini voinici.

Și cînd au fost ani 6997 [1489], iară tremese Baiazit oști prea mari pre misiréni și pre aravléni, și mai mulți periră.

Și în T[r]igrad încă se tîmplă atunce un semn²⁷, că iată căzu fulger den cer, de aprinse prahul cel de pușcă, deci răsipi case multe prin prejur și periră mulți, și pămîntul încă se cutremură, cît împăratul încă se spăre că va peri atunce²⁸.

²⁷ *Let. sîrb.* dă anul: 6998 [1490].

²⁸ Aici se încheie *Let. sîrb.*, în versiunea alăturată, ca și în cea utilizată de Moxa. De la și pămîntul adăugat de cronicarul român, care *avant la lettre* — deci cu aproape o sută de ani înainte de Dimitrie Cantemir — a vrut să sugereze prin această accentuare previziunea „căderii” Imperiului Otoman.

IZVOARE

ПРѢМЖДРАГО МАНАСІЯ И ЛѢТОПИСЦЯ
СЪБРАНИЕ ЛѢТНО ѿ(Т) СЪЗ(Д)АНІЯ МИРОУ
НАЧИНАЮЩЕЕ И ТѢКЮЩИ ДО СЯМОГО ЦР(С)ТВЯ
КУРЬ НИКИФОРЯ БѢТАННСѢТЯ

[1. INTRODUCEREA—DEDICAȚIE]

Дѣла оубо тинолюбова имѣнїю(м) вѣнимае(т) и вѣсѣ-
чскыя печет сѧ еже полоучити желанїе. Ты же, дше цр(с)каа и
словолюбива, пр(с)но жжж(д)ющи разоума и слова и наказанїа,
книгамъ пр(с)но прилежши и наслаж(д)аши сѧ въ книга(х), и
бываеши ти жизни вѣсе вѣмѧ слово. И понеже оубо вѣж(д)е-
лѣль еси¹ ѡкы прѣтателникъ словоу, добро съставленоу тебѣ
[и]² извѣстнѡу писанїю изложеноу быти, ѡсно сказоуеще древнѣа
103v оубо вѣспрїемлем' тѧготѧ троудѧ сего, аще и нѣж(д)но дѣло
и троудно е(с). Оутѣша(т) бо нашѧ лже въ словесе(х) трѣды
величїи дарове твои и любоч(с)тїе твое, и троу(д)наго кара
и болѣзньнаго дарове прохладж(д)ають вѣдаваемїи часто [...].
Мнозѣмъ написавшимъ же и лѣтописавши(м), и потѣшавши(м)
сѧ оубо изрїеши правѣ и истиннолюбнѣ, друуг же съ дрѣгомъ
несанчно сѧ съписазшемъ, мы прѣ(д)текше мнѡшїи(х) сѧ болшии
вѣ(д)ти извѣсто и паче истиньствовати, еже по силѣ нашии
свѣршамъ тебѣ.

(В2)

[2.] ЗАЧАЛО, ДѢЬ .Ѣ.

Бїе вѣсесвѣршешное и мирошж(д)ителное слово нѣо безъ-
свѣ(з)д)ное приведе въ началѣ, бесчисленнож доврогож сѧжше

1. ¹ Prof. Iv. Duicev (Миниатюрите ..., р. 25) semnalează faptul că traducătorul a utilizat forma de masculin, subînțelegînd pe țarul Ivan Alexandru, și nu pe cea de feminin (вѣжделѣла еси), care s-ar fi referit — ca și originalul grecesc — la Irina, soția lui Andronic Comnenul. ² Completat după S.

104r лoучами бж(с)твными, и зем(л)а въспитателницѣ, и съ ними свѣ(т)ъ. Зем(л)а же неоукрашена и невндима бѣ, и тѣма надле-
жаа|ше глжеокаа на томъ плещу. Свѣтоу же въсѣавшоу по
въсѣодоу проліавшѣ сѣ, и скѣтлостіѣ исплъненомоу и свѣто-
зарноу дню бывшоу, пшнша сѣ прѣжде невндима и мрачнаа
тѣмѣ прогнана бы(с) сѣаніемъ свѣтлым(х) лоучь. Бѣ си(х) оубв
прѣтече прѣвви днѣмъ.

[3.] ДНѢ .Б.

Окоу же въсѣавшоу днѣ втораго нѣо второе оутврѣди
прѣмждрѣ, егоже земнымъ въскроень сѣдѣлаеъ покровъ на-
рече тврѣдъ Бѣ доврождожныи, паче прѣвви безсѣдныа
вторжа дроугъ тврѣдъ. Тогда и въселитное естѣство во(д)ное
и без(д)ны раздѣлкѣ, и око збо горѣ къ высотѣ недовѣдомѣи
лекцѣ възнесѣ, око же на земли оставѣ, постави по срѣдѣ
си(х) небо яко прѣградѣ и яко тврѣдѣ стѣнѣ.

[4.] ДНѢ .Г.

Сѣница же оубо захож(д)аше дню второму, а третѣа
пакы въсѣаваше, и пакы хждожни(к) въсеснждитель прѣ-
мждрыи дроугымъ кѣнимаше дѣломъ. И понеже оубо про-
ликааше сѣ по зем(л)и въсен елика w(т) не(с)нын(х) водѣ остала
104v бѣ вода, и въсе лице еѣ покрываше езерствоуѣ, въсе пролитіе|
въ едино съвѣкоупи вънезапѣ, якоже нѣкто млѣка бѣла вла-
(B3) гѣ сладкопралитнѣ яко да съри(т) и сырныи крѣгъ сътворитѣ.
G(т)дѣавшоу же сѣ оубв прѣвѣ належѣ|щомоу шви сѣ лице
земное, и красота въсѣа каменню и горамъ и брѣдо(м) глжеоко-
105r дольнымъ [. . .]. Възрацаахъ¹ класи штѣкчени пшеницеѣ [. . .].
Распрострѣта бѣ трѣка макѣка, зеленѣжци (с) и говѣда крѣ-
маши, конѣ питажциа и воловы, роснаа пажн(т). Таковѣѣ
красотѣ прѣиспѣщенѣ землѣ, таковоѣ одеж(д)еѣ довроцѣ-
втѣщеѣ о доврѣтканноѣ шлѣчена бѣ [. . .].

4. ¹ În ms. greșit: възрацаахъ; corectat după S,V.

Бѣ си(х) же зѣв заиде и свѣ(т) днѣ третiаго, въсiавааше (ж)е лице четврѣтаго днѣ, и пакы дѣло(м) начатокъ, и повелѣнiе снж(д)ителево нѣс добровѣнчаноу свѣздами быти. Тог(д)а свѣз(д)нож нѣо добротож просвѣтѣ сѧ тако шдеж(д)а вистрѣмѣ швинзана [и]¹ златотканнаа риза, и п(к) тканица оукрашенаа сiажцинѣмъ каменiемъ. Тог(д)а прѣвѣе въсiа сѣница днѣвнаа, великы(н) исполннѣ сiнце, иже живопитателныи свѣтна-никъ, источникъ свѣтоу неиз(д)аемыи, до(м) шгнѣ бездрѣвнааго. Тог(д)а прѣвѣе начл(т) свѣтити ношѣ луныи бѣлосвѣтлыи и свѣтоносныи крж(г), скороплхо(д)ныи и въсесвѣтлыи и мно(г)зрачныи и свѣршеныи. Тог(д)а прѣвѣе нѣо свѣз(д)ы великыа добровкржгы видѣ и прѣ(д)спѣважщѣ дрѣгѣ дрѣга и оукрашжщѣ его тако цѣтiе мдолиа.

И мена свѣз(д)ъ великыи (х)²: Кронь бѣше модрь, шлокѣнь образо(м), Блѣшавше сѧ Зексъ шко сребро, шр же пламене(н) зрѣше сѧ. Сiааше сiнце шко свѣтлое и доброкоренное злато. | Свѣтѣше же сѧ шко каситерь кржгѣ шфродитинѣ. (B5) | Шо мѣдѣ чрѣмнозрачнаа шрмие сiааше. Свѣтло шко нель 106г сiа(д)ше луна [...]. | Тог(д)а прѣвѣе сiнцоу въсiавшоу и просвѣтѣвшоу сѧ, шкльши же (с) красотѣ не(с)нѣи и добротѣ днѣвнѣи, послѣжншѣ повелѣннѣо сѣтворшаго и прѣклоннѣе свѣршии днѣ четврѣтыи.

[6.] ДНЬ Е.

[...] Животно же ни едино живѣше на земныи(х) широта(х), ни по водѣ плавжщее, ни по соухоу ходашее, ниже по аероу леташее. Нж въсесвѣршеныи Бѣ водномоу е(с)строу крѣпо(с) въложнѣе шдшевелѣжж и силж рож(д)вствѣнжж, живѣ дшн | 106в повелѣ ш(т) тждоу пронзыти шко ис чрѣва въ новѣ зачатыи(м) | (B6) млладенце(м) болашаго и шбрѣмененна рож(д)вство(м) свѣрш-шеннаго отроучате [...]. Ш(т) се(г) простокриании птище аеро-

5. ¹ Completat după S.V.² Glosă a traducătorului bulgar, scrisă pe margine, vertical, cu roșu (în S și V, ca titlu în text); în continuare, glosele și adaosele acestuia sînt culese spațiat, ca și în ediția lui I. Bogdan.

парніи имѣахъ свободно перо на лѣтаніа бръза и лециѣ въз-
вышаахъ (с) къ широтамъ въздоушным(м), оптичаще про-
литіа его тенкопронитнаа [...].

107г
(B7)

[7.] ДНЬ .ᚩ.

Шестын же паку велнстакааше днь шипкозрачень, и вѣ-
тогра(д) добродрѣвѣнь Бѣ насаж(д)ааше, ни¹ мотыками рас-
копавъ, ни рылами, ни разоравъ добротъ прѣкрасныхъ зем(л)а²,
ниже дланми насадительными, нъ словомъ единѣмъ. И дрѣво
вѣсѣко прозѣбааше доброплодно тамо, блговонно добросѣбно,
листвено, добровѣтѣвно и слаткомуханно [...].

107г
(B8)

[8.] Ѧ ДРѢВѢ РАЗУМНѢ(М)

По срѣ(д) же си(х) животное дрѣво прозѣбе, блг(д)тѣми
цвѣтѣще, доброднствено и красно. Боднаа мѣи же источникъ
w(т) долоу истичааше, и довродрѣвено едемское напааше село,
108г и садовнаа | wптнчааше кореніа и w(т)расаи, и цвѣтнаа макаа
покашааше стѣблѣа. Ѧ(т) тѣдоу же на четыри начѣткы раз-
дѣлѣжши сѣ бывае(т) [матн]¹ рѣка(м) велнокитнымъ. Рѣкы
же оны гласо(м) и азыко(м) сирьскын(м) нарицайт сѣ Фисонъ
и Геонъ, Фора же въ нз(х) третіа, а четвѣртѣ е(с) Ѧдекель,
по елинскомоу же азыкоу Гангіе и Ниль великын, Ѧфрат же и
Тигръ [...].

Такое же селеніе красно насади(в) и наплѣннѣ дрѣвесь
сѣз(д)а и чѣка вѣседѣтелными дланма w(т) прѣстныа и брен-
ныа и кало(м) сѣмѣшеныа тѣготы. Духаніе же вѣложн(в)
животно земнои плѣти, и сѣврѣшена чѣка духанна сѣдѣлава
и сѣставлена w(т) дшж и тѣла сѣтвори(в), и оумъ даровавъ
[емоу]² своеволнаго разоума, и по по(д)вїю своему сѣздавъ
и по wбразоу, вѣселѣе(т) въ Ѧдемытѣ(м) добросаднѣ(м)
{B9} селѣ іакоже въ чрѣтосѣ [висерь, дроуғыи въ мирѣ ми(р)], мала
108в оуѣw | видѣнїемъ іако изѣщным(м) велнчество(м), почѣстнѣ

7. ¹ Corectat de copist din HE. ² Litera A adăugată ulterior; S, V: ЗЕМЛ.

8. ¹In ms.: МЕЖ(Д)С; corectat după S, V. 2. Completat după S, V.

же³ лоуцъша вел'ми ш(т) мира. Сего ꙗдамь ꙗко ш(т) чръмныа прѣсти съз(д)ана брѣннаго зиж(д)нтель наре(ч)и същѣства. И поставль ѿде(м)стѣи добротѣ прѣвожителѣ ш(т) въскѣ(х) части швощїи повелѣ дръвныи(х), къ садоу же разоумномуу ни ржкоу приложити. Тог(д)а и въсекреткое и въсе питоаше въ коупѣ и въскѣко вѣжашее въ адолиа многодрѣвнаа приведе животно къ ꙗдамоу по зем(л)и⁴ хоодашее и по въз(д)оухоу парашее, ꙗко да прїимж(т) имена ш(т) него къ е(с)ство(м) прилична[. . .].

109г
(В10) Лютаа во и ажкаваа и злотворѣваа злоба единаче | не въселила сѧ вѣ въ ср(д)це е(г) [. . .].

Въ си(х) збо оуспе ꙗда(м), нж гор'кын(м) съно(м), съно(м) начаткы(м) низверженїю и въсеоубителныа враж(д)ы. Коснж же сѧ сего реброу спашоу зиж(д)нтель, и въза(т)и е и съз(д)а ш(т) сего женж. ꙗда(м) же прѣстїа съз(д)анныи и прѣвыи въ чацѣ(х) ѿскѣ въскѣ(х) мѣри бы(с) ребро(м) шѣ [. . .]. Вѣ коупѣ же сїма бѣ пакы зако(н) полагааше гла: „Ѿ, земноро(д)наа и ѿдїма сего прѣвожителѧ, въсѧ си вашее ради приведе на вышж потребы [. . .]. Ѿ(т)а въскѣ(х) оубо насыщїта сѧ и ш(т) въскѣ(х) питаета сѧ. Се же тѣкмо на пакость е(с) вашж разоумное дрѣво. Сего единого вѣганта и семоу не коснѣта сѧ [. . .]. ꙗще бш сего тѣкмо въкоусїта, паденїе падета велнко. Горко бш швощїе износи(т) и сѧмр(т)ѣ прозвеле(т). ꙗще ми сѧ ш(т) сего съхранїта, избѣгнѣта жжла сѧмр'тнааго и пространство наслѣдїта живота бесконечнааго“.

109v

Бѣшж же си, и збоаста сѧ ш(т) слова родоуначалнїка, прѣшенїа трастѣта сѧ, и оустрашааста сѧ гла⁵, и са(д) ꙗкы враж(д)ень ш(т) дшж ненавидѣста. Нж⁶ сатана завїдаше⁷ и скрежеташе зжбы, ꙗко пѣны тѣщашїи арѣше сѧ и ꙗко днѣи козе(л). Бидѣти не трѣпаше⁷ и(х) живжшж ꙗко агглан. И збш съсж(д)⁸ своемуу злокъзвнѣствоу⁹ зѣмїа злоносааго и стрѣпнївааго шрѣтае(т). Пѣнаѣсти прѣмѣре и показа ен овощїе. Бидѣ же шна пло(д), и вѣше пло(д) красе(н), радосте(н) вѣ въ видѣни и добрѣ въ снѣ(д)а [. . .]. „ꙗще оубо въкоусїта ш(т) сего — рече — доеропло(д)наа(г) | дрѣва, ꙗще тѣкмо принесета къ оусто(м) швощїе, брѣвна разверзжт сѧ въж(д)амь ваши(м), и бждете вшн, и разоумѣете въскѣ“.

110г

Оуслышя же сїа жена, и вѣна(т) ласканїю, повннж сѧ оуслаж(д)ащомоу, повннж сѧ и блг(д)те(м), аже плодоу шномоу

³ În ms.: почѣстнжж се, corectat după S; V: -нж. ⁴ Litera л adăugată ulterior; S, V: земн. ⁵ Corect: глагола (S, V). ⁶ Corectat de altă mină: но. ⁷ -аше corectat de altă mină. ⁸ Corectat de altă mină: со-. ⁹ Corectat de altă mină: злоко-.

111r **ВЕДНАГО** | **БѢ** дарока нма, нже постави нмена нб(с)ныи(м)
свѣздамь.

N502 **СНДЬ** бьвь лѣтъ .сѣ. рoди **СНОСА** и прижитъ лѣтъ .ψз. и
оумрѣтъ; жить вѣскхъ лѣтъ .цвi.

СНОСЬ бысть лѣт .р.ч, рoди **КАННАНА** и прижитъ .ψеi. лѣтъ;
жить вѣскхъ лѣтъ .цѣ.

КАННАНЬ бысть лѣтъ .рѣ., рoди **МАЛЕЛЕНА** и прижитъ лѣтъ
.ψм. и оумрѣтъ; жить вѣскхъ лѣтъ .цл̄.

МАЛЕЛЕНА бысть лѣтъ .рѣе., рoди **НАРЕДА** и прижитъ лѣтъ
.ψд. и оумрѣтъ; жить вѣскхъ лѣтъ .wчѣ.

НАРЕДЬ бысть лѣтъ .рѣв., рoди **СНОХА** и прижитъ лѣтъ .w̄.;
бысть вѣскхъ лѣтъ .цѣв.

СНОХЪ бысть лѣтъ .рѣе., рoди **МАДОУСАЛА** и прижитъ лѣтъ
.с̄. Сѣ не оумрѣтъ, нж прѣставленъ бысть, икоже **БОГЪ** вѣсть,
бывь вѣскхъ лѣт .тѣе.

МАДОСАЛЪ бысть лѣтъ .рѣз. лѣтъ, рoди **ЛАМЕХА** и прижитъ лѣтъ
.wв̄.; жить вѣскхъ лѣтъ .цѣѣ.

ЛАМЕХЪ бысть лѣтъ .рiи., рoди **НОА**, пожитъ лѣтъ .фѣе.
и оумрѣтъ; бысть вѣскхъ лѣтъ .ψиѣ.

НОЕ бысть лѣтъ .ф̄., рoди .г̄. сыны: **СИМА**, **ХАМА**, **ИФЕѠА**
[...].

M111r **Ѡ(Т)** толи оубо ико глжео(ко)корен'ное дрѣво мрѣтъвное
е(с)ство въ множеством и пространство достигши(м) много
по вѣсемоу лицу земномуу разсѣдаше(с) и по вѣсждоу
впходѣши вѣсѣ напанѣаше зем(л)м². Оуклонши же сѣ прочее
въ безаконна дѣла на вѣскко ношаше(с) зло икы конь по
полю, и ико коловертимое водою, дондеже въ глбениж злочь-
ствыж прѣлѣсти низъще(д)ши бготворити начатъ и чѣсти
стихїж, си рѣ(ч) с̄лице и м(с)цъ и свѣзды, и чь(с)³
бжїж творе(м) приносити.

[10.] О НЄИ И И ПО(Т)ПѢ

БѢШЕ же нѣкто **НОЕ** правед(н) въ **СНОВЕК(Х)** вноуко(х),
девятыи ш(т) сѣмене **ИДАМА** прѣвосвѣз(д)аннаго, нже проходѣ
добродѣтѣль законнаго дѣанїа, и злобж ш(т) дшж ненавидѣ

² Litera л adăugată de altă mină.³ Corectat de altă mină: чє(с).

- и вѣжѣ, заотворивъ и нечѣстивыа твѣщаше(с) оупѣломъ-ж(А)рѣти. И понеже не повинъ и[Уръ]¹ ш(т) заны(Х) ошадти сѣ, прѣвѣа оубо ш(т) зем(А)д², ниде(ж) прѣвѣе родн сѣ, прѣвѣник же вывѣ въ Арюгтыа прѣ(А)мь³ прѣвѣдныи ковчегъ повѣвѣно вы(ст) емоу сѣдѣлати и жи|вотню въскъно въ не(м)ъ соушшо и водно затворити, яко да вѣдѣж(т) сѣма и шжикавнѣе родоу сегомоу. Посаоуши же Ное Иа и повѣвѣно емоу творѣши[...].
- Бѣ же Хадзы не(с)ныа ш(т)връзъ въскъ ш(т) тѣдоу низке(А) дѣж(А)емь морѣ, и покрывѣ сѣ врьхы габькодоломны(Х) горѣ, сѣкры же нице,земное и покры нигѣ[...]. |Нве же едн(н) въше(А) въ жькононѣж кѣтѣ пакы кор(д)вникъ нешюбрев(н) влнатрѣдѣдоу павѣдше, сѣма родоу въсемоу въ мидѣ Арѣвѣ спд(с)ж, ни вѣсѣлѣ нимѣж, |ни корѣмилѣ, ни вѣтринѣ. Сѣ Нувель же павѣдѣжъ снѣже егш и дѣшерѣ и жена его и жены снѣже его и женыи дѣшерѣ(м) его. Пѣжѣ же имена снѣже(м) его Си(м), Ха(м) и йфеѣр. Ет(А)д же оубо прѣста нантѣ дѣж(А)внѣе и пакы павиш(с) прѣж(А)е погрѣдшиа пивѣ, нывѣе не ковчегѣ сѣ чдѣды сегими Нве и жикотно въскѣо затворено сѣ Ное(м) нывѣе. И пакы вы(с) мнрѣ вторын, пакы родоучиданникъ Арюгтын, и пакы въскѣидд дшд на въздѣщеніе⁴ изавѣдѣше(с).

112v (В15) **ЕЗ(т)** прѣвѣго оубо сѣз(А)нид йадамд прѣвѣосѣз(А)ннидо до самого потопа, прикачнвшѣо сѣ при Нон, дѣѣ тысѣщца дѣк(т) и дѣѣ стѣ и .мѣ. прѣидошѣ.

Ез(т) прѣвѣго оубо сѣз(А)нид йадамд до потопа дѣтѣ .хвсмѣ.

503 **Симъ**, прѣвѣын сынъ **Ноевъ**, выстѣвѣ дѣтѣ .уб., мннжешимѣ .б.-мд дѣтома настоащѣ .г. дѣтѣс родн йрѣдѣдддд и прижитѣ дѣтѣ .ф. и оумрѣтѣ; житѣ въскѣу дѣтѣ .уб.

Каниднѣ выстѣ дѣтѣ .рлз., родн Канидн, прижитѣ дѣтѣ .вт.; житѣ въскѣу дѣтѣ .фдн. и оумрѣтѣ.

Каниднѣ выстѣ дѣтѣ .рлз., родн Садлж, прижитѣ дѣтѣ .тд. и оумрѣтѣ; житѣ въскѣу дѣтѣ .вгз.

Садлж выстѣ дѣтѣ .рд., родн Свѣрѣд и прижитѣ дѣтѣ .вт.; житѣ въскѣу дѣтѣ .фдт. и оумрѣтѣ.

Свѣрѣ выстѣ дѣтѣ .рдд., родн Фгкта и Фдлвкѣ [...].

Фдлвкѣ выстѣ дѣтѣ .рд., родн Рдгвд⁵, прижитѣ дѣтѣ .сѣ. и оумрѣтѣ; житѣ въскѣу дѣтѣ .тдѣ.

М112v **Невро(А)** же въвѣсн сѣ въ странѣ поноудѣннѣн, ниде(ч)нѣн ш(т) йѣоурѣ, Симовѣ снѣ, йѣсирѣ, нже чѣкы слѣтѣсори ш(т) творидѣ ш(т) слѣжити, и прѣвѣын безаконѣа на сѣдѣтѣвѣ, и прѣвѣын възшѣтѣ сѣ на Йа живѣдо, и чк(с) до(с)ннжѣ Йѣн якроже по(А)-

10. ¹ Сопрелетат дурѣ S. V.² Littera a adäugatä de aläx mäd. ³ In ms.: прѣ(А)мь; согестат дурѣ S. V. ⁴ In ms: въздѣщеніе; согестат дурѣ S. V. ⁵ In ms.: йгвд (согестат de I. Vogdan).

- 113r бде(т), на себе въсхотѣ прѣложити безоумнѣ. И съвѣтннкѣ
 113r бы(с) на стѣпотвореніе, ꙗко да съпротивит сѧ Бѡѹ, аще пакы
 N503 помысли(т) навести потопа родоу члч(с)комоу.
 N503 Бѣ дѣни Фалекови създаша стѣпь за ѿ. лѣтъ до поль
 высоты небесныи, и тогда раздѣли Богъ землѣ ѡб. ѡзыкома
 по числѣ начланнкѣ, и бѣша въ несъгласнѣ ѡзыкѣ.

M113r [11.] О СТѢПОТВОРЕНН И РАЗМѢШЕНН
 ѡЗЫКѢ

(B16) И оубо послушавшии его съвѣты з(д)ати начашѡ стѣпь
 халанскыи прѣвѣзата, висока, прѣвелика¹ |высотож, и мала не
 досажаша лоуннаго крѣга. Дѣло же не съврѣшишѡ соуѣтнаго
 и(х) троудѧ, иеу Бѣ размѣси ѡзыкы снж(д)жѣи(х), и w(т)
 толи разсѣшаша(с) къж(д)о ихъ въ различнаѧ мѣста. Оберъ
 же единъ w(т) ѡзкы бы(с) скободѣ, не примѣшѣаше во сѧ съ
 соуѣтнаѧ дѣлажцими.

N503 Сѣтъ оубо отъ ѿдама до потопа лѣтъ хвсѣв., отъ потопа
 до раздѣленія ѡзыкы и до скончанія Фалекова .флс.

Радавѣ² высть лѣтъ .рѡв., роди Сероуѡа, прижитъ лѣтъ
 .сз. и оумрѣтъ; житъ въсѣхъ лѣтъ .тлѡ. [...].

Прѣвысть идолевска прѣлѣсть отъ Серѡа до дѣни сего
 Оарри.

M112v Бноуци же вышѡ Ноа праведнаго, съ другыми високо-
 (B15) мѡдрыми вноуки и прѣвноуки, Месре(м), вноука Хамw(в), сѧ
 Ншвѣд, и Некро(д) исполн(и), великыи въ крѣпости рѣчнѣи, и
 Месре(м) оубо въсели сѧ въ Египетскѣи странѣ, w(т) негоже
 и Египетъ гла(т) нареченоу быти, Месре(м) во еврѣнскы Египетъ
 глѣтъ.

113r
 (B16)

[12.] ЦР(С)ТВО ЕГИПЕТСКОЕ

На множество¹ же достигшоу родоу чл(с)комоу и црѣ
 по малѣ бы(с) въ Египтѣно(х), и прѣвѣе цр(с)твовати земныи

11.1 In ms.: прѣвелика; corectat după S, V. 2 In ms.: ѿдавѣ (corectat
 de I. Bogdan)

12.1 S, V: мнжѣство.

113_v члкъ ѿгуптѣне начлшж, и дани възимати [...]. | ѿ възсхыщенїи(х)
 радовахж сѧ, и ве(с)ѡѣхж (с) ѡ прѣлюбодѣанїи(х), | и възсѣко
 (B17) на(чи)наахж² оумышленїе злобѣ, развоѡ творѣхж, хыщаахж,
 крадѣхж, прѣлюбы дѣлахж, и конечнѣ възрѣшж въ идоло-
 слоужение [...]. Сѡи оубо прѣвѣе Сероу(х) почитаѡ древнїи(х)
 ѡко благынїи изъверѣтателѡ и ѡко крѣпкы въ бране(х), ѡко
 прѣмждрости начланикы и ѡко искоуены въ рате(х), образы
 съдѣла и истоуканы и тѣла, ѡко да бжде(т) на памѡ(т) добрын(м)
 сътвореныи(м) ѡ(т) ни(х) [...].

114_v [14.] ЦР(С)ТВО ІЄСІРІИСВЯГО ЦРѢ ВІІІІ
 (B18)

115_r [...] ѿгупе(т)скаѡ оубѡ сїла и дрѣжава цр(с)каѡ и влад(с)
 (B19) даже до лѣ(т) постнже тысѡщї | пѡвно и ше(с) съ(т) и .ѡг.
 [...].

N503 Сероухъ бысть лѣтъ .рл., роди Нахора и прижитъ лѣтъ
 .с.; бысть възсѣхъ лѣтъ .тл. [...].

Нахоръ бысть лѣтъ .оѡ., роди Ѡаррж, прижитъ лѣтъ .ркв.,
 оумрѣтъ бывъ възсѣхъ лѣтъ .сн. [...].

Ѡарра бысть лѣтъ .ѡ. и роди Ієвраамѡ и Нахора и Ієрана¹,
 отаца Лотова. Сѡ Ієранъ² оумрѣтъ прѣжде отаца своего
 Ѡарри, и по семь пожитъ Ѡарра лѣтъ .рлє.; бысть възсѣхъ лѣтъ
 .сє [...].

504 Отъ раздѣленїа ѡзыкы до пришествїа Ієвраамѡ въ Хараанъ
 и рождствѡ Ісаакова лѣтъ .хѡї., бысть въ Ханаанѣ лѣтъ .кє.,
 жик възсѣхъ лѣтъ Ієвраамѡ .рлє. [...].

До сего бысть родъ .к. отъ Ієдама, а лѣтъ .хѡѡѡѡ.³

[13.] [О ІЄРІАМОѢ ПРѢСЄЛЄННІ]¹

M114_r [...] И оубѡ слоужашен тамо црѣви, бѣше же Ієвїмеле(х)
 (B18) црѣ тог(а)ѡ ѿгуптѣнѡ(м) [...].

² În ms.: ни(чи)наахж; corectat după S,V.

14. ¹ În ms.; Ієра (nota lui I. Bogdan). ² În ms.: Ієаръ (nota lui I. Bogdan). ³ În text, această propoziție este cu trei alineate mai sus.

13. ¹ Acest titlu lipsește în ms.; completat după S,V.

115r [14.] Не по мнозѣ(х) же родѣ(х) власти егупе(т)скыѣ,
 въ дни ѡбра(а)моу, начлани(к) бы(с) асиріанw(м) Бил' ташкыи
 и крѣпкоржкыи испо(ли)нь, егоже такы Бї почѣтошж прѣлѣщенїи
 и Крона нарекошж[...]. Егупе(т)скаѣ оубв снаѣ и дѣлѣжава
 (B19) цр(с)каѣ и вла(с) даже до лѣ(т) постиже тысьщѣ| пѣвно и
 ше(с) съ(т) и ̑.г., цр(с)тво же пакы рода асирїскаго бы(с)
 тысьщѣ лѣ(т) и .т. даже и до Сарданапала [...].

115v [15.] ЦР(С)ТВО СЕЕСОСТРІА, ЦРѢ ЁГУПЕТЬСКИГѢ

Црѣ же егупе(т)скыи Сеесостріе тогдашнїи развели(ч)в' сѣ
 и крѣпчїиши бывѣ паче прѣвнн(х) въсѣ(х), не до(в)лнѣ бы(с)
 емоу вла(д)ти Егупто(м) единѣ(м). И оубв вол¹ събравѣ w(т)
 въсѣко(г) племене и власти, копїносецѣ и м(ч)никы, стрѣлацѣ
 и щитникы и борцѣ, мѣжж храбры, и прїемь пособенны w(т)
 оуныскаго лѣзыка, и придружнѣ дарми въсѣкыи ро(д), въсѣ
 оптиче² землѣ, наипаче же ѡсїж, и въсѣ принжди данн емоу
 приносити [...]. Напѣни же корнети и пѣвна своѣ поборннѣ,
 (B20) оуноу(м)³ же дарова землѣ асирїскаѣ [...]. Да яко(ж) оубв
 въсхыти и Сеесостріа смрѣть w(т) житїа, асирїанw(м) пакы въз-
 расте| цр(с)тво[...].

116r
 N504 ѡбрама бысть лѣтъ .ѡе., роди Исаака въ землї Хананстѣи
 [...].

Исаакъ бысть ̑. лѣтъ, роди Іакова [...].

Іаковъ бысть лѣтъ .пѣ., роди .бї. сыновѣ, иже глаголаѣ
 сѣ .бї. патрїарси: Рувемь, Сїмеонь, Левкїа, Іоудѣ, Исахарь,
 Закоулонь, Гаадъ, Іосифъ, Бениамннъ, Дань, Нефталимъ, Ісиръ
 [...].

505 Левкїа бысть лѣтъ .мѣ., роди Каѡѣ, прижитъ лѣтъ .ч. и
 оумрѣтъ; житъ въсѣхѣ лѣтъ .рл.

Каѡѣ бысть лѣтъ .̑., роди ѡврама, прижитъ лѣтъ .ѡ.
 и оумрѣтъ; житъ въсѣхѣ лѣтъ .рл.

ѡврама бысть лѣтъ .ѡ., роди ѡрона и Моусѣа и прижитъ
 лѣтъ .н. и оумрѣтъ; житъ въсѣхѣ лѣтъ .рл̑. И сѣ пророкъ
 Моусѣи изведе люди Ізданлеки отъ Егупта.

15.¹ In ms.: скoм; corectat dupá S,V. ² S,V.: oпTEЧЕ. ³ Corect: oуннwм
 (S), oуноm (V).

Отъ Авраама до исхода Израилева лѣтъ .ѳѳ., а отъ потопа
..хѳѳѳ.

По Моусею же оубо пріять воеводство Иссъс Навіинъ,
бысть лѣтъ .лѣ. вода Израилѣ, а въсѣхъ лѣтъ живота
Исоусова бысть .рї.

По Исоусѣ же Навіинѣ сѣдїами спасаше Богъ людї ос-
крѣбѣлыми отъ окръстныхъ иноплеменникъ, въ нихъ же прѣвѣе
начеть Іоудѣ; сѣдї людемъ .з. лѣтъ.

По Іоудѣ же бысть сѣдїа Гошонна .н. лѣтъ.

По Гошоннаѣ же Явода .п. лѣтъ.

По Яводѣ же Самегарь .з. лѣтъ.

По Самегарѣ же Баракъ и Девора пророчица, жена Лафїдо-
нова, .м. лѣтъ.

По Баракѣ же Гедеонъ .м. лѣтъ.

По Гедеонѣ же Явимелехъ, сынъ его, .г. лѣтъ.

По Явимелесѣ же Оола .кѣ. лѣтъ.

По Оолѣ же Ганрь .кѣ. лѣтъ.

По Ганрѣ же Ффале .з. лѣтъ.

По Ффале же Фсесеконъ .з. лѣтъ.

По Фсесеконѣ же Фгломъ лѣтъ .ї.

По Фгломѣ же Ядонъ⁴ .н. лѣтъ.

По Ядонѣ же Самшонъ .к. лѣтъ [...].

По томъ же Ілїн иерн овлада людами .к. лѣтъ.

По Ілїн же Самшнъ пророкъ прѣемъ свѣтительство и
власть дрѣжа лѣтъ .л.

Бываеть оубо отъ скончанїа Исоусова до Самонлови съ-
мръти лѣтъ .хї., а отъ Ноа и отъ потопа лѣтъ х.ѳрк. отъ Ядама
же .хѳтпѣ.

По Самшнѣ же царствова Саоулъ лѣтъ .м.

По Саоулѣ же Давндъ лѣтъ .м.

По Давндѣ же Солломонъ, сынъ его, лѣтъ .м.

Ровоамъ, сынъ его, лѣтъ .нї.

Явїа, сынъ Ровоамовъ, лѣтъ .з.

Ясса .ма. лѣтъ.

Іоасафать .кѣ.

Іоарамъ .н. лѣтъ.

Оховїа .а. лѣто.

M116v Фг(д)а же приключишл(с) сїа аснрїанw(м), еврен овла(д)аше
(B22) црѣ Озїа, седмын сын w(т) Дв(д)а пр(о)рка. Халдеаны же цр(с)т-

⁴ În ma.: Ядомъ (nota lui I. Bogdan).

кова съ прочѣнными ными црѣми Сенахири(м) грѣдын и земеж
 *асирїнскож и лзыко(м) вавило(н)скыи(м) и родо(м) ми(д)скыи(м),
 117г иже коева(в) | съ грѣдостїж на Ноудеж, и похочуликъ на Бѣ срь-
 дечныи(м) разкелчанїема, и глѣ възглакь грѣдыа, пожж(т)
 начинанїа своего соуемждрїа. Иггль въ Бгѣомь послань быкь
 ношїж погоченъ въса вол без меча съсѣкь⁵, а(к) число(м) .ѣ.
 и всмѣдеса(т) и пж(т) тысщя мжжїи. И оубв сын прѣвѣ
 грѣды и велнчавъ ажы зааць въ(с) врьзоногъ и бѣгѣнь.

N506

Гоѣола .н. лѣть.
 Иоасъ .м. лѣть.
 Ямесїа .кѣ. лѣть.
 Озїа и Язарїа .нѣ. лѣть.
 Иоѣамъ .сї. лѣть.
 Яхазъ .сї. лѣть.
 Ѣзекїа .кѣ. лѣть.
 Манасїа .нѣ. лѣть. При семь създа сѣ Бизантїа.
 Ямосъ .ѣ. лѣтѣ.
 Иосїв .ла. лѣть.
 Иоухазъ мѣсца .ѣ. [...].

507

Седекїа .аї. лѣть. Сего ослѣпикъ Навоуходоносоръ плѣнника
 въ Вавлонь заведе и храмъ господньа зажежень бысть отъ
 Навзардана.

Навоуходоносоръ же по еже плѣнити Иероусалимъ и разо-
 рити царствова лѣть .кѣ., а прѣжде того .ѣі., ажко выти въсѣхъ
 лѣть царства его .мѣд. лѣта.

По Навоуходоносорѣ же царствова Мародахъ, сынъ его,
 лѣть .ѣї.

Валтасаръ, вратъ его, лѣта .д̃.

M117v

(B23)

[18.] И хотѣ показати имь [волѣромь] обнлїе бгѣатства
 свое(г) мно(г)цѣнныа изношааше съсжды, каменныа и златыа.

118г

Съ въсѣми же принесе и црковныж | съсжды, иже възати
 бышж прѣвѣ Навоухо(д)носоро(м), ег(д)а разори Иер(с)лмъ кра-
 сотж. На потрѣбж бѣ(з)стѣднѣ си(х) слоуженїю, пїан въ сын
 имѣнїе(м) никако(ж) разсмѣаше ажко Бѣ негодоуе(т) си(м)ъ
 ржгаемо(м), и авїе пастъ ззрѣ пишжще на стѣнѣ. Глааше (ж)
 (B24) писанїе: „мани, ѣеке(а), | фаресь“, ажже никомъ же възможшюу¹
 протѣковати иномоу Данїиалъ сказа ясно и истиннолюбнѣ. Ре(ч)
 же: „Раздѣлѣж раз(д)ѣли(а) естъ зиж(д)нте(а) дрѣжавж твож,
 в(т)сѣче и пожж(т) лѣта власти твоєж [...].“

⁵ In ms.: въсѣкь, correctat după S,V.

18.¹ S.: възмогшоу, V: възмогъшоу.

Куроу же прѣше(д)шоу въ персы ш(т) Ми(д) и прикоснѣ-
(вшѣ) сѧ прочее мѣжъскаго вѣзраста; не почиваше злочьсты¹ и
ѡрпагъ вѣсѣ теора о вѣсѣ начинаѣ, и Кира по(д)стрѣкаѣ
ѡстѡгѣ изринжти и ш(т) власти ш(т)ставити, дондеже его
оустрѣми и вол вѣз(д)вигнжти и приложити сѧ и² крѣпцѣ сѣ
дѣдо(м) свон(м) брати сѧ [...].

N507 Курь Персѣнинь .лѧ. лѣтъ.

Камениь .н. лѣтъ [...].

Даріе Истаспъ .лѣ. лѣтъ [...].

M122v [24.] Началнаа же правленія пріема Даріе многы оубо
(B29) прѣл(т) и¹ островы морескыа и грады същныа² и ѡстѣж вѣсѧ
[...].

(B30) [25.] По Даріи же сего сѣнь Ѣерксъ персы шбл(д), иже и
браня съставлѣ сѣ елинны по морю и по сѣхоу, сѣ пѣщы и
конники и сѣ вѣсѣкы(м) оумышленіемъ, и¹ погоуби и сѧ(м)
вѣ ладіи едѣа вѣжа и оуте(к) лютѣ неджгоѣа.

N507 Ѣерѣъ, Даріевъ сынъ, лѣтъ .кѣ. [...].

ѡртаѣерѣъ, сынъ Даріевъ, .мѣ. лѣтъ [...].

Даріе ѡрсамъ лѣтъ .сѣ.

M122v [27.] ЦР(Г)ТВО АЛЕѢЯН(Д)РІИ МАКЕДОНО(К)ІАГО
(B30)

N508 Въ коупѣ отъ ѡдама до ѡлеѣандра лѣтъ .херпѣи[...].

M122v Съи персы дрѣжа, съи индіаны обл(д), семоу повинжш
(B30) (с) Сиріа и Финніа и вѣсѣ(к) мзыкы¹ и вѣсе землѧ страно-
M123г дрѣжци и сатрапи, ш(т) коне(ц) вѣсточныи(х) до запа(д)
послѣдніи(х)[...].

N 507 И царствовавѣ лѣтъ .лѣ. и .сѣ. мѣсѧць сконча| сѧ вѣ Ба-
508 вилонѣ, сы лѣтъ .лѣ., покориѣ же варѣарскыѣ мзыкѣ .кѣ. и
колѣна елиннска .лѣ. [...].

20.¹ S: злочастын, V: злочаст. ² Lipsește în S, V.

24.¹ Lipsește în V. ² Greșit; S, V: соушныа.

25.¹ S, V: urmează вол; după traducerea românească, s-ar părea că
acest cuvânt, cu sensul „ostașii”, lipsea și în ms. utilizat de Moха.

27.¹ S, V: мзыкѣ.

М123г Икоже ѡбш и семоу члѣкоу сѣшоу смѣтноу е(с)ство(м)
 (В30) по(д)баше длѣгъ мрѣнаго е(с)ства ш(т)дати отровень² во
 съставеномъ ш(т) землѣ его въсхыти смрѣть, толикъ иже³
 величство цр(с)тва его в .ї. прѣложи сѣ мж(ж) хрѣбрѣшиихъ,
 ѡвѣ ико въ Плевѣандровы велимжжж, разсѣкшоу сѣ и раздѣл-
 шоу на .ї. частѣи, ѡв бш ѡвлад(д) Гіріеж и Финніеж, ѡв же г(с)-
 (В31) по|ствова⁴ на землѣж Орачьскож, дроугыи же Пафлагоніеж, Псѣа
 же дроугаго имѣ.

[28.] ЦР(С)ТВО ПТОЛЕМЄ(Д) ПРѢБИГО

- Н508 По скончани Плевѣандровѣ Египтоу и Плевѣандрію цар-
 ства Птолемен Лагоевъ лѣтъ .л̄.
- М123г Съи нападе на многы страны и на Палестинж, и бы(с)
 (В31) мно(г)златень и кыпѣ богатство(м). ѡвлад(д)шен же по не(м)
 Египто(м), части и славѣ ревноующе е(г)вѣ, звати сѣ въси
 хотѣхж ш(т) сего Птолемен.
- Н508 Птоломен Филаделфъ .л̄н. лѣтъ. При семь евренскыи свѣ-
 щенныи книги въ еладскыи азыкъ прѣписаша сѣ.
 Птоломен Еввергетъ .к̄с. лѣтъ.
 Пртоломен Филопаторъ лѣтъ .л̄і.
 Птоломен Епифаніе .к̄г. лѣтъ.
 Птоломен Филомитровъ .л̄е. лѣтъ.
 Дроугы Еввергета лѣтъ .к̄ѡ.
 Птоломен Фссконъ лѣтъ .л̄і. и мѣсѣць .л̄.
 Птоломен, нареченны Плевѣа, лѣтъ .ї.
 Плевѣандръ .г̄. лѣта.
 Птоломен, нареченны Спасъ, лѣтъ .н̄.
 Птоломен, нареченны Новы Діонисіе, лѣтъ .л̄.
 Клеопатра, Новаго Діонисіа дѣщи, .к̄к. лѣтъ [...].
 Въ четверѣтонадесѣтое же лѣто царства своего Клеопатрѡ
 оубывъ и Египетъ весь повинжвъ, [Певѣста] прѣвѣе низложи
 птолеменское царство, дрѣжавше лѣтъ .сч [...].

² S, V: отровем (Моха: *muri otrāvit*). ³ S, V: толнокое же. ⁴ S, V: господствова.

ДѢДОУ ЖЕ ШЛА(Д)ЖШОУ ЕЩЕ ИНОПЛЕМЕННЫМИ, ТАКЕ КЪ ТРОИМЪ БРАНЫ ЕАН(Н) СЪСТАВЛЕНА БЫ(С), РАДИ ШЛИНЫ, ЖЕНЫ СЛШЖЛ МЕНЕЛЛОВЫ[...].

127r (B37) ЦРѢОВОУ СЪНОУ² ШЛА(Д)ЖШОМОУ ТРОЕ(М) ПРИМОУ СЪПРЖ-
ЖНИЦА БЪШЕ СКАВА ДЪЩИ БИСОВА, И МТИ БЫ(С) | W(Т) СЕГО МНО-
ГЫН(М) ДЪТЕМЪ. ИМАЦИ ОУБО ВЪ ЧРѢВѢ И БЛИЗЪ РОЖ(Д)ШТЕВА
СЖЦИ СТРАХОВАНМИ ОУСТРАШИ СА НОШЫН(Х) СЪНОВЪ, ВИДѢТИ БУ
МНѢШЕ СА ГЛАВНА ГОРАШЖА ОГНЕ(М)Ъ ИС ЧРѢВА ЕЖ ПРОИИЧАШЖ,
И ПОПАЛѢЖШЖ ГРА(Д) ВЕ(С) ВЪ КОУПѢ. ОУСЛЫША ЖЕ СІА ПРИА(М)
И ВЛЪХВО(М) ПРѢ(Д)ЛОЖИ; РАЗОУМѢ ЖЕ ТАКО ПОЛЕЗНО ЕМОУ Е(С)
И ГРАДОУ, АЩЕ РАЖ(Д)АЕМОЕ СВѢРЕ(М) ВЪДАНУ БЖДЕ(Т) НИИ ВЪ
ОГНЬ ПОЛАЩИИ НА ПОГЫБѢ(Л) ВЪВРЪЖЕНО БЖДЕ(Т).

По малѣ же ШЛЕЖАНДРЪ ИЗЫДЕ НА СВѢ(Т), МЛАДЕНЕ(Ц) РАДОСТЕ(Н),
БЛГОСЛѢПЕНЬ, ДОБРООБРАЗЕНЬ. ПО(Д)БАШЕ ОУБО ПРИАМЪ НЕ РАЗ-
ЛОЖИТИ НИКАКОЖЕ, НЛ ДѢИ ПРОИИКШЕЕ ИС ЧРѢВА ОТРОЧА ПОГОУБИТИ.
127v Он же Е(С)СТВО(М) ПОВѢЖ(Д)ЕНЬ БЫВЪ ПОЩАДѢ | РОЖ(Д)ШШЕЕ СЛ.
МНА ЖЕ ПРѢМЖДРИТИ ДРЪЗВОСТЬ ДОБРЫЛ ЧАСТИ, ИНЫ И(М)³ НА
ВЪСПИТАНІЕ ПОМЕТНЖ НА СЕЛѢ, ЕЖЕ W(Т) САМОГО ПРИАДА ПАРІЕ(М)
ПРОЗВАННОЕ [...]. ОБРѢТОШЖ ЖЕ ПАСТЫРІЕ И ШЩЕДРИША И ВЪЗЛШЖ
И ПОЩАДѢШЖ ОТРОЧА И Ш(К) МЛАДЕНЦА ВЪСКРЪМНИШЖ Е ПАРІЕМЪ
НАРЕКШЕ.

ПРИБЛИЖИШОУ ЖЕ СА ЕМОУ ЮНОШЪСКАГО ВЪЗРАСТА ПРИАМЪ
СЪШВЕДНИКА Е(Г) ПРІА(Т), МНА ТАКО ИЗВЕГНИЖ(Л) Е(С) АЖЕ W(Т)
НЕГО ПАКОСТИ. НЛ БЪХЖ НЕРАЗСЪКАНА ПРАДЕНА ДОБРЫМ ЧАСТЫ,
И ЕДИНОЖ РЕ(Ч)НОМЪ НЕМОЩНО БѢ ПОГЫБИТИ.

ШЛЕЖА(Н)ДРЪ БУ НѢКО(Г) W(Т) СЪРОДНИ(К) СИ ШЕН(В), НЕКОЛ-
НЫМИ БУ СТЪМЛЕН'МИ НЛ ШБАЧЕ СЪДѢЛА ОУВІИСТВО, ОТИДЕ КЪ
МЕНЕЛЛОУ W(Т) ТРОА ВЪ СПАР'ТЬ. ПРИАТ' ЖЕ СЕГО ДОБРѢ ОНЪ
ТАКО ДРЪГА, ПОЧЪТЕ ЕГО И ШГОСТИ, И ВЪСѢЧЬСКИ ПОЛЮБИ [...].
ОТИДЕ (Ж) МЕНЕЛАЕ, А ШСТА ЕДИ(Н) ПАРІЕ, И ВИДѢ МЕНЕЛАШЕЖ ВЪ
128r (B38) КЛѢ | ТИ ЖЕНЖ. БѢ ЖЕ ЖЕНА ПРѢКРАСНА, ДОБРОВѢЖ(Д)НА, ДОБРО-
ЗРАЧНА, | ДОБРОЛИЧНА И ДОБРОШЕБРАЗНА, ГОЛѢМООКА И ТАКИ СНѢГЪ
БѢЛА, И ДАРОВЪ ИСПЛЪНЕНА МНОЖЕСТВО(М) СЖЦИ⁴. ВИДѢ ОУБО
СІА ШЛЕЖАН'ДРЪ И ВЪСХЪТИ СА ДОБРОТОЖ ЕЖ [...]. БЪСХЪТИ
Ж ХОТАШЖ, И БѢГА СА АТЫ. И БѢГАНІА НЕ МОГЫ ИНАКО ОУТОЛТИ,

35.¹ Titlu adăugat de altă mină, mai tirziu, marginal, cu cerneală neagră;
S și V au un alt titlu, mai lung. ² În ms.: СЪНОУ (corectat după S,V). ³ În
ms.: ИНЫН(Х)Ъ, corectat după S,V. ⁴ Versurile 1160—67, cu descrierea amă-
nunțită a frumuseților Elenei, lipsesc din traducere (nota lui I. Bogdan).

въ кора(в) вѣше(д) мор'скыи отиде въ Финникъ, w(т) ведѣщаго
 оуклонне сѧ шестена въ Трон, гоненіемь⁵ ожидаше w(т) оби-
 дѣныи(х). Обѣл(т) же вывѣ вѣтры крѣпкими и мно(г)мѣтныи
 едка въ нѣкое присто оустіе Нилово, Кановикъ нарицаемое въ
 лѣтѣ(х) послѣд'нѣи(х), идеже съз(д)анъ бѣ хра(м) ирод Пира-
 клеа, потрѣбѣ подаваж и⁶ члkw(м) нескл'днѣж. Въ сен оубв
 хра(м) привѣгше w(т) нжж(д)ж вѣжав'шен съ нн(м) пѣтннци
 и съплакавшен многыи его облагдахж досадами и поношенми,
 овлачаше злаа, сътворенаа w(т) него, поржганіе и неч(с)тне
 128v еже къ странноприеомувавшомоу его показа | о вѣсхушени женѣ,
 паче же и о имѣни. Оуслыша же сѧ коевода, обрла(д)жи мѣсто(м)
 тѣмь, оуслыша же и Протевсъ црѣ егупе(т)скыи, и бываеъ
 прике(д)нъ Паріе къ немоу съ женож и съ имѣніемь и съ пѣт'-
 никы⁷ [...]. Протевсъ же оубѣ(д)въ паче о Еленѣ сицеваа къ
 (B39) Илеѣандроу изре(ч) словеса: | „[...] Нѣж же ти (н)мѣнїа и
 женѣ снж не да(м), аще и многыи обыдешн по(д)хыбами,
 еиноу же ж тобож напастеованомоу съблюдож, ты же w(т) неж
 останн сѧ и w(т) Егупта вѣжи“. Протевсъ оубв съ прѣшени
 w(т)гна Парїа [...].

129r Възврати сѧ Менелае w(т) ошестена и оубѣ(д)въ бывшее,
 растрѣса ризы своѧ и съ нн(м) Дарен, оѣъ Еленинъ. По срѣ(д)
 же приведошж елиньскыж прѣвыж одрани лицы сѧща и почрѣвена,
 и клатѣвъ въспомѣнѣжть и страшныи(х) онѣ(х), имн же за-
 кланнахж(с) елини вѣси, іако аще приключит сѧ w(т) нѣко(г)
 Еленѣ вѣсхушениѣ быти, вѣси своимн тѣлесы о нѣи да ворат
 сѧ. Мно(г) оубв мѣнше сѧ он припа(д)вше оубѣщашж елины
 коекати на троіаны. И оубв мнози сътекошж(с) w(т) островъ
 и w(т) сѧшж, вѣскри сѧщїи морѣ, и дале(ч) w(т)стожщє,
 w(т) йоннъ и тоземци и w(т) вѣсѣкого мѣста, w(т) Феталїж и
 129v w(т) йхїж и w(т) вѣсеж Елады [...]. | Бѣше Менесѣс w(т)
 йоннъ, Несторъ w(т) Пила, w(т) Иѡакѣ Десевсъ, w(т) Саламина
 Са, w(т) Крита же бѣ Идоменевсъ, Тлиполем же w(т) Рода,
 вѣси ро(д) имаше w(т) блгородныи(х) крѣвїи, мжжолѣпнїи,
 (B40) добородни, храбри, добли, добри и цролѣвнїи⁸, | мжжїе крѣви
 вѣси. Евѡїани(н) же йхїлен сїаше паче вѣсѣ(х), члкъ рате(м)
 п(о)бѣдни(к), силе(н) и крѣпкоржк [...].

И оубв вѣси съвѣщаше сѧ раз'сѧдишж быти добро еже
 паѣновати и разсыповати сѧща по(д) властїж Трою, іако да
 и си(м) влде(т) на потрѣбѣ и троіано(м) ослабѣе(т) помощь.

⁵ Corect: гоненіе kw (S, V). ⁶ Lipsește în S, V. ⁷ S: съпѣтннкы, V: пѣтннкы; orig. σύν τοῖς συνετομένοις (v. 1189; nota lui I. Bogdan). ⁸ În ms.: цролѣвнї; corectat după S, V.

130г Посланы оубѣ бывае(т) ѿхилеи и ш(т) храбрыи(х) дрѣси, и на остроуы| нападошѣ, и поплѣнишѣ соушѣ, и до конца заоутрышѣ⁹ елика бѣхѣ съпостатиѣа [...].

130v (B41) Ико(ж) оубѣ троане видѣшѣ толнѣжѣ ра(г), и множество съмотришѣ кон прише(д)шїи(х), ш(т) въсѣдѣ сегѣ събравше пособинкы, кары, ликїаны, мисы и мевны и фригы, и придрѣживше ке(с) асїнскыи ро(д) и жзы(к) [...]. Града же то(г) жителїе
131г Трои бѣхѣ кашѣшее ѿ. тысащѣ мѣжїи. И за прѣва| оубо крѣпко шплѣчаахѣ (с) на бра(н), храбросрѣдыми съплѣтанми плѣкы разбиваѣше, да па(к) же| искѣсишѣ до късна ѿхилеуво стрѣмленїе и искоусное и теплое видѣшѣ поденсанїе, и храбрость и мѣжѣстѣнѣжѣ дрѣзость, сѣдѣхѣ при стѣна(х) заключиеше сѣ и ника[ко]же¹⁰ елино(м) съпротивити сѣ смѣжше, до(н)де(ж) въсѣк разврацаѣциж и въсѣк възмѣцаѣщиѣ и въсѣкъ мѣти злыи(м), зависть гѣа, ѿхилеуво притѣпи стрѣмленїе дрѣзостное и троаны дрѣзостны сътвори оноуѣ ослабѣвшѣ [...]. Ниситѣ-
131г нинѣ Дисев'сѣ хранише на Паламида враж(д)нѣжѣ ненависть¹¹ и злобѣ къ ср(д)ци [...]. Тѣмже и лѣсти растрашаше и злокѣзньна съплѣтѣниа, и съставаѣшаше съвѣты плѣныи клеветами [...].
131v (B42) И обѣлѣга(н) бы(с) іако троанш(м) хоцетѣ елины прѣдати, и бывае(т) каменїеа¹² побїень [...]. Бѣзуде оубѣ Ѹетиаѣ съ свѣтлыи побѣдами, оубѣ(д) же бывшее, и оуцетри¹³ Паламидѣ, ѿ тажцѣ проплака и поскѣрбѣ, а елины(м) порѣчи да оставѣ(т) врати сѣ | и съпособьствовати и(м).

132г Ѹ(т) сего бы(с) дрѣзо(с) Ѹктороу и того пособинкомѣ, и съставаѣжѣ съ елины брани крѣпкоратныа; ш(т) толн бышѣ оубїинства и закланїа и пролитїа крѣке(м), мѣжѣобїинства и вепле(в) и езера крѣваваа [...]. Нѣ не вънѣть ѿхилеи си(м), ни прѣклонн сѣ, донде(ж) па(д) Патроклане, егуже ве(л)ми любѣлѣше, из рѣкоу крѣпкою и доблю Ѹкторовою, того принѣди потѣци на троаны. Изуде оубѣ ѿхилеи на бра(н) огне(м) дыхѣж, и разбивае(т) | плѣкы, и побиваетѣ прѣвоборца и съ ними Ѹктора [...].

132v (B43) Ѹ(т) въсѣк(х) оубѣ поу(с) бывѣ окаянныи старецѣ къ Дв(д)ѣ црїю іуденскомуу послае(т), рѣкѣ просѣ помощи ш(т) него. Нѣ Дв(д)ѣ не да(с) емоу, или ш(т) сего съпротивѣлѣж сѣ азыко(м) иноплемennyи(м), или ненавидѣ елины и варвары іако не вѣдѣшїи(х) Бѣ, нѣ идѣлом' слоужѣшїи(х), и бо ж сѣ іако да

⁹ S, V: затрѣшѣ. ¹⁰ Completat după S, V. ¹¹ S, V: ненависть. ¹² а pare a fi scris ulterior; S, V: каменїемѣ. ¹³ Modificat ulterior în оцѣти; corect: щѣдри (S, V).

не въпаднѣ(т) въ прѣль(с) жидове [...]. Тактантіа же индїи-
скаго црѣк Прїа(м) оумолн, и съ множествомъ поспадет сѣ
Мемнонь бесчисльнаго числа. Бонска же бѣ индіане вѣсе чрѣно-
образнїи, нѣже видѣвше елине въ стран'ныи(х) зрачѣхъ, и оубо вше
133г сѣ w(т) зрака н(х) и оржїа, [...] ноцинѣ бѣжати мышлѣахъ и
(В44) оставити Трон. | Нѣ обаче оплѣчишѣ(с) протнѣж чрѣнообраз-
нын(м)¹⁴, индїискыми крѣвми очрѣвишѣ инкїа [...]. Бѣ же
хра(м) при стѣна(х) добронрынаго Троя, идеже | члсто при-
ходѣ Ихилен видѣ Полиженїа [...]. Близ же ставѣ Ялеѣандръ
133в прободе его [...]. | Ико(ж) оубо видѣста и, пропла(ка)ста [...].

И пакы бышѣ оубїнства и закланїа, пакы мѣжжовѣнїа, и
пакы крѣвми обладна Тронскаа полѣ, и пакы окрѣваелены бышѣ
Скамандрѣви стрѣж, до(н)деже влѣхви н(м) про(р)чство(м)
изрекошѣ, іако нѣ(с) мощно вѣзати по рати Трон, ни рѣками,
ни по мечю, нѣ тѣкмо льстїа единож. И абїе сѣдѣлашѣ
134г конѣ дрѣвѣна, и затворены въ не(м) мѣжж вѣложивше | отити
(В45) творѣахъ (с) къ w(т)чство(м) свон(м). И кинѣ оубв | оста-
вишѣ тоу оу пристанища, сами же творѣхъ(с) пловѣще въ
Тене(д)скыи островъ.

Видѣше же троїане приключившее сѣ, видѣшѣ пристанища
поуста. Конѣ же єдинаго видаше недооумѣ(д)ахъ и днелѣхъ
(с). И (за) прѣва оубв мнѣще быти вѣсе прѣльствѣ погоубити
конѣ оустрѣмлѣахъ(с), и вгнєви прѣдати или поврѣци низ'
стѣнѣ или въ глєбннѣ морскѣж. Таже, понеже оубо приспѣло
бѣ Трою вѣзатїе тог(д)а, въ до(м) оубѣшашѣ вѣнести конѣ
іакы образѣ и корнствѣ w(т) съпротивныи(х). И окн оубв вѣнесошѣ
его, и питнw(м) и нгра(м) себе вѣдавше оусыпаахъ глѣбокыи(м)
сѣнw(м).

Мѣжїе же крыащен сѣ, и на сїе ловаще, изѣше(д)ше мѣ-
кw(м) пламе(н) вѣз(д)внгошѣ велн(к), нже видѣвше елини проw(т)-
пловѣшен въ скорѣ пловѣще привєдошѣ¹⁵ къ Трою, и врато(м)
w(т)ворѣсто(м) бывши(м) w(т) прѣ(д)вѣше(д)шїи(х) іакы вода
вѣлїашѣ(с) сѣло нѣкако наводннншиа сѣ.

134в

[36.] О РАТИ ТРОИ ГРАДА

Тврѣдонырнош же снцє прѣлатоу бывшоу Трою жены вѣс-
хыщаемы бѣхъ не чрѣтогъ новонасаж(д)єныи(х), землѣ навод-
нѣема бѣ крѣвми па(д)ѣшїи(х), младенци напрѣснїи оударѣемн

¹⁴ S, V: urmează и. ¹⁵ S, V: приндошѣ.

бѣхъ о стѣнѣ. И съ проста речи яко въ малѣ, пла(ч) въсѣ съдрѣжааше, и въсе лютое и горкое исплѣнѣаше гра(д) [...]. И такоже бѣв нѣког(д)а насытнш(с) въсхущающе и оубивающе, огнени прѣдажъ и поплѣж(т) ш(т) основани еже въ градовш(х) краснааго и прѣнзраднаго.

(B46) Иже оубѣв о рати снн имѣше шера(з), | чь(с)¹ же прѣтѣк-
нжши сѣ единож ш Менелая друугыми новыми истает(т) шкаан-
наго волѣзньми. И пакы плаваніе длѣжанше и воеваніе мор'ско
135г друуго [...]. С(т)ходи(т) оубѣв къ Египтоу, и лютаа измѣрѣ(т)
морѣ, и обзр(е)н и овлѣнень вы(в) | вѣтры ташкыми и страшными
едва приспѣ къ немѣ. Бѣзуде (ж) къ² Протеу³ црю и обрѣте
и съпржжннцѣ тамо въ Ме(м)фѣ, и оугоше(н) и почтень бывъ
поемле(т) Еленѣ, и съ трѣдо(м) доволныи(м) приспѣвае(т) къ
отечеству оу сн, по Тронстѣ(м) плѣнени осмомѣ лѣтѣ тежцѣш
по заблѣж(д)ены еже къ Протѣш [...].

Съврѣши же сѣ оубѣв яже о Трон кра(т)цѣ и извѣстнѣ.
126в Снж⁴ а(з) въсхотѣвъ кра(н) съписати такоже писавшнми
(B36) прѣжде пишет сѣ о не[н]⁵, и хотѣ | глати не такоже Омиръ
127г съписоуе(т), прощеніа просѣ ш(т) блгоразоумныи(х); Омиръ бѣ
сладкыи азыко(м) и доброоумныи различныи шаровы прѣ-
мѣдрости оукрашае(т) словеса, инждѣ же мно(г) обрацаеъ и
прѣлагае(т) [...].

136г И оубѣв прочее да съпнше(м) твѣрдѣжъ крѣпкѣжъ Ри(м)-
(B46) скѣжъ силѣ, ш(т) къдоу начьнше земля дрѣжашѣ въсѣ.

(B67) [37.] [ЦАРСТВО ЕЛИИ БѢЧЕРНІИХЪ,
ИЖЕ БѢ РИМѢ]¹

По Тронстѣмъ плѣнени Енина, снѣ Анхисовъ, или извѣгъ,
или раз(д)рѣше(н) бывъ ш(т) ратнн(к), прѣсели сѣ съ въсѣмъ
ро(д)мъ въ землѣ Италнскѣжъ [...].

135в Еніа оубѣв съ троіаны, исплоушшнми съ нн(м), пр(о)рчьствіа
(B68) прне(м) пловѣше въ Италіѣ. Писаніа же велѣхъ на запа(д)
ш(т)плотнн емоу, дондеже имѣ ключит сѣ постигнѣти село,
136г въ немже наплѣн(т) своѣ трапезы; | вънег(д)а же сїе вѣде(т),
четврѣного прнйм(т) наставити и(х) на пл(т); иде(же) аще

36.¹S, V: члствъ. ² In ms.: пѣ, corectat după S, V. ³ In ms.: Простеуоу, corectat după S, V. ⁴ In ms.: силѣ, corectat după S, V; Мохъ а intercalat acest alineat aici preluindu-l de la începutul capitolului 35.⁵ Completat după S, V.

37.¹ Titlul lipsește în ms.: preluat din S.

паде(т) жнвотное оутроудне сѧ ш(т) пѧти, тоу да съсѣж(д)жѧ гра(д).

Сѧа приемше писанѧ въ Лорен'тъ приходѧ(т). Поле же Лорентъ е(с) Италинско. И тоу въдръживше жилища пнтаахъ(с) ш(т) полѧ. Селины же вѧ поле въсе послано, и то на потребѧ трапезы и(х) напѧнѧше. Скончано(м) же быше(м) прѧдпоставленымъ селино нѧкто вѧкоуси, а по не(м) дрѧгыи, и по то(м) съобѧдѧши, и по немъ влижника. И нѧщѧн възѧпнишѧ: „Нашѧ съ пицями изѧдены бышѧ и трапезы“ [...].

136v
(B69) Таже жрѧти хотѧще трѧбище твѧрѧхъ, и женскыи поль приведохѧ на жрѧтеж свинь, чрѧватѧ същѧ и близѧ ро(ж)ства. Хотѧщи(м) же прасце(м) изыти, потрасъши² она рѧцѧ дрѧжѧщи(х) а изѧѧже и вѧ нѧкое(м)³ брѧдо оустрѧми сѧ | текѧщи. Ёнѧ же гонѧше ж стопами спѧшнымъ [...]. И оѧ оуѧв сѧдѧше ш(т) теченѧ многого оутроуднише⁴ сѧ, ико до .д. текла вѧ пѧприца. Ёнѧ же свинѧ видѧ сконча(в)шѧ(с), и мѧсто⁵ прилежно на съставленѧ градоу, великы выны на прорек'шии(х) налагаше. Ёнце (ж) на нѧ гнѧбащоу сѧ и рѧпщѧщоу гла(с) ш(т) нѧкѧдоу неби(д)мо слыша(н) бы(с) исоходѧщѧ, иже и прѧбывати тоу глааше | и гра(д) шѧдати [...].

137r
И оуѧв свинѧ породѧ въсѧ(х) .л. въ единь⁶, и по лѧтѧ(х) толнокж(д)е ш(т) сѧро(д)ники Ёнѧевѧ(х) гра(д) шѧва съз(д)ань бы(с) красень и прѧнзѧщень. | Тог(д)а же Ёнѧа гласѧ вж(с)тѧномѧ надѧж сѧ тамо з(д)ати начѧ(т) гра(д) Лѧзнь [...]. Прѧвѧе оуѧв огонь очнеѧсто из мѧста сѧ(м) издасть сѧ, таже вѧкъ нскачал нѧкѧдоу и(с) хлѧма и съчѧе въземѧ соухо въ оустѧ(х) полагааше на (н). Ёре(д) же прилѧтаж, пѧи(щ) великоконе(н) крилы въжнсааше огонь раз(д)оубѧж. Лѧсѧца же нѧкаа лѧкава си(м) съпротивѧлѧщи сѧ и въжнсажѧщи(х)⁷ огонь завидѧщи, оугасити тѧщаше(с) его и оубѧднѧти, опашь свож поквашѧщи въ вода(х) рѧчныи(х) и сеж порѧшѧжѧщи⁸ дрѧ(во)сѧнѧдныи⁹ пламе(н). И овог(д)а оуѧв въжнсажѧщи¹⁰ прѧвѧзмагѧхъ, ово(д)а же шдолѧкааше и(м) хотѧщиѧ погасити его; конечнѧе же ови побѧдншѧ, си (ж) штиде вѧжжѧщи. Сѧа оуѧв Ёнѧа видѧвѧ завѧстнѧоу быти градо[у] томоу прорече(ч), мно(г) же постра(д)вшоу

² S: потрасъши, V: потрасъши. ³ S: нѧко, V: нѧкое. ⁴ S, V: оутроудниши. ⁵ S, V: мѧсто. ⁶ S, V: едно. ⁷ S: въжнсажѧщим, V: въжнсажѧщимъ. ⁸ In ms. modificat ulterior în порошѧщи. ⁹ Во адăugat deasupra de o mină mai recentă; S: дрѧсѧнѧдныи, corectat de I. Bogdan în дрѧ[во]сѧнѧдныи; V, greșit: cu трѧснѧдныи, cu ѧ corectat din о (orig. ξυλοφύρον, v. 1552). ¹⁰ Copistul a corectat pe -ен în -ни; S: въжнсажѧщен, V: въжнсажѧщен.

ЕДВА НѢКОГ(Д)А СЪ ДЛЪГЫМИ ТРОУДЫ ПРѢВЫШЪШОУ БЫТИ ЕМЪ
W(T) СЪПРОТИВНЫИ(X).

И сѧ ОУБѢВ СЪДѢАШЖ(С) СНИЕКИ ЖИВЕШОУ; а ПОНЕ(Ж) ТЪИ
УСТАВИ МАТЕЖНОЕ ЖИТІЕ, СЪИ ЕГО ПРИСИ (И)ИСКАНИЕ ИМЕНЕ(М),
W(T) Креоусы родивыи сѧ дѣщере Прѧмоуы, въ гра(Д) ЯЛѢЖ
(B70) въселѧ сѧ съ оставшыми. И въ немъ цр(С)ТВОКА ЯМОУЛІЕ СЪ
137v прочими, | НЕМЕТОРОУ ПРОСІЕПОУ¹¹ СКИПТРА W(T)E(М). БѢ же бра(Т)
старѣишии НЕМЕТОРЪ ЯМЪЛІИ, ЕГО(Ж) ДО КОНЦА ВЪСХОУТѢВЪ РО(А)
ПОГОУБИТИ СНА Е(Г) СБИ, а дѣщере ІЕРЕЖ ЦРКВЕ СТИНЫИ. УЗАКОНИ
ЖЕ Сѧ Ч(С)ТА(М) ІЕРЕА(М) БЫТИ ДѢЦА[МЪ]¹², и Ч(С)ТА(М) И БРАКОУ
НЕПРИЧАСТНА(М). СЕИ НѢКОГ(Д)А КЪ ЯРЕОВОУ ХЛЪМЪ НАДЪШИ СЪКРЫЕ
Сѧ НѢКТО НАПАДЕ НА НА, И СМѢСНЕ Сѧ СЪ ОТРО(К)ВИЦЕЖ НЕПРАЗНЪЖ
СЪТВОРИ.

ДА ИКОЖЕ СВѢ(Д)НО БЫ(С) СЕ СТРИЕ(М) ЕЖ ЦРЬЕ(М), ТОГ(Д)А
ОУБѢВ СТРѢГОМ(А) БѢ ДО ВРѢМЕ[НЕ]¹³ РО(Ж)СТВА МАЛДЕНЦОУ.
И ПОНЕЖЕ ВРѢМА НАСТАВИИ ЖЕ ПРООУСТАВИ Е(С)СТВО, АТРОБѢ
ТАГОТЪ РОЗ(Д)РѢШИ, ВЛИЗНЪЦА (Ж) БѢСТА МАЛДЕНЦА, И ОБЪ
ОУБѢВ ЗАТВОРИЕЪ ТЕРЪДО ЦРЬ ДРЪЖАШЕ, НОВОРОЖ(Д)ЕНЫ(М) ЖЕ
СМР(Т)Ъ ОУМЫСИ МАЛДЕНЦЕ(М), И КЪДА(С) ОУБѢГЛА ВЪВРѢЩИ
ВЪ ВОДЪ. БѢВРЪЖЕНѢ ЖЕ БЫСТѢ ВЪ КОРЫТѢ. И АБІЕ БИИ
138r ПРОМЫСЛЪ ІАКѢ БЫ(С), W¹⁴, КРѢПКАА ТВОА СИЛА И РЪЖЫ ТВОЕЖ
ДРЪЖАКА. КОРЫТО СБѢВ ПРѢВРАТИ Сѧ И ИЗВРЪРЖИ¹⁵ МАЛ-
ДЕНЦА [...]. БИДѢ ЖЕ ПАСТЪ(Р) | БЫШЕЕ, И МАЛДЕНЦА СПА(С)Е(Т),
W(T)НЕ(С) БѢ И(X) КЪ ЖЕНѢ СВОЕИ, И ОБРѢТЕ Ж ПЕЧАЛОУЖШЪ,
(B71) ЗАНЕ МРЪТВО ПОРАДИ. ОУТѢШИ ЖЕ Ж И ДА(С) ЕИ ІАКЫ СВОА МАЛДЕНЦА
ОНА КРЪМИТИ [...]. | ДРЪСИИ ЖЕ НЕ ВЛЪЧИЦЪ ГЛЪ(Т) ВЪСКРЪМИ(В)-
ШЪ МАЛДЕНЦА, САМЪ ЖЕ СЪЖИТЕЛИИЦЪ ФЕСТИЛА ПАСТЫРѢ, ІА(Ж)
ОПЦЪ ТѢЛЕСНЪЖ ДОБРОТЪ ТВОРАЩИ ЛОУПА НАРИЦАШЕ(С) АЗЫ-
КО(М) УТЕЧЕСТВА СИ [...]. И РѢ(М) НАРЕ(Ч)НА БЫСТА ОТРОКА И
РОМИ(А), И ЖИТІЕ ИМѢСТА СЪ ПАСТЫРМИ НЕВѢЖ(А)МИ И ГОВЛАДАРМИ.
НЕВѢ(Д)НИЕМ ЖЕ НЕМЕТОРОВА СТАДА ОЗЛОБѢСТА, И(Ж) БѢ W(T)ЦЬ
МТРИИ И(X), ОУЛОВЛЕНА (Ж) БЫСТА РАЗВОННИЧЕСТВЕЖЩА НѢКОТОРЫИ(М)
ЛОВЦИИ(М). КЪ ДѢДОУ ЖЕ ПРИКЕ(Д)НА БЫЕША И ПОЗНАВША И ПОЗ-
138v Н[Д]НА¹⁶ БЫЕША W(T) ЦР(С)ТВА ЯВЛАНW(М) ЯМЪЛІА ОБНАЖАЕТА, И
МЕЧЕ(М) ЗАКЛАШЖ И ВЕЗЪ СТРАЖЖ¹⁷ УБРѢТША, | СВОЕМОУ ЖЕ

¹¹ În toate trei codicele: o formă pricinuită de nepriceperea grec. προσήκοντι, pe care traducătorul l-a luat drept nume propriu (v. 1566: Немѣтори προσήκοντι τὰ σκήπτρα παραρπάσας [Numitori sceptrā eripuerat, fratri suo maiori natu] — nota lui I. Bogdan).¹² Completat, ca și în ediția lui I. Bogdan, după V; în S, ca în T. ¹³ Completat după S, V. ¹⁴ I. Bogdan a înlocuit aici pe w (interjecție), prezent în cele trei msse, cu и (conjunecție), comparind cu originalul, v. 1585; cu toate acestea, traducerea nefiind *ad-litteram*, corectarea nu era necesară. ¹⁵ S, V: ИЗВРЪРЖЕ. ¹⁶ Completat după S, V. ¹⁷ În ms.: ВЕЗЪ СТРАЖ(А)Ж, corectat după S, V.

дѣдоу дароваста скиптра. Сима дѣ(д) дарова имѣнноу обнліе
и вѣсѣко потрабеное да(в) посла и(х) на вѣселеніе⁸ [...]. И
сѣа завѣщавъ, трѣбож назнаменуѣ(т) имѣа градоу, и Рн(м)
нарицае(т) его.

[38.] О СЪЗ(Д)АНИ РИМЯ ГРАДЫ¹. [ЦАРСТВО
РОМИЯ, ПРЪВАГО ЦАРѢ РИМЪ]²

И множество събравъ ѡ(т) окр(с)тнын(х) страна, мжжж
и женж и дѣти вѣнатрнын житела градоу поставѣ(т) и
вѣселѣ(т) вѣсѣ(х). И прѣвыи сын црѣ бывае(т) римлѣнн(м).
И по се(м) нѣма, и пото(м) Ти(а), и по си(х) Маркіе [...].

[39.] И по то(м) цр(с)твова Таркинїе [...].

139г [40.] И по то(м) зл(т) Таркинїевъ Тилїе цр(с)твова, и(ж)
из(д)ѣтѣства, п(к)же глѣ(т), и ѡ(т) прѣваго вѣзраста наре(ч)нь
вы(с) Сервіе, яко роди(в) сѣ ѡ(т) рабы; тѣкоуѣ(т) вѡ сѣ Сер-
віе рада римлѣнн [...].

(В73) Къ семѣ Таркенїоу¹ прїхож(д)аше жена нѣкаа, книги
дѣла(т) носѣщїи пр(о)рч(с)тва Сивилина, продати же хотѣаше
црѣи книги. И поне(ж) искомое еж ѡнѣ не дааше, огне(м) .г.
ѡ(т) ни(х) (сѣ)жеже. И пакы прише(д)ши цѣнож продааше тож-
ж(д)е оставшжж. Нж вѣзнепщева сѣ несѣмыслѣна ѡ се(м)
тѣ сѣщїи. И пакы .г. ѡ(т) книгъ сѣже(ж)ны бышж ѡгне(м).
Прїнде (ж) третичеж къ немѣ, и цѣнож тожж(д)е трї давааше
вставшжж. Ѥдивлѣ же сѣ о си(х) црѣ, и влѣхвы вѣпросивъ
искѣсныа, повелѣ дати женѣ злато. Онои же вѣземши вѣданое
ен, и сѣ принадлежанїе(м) блюсти книги рекши, не видѣ ж никтоже
к томоу; книги же бышж сп(с)нїе градоу.

139v Семоу црѣквѣ з(д)ати въ Римѣ вѣсхотѣв'шѣ и оуѣв рѣкѣ
копаахж | на основанїе по(д) землеж, и семоу ископаваемѣ и на
мно(г) множество происхождащоу обрѣтена вы(с) долоу гла(в)
въ новѣ заклана чѣка, кровѣ топлж и новж точащж павлѣжци
(с), и лице прилично имѣши къ живын(м).

Ѥже оуѣ(д)вѣ Ѥнтиринїе² искоусныи знаменн(м) сѣмо-
трїте(а) рѣ(ч), п(к) гра(д) сын глава многын(м) ѣзык(м) вѣде(т),

¹⁸ In ms.: не вѣселенїе, corectat după S, V.

^{38.1} S, V: града; in ms. titlul e scris in josul paginii: l-am plasat acolo unde se pare că l-a avut Moxa în manuscrisul utilizat de el (în S și V se află chiar mai înainte). ² Completat după S, V.

^{40.1} S, V: Таркиннѣ. ² Orig.: ἐν Τυρρηνοῖς (v. 1678 — nota lui I. Bogdan).

нж по мечѣ и закланію и пролитію многын(х) кръвѣи. Ѡ(т) сего Тарпіннова наре(ч) сѧ могола ш(т) павлѣшжж сѧ главы Капитолинова могола, капиа³ вш наре(ч)т⁴ сѧ гла(в) ри(м)скын(м) азыко(м).

Въ лѣтѣ(х) же оубѣ доволнын(х) Ри(м)скын гра(д) великын бѣше по(д) црми. Я поне(ж) безаконова снѣ Таркинїевъ и Лоукритїж посрамоти цѣломъдрѣнѣшжж, Колатиновъ женъ, мжжа бл҃горо(д)нѣнишаго, тог(д)а оубѣ вѣсн въ коупѣ римлѣне сѣше(д)ше(с) разоренїе оубѣщавѣж(т) цр(с)кон дрѣжавѣ, оуста-
(В74) вишж же да избираж(т) на вѣсѣко | лѣто консилиж, еже ска-
зоуе(т) по нашемъ азыкоу сѣвѣтники или прѣвосѣ-
вѣтники⁵, ихже елини нарекошж ипаты послабди, величѣство сана н(х) внабѣше.

Ѡ(т)гнанш(м) же бывше(м) ш(т) Рима м(ч)тлемъ, прѣвѣе ш(т) нын(х) прїашж ипатѣскын санъ Таркинїе Левкїи, мжжъ
140г Лоукритїинъ, и Невкїе⁶ Іоуны, его(ж) на|рицаахж Броу(т).

Нж да повѣ(м) и ш(ж) о⁷ Броутѣ. Маркїе бѣ нѣкто бл҃го-
роденъ мжжъ въ римлѣнш(х), и вѣтѣство(м) кыпа многын(м)
и чѣстыж прѣвѣсходъ. Семоу позавидѣвъ злыи Таркинїе
вѣтѣствоу самого оубѣ мечевн⁸ прѣдае(т), и сѣ ни(м) снѧ
же оубѣ сн, снѣ сын Маркїевъ, [...] сѣтвори вш себе боуи и
безоуми и си(м) избѣже чаемыа злобы, аже ш(т) меча смѣти.
Тѣ(м) и наре(ч)нъ бы(с) некладцими Броутѣ, сказае(т) сѧ по
тлѣкоу боуи и оумо(м) врѣж(д)еныи. Прѣвѣ(д) же оубѣ сего
Таркинїе въ цр(с)кын дворь, хранити его яко сѣро(д)ника си и
ш(т) тожж(д)е кръви, творѧ себе яко пе(ч)т сѧ и милоуе(т)
Брѣта, а еже истиннѣе хотѣ⁹ да играе(т) сѣ чл(д)ы его стѣхы
рад(ї), сѣ ними(ж) и сы(и) смѣхы и игры творѣше.

Послано(м) же бывше(м) нѣког(д)а Таркинїевѣ(м)¹⁰ снш-
140в во(м) въ Делфус, яко да | вѣспросѧ(т) о гоубнтелнѣ(м) не-
дѣсѣ, посладе(м) бѣ и Броу(т) ве(с)ла н(х) играми¹¹. И ови
(В75) оубѣ | шполна дары почитаахж, Броу(т) же жезлѣ дрѣвѣнъ
извртѣвъ ве(с) яко сѣирѣль зла(т) въ не(м) сѣкры жезлѣ и
снн дарь дарова Физоу. Нж снн доброкѣзннѣж(ж) прѣмъдро(с)

³ Deformare a cuvintului latin *caput* (κάπτου — v. 1683). ⁴ S, V: наричет.

⁵ Traducere liberă a versului 1692: ὄπερ δηλοῖ καὶ Ἡελληνας συμβούλους ἢ προβούλους [ea vox tantum valet ac si consultores vel provisoires dicas] — nota lui I. Bogdan. ⁶ Greșit în cele trei msse; orig. Λευκίος (lat. *Lucius* — v. 1698).

⁷ În ms.: κ, corectat după S, V. ⁸ În ms.: мечевн, corectat după S, V.

⁹ S, V: хотѧ. ¹⁰ În ms.: Таркинїе вѣ(м), corectat după S, V. ¹¹ Corect: играми (S, V).

Броутовѣж и твърдое и съмыслѣное никако(ж) разоумѣше рѣ-
 гаахъ(с) емоу, понашаахъ и смѣахъ(с), таковыи принесшоу
 емоу пр(о)ркѣ да(р). Хоташе (ж) изъ Делфускаго храма изыти
 въпрашаахъ йполона, кто вѣла(да)ти има(т) римляны. Он же
 w(т)гѣла ясно, и(ж) прѣвѣе приспѣ(т) мѣре облобызати. Разсмѣ
 же оубо Броу(т), она же не разсмѣста что пр(о)рч(с)тво сказа(т).
 Оба же хоташа имѣти власть же и вѣнцѣ къ кспѣ съвѣщаста
 сѣ своѣ пригрѣнжати мѣре и сѣм облобызаста м. Броу(т) же
 изъше(д) из ладнѣ¹², ницѣ па(дѣ) на землѣ, онѣ влобызааше
 [. . .].

[41.] ЦР(С)ТВО БРУТОВО И КОЛАТИНОВЪ¹
 И ИНЫИ(Х) МНОГЫИХ ДО ГИИ

141r По раз(д)рѣшени оубо и(х) и(па)ти прѣвѣи въсѣ(х) р(и)м-
 лѣнw(м) бышѣ Броу(т) и Колати(н), а по ни(х) друзѣи, и по
 сн(х) въсѣцѣи, Касий и Кикероне и Лекколини и Катли, | Катоне
 и Скипиовне, По(м)били и Скаври.

Такоаа же сила и толкаа дръжава въ лѣтѣ(х) четыриста
 и ше(с)деса(т) и .Ѣ. сице правлѣше сѣ даже до Гаia Кесара,
 и(ж) ипѣтѣство² на цр(с)тво прѣтвори и ссилѣ.

(B76) [42.] [ЦР(С)ТВО ГИИ КЕСАРИ И САМОДРЪЖЦЯ]¹

[. . .] Гаie же бывѣ диктаторѣ самодръжецѣ и побѣди(в)
 бесчислѣныѣ мзыко(м) началники, и Ри(м)скѣж крѣпо(с) даже
 до самыи(х) Гадири и до слѣчныи(х) въстоку распространникѣ [. . .].

141v И оубо иже о Кесарѣ се(м)² въсѣ(м)³ напѣсанw(м) прочее
 (B77) да скажѣ w(т) къдоу прозва сѣ Кесарѣ. Ови гѣл(т), яко мѣри
 его въ чрѣвѣ имѣаши и не доспѣв'ши родити, нѣ оумерши, про-
 рѣзашѣ сѣро(д)ници чрѣво еѣ, и живѣ w(т) тѣдѣ и дыхаѣща
 младенца изе(м)ше Кесара нарекошѣ и яко изрѣзана [. . .].

¹² În ms.: ладнѣ, corectat după S.V.

41.¹ S, V: Колатиново. ² S, V: ипатѣство.

42.¹ Titlul lipsește în ms.; preluat din S.V. ² Lipsește în S. ³ Lipsește în V.

142г Гаюу же Кесароу сице погыбш8 сестричьш⁴ присыненник⁵
 (B78) то(г)вь, Кесарь Сека(с) наре(ч)нын прѣл(т) скиптра, има же сіе
 имѣ до шмолѣтнаго вѣзраста яко сѣще(е) из мла(да), яв-
 гоуст же си(х) наре(ч)нь бы(с) яко вѣзрасте.

[43.] ЦР(С)ТВО ЯВГУСТІ КЕСАРИ¹

N508 По Юулін же царствова явгоусть лѣтъ .лѣ. и мѣсца .д.
 Въ четвертонадесатое же лѣто царства своего Клеопатр8
 оувывъ и Егупеть весь повинявъ прѣвѣе низложи Птопоменское
 царство, дрѣжавше лѣтъ .сѣ.

И бывають оубо отъ йдама (до) начала царства явгустова
 по извѣстныхъ лѣтописецехъ лѣтъ .хѣуни. [...].

M142v Сего мѣи раж(д)ажци видѣ въ сѣнѣ младенцоу еж въс-
 (B78) хущен8 и на нб(с)а леташ8. Въ новѣ же проицашоу из матрѣи(х)
 ложеснь, мнѣше(с) видѣти ш(т)ца его въ сѣнѣ, іа(к) из нѣдръ
 въсіа то(г) сѣжителници снѣце ве(с)лашее чѣкы, великни дню
 начални(к). Яко(ж) оубв изыде до кѣсна из дома тог(д)а,
 съ свѣз(д)осмотрителемъ бесѣдова(в) въпроси его о винѣ.
 Оном8 же рож(д)ство отрочате изр(к)шоу ташцѣ пропалакавъ
 великын онъ свѣздоблюстель: „Члѣче, что сътворишь еси?“ —
 въ(з)ъпи из глѣбины. — „Бл(д)кж породилъ еси на(м) и црѣ“
 [...].

(B79) Якоже швх сѣдѣше нѣког(д)а правленіа твора и сждѣ
 и смрть изре(ч) на мно|гыа чѣкы, мѣжъ нѣкто прѣмж(д)рѣ
 Микниіе не могы приближити сѣ и наказати Кесара, ш(т) наро(да)
 143г вв | сѣмнѣше (с), на хартіа² написоуе(т) писаніе и печатнж
 назнаменуе(т). Глѣхж же писаніа: „Оубѣице, прѣстани сждѣ“
 [...]. Кесар же сѣж видѣвъ писаніе разгнж, и написанаа прочь(т)
 въста(ет) съ прѣстола, и полагае(т) несѣврѣшена въсѣ обѣ-
 ца(н)наа.

Съ си(м) прѣвыкаше шчте(л) александрѣни(н) родо(м),
 званіемъ йннодо(р), въсѣккож прѣмж(д)рости и[с]плѣне(н)³,
 и нравы доволными оучити и наказовати.

Sim48r Имѣше же и йннодора йлександрѣнина прѣмждра сѣло,
 48v иже въ стжднын(х) дѣлѣ(х) кесаровѣхъ обличіахъ его [...]. Да

⁴ S, V: сестричьшъ. ⁵ In ms.: присыненки, correctat după S, V.

43.¹ In S și V, titlul se află înaintea frazei de mai sus. ² S, V: на хартіи. ³ Completat după S, V.

пакже хотѣше отнѣти, лжезаше его и, приникъ къ оухоу, моаше и, да егда прогнѣваетъ сѧ, не прѣж(д)е повелитъ что сътвори, дондеже въ себѣ прочте(т) .кѣ. слѣва, срѣ(ч) еск'вы, вѣдѣше бо его напрасно глостна и скоропрѣлѣжна сѣща [...].

М143г
(В79) Сын похотѣжъ вдрѣжнѣма Кесара вѣды и въсего сѣща блѣдливѣ. а еже въсѣху' горшее, желаніе имѣша на жены⁴, припрѣженѣмъ мѣже(м) [...], в(т)лжчнѣти е(г) тѣшаше(с) в(т) пагоуѣвы стр(с)тн сеж. И понеже не востааше сѧ Кесарь злаго житіа, чю(д)нынъ инѣ наставникъ таковое нѣчто оуухушрѣе(т). Видѣвъ плачѣща сѧ чѣка и рыдаѣща, сѣща в(т) синганта и краснын(х) и блгочѣстиѣншн(х), неш повелѣно бѣ емѣ въ носнѣѣ покрѣвенѣ женѣ своѣ затворити и дрѣжѣщомоу послати, в(н) же оутѣшае(т) его не плакати ниже стѣжати си, нѣ въ мѣсто жены своѣ того затворити въ носнѣѣ и послати къ Кесароу[...].

143г
Въходн(т) ѡнодо(р), въходн(т) ме(ч) носѣ. Посланъ же бы(с) къ Кесарѣ запечатлѣнъ бывъ печатѣжъ. Кесаръ же пріемлетъ и рад(д)рѣшае(т) печати. Изыде оубѣ ѡнодору мечемъ потра-саж. Оудни же сѧ Кесарь видѣвъ, и в(т) страха нзмѣрзе, и клатвами себе свѣза к томоу сѣе не съдѣати, ниже чюж(д)нми прочее осквернитѣ сѧ ложн [...].

(В80) Съ(н) Кесарь в(т)ганѣшаше в(т) себе глаоумотворца, едннѣ(х) почиталъ прѣлѣждрн(х) чѣстнми прилѣжннми. Толнко же любнмъ бѣ в(т) сѣщн(х) по(д) ни(м) [...].

Н508 По Іоулн же царствова ѡвгвствѣ лѣтъ .нѣ. и мѣсѣца .д. [...].

Бѣ .мѣ. же лѣто ѡвгвстова царства роди сѧ пѣтѣжъ господь нашъ Ісоусъ Христосъ отъ свѣтлыа вогороднцѣ, Курннъ же посланъ выствѣ въ Іоудеѣ съвѣтома велмѣжнн отпнсаніе сътворити имѣннѣма и жителема.

509 Отъ ѡдама до въчловѣченіа Христова лѣтъ .хѣф. [...].

М144г
(В81) [44.] ЦР(С)ТВО ТИВЕРІЯ КЕСАРА

Себастѣ же Кесароу житне оставѣвшоу прѣемлетъ власть Тиверіе [...]. За прѣва же оубѣвъ вѣзше(д) на цр(с)тво сице прѣлюбнмъ вѣ¹ сѣщн(м) по(д) ржкожъ его вѣсѣми, пакъ безъ стражнн и храннте(л) и орѣжнносѣць ходнѣти камо люво, въ

144г

⁴ S, V: ЖЕНЫ.

44. ¹ In ms.: вѣ, corectat după S, V.

нощи же и въ дни. Ище же нѣкомуу даровад би боево(д)ство града нѣкоего или врѣмене(м)ъ власть, не въ малѣ врѣмени в(т) власти измѣноваше и боево(д)ства его.

Въпрашаем же о се(м) проповѣдаше гл҃а въпрашаѣци(м): Чл҃къ нѣкын бѣ неджженъ ногами остроуплень и гное(м) испль-нень многын(м) злосмрадных(м) и неисцѣл҃ных(м). Мѡѡх[ы]² же въ дварѣ(а)хъ(с) бѣ строуповоухъ онѣ(х) и съ гнигїа соучахъ и гнон³ пиахъ [...]. Да якоже нѣкто оуцедри его прѣклонив сѧ стр(с)тиж⁴ и мѡхы збо хотѣаше в(т) него в(т)гнати, стра-ж(д)ли възъпи: „Чл҃че, остави сѧ нхъ [...], сиѡ вѡ ми насыщѣшѡ сѧ в(т) оудъ гнильныхъ малы мѡ wskрѣбѣжѣтъ, аще ли же нападнѡ(т) дрѡгыѡ, приложивше(с) нѡж(д)нѣе множае мѡ озлобѡ(т)“.

145г
(B82) Сїа гл҃аше Тиверїе о властехъ, къснѣти⁵ гл҃а⁶ имь по(д)-баеть, яко да насыщѣше(м) сѧ имь кротцанше⁷ нападаж(т) на сѡщѡл по(д) властїж и(х) [...].| Таково бѣ въ началѣ, нѡ не до конца, нѡ мѡчаше горцѣ многы в(т) неповинных(х), немл(с)твно оубивѡж [...].

Тиверїоу же семѡ владажцоу римлѣны Іса же⁸ моего сла(д)каго и живота скровище на кр(с)тѣ пригвоздишѡ евреїе и Пилатъ [...].

N509 Въ .її. же (лѣто) царства его крѣсти сѧ господь Ісусъ Христосъ и евангелское оученїе начатъ и въ .нї. лѣто царства его пострада насъ ради волнѡл смрть⁹ [...].

M145г
(B82) И дово же раз(д)рѡшенїе и лютыѡ съмрти по еже из гроба въстани снж(д)ителевѣ и по еже въ пѡлти възнесени в(т) нижнїи(х) даже до Рима тече Млг(д)алнини Марїа мзы(к) про-стриажци на беззаконавшїи(х), и Тиверїевѡ царствѣ толми въжеже яко ташкож и лютож въсѣхъ оумжчти съмртіж, їереж и книгочїж, паче же и Пилата [...].

N509 По ивгѡстѣ же царствова Тиверїе, сынъ его, .лѣ. лѣтъ и мѣсѡць .ї. [...].

² În ms.: мѡх, completat după S, V. ³ În ms.: гное, corectat după S, V. ⁴ În ms.: стр(с)тиж, corectat după S, V. ⁵ În ms.: къснѣти, corectat după S, V. ⁶ În ms.: тла, corectat după S, V. ⁷ S, V.: кротцанше. ⁸ Lipssește în S, V. ⁹ În ms.: см(с)рть (nota lui I. Bogdan).

Икоже оубв Тикеріе нѣког(д)а въсхуше(н) бы(с) съмрѣїж, на Гаїа прѣпаде Рн(м)скаа дрѣжава, ш(т) дѣщере родившаго сѧ Тикерта Кесара, иже и сын скврѣнень житїемъ и оубїица право(м) дѣвѣ wskврѣни банжники своѧ и ш(т) крѣвѣ его, и грааше же съ гждцы¹ до оутра [...].| Бѣставѣ повелѣ пожжти многы злато(м) кыпашїи(х) и шенїемъ богатѣства. Ѡ(т) тждѣ же по чрѣпе многа злата езера.

Сън видѣвъ нѣкогда каль въ оулицѣ Рнм'стѣи въ нѣдра Оуеспесїана коеводж повелѣ въсыпати его, бѣше бв градуу правнѣ(л).

[46.] [ЦР(С)ТВО КЛАВДІЯ КЕСАРА]

Ико(ж) оубв закланъ бы(с) Гаїе по срѣ(д) цр(с)кын(х) дворшвѣ, Клавдіе вл(д)чѣствова прѣемъ дрѣжавж, иже тако слабосрѣдъ и страшнѣвъ бѣ, іако прихѣодѣшж къ немуу нстѧсовати повелѣваж, іако да не како въ нѣдрш(х) каючит сѧ нѣкомуу мечъ крыти [...].

N509 Клавдіе .гї. лѣтъ и мѣсѧць .ѣ. [...].

M145v
(B83)

[47.] ЦР(С)ТВО НЕРѢНОВО

146r Клавдіоу же | смершѣ ш(т) отровїи, Нерш(н) мѣре своѧ оубнїи н¹ прѣжтъ злѣ римскаа скиптра. Бѣше же безтоудень и мрѣзъкъ и пѣнъ блѣда, оугаждаж чрѣвѣ и чрѣвншнми², вннолюбень и пїаница. Сън многышмъ наведе съмрѣти горкыѧ, и мѣри своен съ ними [...].

N509 Сѣ оубытъ Петра и Павла и прѣвѣе на христїаны гоненїе начатъ [...].

M146r
(B84) Ико скврѣн'наа и оукалѣнаа свнїа неоудрѣжанїемъ пшталѣи сѧ, ш(т) въсего ненавидим бѣ народа ненавнстїж съврѣ-

45. ¹ În ms.: гжда, corectat după S.V.

46. ¹ Titlul lipsește în ms.; completat după S; V: КЛАВДІА.

47. ¹ Lipsește în S.V. ² S.V: чрѣвншнм'.

шенож, и въси $w(t)$ вращахж(с) и $w(t)$ зрака его, скверънно въ
въ(се) дѣше посрѣ(д) позора. Не трѣпаше же римлѣне сіа
зрѣти, ниже работати могъше правленіа развращающоу мамѣ³,
нападашж на нь оубиті его хоташе. Се же свѣдѣвъ Перонь,
сам са прободѣ [...].

N509 Перонь .гѣ. лѣтъ и мѣсѣць .нѣ. [...].

Витаіе лѣто .а. [...].

M146v [48.] Семоу же злѣ скончавшж¹, Галав² облада по не(м),
(B84) и по томъ Ошонь, а по ни(х) Витаіе, иже свѣз(д)облюстелемъ
проповѣданіа прѣ(д)ложи вѣгати $w(t)$ Итаіж. Они же съпро-
тивъ прѣ(д)ложншж: „Бѣган $w(t)$ житіа, Кесаре“, и днѣ³
написавше вѣнже оубіень вжде(т).

N509 Ошонь мѣсѣца .гѣ. и .нѣ. днни [...].

M146v [49.] ЦР(С)ТВО ІОУСПЕСІАНОВО¹

Сим же оставаше(м) власть и съ неж жизнь, воинство
Оуеспесіана избирае(т) вл(д)кж, добротж гоубашоу емоу жидо-
вскыа земл тог(д)а. И онъ оубѣ $w(t)$ хож(д)аше по морю
къ Римѣ, храбросрѣдаго же снѣ своего Тита Іер(с)лмъ плѣ-
новати встави съ силож, наре(к) его кесара и прѣемника дрѣжавѣ,
иже по проудѣхъ довол'ны(х) и мжжоубіествоухъ и по пролнн
члсты(х) и² крѣвн и оубіеннхъ, илиже вчрѣвшж(с) Ствнска
полѣ, и копіа бышж крѣвнъ оброщена и мечи, цитов(е) шкрѣва-
влени и оброщены дланы, конечнѣе прѣемъ гра(д) прѣславны,
(B85) тврѣдаа | з(д)аніа и нырл красныа огне(м) съжеже и црѣкв
разори, и³ много многож(д)и о се(м) въздхнжвѣ и прослзвн
сж, и гра(д) прѣкрасныи и тврѣдыи омраченъ сътвори и дымо(м) |
147r неслѣвшн, іако прѣложити сж многомѣ [о]номоу⁴ народоу въ
поустое и Скиѣское запоустѣніе.

N509 Оуеспесіанъ .ї. лѣтъ. И въ .ѣ.-е лѣто царства его вьсть
плѣненіе Іероусалимѣ отъ Римлѣны по .м.-мъ лѣтѣк господа
нашего Ісоуса Христа възнесенн.

³ Aceste trei cuvinte traduc pe ѱνιοστροφφ μίμω (v. 2039 — nota lui I. Bogdan); de altfel, în protograful pierdut trebuie să fi fost *МИМОУ; în ms., cuvîntul, nefiînd înţeles, a fost şters cu o linie de o mînă ulterioară.

48. ¹ Corect: скончавшѣ сж (S, V). ² În ms., înainteа lui г е o linie verticală (I. Bogdan а citit к). ³ S, V: дннѣ.

49. ¹ S, V: Оуеспесіаново. ² De prisos (lipseşte în S, V). ³ Lipseşte în S, V. ⁴ Completat după S, V.

ОслабѣвшѸ же самодръжцѸ w(т) старости и въ недѣлѣско(н)чавшѸ и [житіе]¹ и дрѣжавѣ, Титъ прѣлатъ сїа, бж(с)т-ве(н) мѣжъ и кротокъ, мѣжъ даролюбивъ и раздаваѣ² имѣнїа, и власти до(с)инъ и госпо(д)ствоу, и аще бишъ и друугыа множила власти и цр(с)твїа, и тѣхъ сынъ достон(н) правити и дрѣжати [...]. Сегово бѣ пакы много пѣтое оно и доброе: „Ѣже не по(д)бае(т) видѣшомѸ лице црѣво възвратити сѣ печалю³ и сѣткан'ны(м) лице(м)“. Нѣ провѣсхыти недѣжъ сѣмрѣтныи прѣж(д)е врѣмене доблааго.

N509

Титъ лѣтѣ .ѣ. и мѣсѣца .ї.

Прѣхожденїе же члсти злѣ Дометїанову дрѣжавѣ върѣчае(т), рож(д)ышомѸ сѣ оубо w(т) тогож(д)е сѣмене, w(т) негоже и Титъ, инчѸсоже имѣща обещаю ни брат'ско съ Титом(м) [...]. Бѣше въ желѣж имѣнїа, кръч'моуѣжъ добыткы, жѣдажъ кръвїи | и закланїа, раздаваѣѣжъ члкъ [...].

147v

Семоу проре(ч) нѣкыи мѣжъ прѣмѣдръ сѣвздохчѣтъцѣ | когда и како смреть, и кто по не(м) обла(д)ае(т). Он же, поставивѣ близъ себе сѣвздохчѣтца, ре(ч): „Твѣ же колико есть жизни, члче, врѣмѣа, и како и когда скончаешъ сѣ, и какова естѣ твоя кончина?“

(B86)

ОномѸ же повѣдаешѸ ясно и истин'нолюбивѣ еже того счаше теченїе сѣвз(д)аное, црѣ лѣс(т)ца хотѣа того показати, огнь повелѣваетъ многыи дрѣвы въжеши и скъзаноу быти кръпцѣ блѣдословцоу и въвѣрѣженоу въ нѣ разгорѣвшоу сѣ [...]. |

148r Н конечнѣе дѣж(д)ѣ вели(к) низше(д) пламень погашае(т), и пси пристѣпльше и лзы w(т)грнзше сѣвз(д)очѣтца раз(д)рѣшаѣ(т), много ꙗъ призываѣща. И сїа оубо съвѣршншѣ(с) w мѣжи семѣ.

Sim54v

Дометїанъ съ сѣщїи(х) w(т) ро(дѸ) Дѣа и Хѣа оубнеати повелѣ, боаше бо сѣ прїшестїа Гнѣ, такоже и Нро(д), проповѣданїю оубже снаѸ прїемлащѸ; прїведоша же сѣро(д)ники Гнѣ

50. ¹ In ms.: жнѣ, corectat după S, V. ² In ms.: раздаваѣж, corectat după V.S, ³ In ms. n a fost scris ca n.

къ Дометіанъ, и въпроси и(х), аще w(т) Дв(д)а и Хѣ сж(т); они же исповѣдашъ. „И колико — рече — имѣніа имате?“ Они же рѣшъ: „Девать динаръ вѣси и мѣры земны мало, w(т) ни(х) же и данн даемъ“. И рѣцѣ грѣбѣ w(т) дѣланіа показовахъ. Он же, и что и какво е(с) Хѣо пришествіе и цр(с)тво и когдѣ явѣт сѣ, пакы въпроси. Они же рѣшъ, тако не мира се(го), ни земно, нѣ нб(с)но и на конецъ вѣко(м), егда прїидеть съ славож сѣдѣти живы(м) и мртвы(м). О си(х) же оны нерадн(в), संबвдны и(х) w(т) пѣстити повелѣ, а црковное гоненіе съставити заповѣда [...].

N509 Дометіанъ .ѣ. лѣтъ и мѣсѣць .дѣ.

M148r (B86) Тъи же хотѣ скончати сѣ свѣръ львопаростныи въ сѣнѣ зрѣти мнѣше(с) яко на кони вранѣ цр(с)кы издѣше ограждѣнъ сын оржжѣемъ, w(т) рѣвашии же сѣ w(т) него оржжидѣ самохотнѣ въ ровѣ земныи и въ пропасть окааннѣ низведѣнъ бы(с) сам же и съ коне(м) и одеждеж, и до конца погыбе.

[52.] ЦР(С)ТВО НЕРУІИ ЦРЪ

(B87) И оубв семоу дшѣ издавшоу нѣждеж, Нерѣи цр|(с)каа скиптра прѣемлетъ, благо мѣжъ и мл(с)тнѣ и ограждѣнъ многыи даровы, иже възненавндѣвъ нзрѣзованіа мжжъскыи(х) танныи(х) оудо(в), срѣ(ч) скопленіа, не оставѣаше быти въ римлѣнw(х) каженника, нѣ и нзрѣзоушции(х) w(т) ганѣаше мжчѣ [...].

N509 Нерѣ лѣто .дѣ. и .дѣ. мѣсѣца.

M148r [53.] ЦР(С)ТВО ТРАІІНО(Б)

148v Нѣ и сего съмрътъ въ скорѣ въсхытѣвши|Транана по-стакн сѣ(мо)дрѣжца, мжжа воинична и побѣдоносца, трѣпѣлика и блѣосръда, добла и хрѣбра, въ сждо(х) неубклон'на парма правдѣ. Съи гетскыи смѣри непрѣклон'ныи вѣл, съи стрѣмленіа съскче парѣнw(м) люборатныи[мѣ]¹. Нѣв тогда въ пространъство доше(д)ше они вел'ми оубо ра[с]плѣнншѣ¹ асіискыи прѣдѣлы, и въскъ земѣи шптекошъ оубнѣаше и попалѣаше, и жилища поставишъ на Ффратъскыи(х) строушѣхъ [...].

- Е-ын съпострадаша съ страждущими, боахше съ не-
дѣлюжними, страдѣннѣ(х) мнооудше, дрѣгы ѡтѣшаще, безъ за-
(В88) некъ трѣпѣше въсѣко поно | шеніе, по(а)белѣ цѣви, гѣа, по(а)-
149- бнги сѧ Нгоу н оуста трѣпѣти поносиба | н хо[у]лаци(а)¹
его. Сѧжиши же н сѣкѣтннѣ(м) тѣ н народоу въсемѣ мечѣ
ондѣжнѣ дастѣ епархоу римскомѣ: „Прѣши мече² съи — дѣка —
н аше безакон'нѣ вадаѣ, оудри ма мечема н не поуждан живота
мчи, аше ан законно н дообрѣ н съ правннма сѣдомѣ, то за
ма имамн³ мечѣ, еже ш(т)мжстннѣ⁴ ма.“
Трандѣ . ѳі. актѣ н . S. мѣсѣца.

N509

M149r

[54.] ПР(С)ТВО ИНАРИНОВОС

Нх съи оубѣи нечезе къ многыуѣ поживѣ побѣд(х),
Инариноу же затѣни своемоу остана госпо(а)ство.

Сѧи къ книгѣ(х) всевѣше сѧ еанскыи(х)¹ н своемы пнтда-
ше сѧ, н въсѣхъ н(х)же вѣдѣше вѣдоуы словоу многододрннми
ддровы часто почиташе. Мѣжж же вѣдѣше мѣдрѣци томѣ
посѣдѣоужаѣ на констѣ н въ домоу, н на въсѣко(м) пакти,
н въса зема испитѣше нескѣдныи ддрови. Въсѣ(м) же вѣ
прѣлюн(м), н сѣкѣт'ннѣ(м) н народоу.

Сѧи закондѣннѣ евреж ш(т)стѣпашѣ ш(т) него н ш(т)
идама ш(т)вргшнма сѧ ри(м)скыа крѣпости коеведа на ма
погуев до конца, грдѣ(м) н мезема н огне(м) въсѣ(х) затрѣва
въ коупѣ, н грд(а) Ер(с)амѣ ш(т) основаннѣ раскопаѣ' Бѣтѣ
наре(ч) еко погуеае(н) нма [...].

N509

Инарианъ Бѣте . к. актѣ н . ді. мѣсѣца.

M149v

[55.] ПР(С)ТВО ИНАОНИИ ПРѢ

Красннком бѣ скончѣвшѣ Инарианѣ живѣа своѣх, на Инашннѣ
по не(м) скнп(т)ра прѣходоатѣ, нже н бѣгоучствнѣ наре(ч)нѣ
бн(с) елгынуѣ одди нрдѣ.

N509

Интоиннѣ Иадрочѣствнѣн . кѣ. актѣ.

53.1 Completat dură S. V. 2 S. V: мѣч. 3 S. V: нмѣн. 4 S.
V: штмѣствннѣ.

54.1 S: еанскыиѣ, V: еаннн'скыиѣ.

И по немь дрѣжа Марко Яндениннь. Сынъ въ вѣсѣкон|
 (B89) вѣспита сѧ прѣмждрости и наказани, и дары добродѣтѣльными
 испѣне(н) бѣше и вѣсѣми блистѣаше² добродѣ(т)льными образы.
 Тѣмже и приопцааше сѧ вѣсѣмь прѣмждрѣце(м) чѣстно, и
 присно испѣнѣаше и(з) великими даровы. Сего глѧ(т) древнее
 съписашен писаніе, наше(д)шн(м)ъ ш(т) вѣсѣдоу многын(м)
 ратникш(м) и вѣсѧ земля Рнмскѧ разарѣжшн(м) и плѣ-
 ноушшн(м), нмѣніемь скждна сѧща и стѧсаема ницетож и
 не имѧща чимь вож оборжжити, оукрашеніе цр(с)кое на трѣ-
 говици прѣ(д)ложивша, одеждѧ вѣсѣкѧ златотканинѧ, и ба-
 грѣны ризы, и вѣнцѧ енсерныѧ, и постела каменіемь обнзаныѧ,
 и самѧж же вѣсѧ краснѧ одеждѧ црѣчннѧ³, и вѣсѣкомѧ
 хотѧщомѧ проповѣдати рекшѧ ш(т) народа коуповати прѣ(д)-
 лежѧща ничимже съмнѧща сѧ. Коуповаахѧ же хотѧщен, и
 150r нмѣніѧ събрашѧ(с)⁴. Црѣ же | вое(м) расточивѧ злато⁵ про-
 тивѧ изы(де) врагш(м) и бра(н) съставивѧ съ многын(м) дрѣз-
 нокеніемь врагы инзлагаше, и обрати(в) вѣсѣхѧ на вѣгѧ и ѡбнѣ
 и попшкннѣ, многа ш(т) тѣдѧ скровища прнтѧ[жа]⁶ нмѣнншм,
 и пакы добытыкъ⁷ прѣ(д)ложивѧ по срѣдѣ трѣговица пропо-
 вѣдааше, иже хоше(т) да прѣне(т) злато, и коупленое аще хоше(т)

Z, XII,3 пакы да възвратити [...].

(t. 134, col. Nam cum natura vir bonus esset, doctrina longe melior
 1007) evasit: neque tamen felicitas ejus respondit.

N509 Марко Янтонинъ .Ѡі. лѣтъ.

Z, XII,1 Decessit Antonius Pius senex, morte somno lenissimo
 (t. 134, col. haud absimili anno imperii XXIV.

1002)

M150v
 (B90)

[57.] ЦР(С)ТЕО КОМОДОБО

150r Нж оуѣв зде быѣв теченіемь слова, днѣлѧ сѧ злоро(д)-
 номоу чѧвчю родоу, и како неприкладны сѧ(т) дѣти скон(м)

56.¹ S: Марка Янтонина, V: Яндонина. ² S, V: блистааше. ³ S: la fel; V: и самѧж одеждѧ краснѧ царичннѧ; orig.: αὐτὴν τε πῶσαν τὴν λαμπρὰν στολὴν τῆς βασιλείας [ipsam denique stolam imperatoriam splendidissimam] (v. 2210 — nota lui I. Bogdan). ⁴ S: la fel, V: нмѣннш събра-
 вшоу сѧ, orig.: καὶ χρήματα συνήκτο [pecuniamque conflata fuisse] (v. 2213 — nota lui I. Bogdan). ⁵ In ms.: злато, correctat după S, V. ⁶ La cară
 de rind, completat după S, V. ⁷ S: добытыкъ, V: добытокъ.

- wĩe(м). Присно бѡ лѡкозаростнаго щенца лѣвѣ питает(т), и пар-
 досѣ тожде заростна, и тигрїе тигра, вѣ члѣцѣ(х) же вѣсходѣ(т)
 члѣда на родителѣ. Шѣвѣ же ꙗко самовол'ство бывѣде(т) симъ
 150v оубо е(с)твны(н) | по(д)лѣ(т) обычан² и вренїе w(т)даде зан-
 мовакшомоу е(с)стесѣ, снѣ же его Комо(д) вѣзѣде на цр(с)тѡе,
 отро(к) немѣдростеуѡж очѣа никакоже, ниже прилично что имѣл
 къ Мар'кѣ рож(д)шомѣ и наказавшѣ егѡ. Сѣ и грѣцы во ве(с)-
 лѣше сѣ присно и позорищными зрѣн'ми, и сѣ женами злодѣ-
 телными и мѣжамн³ и пїанчывыми, и ме(ч) имѣше готовѣ срѣ-
 зокати оуды и закалати силныи и великыи и добрѣ жнежщлѣ.
 Тѣмже и кончинѣ вврѣте до(с)инѣ житию своемуу, отроеми
 бо изврѣже дшлѣ своѣ оубїнственлѣ, и жнеота w(т)паде не-
 дорасть и прѣж(д)е врѣме(н).
 N509 Комода .ѣ. лѣтъ и .ѣ. мѣсѣць.

M150v [58.] ЦР(С)ТѢО¹ ПЕРТИНАѢЪ

- Римлѣны же цр(с)тѡека по не(м) ПертинаѢъ прѣстарын [...].
 N509 ПертинаѢъ днїн .пз.
 M150v [59.] Бѣ же нѣкто Іѡлїа(н) Дидїе нарицае(м), сын ꙗко(ж)
 (B94) ен|реци, кѣпалѣ сталжа себѣ вѣнець, чинначлѣнныи кое(м) имѣ-
 нїемъ обла҃сти(в). Нѣж [не]¹ наслади сѣ цр(с)кы(ж) члѣсти, Сѣвироу
 бѡ дивнѣ вѣстакшоу на (н) мечю сѣнѣ(д) бывѣде(т) и залѣ зам-
 рае(т) [...].
 N509 Іоулїа(нѣ) Дидїе днїн .ѣs.

M150v [60.] ЦР(С)ТѢО СѢБИРОЕО

- Z, XII, 9
 (t. 134, [Severus] post haec contra Parthos est profectus, qui
 col. 1026) Mesopotamiam occuparant [...]. Deinde Atra urbem Ara-

57.¹ Completat după S, V. ² S: la fel, V: ПОДАТЪ ЕСТЬСТЕНЫИ ОБЫЧАН;
 orig.: τοῖς φυσικοῖς ὑπέκυψε νομίμοις [naturae se legibus submitit] (v. 2238 —
 nota lui I. Bogdan). ³ и pus în toate trei mss. după ЗЛОДѢЛАТЕЛНЫМИ, іși
 are locul său după ЖЕНАМИ; cf. orig.: καὶ γυναῖξί καὶ φαυλοῦργοῖς ἀνδράσι [et
 mulieralis et viris nefaria perpetrantibus] (v. 2245 — nota lui I. Bogdan).

58.¹ S, V: црѣ.

59.¹ Completat după S, V.

biae Soli dicatam oppugnavit [...]. Sed quamvis exteriori muro capto, reinfecta multis militibus amissis in Palaestinam discessit, atque in Aegyptum, quam totam perlustravit, arcanis quoque rebus indagastis [...].

Z, XII, 9 Да речем и о Нилѣ рѣцѣ, елика Діѡнь повѣдаеть в мнѣ.
(t.134, col. Глаголюеть оубо, яко вѣтъ горн, нарицаеміе Атланта, нсходит.
1026— Сіа гора есть въ мѣстѣ глаголемѣмъ Макенитида къ западном
1027= странѣ близъ вккана; есть же висока в(т) въсѣхъ горъ соущіихъ
Weingart, по въсѣмоу мироу; зане же есть толнко висока, имѣно-
I, 107) вше сію творьци [orig.: παρά τῶν ποιητῶν] ставль не-
бѣскы; не възможе бо никтоже възвыти на врьхъ не, нь снѣгъ
на вресѣ ен. Снѣгъ же внь въ врьме жетвы растаетъ се, съходитъ
и быкаеть тогда Нилъ великы. Оубѣделн же соуть сіе рымлянне
нзвѣстнѣ в(т) чловѣкъ живоущіихъ въ долнымъ Макританы,
и мнозы рымляннѣ конствоваше, дондоше до Атланта. Сіа
N(gr.), 94 повѣдаеть Діѡнь в Нилѣ рѣцѣ, аще и не глаголють дрзвы сице.
(Stepanov. Ἐπί αὐτοῦ Λεωνίδης ο πατήρ Ωριγένους ἐμαρτύρησε
307) (При томъ Левиндѣ, вѣць Орингеновъ мчѣнь).

N509 СЕВЕРЬ .Ѣ. ЛѢТЬ И .И. МѢСАЦЬ.

Z, XII, 10 Ejus vitae ratio hujus modi fuit. In pace, noctu agebat
(t.134, aliquid sub diluculum. Deinde ambulando ea mandabat et
col.1030) audiebat, quae ad imperium pertinebant: atque ita jus di-
cebat usque ad meridiem, nisi magnum festum esset, asses-
soribus sententiae libere dicendae potestate data. Posthaec
equitabat, deinde lavabat, prandebat, meridiabat. Experrec-
tus reliqua negotia peragebat, et inter deambulandum Graecis
et Latinis disciplinis vacabat. Vesperi denuo lavabat et coe-
nabat. Diebus summe necessariis convivia publica frequen-
tabat.

Sim 60v

[60 bis.] ЦР(С)ТЕГО ДЕКІЕГО

Декіе цр(с)тегоа лѣтѣ .Ѣ., нже многы в(т) сѣмь(х) мѣчн
и смърти прѣдасть. Оубіен' же бы(с) в(т) скинь навѣто(м)
Гала и Влоуціана, въ тинѣ оутошеъ съ сномя своимъ [...].

N510

Декіе .Ѣ. ЛѢТѢ.

Галь и Воулаціанъ лѣтѣ .Ѣ. и мѣсаць .И. [...].

Оуалерианъ и Галлинъ¹, сынъ его, .ѢІ. ЛѢТѢ.

Клавдіе .А. ЛѢТО [...].

60 bis. ¹In ms.: Оуалерианъ и Галлинъ,

Яврилѣанъ лѣтъ .ѣ. [...].
Провъ и Флоріанъ лѣтъѣ .ѣ. и мѣсѣца .ѣ.
Каръ и Каринъ и Ноумеріанъ лѣтъѣ .ѣ.

M151r

[61.] ЦР(С)ТВО ЯНДОНИНЪ КАРКАЛА

N510

[...] Ян'дони(н) Карак(а) [...].
Янтонинъ, сынъ Севирика, лѣтъ .ѣ.

M151r

[62.] ЦР(С)ТВО ДІОКЛІТІАНОВЪ¹ И МАѢИМО(Б)

Скиптро(м) же перо многож(а)н прѣ[па]даж² съ дрѣгыми дарова самодръжъство и Диоклитіанову беззакон'номуу, иже придръжнѣ тож(а)е мѣдръствѣжцаго Максиміана Еркѣанна, сатанина сѣна, дръжавѣ овецника [...]. Закланіа и оубѣнства въсѣдоу, и пролитіа крѣве(м), и мрачное темниці имѣше многы свѣзна, наипаче же еже ш(т) Х(с)а званіе имѣшѣ, сн рѣ(ч) хрстїаны, дѣхнѣше бѣ вѣщѣше вѣтрѣ (B92) тѣшкѣоудѣшн(х)³ блгочѣстїа са(а) новосаж(а)енъ сын тѣшаста сѣнс корене изѣтрѣгнѣти, шкы стѣбѣ новосаж(а)енъ 151v и шкы мѣла(а) дрѣво [...]. [Нж разѣдрѣшѣ сѣ безсловеснѣ ш се(м) и въ соуѣ наскочнѣше шкы вѣснѣн пси, имѣ же Х(с)во погаснѣти не възмогшѣ, разгнѣвакшѣ сѣ трѣшкѣаннаа пометнѣста вѣнѣцѣ, въ чи(н) же сѣведоста себе (с)мѣренїа, и вѣртоградаре и насаднѣтеле шкѣшамѣ и шкѣпателе выѣдетѣ, и зелѣш принадлежѣста. Бѣсприѣтн же шкы въсхотѣшѣ дръжавѣ и ш(т) пронзколенїа погрѣшнѣста и хотѣнїа, и дѣш⁴ извѣрѣгоста сѣмрѣтн тѣшкыми [...].

E,IV,1

И Маѣиміанъ оубѣ Еркоуліе ажема оудавн сѣ, Діоклитіан же [...], блгочѣстнѣм гнѣвома тѣло его раздрѣблено бѣ(с). Разгнѣшоу во сѣ хѣулномоу азыкоу его и мнѣжѣствома чрѣвн растленѣоу бѣшоу, сам же ш(т) въсѣ(х) възнаенавнѣн бѣвъ, шнѣ сквѣрнѣшѣ свож извѣрѣже доушѣ.

N510

Діоклитіанъ и Маѣимнѣанъ Еркоуліе .ѣ. лѣтъ.

62.¹ S, V: Діоклитіаново. ² Completat după S, V. ³ S: la fel, V: тѣшкѣоудѣшнѣ; orig.: ἀνέμων βαροθρόων (v. 2290 — nota lui I. Bogdan). ⁴ V: la fel, S: доушѣ.

М151v
(В92)

[63] ЦР(С)ТВО КОСТАИТА¹, ОЦА БЛИКАГО
КОСТАИТНИИ

Имѣше же Коста женѣ Бленѣ славнѣж, из неѣже великын
побѣдите(л) проиде Костантин(н). Нѣ оубо прѣможенъ бы(в)
величѣство(м) м(ч)тѣк, сна встави(в), припрѣже сѣ Ѧеу(до)рѣ,
Максимиаинокѣ дѣщери, и дѣти породи, съ ним[н]² же и Кон-
стантїа, Галова оца и законопрѣстѣповавшаго и нечѣствовакша
Ивѣана мрѣскаго и проклатѣаго.

№510 Константїе .ѣ. лѣтѣк.

М151v
(В93)

[64.] ЦР(С)ТВО БЛИКАГО КОСТАИДНИИ,
ПРѣКАГО ЦРѣ ХР(С)ТІАНО(М)

152г Квста|идни' же оубо Костантовѣ чл(с) прїе(м) пакы
вѣжѣ, и зра Рн(м)скаа злѣ растадема млѣвлами меж(д)о[у]-
собнннми, яко власти на многы начаткы раз(д)ѣленѣ бывши,
приа(т) во власть Маѣентїе и съ ни(м) Сесирь, и Максимн(н)
съ нимн, съ Галерїе(м).

Е,IV,3 Мнвси же в(т) нарвчити(х) Римскы(х) моленїа къ вели-
комуу послалахѣ Квнстантинѣ, еже не на мнвскѣ прѣзрѣти
матере градв(м), Римь [...].

V,1 Тогда оубо, тогда вж(с)тв[н]ишии Квнстантинѣ, не могли
трѣпѣти прѣмнвгаа мѣчнте(л)и злѣа, вж(с)твенож раждеже сѣ
ревностїж на мѣчнтелѣ себе вѣврѣжи [...].

V,2 Вж(с)твное томоу пакн сѣ знаменїе, въ полоудневнмъ часы
паче слнца лоуча испѣ[ща]жщее, кр(с)тавобразно себе показоужши
звѣз(д)нннмъ вѣвбраженїемъ и римскыми словесы: „Снмь по-
бѣждан, Квнстантнне“ велѣшоу.

М152г
(В93) Бѣз(д)внсае(т) оубо вра(н) на ни(х) и побѣж(д)ае(т) вѣсѣ(х),
и црѣ бывае(т) и вл(д)ка самодрѣже(ц), и питатѣ(л) бывае(т)
Х(с)ва ч(с)тнаго стадоначалїа, прѣвѣе въ црн(х) Х(с)ви прилѣ-
пнѣ сѣ прилежно. Сѣи низложи трѣкнща и затвори храмь, въ
ни(х)же приношахѣ елннн вѣсомъ жрѣтвы, и мрѣскын(х) нечи-
сто(т) и скврѣнннн(х) трѣкѣ потрѣбленїе сѣтвори и вѣсеж мрѣ-
зостн. И бы(с) прѣвеликаа трѣба сребро(м) вкованна, в(т) ко-
нець вем(л)н до концець гласѣщи и вѣпїѣщи, и по вѣсѣдоу
трѣбѣщи ажѣ къ снж(д)нтелю вѣрѣж [...].

63.¹ S,V: Квнстантѣ. ² Completat dupā S,V.

N510

Константинь Великы .лѣ. лѣто. Съи великы царствоужшии
 градъ въ Бизантїи въ свое имѣ отъ Рима пришеда създа въ
 .лѣ.-е лѣто своего царства, отъ създанїа же мира въ лѣто
 .хевѣлз. При семь бысть и прѣвы въселенскы съборъ иже въ
 Никен [. . .]. Отъ възнесенїа Христова до прѣваго събора лѣтъ
 511 .тїи., а отъ начала мироу въ лѣто .хевѣлз. бысть свѣтын | въсе-
 ленскы прѣвы съборъ въ Никен при велицѣмъ царь Константинѣ
 въ .1.-тое лѣто царства его, иже царствова лѣтъ .лї. Бѣхъ же
 свѣты отцы съшедшии сѣ числомъ .тїи. Старѣшныи же бѣхъ
 съборъ Силивестръ папа римскы, Пелегандръ Константинѣ града
 при Митрофанѣ патриарск [. . .].

M152v

(B94)

Икоже бо прѣтнхын хотѣаше Квстан'ди(н) ш(т) прѣсти
 растоварити сѣ и брению ш(т)дати заемоканныи ш(т) ни(х) тѣз
 лесныи склѣде(а), Квстантїа втораго си сѣа поставѣ(т) въсен
 въсточнѣи странѣ вл(а)кж, снѣкш(м) же свон(м) дрѣгын(м),
 бѣхъ же имена н(х) Квин'ста и Коста(н)тинь, дароуе(т) вечернѣмъ
 страны, и Ри(м) и Галїж. Нж сѣа оубо шгасоста въ скорѣ и прѣ-
 ж(д)е врѣмене, бра(н) ш, горе, меж(д)оуСОБНЖМ ДРОУ(Г) съ
 дрѣго(м) съставляша и дрѣ(г) дрѣгъ хотѣша ш(т)ати вл(с).

[65.] ЦР(С)ТВО КОН'СТАНТІЕВО, СѢИ ВЕЛИКАГО КОСТАНТИНА

На единого же Костан'діа въскѣ прѣиде вл(с), иже за
 прѣва оубо кесара постави Галїа, анепсїа свое(г), Костантинова
 сѣа. Бѣцѣрнѣша же сѣ то(г) оубѣдѣ(в) | и на м(ч)тльство стрѣм-
 153r млѣжща сѣ и въскѣчѣскы къзнѣжща еже полѣчитн желанїе,
 главж ш(т)скѣче ем(ѣ), въскѣкого стрѣмленїа прѣ(д)варн(в).

N511

Скончавъ же сѣ великы Константинь сы лѣтомъ .ѣ.-емь,
 остави тремъ сыномъ всомъ царство: Констѣ и Константѣ
 и Константїю, иже царствова(ша) лѣтъ .кд.

M153r

[66.] ЦР(С)ТВО ІЗЛІАНА (ЗАКОН)ПРѢСТЖПНАГО

Брата¹ же Галова, свинїж скверннжж, Ізліана законопрѣ-
 (B95) стжнаго кесарьскын(м) оукраси вѣнде(м). | О не(м) же разгрѣ-

66.¹ In ms.: брака, corectat după S, V.

ДѢВЪ ВЪНАТРѢАДЪ ЗАКОНПРѢСТѢПНЫИ И ШДЕЖ(А)Ж ЕГО ПОКА-
 ЗОУЖ ЧРЪВЛЕННИЧЪ, ОНО ПОКАЗЕМОЕ² ГЛАШЕ БЛИЖНИКА(М)³ СИ
 „ЧРЪВЛЕННИЧАА СЪМЪРТЬ ПОСТИЖЕ И ЧЛ(С)“, ИАКО ВЪ ПЛАЩАНИЦИ
 ЧРЪВЛЕНѢ И ГАЛЪ ОУМЕРШЪ. ПО МАЛѢ ЖЕ Ш(Т)МЕТАЕТ СѦ ПѢ И ЦРѢ,
 Ш(Т)РИЦАЕТ СѦ Ш(Т) ВЪРЫ, АЖЕ ИМѢШЕ КЪ СНИЖ(Д)ИТЕЛЮ, И ПРО-
 ЛѢПАКЕТ СѦ БѢСО(М) ВЪСЕГОУБИТЕЛНЫИ(М), КРЪВМИ ЖЕ ШМЫВАЕ(Т),
 Ш, ГОРЕ, БАНѦ БЖ(С)ТЕНЪЖ, ОРЪЖІА ВЪЗ(А)ВИСАЕ(Т) И БРА(Н)
 НА СПАСШАГО И, И ВЪЗЛАГАЕ(Т) НА СѦ САМОДРЪЖЬСТВО. ИЖЕ ОУВѢ-
 ДѢВЪ КОСТАН ДІЕ И ШРОСТНА РАЖ(Д)ЕГ'СА, ВЪ НЕДѢ(Г) ВЪПА-
 ДАЕ(Т) ЛЮ(Т) И ПО МАЛѢ ОУМИРАЕ(Т), СИА ТРИ ЗАДА СЪДѢАННАА
 ПРИ НЕ(М) РЫДАЖ ГОРЦѢ И НОСА НА АЗЫЦѢ, РОДА СВОЕГО ПОГОУБЛЕНІЕ
 БЕЗ ПРАК(А)Ы БЫШЕЕ, ВЪРѢ РАЗВРАЩЕНІЕ И ОБНОВЛЕНІЕ И ВЪЗ(А)ВИЖЕ-
 НІЕ ШНОГО БѢОНЕНАВІСТНААГО.

[67.] ИЖ ШБАЧЕ НЕ ВЪЗ(А)РѢМА НА ДЛЪСѢ СЖ(А), НИЖЕ ВЪСЕ-
 ВИДАЩЕЕ ОКО СМЪЖАРИ СѦ НА ДЛЪСѢ, ИЖ ВЪЗ(А)ВИЖЕ БРЪВНО
 СКОЕ¹, И ВИДѢ Ш(Т)СТѢПНИКА, ВИДѢ | ЖРЪТВЫ И ЖИКОТНАА ЗАКА-
 ЛАЕМА, КРЪВЕНЪА РѢКЪИ И ЧЛ(С)КАА ОУБИИШТВА, И ВЪСЕСКВЪРЪННОЕ
 МРЪЗКОЕ И ПАЪНО СЪЩЕЕ ЗЛОЧЪСТІА СЪДѢВАЕМОЕ И(М), И ВЪЗНЕ-
 НАВИДѢВЪ ГѢБИТЕЛЪСТВО, ПЕРСО(М) ПРѢДА(С) ИАКО ЛЪВО(М) ДИВИИ(М)
 СЕНИІА ОКАДѢНЪЖ ГОРЦѢ РАСТРЪГНИЖИ. И ПАДАЕ(Т)² ОУКО ЗЛО-
 ЧЪСТИКЪИ ВРАШНО ШВАЪ СѦ МЕЧЮ [...].

153v По Константін же царствова Іоуліанъ прѣстѣпникъ лѣтѣ ѿ.
 512 Іоуліанъ лѣто .ѧ. и мѣсѣць ѿ.
 Оуалентіанинъ³ .ѿі. лѣтъ.
 Оуаль лѣта .ѿ.
 Гратіанъ .ѿ. лѣта [...].

M154r [69.] ЦР(С)ТВО ΘΕΩΔΟΣΙΩ ΒΕΛΙΚΚΑΙΩ

(B97)
 (B96) [68.] Дрѣжавныи же Гратіанъ того въцѣривъ и сѣщїимъ на
 вѣстоцѣ съвершѣна самодрѣжца поставивъ, страны ке(ч)рныа
 (B97) и Римъ себѣ штавалае(т) [...]. | Семоу [же]¹ заклануу бѣкшоу
 154v немл(с)тѣнѣ ш(т) нѣкое(г) | м(ч)талѣ, дрѣжавныи Θεωδοσίε Ри(м)
 постисае(т), и оубициж оухвати и Рим'скъж дрѣжавъ на Іоуа-
 лен'тиніана Новаго прѣложи, брата Гратіана цр(с)твокавш(а)го.
 Z,XIII,17 Theodosius autem bellum contra illum suscepit. Ac
 (t.134,col. Thessalonicae contumeliose acceptus, praefecto per sediti-
 1171) onem populi, quibusdam de causis ortam, interfecto, in

² S,V: приказоуемое. ³ S,V: ближникам.

67.¹ In ms.: брѣвнорое, correctat după S, V. ² In ms.: подде(т),
 correctat după S, V. ³ Аза in ms.; correct: Оуалентиніанъ (vezi ed. lui I.Bogdan).

68.¹ Completat după S,V.

praesentia ad populi motum connivendum ratus. Post equestre certamen indixit: populum in theatro congregatum, circumdedit legionibus, quae ad quindecim millia sagittis et jaculis confecerunt.

M154v И пакы дрюггаа млъка, пакы ташкошоумѣшиа боурѣ, властнжж покоушажци сѧ потопити ладѧ. Бегеніе кѡ нѣкто м(ч)-тль[с]твоба², и црѣ шѣѣснѣ сѧ жалостнѣ жизнь свож испрометнж. И пакы Θεωδοcіе боева на м(ч)тлѣ. Оухващен же вы(с) м(ч)тель³ и сказанъ ржчными оковы, и дръзно[вѣ]нїю⁴ своемъ ш(т)мѣщенїа прїемле(т) и начинанїю, и жнвота и власти шкданнѣ ш(т)падае(т).

N512 Вторы же свѣты и вѣселенскы съборъ бысть въ Константинѣ градѣ въ лѣто .χϵϿοδ., въ царство Θεωδοcіа Великаго въ лѣто .β. царства его, нже царствова лѣтъ .zī. Бѣхж же свѣтын отыци съшедшен сѧ числом .рѣ. [...].

Sim79v [...] Θεο(Δ)cіе, въ Мѣднвланы при йросїн прише(Δ), ш(т)-
80r лжченъ вы(с) и(м) ш(т) црѣкѣ на мнwsѣ [...]. | Θεω(Δ)cіевн же въ Мѣдѣланѣ скончав'шѣ сѧ, тѣло его йркадіе, въ гра(Δ) прине(с) цр(с)кын, положи въ гробницн [...].

M154v [70.] ЦР(С)ТВО ОНОРІЕВО И ЙР'ВІДІЕВО

И црѣ Онорїе старааго Рима и вл(Δ)ка показоует сѧ съ шѣ(м) цр(с)твсж, нже ш(т) Пакнаы роди сѧ снѣ Θεωδοcіевъ. Θεωδοcноу же житїе штававшоу, йркадіе прїемле(т) хо-ржгвн вѣсточнмъ, ш(т) едннѣ(χ) роднмъ сѧ сѣмень съ Онорїе(м) [...].

Sim78r Съ црѣ [Θεωδοcіе Великын] приведе великааго йрсенїа из
78v Рима, оуслышавъ ш прѣмждрости его и о еж(с)тѣвнѣмъ разсжѣ, и семъ йркадіа и Онорїа, сна своа, прѣда(с) | оучитїа еж(с)тѣвномъ писанїю; егоже и василопатора поставн. Сън въ ншци, Бѣ мвла сѧ, оуслышя гла(с) глѣщя: „Йрсенїе, вѣган, чѣкъ, и спѣсеш сѧ“ [...].

Наконецъ же йркадіа поставлѣеть црѣ Костан'дину гра(Δ)ш и вѣстшкѣ вѣсемъ, Онорїа же съ Пакндїеж поставлѣеть на западѣ црѣ [...].

Z, XIII, 20 Imperio Romanorum sic inter Theodosii filios diviso,
(t. 134, col. suam uterque partem gubernabat. Cum autem rescisset,
1179) magnum Arsenium Scethi vitam agere solitariam, saepissime

² La fel. ³ In ms.: м(ч)тлѣ, correctat dupā S, V. ⁴ Completat dupā S, V.

per litteras ab eo petierunt, ut vota pro ipsis faceret, Arcadio privatim a viro sancto veniam petente, ob structas illi etiam insidias, donato illius anni tributo Aegiptio, quo suo arbitrato uteretur.

- Sim80v При сем [Ирκαдіи] же изгнанъ бысть Іѡанъ Златоустьинъ,
накѣтъ бывшъ на (н) Ѳеодозіеж црѣеж и Ѳеофанѡ(м), архіеп(с)-
копомъ Ілѣѡандрѣскы(н)мъ, и посланъ бы(с) въ КСкоуць [...].
N513 По Ѳеодосіи же царствова Ирκαдіе, сынъ его, .кѣ. лѣтъ.

M155r
(B98)

[71.] ЦР(С)ТВО ѲЕО(ДО)СИИ¹ МАЛАГО

Икоже оубо прѣсть Ирκαдіе в(т)ложн тѣлеснѡж, на вѣс-
точныи(х) Ѳеодосіе посаж(а)дет сѧ прѣстолѣ(х), егоже црѣ
Ирκαдіе зачл(т) в(т) Ѳеодозіа [...].

- 156r Нокомъ Ѳеодосіоу еше младъ сѡишъ, проваж(а)ажшъ же
(B100) юныи и прѣвыи възрастъ, Ирκαдіе посади на цр(с)кын(х) прѣ-
156r столѣ(х), и хранителѧ пристави еговоу | цр(с)твоу еже въ си(н)-
китѣ прѣвыи и мѡдрѣишѡж, и съ ними княса пер'скадого
Из(а)нгер'дѣ, иже² и оубѣдѣвъ накѣ(т) на Ѳеодосіа в(т)
нѣкын(х) съишкѡе(м) мѡжѣи любомѡ(ч)тль, запрѣтї и(м) нанти
даже и до Бизан'тїа съ многыми ратники крѣпкими и орѡж-
ноносцы. И оубо накѣтовашн на црѣ сътрѡсше сѧ дшѡми
в(т) страха бар'варока, злооумїе в(т)връгошѡ и злоиравїе,
и в(т) съкѣта встѡиш(с) злого и начинанїа [...].

Бѣше же сестра семъ Ѳеодосїа чистовобраз'на и чиста житїемъ,
имене(м) Псалхерїа³, добротож сіажди тѣлесе добровобразна(г)
и съвѣтщи сѧ дарми вънатрѣнѣго бл҃голѣпїа [...]. Не тѣкмо

- 157r же свое сице оукрашаше житїе, нѡ | и брата своего вѣсѣкыми
кѣзньми на добродѣтѣ(л) приклячаше и нравы добрыа, иже
и приведе емоу на приишценїе брака добротами съвѣтщѡж сѧ
вѣсѣкыми Ѳеодокыа, иже венѡїе нмѣшаше доброты личныа [...].
(B101)

Бѣше въ Иѡинѡ(х) нѣкто мѡжъ, Левитне нарицае(м), въ
конѡ(ц) достн(г) вѣсѣкыа философїа, и словесныа и естѣственыа
и свѣз(а)очѣтныа. Семъ в(т) единныа жен родиш(с) три
дѣти, двѣ же бѣстѣ мѡжъскын поль, а третїе дѣщи, дѣщи
свѣтовобразна и ве(с)ла. Иѡина же наре(ч)на бы(с) оїе(м) скон(м)
отроковица.

Икоже оубо житїе хотѣшаше встѡитн вѣсѣкыа ж, съмрѣт-
ное съставляъ и конечное писанїе, отроко(м) оубѡ встѡи стѡ-

71. ¹ In S, V urmează: ц(р)к. ² In ms.: ижи, corectat după S, V.

³ In ms.: Пурхерїа, corectat după S, V.

157v жаніе свое, елико въ ризѣ(х) и елико въ златѣ, въ домовоу же и въ скотѣ(х), въ сѣсѣдѣ(х)⁴ и въ рабѣ(х), вѣше бо вел'ми бога(т) и w(т) мно(г)имѣнныи(х). Дѣщери же повелѣ, и сіе w(т) любви, тѣкмо единѣ(х) сто злати(к) даровати въ наслѣдіе, часть прѣкра|снѣж ре(к) доволнѣ еи быти, въсѣкѣж прѣ- въсходѣшиж жен'скѣж доброты. И шнѣ оубв ре(к) испи съмртнѣж чашѣ, отроковицѣ же братіа злонравни павѣше сѣ въсе прѣвѣшѣ о҃чеѣ достоаніе и въсѣчьскы безѣ ж(д)рѣвіа вставшиж юнокѣж [...].

(B102) О[у]щедри⁵ же отроковицѣ лелѣ еѣ плачѣшиж сѣ, о сестринѣ си дѣщери оуязви сѣ ср(д)це(м), и съ неж вѣстаетъ w(тн)де въ гра(д) прѣвѣи гра(до)мѣ и гра(д) дрѣжавныи. Къ Псалхеріи же пристѣпистѣ еѣгодѣтми оукрашенѣи, посѣщеніа w(т) неж про- ситѣ и помощи отроковици w(т) свон(х) неправе(д)нѣ лишенон. Оудни же сѣ отроковицинѣ црѣа добротѣ, почюди сѣ | свѣто- носныи(м) дарw(м) лица еж, оудни сѣ елгоразсмиѣ и велнокѣ- миѣ еж, и вѣпроси еѣа кто растлѣа е(с) де(с)тво еѣ. И вѣдѣвши иако неискѣсна е(с) ложѣ встроковица и добротѣ неск(к)вѣрнѣж съхранѣа е(с) чистотѣ, авіе ванѣж⁶ очищае(т) ѣ ч(с)тнож, си рѣ(ч) крѣде(т), и имѣ еи прѣлагае(т) и нарицае(т) добрѣ отро- ковицѣ Евдокиа, припрѣае(т) же ж | црѣи и причитае(т) на бра(к), съпосопѣствовавѣш наипаче w се(м) и Павлиноу, нже въ прѣвѣи(х) вѣчиненѣ⁷ вѣ цр(с)кыи(х) дроугw(х).

158r Ѡ(т) сіѣ оубв Ѡew(д)осіе роди Евдоксиѣ, аже Оудлен'- тиннанѣ скриптра дрѣжащомѣ Рима старѣаго посла на припрѣженіе житноу [...].

155r Ѡew(до)сіе же оубо скож дѣщере послае(т) къ Валенти- (B98) нѣаноу на припщеніе брака [...]. Како же се бы(с), сказати имат сѣ въ скорѣ.

155v Маѣн(м) бѣ нѣкто нпа(т) въ Римѣ прѣвѣи сын. Сѣн имѣше женѣ прѣкраснѣ зракw(м), добротѣ бесчислѣнѣ имѣшиж, врѣа тоградоу съпротивѣа лѣпотож [...]. Аже видѣвѣ црѣ въсхути сѣ добротож и въсѣкѣж кѣзнь вѣз(д)вѣсае(т) еже полѣчити желаніе. И оубо съ мѣже(м) жены онож съвѣзвращаѣ сѣ и прѣвѣвшиши павѣ сѣ, не носѣ злата, вѣзѣмае(т) прѣсте(н) злат- тыи его, на извѣщеніе быти емѣ хотѣнѣю. Послает же прѣстенѣ къ женѣ знаменіе, прѣнти | велѣ [ен]⁸ къ црѣи. Бѣрова же си(м) жена, познавши знаменіе, и прѣнде въ цр(с)каа. Чѣто же по си(х)? Поe(м) ѣ црѣ осрамоти нѣж(д)еж.

⁴ S, V: сѣсѣдѣхъ. ⁵ Completat după S, V. ⁶ S, V: ванѣж. ⁷ In ms.: вѣчиненѣ, corectat după S, V. ⁸ Completat după S, V.

Оубѣдѣ же сѣа **Маѣн**(м) и оубазви сѣ ср(д)це(м), на враж(д)ж вѣврѣжи сѣ и лѣкав'ства вѣсѣка съшикааше и конечнѣ⁹ оумарѣе(т) мече(м) црѣ, w(т) стражѣи и добрыи(х) воѣ¹⁰ прѣвѣе то(г) ашеникѣ, осрамоти же и женѣ его **Бедоѣн**ж. Црѣа¹¹ же съжали си о срамотѣ и поскрѣбѣ, | и посладе(т) къ Гизери(х)с. Оуандад'скомѣ ризѣ, на Рн(м) прѣити оногѣ зстрѣмлѣжци. Принде **Бев** Гизери(х) и прѣл(т) Римѣ, поработи¹² горцѣ и пороби самѣж црѣж и тож двѣж.

И оубо Римѣ вѣ малѣ еше цр(с)твѣовакѣ дрѣжавѣ цр(с)кылѣ до кон'ца ашнн сѣ и карва'скы(м) рига(м) повинѣж сѣ и лѣзконачл'нико(м), и длад'ми и(х) лютѣ смѣри сѣ. Бѣцрѣи бѣ сѣ **Маѣн**(м), нже тог(д)а враж(д)екавы(и), и по то(м) **Ин'оѣмѣ**, Оливерѣ великыи, а по **Оливерѣи** дрѣжа **Манвра**¹³, и по то(м) **Гликерѣ**, и по то(м) пакы **Непотѣанѣ**, та(ж) **Брестѣ**, и по **Брестѣ** сѣнѣ его Рвмилѣ власти причастн сѣ послѣднѣи сын. И гра(д) великыи вѣ градо(х) Римѣ Рвмилѣ имѣвѣ вѣ началѣ оубзаконена црѣ, и пакы приставаѣши дрѣжавѣж вѣ Рвмилѣ

156г к томѣ правленѣи не имѣ w(т) црѣн, вар'варw(м) же по(д)клоѣниж сѣ и попра(н) бы(в), и си(х) лютѣ врѣжѣе(м) прѣл(т) быка, ригы видѣ кнѣзѣ вѣ себѣ, страна(м) ел(д)кы и сатрапы [...].

(В100) **Нж** и пакы на пж(т) слово наставлено бѣди, и да скончат сѣ оставшее сло(в) съписанѣю [...].

Z, XIII, 22 At Eudocia imperatrix fratres accersit, neque irata illis,
(t. 134, col. 1186) sed gratias potius agens, ut dignitatis tantae auctoribus (nisi enim ab eis exacta fuisset, nunquam venturam fuisse Constantinopolim) Genesio praefecturam Syriorum ab imperatore impetrat, Valerium magistri honore donat.

M158г **Нж** ничѣсоже, пакже мнѣ, добрѣчасто вѣ жити боурн
(В102) и скрѣби непрѣчастно, [...] снѣчно же брѣвно помрачаж(т) шѣлци, и враж(д)а вѣзрацае(т) на творѣщѣи(х) доброе, и вѣсѣко добрѣчастѣе ч(с)тное и вѣсе красное вѣ житѣи има(т) и злочѣство¹⁴ размѣшено съ собож. **Нж** оубѣв чѣмоу хоше(т) проглашенѣ слова сегѣ?

Црѣа оубѣв плавад[ше]¹⁵ вѣ мори житенстѣ(м) пшными и тихыми вѣтры носима, без'мѣвно проваж(д)аше плаванѣе до браго житѣа, пакже коравлѣ штоварень прилѣжны(м) вѣтро(м) плаваж. **Нж** напрасно дѣхнѣж пакы бѣрѣ вражда, и вѣтрѣ сѣмѣжти море и боурѣ [...].

158г **Бев**двѣсѣ црѣо жнежшомоу съ неж, аблѣко добро и прѣ-
(В103) велико вел'ми принесе нѣкто. Он' же доброзрачѣю **Бднѣлѣ** сѣ окошномѣ, красотѣ почюднѣ сѣ паче же и величѣстѣсѣ, пакы

⁹ In ms.: кончинѣе, correctat dupā S, V. ¹⁰ S, V: кон. ¹¹ S, V: царица (црѣа). ¹² Copistul a correctat pe и din ѡ. ¹³ Correct: **Манвра** (S, V). ¹⁴ S, V: злочѣство. ¹⁵ Completat dupā S, V.

иѣчто ново дарь црци послале(т) [...]. Оудни бо сѧ црца възороу
 шеоцномоу, паче е(с)стка въмѣни добротѧ аблѣчнѧж, и лю-
 бочѣстне имѧци къ свѣтломоу Павлиноу яко съпоспѣшьство-
 вѧшоу ен къзыти на высотѧ цр(с)тѧ, аблѣко(м) горкотвори-
 вын(м)¹⁶ мѧжа почѣте. Он же црѣн дарь въспоушае(т), не
 вѣды, якоже достон(т), ш(т) кждѧ принесено бы(с) [...].

Бндѣ же аблѣко дрѣжжи и позна шеоцѣе, съкры оубо
 аблѣко оу себе и млѣчаніе оудрѣжа, въпроси женѧ своѧ: „Где
 159г е(с) аблѣко?“ Онон же ре(к)ши яко „Изѣдо(х) е“, клѧ|твѧми
 шѧл(т) ѧ. Она же чѧсти горцѣн, яко(ж) по(до)[ва]е(т)¹⁷, по-
 грѣшивши заклат сѧ, яко „Изѣдо(х)“. Что же по си(х)?
 Ыъ помыслы црѣ недобрыѧ въпадае(т), показѧ авіе съкрѣвеное
 и обличи ѧ лѣжжшѧ, ра(з)пѧри сѧ и прогнѣва сѧ и омрази и
 възненавидѣ црцѧ [...]. И оубо Павлинъ смрѣъ шѧра ш(т) сего
 (B104) и ме(ч) кръвопинца опон сѧ оубѣнство(м). Црѣа же оубѣдѣвши
 ненавнсть црѣж¹⁸ къ | гра(д) Івер(с)лмѧ въ скорѣ ш(т)ходи(т)
 и тамо прочее скон'чавши житіѧ естѣства ш(т)да(с) длѣгѧ
 земнаго [...].

159v
 (B105) Ёще же хорѣгви дрѣжжшоу семоу црѣн, пробоудивше сѧ
 шѧвшѧ(с) ш(т) съна длѣголѣтнаго седмѧ крѣпчѣншии м(ч)нѣн
 цношѧ. Ѱ(т) вѣсовѣства вш вѣжжше злочѣстиваго Декіѧ,
 въ врѣто(п) самонзѣченъ въ коупѣ съвѣше(д)ше въ прѣдѣ-
 160г лѣ(х) при|лежжщии града Ѣфескаго, гѧжебокн(м) и длѣгоуспн-
 нын(м) вѣхѧ спѧше съно(м) [...].

Сън Ѣеодосіе ш(т) Хрисаѣѧ прѣлѣщень быкъ и прогнѣва(в)
 сѧ на Пѣлхеріѧ многыми многаж(д)н сѧ оуизви трѣнн въсѣми
 оукрашенѧж добродѣтѣльными образы. Скопецъ же [вѣ]¹⁹ Хри-
 саѣіе, нечѣстнѧ и злообычае(н), лѧкавнѧ и оубѣнца и мрѣзѧкъ
 нравы [...].

N513 Ѣеодосіе Малін, сынъ Іркадіева, лѣ. лѣтъ [...].

M160г [72]. ЦР(С)ТВО МАРКІІНОВО

(B106) И оубо длѣгѧ¹ шпщн Ѣеодосію давшоу и тѣлесныи | ка(л)
 къ землѧ ш(т)ложншоу, къ Пѣлхеріѧ добрѧж дрѣжака прѣ-
 ходи(т), шже мѧдрѣ и разѣмнѣ сѣло размысливши, яко црѣ

¹⁶ Copistul a corectat pe primul и din M. ¹⁷ Completat după S, V.
¹⁸ S, V: ненавнсть оубѣдѣвши црѣж; orig.: τὸ μίσος δὲ γυνόσσι τοῦ βασι-
 λέως (v. 2698 — nota lui I. Bogdan). ¹⁹ Completat după S, V.
 72.¹În ms.: длѣго, corectat după S, V.

160v трѣвоуж(т) имѣнїа Ри(м)скаа, призывает(т) благаго Мар'кіана
вънезапнѣ, мѣжа ч(е)тыми | свѣтаща сѣ и бѣолюбезными
нравы. И сѣзавши его страшными и бѣолюбезными клатками
некрадомѣ съблостн тож чистотѣ, и оубѣщаваема обрѣтши и
мѣжа, вѣнцѣ възлагает(т) томоу цр(с)кы(н) [...].

Бѣсѣчьскы же не безвѣрѣменно, ниже хытросн кромѣ, еже
рещн о Мар'кіанѣ w(т) кждоу и кто бѣ. Ници' еw бѣ и смѣренѣ,
нѣ благѣ нравы, не w(т) рода славна, ни w(т) нарочитын(х), въ
чинw(х) же причѣтенѣ бѣ воиничьстѣ(х). Нѣког(д)а же облакоу
крѣпкыа брани швальшѣ сѣ и пересw(м) прѣграднын(м)² плѣноуж-
ци(м) грѣкы, недѣго(м) шѣвѣ(т) бы(в) Мар'кіанѣ съмѣтѣ
прѣтѣщїи(м) въ нѣкоен весн свѣтлыа Ликїнскыа епархіа прѣ-
лежа тѣлеснаго ра(дї) недѣга, идеже любовь стѣжявѣ къ нѣкын(м)
бра(т)скѣж, бѣше съ ними и прѣвѣвадше такы гостѣ оу гостен
и потрѣбномоу w(т) ни(х) промышленїю спо(д)бѣвше сѣ.

161r (B107) Си(м) же на ло(в) нѣког(д)а идѣщи(м) и Мар'кіа(н) съ
ними идѣше ловоу приwпщѣа сѣ. Нѣко(ж) оубо мокри w(т)
многы(х) бышѣ потовѣ, къ вѣрѣдо(м) вѣстнчашѣ залпроходнын(м)
и свѣрѣа крѣмѣщїи(м) и скозѣ адоліа протнчашѣ и трѣудѣше
сѣ, припадше на зема тѣ(ш)кын(м) съно(м) спѣхѣж. Един же
w(т) братенецѣ шнѣ(х) проспав сѣ скорѣе видн(т) хрѣпѣща
Мар'кіана еше и имѣща глѣбокын съна на очню, | птица же
великокриана и птицами владѣщаго по възд(а)оухоу прѣклѣтащѣ
и крилѣ скон распростерши и творѣща сѣнїа томоу покон [...].
Видѣ(в) же w(н) почюди сѣ бывшомоу и брата своего възѣоуди
и показа емоу чюдо и оудивнста сѣ оба, и възѣжнжѣшоу³
Мар'кіаноу по малѣ w(т) съна скиптро проповѣдаста томоу
самодрѣ(ж)ства прѣлати, и тѣ(х) въспомѣнжти оумалѣж(т)
мѣжа [...].

И оубо злато доволно тѣма давлѣма емоу, w(т)ше(д)
къ Византинскомоу прѣславномѣ градуу, къ йр(д)авсрїѣ при-
стѣплет(т) мно(г)златномѣ. Бѣше князь йрдакоурїе вѣсѣ(м)
чиново(м), съвоин'ствоужща йрпага⁴ и съвоеко(д)ствоужщанимѣж,
съ ни(м)же и w(т)плѣ на Гизериѣа. Бѣше⁵ князь Гизери(х)
ликїнскы(м) и оудандало(м). Сего воращоу йспароу по земли и
по морю, конникы и пѣшцы и по морю плаващїими, и крѣщѣ
рати ливїанѣ бывши, грѣчьскомо[у]⁶ же плѣкоу на бѣгѣ оустрѣ-
мившоу сѣ, оухѣвѣ(н) бѣвѣ(т) и Мар'кіанѣ съ другыми не
161v малыми, | стрѣгом же бѣ съ ними къ домѣ Гизериѣовѣ.
Бѣсхотѣк же Гизери(х) видѣти плѣнныа, съ выше w(т) высоты

² Corect: прѣгрѣднынѣ (S, V). ³ S, V: възѣжнжѣшоу. ⁴ S, V: la fel; orig.: *Аспара (v. 2815); mai jos, numele apare corect, ca și la Моха.

⁵ S, V: бѣ же. ⁶ Completat după S, V.

мжжж съматрѣаше, и видѣ ве(ш) едѣвѣ вѣроуемж, Маркіана
спаци и самосѣставленж сѣнь томѣ творимж w(т) кри(л) ор-
лин(х). Семоу оудивн сѣ видѣвѣ и бж(с)твна нѣкогѣо оумы-
шлѣ(т) мжжж быти и бласти достонна грѣчѣстѣнн дрѣжжакѣ [...].
Призѣвж же е(г) клѣтками объемле(т), аще римлѣны шѣлдаде(т),
(B108) аще пріемле(т) дрѣжжакж, да не борн(т) сѣ съ лнвіаны, ни бра(н)
сѣставитѣ. Снцѣ и пога|нннѣ мж(ж) стыдн(т) сѣ цр(с)тва н
Блѣвъ почѣтеныѣ и свѣроуебразнынѣ обычан почитае(т), члѣко-
любезно на сн(х) вѣзирѣж.

Ѓ(т) тждоу оубо пшцень бывѣ w(т) Гизернѣа къ Констан-
динноу градуу авіе вѣстнцѣе(т), и w(т) земѣ прѣставѣвшоу сѣ
8же Ѳеодосію црѣ нарицае(т) сѣ сждо(м) Полхеріа и земн
162г грѣчѣстѣнн вл(д)ка и дрѣ|жате(л) самодрѣжжѣцѣ.

Z, XIII, 24 [...] Statim fratres hospites, qui principatum ei gratu-
(t. 134, lati fuerant, vocat, ac Tatianum praefectum urbis [orig.:
col. 1198) ἑπαρχὸν τῆς πόλεως] creat, Julio Illiricum provinciam tra-
dit, benignum se praebens erga omnes.

Sim 86г Вѣ третіе же лѣто цр(с)тва его оуспѣ Псахеріа, пжже сѣзда
86г црѣковѣ прѣстѣлж Бѣжж вѣ Халкопратїнн и ажже | вѣ Блахернѣ
и сн(х) кровн испѣстри же и оукраси.

N513 По Ѳеодосїи же Малѣмѣ царствова Маркианѣ .лї. лѣтъ и
мѣсѣцѣ .ѣ. [...].

514 Четвѣрты же свѣтынн и вѣселенскынн сѣборѣ бысть вѣ
Халкидонѣ вѣ лѣто .хѣцлѣ., при царн Маркианѣ, вѣ .ѣ.-е лѣто
царства его, нже царствова лѣтъ .ѣ. и мѣсѣцѣ .ѣ. Бѣхж же
сѣшѣдшен сѣ свѣтїнн отыци числомѣ .хл. [...].

M162г Бѣ же блѣгѣ н сѣмыслень, разоумень, цѣломждрѣ, дрѣво
(B108) блг(д)тми напѣнено, сѣ(д) дрѣвѣ(с) блѣоокразень.

M162г [73.] ЦР(С)ТВО ЛЕОНТА БѢЛИКАГО
(B108)

Икоже оубо прѣсть вѣспросн е(с)ство w(т) сего и вѣ
гробѣ затворн земнороднжж пѣтъ, синглн(т) сѣ Испаро(м)
тог[д]ашнїн(м)¹ патрїкїе(м) на Левнта прѣлагаж(т) самодрѣ-
жжство на пекжцаго (сѣ) и строжцаго Испароко имѣнїе, обѣ-
щавшоу сѣ емоу іако да едннмѣ w(т) снѣ(в) его вѣнцѣ(м)
кесарскынн(м) главж вѣнчае(т), нем не по(д)блѣше Испароу само-
дрѣжжство прѣлатн, вѣство(м) вдрѣжжнмоу Ірїа мрѣскаго.

73.¹ Completat dupā S.V.

СИЦЕ МНОЖИЦЕЖ СМѢРЕНУ СЪДѢВЛЕ(Т) ПРИВЕРѢТЕНІЕ, СИЦЕ НАДЕЖ(А)У ЛЪСТА(Т) ЧЛ(С)КУА ОУМЫ [...].

162v (B109) Испар же прикасаж сѧ хламидѣ² црѣвѣ, „СѢ, црѣю, — глѧше сѧ велнкын(м) безъстоу(д)ство(м) — не по(до)бле(т) носѧщюмоу багрѣннѧж плащаницѧ лѧжж глѧти и съпѧктати въ соуѣ съставлена словеса. Испѧни ми вѣщаніе, нѧже ми сѧ древле вѣщѧ, рекѧ възвестн единаго в(т) снѡвѣ мон(х) на высотѧ кесарства и на тамо сѧщѧж славѧ“.

163r по(до)бле(т) вѣщѧкаше мѧдрѣ цр(с)твоужн: „Не бытн в(т) нѣкого и равоу бытн“.

Сѧи црѣ скровища обрѣтъ многобогатнаа, вѣсѣ морѣ аше ре(ч)тъ кто или рѣкы имѣнн(м), бранѧ самохотнѧ и рать страшнѧ и столь многосѣбра(н) и по глѧбинѣ шестъвнн(н) наро(д) и рон мокрѧж прѣхѡдащѧ и множѣство морскын(х) кораблен на ливіаны съставляѣ(т) и на Гизериѧ, и воеводѧ приставѧѣ(т) обладажѧ ратнѧ брата жены своеѧ Беринѧ Басилнска [...].

(B110) Бѣ|хѧж бо стрѣлцы, мечницн, воднн ратницн и по соушн, паче пѣска множѣство(м), дрѣзостнѧ же ѧко свѣрѣе. Нѧ м(ч)тлнѣнша е(с) дрѣзость златоу, нѧ силнѣнши бесчислѣннн(х) коннѣствѣвѣ. Сне и гра(д) добронѣрѣ(н) в(т) основаніи раскопаѣѣ(т), сѣе и з(д)аніѧ разарѣ(т), снѣ и въ бране(х) вѣсѣ(м) лѧзыкомѣ погоубленіе творнтн можеть и вѣсѣ може(т) възмѧщати и развращати и размѧщати. Нензѣѣжна е(с) стрѣла и въхѡди(т) въ ср(д)це [...].

Сѣе пособннка кѣзе(м) Гизери(х) прокаженнн толнкѧ възможе потопитн | рать. Басилнска бо многын(м) оуѧзвѣнѣ бы(в) злато(м) прѣвнн поглѧда на вѣгѧ по съвѣщанію, и в(т) толн вѣспѧтншѧ(с) имѣннѧ грѣчьскаа, и інданн оустрѧнншѧа и сѧщнн(х) въ Бретанн и вѣсѣкѣ лѧзыкѣ и вѣсѧ земѧ и рать страшнѧж едннѣ блѣсѣкѣ злата кѣзможе погоубнтн, без рѧкоу и без стрѣлѣ и безъ врѧжнѧ. И сѧа оубо приключн(шѧ) сѧ рнмлѣномѣ, сн рѣ(ч) грѣкѡ(м), въ Анкн.

N514

По Маркіанѣ же царствова Лѣвѣ Белнкѣ лѣтъ .лї.

M163v
(B110)

[74.] ЦР(С)ТВО ЛѣВѣ МАЛАГО

Грѣчьскын же црѣ, сѧн Лѣвѣ, не полоучнѣв мѧжѣскомоу полоу оцѣ бытн, дѣщере своѧ припрѧѣ(т) Знноноу патрнкѣ, в(т) Исакрѣж нмѧщоу коренѣ родннн. Дѣщери же црѣвѣ нмѧ

² In ms.: хламидѣ, corectat după S, V.

бѣ прѣад'нѣа. Ѡ(т) тож оубо Зиногоу мѣ(ж)скын по(л) отрочѣ ро(ди) сѣ, Леонъ нарицае(м), тѣзонмени(т) дѣдоу своемоу; егоже и вѣзе(м) дѣдъ его црѣ, и прѣзрѣвъ Зинова и любовь дѣщернѣж, вѣрѣчае(т) вноукѣ своемоу хорѣбн цр(с)твѣа. Нѣ сѣн¹ оубо вѣ малѣ вѣкоуснѣа власти, ѡ(т) землѣа отиде вѣ- скорѣ, Зинова оца своего вставѣа намѣстника самодрѣжѣствѣ.

N514 Лѣвъ Малѣн, вноукъ его, лѣто .ѧ.

M163v [75.] ЦР(С)ТВО ЗИНОНА ЗЛОЧЪСТНѢАГѠ
(B111)

Сынъ Зиновъ не добрѣ бѣше въ вѣрѣхъ и зѣвъ многа и люта наведе озловленѣа вѣсемѣ исплѣненѣю блѣгочѣстнѣа[го]¹ стада.

164r То(д)а мнози въ коупѣ по[страдаш] на различны(х) мѣсто(х) [...].

164r [77.] Семоу нѣкогда црѣви проре(ч) свѣз(а)очѣтець, „ѣко скончавши сѣ по малѣ, твое же црѣво прѣиметь и женѣ мѣжѣ¹ ѡ(т) син'клита“². Сѣе оубѣдѣвъ црѣ, погоуби множаншѣ ѡ(т) син'клита красныа и доброч(с)тныа [...]. Зинѡн' бѡ встави житѣе и вѣнець.

N514 Зиновъ, отъць его, лѣтъ .ЗІ.

M165r [78.] ЦР(С)ТВО ЯНАСТАСИ ЦРѢ

(B113) На Янастасѣа же прѣнде Рн(м)скаа дрѣжава, иже разновкѣ нарицааше сѣ [...]. | По малѣ изврѣже злобное рож(а)ство и вѣсѣкѣ злыи вѣычан¹ изнесе на срѣдѣ. Бѣше бѡ изначала сѣмена въ ср(а)ци мѣжѣ Ѡвтихѣвѣы вереси трѣвкѣаннаго. Ѡ(т) сего вѣлакъ темѣ(н) и боурѣ сверѣпаа [н]² влѣны тѣшкыа и млѣкы и боурѣа корабѣль сътрѣсошѣ православѣа. Ѡ(т) сего блѣгочѣстнѣи архиереѣе ѡ(т) прѣстоаь свон(х) ѡ(т)ганѣахѣ (с) ѣко разбонници злотворнѣи. Ѡ(т) сего вѣхѣ чѣстѣи плачѣе и

74.¹ S, V: сѣн.

75.¹ Completat după S, V.

77.¹ V: мѣжѣ, lipsește în S; orig.: ἀνὴρ ἐκ τῆς συγκλήτου (vir quidam senatorii ordinis — v. 3001). ² S, V: синклита.

78.¹ Copistul a corectat pe ы din и. ² Completat după S, V.

рыданіа³, вѣсждоу вепеле и вѣз(д)ыханіа, вѣсждоу прѣсе(м)
вненіа. Множество же вѣрныи(х) толнкж злобж видл понашаахж
цркви и ржгаахж(с) [...].

- 165v Семоу спашоу приключи сѧ видѣти въ сѣнѣ мжжа страшна
дрѣжжѧца хартіа въ ржкоу, и сѧ разгнѣжѧша и ѡнастасіеко
имѧ обрѣтѧша и къ нѣмоу рекѧша съ лютоствѧж: „Влгочѣствіе оубо
Бѣ видѣхъ Іезекіево почѣте его жикото(м) длъгын(м) и из-
бавленіемъ в(т) вра(г) и пр(о)стран'ство(м) житіа. Твоѧ же
злобж възнаенаидѣхъ и мръзкыѧ нравы, в(т)сѣцаж в(т)сѣче
течени⁴ жикота твое(г) и лѣта в(т)дѣтъ .д1.“ И си ре(к) в(т)тры
(В114) и(х) в(т) хартіа. Пѣкож оубо црѣ оуязкень бывъ пагоубнож
и в(т) малънии сѣврѣжень в въ прѣмѣнии жизнь свож⁵.

- Бѣ гробѣ же затворе(н) бы(в), по нѣкыи(х) днѣ(х) вѣпѣль
испѣсти в(т) долоу из гроба и вѣз(д)ыханіе горко в(т) оуми-
лена ср(д)ца, мл(с)ти просѧ в(т) стрѣгжѧщій(х) и млѧ сѧ и(м)
в(т) тждѣ извести его. Онѣ(м) же в(т)вѣщавин(м) іако дрѣгын
в(д)ка е(с) [...]. Нж не бѣ никого⁶ млоужѧща, ни щедраща
166г и(х) [...]. Ключи же сѧ | не [по]⁷ мнозѣ гробоу его в(т)врѣсти
сѧ и мрѣт(ъ)ещѧ вкданнаго вѣсѣ(м) в(т)крыти [...]. Обрѣте
бо сѧ изѣдѣ ножныѧ сан'далѧ и мышцѧ свож іакы чюж(д)ы
[...].

- Нж оубо не вѣсѣ зла сѣтъ въ члѣцѣ(х), нж растварѣжт
сѧ нѣког(д)ѧ и болшаѧ съ злыми. Мръзыкы⁸ бо злочѣствныи
сѣн црѣ пѣвлъ сѧ, нж вѣдѧче ископа сѧ(д) в(т) вѣсѣж землѧ грѣ-
чѣскыѧ, егже и пло(д) горкѣ бѣ и сѣмрѣ(т) кореніе, іако⁹
дше не би прѣтъкновеніе еже о вѣрѣ іако мрачныи вѣсѣ покры-
ва(л) облакъ, сѣ тѣкмо добро могло би покрыти вѣсѧ скеръны
и нечистоты его и вѣсѧ строупы гноныѧ іакоже цѣлительное
быліе ицѣланти¹⁰ [...]. Бѣсѣкыи мж(ж) же и жена и дѣца,
(В115) юноша и младенецѧ, ра(б) и сво|во(д), вѣ повиновени сын и вѣ
неповиновени, прох(д)а ради своего гноннаго и водна(г) смра(д)
еди(н) сребръны динарѣ давааше въ скровище црѣво Си¹¹ же и
166v ското(м) належаше тѧгота, во|лово(м) и мѣска(м) же, паче
же и коне(м). За вѣсѣкого¹² же пса и за вѣсѣмѧ .Ѣ. фолни
давааше г(с)днѣ скотоу. ѡнастасіе же оумлѣнь бывъ мжжми
иночѣское и чистое прох(д)ащими житіе, толнкжж тѧготж

³ În ms. роданіа, corectat după S, V. ⁴ S: течені, V: теченне. ⁵ În S, V urmează o glosă a trad. bulgar: си рѣчь вт малъни и громов оумрѣ, pe care o avea și ms. utilizat de Moxa, care traduce: și muri curînd de unat și de fulger. ⁶ S, V: никогоже. ⁷ Completat după S, V. ⁸ S: мръзыкѧ, V: мръзкѧ. ⁹ V: la fel; S: іакоже. ¹⁰ S, V: исцѣланти. ¹¹ S: la fel, V: сна. ¹² În ms.: вѣсѣ(х)кого, corectat după S, V.

прогна и такоѡжж мръзостъ, ис корене прозавеніе злаго при-
вѣрѣтеніа истръгъ и огневн да(в) на потрѣвленіе [...].

N514

Ѳнастасіе Дикора¹³ .кѣ. лѣтъ.

M166v
(B115)

[79.] ЦР(С)ТВО¹ ІОУСТИНІА ПРЪВІАГО

И понеже оубо Ѳнастасіе штиде злѣ, напрасно приемле(т)
правила самодръжс(т)воу² и хоржгвн цр(с)твѣа пръвн Іоус-
тинъ, пріем бш, такоже глѣ(т), много злато ш(т) Ѳман'діа,
бѣ же препосн(т) Ѳмантн[е]³ шнъ, и повелѣно бы(с) емоу ш(т)
него іако да е ра(зда)сть чинномъ конн'скын(м), іако да сътворатъ
црѣ Ѧеокрита, сѣщаго ш(т) крѣвн Ѳмантнѣ(х). Он'же чю-
ж(д)ын(м) себѣ привѣрѣте цр(с)тво, покоупнѣ⁴ доброе имѣніе(м)
чюжымъ⁵ [...]. Бѣше же блговѣрень и мждръ старецъ Іоустинъ,
ревностыа⁶ же раж(д)изаѣ сѣ блгочъстнвнѣа вѣры на | мани-
хѣаны⁷ горкѣж бра(н) вѣжеже и гоненіе таш'ко на помѣноуѣж-
шн(х) храмѣшѣа гннлы⁸ блмдн Несторіевы.

(B116)

Sim 92r

При семь Мшн'даръ, саракин'скын кнѣзь, кр(с)тн сѣ ш(т)
православнн(х). Секир же два еп(с)кпа посла къ немѣ, хотѣ
его приоп'цити своеѣ ереси; нх же зловѣрїе разсмѣкаѣ, рече
сѣ по(д)хнѣж къ еп(с)комъ: „Принесошѣ ми писаніе дне(с),
іако Мнхан(а) оумрѣтъ“. Онѣма же рекушма: „Не мшчно е(с)
семѣ быти“, „и како — рече — Бѣ нагъ распат сѣ по на(с),
аше не ш(т) двою е(с)ствѣ былъ бн Хс, аше ни аггѣл оумираетъ,
іакоже глѣте“; еже оуслышав'ша н сѣло оуднѣлѣша сѣ е(с)тъвнѣн
мждростн его, отидоста посамаена [...].

N514

Іоустинъ Ораѣъ .Ѧ. лѣтъ.

M166v
(B116)

[80.] ЦР(С)ТВО ІОУСТИНІА НОВОГО

167r

Іакоже оубо н семоу нослшцоу дѣбел'ство мрѣтъв'ннѣ
плѣти длѣжно бѣ длѣгъ мрѣтъвнаго е(с)ства ш(т)дати, на
Іоустиніана дрѣжава прѣходн(т), съз(д)авшаго цркъв шнѣ прѣ-

¹³ In ms.: Дикора.

79. ¹ In ms.: Цр(с)твѣ, corectat după S, V. ² In ms., corectat din
-ва: S: -воу, V: -ва. ³ Completat după S; V: Ѳмандіе. ⁴ S, V: коупнѣ.
⁵ S, V: чюждынѣ. ⁶ S, V: ревностнѣ. ⁷ In ms.: манихѣаны, corectat
după S, V. ⁸ S, V: гннлыѣ.

великѣж сѣѣж Софїѣж, си рѣ (ч) прѣмждрости г(с)нѣ, великолѣпнѣишаго црѣн прѣвын(х), иже братовѣ снѣ пр(с)нынѣ бѣше Оустинуу.

Сѣн двѣе въ началѣ самодръжѣства свое(г) бра(н) състави на оуандиалы¹ и на ригѣ Гелимера м(ч)тлѣ. Любова бо ч(с)тѣж и прѣж(д)е цр(с)тѣва имѣж къ Ин'дерихѣ Зандал'скомуу князюу, и писанїа прїе(м) в(т) не(г), яко алжаквын Гелимеръ вѣсталь е(с) на нь и затвори(л) е(с) самого Индериха и женѣ и дѣти его, а власть в(т)лѣтъ вѣсѣ Ин'дериховѣж. Сїа оуѣдѣвѣ црѣ, оуѣзвы сѣ ср(д)цемя и много поволаѣвъ о страж(д)ѣщи(м) злѣ, рать на Гелимера многомѣжнѣ посладѣ(т), рати же началника поставлѣ(т) и воеводѣ брани великаго Белларїа грѣчѣскѣж рѣжж², еже вѣсѣ съкрывшаго воеводы и пѣко(м) началники тѣрѣдостнѣ оума и добрымн съвѣты, иже събра(в) множѣство морскыи(х) ратн(к) и соушныи(х), пѣщѣ, оржжнны, мечнны³, коннны и стрѣлѣцѣ, колѣщи(х) и тѣщѣщїн(х)⁴ сѣ прѣ(д)нн(м) оумрѣти, и в(т) нѣж(д)ѣ освѣнѣж сѣ неправѣ(д)нын(х) хыщенїе⁵, и вѣсѣ(х) дрѣжати творѣ правѣ(д)наѣ | дѣнїа, вѣсѣ (В117) повѣдн ливїнскѣж власть и вѣлѣ непрѣклоннѣж прѣклони оуан'|
168г днѣскѣж⁶ [...], | конечнѣе и самого Гелимера съ женож и съ (В118) дѣтми оумнленымн обра|зы пое(м) пѣнны, в(т) тѣдоу яко многоповѣднын вѣзврати сѣ воевода, воевода добротнын, повѣдами многымн сїаѣ. Смѣ же ч(с)тѣ вѣздаваж добрѣ самодръжавнын вл(д)ка свои(м) имѣнїе(м) златын(м) и серебрѣнын(м) оржжника назнамена оржжїе(м) вграж(д)ена [...].

Оустраши сѣ сегова копїа Хозрои пер'скын князѣ и много-стрѣмное и мѣжѣскыѣ⁷ брани и съ си(м) бо състави крѣкоратнѣж бра(н), и толико встраши его яко вѣсѣхотѣти Хозрою мирѣ сътворити въ мѣсто бранен хрѣбрын(х). И Ри(м) прѣвын градо(м), старын⁸, грѣкв(м) | вѣзв(р)ати, бѣше бо готѣ вѣзв(т). И(х)-же и ригѣ великаго и страшнаго вхѣатнѣ, желѣзнымн окована имѣ рѣчнымн оковы. Тогоже самого црѣ хотѣща пострадати и в(т) живота и власти оковнѣ в(т)пасти, в(т) срѣды нхсыти из рѣкоу злаго народа [...]. Злын(м) же зла приложнеше и

80. ¹ S: la fel, V: оуандалы. ² S: la fel, V: дрѣжавѣж; orig. хѣїра (mină, v. 3138 — nota lui I. Bogdan). ³ În ms.: мечнны, corectat după S, V. ⁴ S, V: тѣщѣщїнх. ⁵ S, V: хыщенїн. ⁶ S: la fel, V: -далскѣж. ⁷ S: мѣжѣскыѣ, V: -ыж. ⁸ În ms.: старын(м), corectat după S, V.

меншини(м) вѣщѣшаа, црѣк поставишѣ и показашѣ самодръжца патрѣка Ипатна, мѣжа w(т) нарочитын(х), ѿнастасѣва сѣро(а)-ника, прѣвѣе цр(с)твовавшааго. О се(м) Беласаріе оуизвѣт⁹ еа ср(а)цеме и вѣврѣжѣт¹⁰ сѣ крѣщѣ и трѣсае(т) ме(ч), и сѣ врѣжжнносцы многыни, тврѣдыни и хрѣбныни [...], и хрѣбрѣшнни(м) іако лѣвѣ дрѣвосрѣдыни вѣскочи вѣ срѣдѣ и боуаго¹¹ народа сѣсѣче пѣкѣ [...]. | Падшѣн(х) еа множѣство вврѣте сѣ исчитаемо до .лѣ. хиліады вѣсѣ(х). И оубо множѣство 169г 8толнше сѣ прѣста w(т) боуи|стка своего, самодръжѣствѣши же извѣже w(т) сѣщѣѣ при нога(х) его вѣды.

Бѣ же сѣе хрѣбор'ство краснѣше паче прѣвын(х), и велнкѣ Беласаріе вѣше вѣ хрѣбр'ство(х). Нѣ оубо сѣа не вѣхѣ оубодна зависти злон. Тѣ(м) и горцѣ вѣзрѣ на конновѣ¹² слакѣ и вѣсѣмни обрати сѣ стрѣмленіи на тоговѣ слакѣ, завнсть бо, іакоже глѣ(т), не вѣсть полезнааго. Ѡ(т) сего многославныи и великыи военачални(к) [...] паде паденіемѣ страшныи(м), достонныи(м) слѣзѣ. Бы(с), w), горе, окаяне(н) и нажашѣн вѣз(а)оуѣа испи, оубы, напастнѣѣ прѣвелнкѣѣ чашѣ. Овнаженѣ бывѣ¹³ w(т) скон(х) іако вѣгоуны раба, сѣдешѣ¹⁴ конна, w ле, стр(с)ти, ожидаѣ, ког(а) мече(м) того выа w(т)сѣче(т).

Ѡ, зависти, свѣрю лютын, разконниче, гонителю, скорпѣ мно(г)жланаа, тѣгрю члѣкосѣдныи, змѣе іадовнтаа, быако сѣмрѣтнаа, стрѣло безжелѣзнаа, копіе вѣсѣ(х) острѣшнее, каковаа теорнш и м(ч)тльствоуѣши и каковаа зла сѣшнелашн [...].

169v Сѣн црѣкѣ сѣз(а) свѣтоноснѣ и велнкѣ, Бѣ мое(г) хрѣ(м),
(B120) нѣо нижнее, егоже мнѣ и серафѣмни двѣшце сѣ чюда(т) сѣ [...].
N514 Іоустиніанѣ Белнкѣ .лѣ. лѣтъ [...].

Пѣты же свѣты сѣборѣ высть вѣ Константннѣ градѣ вѣ лѣто .х.ѣмѣ. при царн Іоустиніанѣ Древнымѣ, вѣ лѣто .кѣ. царства его, нже царствова лѣтъ .лн. и мѣсацѣ .ѣ. Бѣхѣ же сѣшедшен сѣ свѣтн отыци числомѣ .рѣѣ. [...].

M170г Нѣ таковыи дар'ми црѣви исплѣнѣмоу не вѣ оу него
(B121) дѣщере ни сѣа, ни намѣстника родоу. Тѣмже и хотѣ оумрѣти
и w(т) зем(а)л¹⁵ прѣставити сѣ, на братова | сѣа вѣзрѣ Іоустина
и того самодръжца и црѣк показоуе(т).

⁹ S, V: оуизвѣтѣт. ¹⁰ S, V: вѣорѣжѣает. ¹¹ S, V: боуаго. ¹² In ms.: вѣнновѣ, corectat după S, V. ¹³ S, V: вѣстѣ; orig.: ἐρύμνωτο (est spoliatus, v. 3245 — nota lui I. Bogdan). ¹⁴ S, V: сѣдѣше. ¹⁵ Litera л adăugată ulterior; S, V: земѣ.

ѹа же шѡычан е(с) нарицати сїа¹¹ нмѡцаго, и вѣсѣми шѡрази
наказа его пеци сѡ в правдѣ.

171v (B123) И о(в) оубо прѣпода сѡ таковож слоуж и ревности многы
напѣни¹² сѡ, прилежаше дѣлоу [...]. Жена пристѣпи оубога,
вѣ в'довствѣ живѣщи, | съ вѣз(д)ыханїе(м) и вепле(м) и жа-
лостїж, вѣпїщи на нѣкого ш(т) нарочитыи(х) и славныи(х),
сѣро(д)ника сѣща црѣви, сано(м) же | магистръ, и неправѣ(д)-
ныи его нра(в) оклеветашчи, іако до(с)анїе¹³ еж вѣсе расхытив'ша.
Оуслыша же сна ревните(л) онѣ правдѣ, и вѣна(т) вѣз(д)ыханїа,
и оушедри женѣ, посла же призвати магистра на сѣ(д). Магистръ
же не послѣша, нѣ неврѣже о сѣдѣ, и порѣга сѡ сѣдїи, и сѣ(д)
прѣзрѣ.

И ве(ч)рѡ мно(г)цѣннѣж творащюу самодръжцюу съвѣ-
доуж съ ни(м) съ доуғыими ш(т)нде [...]. Разгнѣва сѡ сѣдїа
и отнде вѣ цр(с)каа и показа сѡ самодръжцѣ, видѣ глѣсто-
трапезнѣ по срѣ(д)гоз(д)еж, видѣ же сѣдѡща съ гост'ми
оного живѣщаго съ лихоемнож мрѣзостїж. Да іакоже видѣ
его, раж(д)еже сѡ ревностїж ср(д)чнож. и дрѣзнѣвѣ ре(ч) кѣ
Іѡстниѡ: „ѡще прѣбываши, црю, вѣ прооуставленыи(х) товож
и хошеши хыщнико(м) приходити на сѣ(д), и азѣ съ радостїа
да твора іаже проѡстави(х). ѡще ли же ти нѣкое раскланїе о
ни(х) же сѣдѣаа еси нанде, іако епаршѣскѣж ми сїж власть
давшѣ, се з(д)е пакы прѣ(д) товож е(с) еже вѣзати ж. ѡз бо
не позвиненѣ есмѣ тебѣ творащюу гостѣ лѣкавыи и сверѣпыи
172r и немал(с)тнвыи, и приемащюу и(х) сѣпирники | и съвѣдники
чѣкы¹⁴ злонавыи и злѡтворныи“.

Противѣ же си(м) (п)рѣтихыи¹⁵ и кроткыи Іѡстниѡ при-
стр(с)тиѣ нѣкако и тѡщѣ [и]¹⁶ из глѣбныи¹⁷ вѣз(д)жхнѣвѣ:
„ѡще азѣ — ре(ч) — са(м) неправѣдно сѣдѣа(х) что, ниѣ ма
сметни ш(т) цр(с)каго прѣстола. ѡще ли же кто ш(т) съвѣ-
дникѣ съвѣзлѣжщїи(х) съ множ, се ти велѣ твортити еже
прѣж(д)е съвѣща“ [...].

Ре(ч) оубо сїа црѣ, магистръ же авїе вѣсхыщенѣ бы(в)
сѣдїеж съ влѣченїе(м) нѣж(д)ныи(м) ш(т) трапезы и пищѣ и
сѡвѣдник(к), ш(т) пира многоцѣннаго и великопищнаго ведѣше
сѡ на сѣдїице сѣ(д) приати хотѣ. Прѣ(д)ста же сѣдїицюу
трепещѣ ш(т) страха нже прѣж(д)е прѣвѣзносн сѡ, грѣдыи
(B124) и лютыи. И пакы оубо жена іакоже прѣж(д)е вѣдѣше, | произ-
ношааше расхыщенїе и облича(д)ше злобѣ. Он же¹⁸ млѣчаше и

¹¹ S, V: сїж. ¹² S, V: напѣниѣвѣ. ¹³ In ms.: до(с)анїю, corectat
după S, V. ¹⁴ In ms.: чл(с)кы, corectat după S, V. ¹⁵ In ms.: (н)рѣтихыи,
corectat după S, V. ¹⁶ Adăugat după S, V. ¹⁷ S, V: глѣбныи. ¹⁸ In ms.
greşit: О не(м) же, corectat după S, V.

172v вола на мѣщѣ имѣше, иже прѣж(д)е сверѣпообразных, и прѣвѣ
шкатажи сѧ. Сице недрѣзновена сѧ(т) злокѣзнѣнаго ѡста [...].
Сѡровѣми жидами говѣж(д)ими болѣрина оногo повелѣ бити,
таже остризѧе(т) брадѣ его до самыа кожѣ, острижѣ¹⁹ же
и космы²⁰ его, и лице посрамоти, и на хуѣдѣ и едѣа стѣпажшѣ
вѣз'сидивѣ скотинѣ, показоуе(т) злое по срѣ(д) трѣговица,
и обличае(т) срамотнѣ того и шѣлѣе(т) [...].

Сице немѣннoлюбви(к) и непоробошени и блѣодрѣзновенени
мѣжѣ ни лица прѣемле(т), ни вонт сѧ высокын(х), ни единого
же стыди(т) сѧ [...]. Ище имаша разоу(м) ч(с)тъ w(т) прио-
брѣтении вышѣшии, аще не оскерѣннѣши²¹ дшѣ притѣжанїа
скерѣнами, не ѡбонши сѧ цѣрен, ни оуцѣлмниши сѧ събѣра, не
оуѣстрашиши(с) владѣщи(х), ни великосилныи(х) [...].

Сне многы оуѣстраши, сїе многы вѣспати w(т) произволенїа
и стрѣмленїа еже на анхон(м)ство[...]. Сѡ(т) сего бѣ утишїе
по вѣсѣдоу праводѣнїа вѣмѣсто боура и лютын(х) влѣны
прострѣ сѧ [...].

173r (B125) Слнцѣми же дроугыми блѣгыми и великодарованїи цѣрѣ и
цѣра напѣннишѣ грады [...].

N513 По Іоуѣстниїанѣ же Іоуѣстниѣ Малаы царствова лѣтъ .ѣтї.

N(gr.)98 Ἰουστίνος ἀνεψιὸς Ἰουστινιανοῦ ἔτη ἰβ' μῆνας ἰ' ἡμέ-
ρας κ'.

Τῷ ζ' ἔτει αὐτοῦ ἐπληρώθη κύκλος α' τοῦ ἀγίου πάσχα
ἐτῶν φλβ' ἐξότε ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐσταυρώθη
ἐτους ἀπὸ κτίσεως κόσμου ρξξε.

„Justin, nepotul lui Iustinian, ani 12, luni 10, zile 20.

În al 7-lea an al [domniei] acestuia s-a împlinit ciclul
1 al sfințelor Paști, 532 de ani de când Domnul nostru
Isus Hristos a fost răstignit, anul de la facerea lumii 6065“.

M173r [82.] Цѣрѣ ТИВЕРїЄ. ЦР(С)ТВО ТИВЕРїА Цѣрѣ¹

И поне(ж) не еѣ дѣщере ни сїа има, цѣрѣ притворенїе(м)
Тиверїа пакы сїа избираѣ, люта на коннаство сѣща, прѣвѣ
оуѣо кесар'скын(м) оуѣкрашае(т) вѣнцѣ(м), по малѣ же вѣ коупѣ
сѣбравѣ наро(д), снн'клн(т) и іереж и вѣсѣ(х) сѣщн(н) вѣ саноу,

¹⁹ S, V: остриже. ²⁰ Corectat din косми. ²¹ S, V: оскерѣннѣши.

82. ¹ La fel în S; în V, numai partea a doua a titlului.

и пошченїи многыми бж(с)твенными растронкѣ, скиптра прѣдае(т)
емоу самодръжствѣ [...].

173v Икоже шев Тиверїе прѣиде въ самодръжство, ш(т) прѣ-
ваго пакѣ начрѣтанїа показа надеж(д)ы непогрѣшешоу | о не(м)
(B126) произбравшомоу его.

165г При ѿнастасїи² црїи начашъ блѣгаре пое-
(B115) мати землї сїа, прѣше(д)ше ѿ Бѣдынѣ, и
прѣж(д)е начашъ по(д)емати³ долнаѣ землї
Охрїи(д)скѣ и по то(м) сїа [з]емлѣ⁴ въ сѣ. |
163v ѿ(т)нсхуда же блѣгарш(м) до нн(н) .ѡ.ѡ. лѣтъ⁵.

173v Ишв великодаровитѣж црїѣж ѿшфїж тѣмамы почтѣе блго-
(B126) дѣанми, подѣ областїж же его сжщїи(м) тѣчлѣ⁶ источи блго-
творенїа, и възрѣвъ ш(т)врѣзе злато несклдно. На оутѣшенїе
же недѣж(м) боримыи(м) и трѣж(д)аемыи(м) лютож и много-
болѣзньнож старостїж храмь въз(д)виже многы и нищокрѣ-
млїица [...].

О дѣтїю же колѣблѣ житїе⁷ дѣщерю, о(т) сею единѣж
прїпраще Маврикс на бра(к) [...]. По малѣ же сконча сѣ прѣ-
ж(д)е врѣмене и прѣж(д)е часа [...].

N515 Тиверїе .ѣ. лѣтъ.

M173v

[83.] ЦР(С)ТВО МАВРИКІА ЦРѢ

ѿбїе же приеми(т) Маврикс скиптра, Тиверїс разсжднешоу
мѣжъ цр(с)твовати¹. Сѣи зѣтѣ² на сестрѣ Филипка въз(т),
174г мѣжъ добла и благодарствна, и | велика въ храборѣствн(х) [...].

² La fel în V; S: ѿнастасїи. Cele două fraze spațiate sînt scrise cu roșu în josul filei 65r.v. ³ S, V. поемати. ⁴ Completat după S,V. ⁵ Adaosul traducătorului bulgar (care însă lipsește în V) este extrem de interesant: „Iar de la ieșirea bulgarilor pînă acum sînt 870 de ani“ (deși celelalte știri adăugate provin din Zonaras, acesteia nu i se găsește corespondent la istoricul bizantin; vezi: M. Weingart, *Byzantské kroniky...*, I, p. 221, 226; Iordan Ivanov, *Bългарски страшни из Македония*, ed. 2, Sofia 1932, reprod. fotomecanică, 1970, p. 619–620). Dacă luăm ca bază anul copierii manuscrisului S, 1344–1345, rezultă anul 474–475, ceea ce este foarte aproape de anul în care (proto)bulgarii și-au făcut apariția în orizontul politic al bizantinilor: 480, cînd împăratul Zenon i-a folosit împotriva goților; în anii 493 și 499, aceștia au devasat Tracia (vezi: *Fontes historiae Daco-Romanae*, III, publicate de Al. Elian și N.-Ș. Tanașoca, București, Ed. Academiei, 1975, p. 203, cu referire la Ernest Stein, *Histoire du Bas-Empire*, II, Paris, 1949, p. 17, 89–90; vol. I a apărut în 1959). ⁶ S, V: тѣчлѣ. ⁷ În ms.: житїю, corectat după S,V.

^{83.1} În S, V această frază se află la sfîrșitul capitolului precedent. ² S, V: зѣтѣ.

СЕГО СВѢТЛА БЫВША ВЪ ПОБѢДА(Х) И РАЗО[РН]ВША³ ПЕР'СКОЕ ШЖТАНІЕ
ГРЪДОЕ И ПОБѢДИВША БРАН'МН СТРАШНИМИ⁴ НЕПЩЕВАШЕ МЛАВ'РНИКІЕ
ІАКО ВЪЦЮНТИ СМ НМА(Т) И КЪСХУТТИ САМОДРЪЖСТВО.

Z, XIV, 12
(t. 134,
col. 1263)

Is igitur cum Baramo congressus, illustri victoria potitur,
Persarum multis occisis, et ad sex millia captis, quos Chosroes
ad se adductos jaculis omnes confecit. Qui vero ex Barami
foederatis Turcicae nationis erant, eos ad Mauricium misit,
quorum multi cruces in frontibus gerebant, compunctis super-
ciliis in crucis modum, infusoque atramento. Cujus rei quae-
sita causa, responderunt, superiori tempore cum sua gens
fame periclitaretur, se a Christiano quodam monitos hoc
fecisse, nec ullum ex eis qui paruerit, fame periisse [...].

Iis Chosroem irritatum, qui motus astrorum peritus esset,
atque futurorum rerum praesentia gloriaretur, dixisse:
„Nisi tempori serviendum esset, non auderes, dux, magnum
regem salibus incessere. Quia vero successibus praesentibus
insolescis, audito, quid in futurum dii constituerint. Scito
res adversas ad vos Romanos (Ρωμαίους) esse redituras,
et gentem Babylonicam triplici annorum septenario circuitu
Romanam ditionem obtenturam. Post illud autem, vos Ro-
mani, quintum septenarium annorum Persas servitute pre-
metis. Iis peractis dies sine vespere hominibus illucescet“.

M 174r

БѢШЕ ЖЕ ЕМОУ ВІНА ТАКОВОМЪ НЕПЩЕВАНІЮ, ІАКО НѢЦІН W(Т)
ИЗАНХУИ(Х) И ПРОИЦАЖІЦІНХЪ МАВРИКІЮ ПРИНЕСОШЪ БЛАДНИКЪ⁵ КА-
КОВЫ БАВЪСКИА, ІАКО ЖИТІЕ И ВЛАСТЬ W(Т)АТО ЕМОУ ХОЩЕ(Т)
БЫТИ W(Т) НѢКОЕГО ИМЛЩАГО Ф СЛОВО ВЪ ИМЕНИ. С(Т) СЕГО
(В 127) СВѢТЛЫИ И ВЕЛКЫИ ВЪ БРАНЕ(Х) ВРАЖ(А)НОЖ, W, ГОРЕ, ОБЪА(Т)
БЫВЪ МРѢЖЕЖ, ПРѢОБЛАЧИТ СМ ЧРЪНОЖ ВЪ МѢСТО СВѢТЛЫ ОДЕЖ(А)ЕЖ
И ВЛАСЫ ГЛАВЫ ЕГО ЖЕЛѢЗО ПРОХОДИ(Т) МНОГОЧ(С)ТНАГО И СЛАВ-
НАГО И ТЕРЪДОСРЪДААГО [...].

Sim 106v

При семь хугань, князь аварскыи, мн(р) разсыпавъ, на оракъ
прінде и многы воа гръческыа побн. Прѣвн же исхуадашѣ на и
и въ даунѣ быв'шѣ, въ ншци тон жене раж(а)аше и оумилены
гласы испѣвааше; црѣ же посла оубѣдѣти приключи'шее
сѣ, и видѣшж дѣтѣ рож(а)ышее сѣ без очію и вѣж(а)ш, нѣ ржкѣ
имлщѣ, ни мышцѣ, на прохуаа же его вѣ рывниа опашъ израс-
ла [...].

M 174r

Нѣш хуга(н) приложив' сѣ гръчьскыи(м) стража(м), бѣше
(ж) хуга(н) црѣ скиѣω(м) полѣднѣныи(м), и грады прѣе(м)
терѣды сѣ нападаниѣ(м), и вѣсѣ сѣщжж шкр(с)тѣ Истра, с н-
рѣчь Д оу н а в а, странж поплѣннѣв, и показавъ крѣвѣж раз-

³ Completat după S, V. ⁴ Penultimul и a fost scris ulterior peste o altă literă. ⁵ S, V: БЛАДНИКЪ.

174v мѣшены рѣчными строуа, и ме(ч) въсѣ(к) и копѣ оубѣнство(м) покъпавъ, ко|нечнѣ же много събра(в) пѣнни(к) множество, до .ѿ.и. ⁶ нечитаемо въсѣ(х) тысящъ мѣжѣн, посладе(т) къ Маври-
кѣю самодръжцѣ грѣкѣмъ, принжж(д)аѣ его свободити пѣ-
неныа, имѣнѣи(м)⁷ [и]змѣнѣнѣи⁸ и(х) число оубрѣкѣ. Нѣ не
прѣклони жѣстокооумѣ⁹ его, ни скиѣскаго соубрѣкѣ
пѣство и вѣство [. . .]. И пакы триварварныи онь хага(н) посл-
лае(т) къ Маврикую похуода словеса, по долоу и число низкода
имѣнѣю. Да тако(ж) вѣ аспѣда црѣ оуши затыкажѣи¹⁰ ни понѣ
трѣпашѣ слышати гласа обакажѣи(х), разъари сѣ, ш, горе, тако
пардось и тако тигрѣ каганъ, и ш(т)рече горкѣ на толикѣ¹¹ мѣжѣ-
ство сѣмрѣ(т), и пожжѣ, оубы мнѣ, мечи множество толикѣ,
и въсе лице земное трюупѣемъ прикры, и полѣ тамо сѣща
показа крѣкѣ очрѣклена, распростеръ тако трѣпѣ певкѣ(м)
мрѣтвечѣска тѣлеса [. . .].

175r
(B128) Зѣнство многыи(х) мѣжѣн црѣ оубѣдѣ и поразоумѣ свое
злое хоудослобѣе, помысли вѣдѣ и [о]¹² стр(с)ти въздѣхнѣ¹³
и расканѣе(м) дѣшк си оубазви тѣшчанишѣмъ. ѿ(т) сего слѣзы
течажѣ часты изъ очѣю его и стѣнѣнѣ тѣшкѣвъз(д)ыхѣтелнаа
175v ш(т) срѣдечныа срѣды, и вѣенѣе тѣшкѣгласно прѣ[си]¹⁴ оубаз-
вѣжѣше, и въз(д)ыхѣнѣи и рыданѣи | и къ Бѣ оу молитвы, тако
да не вѣ вѣдѣжѣи(м) прѣщенѣи на нь сѣхрани(т), нѣ да зде
о прѣгрѣшени сѣ(д) прѣиме(т). Прѣклони же сѣ си(м) Бѣ и
тѣчамъ¹⁵ слѣзныи(м) призрѣ, и оубѣдри мѣлѣща сѣ оусрѣд'но
дрѣжжѣщаго, и къ прошенѣю его скоро вѣна(т), сѣ бесчислѣныи
же кон ѣви сѣ емоу вѣ сѣнѣ и Фшцѣ оубѣнѣи повелѣвае(т)
прѣдати его.

Бышѣ же сѣа, и по малѣ ш(т) конски¹⁶ злыи прихѣди(т)
Фшкѣ конно(м) испрашаѣ нѣчто ш(т) црѣ. И вѣень бы(в) и ш(т)-
(B129) гнѣнѣ о нѣхѣ блѣдѣше възврати сѣи и показа | сѣ военачалнику(м)
и пѣконачалнику(м) дыхѣ гнѣво(м) и гѣростиж, и словеса
износѣ хоуднаа, въз(д)аважѣща конѣ ненаказанѣи, и вѣс'ство¹⁷
изрыгаѣ шд¹⁸ лѣжцаго¹⁹. Сѣжалѣшѣ же си кон погрѣшѣше
надѣемѣи(х) и събравше сѣ вѣ коупѣ воеводы и чинначал'ничи
црѣ, ш, горе, вѣснаго керверѣ поставѣж(т), мѣжа развѣонѣнѣка,
лютогнѣвѣна, вѣ оубѣнство стрѣмна.

⁶ La fel în V; S: два на десѣте. ⁷ S, V: имѣнѣемъ. ⁸ Completat după S, V. ⁹ S, V: же-. ¹⁰ În ms.: ѡ corectat din и. ¹¹ S, V: толико. ¹² Completat după S, V. ¹³ S, V: въздѣхнѣ. ¹⁴ Completat după S, V. ¹⁵ S, V: тѣчамъ. ¹⁶ S, V: конскы. ¹⁷ S, V: вѣство. ¹⁸ S, V: пѣа. ¹⁹ În ms.: лѣжцѣсчо.

- Да ꙗкоже оубѣдѣ Маврикїе невѣр'ство и злого Фивкж залѣ дръжѣща грѣкы, оустрѣми сѧ оубѣв бѣг'ство(м) оукрасти сп(с)-нїе, нзвѣгнѣти же вѣсеомогѣщ(ї)нхъ не възможе дланїи, нев дръжателѣ гнѣвоу и праведномуу сѣдоу хотѣше не оудръжанна
- 176r стѣворити даже и до пожж'тїа. И оубѣв оухвѣше(н) бы(с) вѣжж въ коупѣ съ црѣеж и съ прозмѣшнми² из неж багрѣ-нородных[м]н³ вѣтѣвми. Бѣоненавистных же и члѣкоубїи стѣв-ныхъ зѣмїи вѣсѣ(х) въ коупѣ събравъ прѣ(а) лице(м) Маврикїе-вѣмъ главы и(м) в(т)сѣче свѣкрообразнѣ⁴, прѣвѣе оубѣв отроко(м) младых(м) и новоро(а)ных(м), таже црѣи, и по ни(х) Маврикїоу⁵ [...].
- Sim 110r Маврикїе же, любомждръствоуж о бѣдѣ, часто вѣща-(ва)ше: „Праведень еси, Гїи, и прави сѣди твои“ [...].
- N 516 Маврикїе .ѣ. лѣтъ.
- Sim 110v Тѣло же Маврикїево и жены и чл(а) ею полужено бы(с) въ храмѣ сѣго м(ч)ника Маман'та [...]. Написано же бы(с) на гробѣ н(х) сице: „Зде же азъ триокаанна и обою црѣю, Тиверїева дѣщи, Маврикїева съжителница, многочл(а)нна црѣа и пока-завшїа лужесна, ꙗко бл҃гопав(а)на и мнѣгоро(а)на, лежж съ члды⁵ и скон(м) съпрѣжнникомъ, | наро(а)ныхимъ вѣстанїемъ и гнѣко(м) вшннѣ прѣдани. Оубы, оубы новоро(а)ных(м), одше-влєных(м), о, горе мртѣвце(м) на конецъ лѣта прѣзлаго два-дєсѣтнаго; w, горе, w, горе w(т)родомъ ми; чѣсо ради вѣсоує младєн'цѣ побншѣ, члч(с)кын(х) залѣ ничѣсоже вѣдѣшж?“ [...].
- 111r Да ꙗко(ж) прѣлѣтъ Фока дръжавж и скиптра, абїе w(т) прѣваго ꙗвѣ възраста⁶ обнажааше свѣрѣ⁷ горкосорѣдааго въ-натрѣ съкрѣвєнааго. Бѣше еw нравы оубїица, сластолюбєкѣ, свѣрѣпообразє(н), пїаница, скорогнѣлєкѣ, винопїица. Ѡ(т) сєго крѣвн пнги ꙗкы тѣшкоѣмных лѣвѣ⁸, и плѣти сѣнѣдати погоч-блѣмьнхъ члѣкѣ пнтіе вѣмѣнѣаше мѣста сладчаншєє [...].
- M 176r Да ꙗко(ж) прѣлѣтъ Фока дръжавж и скиптра, абїе w(т) прѣваго ꙗвѣ възраста⁶ обнажааше свѣрѣ⁷ горкосорѣдааго въ-натрѣ съкрѣвєнааго. Бѣше еw нравы оубїица, сластолюбєкѣ, свѣрѣпообразє(н), пїаница, скорогнѣлєкѣ, винопїица. Ѡ(т) сєго крѣвн пнги ꙗкы тѣшкоѣмных лѣвѣ⁸, и плѣти сѣнѣдати погоч-блѣмьнхъ члѣкѣ пнтіе вѣмѣнѣаше мѣста сладчаншєє [...].
- 176v Нж оубѣв стѣжн си зємѣлѣ наплѣнѣма оубїиствы, и крѣваєа.
- (B 130) w(т) него на вѣсѣл часы бѣважци и вєплѣ испоустн оумилєны нзѣ ѣсть бє(з)гласных(х), и на тигропардєса вѣзвгїа бѣснаго. Ѡ(т)врѣзє брѣвнѣ свои Бгѣ и видѣ злоєж, и оущєднєкѣ закланїа раз'дрєблѣмьнхъ сѣдѣ нзєсє на нѣ тождєстраєнѣ. Нєв w(т) болѣрѣ вєлєкын(х) нѣщнн w(т) снн'клантѣ, ꙗко агнѣцѣа видѣшє:

84.¹ Ultimele două cuvinte lipsesc în V. ² S: прозлє-, V: прозмѣшн-ми. ³ Completat după S, V. ⁴ S: зє-, V: зє-. ⁵ În ediție, probabil, greșeală de tipar: члды. ⁶ În ms.: -зрѣ- se repetă la început de rind. ⁷ S: зє-, V: зє-. ⁸ V: лѣвѣ, S: лѣвѣ.

чѣкы горцѣ заклаемы, и расхѣщаемы немл(с)твенно, и люте
растрѣаемы [...], и свѣрѣ соуководца пѣща оубѣинства [...],
и къ воеводѣ въсписашъ ѿфрикѣнскомуу Ираклиноу ра(т) свѣрати
[...].

- Оуслыша же сѣа Иракліе⁹ и на брань оустрѣми сѣа [...].
177г Оубѣдѣ же сѣа Фюка и волъ въворжжи, и рать вѣтроперна|тѣжъ
противѣ плаважщѣж оуготовѣеть. Нѣ поварѣаше и Бѣ и море
на м(ч)тѣ, и брань съставѣлъ зѣншѣи¹⁰ побѣж(д)ень бы(с)
крѣпко, и посрамоще(н) бысть и погнанъ, и оухвацие(н) конечнѣе.
Егоже и емь Иракліе къ правдѣ закалае(т) и¹¹ поношенїа стрѣ-
(В131) ламн прѣвѣе оуязвенивъ. Сице дшж оубѣнствѣнѣж извѣрже нѣ-
N516 ждеж воложерныи и мирскыи¹², грѣтанъ въсѣ|идныи [...].
Фока Кападокъ .н. лѣтъ.

M177г

[85.] ЦР(С)ТВО ИРАКЛІЕВО

Семоу вѣ отечество Кападокѣнскаѣ прѣславнаѣ страна, и
ро(д) ш(т) нарочитыи(х) и кыпѣшѣи(х) вѣгѣтствомъ. Бѣ же
воиничень и снаень, лѣвоаростень коннъ и крѣпокъ, дрѣворжжъ
и крѣпкоржжъ. Сѣа же довыкъ не ш(т)лична себѣ, емѣ же нмѣ
Костандинъ [...].

- Тогда Хозрон перскыи прѣгрѣдыи снаинкъ, въсѣ прѣе(м)
177в ѿсѣж и поплѣни(в), даже и² до самыи прѣнде славныи Бизан-
тїж, прѣмно(г) | коннество и грѣдошмно³ веды, оградити
е(г) шитовы хвалѣ сѣа и лжковы, копѣносоцы и соулнцями и
оржжносоцы, и ро(д) весь нмы съ собож мѣжжскыи ш(т)
мидѣнь, ш(т) халдеанъ, ш(т) асирїанъ, ш(т) персъ, палнчныи⁴,
парѣбны, злато(м) испѣщрены и грѣды и въсѣа тоулоносца,
понашажщѣ и рѣгажщѣ сѣа и прѣтѣшж и на кони(х) златошкра-
шенныи хъ.

Игоже шбо видѣ цѣрѣ яко немошно е(с) брати сѣа съ Хоз-
роевѣмн кон, паче пѣска еш вѣхж, свѣщѣе(т)⁵ нѣчто хытро
и пѣно мѣ(д)рости.

⁹ In ms.: Иракліа; corectat după S, V. ¹⁰ S, V: злѣ. ¹¹ Lipsește în S, V. ¹² S: la fel; V: мрѣскыи (orig. η κοσμική, v. 3659 — nota lui I. Bogdan).

85. ¹ In ms., pe margine, cu o cernelă mai nouă, adăugat: лѣто г(с)-
дне .хї. „anul Domnului 610“. ² Lipsește în S, V. ³ In ms.: грѣдошмны; corectat după S, V. ⁴ In orig. Βακτριούς (v. 3683 — nota lui I. Bogdan).

⁵ S, V: свѣщѣаетъ.

(B132) И дѣѣ и вѣоотроковици гра(д) прѣдае(т) и сѣа своего [и]⁶ людн, са(м) же w(т) тждоу изыше(д) и събравъ коѣ по соухоу и по морю, пѣща оборжжены и кон'ники оржж'ноносца и брѣн'ники, въ земля въходи(т) пер'скыж, и приложи са градо(м) крѣпконырными и тврѣдостѣнными(м) и крѣп'кынымъ и добронырными(м), и погени и разори и оплѣни въскъ същаа⁷ по(д) персы [...]. И оубо перскыи(м) градо(м) обираахъ(с) доброты, села же бышж огневи сѣнѣдъ многодрѣвномоу, въспащаахъ са горцѣ безврѣменни възвратници, жены доброкосыа и отроковица и старица и отроци припрѣснѣи и млѣкоидажшен млладенци [...].

178г Услыша же сѣа црѣ перскыи грѣдын, и бывающаа оувѣ(д)въ w(т)ходи(т) w(т) Бизантѣж [...]. И вывши по срѣдѣ крѣпкоратнѣи брани и смѣснешем са страшно дроу(г) съ дроуго(м) рате(м), мрѣтвѣци оубв въ обон(х) бышж многы⁸, нж обаче прѣкышыши бѣхъ грѣчестѣи пѣци. Бидѣ оубв тогда и Персида w(т) Бизантѣж ме(ч) [...].

(B133) 178v И сѣа оубв въ лѣтѣ(х) събышж са послѣднѣихъ. Нж и еше сжцоу въ перѣ(х) Ираканоу, перскомоу же конн'ствоу борашоу са и зѣпашоу поглѣтити гра(д) прѣславныи, дроугаа жестока и ташкороужщѣа и многовлѣнаа боурѣ въста, страшно режщѣа ѣкы лъвъ, и потопити прѣтаци толикии корабаъ. Къ пер'скыим бо скиѣкыа силы сътекше са и пѣци тѣчни пѣскоу свѣровидныи(х) аварь, ѣкы потоци ташкороужшѣи съ шѣмо(м) пролаивше са, ѣко(ж) смрѣ(ч) градъ хотѣахъ поглѣтити [...].

(B134) 179г И по срѣдѣ троуж(д)аше са гра(д)скыи корабаъ, и по въсждоу [бѣда и wt въсждоу]⁹ боурѣ [...]. Съ толикии злобами ворѣше са Бизантинскыи гра(д), w(т) въсждоу же бѣхъ недомыслѣна ѣже о помощн. Нж зашцидаше его великомощнаа мышца, нж бѣше помощница емоу длань крѣпкоржжаа. И оубв дѣхнж вѣтрѣ сверѣподуханнѣ¹⁰, и бѣрѣа въз(д)виже и прѣвращѣнѣа многомѣтна, и въсе потопи бесчислѣное ратоначалѣе [...]. Ѡ(т) сего просыпашж са иже прѣвѣе оустрашенѣи грѣци и при стѣна(х) припрѣвше и(х) [...]. И лѣ(с) повѣднѣж въсканкнѣшж пошце.

N516 Ираклѣе .л. лѣтъ [...].

⁶ Completat după S, V. ⁷ S, V: сжщаа. ⁸ S: мношн, V: мношн.

⁹ Completat după S, V. ¹⁰ S, V: сверѣподуханенъ.

И понеже оубѣ Хракліа принѣди е(с)ство² ш(т)дати прѣ(с)
тѣлеснѣжъ зем(л)н³ занмовакшон, сѣи его прѣемле(т) скиптра
(B135) Костан'тинъ, иже въ малѣ нѣколицѣ показав сѣ единова|стень
самодръже(ц), съкры сѣ въ скорѣ и исчезе прѣж(д)е вѣрмене,
ничѣсоже памати достонно рекъ или сътворив', мащесѣ его,
іакоже глѣ(т), и Пирю⁴ растронвшн(м) отрови емоу съмрѣто-
носнѣмъ [...].

N516 Константинъ, сынъ его, лѣто .ѧ.

[87.] ЦР(С)ТВО ПРЯКЛОННІ, БРАТІА ЕГО

M180r Да іакоже оубѣ остави житіе земное Костан'ти(н), | Мар-
тина вѣзѣде на скиптродръжаніе, и съ неж Храклонѣ, сѣи еж,
и ж въ малѣ; ни еш достигше въ малѣ дрѣжакож проглѣти
ѣна ш(т)мѣщеніа испнеж(т) чашѣ, ино ничѣсоже прихверѣтше
тѣкмо еже зан павити сѣ. Носѣ еш Храклонѣ, а Мартина лѣзыка
лишнѣше сѣ ш(т)вѣдена быста въ изгнаніе.

[88.] ЦР(С)ТВО КОН'СТИНО, СѢИ КОСТЯН'ДИНОВА

И по ни(х) прѣемле(т) Кон'ста цр(с)тво, иже ш(т) Костан-
дина² роднѣы сѣ прѣжде сею цр(с)твовакшаго. Иже кореніе
хранѣ въ ср(д)ци лѣкавое изначала злочѣстнѣмъ³ ересы⁴ паче
же лѣдости оучѣшн(х) ш X(с)ѣ волѣ единѣ глаголати [...].

86. ¹ S, V: -їе-. ² În ms.: -š, corectat după S, V. ³ În ms.: (л) adăugat ulterior; S, V: земн. ⁴ Înainte de и Пирю, lipsește în toate trei manuscrisele: Мартинѣ; orig.: Μαρτίνος καὶ τοῦ Πύρρου (v. 3803 — nota lui I. Bogdan); este interesant de observat că Moxa are: „că-l otrăvi maștehu-său Martin“ (i.l.d.: „mașteha-sa Martina“), ceea ce ar presupune că manuscrisul utilizat de el avea aici acest nume (care apare, ce e drept, și mai jos).

87. ¹ S: Храклонъ, V: Храклонь.

88. ¹ S: Квнстандїнова, V: Костандинова. ² V: la fel, S: Квн-
стантина. ³ S, V: -вѣж. ⁴ În ms.: -ы corectat din -и.

ШЕСТИ ЖЕ СВАТЫ ВЪСЕЛЕНСКИ СЪБОРЪ БЫСТЬ ВЪ КОНСТАНТИНѢ ГРАДѢ ВЪ ЛѢТО .x̄.ṢōṢ. при цари Константинѣ и отъци оубо Іѣстиніановѣ, вноуцѣ же Иракліевѣ, въ лѣто .ḡ. царства его, иже царствова лѣтъ .Ṗ. Бѣхъ же съшедше сѧ свѣтин отъци числомъ .ṙō. [...].

Конста .ḡ.з. лѣтъ. При семь иви сѧ срацннскы лѣжеперорокъ Махаметь [...].

N(gr.)99

Ἐφ' οὗ τὸ Βυζάντιον ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν ἐπολιορκήθη καὶ ἡ ἕκτη σύνοδος τῷ γ' αὐτοῦ ἔται γέγονεν ἐν Κωνσταντινουπόλει. καὶ κατὰ Σαρακηνῶν ἠνδραγάθησε, κωλύσας αὐτοῦς καὶ πτοήσας ἰκανῶς.

Migne,t100
col.1018

„Eo imperante Byzantium a Saracenis obsessum est; et anno ejus decimo tertio synodus sexta Constatinopoli habita est. Idem Saracenis, ne in Romanos fines excurrerent, repressis et armorum vi perterrefactis, fortiter ubique se gessit...“

M180r/v
(B136)

Сън Кон'ста [...] | градуу цр(с)комѧ в(т)лти хотѧ красотѧ и власть даровати прѣстаромѧ Римѧ [...]. Нж съвѣщаніа соуѣтна сж(т) члч(с)каа, аще не съпопскшъствоуе(т) и Бѣ, и аще не хоуе(т), топыми бѡ водами мыашоу емоу плѧ(т) своѧ, лютѧ тамо чашѧ испи смрѧти.

[89.] И МИЗИЗІЕ ЦРЬ НАРѢ(Ч) Сѧ

И прѣл(т)¹ Мизизіе, мж(ж) в(т) Сикеліѧ, мж(ж) радостноокъ и красень лице(м). Нж вѡчае ме на дѧсѣ наслади сѧ частн, нж оубѣнѧ въскорѣ [...].

[90.] ЦР(С)ТВО КОСТЯНТИНА БРА(Д)ТАГѢ

Нѡв снѧ Костантовъ¹ въ новѣ прѣе(м) скриптра, имѧ же еѧ² црѣн из мѧ(д) Костантинѧ, ратнѧ ташкож Сикелінскы постнже островѧ и въсѧ оубѣнѧ³ и навѣтники црѣ и оѧа своего

89. ¹ Ar fi trebuit să urmeze: власть sau alt cuvînt care să traducă gr. τῶραννεί (v. 3845 — nota lui I. Bogdan); Мохѧ are: „se ridică... Mizizia“.

90. ¹ S, V: Кѡнстантовѧ. ² S, V: бѣ. ³ S, V: оубѣнѧ.

въ правдѣ закалае(т), и съ ними Мизизіа м(ч)тльствовакшаго. Сего самодръжца лю(дї)е⁴ народни нарицаѹхъ Погоната, зане глѣ(т) яко ш(т)хода на брань на Мизизіа юнота младоведрзе(н) и безъ бра(дѣ)⁵ штиде, ш(т) тждѣ же възвратн сѣ мж(ж) съврѣшеножъ брадожъ [...].

(B137) При се(м) Константинѣ црѣи прѣидѹшжъ блѣгаре прѣзъ (А)оуна(в) и штѣшжъ грѣко(м) землѣ сїѣ, въ неенже живѣ(т) и до ни(н), разбивше н(х). Прѣжъ(д)е же нарицаше(с) землѣ сїѣ Мнсіѣ.

N516 Константинъ, сынъ Констинъ, .Ѡ. лѣтъ [...].

M181r [91.] ЦР(С)ТЕО ІУСТИНІАНА, СНІА ПОГО(НА)ТОЕИ

· Да яко(ж) оумрѣти хотѣше и сънннн въ землѣ, сїѣ свое(г) Іоустиніана показоуе(т) црѣи и вл(д)кж поставлѣе(т) самодръжца землѣ¹ грѣчѣстѣи [...]. Црѣ же възненавдѣнь бы(в) колѣры и простыми, и народомъ сжщїимъ по селѣхъ и въ цр(с)ко(м) дворѣ, яко жестокошвычень и яко сверѣпъ и яко наслаждажъ сѣ о шѣнствоухъ, наипаче же яко лють ш[т]² своеволаго развѣма, бѣше бо и сѣмждрѣ и плѣнь безоумїа, и на съвѣтѣхъ ни ошѣнника³ ни пособника имѣше, въсѣ(м) плѣн сѣ теорѣ члч(с)кын(м) разоумомъ. Сѹ(т) сего оубѣ възненавн[дѣ]нн⁴ бывъ до(с)ино злобѣ своен ш(т)паденїе шврѣте ш(т) скиптрѣ.

Мно[го]⁵ же бесчлѣни сжщє, исплѣнишѣ и сїѣ странжъ Дѣнавѣ, н онж до Драча, и далє. Ибо и власн и срѣблє и прочїи въсн єдино сж(т).

N517 По Константинѣ же царствова сынъ его Іоустиніанъ лѣтъ .І. [...]. Іоустиніанъ вторицєжъ .Ѡ. лѣтъ.

⁴ S: люде, V: людне ⁵ S: безбрад (orig. ἀλώγον — v. 3859), V: безбрады.

91. ¹ S, V: земн. ² Completat după S, V. ³ Litera ε intercalată ulterior. ⁴ Completat după S, V. ⁵ La fel.

181v Мжж бѡ нѣкто бл҃горудень ѡ(т) сѡщїи(х) ѡ(т) синкланта, патрікіе саноми, именованъ же Леонтїе, оверѣ(т) съпоспѣшьствоуѡщїи и тож(а) емждръствоуѡщїи¹ (и) наро(а), къ Іоустинїаноу бѡ хранѣхъ въси мръзость, напа(а)еть | на црѣ съ посовники, егда добровръвное око и свѣтоносное мжжаше² заше(а) по(а) землѡ³, сирѣ(ч) сѡнцѣ, и въси бѣхъ по (а)мовахъ, и емь его ѡкы въ тонотѣ свѣрѣ⁴ ѡ(т)силде(т) Пон'тским(м) моремь къ Херсонь, нось емоу прѣвѣе ѡ(т)рѣзавъ и лице посрамивъ.

Нж не прѣзрѣ оубѡ правдивое око, нж възрѣ правѣ и напа(а)шомъ равными въз(а)астъ и тождечисльными числы. Развонникѡ(м) бо плѣноуѡщїи(м) ѡфрїкїнскимъ прѣдѣлы⁵, арави же бѣхъ развонни и ѡ(т) агартѣнь, и въсе принморїе озловлѣѡщїи(м) нмѣ и плѣноуѡщїи(м), црѣ поболѣкъ о семъ рать таш'кж състави и посла на развонники сѡм водопловныа. Съ нимже и вравше сѡ крѣпко корабныа силы онѣ(х) оубѡ съ простнж и дръзостїж нападаѡщїи(х) ѡкы козлы плѣны ташѡщїа ѡ(т)-гншж ѡ(т) тждѡ, гръко(м) же цѣла възвратншж ѡже ѡ Кар'хиднѣ. Нж оубо не прѣсташж лютїи свѣрїе, нж ѡкы впащїишж(с) многочисльнѡж ратїж, и вѡщїшее съставляше брань с гръчѣскож ратїа обратншж на бѣгъ корабемь началники по морю плаваѡщїж, и славныи гра(а) Кархидон'скимъ прѣемше и попабннше златын истрѡгошж влась анкїанѡмь.

[93.] ЦР(С)ТВО ѡПСИМАРА ТИВЕРІА

182г (В138) Наро(а) же оубо корабничѣскы и въси ратнначлїици ѡже ѡ(т) повѣды горкжж не трѣпѡще срамотж [...], | дроуг же съ дроугѡ(м) съвѣщавше сѡ и съединнше сѡ тамо дръзостн своеж изрыгаж(т) таготж, изравше себѣ съѡ(т)стѡпника еднного, нарицаемаго ѡпсимара, црѣ поставлѣж(т) его.

№517 ЛЕОНТІЕ .І. ЛѢТА.

М182г Нже съ нмн кѡпно гра(а) ѡп'стѡплѡ¹ и прѣдателя шврѣтъ прѣлѣтъ Бизан'тиѡ² [...]. Таже и Лѡвн'тїа изве(а) на срѣдѡж

92. ¹ In ms.: -ца, correctat după S, V. ² S, V: мжжаше. ³ S, V: землѡ. ⁴ S: свѣрѣ, V: свѣрѣ. ⁵ S: la fel, V: ѡфрїкїнскж странж.
93. ¹ S: опстѡплѡ, V: обѡ-. ² S, V: Бизантїѡ.

и w(т)рѣзаніе(м) носа мжкж емоу разсѣднѣ въ темници затвори его нѣзвѣжнѣ и горцѣ.

Имѣ же оубо ѿѿимарь грѣчскѣж власть, и вѣтры ношааше сѣ часты³ тиходыхѣжцими. Ёдино же тѣкмо ѡжасааше его и едно не на Ісетиніана пакы скнптра⁴ прѣидѣ(т), и пакы вѣзратит сѣ къ вѣнѣоу погубнѣи⁵ его прѣж(дѣ) и сѣ ни(м) носѣ. Иѣкы свѣрѣ⁶ оубо водна и соушна непщеваше мжжа, наипаче же протлѣкованіа и прориданіа и лѣжнаа словеса послоушѣж свѣз(д)очѣ(т)ствоуѣжцин(х)⁷ [...].

182v Оубѣдѣв еш тако припраже сѣбѣ сестрѣж хазар'скаго княза хугана Ѳеодорѣ, | и сѣ ни(м) и ѡ него жнже(т) и прѣкывае(т), мол'бѣж послаа(ет) лютомѣ варварѣ хуганѣ, имѣнїю шѣщавѣж емѣ вѣсѣ морѣ, аще Іоустинїана сказавѣ лѣзани нерѣшнмыми продасть емоу пакы поробена раба, или аще главѣж его w(т)сѣкѣ после(т) къ немѣ. Оуслыша же сѣа варварѣ шнѣ хуганѣ, и имѣнїа похотїж раж(д)еже сн ср(д)це⁸ [...], и просащомоу шѣщавѣж(т) сѣ оубогаго продати [...]. | Ибо Іоустинїанѣ лѣсти хугановы и сѣвѣты оубѣдѣвѣ w(т) тѣдоу извѣгае(т), и придоуѣжнѣ сѣ[вѣ]⁹ многыми оубеи обѣщан'ми Тервелѣ блѣгар'скаго княза, приходн(т) сѣ ни(м) на Бизан'тїйскѣж странѣ, блѣгар'скыи вѣды многы легешны. Малѣм же w(т) ни(х) сѣвѣтъ оубѣрнѣ и сѣ ними обрѣ(т) соуиннарѣ водоточныи еже въ гра(д) вѣходн(т) хытростїж оукрадаеть.

N517 ѿѿимарь .Ѣ. лѣтъ [...].

M183r

[94.] ПАКЫ ЦР(С)ТВОЕИ ІОУСТИНІАНѢ

И второе вѣщїи сѣ и прѣпоса сѣ дрѣжакож¹.

И іаже въ сн(х) напастн кое прѣ(д)стави(т) слово? Блѣгар'скомѣ бо князоу исплѣни шѣщанїа и даровы вѣз(д)авае(т) многобогатныими, огнѣи же прѣда(с) многы w(т) волѣр'скын(х) домовѣ, и расхыти имѣнїа и(х) и стада, w(т) велнскын(х) же множаншѣж оумнаенѣ закла [...]. Не тѣкмо же, нѣ и въ оу(м) сн вѣложнѣ црѣ колнцѣми почрѣпошѣ его чашами горкопнѣныими жнѣжцен въ прѣдѣлѣ(х) Пон(т)ѣскаго Херсона,

³ In ms.: ѡ correctat din и; S, V: частн. ⁴ S, V: скнптра. ⁵ S, V: погубнѣи. ⁶ S: свѣрѣ, V: свѣрѣ. ⁷ V: la fel, S: свѣ-. ⁸ In ms.: срѣдци, correctat după S, V. ⁹ Completat după S, V.

94. ¹ In S, această propoziție se află la sfârșitul capitolului precedent (în V ca în T).

(B141) егда живѣше оу ни(х) | изгнанъ бывъ w(т) дрѣжавы, овог(д)а
 оубо досаж(д)аѣше емѡ, овог(д)а же бесчѣствоуѣше [...], |
 183v на варварообразны посллае(т) вол по морю плаваѣща повелѣвъ
 и(м) заклати весь ро(д)а въ коупѣ провскрѣбашин(х) его, и
 не пощадѣти ни женъ, ни младенецъ, ни старецъ, ни юныи(х),
 ни прѣстарыи(х), сице ташцѣ клокошаше иже на нѣ гнѣвъ.
 И оубо достоина бы(с) плача Херсонъскыи(х) житель страсть,
 и съподвизаѣщи на рыданіе члколюбывыи(х), прѣхуодѣше во
 Ёнолеме'скаа многогвѣз(д)ыханна стenanія и гвѣз(д)ыханія таш-
 коколѣзнъна² и вепла многостенаныа [...].

184r Црѣ же оуслыша іако надѣ младен'цы младыми и новород-
 ными мл(с)ть бы(с) нѣкакова, и разж(д)еже сѣ бол'шее іаростіж
 (B142) и разгорѣ сѣ гнѣво(м) [...]. | И пакы бѣше корабле(м) оугото-
 вленіе неоудрѣжан(ы)ныи и скоропловныи, и коннство много-
 численно іако на брань, и съ ни(м) Филиппикъ [...], іако да избо-
 дж(т) оржжіель и младен'ца [...] и да разорл(т) воловы
 въсѣ дрѣмы и(х) и раскопж(т) полѣ и(х) [...], и гра(д) мно-
 гонородны въ запоустѣніе полѣ [...].

Ибо³ конн'скаа сила корабльми направленаа обычан его без'-
 члчныи възнаенавдѣвши іако тигрѣ скверѣпогнѣвна и іако вѣлка
 крѣвопійцж [...], скверънами бѣ не хотѣхж осквернити сѣ
 толщѣми.

184v

[95.] ЦР(С)ТВО ФИЛИППИЯ ЦРѢ

Црѣ же и вл(д)кж Филиппика сътворишж, и вѣне(ц) възла-
 гаж(т) на нѣ скиптродрѣжанія¹. Істиніан' же смлтиѣ сѣ стра-
 хw(м) и лекое плавданіе и(х) и късныи дохо(д)а въ каковое бы(с)
 w(т)стлпленіе рассмотрж іако оумови(т), самъ тѣи нсходитъ
 по соухоу до Синопѣ [...]. И видѣвъ въ мори неоудрѣжанна
 весло(м) пера и корабла въ плчинѣ пловжщж и ладіж ратныа
 (B143) по вода(х) ходѣща, въ скорѣ иджщж и прилежныи вѣтры
 несомы, подвиже сѣ оубв оумомъ и дшеж оумязки сѣ, и въспл(т)
 иды абіе възрати сѣ текж [...]. Нж дхъ прилежныи скоро-
 пловжщжж части скоро пріити сътвори пон'тѣ]скыа² корабла.
 И оубв съ ратіж Филиппи(к) образомъ скоростныи(м) прѣ(д)-
 варивъ цр(с)кыи гра(д) оускоривъ и прѣе(м) и вѣше(д) вънѣтрѣ

² S: -н'наа, V: -н'наа.³ In ms.: Ибоу, corectat după S,V.

95. ¹ In S, această propoziție se află la sfârșitul capitolului precedent (in V ca in T). ² Completat după S,V.

цр(с)каа. Безносын же црѣ оукъснѣвъ [...], опачи сѧ съ кон-
скол къ гора(м) высокин(м), аже по обычаю нарицае(м) Фамат-
тринскыа. И а҃ге Филиппи(к) посладе(т) чиновачалникы еже брати
185г сѧ съ ни(м) съпротивнымаи ратми [...]. Залашъ е(г) пакы
вола без'гаасна при пасле(х) [...]. Сѧ же его Тиверїа достигше
прибѣгша къ цркви мѣре без'мжжныл отроковнцѧ, ш(т)трѧ-
гошѧ ш(т) жрѣтѣвника, ш, горе страшнаго, бѣше же Тиверїе
еще мла(д), и о прагъ оударишѧ тѣчно ценцоу и съставы гла-
вныа съмалѣшѧ яко пшеницѧ [...]. Снче доврѣ и разоумичнѣ
древними ре(ч) сѧ: „Ничъсоже выше мѣры, добро бо мѣра“.
Иѡв Ноустинїанъ царстнѧж пещь раж(д)егъ седмь седмицеж
на Херсонѣны, ненависти въжеже на сѧ пламень ш(т) ра(с)
свон(х). Ненави(д)т' бо, ре(ч), Бѣ лиха(д) начинанїа.

(В144) Филиппк же црѣ хранѧ въ ср(д)ци неч(с)тїе и | сѣмена
многообразныа злобы, очно не тааше сѧ вноу въсевидною.
Тѣмже и очесныма его брѣвномѧ изводенѣ(м) бывше(м), блѣдѧ
и прѣтыкаж сѧ шкляннѣ бѣ лазѧ въ тѣмѣ, и свѣта и власти
лишенїе рыдаж, въ малѣ нѣколко и хоудѣ врѣмени пожн(в)
въ бл[сти]³.

Н517 Филиппк Барданїе .ѣ. лѣтѣ [...].

М185v

[96.] ЦР(С)ТВО ПРТЕМІА ЦРѣ

Филиппк же лютѣ снче ш(т)па(д)шоу ш(т) высоты власт-
ныа и постра(д)ешоу синьклитѣ¹ Пртеміа поставѣеть само-
дрѣжца, званїе второ имаща и имѧ Анастасїе [...]. Бѣ же
лю(т) и дрѣзѧ и въ книга(х) въспитанѣ[...].

Агарѣны же разбоникы оуѣдѣвъ пложшѧ [...], посл-
лае(т) съставити бра(м) съ агарѣны [...]. И за прѣва оуев
мече(м) съсѣкошѧ ратначалника.

[97.] ЦР(С)ТВО ѠѠ(ДО)СІА

И по то(м) Ѡеодосїа тамо данн вержцаго въсхитивше
не хотѧща црѣ поставѣѣ(т) и образы владычѣства свѣтло
скрашаж(т), чѣка слабодшѣна², невѣж(д)ѧ въ дѣлѣ(х), не-

³ Completat după S, V.

96.¹ S: синклитѣ; V: синклит же.

97. ¹ S adaugă царѣ; V: Ѡеодоснево. ² S, V: -доушна.

- 186г дрѣза и хоудосрѣда и недо(с)нна скиптро(м), и съ ни(м) вепли
 похвалными | ш(т)ндошж възвративше сѧ къ славномуꙗ градуꙗ³.
 (В145) Црѣ же ѿртемїе, възвѣщено еѡ вы(с) емꙗ о не[в]ѣр'ствѣ,
 прѣславномꙗ еѡ цр(с)комꙗ градуꙗ рать приставлѣ(т) на съхра-
 ненїе и крѣпки корабе(м) началники, сам же съвѣщавъ, іакоже
 мнѣше, лоучьша, штиде оубо ш(т) Бизантіѧ. Въ Бѣнѣніѧ⁴
 же доше(д), въ Никенскы(х) стѣна(х) себе затвори [. . .]. Крѣ-
 менемъ же малѣмъ иже съ Ѳеодосїемъ волѧ своѧ не исплъ-
 нѣахъ, іако нырніи хранители съпротивлѣхъ сѧ⁵ крѣпцѣ, и
 понеже оунышъ ш(т) многого и въсегдашнѣго трѣда, оупошъ
 стражъ надеж(д)ными чашами и злато градопрѣемника нератна
 прїемше прѣкышъши выкаж(т) ш(т) съпротивныи(х), и ношѣа
 въматрѣадъ кра(т) іако свѣрїе въше(д)ше расплѣнишъ нмѣ-
 нїа въсѣкого добра дома, и живѣшъ въ ни(х) показашъ нишъ
 ш(т) богат'ства, ш(т) многозлатныи(х) оубоги, и нагы ш(т)
 доброодеж(д)ныи(х), дрѣжавъ же оукрѣпшъ Ѳеѡ(до)сїѧ, иже
 клаты страхо(м) плъныѧ посла къ ѿртемїѧ страсти въсѣкои
 непричѣстна то(г) съвлюсти, аще прѣвѣе остриже(т) власы главы
 своеѧ, нъ на[не]се⁶ емꙗ мжы даже | до изгнанїа.
 186в Ѳеодосїи .Ѣ. лѣтѣ.
 N117

M186в

[98.] ЦР(С)ТВО ЛѢВІА ИКОНОБОР'ЦІА¹

- Нъ и сѧи въ малѣ въкоуснѣ власти, слаѡ ц(с)рккѧ въ скорѣ оставлѣ(т). Нѡ шъ свѣронменитыи ш(т) Исаврїѧ Лѣвъ,
 иже и дшеѧ и имене(м) и раво(м) свѣровидныи [. . .].
 187г Ѻ(т) Исаврїѧ оубо пленницъ влѣчѣше² ро(до)началїю,
 (В146) свиньскы живѣшїи(х) и скеръныи нмѣжъ родителѧ, и борѣцими
 сѧ съ гладными гоувителными къзньми [. . .]. Іако(ж) оубо
 нѣкогда прохож(д)аше съ коупнеж³ [. . .], приключи сѧ емоу
 (В147) смѣсити сѧ съ кꙗщы жидовы, и при|опцие сѧ пѣтеви стрѣ-
 петныи(х) онѣ(х) и прѣпочинѣвъ съ ними оуспе ш(т) трѣда. И
 оубо зѣмѣонраденїи [н]⁴ бѣгоневистнїи жидове, въ себѣ рас-
 мотрнше⁵ и разсмѣше, прорекошъ семꙗ ш власти и вл(д)ч(с)т-
 вѣ, нан ш(т) зченїа, нан ш(т) злыѧ къзни, нан ш(т) швразъ

³ În S, această frază se află la sfârșitul capitolului precedent (în V ca în T).

⁴ S, V: БѢНІѧ. ⁵ S, V adaugă нмѣ. ⁶ Completat după S, V.

98. ¹ În S, titlul este mai jos, peste două fraze (în V ca în T). ² S, V: влѣчаше. ³ S: коупїеж, V: коупиѧ. ⁴ Completat după S, V. ⁵ V: la fel, S: разсмѣотрнше.

- мѣкын(х) вещь ра(з)смотрише. И прореченію своему прошахъ
вѣзмез(д)не, якоже же аще вѣспрос(т) емоу прѣемшоу власть.
- 187v Оуслы|ша же сѣд⁶ прѣдръзыи и обѣща сѣ и(м) оуслыша(к)
(B145) на пагоубѣж дѣи свои и грѣчѣстѣи часты⁷. Странами влада-
шїи(м) же и мѣстн и(м) властело(м) познаны быхъ и дрѣво-
сръдое свое по малоу ценихъ, патрікіе поставлены бысть и великын
чиноначальни(к), и конечнѣе црѣ [. . .].
- 186v Патрікинскын(м) обогаще(н)⁸ сын саномъ и воеводѣствѣхъ
(B145) и военачальствѣхъ въ чинѣ(х) вѣсточныхъ, невѣр'ство съвѣща
на Феодосіа, съпособника и помощника лжаквомоу съплетенію
обрѣть Иртаваз(а)а, мжжа ш(т) славных(х), емоу же и припраже
свож на бракъ дѣщере, егда вѣниде звѣра въ грѣчѣскаа ски-
птра, сѣж даж вѣзмез(д)не съпоспѣшникуоу дрѣжакѣ. Црѣ же
(B146) Феодосіе Левкѣ дрѣзость и звѣроумнаго ср(д)ца оубоак
сѣ, встакаѣеть | м(ч)тлю прѣстоаь и вѣнцеъ, волеж само-
хотнож сѣтлплъ безъ воржжіа и брани, и въ чрѣнл⁹ вблачи(т)
сѣ одеж(а)ж въ мѣсто багрѣныа [. . .].
- 187v Звѣдѣшж же злочѣстивїи жидове, прорекшен емоу само-
(B147) дрѣжѣство, и брѣзыми дотекше ногами ценишж сѣ млчнтелю
и вѣщанное просѣтъ исплѣнитн сѣ и(м). Обаче ни злато, ни
сребро просѣ(т), ни каменїе, ни ино что ш(т) смѣреных(х) и
мирскых¹⁰, нж низврѣженїе¹¹ ч(с)тных(х) иконных¹² написанїи,
нж раз(а)роушенїе образъ бж(с)твных(х) и достопоч(с)тных¹³,
съврѣшеное разоренїе бл҃гоч(с)твнхъ вѣры, стальпы еж низврѣ-
сажшее ш(т) основанїи. Обѣща же сѣ имъ лжаквыи злодѣа
злодѣемъ, ехиднинъ снѣ аспиднїемъ вноуча(т)о(м), и призакъ
сїеннослужителѣ, вѣше¹² прѣ(д)стателъ Гер'манъ тогда бл҃го-
чѣстїю, и прищпникъ его злыи(м) нраво(м)ъ тѣмъ, того же
не повнноуѣща сѣ зловѣроу его, нж па(ч) обличаѣща дрѣзно-
венїе и вѣство, ш(т) црѣккѣ изгна, ш, горе, пастырѣ влѣкъ, кер'-
веръ вѣсннхъ кроткаго стадоначальника. Ибїе же прїнемъ овца(м)
пагоуеныа влѣкы растрѣсаеть лютѣ стадо, и потрѣбаѣеть
188r шкразы дѣлы мѣре и X(с)вѣ(х) м(ч)нкъ, и ш(т)имаетъ | довороты
(B148) црѣккѣ(м) и красоты хр҃амо(м), и мракома темнѣишии(м) сего¹³
прикрываеть, и проливает(т) темень днѣ мрачнѣишїи. И еанкъ
оубеи на X(с)а и еговы м(ч)нкы дадъ изрыгнж горѣкъ и мразъ

⁶ In ms.: лд, corectat după S; V: снл. ⁷ In ms.: ѡ corectat din и; S: частн, V: земли; orig. τὴνης (parte, soartă — nota lui I. Bogdan). ⁸ S: la fel; V: обложенъ; orig. καταπλουτών (nota lui I. Bogdan). ⁹ S, V: чрѣнлж. ¹⁰ S: мирѣскых¹², V: земных¹²; orig. τῶν κοσμικωτέρων (v. 4228 — nota lui I. Bogdan). ¹¹ In ms.: нез-, corectat după S, V. ¹² S, V: вѣ же. ¹³ Orig.: τούτοις (nota lui I. Bogdan).

лютъиши, из негоже прозвѣе былѣе съмрътное, и еликымн нночъ-ское прохѣдѣшии(х) житіе зловами wskрѣви дрѣгы ивлѣ сѣ Бал'тасарь, книги и съписаніа имѣть члѣкъ древнѣихъ.

Из же избрава единѣо w(т) вѣсѣ(х) си(х)¹⁴, (га)врана чръ-нѣишаго w(т) чръности покажѣ. Близъ храма блж Прѣмждрости црѣвѣ красна съз(а)ана бѣ древнѣишии црѣми, ѿ(к)же врьтогра(а), аще кто рече(т), красенъ книгородныи(х) дрѣвѣ, пажит(т) свѣтло-насаж(а)ена многоразличныж прѣмждрости. Книгы еw вѣхъж въ нен испрѣва съкрѣвены до тріе(х) тѣмъ и трі тысьщѣ досѣ-жжщж. Селкын же врьтогра(а) и толнкаа пажитъ вж(ст)вномъ¹⁵ мжжѣ оувѣрен' вѣ, прѣмжашѣ прѣмждростиж и вѣщѣше вѣсѣ(х) зарѣми разоумѣ сѣж [...]. Съ сим же вѣхъж дроуѣи и съжителствоваж мжжѣе, ѿкоже кон по(а) храбрыи(м) вое-ководж, свѣзды тѣчноскѣтлыи и ноши wzареніа. Исплѣнѣахъ же число жжконоснаго кржга, си рѣ(ч) .д̄. вѣхъж. | Бесѣѣнии же вѣхъж казателѣе желажшии(м) слово, w(т)кряваахъ во покровѣ темнословіа, си рѣ(ч) сказаахъж съкрѣвѣнаа кни-га мѣ, елика елинъскыа блждрости и гнѣлости, и елика въ нашеи сѣннолѣпнѣишии. Тѣн же въ (в)сѣ(х) сѣаше ѿкы снѣце. Толноко же бѣ прѣквѣсхѣдѣше добродѣтѣль нхъ, ѿко ни самѣи црѣе можахъж что съдѣати или сътворити новолѣпно и кромѣ обы-чаа, аще не припшахъж сѣ съвѣтоу они и разоумѣ. Снѣцеы (В148) оувѣ, | сжщж ч(с)тнообразныи и ч(с)тножителныи и пролитѣи накод-иѣемы многоразличныи(х) даршѣвѣ, вѣмѣтръ сѣтѣи свон(х) овѣл-ти црѣ жждааше и имѣти и тѣхъ причѣстники бѣствоу зло-бжнѣомъ. Да ѿко(ж) подви(г) кѣзни вѣсѣкыа w(т)рази сѣ, ни еw страшнѣ ни прѣтѣ възможе си(х) свѣщати, нж и златѣо пріе(м) пособника злотратна, позна сѣ гонѣи wрѣи или хѣтатаж свѣз(а)ы, конечнѣе w[т]чаае¹⁶ сѣ.

Нж оувѣ како изрекж? Съвѣтъ съвѣщавѣ(т) лжкѣвъ и безмѣсте(н) и непо(а)вѣнь, иже ни скиѣъ дикѣи, ни поганинѣ съвѣщад' би. Дрѣвѣнжж съвѣра(ет) град[ма]дѣ¹⁷ окр(с)тъ храма, сжчѣе соухѣ, добрѣ горашѣе, борова, оусоушено, и огня вѣжеже великѣ, и съжеже вѣсѣ(х) мжжж, w, горе, сѣенныи и съ нимии книгы. Ѡ ле, w ле, доброненавистнаа дѣше, оувѣ, разоумѣ свѣро-видныи. Ѡ(т) ноктѣи лютыи вѣсѣчѣскы позна сѣ лѣвѣ. Бѣхъж оувѣ тамѣо краснѣишаа вѣсѣ(х) наказанѣи, и свѣтокъ единѣ чю-дѣнь w(т) чрѣва зѣмѣека, писаніа Омнрскаа имѣж написана въ свѣѣ, Инадѣ глагола и Одисѣж [...].

¹⁴ Versul 4225 a rămas netradus (nota lui I. Bogdan). ¹⁵ S. V: **ВОЖДЕСТ-**внѣу. ¹⁶ Completat după S.V. ¹⁷ La fel.

186v При¹⁸ се (м) цр̃н Дѣвѣ кѣмане нападош ж
(B150) на Цр̃нигра (д) и на вѣскѣ земла¹⁹, и же и по-
тонжш ж бѣ мори, и збенин грѣкы, а прочла²⁰
блѣгаре съскѣ (кошж) вѣсѣ [...].

N517 Дѣвѣ Кононь Иконоборецъ .кѣ. лѣтъ [...].

Исхъ съспаждоу лѣвоу въ нѣдро(х) гробныи(х) пар'досъ
искочи болшими гнѣбѣнѣиши, и съкрышоу сѣ въ землѣ кореню
зломоу вѣщѣшмии горкоплоденъ стѣбѣлъ просѣе.

M189r [99]. ЦР(С)ТВО КОСТАНТИНА ГНОСИМЕННАГО
(B149)

Исхъ мръскыи онъ Копрони(м), си рѣ(ч) гноениме-
(B150) нитыи Квстан'динъ¹, изъ аспиды ехидна, прилежно аще
кто речеть, и ш(т) скор'пѣа зѣмѣи, другыи Бал'таса(р) бес-
тоудныи².

Прѣмѣтъ власть ненавистныи крѣвоп(т)ица вѣкъ, ш, вѣскѣ-
вѣдѣще сѣнце, и цр̃лѣ и законъ. Чѣкъ чародѣнца, отроуника [...].

189v Съи ра(в) чрѣвныи и неоудръжанію что оубо не оумысли
ш(т) оскрѣвити могъщѣи(х) что ли же иными извобрѣтено
бывшее вѣзрастити не начинаше? Невѣстѣ златооукрашенѣж и
омлаж(д)аемиѣж, аже обрѣчи Хс̃ ч(с)тны(и)³ женихъ, напрасно
вѣсхытныи ш(т) самыихъ, ш, горе, чрѣтогъ, вдовницѣ прѣстарѣ
показа и сѣтоушѣж. Дозж плѣнѣж гроз(д)ѣ доброзрѣнныи(х)
козе(л) нѣкждоу из лѣга вѣскочивѣ длѣгозѣбѣ ис корене ш(т)-
рѣза, разен во добротѣж, и раскопа ш(т) цр̃квѣ шенныи вѣбразы,
написа же въ тѣ(х) мѣсто шаровы и пенѣіам⁴ драгыи локковы
и коннаа тицанѣа. Не тѣкмо же сѣа дрѣвнѣшж сѣ трѣкѣжтынмѣ
шнѣ(м), и ж и иночѣствѣжщѣи(х) шкы пѣсь истѣсаж іако агныцѣ
(B151) чрѣнѣчѣстѣи, монастыре раскопаваахъ сѣ іако раз[воничѣскаа
скровица. Исплѣнѣахъ же сѣ темница сѣзаныи, и ш(т) вѣ-
сждоу проганѣахъ(с) чрѣнци іако мръзость [...].

¹⁸ Fraza care urmează, adăugată de traducătorul bulgar, se află în ms. la f. 186v, jos (cu litere roșii), în timp ce în S, V se află la sfârșitul capitolului (mai exact, în ultima frază). ¹⁹ S, V: вѣсѣ земла. ²⁰ S: прочлаж, V: прочла.

99. ¹ S: Квнстандинъ, V: гноениметнаго Квнстандина. ² V: la fel, S: безтоудныи. ³ S, V: чистыи; orig. καθαρὸς (purus — v. 4331). ⁴ Мохѣ n-a înțeles acest cuvint (пенѣіа, гр. ψηφίς, piatră de mozaic), detașind prima silabă пен, pe care a tradus-o „cîni“ (пѣсь „cîine“: de scriia cîni și cai).

Sim 137v

Сън бо вѣче цр(с)тво и заведекріе прѣкель, w(т) Бѣ вѣшьше w(т)стѣпи и мѣре его вѣж и вѣск(х) стѣ(х) [...]. Пріем же самъ ржкож съск(а) пѣнь злата и показавъ его вѣск(м), рече: „Чьсомъ до(с)ино е(с) се?“ Онѣм же рекшымъ: „Многоу“, изсылавъ злато, пакы вѣпроси: „Чьсомъ до(с)ино е(с)?“ Они же рѣшж емъ: „Ничьсоже“. Онъ же рече: „Снице е(с)“. Не хотѣаше бо вкандным вѣж нарицати ж, дондеже бо, рече, имѣше Хѣ вѣ севѣ, почтена бѣ, а w(т)нелиже того породи, ничи(м) же прочіи(х) жень w(т)стоитъ. Ёле хълы его; пощжди на(с), Гї, и избеви таковаго безчлѣства [...].

M190r

(B151)

Что же и кое приключившее сѧ, сло(в) съпнше(т) [...].|

190v

(B152)

Сън же гнѣсноименитын, гнои родъ, бы(с) длъгоживотень [...].| Сън прѣсквернымъ изве(а) w(т) житіа Стефана сѣенад(г), иночѣствоужіиимъ вѣнець [...]. Кости же добропобѣдныж м(ч)ницъ Фиміж съ говаж(а)ми костми и песіими сквернымъ смѣсивъ пламеню огньномуу прѣдасть [...].

N517

Константинъ Гноименитын .лѣ. лѣтъ.

M190v

(B152)

[100.] ЦР(С)ТВО ЛѢА, СѢИ КОНСТАНТИ[НО]БѢА

И понеже изверже нѣког(а) дѣшж оубіист(ъ)внжж, Лѣвъ, снѣ² мрскаго, прѣемле[тъ]³ скиптра.

N517

Лѣвъ, сынъ его, лѣтъ .лѣ.

M190v

(B152)

[101.] ЦР(С)ТВО КОНСТАНТИНА, СѢИ ЛѢБОБѢ,
И МѢРѢ ЕГО

Нж и Лѣвъ вѣскорѣ w(т) землѧ прѣиде, Принж съпржжницъ свож и снѧ си рож(а)енаго из неж Константина црѧ вставѧвъ законны.

N517

Седмы свѣтын и вѣселенскын съборъ бысть въ Никен второе въ лѣто .х.сѣчѣ. въ царство Константина и Ирины матерѧ его [...]. рѣз. свѣтыхъ отъць вѣ оукрашень [...].

100. ¹ Completat după S, V. ² În ms.: снѣ, corectat după S, V. ³ Completat după S, V.

- М190v Сѣа сео събравша мжжж вѣоносныхъ трѣнїе ис корене нконо-
 (В152) бор'ства нстрѣгошж, прѣ(д)ложнше вѣгочѣстнва ср(д)ца, и вѣ
 191r бразна(х)¹ олдѣвшїн(х)² сѣма | вѣврѣгошж православіа³ [...].
- И понеже снѣ еж црѣ оуже растѣше и юноша бѣ доброрае-
 тень, на вѣсїцѣ сѣ ема, нею отрокъ млада встал' бѣ в(т)
 (В153) родителѣ' своего, примѣсншем сѣ емоу лжкавн(м) лѣстце(м)ъ
 и снѣдѣашнма ср(д)це его блзньмн⁴, шкоже дрѣвеса сладкаа
 чрѣкїе дрѣвостнѣднїи, и прѣвѣзм(т) сѣ и разгрѣдѣ на црѣж,
 сѣ(м) тѣкмо правити нмѣнїа вѣзнепщевакѣ в(т) цр(с)кннѣхъ
 изгннж творитѣ мѣре свож и сѣ неж вѣсего мнра мнрѣ и отро-
 кохранителѣ. ѿ(т) толи же съврати сѣ на неподобнаа дѣанїа,
 и остриже оубо сѣжителннцѣ свож цѣломлждржж, дрѣгжж же
 на сѣмѣшенїе женж вѣ постелѣ свож вѣведе, неш каплѣ вѣсе-
 гдашнѣа камень жестокин пребывае⁵, и вѣсѣннцѣ⁶ дрѣвеное
 лнствїе погоубѣжж(т), и лѣщенїа поадажтѣ чѣкы хоудосрѣды.
 Нж вѣспренж до кѣсна нѣкогда в(т) конечнааго самолювїа,
 разоумѣ же шко обѣм(т) бы(с) по срѣдѣ злѣ послѣднїнѣхъ, и
 пакы црѣж оумлїи мѣре свож еже крѣмннн доброкрѣмннн цр(с)т-
 191v вїа кораблѣ. Прѣкклони же сѣ словесы снѣовнннн црѣа Нрїна, | и
 пакы бѣше сѣ снѣомъ, и сѣ нн(м) строаше цр(с)тѣо и нмѣнїа
 и грѣчѣсквжж чѣсть⁷.
- Sim 150v Цар же нзыде на блѣгары и, сн(х) поплѣнннѣ и повѣдннѣ,
 вѣзврати сѣ. Такожде же и вѣ Тарсѣ сѣ вшн мнннннн нде
 на араклѣны и, мнннннн поплѣнннѣ, вѣзврати сѣ [...]. И вѣсн
 151r оубо послоушашѣ, армене же едннн раскрамошншѣ сѣ [...]. | Ар-
 мены же нзѣаватѣв и вранїж повѣждѣ болѣры и(х) повѣлѣжн
 [...].
- 151v Кардам же, кнѣзѣ блѣгарскнн, пнса кѣ царевн: „Нан мн
 даж(д)ѣ данѣ нли прїнтн нмамѣ даже до Златын(х) врат(т)“.
 Цар же, вѣложннѣ шнклы вѣ оуброушѣ, посла емоу, рекѣ: „Шкова
 ти подобае(т) данѣ, посла(х) ти; стар же еси и не хошж, да
 троудншн сѣ до зде, нж азѣ ндж кѣ тебѣ“. И, людн събравѣ
 и нзше(д), царѣ в(т)гна его вѣ своа емоу [...].
- 146v Бѣ то же врѣмѣ оу Длѣгыж стѣны чѣкѣ нѣкто, копѣж,
 обрѣте ковчегѣ камѣнѣ и, сего в(т)врѣз', вндѣ мжжа велнка,
 лежжшѣа мрѣтѣва; словеса же на(д) нн(м) нзсѣчена и пншжшѣа
 снцѣ: „Хсѣ хоше(т) роднтн сѣ нз Марїж дѣвы и вѣроуж вѣ нь,
 прн Квстандннѣ же и Нрннѣ царема пакы, в, снцѣ, оузрншн
 мѣ“ [...].

101. ¹ S, V: бразнахъ. ² S, V: оладѣвшнхъ. ³ In ms.: -слова, correctat după S,V. ⁴ V: la fel, S: блзньмнн. ⁵ S, V: пребывае^т. ⁶ S, V: вѣсѣннцѣ. ⁷ S, V: чѣсть.

M191v (B153) Бѣше во и сѣло властолюбивка и еже вла(д)ти жжж(д)жци [...]. Сице и тогда съвѣтин(к) и навѣтникъ Иринѣ црѣи бывъ, и привлѣкъ ср(д)це еж еднновлатным(м) желаніемъ и едннодръжаніем(м), сътвори ѿ на юношж сего црѣ съвѣтъ съвѣщати лжкавъ, w, горе, и безчлѣченъ [...].

192г (B154) И что еш не съдѣашж чрътогохранителіе скопци скверннодшнн, въсѣ(х) злыи(х) дѣлателіе? Съшнелеть навѣтъ, w, горе, на възлюбленаго, и нравы прѣ(д)ложн. Что же по снх? Спѣше оубо црѣ, нж съномъ тѣмодавце(м), съномъ по не[м]-же⁸ не хотѣше добротж слнчнжж видѣти. Они же въскочишж іакы гаврани оконзметнн, и учню его лютѣ свѣ(т) помрачаш(т) [...]. Сице сіе съдѣаши прѣдръзове она облада и самодръжъствова, се бо и желаше, и едина прѣподаса сѧ самодръжъство(м).

193г (B155) Тогда и красномуу и старомуу Римому словоу и памати достоинна вещь⁹ нѣкаа приключи сѧ. Бѣше сцѣннодѣнствоуж въ немъ сцннымъ жрѣтвы другын(х) прѣвыи архіереи гра(д)-скын(х) Лео, папа же нарицает сѧ грѣчъскы(м) зыко(м). Селому лютѣ позавндѣвше мжжнн нѣцнн w(т) Рима, съродннцн йн'дріана прѣж(д)е мала бышаго папж, и крамоулнжж боурѣ¹⁰ възмлтнвшн ташкжж, w(т) прѣстола и града прогона(т) вѣжжца. Он же назнамена(в) писаніемъ сіа црѣи и помощи оулшчннн w(т) неж помлнв' сѧ посла. Да іакоже разоумѣ сѧ въсѣ въ соуе начинаж и творѧ и писати еже гл'ать | начинаж на водѣ, и w(т) въсждѣ w(т)чаав сѧ прнбѣже къ Кар'лѣ, вѣ же¹¹ фржжъскомому племени князѣ¹² Кароуль онъ, рнгы же ском князѧ фржжн нарицаш(т), и просн w(т) него ржкы іако велнкомошны, іако да поможе(т) емоу на шндѣшжж его. Прнлт же сего Кароуль [...] и подасть емоу пособнжж и велнкомошнж длань, и пакы поставн его въ градѣ и на прѣстолаѣ. С(т) сего възмез(д)не даж Кар'лоу Лео, поставлѣ(т) его вл(д)кж старомѣ Рнмѣ, и вѣнець възложн емоу грѣчъскын(м) законо(м) [...].

Сице оубо прѣвыи съзвъ градо(м) раз(д)ра сѧ, сице меж(д)оу мѣре и дѣщере въннде мечь, раз(д)ѣлѣжци и сѣкжци съ іаростіж оржжннж юноткж¹³ доброзрачнжж, новын Рн(м), w(т) враскаваго и ветхаго и прѣстарааго Рима [...].

(B156) Црѣ же Ирннн мно[го]¹⁴ желажци ненавнсть трѣварварнжж онлпотрѣбннн и мръзость мже сътвори на снѣ w(т)мытн

⁸ Completat după S, V. ⁹ În ms., repetat și după нѣкаа. ¹⁰ S, V: боурѣ., ¹¹ În ms.: жж, corectat după S, V. ¹² S: княз, V: князѣ. ¹³ În ms.: юноткжж, corectat după S, V. ¹⁴ Completat după S, V.

193v налѣниш(м) вѣсѣ скроуища истѣщи градоу, и воура длѣжниж
прѣложи въ тишинѣ, веснѣ златѣ проліавши великын(х) даровъ.
Нѣ оубо видѣти танаа и разоумѣважи вѣсѣ, вѣсвидѣщее око
и ср(а)ца сѣдѣщее вѣна(т) и видѣи и оузрѣи и вѣзречева и
вѣз'завидѣи, и въ малѣ сласты¹⁵ властнынѣ вѣскоушнѣжж пелынож
и горкож почръпе чашеж, и дрож(д)немь гнѣва зако-
нопрѣстѣповавшж.

№517 Константинъ съ православнож матерѣж Иринож лѣтъ .ѣі. [. . .].

М193v

[102.] ЦР(С)ТВО НИКИФОРѦ ГѢНИКѦ

Бѣставшоу бо на нѣ нѣкомоу² ш(т) синклита, ш(т) наро-
читын(х) и словѣщн(х), емоу же нѣма Никифоръ³, изгнана бы(с)
ш(т) властнаго добродѣвнаго са(да), и въ мѣсто пишж обн-
рае(т) оуразвѣжшжж ср(а)це волѣзни, болѣзни оубо не рож(д)ѣ-
ст(ѣ)внжж, нѣ напастнаа жжла, горестъ же нешвае(т) скръв-
нжжж яко нищаа вдовица. Сицеваа стрѣпетное сѣдѣвае(т) житїа,
сице вѣз(д)аетъ [Когъ]⁴ швиджщнмь.

Дрѣжавѣ оубо коло ш(т) дроугын(х) на дроугыа прѣтрѣ-
коликъ сѣ прѣвратнѣ по пѣти(х) неравнын(х), достизаетъ нѣког(а)а
горѣ вѣзврѣтѣвшн сѣ и Никифора, чѣка оубѣнжж, злонравна,
зловычна, раба златоу, злалюбца⁵, люта, хоудословца, тѣчна
Мндоу нѣког(а)а обладавшом⁸ Фригї(е)а, иже власти гра(д)-
скыа продааше, не на славж почѣсти вѣдаваж, нѣ на богатство.
194r (В157) Имѣше оубо злато на оушна(х), а вола на жьщѣ⁶, злато на
трапезѣ его, злато въ сѣ(нѣ) продааше, И оубо дроугын(м)
сѣтень и оуны(а) мнѣше сѣ, аще ли же злата кто прннесѣше
знаменїе въ нѣдро(х), тогда оубо тогда ве(с)ло око показовааше
и сѣтованїа мѣгла не бѣ на лицо(х) [. . .]. Сѣи наложн ташкын
византіано(м) токаръ, не лек'кын, ни доброповѣстень, ни оудобень
понести, обновленїа ради стѣнѣ обет'шавшн(х), еже глѣ(т) ди-
керато сего вѣра властеле [. . .]. Лиши и вола ш(т) длѣгова и(х),
сн рѣ(ч) ш(т) 8 р о к а и (х).

Ш(т) сего бы(с) роуанїе⁷ злогласно и крамола гоубнтелнаа,
и сѣтѣкше сѣ въ коупѣ съ вепле(м) непо(д)вннмь црѣ Бар'да-

¹⁵ S: сласти, V: (din greşeală) власти.

102. ¹ În S, V titlul se află după alineatul ce urmează aici, în T. ² V: la fel, S: нѣкоемоу. ³ S, V: Никифоръ. ⁴ Completat după S, V. ⁵ S, V: злато-любца; orig. χρυσοφάνη (v. 4552); Моха: iubitriu de aur. ⁶ V: la fel, S: ѡ-
⁷ V: роуанне, S: роуанїе.

- нѣа тогда коже(д)ствоужаго быти молѣхъ, приносяще и нжж-
 (д)ж. Он же не вѣды стрѣмленіе окаяныа части, и скоро-
 194v съвратижъ | еж вола съсмиѣк сѧ, члѣкоу бнѣо нѣкоемоу при-
 ходи(т) и бѣгоносѣ и дѣховными свѣтлостми бѣатно шзарѣмоу,
 и шелѣеть съкръвенна и вѣсѣ казѡуеть, и крамољ и мате(ж)
 и лю(д)скжж нжж(д)ж. Оуслыша же сѣдын и оумомь и власы,
 кикносъ дѣховныи, вѣспѣважн еж(с)твна — птиц(н) е(с) и м а
 кикносъ⁸ — w(т)ви же его и наказа ничѣсоже новотворити,
 „да не очныи(х) — рече — сѣнищ лишиши сѧ, и вѣсѣ погоуешии и
 (В158) затрыши“ [. . .]. „Бидиши ли твож⁹ посовники оны трѣ мжжж¹⁰?
 Им же сж(т) имена Лео, Оома и Миханъ. ѿ(т) си(х) мжжн
 Лео прѣвыи власть прѣиме(т), а по не(м) къ Миханлоу дрѣжава
 прѣиде(т), Оома же третн продрѣзне(т) оубо оусрѣднѣ и
 цр(с)твѣа нмѧ къ себѣ привлѣче(т), нж шелче не на конецъ
 извести вола свож вѣзможетъ, очныи(м) зарѣ(м) оугашеніе
 прѣиме(т)“ [. . .].
- 193v С ѡн Никиф о (р) црѣ нзыде на блѣгар' -
 скжж¹¹ земѧ при Крѣма княси, и за прѣва¹²
 побѣди его и расхыти имѣніе носимое и (м)
 194r тогда. | По то (м) же събрав сѧ Крѣ(м) съ
 сконми вставшнми w(т) разбоѧ, нападашж¹³
 нощїж на црѣ, и не тѣкмо разбн грѣкы, нж
 и самомѣ црѣви главж w(т) рѣза и окова¹⁴
 врѣ(х) еж сребро(м) и вѣлнваж вино къ нѧ¹⁵,
 дааше блѣгаршмь птн.
- N518 По Константинѣ же и Принѣ Никифоръ царствова .н. лѣтъ
 и мѣсѧць .ѿ. [. . .].
- M194v Хоудословесныи же црѣ Никиф о (р) съ блѣгары | влн(з) Истра
 195r живѣщнми бра(н) крѣпкж съставлѣ, сѣнѣдѣ¹⁶ оржжію¹⁷ бы(с)
 и брашно мечю, Ставракію снѡу своємѣ вставлѣ скиптра. Нж
 и Ставракіе вѣскорѣ сконча сѧ, на тонж(д)е копїемь прободенъ
 бывѣ брани и w(т)падѣ w(т) крѣви ранн[ы]ж¹⁸.

⁸ În S, V, glosă marginală. ⁹ V: la fel, S: тѡд. ¹⁰ V: la fel, S: мжжж.
¹¹ S: блѣгарѣскжж, V: блѣгарскж. ¹² În S, V urmează: ѿв. ¹³ S, V:
 нападе. ¹⁴ V: la fel, S: оковаѣ. ¹⁵ În ms.: сѧ, corectat după S, V. ¹⁶ V:
 la fel, S: сѣнѣдѣ. ¹⁷ În ms.: оу-, corectat după S, V. ¹⁸ Completat după
 S; V: бран'ныа; orig. ξζαισο, τραυματίας (lipsit de singe, rănit, v. 4615 —
 nota lui I. Bogdan); în S această frază se află după titlul capitolului următor
 (în V, ca în T).

(B159) **М**иханл8 же засмна сѧ Рагалевоу дръжава, Никифо|ровъ дъщере мжж8 Прокопѧ. Бидѣ же тогда Бизантіа днь ско-
водень [...]. Бидѣ тогда¹ Кизантіж² днь сководе(н) и свѣт-
лости блгын(х) и даровъ лоучл. Бѣше бо добрыми Мнхан(л)
въсѣми сѧлж, и сководень мж(ж) и ти(х) и кротокъ³, не в кровен
веселѧ сѧ, ни ра(д)ѹж сѧ о оубѣнство(х), нж шграда бѣонаса-
ж(д)енна, нж пажн(т) блг(д)тна, порода напаема⁴ водами
бѣготочными [...].

Съ си(м) црѣ(м) пакы Кр8(м) кнлсѧ⁵ бра(н)
сѧ ставн по(д) Одрне(м) и разви его, шко
и самом8 црѣви едѧ штеши, въ се же цр(с)-
кое имѣнїе блѣгаре възашж и грѣчьское⁶.

195v **Л**ьв' бш злоннитын⁷ наскочи на власть, млсощаца лютын
х(с)вѣхъ швецъ. И оубш црѣ | Мнханлъ дръзость м(ч)тлехж
и стрѣмлениѣ оубѣдѣвъ и ш(т)стѣплениѣ, сама колеж оустѣпа-
еть ш(т) многозакншнаго прѣстола, исплѣнѣж и въ се(м)
Х(с)вы законы бж(с)твныл и гонителю швалъ сѧ тѣчень дроу-
гы(н) кастора [...].

№518 **М**нханлъ Благочыстивѣн лѣтѣ .ѣ.

М195v [104.] ЦР(С)ТЕО ЛЬВЯ ЯРМѢНИНА ИКОНОБОРЦЯ
(B160)

196r **С**ице и Мнханлъ оставлѣ(т) вѣнецъ колеж свѣрообразном8
Львоу злоннитом8, нже бѣ ш(т)раслъ злора[с]тна¹ ш(т) прѣ-
дѣ(л) армен'скын(х). И пакы шжнже лютын корень прѣвадго
трѣнїа, пакы изнесе ш(т)расли шстрѣншж² прѣвын(х) и златын
пло(д) запрѣти подавити, и пакы зѣмїека опашъ | подвиже сѧ.
Мръзость глѧ иконобор'ства шко зѣмїн великы поплѣзѣ стра-
шенъ шѧжщъ, и посвиста поглѣтити пакы црѣвъ шко птен'ца
гнѣз(д)ныл птици малоперѣи. Сѣтын(х) бо и Х(с)ви³ иконы отры-

103. ¹ In ms.: того, correctat după S, V. ² S, V corect: Бизантіа.
³ S: кроткъ, V: кротокъ. ⁴ S, V: напаема. ⁵ S: -ъ, V: кнлсѧ. ⁶ In V:
и грѣчьское se află după имѣнїе; acest adaos al traducătorului bulgar se află
în josul filei 195r (l-am introdus aici potrivit traducerii lui Мох). ⁷ In ms.:
злоннитын. modificat în злоннитын; correctat după S, V.

104. ¹ Completat după S; V: -ад. ² S, V: острѣншжж. ³ S, V: -ы.

ваахж сѧ, вѧро(м) помазоваахж⁴ сѧ, огне(м) съжнсаахж сѧ, изыскаахж сѧ вѧрѧтпн и жнлнща црѧвна⁵ и храмн дшѧ жнвжшн(х) аггл(с)кы, и вѧсь проганѧше сѧ поклонннкѧ ч(с)тнмн(х) нконѧ. Рьдааше же тогда н сѧшнъ бѧа дѧшн, и слѧзж каплашн плачнлж носѧше⁶ рнзлж [...].

(B161) Сѧн ро(д) Мнхнлово тѧцѧ⁷ сѧ затрѧтн плодотворнм оуды сѧа его нзрѧза Ннкнтѧ, да не како дѧтѧ родн(т) нѧкогда н семоу протнвнт сѧ. Н оубо сѧн | Мнхнлово скоплень бмѧ послѧдн архїерен новомоу Рнмоу вѧ(с), наре(ч)нъ вѧвѧ Нгнатїе вѧ прѧложени жнтїа.

196v Сѧн свѧрѧ лютын рыкажшн Лѧвъ вѧспомѧноуж вѧ свѧѧ сѧе(н)наа проре(ч)нїа днвнаго шного старца, златопѧраго кнкноса, и вож сѧ Мнхнла, нже вѧ w(т) Яморїа, да не кѧ немоу коло вѧс(т)ное прѧпадетѧ, свѧзана затвори его вѧ (тѧ)мннцн тврѧдѧ, и разсѧматрѧше вѧ свѧѧ како погоубнтн его. | Нж немощень вѧскѧкѧ члѧкѧ кѧ бжїнмѧ длане(м), нж маломощнаа⁸ крѧпость земноро(д)ннн(х), Бѧ же велнкомощень н велнкомышчань, н кто оубѧ прѧвдѧлѧетѧ силѧ его? Мнхнла' же надѧл⁹ сѧ проре(ч)ннмѧ дѧбрѧзвчннн(м) старцѧмѧ н пророко(м), w(т)-кры [н]¹⁰ явн н шбнжн сѧкрѧвеное кѧ храннтелю домомѧ цр(с)-кын(м)ѧ, папїа же нарнцѧет сѧ тѧ по грѧчѧскомѧ азвкѧ, н сѧ нн(м) н тѧмѧ дѧло сѧставлѧетѧ н чашж навѧтнлж растраѧет дрѧжжшомоу¹¹. Н оубо вѧводѧ(т) ношїж сѧ пожшнмн цнтннкы н копїннкы¹² мѧжж¹³ н шрѧжжнносцѧ, нже напѧ(д)ше на свѧ(рѧ) лютаго скончаважшѧ слоужѧж оутрѧннчннн(х) пѧснен, мечн сѧскѧкошж его н заклашж шко агнѧца.

Z, XV, 21 Perhibetur etiam in regia bibliotheca fuisse liber, quo
(t. 134, oracula de imperatoribus continerentur, formaeque et homi-
col. 1378) num et ferarum expressae, atque inter caeteras leo etiam
fera illic pictus, littera χ tergo ejus insculpta: pone bestiam
vir stabat, qui leonem per medium χ confodiebat. Et haec
liber continebat, quae Sibyllina oracula putabantur. Ejus
picturae obscurum involucrum quaestor illius temporis
applicasse fertur, et dixisse imperatorem die Nativitatis Christi
occisum iri: nam feram significare Leonem, litteram χ diem
illum inuere et quia per medium χ hasta in leonem infingeretur,
imperatorum eo die occisum iri.

N518 Лѧвъ армѧнннъ .ѧ. лѧтѧ н .ѧ. мѧсѧца.

⁴ S, V: помазоваахж. ⁵ S, V: -да. ⁶ In ms.: носѧше, modificat in нослшн; S: носѧше; V: нослшн; orig. εφορει (nota lui I. Bogdan). ⁷ S, V тѧцѧж. ⁸ S, V: -мощна. ⁹ S, V: надѧл. ¹⁰ Completat dupѧ S, V. ¹¹ S, V дрѧжжшомоу. ¹² S, V: копїннкы. ¹³ S, V: мѧжж.

Міхана же бывае(т) вл(а)ка въ мѣсто свѣзнѣ² и свободень,
не темнища црѣ и самодръжець³ [...]. Ненавидѣше оубо и
(В 162) МІХАНЛЪ СТЬМЪ ИКОНЫ⁴, ИЖ НЕ НАВИДИШЕ | ПОКЛАНѢЩИИ(Х) СМ
ИМЪ, НИЖЕ ПАТЬІ И(Х) РАНАМИ ОБАРѢАШЕ.

Въ немалыи(х) же оубо погрѣшнѣхъ браніи(х)⁵ агарѣно(м)
и҃гра и поношеніе яви сѧ, иже грѣчѣскы(а) пѣкы разбивающе
197r и паѣнены в(т)водаще си(х) чиновачалники, страшнива
и макоерѣда нарицаахъ дрѣжжшаго, в(т) сего имѣше | Ми-
ханлъ болѣзни срѣдечныа и бѣды душегоубныа и скръбныа
горести [...]. Многыи(м) же злымы нападащима на нь и
образо(м) многомѣтнааго морѣ оустрашащии(м) его, лютеишаа
дѣхнѣ великомѣтнаа боурѣ, и того[во]⁶ сътресе ср(а)це яки
ладїа⁷.

Ишо Ѡма, е҃гоже прѣж(д)е слово въспомѣнѧ, чѣкъ мно-
гокѣзне(н) и огнѣнь дрѣвостїа⁸, кон(н)стѣнѣж⁹ събра(в)
крѣпость в(т) вѣсѣдоу, орѣжники крѣви¹⁰ радѣ, терѣды и
храбросерѣды, оубѣица, силны, бл҃годръзновенны, дрѣвостны,
наскочи на МІХАНЛА СЪ ВЕЛИКИИ(М) СТРѢМЛЕНІЕМЪ [...]. Иж
аще Бѣ въсесилныи мрѣтѣвныи(м) съпротивит сѧ, то съставо[у]¹¹
пажнинноу тѣчень¹² весь съвѣ(т) и дѣло.

Бж(с)твное оубо Ѡма съпособствоюще емоу не нмы,
на пѣсцѣ наветныа стлѣпы снж(д)аше и на нетерѣдѣ(м)
197v въдрѣждаше своа | основанїа [...].
196v [...] И ж нзыше(д)¹³ влѣгар'скын¹⁴ кнѧ(с)
(В 163) МЪРТАГЪ, РАЗБИЕ(Г) И ПОБѢДІ, ЗАНЕ ВЕ(А)КЖ¹⁵
ЛЮБОВЬ ИМѣШЕ СЪ МІХАНЛО(М)¹⁶.

197v Конечнѣ оухвашень бывѣ лишаает сѧ очню, и с҃гасошж емоу
(В 163) ДОБРОСВѢТЛИИ СВѢТНАИЦИ УЧИИ, И ПО СЕ(М) МЕЧН ЛЮТѢ СЪСѢЧЕНЬ
БЫСТЬ.

Н 518 МІХАНЛЪ ИМОРЕН ЛѢТЬ .ИІ. И МѢСАЦЪ .Ѡ.

105. ¹ S. царь, V: црѣ (următoarele două cuvinte sint inversate). ² S, V: СВЪЗНѢ. ³ În S această propoziție se află înaintea titlului (în V ca în T). ⁴ În ms.: ИКОНЫ, corectat după S, V. ⁵ În ms., corectat din БРАНИ(Х). ⁶ Completat după S, V. ⁷ S, V: ЛАДІА. ⁸ S, V: -ІЖ. ⁹ În ms.: (н) adăugat ulterior. ¹⁰ În ms. и a fost modificat în ѡ. ¹¹ Completat după S, V. ¹² În ms. urmează (inutil) и. ¹³ S: ИЗЪШЕД, V: ИЗШЕД. ¹⁴ S: ВЛ҃ГАР'СКЫИ, V: ВЛ҃Г(А)РСКЫИ. ¹⁵ S, V: ВЕЛИКЖ. ¹⁶ Scris cu roșu, vertical, pe marginea filei 196v.

Sim 161v МѢН ЖЕ ЕГО ΘѢросина, пославши [въ]¹ въса страны, при-
ВЕДЕ шТРОКОВИЦА прѢКрасны, еже оУНЕВѢСТИТИ СІА СВОЕГО; ВЪЗ-
ВЕ(Д)ШИ ЖЕ Н(Х) НА ПОЛАТЖ ВЪ ТРИКЛИИЪ ЗОВОУЩИ МАРГАРИТЪ,
ДА(С) ΘЕОФИЛЪ ЗЛАТЖ ПАВЛАКЖ, РЕКШИ, ІАКО „ІАЖЕ АЩЕ ОУГОДѢТЬ
ТИ, ВЪДАЖ(Д)Ъ ЕИ СЕ“. БѢ ЖЕ НѢКАА Ш(Т) БЛГОРШ(Д)НЫ(Х) ВЪ
НИ(Х) ОТРОКОВИЦА, ИМЕНЕМЪ КАСІА, прѢКрасна ВЕЛИИ; АЖЕ ВИДѢВЪ
ΘЕОФИЛЪ И ВЪЖДЕЛѢВЪ ДОБРОТЫ ЕЖ, РЕЧЕ: „ОУБО ЖЕНОЖ ИСТЕКОШЖ
ЗЛАА“. Она же съ сРАМОМЪ НѢКАКО Ш(Т)РЕЧЕ ЕМЪ: „НЖ И ЖЕНОЖ |
162r ИСТѢКАЖТЬ ЛОУЧШАА“.

Он же, словомъ ср(д)це си оуизвиевъ, тж оубо встави, а
ΘЕОДОРѢ АВЛАКО ВЪДАСТЬ, СЖЩОН Ш(Т) ПЕФЛАГОНЫ. СТЕП'СА
ЖЕ СА САМЪ СЪ ΘЕОДОРОЖ ВЪ ЦРКВИ СТГО СТЕФАНА ІАНТОНІЕМЪ
ПАТРОІАРОХО(М), ВѢНЧАВ СА И ВРАЧНЫИ(М) И ЦР(С)КВИИМЪ ВѢНЦЕМЪ
ВЪ СѢЖА ПАТИДЕСАТИИЦА [...].

И ОУБО РЕЧЕНА СІА, ЦР(С)ТВІА НЕ ПОЛЪЧИВШИ, МНОИСТЕРЬ
СЪЗДА; ВЪ НЕМ ЖЕ И, ОСТРИГШИ СА, ПОСТАЦИ СА И ЦѢЛОМЪ ДРЪЖЦИ
И БѢ ЕДИНОМОУ ЖИЕЖЦИ, прѢБЫСТЬ ДО СКОИЧАІА ЖИКОТА ЕЖ;
ІАЖЕ И СЪПИСАІА СВОА МНОГА ОСТАКИ [...].

М 198r ЦРЬ ЖЕ ΘЕОФИЛ(А) О ИКОНА(Х) ОУБВ И О НАЧРЪТАИИ[ХЪ]²
(В 164) СѢШ(Х) ОБРАЗЪ СѢЛО ЛЮТѢ И АЖКАВѢ И ЗЛОВБРАЗНѢ ЖИЕЖШЕ, А О
ИНЫИ(Х) И СЕѢТЛОДЪШНЪ ВѢ И ВЕЛИКООУМЕНЪ И О ПРАВДѢ ПЕКЫИ СА
И СЖДНЫИ(Х) ЗАКОНѢ(Х).

200r [...] СѢИ ЦРЬ МЕΘΩΔІА ВЕЛИКАГО ПОСЛАВЪ³ ИЗГНАНА ВЪ
(В 167) НѢКЫИ ОСТРОВЕЦЪ, ВЪ ВРЪТНѢ ЗАТВОРИ ЕГО ІАКЪ ВЪ ГРОВѢ МРЪТВЪЦА⁴
ІАКО ВЪ СЖЖДЕЛѢ ВИСЕРЬ И ІАКО ВЪ ТРЪНИ ШИПОКЪ, И СЪ НИ(М)
ДВА РАЗВОННИКА ЗЛОДѢА. Θ(Т) СЕЮ ЕДИНОМОУ РАЗВОННИКОУ ЖИТІЕ
ОСТАВЛЪШОУ И РАСТЛѢВШОУ Ш(Т) ЕСТЕСТВЕНЪ⁵ ИИЗБѢЖНЫИ
ИЖЖ(Д)Ж, ЗАОСМРАДНЖЖ ВОИА И ТОГО ПАГОУЕЖ КРѢПКОУМНЫИ
СТРА(Д)ЛЕЦ' ОНЪ ТРЪПѢШЕ, АЖЕ НИ САМЫИ ОУБВ ВЪЗМОГЛЪ ИИ
КАМЕНЬ ПОНЕСТИ [...].

198r НЖ И СІАЖЦИИХЪ ЖИТІЕМЪ И СЛОВО(М) ПАЧЕ СЕѢЗ(Д)НЫИ(Х)
(В 164) ДОБРОТЬ И ПАЧЕ СЛЪНЕЧНЫИ(Х) ЗАРИИ, СЦЕНАГО ΘЕОДΩРА ГЛЪ И
КЖ(С)ТВЕНАГО ΘЕОФΑΝΑ, НАВЕДЕН'МИ ТЛШКО БОЛѢЗНЫИИ(Х) МЖКЪ
И КОЖЖ ТѢЛА И(Х) ГОВЛЖ(Д)ИИИ ЖИЛАМИ ИСТЪИИВЪ, ОУИЗВИ И
ЧЕЛА И(Х) ДО САМЫИ[ХЪ]⁶ ВѢЖ(Д)ЕН, И СЛОВА НАЧРЪТА ИМЪ⁷ НАМ-
ВІНСКЫИ СТИХЪ СЪПЛЕТЕНА [...].

106. ¹ Lipsește în ms. ² Completat după S, V. ³ În ms.: ПОСЛАВКАВЪ.

⁴ V: МРЪТВЪЦА, S (greșit): МР'ГЪВЦА. ⁵ S: ЕСТЬСТЪВЕНЪА, V: -ЫЖ. ⁶ Com-
pletat după S, V. ⁷ În ms.: ЕМЪ, corectat după S, V.

199г Н сіа оубо достонна сж(т) лзык8 похвалноу. ѿз же прѣ-
 (В165) оудивлѣж сѧ праводѣанію его и нелицемѣрнои въ сждѣ(х)
 воли [...]. Жлна⁸ пристѣпи оубога къ семоу Ѡеѡфилоу, въ-
 199г зане малѣж хлѣвниж еж по|мрачааше, іако да не трѣпаци
 (В166) нмѣти толнѣж тѣмѣ вѣтрѣныи(м) іакѣ дыханіемь хлѣвниж
 вставитъ. Оуслыша же сіа црѣ и испыта | ѡ вещи, и разоумѣ
 злолюбное па(д)емаго. И оубо до(м) разори до уснѡваніи
 ноць ржкотвориѣж женѣ творѣщи, то(г) же по срѣдѣ изве(д)
 трѣговѣскаго дрѣма соуровыми говѣж(д)ами жидами тоговѣ
 оуизви¹¹ пѣти.

Се мало въображеніе дшж Ѡеѡфиловы¹² могѣщее известъна
 и прочаа сътвориѣти [...]. Ключи сѧ емоу съвыше стожцоу
 ѡ(т) цр(с)кын(х) домовъ, иде(ж) извана¹³ бывъ краснѣ мраморѣ
 снѣгозраченъ, вола великоревра въображае(т) и лѣва назнаменуѣта
 наскѣщца на вола и пища крѣвь, и бышѣ извана¹⁴ сн мѣстоу
 200г нма. Тоу жео црѣ стож на(д) море(м) очн простерѣ, тишина бо
 вѣше, и ѡ(т) тждоу сжцими дарми весела лице свое, корабѣ
 видѣ штоваренъ къ соуши приближаѣш сѧ [...]. | Да іакоже
 оузрѣ, въпрашаше кто н ѡ(т) кждоу и чин е(с) корабель. Оуслыша
 же іако „црѣчннъ е(с) корабель и брѣмена“. Скрѣе же дшж оуиз-
 вѣжшѣж прилѣтъ въ ср(д)ци, и призвѣа ѡ и оубѣдѣвъ о кора-
 бли, „ѡ, ле, црѣчн — рече — въ каково доспѣваж житіе? Каковѣж
 къмѣсто каковы доброчасты измѣни(х) часть. Брѣмене(м)
 коупецъ бы(х) грѣчѣскын црѣ, и крѣчѣмни(к) бы(х), ѡ, горе,
 горшн ѡ(т) коупецъ“. И сн рекъ повелѣ пламене(м) огнѣ въсе-
 щца корабель¹⁵ многобрѣмннн коупно съ брѣмене(м) сѣжеци.

198г ѿще ли кто извѣстиѣе навикнѣти хоше(т) великодшное его
 (В164) и миролюбіе, на близѣ морѣ сжшжж¹⁶ да възри(т) ограда,
 (В165) аже краснын въ градово(х) окрѣжажтъ | гра(д). Зима бо све-
 рѣпаа нѣкогда изліакиши сѧ тѣшка, море сътагнѣ даже до
 везмѣрныж¹⁷ глѣбнны и водѣ ѡ каменн съгжстнѣвъ теченіе
 еж, и сланоу чѣврѣсти зловѣтрѣнын мразѣ. По малѣ же въсѣакеше
 топлоты снѣчныѣ съмѣшеніе ра(з)вишѣ окаменнѣшаго сѧ морѣ,
 ѡ(т) сего разсѣдошѣ сѧ ледовныѣ оусѣан, и каменіе станѡвнѡе
 прѣвѣсходѣшѣ величѣство(м). И паче аще рече(т) кто іако
 врсн великоглабокын(х) горѣ съ выше ѡ(т) трѣзѣжшѣ сѧ и
 199г трѣколѣщѣ¹⁸ сѧ съ | клопото(м), нан каменіе прѣщеж метѣмо

⁸ S, V: жена. ⁹ S, V: въпѣщн. ¹⁰ Completat după S, V. ¹¹ În ms.: оуизвннн, corectat după S, V. ¹² S: Ѡеѡфилѡкы, V: Ѡеѡфилѡкы (cu y corectat din и). ¹³ S, V: изванѣ. ¹⁴ S, V: изванѣа. ¹⁵ S, V: -бѣ. ¹⁶ S, V: сжшжж. ¹⁷ S, V: -ѣл. ¹⁸ S, V: трѣколѣшѣ.

прослѣши, вѣнце(м) оубѣ Мнѣхана оукрашае(т) сѣна своего, еще
отрока мла(да) сѣща възрасто(м), юное же отрока достоинно
съматрѣж, вбещиши емѣ быти повелѣ мѣри е(г), яко быти
ен стронтеаници цр(с)тѣ² его. Иже до толи ноцино³ нмѣши
оученіе и чѣтѣши сѣнныж⁴ вбрази⁵ въ таникѣ, яко(ж) Нико-
ди(м), аще кто рече(т) нехрабросръ(д) и страшнѣв оумо(м),
тог(д)а пасно възѣши съ дрѣзновеніемъ, и трѣба вы(с) нарочита
и златотрѣбна, или паче доброголаснаа и младенца кръмѣшиа
птица, птицы скож⁶ прибираѣши ш(т) въсѣдѣ бесперыа, съкрьв-
шжѣ сѣ дондеже ловець мимонде(т), и сѣмена прѣдо¹короднаа
нмѣши въ ср(д)ци, яко ижеа добропло(д)наа и оранѣ тѣсто-
браз(д)наа, зимѣ оубо належѣши не въз(д)акаше ш(т)раслаи,
да яко прѣиде горестъ зимнааго часа а весна засмна сѣ и лютость
разори сѣ, тогда оубѣ, тогда и ш(т)раслаи изнесе многопло(д)нжѣ
и никѣ мно(г)класнжѣ и пѣнжѣ доброплодїа, яко дыханїи
клатѣшж сѣ добродѣхновенными зефировѣми, дѣховными бл(г)(д)-
тми въсѣ съврѣшающаго. Бж(с)тѣвныа бѣ мжжж събравиши,
копатеа, аще рече(т) кто, и дѣлатеа искоусны, трѣнїе истрѣже
иконобор'ства. Топлѣ же оумѣнѣши егносныа мжжж⁷ о съпрѣжѣ
еж оумѣнѣти Бѣ, и оубѣщавші и(х) и оубѣренїе съврѣшено прїемши
яко ш(т) мѣкѣ⁸ тамо сжщїи(х) Февфи(л) избавленѣ вы(с),
съвѣдница бысть сѣнныи(м) мжже(м) краснѣ и тѣстотра-
пенижж гоз(д)бж сътворѣши [...].

202r

Z, XVI, 1 Sed ante eam inquisitionem, patriarcham Joannem, in-
(t. 135, col. dignum illum quidem eo nomine, pontificia sede detraxit,
10—11) quam per sexennium nefarie tenuerat, in ejusque locum in-
troduxit sacrum et divinum Methodium [...]. Joannes vero
patriarcha ejectus aut Jannes potius, et in monasterium
quoddam relegatus [...]. Sed eo quoque statu impostor
ejusque suffragatores, eodem que modo suis privati digni-
tатibus, quiescere non potuerunt sed facinus contra sanctum
Methodium machinati sunt, sua desperatione et vecordia
dignum. Muliericulam quamdam multo auro corruptam sub-
ornarunt, quae se corruptam esse ab inclyto illo viro que-
reretur. Ejus accusationis principes senatus quaesitores fuere:
astitit muliericula, eaque dixit, quae ab impiis illis syco-
phantis edocta fuerat, virumque sanctum in faciem scilicet
arguit. At ille ad tempus quietus, cum Ecclesiae frequentiam
tristem videret, ac prae caeteris Manuelem magistrum, surgit.

² In ms. corectat ulterior din цр(с)тѣво; S, V: царствѣ. ³ In ms.: не мощно, corectat dupã S, V. ⁴ V: la fel, S: -ыл. ⁵ S, V: образы. ⁶ V: la fel, S: скол. ⁷ V: la fel, S: мжжж. ⁸ S, V: мжжж.

et in conspectu omnium fimbria vestis sublata, pudenda detegit, quae omnino erant frigefacta et contabuerant: ut satis appareret, ea inutilia esse, ad rei venereae usum. Ea res recte sentientibus laetitiaе et stupori fuit, sycophantis pudori et desperationi magnae.

M201v (B177) При се (м) Мн (х) лѣ црѣн и при мѣри егѡ
кр (с) тишѡ (с) блѣгаре; ѡ (т) толи же до нѣѣ
лѣ (т) .ѣѣѣ.⁹

202r Нѣког (а) а, не вѣмь како, сестра блѣгар'-
ска (г) кнѣза плѣнена бы (с) грѣкы и вѣ цр (с)-
ко (м) дворѣ прѣдана бы (с) и крѣшена бы (с)
и наоученѣ¹⁰ кнѣзѣ. Вѣ цр (с) то в же си (х) црѣн
и мирѡ сѡщѡ великѡ междѡ грѣкы и блѣ-
гары, промѣнена бы (с) на нѣко (м) болѣринѣ

202v Ѳеѡ (а) рѣ Кѡфарѣ. | Прише (а) ши же она, не
прѣсташе ѡчаши бра (т) свое (г) ѡ вѣрѣ Х (с) вѣ,
донде (ж) и кр (с) ти его. Оно мѡ же кр (с) тишѡ
сѡ, вѣсташѡ блѣгаре на (н) хотѡши¹¹ оубити
его ѡ (к) вѣрѣ и (х) вѣсташѡ. Нѣ тѣи из-
ше (а) на бра (н) побѣди и (х), и ѡ (т) толи кр (с)-
ти ѡ вѣ (х) волеѡ, а дрѡгы (х)¹² и нѣж (а) еѡ.

N518 При сиѡхъ обнови се православіе, и иконы свѣтыѡ вѣста-
вишѡ сѡ вѣ црѣкви пакы, и блѣгаре христїане бышѡ, и словеса
словѣнскаѡ съставишѡ сѡ свѣтымѡ Курноомѡ вѣ лѣто .хѡѣѣ.

M202v (B170) И оубо дондеже бѣ сѣнь еѡ црѣ еще мала (а), бѣше сѡ ни (м)
црѣа и мѣри его Ѳеодѡра, и вѣсѣ творѣше добрѣ, правѡци
краснѣ корабѡ многоврѣменныи скиптродрѡжанїа. И поне (ж)
досѡже Мнѡх (а) до юнот'ства, еди (н) вѣсѡщѡаше сѡ на дѣла

203r такоѡа, | дѣлѡ проповѣдоѡемо¹³ показа истин'ствѡще [...].

204r (B172) Бѣше¹⁴ бра (т) мѣри его Бар'да именовѡмѡ, чѣмѡ злокѡз-
нень, во дѡмѡ и развращѡ вѣсѣ, нже вѣше (а) вѣ Мнѡхѡа ѡкы
чрѣвїи вѣ сладко дрѣво, и сѣнѣ (а) ср (а)це его и измѡж (а) нѣвѡ,

204v сѣтворѣ (г) | црѣцѡ оубо ѡ (т) гнѡти Ѳеодѡрѣ и рѡж (а) ѡшѡѡ
г (г) изрѡнѡти ѡ (т) цр (с) тѡа, вѣнѡем же кесар'скыи (м) того
оукрасити [...].

⁹ S, V: ѣѣѣ. (511 ani; cifra — introdusă de traducătorul bulgar — nu este exactă, căci dacă am adăuga a. 864, rezultatul ar fi 1375; vezi M. Weingart, *Byz. kr.*, I, p. 299). ¹⁰ S, V: наѡчена. ¹¹ S, V: хотѡше. ¹² S, V: дрѡгынѡх; în ms., glosa traducătorului bulgar e scrisă în josul filei 201 și, în continuare, vertical, pe f. 202r, v. ¹³ S, V: дѣлѡ приповѣдоѡемо. ¹⁴ Corect: Бѣже (S, V).

Cum autem ille strictum ensem contra se elatum cerneret, scammum subiit, percussor ensem in ventre ejus defigit, Bardas etiam strictum ensem vibrante, et necem ei minitante, qui morienti illi opem ferret. Theoctisto ad hunc modum sublato, imperatrix facinore cognito, ejulans thalamo exsiliit, conviciis filium et fratrem insectata, et utrique similem interitum imprecata. Bardas vero malum malo cumulans, et ad consilia sua exsequenda viam praeeparans, ipsam quoque imperatricem e regia removendam esse suadet. Quo consilio Theodora intellecto, ad vitandas cognatorum caedes, non resistendum esse illis censuit, sed accersito senatu: *Ipsa quidem, inquit, regia cedo. Ne vero imperator dicere possit, se thesauris vacua invenisse conclavia imperatoria: ea de causa repositam pecuniam vobis significo.* Et quaestores statim auri argentique numerum referre jussit. Illi, se centenarios auri mille et nonaginta, argenti circiter mille habere affirmarunt. Imperatrix vero: *Praeter haec, inquit, multae omnis generis opes sunt repositae.* His dictis, regia excessit.

Michael vero rerum potitus, tantas copias brevi tempore dilapidavit, in mimos, adultores, et aurigas insumptas, cum quidem eas totis plaustis, ut aiunt, effunderet.

M203r

(B170)

Ико дроугѣн¹⁵ къ самохотнѣ шви сѧ младе(не)ць, на колесници шздѧ доброконнѣ и огнеколеснѣ, и грѣчьское въсе по-гоуби страноначалѣе, сѧ(м) же из (д)ѣтнѣж¹⁶ и очѣлѣ¹⁷ власти испадѣ и мрѣтъвъ леже на лицѣ и образѣ свое(м). Шви во сѧ сладстожитѣ(ле)нѣ шкы дроугѣн Нервнѣ, пѧница, сладодшѣнѣ, блѣднѣ(к), винопѣнца, въсѣ(д)авѣж имѣнѣмъ множѣства сънгрѣце(м) скон(м), смѣхотворце(м) и скверънынѣ(м) и на колесница(х) шзд(д)ѧшѣимъ нгрѣце(м) [. . .]. Шкровица же по въсѣждоу имѣнѣмъ(м) нсчрнпаѧж сѧ и грѣчьскаѧ въ тѣснотѣ имѣнѣѧ достизаѧж [. . .]. Шы(с) же и штець дѣте(м) по дѣхоу, и грѣчьскаѧ¹⁸ дѣти и колесничъскаѧ шкы шѣдѣ дроугѣолоубнѣвъ носѧ на рѣкоу¹⁹ из банѧ проницаѣж²⁰ пакы порож(д)енѣѧ [. . .].

¹⁵ S, V: дроугѣн. ¹⁶ S: дѣднѣж, V: -лѣ. ¹⁷ S: отѣчѣж, V: очѣлѣ, fără semnul prescurtării (nota lui I. Bogdan, cu o greșală de tipar: S în loc de V). ¹⁸ S: грѣчьскаѧ, V: -ыл. ¹⁹ În ms.: рокоу, corectat după S, V.

²⁰ S, V: проничьѣж.

[...] Сего ра(дї) Басиліе печаловаше и тѣжаше, нехъ
црѣь Мнѣан(а) вѣсѣ истѣщи(в) и глоумце(м) раз(д)авь, сън-
грѣце(м) свон(м) и съписникѡ(м), не тѣк'мо грипсосу дасть
на¹ разореніе златын², нѣ и добросѣкованѣа тополѣ златѣа³,
на ненже сѣдѣхѣа⁴ многоразличныа птица златиа⁵ и пѣсни:
208r вѣзглашадѣхъ іакы ѡ(т) жи|ва азыка, и слышѣши(м) нѣхъ оудн-
вленіе творѣахѣ, чюдѣщи(м) сѣ новѣи хѣтвости оион [...].

204v Бѣше бра(т) мѣри его Бар'да именовемъ [...], | вѣнцемъ
же кесар'скын(м) того оукрастити [...]¹. Дрѣжавѣ ѡ(т) само-
дрѣж'ца къ себѣ привлѣчѣше² и вѣсѣа творѣше кола своѣ
съпротивнѣ іакы самоцрѣь. Не тѣкмо же, нѣ и оукраони сѣ и вѣ
безаконіе, іаково же не би ни скиѡи(н) дрѣзничѣа, ни перѣнниа,
(B173) ни азычникѣ³, сѣа | своего женѣ, о ле блѣднааго разоума, при-
мѣшѣа⁴ сѣ іакѣ іакы къ свои съпрѣжници. Оуслыша же сѣ
злое Игнатіе велнкын тог(д)а правѣ цр(с)кын гра(д) Римѣ, вѣше
бо повѣдоумемо на [ра]спѣти(х)⁵ и вѣ домово(х), и вѣсѣмъ
опхож(д)аше слоухы мрѣзость она. Тѣмже и оуцѣломѣ-
ж(д)рѣаше кесара Бардѣ словесы страшнымы⁶ и прѣщен'ми вѣ(д)-
щи(х) мѣ(к), прѣщааше⁷ емѣ и пооучаше и обанчаше и нака-
зовааше, и на⁸ вѣсѣкѣа поденшаше кѣзнь на ѡ(т)сѣченіе стр(с)ти.
Нѣ вѣше вѣсѣчѣскы истинна Свѣломѣвноа прича, обанчати
205r вѣзбра|нѣжѣиа безоумныа. Обанченіа вѣ іакы мозоліа сѣ(т)
нечѣстивкын(м) и оуизвѣж(т) іако стрѣлы злотворивѣа ср(д)ца.
Нехъ кесарѣ разгнѣваѣ сѣ о поноснын(х) глѣ(х), ииже досаж(д)а-
ем' вѣ ѡ(т) вѣонос'ца, не тѣкмо не радѣше о пооученіи(х),

108. ¹ De la acest cuvînt pînă la sfîrşitul f. 207v, copistul B, mai puţin experimentat, care a transcris şi ff. 205r (de la r. 8)–207r (vezi I. Bogdan, p. 177, n. 2). ² S, V: златѣа. ³ S: тополѣ златѣа, V: златѣа тополѣ; orig.: πλάτανον τῆν χρυσέαν (v. 5268—nota lui I. Bogdan). ⁴ În ms.: сѣдѣхѣа, corectat după S, V. ⁵ S: -ѣа, V: ѣа.

107. ¹ Fragment dintr-o frază reproducă mai sus. ² S, V: прѣ-. ³ În ms., al doilea ѣ e corectat din и; S: азычникѣ, V: жзычникѣ. ⁴ S, V: при-мѣшаа. ⁵ Completat după S, V. ⁶ În ms., ultimul ѣ corectat din и; S, V: -и. ⁷ În ms.: прѣщааше, corectat după S, V. ⁸ De prisos (lipseşte în S, V).

нж и враж(д)ж хранѣаше на поучающаго, и подобнѣ съдѣваж
 какоже нѣциѣ строупми исплъненїи и лѣкземн⁹ нѣкын(м), сами
 же в(т)скачаше и паче сверѣпоужше на блгодѣжшаго н(м).
 Тѣмже оубо Бар'да пристѣпль нѣкогда къ бж(с)твнын(м)
 таннамы и не полоучивъ дара многа бж(с)твнаго, не в приеми(т)
 и¹⁰ гниль съсж(д)¹¹ блгоконна¹² мира¹³, и въ ярость раж(д)ег
 сѧ яко лъвъ вел'ми рыскающїи¹⁴, яко пар'досъ наскочи лютѣ
 на праве(д)наго, и в(т)трѣже и низврѣжи его в(т) прѣстола,
 къ мѣсто же его поставлѣ(т) Фотїа, в, горе, къ мѣсто кого,
 когв. ѿ(т) сего воурѣ стр(с)тнаа сѣненанго Игнатїа потопити

205v
(B174)

206 r
(B175)

покоушашци сѧ [...]. | Нж не до кон'ца прѣзрѣ въсеомгущїа
 дла(н). Сѣшивател' бв злыи(м) в(т)дасть сж(д) и злыи(м)
 растроате(л)¹⁵ и спн чашж гнѣкоу. Иев Барда цркви ровъ копаж
 враж(д)нын, сама тѣ¹⁶ въ нь въ правдѣж впаде сѧ [...].
 Нж бо достонѣ изреци¹⁷ яже в Басилїи, в(т) кждоу
 и в(т) кын(х) просабе и цїи емоу родоначальници. ѿ(т) села
 оубо еѣ анпра¹⁸, близъ сжщаго прѣваго гра(да) Македон'скааго [...].
 Родителѣ же и насадителѣ добровѣт'внаго сего дрѣва не в(т)
 многомѣнын(х) нѣци, ни в(т) нарочитын(х) еѣста, ни овца
 пасѣше, ни нивїа и села нмѣщїи(х), нж самодѣлателѣ и ница
 и в(т) хоудѣ жнежщїи(х). | Има же вставльшема житїе¹⁹ и
 в(т) земля²⁰ прѣставльшима сѧ, и блгарьскѣмо[у]²¹ кнѣсоу²²
 тогда Кроумо[у]²³ вштекышъ късѣ сжщаа подь грѣкы и плѣ-
 номъ наплънншоу своѧ воѧ [...], плѣнень бы(с) и Басилїе
 блгарьскыма дланьма [...].

Z, XVI, 6
(t. 135,
col.
30—31)

Cum infans esset, ac parentibus messe occupatis sub
 sole dormiret, aquila prope terram circumvolans, expansis
 alis umbram ei faciebat: quam mater cum infanti appropin-
 quantem videret, sublata voce accurrit, et aquilam lapidibus
 abegit. Ea ad opus reversa, eadem aquila idem officium
 infanti dormienti praestans, adest, et mater perterrita, denuo
 illam abigit. Sed cum idem saepius fieret, re cogitata, bonum
 augurium esse iudicavit.

⁹ De aici pînă la sfârșitul filei 207r, cu o mică întrerupere (vezi 108. 1),
 copistul B. ¹⁰ În ms.: и приеми(т)ѣ, inversat după S, V. ¹¹ S, V: сжсж(д)ѣ.
¹² S, V: блгокон'нда. ¹³ V: la fel, S: мѣра. ¹⁴ S, V: рыка-. ¹⁵ În ms.:
 распроате(л); S, V: растроатеель. ¹⁶ S, V: тѣн. ¹⁷ În ms.: изрци, corec-
 tat după S, V. ¹⁸ Orig.: λυπρῆς ([sărac], v. 5192 — nota lui I. Bogdan).
¹⁹ În ms.: житїи, corectat după S, V. ²⁰ S, V: земля. ²¹ Completat după S,
 V. ²² În ms.: кнѣса, corectat după S, V. ²³ Completat după S, V.

М206г ѿ(т) злыи(х) же избѣгъ сѣтенъ блѣгарьскыи(х) прѣ(д)ста
 излетѣвъ двѣ грѣхъскыи(х) прѣдѣло(м) и на сдѣженіа²⁴ себе
 (В176) ꙗко нища нае(м) [...]. ѿ(т)ходитъ ѡ(т) сѣродникъ и ѡ(т)
 изнесъшѣа его и, вѣсѣ вѣмѣникъ прочаа мала и хоуда, ꙗко
 къ произволенію ведѣше сѧ къ Бизантѣискѣмоу²⁵ градуу
 207г [...]. Спѣше же на нѣкоемъ каменоз(д)анѣмъ водрѣ близъ
 вра(т) сѣщимъ храма сѣго Дн(ш)мидил²⁶. Нѣ въ си(х) сѣнь²⁷
 вѣлоперъ нападаше на ключѣ[рѣ]²⁸ тоу сѣщаго²⁹, скоро вѣз-
 бо[у]ж(д)а[ж]³⁰ его и повелѣваж емоу вѣвести црѣ вѣнаторѣадоу.
 Вѣскочи же ѡ(т) постелаа своѧ прозмонаръ и прѣ(д) храма
 скоро прѣиде, и храпѣща и хоуда³¹ лежаща³² Басилі(а) вѣрѣте,
 нища и неомывенѣ³³ носѣ имѣща, калѣна и рѣбы носѣща.
 Прѣлѣсть же вѣзнепѣш[ек]авѣ³⁴ ꙗвлѣше³⁵ сѧ емоу, ѡ(т) тѣдоу
 ѡ(т)тече. И пакы сѣнь нападаше на очи его, и пакы видѣніе
 прѣвое. Се же бы(с) даже до трици³⁶. Разоумѣ же и позна
 едеа прозмонаръ, и сѣтвори Басиліе³⁷ вѣведена двѣ, и
 покоа³⁸ спо(д)блѣте(т) того достоннаго [...].

Z, XVI, 6
 (t. 135;
 col. 31)

Erat autem aedituo frater medicus, Theophilizti inser-
 viens, qui Caesari Bardae et imperatori Michaeli genere con-
 junctus erat [...]. Aedituus fratri suo igitur, arcano somnio
 detecto, petit, ut hominem principi alicui ad ministerium com-
 mendet. Is eum ad suum dominum deducit [...]. Theophiliztes
 Basilio delectatus [...] suis equisonibus eum praefecit, quo mu-
 nere qui fungitur, vulgo protostrator dicitur. Quaerebat et
 imperator equisonem strenuum et solertem. Adductus enim ei
 fuerat equus, omnibus ille quidem equi virtutibus praeditus,
 sed praefractor, et sessorem aegre patiens [...]. Ibi Theo-
 philiztes ipse talem se habere ait, eumque, si vellet imperator,
 affere. Illius igitur jussu Basilius accersitus, freno prehensio,
 equum cum poppismo demulcet, sese leviter allevans cons-
 cendit, ac eo principio parum excitato, post etiam toto fla-
 gello concitato, excurrit. Ea re delectatus imperator, Basilium
 inter imperatorios equisones refert, ac progressu temporis
 protostratorem designat, qui honos insignis est, et a familia-
 ritate imperatoris non alienus. Tantum autem imperatoris

²⁴ Corect: сдѣженіе (S, V). ²⁵ S, V: -оמוу. ²⁶ S, V: Діомидіа. ²⁷ S, V: сѣнь. ²⁸ Completat după S, V. ²⁹ V: la fel; S: -аго. ³⁰ Completat după S, V. ³¹ S, V: хоудаѣ. ³² S, V: лежѣща. ³³ S: неомывенѣ, V: (greșit) неомывенѣ. ³⁴ Completat după S, V. ³⁵ S, V: ꙗвлѣше. ³⁶ S: la fel; V: къ трици, în loc de даже до трици (nota lui I. Bogdan). ³⁷ S, V: -а. ³⁸ V: la fel, S: покоа.

benevolentia erga illum in dies augebatur, ut et Caesari invidiosus esset.

M208r
(B178)

Прѣхытры(н) въ философовъ Львъ добролюбивою Мн-
ханю родителю и црѣю страненъ съдѣла съсж(д) зрѣцала, нмже
подаваше видѣти црѣю на въсѣ часа³⁹, по срѣдѣ живящюу емѣ
цр(с)кын(х) домовъ, аще нѣгде начинаше сѣ что ново въ арапѣ(х)
или въ сирѣ(х). Творящюу же Мнханюу нѣкогда колесничное
оуристаніе, сирѣкыа вонскы нашествіе ш(т) нѣкогго възвѣщено
бы(с) емоу съ ташкын(м) и многын(м) крѣпкын(м) стрѣм-
леніе[мъ]⁴⁰. Еже оуслышавъ Мнханя и оубоав сѣ да не наро(д)
ш(т) слышаніа възмѣщень бывъ позорице разорит сѣ, авіе хл-
дожъство оно повелѣ съкроушити. Е, горе, прѣлѣсти его,
ш, горе, оумоврѣдню! Оувы, оувы, каково скровище погоуви
грѣкш(м) члѣк скверѣнножителень, пѣаница и овьпадникъ [...].

Sim185v

Разалчи же Мнханя Басиліа ш(т) своеж емѣ жены Маріа,
давъ емѣ женѣ Евдокіа Ингириня, повелѣвъ емѣ пакѣ тѣ
нмѣти; вѣше во та црѣва посадница и сѣло любѣше ѣ, іако
блгоулюбнѣ [...].

188r

Ечер' же въ сѣботѣ .п. порлчи Фотію патріархъ црѣъ
съ Рен'дакіемъ, протоенстіаремъ сконмъ, поставленіе цр(с)твѣ
сѣтворити Басилію [...]. | Изыде же патріархъ, и възл(т) съ
главы црѣвы стемѣ, и възложн на Басиліа [...].

189r

190v

191r

И сѣтвори оуристаніе црѣъ оу стѣго Мама(н)та, произидкы
вагрѣнь. Повѣдивъшѣ же црѣви и сѣдшѣ на вечерн ксп'но съ
Басиліемъ и Евдокіа, Басиліанскіанъ патрнкіе похвалн его, іако
добрѣ потекша на колесници; семѣ же въстатн повелѣвъ црѣъ,
сапогы его извѣти рече и обѣти сѣ; оношѣ же ш(т)рицажшѣ сѣ
и на Басиліа възиражшѣ съ гнѣвомъ повелѣ емѣ црѣъ се сѣт-
ворити; Басилію (же) повѣлѣвъшѣ, обѣ сѣ въ сапогы [...].
Басиліе же въ гнѣвѣ и печалн вы(с) [...].

191v

Басиліе же готовѣваше сѣ на Мнханя, и вѣ печалень сѣлаш;
на вечерн же нѣкогда црѣви вино мнмго пившѣ, въставъ Басиліе
нѣккыа радн потрѣбъ, иде въ црѣвѣ лужницѣ и развн ключа,
моцень сын, іако не заключати сѣ врато(м); и шедѣ пакы вече-
рѣваше съ црѣмъ. Црѣви же оупикшѣ сѣ, Ингиринѣ Евдокіи по
увычаю съ нимъ радѣшлщи сѣ, въставъ Мнханя, дрѣжн(м)
за рѣкѣ Басиліемъ, отнде на постелѣ; емѣ же рѣкѣ цѣлодавъ,
изыде Басиліе [...]. Црѣви же ш(т) вина іако мрѣткѣ спѣшѣ,
вънезаатѣ прише(д) Басиліе съ инѣмн, ш(т)врѣзе врата [...]. |

192r

192v

Он' [Басиліе] же мечъ нагѣ вънѣзн въ ср(д)це црѣво и процѣпн
лтробѣ его [...].

³⁹ S, V: часы. ⁴⁰ Completat după S, V.

- 173v **Мнѹхань цр(с)твока съ мѣрїж своєж Ѡев(д)рож лѣтъ .ѿї.,**
сам же лѣтъ .ї., а съ Басилїемъ лѣто .ѿ. и м(с)ца .ѿ. [...].
- 193г **Посла же и Павла постелшака погреб'сти Мнѹхана [...].** |
- 193v **Обрѣте же тамо плачущж и рыдающж о немъ матери и сестрь**
его; вѣло(ж) въ ладницж, прѣвезе въ црковѣ Хрисопол'скжж,
и тамо его погребє [...].

М207v [108.] ЦР(С)ТВО БАСИЛІЯ МАКЕДОНЪНИНА
(В177)

- Съи абїе Фотїа изгна ш(т) црѣке и пакы ш(т)да(с) прѣстолю**
Игнатїевн. Вѣсхотѣе же и народоу имѣнїе раз(д)ати и изыскаєв
(В178) **домовы златохранашжж, иже прѣвѣе | сътаздахж имѣнїемъ**
множѣства, и видѣв вѣса празны и ничѣсоже илмашж, скрѣ
бѣше, тжжаше, печаловаше, оуныкаше, не имѣше что сътворити
си, ш(т) вѣсждоу недооумѣаше са [...]. Сего ра(дї) Басилїе
печаловаше и тжжаше, неш црѣ Мнѹхан(л) вѣск постыши(в) и
глоумце(м) раз(д)авѣ сънгрѣце(м) скон(м) и съпирникш(м) [...].
- 208v **Тѣмъ и вѣзврати имѣнїа грѣкш(м) и часть състарѣвшжж**
(В179) **са и обраскаєвѣшжж добрж и младозрачнжж съдѣла отро**
ковнцж.

Z, VII, 7 **Filios tres Constantinum, Leonem et Alexandrum augus-**
(t. 135, col. talibus coronis ornavit [...]. Bello contra Cretenses Aga-
38—39) **renos suscepto, victus est, multisque caesis, et ipse captus**
esset, nisi Theophylactus Abastactus [...] eum eripuisset.
In magnam urbem reversus, affinem suum Christophorum
in Cretam contra Agarenos misit, qui cum eos acie vicisset,
barbaricam audaciam fregit. Idem Basilius etiam contra
Orientales Agarenos et Manichaeos, qui cuidam Chysochiri
parebant, est profectus, et castellis quibusdam captis, acta-
que praeda, etiam Tephricam eorum metropolim obsidere
statuit, sed cum eam et longam obsidionem postulare, et
alioqui expugnatum difficilem esse cognovisset, inde discessit:
et Euphratem exundantem, navibus junctum transiit, ac
circumjacentia loca populatus, multis castellis expugnatis,
cum barbarorum aliis pace facta, aliis in deditiorem acceptis,
triumphans per mediam urbem invectus, in regiam est re-
versus.

- М208v Познашж же тогда варвары сеѣркѣ прѣж(д)е спашиаго хра-**
(В179) **брѣ вѣстажца на обндашжж его, и вѣси вѣстрепетавше ш(т)-**
бѣгошж въ раз(д)олїа, и пакы оукрѣпи са грѣчьскы(и) жезлы.
[...].

Z,XVI,
10—11
(t. 135,col.
59—62)

Aedes sacras diversis terrae motibus collapsas instaurovit, atque etiam magnum fornacem templi Sanctae Sophiae ruptum ruinamque minitantem, machinis artificum constrinxit, et firmavit. Multis Judaeis praebita promissaque pecunia persuasit, ut Christiani fierent.

Pace cum gente Russica facta, effecit, ut illa in cognitionem arcanorum nostrorum perveniret: et cum se baptizari velle promisissent, pontificem eis misit. Caeterum a sua religione ad nostram transituri, tergiversabantur et dubitabant: *Ac nisi miraculum viderimus*, inquiunt pontifici, *qualia tu multa a Christo facta esse doces: nunquam doctrinam tuam amplectemur*. Tum is: *Petite*, inquit, *quod vultis*. At illi dixerunt: *Liber qui de Christo docet, est in ignem conjiciendus: qui si inviolatus manserit, argumento nobis erit, vere Deum esse, qui a te praedicatur*. Assenso episcopo, rogus es incensus. Pontifex cum manibus et oculis in coelum sublatis dixisset: *Glorifica nomen tuum, Christe Deus*, sacrum Evangelium in rogum imponit, quod diu in flamma relictum, illaesum mansit. Eo miraculo Barbari obstupefacti, praedicationi crediderunt, et ut sacro bastismate initiarentur flagitarunt. Et haec sic acta sunt.

11(col.
62—66)

Caeterum unus ex imperatoris filiis Constantinus, patri prae caeteris charus, ex morbo obiit, cujus mortem graviter ferens, omni consolatione repudiata, illum sibi viventum offeri cupiebat. Fuit autem quidam monachus Theodorus, cognomento Santabarenus (Θεόδωρος, ὁ Σανταβαρηνός τὸ ἐπώνυμον), imperatori ob summam de ipsius virtute persuasionem, ut etiam miracula edere crederetur, familiaris, idemque metropolis Euchaitorum antistes. Is igitur imperatori defunctum filium ostendisse viventem, cum effecisset ut Constantinus equo insidens patri occurrere videretur, quem cum amplexus et deosculatus esset, non amplius viderit imperator. Sed et aliis similibus factis Santabarenus imperatore in admirationem adducto, effecerat, ut is totus ex ipso penderet, ut fidem ei haberet, neque ulla in re diffideret. Imperator igitur hoc modo erga Santabarenum affectus fuit. Sed Leo (Λέων, gen. Λέντος) filius ejus jam adultus [...], Santabareno non delectabatur, sed eum veneficum appellabat, et praestigiatozem, et imperatoris deceptorem. His ille veluti speculis quibusdam ictus, ad ultionem insurgit, simulataque erga Leonem benevolentia: *Cum sis*, inquit, *adolescens imperator, et cum patre veneris atque equites: pugio etiam tibi ferendus est, quo et contra feram utaris, et patri porrigas, cum res tulerit, aut etiam insidiatores ejus ulciscaris*. Is dolo

non animadverso, pugionem, ut ille suaserat, in calceofert. Eo pugione Santabarenus ad ultionem Leonis usus: *Imperator, inquit, filius tuus tibi insidiatur, indicio illud est, quod in venatu pugionem occultum gerit.* His auditis, venatum exit Basilius, Leo patrem comitatur, inventus est pugio in calco Leonis occultatus. Visus est vera dixisse delator. Rei defensio non admittitur, ardet iracundia pater contra filium: in quodam imperatorio cubiculo concludit [...]: idque omnino futurum fuisse, nisi patriarcha et principes senatus, multis precibus imperatorem a sententia deduxissent. Ea ira durat, Leo in custodia tenetur, longum tempus intercedit, donec imperator quibusdam senatoribus in convivio adfuit [...]. Erat autem in iis aedibus, ubi convivium agitabatur, psitaccus [ψιττακός „papagal“] in cavea suspensus, qui, ut id genus avium ad imitationem proclive est, cum quemdam continenter Leonem deplorantem et appellantem audisset, vocem imitatus, subinde clamabat *O Leo, Leo.* Ex ea volucris voce convivae occasione arrepta pro Leone deprecandi, e convivio surrexerunt, et oppleti lacrymis dixerunt: *An non ista volucris nos accusabit, imperator, cum ipsa dominum suum appelet, nos autem majestati tuae epulis fruentes, illius jam longo tempore inclusi obliviscamur? Omitte iram, Domine, contra illum conceptam. Deme illi custodiam, placido cum ac potius paterno vultu aspicio.* His verbis ira mitigata imperator, cum filio in gratiam rediit, dignitate pristina restituta.

Post, cum venatum exisset, in cervum incidit inusitata magnitudine, elata in altum cornua gestantem, quem persequendo assecutus, cum stricto gladio percussurus esset, bellua se defendit, et ramo uno cornuum zonae imperatoris infixio, illum sublimes fert cornibus suspensus, ac forsitan ita periisset, nisi a quodam, ense dissecta zona, fuisset ereptus. Cui mercedem salutis suae praeclaram reddidit ille, capitis truncationem, speciosa causa quaesita, quod ensem contra imperatorem strinxisset: neque reputavit, pro imperatore potius strinxisse, ac renumeratione magnisque praemiis esse dignum. Is igitur sui erga imperatorem studii hunc fructum cepit. Imperator vero cornu percussus, conversisque intestinis, supervixit ille quidem; sed non diu, mortemque obiit. Regnavit cum Michaelae annum unum, solus decem et novem, imperio Leoni filio ex superstitibus natu maximo relicto.

Z, XVI, 12 Aedem Sancti Thomae apostoli, una cum aliis aedificiis
(t. 135, col. incensam, renovavit [...]. Caeterum Hagio Longobardiae dux,
66-67) regis Franciae affinis, audita Basilii morte, Romano foedere
sublato, omnem sibi provinciam vindicavit. Quare imperator
mensae praefectum cum Occidentalibus legionibus contra
eum misit, qui praelio victus, fere omnibus quos adduxerat,
amissis, fuga aegre elapsus est [...]. Cum Bulgari pace
facta, cum Romanis commercia haberent, et telonae ini-
qua ab eis vectigalia exigerent: id Symeoni illorum principi
jam dudum occasionem captanti, satis causae visum ad
bellum Romanis inferendum. Sed Romanus exercitus contra
eum missus, succubuit, multis caesis, ipsoque duce interfecto,
multis captis, quos Symeon nasis praecisis. Byzantium redire
passus est. Ea foeditate irritatus imperator. Turcos Istrum
accolentes, qui et Ungari vocantur, muneribus impulit, ut
Bulgaros ulcisserentur, et pro virili affligerent.

M209v СЕМОУ НЪКОГДА ЦРЪИ ПРОИХОЖ(Д)ЕНІЕ ТВОРАЩЕ И ВЪ ЦРЪИИ
(B181) М(Ч)ИКА МОКІА БЫШОУ, НАСКОЧИ НЪКТО НА (Н) СВЕРЪПЪ ШКЪ БЪ-
СНОУЩ' СМ, ЧЛЪКЪ ЛЮ(Т) И ОБРАЗО(М)Ъ И ВЪЗРОМЪ, И ЖЕЛО(М)
ВЪ ГЛАВЪ ЦРЪЕ ОУДАРИ ІЗВОЖ ЛЮТОЖ. ОУХВАЩЕНЪ ЖЕ БЫ(В) И
ПРИНЪЖ(Д)ЕНЪ ПОВЪДЪТИ ВЪДАЩІИ(Х), НЕ ИМЪШЕ ЧТО РЕЦИ, СТР(С)-
ТИЖ БО ДРЪЖИМЪ БЪ. ЧЛЪКЪ ЖЕ НЪКТО СЦЕННИИ И ДЪ(О)М БЪЖЕСТЪК-
НИИ(М)¹ СІАЖ И БЛГ(Д)ТМИ ПРЪОУКРАЩЕНЪ, ИМЕНЕ(М) ШАР'КО,
ВНДЪБЪ ОУНЫМША ТАЩЦА² ВЕЛ'МИ ЦРЪЕ И НЪЧТО СЪТВОРИТИ ЗЛО
ТОМОУ ЗМЫСЛЕНШЪ, ЛЪЧ'БЪ ЦЪАБЕНЪЖ СЛОВЕСА ПРЪ(Д)ЛАГАЖ ПР(О)-
РЧЪСКИ ВЪЗЫВАШЕ ОУСТЫ ДОБРОЗВЪЧНЫМИ³: „СД, ЦРЮ, НИКАКОЖЕ
210r МИ СМ КОН'ЧИНЫ НАДЪИ, НИЖЕ ПЕЧАЛОУ⁴ И⁴ О СМЪРТИ; ДЕСА(Т) БО
ЛЪ(Т) ЖИВОТА И ЦР(С)ТВА Ш(Т) ВЫШ'НАЖ РЪЖКЪ ДАРОВАШЖ ТИ СМ“.
И ОВЪ ШЕО РЕ(К) СІА ОУМАЛЪЧЕ, ЦРЪЕ АБІЕ Ш(Т) ІЗВЪКЪ СВОБОДИ СМ
И Ш(Т) ПЕЧАЛИ [...].

СЪИ ЛЪБЪ ЧЕТЫРЕ(М) ЖЕНА(М) ПРИПРАЖЕ СМ, НЕ СЛАСТІА
ПОВЪЖ(Д)АЕМЪ, НЪ ЖЛАЖ⁵ ЧАДА И ДЪТИ ХОТЪ ВНДЪТИ Ш(Т)
ТОГО ПРОЗЪБЕШЖ ЧРЪСЛОУ [...]. НЪ ОУБО НЕДОСТОННО БНИМЪ СЛОУ-
ГА(М) ИМЪШЕ СМ ТВОРИМОЕ Ш(Т) ЦРЪЕ, ЕЖЕ БРА(К) ВЪВЕСТИ ЧЕТ-
БРЪТЫИ И ОСКЕРЪНИТИ НЕТАБНИЖЖ И ЧИСТЪЖ НЕВЪСТЪ ЦРЪКВА.
И ОУБЕШ НИКОЛАЕ, ПРЪВЫИ СЫИ ПРЪКОПАСТЫРЪ И КОСТАИ'ДИНОВА
ГРА(Д) ПРАВА ТОГДА, ГЛАДЪШЕ ДРЪЗНОВЕНІЕМ', ИСПА'НЪЖ ПР(О)Р-

109. ¹ S: БОЖЪСТЕНЫИМЪ, V: БЖ(С)ТЕННЫМЪ. ² S, V: ТАЩЦА. ³ In
ms.: -ЪМИ. ⁴ In ms.: НАЧЛОУИ, correctat dupá S, V. ⁵ S, V: ЖЕЛАЖ.

чкын. гль, гль бѣ свѣ(д)нѣ прѣ(д) црми и пже w(т) ни(х)
прѣшенѣ не бож сѣ и трепещж [...]. Тѣ(м) и w(т)гонит сѣ
w(т) стада и прѣстола, и осжж(д)ень бывае(т) на w(т)гианѣ.

(B182)

Дроугын же въ | мѣсто его въводит сѣ, много мжж о бж(с)т-
внын(х), иже w(т) ноктн млады(х) и w(т) прѣваго възраста
цре(м) бж(с)твнын понесе мншъскаго житѣя, жианце имѣше
210v Оли(м)въ иже въ Мисѣн, и блгодѣтми обанста бждж | шла про-
павѣлж. Сын Бѣу повелѣвшоу съедини црковь, раз(д)ѣлившж
сѣ на многа разѣчненѣ и раз(д)ѣленѣ о законопрѣстжплени
четвертаго брака.

N518

Лѣвъ Прѣмждрн .кѣ. лѣтъ и мѣсѣць .н.

M2 10v

[110.] ЦР(С)ТВО ЯЛЕЖ(Н)ДРА, БРА(Т) ЛѢВОБЯ,
(B182) И КОСТА(Н)ТИ(Н), СНЯ ЛѢВОБЯ

Прѣмждрн же въ црн(х) Лѣвъ въпа(д) въ е(с)ств'ныя
тѣлесныя колѣзны¹ и неджго(м) држчи(м) смр(т)ъ наводѣ-
щн(м)², и разоумѣе сн смр(т)ъ и w(т) тѣла разлжченѣ,
вл(д)кы покавоуе(т) самоцрл и самодрѣжцл Ялек'сан'дра, бра(т)
своего, и Константина, [сына]³ своего, сѣ тѣкмю проре(к) на
из(д)ыхани[х]⁴ послѣдннхъ: „Бжж(д)ж и Ялеж(н)дра яко зло-
дѣтелѣ⁵ вркма по тринадесатн(х) м(с)цихъ“, съпротннкѣ сѣ
гль яко толнка бжде(т) дрѣжава Ялежандрова. Нев не w(т)паде
(B183) слово, ни погрѣшн⁶. Ялежандрѣ бв въ пнца(х) оупразнне сѣ
и пнтн(х) и о едино(м) покон | тѣлеснѣ(м) попеж сѣ, о ино(м)
же ннчнамже достоннѣ(м) толицн власти ни начънь, ни рекъ,
ни имѣ(в) на ср(д)ци, яко цѣк(т) w(т)паде оувѣнж(в) w(т)
слнца, и скоро нсчезе неджгы растлѣвъ лютыми.

N518

Ялежандрѣ; вратъ его, лѣто .д. и мѣсѣць.

M2 10v

(B183)

И Константинъ выведе(т) самокластнын самодрѣжецѣ, еше
дѣтѣ млада и юно сын и цр(с)тѣя правити корабель не оувѣды,
ни могын, нев възрастѣ седмое женѣше лѣто [...].

Sim 219r

Цр(с)твора же при тѣ(х) пѣстоуно(х) и съ мѣрїеж, држгы(х)
.з. лѣ(т), въксплѣ же съ Романо(м) тѣсто(м) скон(м), въ по-
внновени сын, држгын(х) лѣ(т) .кз., самодрѣжецѣ же бв лѣ(т)
.ѣт., яко быти въскѣ(х) лѣ(т) цр(с)тѣя его .нѣ. [...].

110. ¹ S, V: колѣзны. ² S, V: наводѣщнмъ. ³ Completat după S, V.
C. ompletat după S. ⁴ În ms.: злодѣлателѣ, corectat după V; S: злода-
телѣ. ⁶ Completat după S, V.

M2 11v
(B184)

За прѣва во крѣпкыи оны Квстан'динь⁷, егоже имѣти
родителѣ, глѣ(т), в[н]дроника⁸ Доукж, ржж много събрава
добрыми оружжии оуправленж, напрасно нападе(т) на багрѣ-
норо(д)нааго, младости его вѣсѣчьскы⁹ небрѣгѣ [. . .]. И он
бв испа(д) w(т) сѣданіа коннааго падае(т) на земля¹⁰ низеръ-
же(н)¹¹ вьвь, и авіе вржжіе вѣкоушаеть пѣти его и очрѣвлено
бывае(т) кръвья¹².

212r
(B185)

Бъ скорѣ же сен лютон зимѣ¹³ мимоше(д)ш, дроугаа
вѣстае(т) ташчаниша(а) онож, множае прѣвьях лютешиа и ми-
моше(д)шжж боура. Ивѣ Фоука¹⁴ магистрь, емоу же има Лѣвь,
мж(ж) величествомъ¹⁵ тѣла и силож нѣащичествоуж и вѣсѣмъ
тогда оувѣрень вьвь грѣчьскыи мь военачаліемь, видѣвъ почи-
таемъ¹⁶ црѣемь старца Романа, иже w(т) Лакапы [. . .], | то(г)да
сковрадж вѣжеже печи огнѣшоумашаго. И оубо твора сѣ о
цри вѣсѣчьскы тѣщж сѣ и твора полезнаа емѣ па(к) Романо(м)
повоевана бывша, вѣоржжае(т) сѣ сѣ вон сътекшими сѣ w(т)
вѣсѣдоу, w(т) Анкаонь, из' Фракїж, из' Коло(х), изъ Ивер'
w(т) Па(м)фиїж, w(т) Мисїж, w(т) Сирїж, w(т) Киликїж,
и пѣкы събрава іакы мор'скыи пѣсѣкь, мжжж храбры оржж-
ноносны и силны, огонь въ бране(х) дыхащжж и мжжж ратны,
и опѣчае(т) сѣ њ Хрисополѣ, прѣмо Бизантїнскомѣ градѣ
лежжши(м), иже аще кто не(в)снн гра(д) нарече(т), не погрѣ-
ши(т) [. . .]. Са(м) оубо цр(с)твоу и на владжща(г) вѣсѣ съ-
шиваж и твора не хотѣаше до кон'ца [. . .].

212v

Старець бв Романъ [. . .] црѣемь оуходи(т)¹⁷ пристжпники
и келїшты, иже наипаче прїятеліе мннн вѣхж самодржжѣст-
воужшомоу, и приопцивъ и(м) сѣвѣты сѣкрѣвеныа и сѣвѣщав
сѣ сѣ мннн и лжжакѣста сѣпле(т) и кѣзни многообразныа
багрѣны и глжжко сѣвѣтны [. . .].

213r
(B186)

Лѣв' же оубв Фвка, егоже прѣж(д)е вѣспомѣнж(х), Румана
овла(д)жща црѣ(м) оувѣдѣвъ и водаща и сѣвращажща по
непщеванїю іакѣ рава црѣк младаго птен'ца багрѣнннн, непщаше
сѣ іакы волж w не(м) и вол на помощь егѣ вѣды блжгоувѣтныи(м)
законо(м), а еже истин'нѣе кѣ севѣк привлачааше цр(с)тѣво. Нж
хжпжж и прѣмждрья вѣ' ковар'ствн(х) и сѣвращаж и помы-
шленїа и сѣкрѣвенаа вѣднн кѣзни Лѣвовы на сѣпротивное прѣ-
твори, и вѣкь вѣ соуе зинжвы лѣвь авн сѣ. Сѣвѣты бв Рв-

⁷ S: Квстантинъ, V: Квстандинъ. ⁸ Completat după S, V. ⁹ In ms.: вѣсѣчьскыи, corectat după S, V. ¹⁰ S, V: земля. ¹¹ In ms.: мнн-, corectat după S, V. ¹² S: кръвїж, V: кръвнн. ¹³ In ms.: зѣмѣ, corectat după S, V. ¹⁴ S: Фска, V: Фока. ¹⁵ De aici pînă la w(т) Лакапы, corectat după S, V. ¹⁶ S: почитаема. ¹⁷ S: оп-, V: об-.

мановы послушашъ црѣ писаніе чрѣвленіѣхъ назнаменовано къ констѣ послала(т), вслжж(д)ажше Фвчнно гавѣ м(ч)тавство, о Романѣ же благаа присвѣ(д)тельствовуѣше. Ѡ(т) сего бы(с) сѣмѣщеніе въ констѣ зло и мѣвѣ, и мравіа странопера бы(с) Фока Лѣвъ [...]. Оуѣхашен' же бы(с) Фока, и оуѣгасишъ емоу сѣнници, и свѣтилѣ очнѣи емоу ослѣпишъ и помрачншъ. И пакы вѣше Романъ вода и стролъ вѣск [...].

- 213v
(B188) При се(м) црѣи Романѣ блѣгар'скы(н) црѣ Сїмew(н) многаж(д)и до самого Црѣигра(д) плѣни, паче(ж)и цр(с)кын дво(р)поже(ж),и Одрн(н)прѣл(т),и при се(м)црѣи Ѡмрѣ(т)¹⁸.
- (B186) Црѣев Романа блгооумна възнепшева(в) быти и блгодѣтелѣжivotоу и хранителѣдрѣжавѣего, прѣвѣе оуѣв сано(м) магистра почѣте его велкын(м) етернар'шѣство(м), таже къ славѣ прилагаж дроугжъ славѣ лоучѣшжъ и къ высотѣ възноса его w(т) низости, оѣда и хранителѣтворн(т) его цр(с)твѣсвоемоу. И волшими привлача Романа въ любовь, себе на обрѣченіе брака вѣдае(т) сего дѣшерн. И оуѣе бракоу сѣвѣзаніе хотѣ невѣстѣ съврѣшнн, тѣстѣ своего цр(с)кын(м) вѣнце(м) о[у]вѣзаетъ¹⁹.
- (B187)

[111.] ЦР(С)ТРО РГѢМАНІА ЛАКШИНІА

- [...] Глѣбокошмын же Романъ многокѣзнѣствова(в)и оуѣкрѣпнѣ сѣвѣ по вѣсждоу дрѣжавѣ¹, ѣ(к)црѣи и ѣ(к)вл(д)цѣ припрагѣ дѣшере скож, w(т) высоты властны лютѣ wѣлѣа и дѣднѣж багрѣнороднѣж w(т)раслѣ зѣтѣ своего на землѣ² съврѣже, и тѣкъмо даровавѣ имѣ цр(с)твѣа еже оуѣо злочлстоמוу и злочлстѣ того присвонешѣмѣ³, самѣ прїимле(т)⁴ скиптрѣ(м) дрѣжаніе⁵, и црѣ нарицаше сѣ Романъ вѣсѣми лѣзыкы,
- 214r а Костантинъ никакоже [...]. И оуѣо въ сытостѣ | прїе(м) таковѣжъ пишъ не до сего сѣстави ласкрѣдѣство разоумѣ своего, нѣ весь чюж(д)ни хлѣ(в) вѣсхытнѣв насытн своѣ, имѣшаго

¹⁸ S: Ѡмрѣ, V: оумрѣтѣ; in ms., acest adaos al traducătorului bulgar corespunde atât la acest capitol (de aceea Мохѣ, care avea un manuscris similar 1-a inclus aici), cât și la cel următor (vezi ed. Bogdan, p. 188). ¹⁹ Corectat după S, V.

111. ¹ De aici, până la sfârșitul frazei, copistul B. ² S, V: зѣмѣ. ³ S, V: -омоу. ⁴ S: прїемлетѣ, V: приемлетѣ. ⁵ S: скоптромѣ дрѣжаніе, V: скиптродрѣжаніе.

хлѣ(б) оставль ал'чаша, нех дѣти своѣ и Хрїстофорова сѣна,
сѣна своего прѣворо(д)наго, самодръжца проповѣда и црѣ само-
властны [...].

- (В188) Нж егда въсѣ Руманъ нмѣше оутверъж(д)ена и стѣнж
Семирамидѣ тѣчнж уснока нан стлѣпъ исполны Халан'скыи
оутверъди, тогда па(д) ниць лице⁶ съкроуши си, и ш(т) власти
ш(т)па(д) окаяннѣ пострада. Нех багрѣноро(д)ныи црѣ Костан-
тинъ оуже юнотъскаго доше(д) и мѣжъскаго⁷ възраста, ег(д)а
мждростнаа зарѣ чѣкш(м) шблнставае(т), прѣвосѣвѣтныи прїемь
мжжж доброн'раены⁸, зѣмныиа главы ехидныи пожа(т) и
214ч кѣ севѣ свнптрш(м) прѣпасти творить |[...]. Прѣвѣе въ Руманъ⁹
(В189) же въ старость достигъ и | прѣстаръ вывъ длѣгож
старостѣж, и много проводитвъ въ власти вѣкмѣ, въхсѣк[х]¹⁰
же наплѣннѣ дарше и въсѣ(м) добро сътворъ, ш(т) снѣв
свои(х) изверъженъ вы(с) шт() прѣстола и власы остризають
емоу прѣвѣе вѣнце(м) оукрашеныж¹¹ [...].

[112.] ЦР(С)ТВО КѢНСТАНТИ(Н) БАГРѢНОРО(Д)- НАГО, СѢНА ЛѢБОВИ

Таже чада¹ Романова злокѣзныиа Багрѣноро(д)ны(н) оухва-
тнѣв црѣ Квстантинъ² изметнж и(х), сътворъ вънезаплж остро-
вѣны, сирѣ(ч) въ острова ш(т) сла(в) и(х) [...].

Сѣн Бардѣ Фокж военачалника постави, егоже схоломъ
доместика нарицаж(т) грѣци, скопца же Баснаїа, единаго ш(т)
изрѣзаныи(х), родешаго сѣ Лакатиноу из рабынѣ, паракимѣ-
мена³ и хранителѣ цр(с)кон постави [...].

- 215г Сѣна же видѣти полуучивъ ш(т) своєю чрѣслоу, нже изъ
Блены Романовы дѣщере прозвѣе емоу, нарече его Романа.

Достигша же [его]⁴ до възраста и женѣ при(пр)же [...],
грѣкш(м) црѣ постави Румана, сѣна своего.

⁶ În ms.: лица, corectat după S, V. ⁷ S: мжжъскаго, V: мжж'-скаго (în ed. Bogdan, greșeală de tipar: V în loc de T). ⁸ Versul 5609 a rămas netradus (nota lui I. Bogdan). ⁹ În ms.: Румана, corectat după S, V. ¹⁰ Completat după S, V. ¹¹ În S, această frază se află la începutul capitoului următor (în V ca în T).

112. ¹ S, V: чадѣ. ² S, V: Квстандинъ. ³ S: паракимомена (V: -моу-). ⁴ Completat după S, V.

(B190)

НѢ СЪН ВЪСА КРѢПОСТЬ И ВЪСА СИЛѢ ЗЫН(М) И Х⁸ДО-
ОУМНЫИ(М) ЕМН⁸ХО(М)¹ ПРѢДАВЪ, СА(М) О ЛОВЛЕННЫИ(Х)² ПЕЧАШЕ
СА И БѢСОВ'СКИ³ ВЪНИМААШЕ НА ПЕСІА ТЕЧЕНІА.

Тогда Кри(т) злочѣстивыи(м) арава(м) прѣемши(м) и крѣп-
ко зѣжнше положивши(м) островъ и озлоблѣвши(м) соушѣ и
вѣсѣ пакноуѣщи(м), Никифоръ Фока, сын лю(т) въ бране(х)
и стрѣмленіе(м) искоусень и крѣпокъ рѣкама, ратничални(к)
показа са, и прѣдана бы(с) емоу брань. Тѣ(м) и испанѣ(т)
море кораблен доброратныи(х) и добропавныи(х), и на зѣбра
поснадет са сіѣ водосоушныа, и ра(т) съставѣ крѣпкѣ, по-
вѣди съпостаты и погрѣзи⁴ разбонничѣскыа насады арава(м),
оухвати же и разбоюначалника прѣдрѣзаго оного и исполнио-
рѣкааго іакѣ младенца овѣл(т) [...].

215v

Тог(д)а и гра(д) прѣкрасныи ѡнтіоховъ, бл҃горо(д)ныи и
бл҃гоаѣпныи іакѣ невѣстѣ оукрашеныи, изманатѣне⁵ оубінствѣ-
нн оржжіемъ вѣзе(м)ше іакѣ прѣбражѣ посрамишѣ и іакѣ
напѣтнѣжѣ бл҃дннѣж. И пакы прѣхрѣбрыи пріемле(т) Фока орж-
жіе, пакы поденсает са на врагы крѣвн радыа и иноплемен'ныкы.
И повѣди тоуж(д)еплеменныкы, а скоеплеменникы(м) пособа-
ствова, и пакы доброврачнѣжѣ и добровебраннѣжѣ отроковнѣжѣ
възвращае(т) мѣри доброчаднѣи.

Ще (ж) тогда Фшцѣ на брани борашоу са црѣ Румана
съмрть въсхыти,

N519

Романы, сынь его, лѣта .ї.

M215v

(B190)

женѣ своен Теофанѣ власть оставаѣша и дѣте(м) еж
младоро(д)ныимъ сѣще(м). Оувѣдѣ же сіа Фшка и ш(т) тѣдоу
вѣстече и къ великомоу градѣ въскорѣ достиже, и пакы показа
са въсточныи чиноначалникѣ, клатками страшныи оувѣзаны
бывѣ црѣж, іакѣ да не бл҃де(т) навѣтннкѣ Романовѣ(м) дѣте(м),
и пакы посланъ бывае(т) въ Сиріѣ [...].

(B191)

Ишв иѣкыи скопещѣ ш(т) сѣшн(х) въ цр(с)кыи(х), иже
тогда вѣса власть горѣ и долоу обрашашн, трѣннѣ(м) враж(д)-
ныи(м) оуказни(в) са на кое(код)ж⁶, и толнкы⁷ оуспѣ(х) чѣсти
не трѣпк⁸ зрѣти Никифороу⁹ Фшцѣ въ оуріа(х) коюжшоу,

216r

113. ¹ S: ЕМНОУХОМЪ, V: ЕМН(8)ХУМЪ. ² S: ЛОВЛЕНІИХЪ, V: -ІИХЪ.

³ S: БѢСОВ'СКИ, V: БѢСОВ'СКИИ. ⁴ S, V: ПОГРѢЗИ. ⁵ S: ИЗМАНАТѢНЕ, V: ИС-.

⁶ De aici pînă la sfârșitul frazei, copistul B. ⁷ S, V: ТОЛНКИИ.

⁸ S, V: ТРѢПА. ⁹ S, V: НИКИФОРУ.

писаніе¹⁰ къ Цимисхъ¹¹ добропера¹² начрѣтавае(т), Цимис-
хъневи же имѧ вѣ из млада Іѡа(н), дѣло оржжію Фокъ поло-
жити подвнсажши, самома же въ Бизаньтиѧ прѣити принѧ-
ж(д)аѧши, тако быти емѧ црѣю и дрѣжателю грѣкѡ(м). При[а]т¹³
же епистолѧ онѧ Іѡа(н) Цимисхѣ, и прочѣте написаныѧ¹⁴
образы, и разоу(м) злѡненавнстен' нмы и блгообыченъ вѣржчѣетъ¹⁵
сѧ Фоцѣ и вещь исповѣдоуе(т). Омразн же оубѣстѣвное оного
скопца. Бѣ же добръ Цимисхѣ, доброзаченъ, доброобразенъ,
доброросъ, трѣпѣли(в), храбросръ(д) и добросръ(д), мѧжж-
ошме(н) и ратникъ непобѣдимъ и свѣтникъ острооуменъ, чѧкъ
216v великодшѣенъ [...]. | Бѣ же и сѣро(д)никъ Фоцѣ и ш(т) тѣ(х)ж-
(В192) (д)е кръвѣи [...]. И црѣ нареч(ч) сѧ, и постиже Квстантинъ
гра(д), и без' нжж(д)ѧ вѣннде, и видѣнь бы(с) и видѣ и вѣз-
217r весели сѧ. Бѣсе множество просыпавши сѧ, | еанко въ дворѣ
и еанко свѣтлотѡж рода сѧлаше, еанко подь работѡж и еанко въ
нарочитын(х), прѣж(д)е же вѣсѣхъ црѣца съ сѣннослоужители,
распрострѣтама по(д)емла(т) дланма¹⁶ мѧжа, и свѣто(м)
бывае(т) опцѣи(м) црѣ Низиѡурь.

(В193)

[114.] ЦР(С)ТВО НИКИФОРѦ ФѢКЖ

Бѣ же воинченъ, блгодръзновененъ, кръпкорж(к), трѣды
неоумѧкченъ, каме(н) тврѣ(д) въ болѣзне(х).

(В192)

И примѣси сѧ Теофанѣ прѣвѣи црѣи, и къ дѣте(м) Рома-
нокѣ(м) любовь очѣла показоуе(т)¹.

(В193)

Тогда Фока дшѣвное обываи мѧжжество и дрѣзосръдоо²
и аже въ вране(х) топлотѧ. Имѣше бо прѣ(д)стоаніе дшѧ
блгородныѧ, и кръпкое и трѣпѣликое показоуаше из начмла
и хытраго кон'ника из далече шнажааше. Нѧ дѣланію силѣ
прилежши нын(м) тѣн храбродшѣе тааше въ глвинѣ [...].

Н519

При семь Лавра начмать здати сѧ (въ) Свѣтѣи Горѣ
свѣтымъ ѡбанасіемъ ѡшонскимъ въ воеводскомъ санѣ еще сѧшѣ
емѧ, въ лѣто .xsv̄ѣѡ.

¹⁰ S: писаніа, V: писание (Моха: sg. *carte*). ¹¹ S, V: Цимисхуоу.

¹² S: la fel (acordat cu писаніа, pl.; orig. γράφας εὐπτερούς, v. 5693), V: до-
броперо (nota lui I. Bogdan). ¹³ Completat după S, V. ¹⁴ S, V: -ѡл. ¹⁵ S, V:
вѣржчаетъ. ¹⁶ În ms.: Дланма, corectat după S, V.

114. ¹ În S (ca și în ms. utilizat de Моха), cele două fraze se află la
afirșitul capitolului precedent (în V ca în T). ² S: la fel (orig.: τὸ τολμпро-
κάρδιον, v. 5749), V: дрѣзосръдѣе (nota lui I. Bogdan).

М217v Оубоашж сѧ его арави, и поклони сѧ Сириа, Киликиа оусъмнѣ сѧ, и Финикиа повинж сѧ, и пакы приложишж сѧ грѣкѡ(м) грѣчѣскаа. Сице непобѣди(м) Фока бѣше съпротивныи(м) [...].

Иѡв доврѣнчаныи Фока толкыи въ ныи(х) оубо сѧше доброта(х) тѣлесныи, и дѡшж извѣѣаше блг(д)тми съвѣтащж сѧ ꙗ(к) невѣстж новоокрашенж и ꙗко младѡщж сѧ [...].

217r П р и с е (м) Н и к и ф о р ѣ ц ѣ р ѣ п л ѣ н и ш ж р ѡ с и
(В196) Б л ѣ г а р ' с к ж ж З е м л а ³ п о д в а (щ) в ѣ д в ѣ ю
л ѣ т ѡ, ц ѣ р ѣ н ⁴ Н и к и ф о р ѡ н з в е (д) ш о у С в л (т) с л а в а
[н а] ⁵ н и (х) ⁶.

217v Ико(ж) во рекошж написавши прѣж(д)е врѣме(н) древ-
(В194) нѣишии(х), еже по дѡху сѣро(д)ство имѣж къ црѣи обаче и

218r къ | неи примѣшати сѧ и пѡтѣскы дръзнѣше. Си прѣвѡа скврѣна, втора(а) же абѣ си [...]. Прѣ(д)ложено же ми блж(дн) и сказаніе хуѡдоразоумнию его. Иѡ⁷ лютостиж злобнож наро(д) погыбаше, и къси рыдаахж ѡ(т) гладныи изъзы, на златици бѡ къбелъ еѡва продааше сѧ. Ъзыде же сѧ къ Фоцѣ, он же поскрѣбѣ оуслышавъ, и злое исцѣлѡти собож възрѣнова(в) цр(с)-кыа исчрѣпати повелѣ житницж⁸, и по два на златицѣ прода- (в)ати къбѡла. Сице Фока хуѡдолѣпнѣ о вѣци ра(дѣ)ше, паче(ж) и многожитныи ми богатыи сын житницами, отокареными таготож и пшеницами напѣнеными, ѡ(т) ни(х)же съкрышж сѧ прѣвѡа блгодѡшїа, не възрѣновавъ великомуу Басилоу въ се(м), еже по истинѣ сѡщадо црѣ нже ѡ(т) Македонїж, нже видѣвъ страж(д)щѣ Бизантїскыи наро(д) и гла(д) винж сѡщѣ оубѣдѣвъ печали, доврѡкъзньнѣ съ|протиен⁹ сѧ стр(с)ти зѡрат- нѣи, съ противж¹⁰ брав сѧ хрѡбрѣ съ хрѡбрыи(м), и погѡубѣлъ свѣрѣ лютаго оубавами нжж(д)ныи ми, дванадесѡт' бо къбелъ на златицѣ продаати повелѣ продажци(м) пшеницж.

[...] Фѡка же оуязвик сѧ ѡ(т) нѣкогѡ зазора, ꙗко¹¹
оубѡ къ Цимисхїоу похотныи сѣлѡз има(т) црѣа и творит(т) сѧ ни(м) прѣ|любы, оубѣдѣв же и Цимисхїа топлѣ въцрѣти сѧ жѡлажца, въсѣкѡж власти лишае(т) его и силы, и осо(б) ꙗко(ж) хѡще(т) жи|ти¹² повелѣкаетъ емѡ¹³, ино ничѣсоже възрадова сѧ¹⁴ мжжѡу сътвори. Нж црѡ тѡшкѡ сѧе къмѣ- инеши, еже Цимисхїа не видѣти въ цр(с)кыи(х) дѡро(х), творитъ

³ S, V: ЗЕМЛА. ⁴ S, V: ЦѢРѢИ. ⁵ Completat după S, V. ⁶ Scris pe margine, vertical, cu roșu. ⁷ Înainte de această frază a rămas netradus v. 5799 (nota lui I. Bogdan). ⁸ S, V: -цѡ. ⁹ În ms.: съПРОТИЕНТИ, corectat după S, V. ¹⁰ S, V: съ ПРОТИЕЪ. ¹¹ În ms.: ꙗ(к)ко. ¹² Completat după S, V. ¹³ De aici pînă la cuvîntul cu nota 19, copistul B. ¹⁴ Introdus prin înlocuirea lui ἄχαρι [dezagreabil] din v. 5827 cu ἐχάρη [se bucură] în originalul traducătorului bulgar (Мохѡа а омиs această propoziție, al cărei sens era deformat).

- Фокж призвати же¹⁵ мѣжж¹⁶ паки и красотѣ въдати емоу прѣвѣж [...]. Фока же црѣ не вѣды сѣти и ловитвы съвѣтъ¹⁷ съставляемыихъ [...], тѣмь и въ оустѣ(х) его бѣ де(д)а медовнѣ¹⁸, | н лѣганіа жестокопостлана¹⁹ нлж(д)нын(х) до-
 219г лоулѣганіи, постела же маконасланы и багрѣннымъ одровы и смѣшеніа плѣтскаа и іаже въ смѣшеніи(х) ни въ сѣніихъ видѣа-
 ше [...].
- M219г Бѣепрїемши же оубо Цимисхїа блговѣрѣмниѣ, и призвавши
 сѣ емоу любовіѣ, бѣ же и онь зломыс(л)а на црѣ, възводн(т)
 того съ многыми отан орѣжноносцы, и прѣ(д)поставлѣ(т)
 (B196) ловца лѣвовѣ ложѣ, и прѣдае(т) врагw(м), w, горе, съпржжника
 си, па(к) Са(м)ѡна Далида збїн|ственаа, іако Тин'дарида съ-
 жителѣ свое(г), храбраго ироа [...]. Бѣтекошж же Фокж слѣ-
 даши²⁰ пси, и обрѣтошж е(г) на хуудѣ лежжца долѣбѣгани,
 и обнѣж(т) его имѣща²¹ въ оустѣ(х) вж(с)твнаа [...].
- N519 Некїфоръ Фока .ѣ. лѣтъ и мѣсѣць .ѣ.

M219v [115.] ЦР(С)ТВО ІСѦ(А)НА ЦИМИСХІА ЦАРѢ
 (B196)

- Цимисхї¹ же възложи на главѣ своен вѣнець, и паки
 драваѣне того видѣшж воюѡща², и паки сирѣне въкоушишж
 острѣиша меча, паки Хавданы князь вѣгааше спѣшно. Сѣи црѣ
 на врагы мечь потрѣсь и въса грѣкw(м) прилежжцѣа варвары
 оустрашивъ грѣдоумне н(х) сътвори w(т)ложити, и сътѣсникѣшж
 сѣ w(т) съпостать грѣчѣскыѣ прѣдѣлы распростраи странами
 бесчислѣнын(х) селенїи³, и даже до стро[у]н Тигровѣ(х) въдрѣзи
 дворы [...].
- (B197) Сѣи Цимисх(ї)и црѣ прѣм(т) Прѣсла(в)⁴
 и възв(е) въса цр(с)кы(а) вѣлѣгы, и сама о-
 го Борнса w(т)вѣд⁵ въ Црнгра(д) съвлѣче
 его тамо съ цр(с)кы(х)и сътвори его ма-
 гистра, се(ж) е(с) сань велнкѣ въ грѣцѣхѣ.|

¹⁵ Lipsește în S, V. ¹⁶ S, V: мѣжжа. ¹⁷ În ms.: съвѣтъ, corectat după S, V. ¹⁸ S, V: МЕДОВНѢ. ¹⁹ În ms.: -постланы, corectat după S, V. ²⁰ S, V: слѣдаши. ²¹ S, V: имѣща.

115. ¹ S: Цимисхн, V: -хїи; în S, înaintea acestui cuvânt se mai află o frază, care în V și T este plasată la sfârșitul capitolului precedent; de aici pînă la sfârșitul alineatului, copistul B. ² S, V: воюѡща. ³ În ms.: -їе, corectat după S, V. ⁴ S: Прѣслав (în V ca în T). ⁵ V: w(т)вѣд(а), interpretat de I. Bogdan wтвѣд(е).

- 220г По прѣктиже Прѣсла(в)стѣ(м), Свѣ(т)славъ
 кнѣзъ рѣскомъ по[п]лѣннѣшъ⁶ Блѣгарска
 Земля и по(а)се(в) сътворшъ, и въ Дръстрѣ
 емъ сжщъ, ше(а) тамо Цимисхъи съ многыми
 (В198) ратми побѣди его, самого же своеволикъ
 ш(т)пѣсты⁷ [...].
- (В197) Сиковѣ бѣ Цимисхъи пастырь свѣропрогонникъ⁸ [...].
- N519 Іоанъ Цимисхъи лѣтъ .Ѡ. и мѣсѣць .Ѡ. [...].
- M220г Да яко(ж) нѣкогда и Цимисхъи изве(а) житіа опщн дѣлѣ
 (В198) естѣственнымъ нѣж(а)ж, прославе Василіе коупно съ Квстан'-
 тинш(м), багрѣнород'нн ш(т)расли Романа прѣж(а)е грѣкы обла-
 даваго, сна Костан'тинова.

[116.] ЦР(С)ТВО ВАСИЛІА И КОСТАНИНА¹, СѢИ² РОМІАИ ЦРѢ

- Иже оѣе и дѣднее съкрывшее сѣ цр(с)тво и въ лѣтѣ(х)
 прѣсѣк'шее сѣ Фшкы и Цимисхъи пакы изведоста на свѣ(т),
 220v пакы съвѣкоупица, пленицѣ | аще кто златѣ рече(т) влѣк'жа
 сѣ [...].

- И оубо прѣвородны багрѣнничны стѣбѣлъ поревновавъ прѣ-
 вомоу дѣдоу своемоу Македон'нниноу и трѣп'канвомоу ироу
 Иракелюу, пица оубо ш(т)вращаше сѣ и добротрастіа и житіе
 покоицное ш(т)ринѣ и слабое, жестокоє и вриткое дѣло трудо-
 нын(х) орѣжнн и щитовы и шлѣмовы и мечѣ и стрѣлы възлюбн
 паче мѣстнын(х) оуслаж(а)лѣщнхъ капѣ. Тѣ(м) и новот-
 кан'нѣж одеж(а)ж ненавндѣше и трапезѣ прѣоукрашенѣ лѣстѣ-
 щѣл³ зраки и одрѣ в[аг]рѣнонасландѣ⁴ и бн(с)рѣнда одѣаніа,
 щитныа же клопоты и съвѣткы⁵ орѣжжныа паче орган'скын(х)
 (В199) гласовѣ слаткопѣсньнын(х) въ мѣнѣкаше. Тѣ(м) и мышцѣннцѣ⁶
 и лыстовѣ желѣзны⁷ и копа ратнаа вѣхъж ем оу любнмѣша [...].

⁶ Completat după S, V. ⁷ S, V: штпѣсти; întregul alineat scris pe margine, cu roșu. ⁸ În ms.: свѣровиднонникъ, corectat după S,V.

116. ¹ S: Квстандина, V: -дѣна. ² S, V: сѣноу (genitivul dual). ³ În ms., -ѣ пуѣн corectat, pentru a fi transformat în -ж. ⁴ Completat după S, V. ⁵ În toate cele trei msse apare această formă, în loc de СВѢНОВѢ (resp. СВѢНОВѢ, СВѢНОВѢ „sunete“; greșeală semnalată încă de Fr. Miklosich, *Lexicon*, p. 328, și apoi de I. Bogdan, atît în nota 19 de la p. 198, cit și în *Glosar*, p. 278). ⁶ S, V: -ца. ⁷ S,V: -нн.

- 221r На мноѣ же ш(т) [с]кннр⁸ рати бываѣши и нмѣши(м) властѣ напасте(м) меж(д)оу собнн(м), ꙗсѣа оубо погоублена бы(с) аравскн(м) мече(м) и гръчьстѣн прѣдѣли сирѣны сътвараѣхъ сѧ, блъгаре же нападалахъ на Подоунакѣа и Оракѣа патновалахъ⁹ близъ прѣдѣль и(х) сѣща¹⁰ [...]. И Барда оубо подыклони сѧ по(д) дрѣжащаго¹¹ жезль, и въси [повн]нлше¹² сѧ црюжши, нмѣше же авѣ Баснѣа аравское азыконачалѣе и Фаснѣскаа¹³ сладкаа Ивропнцнаа строуа¹⁴ и [зѣ]млѣ Фин[нч]ъскаа¹⁵ вндѣше¹⁶ его ѡко огнѣ. Оустрашишѣ(с) сего неври и оубоашѣ сѧ |
- 221v Тагрѣстѣн скнн, гръднн покѣже [о]нѣ¹⁷ Иверскнн князь¹⁸. Снще въ скорѣ¹⁹ въсѧ про[те]че²⁰ ꙗсѣа. Не дасть покоа²¹ сконна скрнннама, ни брѣвма дрѣманѣе, ни сѣннцамъ сънѣ, дондеже влѣкы прона шѣа разтрѣсашѣа²² [...].
- 221r
(B201) Гъи црѣ Баснѣа многы и бесчлвны плѣновы сътвори блъгарш(м) и разбоа люты, нбо разбн(в) Самонла црѣ ѣѣ. Хнлна(д) блъгарь ослѣпн, на въсѣкко сто едннн(г) оставлѣхъ съ [ѣ]днѣ(м)²³ око(м), и ш(т) сѧа и(х) къ Самонла⁸ [...].
- 222v
(B202) Г(т) сего Баснѣа бы(с) блъгарское цр(с)тво по(д) областнж гръчьскоеж, даже и до ꙗсанѣ²⁴ црѣ влѣгаршмъ прѣвааго²⁵.
- N519 По Цнмнсхѣн царствова Баснѣе Порфнрогенъ лѣтъ .н. и мѣсѣць .дѣ.

M222v [117.] СѧМОДРЪЖЪСТЕО ЦРѢ КОСТАНТИНА, БРАТА
(B202) БАСНѢСКА

И поне(ж) не шѣдн(т) ннкого же адъ въсѣаца, обѣлшж и Баснѣа челюстн съмрѣтъннѣа, и гръчьское оутврѣж(д)енѣе съмлѣшж ѡко пшннцѣа, нж шѣаче въ глѣбоцѣ и мноѣ и

⁸ Completat după S, V (скннрѣ <gr. σκληρός „dur, aspru“, epitet ce se referă la Βάρδας, tradus cu o frază mai înainte prin лють „crud, rău“; vezi *Glosarul* lui I. Bogdan, p. 408, și nota 8, p. 199). ⁹ De aici pînă la sfîrșitul alineatului, copistul B. ¹⁰ S, V: сѣща. ¹¹ S, V: дрѣжащаго. ¹² Completat după S, V, care au: повннлшж. ¹³ S: Фаснѣскаа, V: -д'с-. ¹⁴ S, V: строуа. ¹⁵ Completat după S, V; înainte de -млѣ, ms. are încă o dată începutul denumirii Фасн[тѣскаа]. ¹⁶ S, V: вндѣши. ¹⁷ Completat după S, V. ¹⁸ S: князь, V: князь. ¹⁹ S, V: скорѣ. ²⁰ Completat după S, V. ²¹ S, V: покоа. ²² S: разтрѣсашѣа, V: -са-. ²³ Completat după S, V. ²⁴ S, V: ꙗсѣнѣ. ²⁵ Cele două alineate scrise pe marginea ff. 220v și 221r

длъголѣтнѣ старости. Цр(с)каа же крѣпость и грѣчьскыя¹ хоружгы² къ братоу его Костантинноу тече [...]. Житїа бо братен'цоу сею вѣстѣ разнѣ, дрѣгъ дрѣга в(т)стожши многочислѣными числы. Санко бо Василїе сласти в(т)ринжвъ повченїе о бране(х) творѣаше | житїе свое, мжжж пр(с)но прѣ(д)почитажъ доброкон'ники и оржжноносца и желѣзныа цитники и на брани оуготовлены, толико (ж) пакы Костанди(н) ни трѣпѣше зрѣти лыстныа оклопы и желѣзныа сапогы и одеж(д)ж³, ни клопо(т) оржжныи(х) слышати понѣ къ сънѣ, ни трѣбныи вепяь ратнѣи, ни кричѣнїи⁴ мжжъскыи(х), ни гла(с) злоп[д]ищныи(х)⁵; въ пица(х) оупражнѣаше сѧ пр(с)но и тлѣстыи(х) трапеза(х), и о жена(х) ра(д)уаше сѧ присно бестоудныи(х) и нгрѣчывыи(х), любящїи(х) ликованїа и свирѣли и гжсан, паче же многоврѣменень сы⁷ и сѣды и прѣстарь. Дшж же страшивосрѣдж и трамжщжл сѧ нмы, в(т) хсда помысла⁸ множаншжж ослаплѣаше, облаг'гоу⁹ и(х) | яко копажщж лжкав'ства в(т)стжпленїю. О дѣтю же колѣблѧ¹⁰ житїе дѣщерю, и в(т) нѣкого оуѣдѣ(в) яко по не(м) власть на Романа прѣнде(т), на единого в(т) синганта, по(д)рекло(м) яргипропѣла, принжж(д)ае(т) мжжа вѣржчивца свож и женж прѣвж¹¹ в(т)ложити и припрѣши сѧ Зон Пагрѣноро(д)нѣн [...].

225г,
rind⁸⁶
(B203)

2284г Црѣ же Костандинь, три дїи по съпрѣженїю поживь, сконча сѧ, лѣто(м) бьвь .ѡ. и выше, три же в(т) си(х) безь единого м(с)ца цр(с)твоважъ [...].

M225г
(B203)

[118.] ЦР(С)ТВО РОМАНІА ЯРГИРОПИЪЛА

Роман же вѣсѣдае(т) на цр(с)кыа прѣстола, мжжъ прѣмладрь, блѣгоч(с)тнень, поучаж сѧ въ вж(с)твныи(х) и о кинга(х) ра(д)уѣ сѧ много и стоанїи(х) вѣсенощныи(х), иже сѣло белколѣпень Бци отроковици съз(д)а хра(м), емѣже званїе Перивлеть.

225v. И оубо црѣца | юностиж цѣтжци и клокоты пѣтѣськыи распалѣма, и вѣдѣши Романа особенѣ живжца и ни помѣнжца

117. ¹ S, V: -ыа. ² In ms.: -ы corectat din н. ³ S, V: -а. ⁴ S, V: кричанїи. ⁵ Completat după S. ⁶ In ms. după care s-a copiat T, o filă era inversată. ⁷ S, V: сын. ⁸ In ms.: -ы, corectat după S, V. ⁹ Acest cuvint și următorul reprezintă un adaos al traducătorului (nota lui I. Bogdan). ¹⁰ S, V: колѣблѧ. ¹¹ S, V: прѣвжж.

яко привязанъ¹ е(с) женѣ, ниже яко мжиге(т) съ женож, паче же и юнож, лжкавыми нѣкыми и злыми помыслы оуязвѣаше сѧ. Бѣ же нѣкто блгообразе(н) и добровраче(н) юноша, има же сѧ Мѣхан(а), родо(м) ш(т) Пѣфлагонъ. Томъ оубо Мѣханъ радостнообразномъ въ цр(с)кын(х) дворѣ(х)² жнжщюу цр(ц)а похотнымъ възложнши възоръ и личнымъ его видѣши доброты и зарѧ, бѣше бо младаобразень, блгозраченъ, радостень, бѣль и роумѣнь, похотными капла росами, похотнѣ же примѣшаше сѧ и прилежно обымаше ш(т) лица Мѣханова блг(д)тныа цѣты.

И оубо нѣкогда Ршманюу црю паъ(т) оупокащюу банеж и оутѣшашюу, мжжѣ нѣцн ра(д)ушщн сѧ злоу оубнствннѣ напа(д)ше оудавншж и, якы зѣмѣж обыкше³ сѧ о выа его [...].

N519

Романъ Иррипродъ . ѿ. лѣтъ и мѣсѧцъ . ѿ.

M225v
(B204)

[119.] ЦР(С)ТВО МИХАИЛА ПЕФЛАГОНА

226r Ршманъ же житіе земное оставѣшюу, Мѣхан(а) въцрн сѧ
и прѣл(т) скрипра, ниже прѣж(д)е мала | незавленъ и смѣренъ
родо(м), сѧж мжзд.ж¹ шерѣтъ любодѣнны(м)² дѣло(м). Бѣ
же добръ Мѣханъ не тѣк'мо шеразо(м), нж сѧлаше и благо-
дѣтми, нжже добродѣтѣли раж(д)аж(т), дшвкныа красоты и
оумнаа свѣтла. Разоумѣаше бо яко слымыслень и въ себѣ
223r сѧматрѣаше ш(т) каковаго смѣренїа къзыде на цр(с)тво, |и ш(т)
rind 11 каковыа хоудости на каковыа высотъ възат сѧ. Тѣмже бѣше
блгошвѣтанкы, негрѣдѣанкы, смѣреномждръ, прѣкланѣж сѧ въ
мло(с) и щедрѧ злостраж(д)жщн(х), оутѣшаш оубогын(х) и
овогащаш ннщн(х), и оувадшжж злобож немѣнїа ожнелѣж
и посѣщаш и грѣж, и златостроумными водами напаж жжж(д)ж-
щн(х). Н³ никтоже бо того видѣвъ ш(т)хож(д)аше (с)лзвы
точл, никтоже помолне сѧ възврати сѧ скрѣбѣ⁴.

Нж оубо съдрѣшаше сѧ недлго(м) лютын(м), якоже Саѣ(а)
лжквож оудаво бѣсовскож, и житіе болѣзньно имѣше и бѣ-
дно, нан ш(т) болѣзньнын(х) врѣннн озрачаш сѧ и падаж, нан
223v нжж(д)нын(м) м(ч)тае(м) бѣсо(м) борн(м). Множнцѣж бо на
земл без гласа помѣташе сѧ [...]. ѿ(т) шщевыа [оубш]⁵

118. ¹ In ms.: прѣ-, corectat după S, V. ² De aici pînă la примѣшаше сѧ, copistul B. ³ S, V: обнеше.

119. ¹ S, V: мжздж. ² S: любодѣннынмъ, V: -ымъ. ³ Lipsește în S, V. ⁴ S, V: скрѣбл. ⁵ Adăugat după S, V.

(B205) стр(с)ти | многож(д)и въспренѣ(в), топлѣшии бываше добро-
дѣтѣли дѣлатель и множее прилежалше еже ш(т) си(х) з(д)равію
и иночѣское житіе паче жждаше. Бѣхъ же емѣ единокраѣвници
и ш(т) тѣ(х)ж(д)е сѣмень, си рѣ(ч) б р а т і а⁶, мжжіе зло-
нравни нѣщи и люти и хыщници, мжжіе сластолюбиви, скотни⁷
и злообычни, паче же и свиножителни и говядопасци и говядаре,
мжжіе овчѣре⁸, живеще въ безоуми и церовѣмъ плод(м) пе-
кжше сѣ и джбовын(м) желждо(м). Таковѣ(м) оубо братіамъ
224r (д)ѣство(м) бѣ прѣвыи [...]. | Са(м) же придавалѣж сѣ стр(с)тїж
обычнож въ одеж(д)ж облачит сѣ дѣчъшжж багрѣницж, дѣх-
нын(м) чрѣнило(м) ризы свож очрѣни(в), и къ тишинѣ притекъ
ш(т) многомлатежнаго житіа.

N519 Мѣханаъ Пѣфлагонъ мѣсца .д. и .ѣ. дѣни.

M224r [120.] ЦР(С)ТВО МИХАИЛА КЛАФІТЪ
(B205)

6 (ш) толн сео црѣа прїмать попе[че]ніе¹ власти², и дѣверока
си на Мѣханаа оного цр(с)кыми не добрѣ оукрашаетъ образы,
члѣка злочѣстива, и свинїж оццоумнаго, и по е(с)стве оубв
224v илѣща соуров'ство съвзрѣстно [...]. | Таже въспрїе(м) мла-
(B206) (д)сѣвѣтники отроки и прѣвосѣвѣтнїко(м) примѣшаш сѣ юныи
юныи(м), іако(ж) древле Ровод(м), Соломоновъ сѣнь, црѣж³
изгна Зол и Оев(д)рж, и въ остроковы ш(т)славъ и(х) остроже.

6 (ж) же и лютым млатежѣмъ въз(д)виже на океаннаго, іаки въ-
трѣ на море кораблопловное [на]па(д)⁴ и долѣ из глѣбени сїе
възмжшжж. Тог(д)а мощно бѣ разсмотрѣти ш(т) павленїи(х)⁵
вещїи какова бѣ народоу любовь къ наставникѣ, и коланко може(т)
црѣ и княсь и коевода и вл(д)ка отечѣскж любовь имѣж ш(т)
сжщїи(х) по(д) ржкож его и ш(т) ни(х) любви(м) сын іако ш(т)
4 225r чл(д) | скон(х). Понеже бо въноуши наро(д) таковаа, іако црѣа
(B207) самодрѣжець изгнаны сътворн, и | власы и(х) не хотѣща(м)
имъ пожж(т) нжж(д)еж, и іако одеж(д)ж⁶ и(х) въ чрѣнило
прѣквразы⁷, іаростнын(м) възгорѣ сѣ огне(м), каменїе же абїе

⁶ Explicatia traducătorului bulgar (Моха: *frafi*). ⁷ S, V: скотни. ⁸ S, V: овчаре.

120. ¹ Completat după S, V. ² Pină aici, în ms., înaintea titlului. ³ S V: -д. ⁴ Completat după S, V. ⁵ S: павленѣи хъ, V: -ухъ. ⁶ S, V -д.

⁷ În ms., ы „corectat“ din и.

вѣсхытншж и дрѣвїе и вѣсе приключившее сѧ, соулнца, оржжіа, меча, вѣоржжажж сѧ и жены праслицами пакы копіами, и съ
226г, вепле(м) | и говоро(м) къ дрѣжжщомѣ течухж, црца ищжше
rind7 вѣсѣмн ржками и разоумы, и хоулаше Мнханапа вепли сверѣпыми.
Тогда оубо тогда трепе[те]нь⁸ залиц⁹ виды(м)¹⁰ бѣ зѣмїи
прѣж(д)е грѣдообразень сын и лѣвъ приземнын. Дрѣзость встави
и грѣдость, и вѣрзопловнынми¹¹ ладїами приведе црца, и пакы
вѣда(с) има дрѣжжжже еже ш(т) прѣродителен сѣро(д)нжж има
и ш(т) дѣдшж [. . .].

2299г Ослѣпаена(а) [Мнханапа] же, бывше осжж(д)ена на заточенїе,
цр(с)токавша за .Ѣ. м(с)ца и .Ѣ. днїи.

M226v
(B208)

[121.] ЦР(С)ТВО КОСТАНТИНА МОНОМАХА

Нж црца Зоа грѣчѣскжж власть самодрѣжца мжжа трѣ-
бобати оумысли(в)ши, и дѣте(м) вѣспрїжти ен рож(д)ества
жжж(д)жши и жалажши дѣторо(д)на оуслышати сѧ члдо(м)
мати, ш(т) дѣтїю бо вѣртогра(д)аю іако дрѣво напоиши сѧ
дрѣхлѣ страж(д)аше бес племене цѣла быти. Тѣ(м) и мжжа
нѣкоє(г) красна, имене(м) Костантїна, из Лезкѣ приводи(т) ко-
227г рабли вѣтрилопернынми, его(ж) Монома(х) нарицаахж очин(м) по-
рекло(м) [. . .]. | Бѣвнезаапж па(д)шѣ вѣспа(т) колѣ части и
скжделѣ еж инако прѣврѣкш¹ сѧ, црѣ показа сѧ и влѣка сын
прѣвѣе ра(в), самовл(д)ка бы(с) осжж(д)еныи и самодрѣжцеъ
свѣзаныи, и црца Зоа оунекѣшае(т) (на). брака. Сице неспра-
влено² е(с) земнороднын(х) житїе, сице намѣнїа коло горѣ и
долоу текжшии валѣе(т) вѣсѣ мртвена и размѣшена творить.

Поухалы же вѣввразжжт сего Мономаха на бране(х) оубо
ненскѣсна и на оржжноносїе, а вѣ нын(х) великолѣпна, даролю-
бнела³, весела, свѣтлодїшна, красолоубнела⁴, мл(с)тнѣа иравы, да-
ролюбїю море, езеро пиванїю, из него(ж) вѣсприашж мнози
(B209) потоки доврокапѣнын [. . .]. | Познашж сего и людїе длани
любодаровитыа, оувѣдѣшж сего⁵ и храми красолоубныа ржцѣ.
Нищїи напоишж сѧ и почрѣпошж къ сытость, вѣсѣккѣ хра(м)
кѣспрїа(т) напоенїа златоточна [. . .].

⁸ Completat după S, V. ⁹ S, V: залцѣ. ¹⁰ S, V: видим. ¹¹ S, V: -ымн.
121. ¹ S: -гшоу, V: -гшоуѣ. ² În ms.: -нь, corectat după S, V. ³ S,
V: -ка. ⁴ S, greșit: красо-. ⁵ În ms. acest cuvînt și cel următor sînt inversa-
te; corectat după S, V.

И аще кто разоумѣти хоше(т) бѣанкодѣше его, добросъз-
 (д)аннын хр(а)м оувѣри(т) емоу вещь, его(ж) ш(т) основани
 въз(д)виже и ш(т) корень прѣвн(х) вж(с)теномъ Х(с)вѣ м(ч)-
 нкѣ и побѣдоносцѣ Г і о р г і ѣ⁶. Нъ оубо сице добрыими⁷ цѣкты
 паче кедрѣ, сице съветѣ сѣ добродѣтел'ми листвѣиъмако фн-
 ниѣѣ, сѣло неджжени пльтѣѣ вѣше прѣстнол, ногоболѣиъма
 ташкы(м) сътѣсааше сѣ ногѣма яко желѣзы твердыми и яко
 нерѣшымымы⁸ окобы. И оубо прѣбывааше ве(с) днѣ въ мѣккын(х)
 постелѣ(х), оупокаж⁹ свои неджжнѣи носѣ. Ѡ(т) се(г) разоудошл
 сѣ на нѣ многы влѣны и напасте(м) и бѣда(м) вѣтри бѣриин
 (B210) [. . .] И кто оубо надѣаше сѣ извѣгнати ш(т) злобы толнкы?
 Нж стрѣгомын бнима дланма не оубонт сѣ исполнѣ, ни сѣкрин
 оустраши(т) сѣ, ниже вѣстрепеще(т) желѣза ни каркиновѣ(х)
 оустѣ¹⁰ [. . .]. Тѣ(м) и снѣце свѣтлыѣ вѣсѣи луучѣи и разори
 тѣмѣѣи и прогна облакъ, и видѣшл свѣтъ безѣ облака црѣи
 градоке, бы(с) вѣ въ ревра проводенѣ злыи сѣкрѣ [. . .].

Константиинъ Мономахъ .ѣи. лѣтъ.

[122.] СѦМДОРѢЖЬСТВО ѠѠДОРЫ ЦРЦЖ

Да якоже притѣжаахъ емоу лютии неджжн и брениѣ тѣ-
 леснаго е(с)ство прошааше, на вагрѣноро(д)нлѣѣ дѣиѣ Ѡеѡдорѣ,
 Зоннѣ сестрѣ, цр(с)теко прѣходн(т), нѣш црѣца Зоѣи прѣж(д)е
 оумрѣла бѣ. И¹ яже [на]² властнѣѣ въ малѣ вѣсѣ(д)шн
 колесницѣ, и нѣхож(д)енѣе свое разоумѣвшн еже ис тѣла, бѣше
 (B211) же, я(к)же глѣ(т), нѣнскѣсна пль(т)скын(м) скврѣ [на(м)]³, мѣжа
 нѣкоѣ(г) дльгожнѣша и сѣдаи и трѣсѣца⁴ сѣ вѣзводи(т) вѣсад-
 ника на ко[ле]сницѣ⁵ толнкѣѣ, емѣже нмѣѣ Мнѣхиль⁶ [. . .].
 N518 Ѡеѡдора Вагророднаѣ лѣто .ѣ. и мѣсѣць .Ѡ. [. . .].

⁶ S, V: Γεωργίου (adăugat de traducătorul bulgar). ⁷ S, V: -ѣми. ⁸ În ms., primul ѣ modificat din и; S: -нѣмѣѣ, V: -ѣми. ⁹ S: -дѣ (în V ca în T). ¹⁰ Greşit каркинова оуста „gura racului“ (= карκίνου στόμα) pentru каміиову стома (v. 6302) „gura focului (din vatră)“ (vezi Glosarul lui I. Bogdan, p. 299).

122. ¹ Lipseşte în S, V. ² Completat după S, V. ³ S: скврѣннѣмѣѣ, V: -нѣмѣѣ, corect, ca în T: cele trei cuvinte, cu sensul „neiscusită în necură-
 țile trupului“ (ἀπειρατος σώματος ῥυπαρίας, v. 6330; vezi Glosarul lui I. Bogdan,
 p. 407), au fost traduse complet invers de Moха: și era iubeață la fieșce bărbat.
⁴ S: трѣсѣца, V: -ѣца. ⁵ Completat după S, V. ⁶ Ultimele trei cuvinte
 sînt în S după titlul ce urmează (în V ca în T).

229r [...] НѢШ ОБДРЪЖАХЪ ВЪСА ВЛАСТЬ ФЕОДОРИНИ СЪРО(Д)-
 ници, | прѣвѣа црѣж, небрѣгѣше о Миѡанѣ по(до)бнѣ яко
 БЕЗВРѢМЕННОЖ ЗЕЛКЪ БЕЗЪЛНСТОВИЖ И СТАРЖ И ОУЖЕ ОУВѢДШЪ¹,
 ПОНЕ(Ж) И СВАЗАН БѢ СТРАШНЫМИ КЛАТВАМИ, ЯКО ДА ПРѢДАСТЪ
 н(м) вѣсѣ и словесы правити и вещми. Бѣше оубо тѣмъ яко
 сѣнь и словесы тѣкмо црѣ, а прочаа вѣсѣ ржкми онѣ(х) пра-
 влѣахъ сѣ [...]. Оуверити же нма(т) глѣмое Комнинъ онъ,
 емѣже нма Исакіе, иже въ хрѣбростейн(х) нма имѣше и про-
 слѣтїе велико. Имѣше бо ржцѣ властѣ на браннаа дѣла и | прѣсты
 229v доброоуказаны на ра(ти) [...]. | Н² събрава коа нзѣ вѣсѣ оржж-
 ныкы³, нападе на црѣ хотѣа его съ прѣстола низверѣши [...].
 Нж иже корабль властных правити оустроенїи, не хотѣаще⁴
 сп(с)ти его, нж и потопити и погржзити богатѣиши⁵ влѣнами
 ташкошумашими, на вра(н) и не хотѣаща старца поденсѣ(т)
 и вѣ малѣ не погрѣбенаго на впаѣченїе⁶. Бѣ(т) сего брани ме(жд)оу-
 соб'ныа, и десница грѣчѣскыа на грѣкы соулица остраше и
 копіа и омакаемы крѣкми меж(д)оусобными [...]. Бывае(т)
 же оубо Комнинъ изащїен въ брани, и гра(д) прѣвѣ(н)
 градо(м) постигъ беспернож брѣзостїж, и вѣнець вѣзложнѣв
 на сѣ самодрѣжець показа сѣ.

[124.] ЦР(С)ТВО ІГНАКІА КОМНИНА

230r Приказаше же сѣ власты¹ вещми вѣсѣми, и вѣсѣ(м)
 (B213) приношаше сѣ по келнчию, и ближнїи(м) и далнии(м) и еже | вѣ
 власте(х), и сланоименное и злое ласканїе и того крѣмленїа ш(т)
 дшѣж ненавидѣше [...]. Нж вѣаче насладнїе сѣ власти не на
 длѣгын(х) сѣлицо(х), нж еже вн рещи яко злака процѣвѣтъ, и по
 малѣ оубв(д) лютыми недѣгы, и Доукж оубо оукрашае(т)
 цр(с)твїа вѣразы, яко ш(т)врѣзѣша емѣ многа имѣннш(м)
 скровища и съпоспѣшѣствовакша емоу на прѣвое вѣщрѣнїе,
 са(м) же жестокоє житїа еже по Бѣтѣ вѣспрїе(м) одѣа сѣ вѣ
 ризы чрѣнозрачныа, и истаавѣ себе дѣлы дѣлготроудными, мно-
 гореквностнож кончинож житїе скончавае(т)².
 N519 Комнинъ .Ѣ. лѣтѣ и мѣсаца .ї.

. 123. ¹ S, V: $\text{\textcircled{B}}\text{\textcircled{M}}\text{\textcircled{D}}\text{\textcircled{C}}\text{\textcircled{H}}\text{\textcircled{J}}$. ² De aici pînă la сп(с)ти его, copistul B.
³ S, V оржжннкы. ⁴ În ms., и corectat în -ѣ. ⁵ Traducere greșită a gr. τὸν
 ταλάντατον (v. 6380) „pe cel mai nefericit“ (nota lui I. B.). ⁶ După acest
 cuvînt, versurile 6383—6390 au rămas netraduse (nota lui I. Bogdan).

124. ¹ S, V: властн. ² După acest cuvînt, versul 6420 a rămas netradus
 (nota lui I. Bogdan).

Доука же прѣ(м) цр(с)каа правила четворницъ златъж
 правѣаше равнѣ, ниже оудръжаж стрѣмленіе еж въсѣчъскы
 и съставляѣж и касаж са стѣпанін лек'кыми и къснымы, ниже
 паку сѣло вѣдаж себе и вес(п)житіе(м) тича, нж и доузости
 скоростъ вѣстасаж и ш(т)вѣгаж еже по брѣгоухъ гонити непро-
 виднѣ и ш(т) колесничныи(х) вѣдѣ оукланѣж са.

230v

Седмочислѣнымы же чады до(м) оутверди(в) | такоже
 стлѣпы седмымы извѣстно стверж(д)енымы и хота прѣити
 ш(т) житіа и житенскыи(х)¹, маѣвж бесчислѣныи(х) печалін
 имѣше въ ср(д)ци и боурѣми ношадше са попеченін разанчыи(х).
 Любаѣше бо црцъж и хотѣше сіж быти чаддо(м) его хранител-
 ницъ и власти причастницъ, нж² зазирааше паку младости
 къзраста еж, раж(д)исанми бо и разгорѣн'ми плѣтъскымы цѣв-
 тѣше. И мышаѣаше д не паку на бракъ оуклонитъ са и да
 не паку мѣти вѣде(т) дѣтемы иноро(д)ныи(м), и ш(т) сего
 прозавшаа ш(т) него оувѣнл(т), а къ иноро(д)нии(м) дрѣжава
 прѣиде(т). Таковымы оубо вѣноуѣж са помышленін³ боурѣми,
 извѣстн црцъж ш(т) тждѣш покоушадше са и дѣте(м) вставити |
 (B214) свободно цр(с)тво, дрѣгыж тѣмъ пѣстоуны поставенькы мла-
 дѣ(м) [. . .]. Нео црца сіа оцюутневши и весь помыслъ оувѣ-
 дѣвши съпрѣжника своего, клѣтвами себе страшнымы пакы азамн
 сътасоуетъ еже к томѣ не сътворити втораго брака, ниже
 познати чрѣтогъ женитѣвыи(х), нж чаддо(м) его власть съ-
 блюстн.

231r

И оубо Дѣка азамн е(с)стенымы обья(т) бы(с) и мрѣтѣвнлж
 и земноро(д)нлж⁴ ш(т)ложн тжготж. Бѣдокіа же съпловница
 вѣ чаддо(м) корабница сжци доброкрѣмнаго кораблѣ. Нж вѣне-
 запж разсверѣпѣвше плѣтъскыа боурѣ⁵ вѣз(д)внгошж зло-
 мжтень вѣтръ и вѣны, и наведошж маѣтежж люты и мрачны,
 и въспрѣтншж плаважціиуѣ положити вѣныама потоплены, глѣ-
 бина бо злобоурнаа разврѣзаше шета своа. Что же и кое приключи-
 чившее са, прѣиде⁶ ми, сло(в), и вѣшан, и не прѣстан цѣвницъ
 гжслѣнлжж полж.

Бѣше Романъ нѣкто воевода, порекло(м) Диогенъ, ра-
 досте(н) и доброобразе(н), родо(м) Кападокіанинъ, добрж имѣж

125. ¹ S: житінскычухъ, V: житенскычухъ. ² De aici pînă la sfîrşitul
 alineatului, copistul B. ³ În ms.: -еніе, corectat după V (S: помышленен).
⁴ S: -жж, V: земнонзроднлж (orig. γηγενὲς „pămîntean“ — nota lui
 I. Bogdan). ⁵ S, V: боурѣа. ⁶ S, V (corect): прѣидн.

231v (B215) добротѣ⁷ тѣлеснѣж, добротѣ же и мышцы⁸, зрако(м) обогаша. сѧ красныи(м), достонныи(м) власти. Сѣи видѣвъ имѣнїа и силѧ грѣчскѣж⁹ женѣ прилежаща, паче же и нестановацион сѧ, и дѣте(м) младыи(м) и маломощныи(м), | [. . .] напа(д) оубо о[у]¹⁰ града Орачѣскаго ѿ н' д р и а н о в а¹¹, сѣбра мно- жество вон, и оустръми сѧ и оплѣчи, рѣгааше же сѧ врто- градаре(м) и дѣлателе(м) виногра(да), расхушенїе полагааше земныи(м) стронтеле(м). Мало же нѣчто меж(д)оу си(м), и воль рыкажщїи и великопрѣсыи оухаващень бы(с) псы, и приведеиъ бы(с) мѣжити сѧ и приати дръзновенїю своемѣ сѧ(д).

Видѣ же его црѣа и добротѣ оудиви сѧ и ср(д)це похотїѧ оуизвено имѣ в(т) видѣнїа, и въ ничѣсоже дръзость Романовѣ приложивши¹² и оны прѣстѣплѣши страшныѧ клѣтвы, похотнѣ приплете сѧ и примѣси сѧ связаномѣ въ мѣсто темнищ в(т)- врѣзажщи чрътогы женишѣскыѧ, въ мѣсто желѣзѣ дароуе(т) ёмоу рызы¹³ выстрѣныѧ¹⁴, и одръ цр(с)кыи въ мѣсто хуудыѧ постела, и самодрѣжца оустраеть в(т) сѣмрѣти извакажши въ ад оеы трюуж(д)ажцаго сѧ челюсти къпасти [. . .].

N519 Константинъ Доука .ѣ. лѣтъ и мѣсѣць .ѣ.

Евдокиѧ, жена его, сѣ сынови своими мѣсѣць .ѣ. и мало днѣи.

[126.] ЦР(С)ТВО РѢМАННА ДІОГЕНѢ

232г. Да яко(ж) оубо прѣиде РѢманъ въ толнокое величѣство, в(т) стѣпанїа показан в(т) прѣваго те[ч]енїа¹ какова² мѣжжѣства топлотѣ въ прѣсе(х) имѣше. Не на пищы кънать плѣтѣскыѧ, ниже³ привлѣк сѧ златозарнож и багрѣнож шдеж(д)еж, чръ- вїинѣмъ живѣше⁴ житїе(м) окаан'наго и земля⁵ пдѣжцаго, темнѣ съкрываѣ себе въ чрътосѣ(х) цр(с)кыи(х), и вѣглаж в(т) враговы и брани в(т)скачѣ, и на злыѧ и злотворныѧ не потра- сѧ мечѣ. Нѣ црость къспрїемъ на агарѣны и ревностныи на

⁷ De aici pînă la оустръми сѧ, copistul B. ⁸ S, V: мышци. ⁹ S, V: грѣчскѣж. ¹⁰ Completat după S, V. ¹¹ Adrianopol (cuvînt adăugat de traducătorul bulgar). ¹² S, V: положивши. ¹³ S, V: ризы. ¹⁴ S, V: бн-.

126. ¹ În ms. se repetă silaba те-. ² În ms., -а corectat din -ж. ³ În ms. неже, corectat după S, V; de aici pînă la хрнать мѣжжѣство, copistul B. ⁴ În ms.: -и, corectat după S, V. ⁵ S, V: земля.

на истрѣгъ мечѣ⁶, и земля⁷ си(х) тѣлесы яко спопіемъ при-
крыв', и истекшими кровями езера съставляѣ, показа каково грѣши
хранятъ мѣжъство и каковы мышца нма(т) на бране(х).

(B216)

И аще не би враж(д)наа злоба въз(д)вигла сѧ на добра(д)го,
аще не злобна⁸ ехидна сънѣла мѣжа, не би ни искра оубѣгла
оружіа w(т)мѣщенію [...]. Кѣше бо, ре(ч)⁹, Римана жестока,
гнѣланкы, грѣды, цролюбникы, самолюбникы, самомѣдрѣ. Тогда
же вѣщъшыми разгрѣдѣ(в) w(т) багрѣнницѣ и болшѣж лютоств
въспрїемъ | яко грѣkw(м) црѣ, паче же и притѣжавъ разоу(м)
неоустроены и нравъ мѣтежень, и въсѣ(х) непшоуѣ и въсѣ(м)
зазираѣ яко не скон(м) и яко навѣтннко(м) и яко пѣтѣ емоу
блюдѣши(м), тажѣкѣ мнѣше сѧ и горѣкѣ не тѣкмо по(д)
вѣластїѣ сѣщїн(м), нѣ и самон женѣ и Доучинѣ(м) чѣдw(м).
С(т) сего бышѣ словеса шѣпетныа и размѣшенїа и лѣккества,
w(т) сего ненавнствъ своеплаемнна и ловнтыѣ и сѣтн. И врагw(м)
мышлѣахѣ¹⁰ самодрѣжца прѣдати, негоненъ и нетрѣденъ лобъ
[н]¹¹ готовъ. Растрѣаше же чашѣ сѣѣ прѣдатеанѣж кесарѣ бра(т)
Квстандина¹² Дѣкѣ; сего бо снѣ Индроннѣ вѣ тог(д)а кое-
началннкѣ [...].

232v

233r
(B217)

Имѣше же оубо Романа лице Бизантїнское свѣрѣ гоуенти
оустрѣмѣжца сѧ и гонити вѣкы наскачѣщїѣ на сѣннныи(х)
овець ограды. Летѣща же голѣвица w(т) нѣкѣдѣ прилетѣвши
припаде на колѣнѣ его прилетѣнїи тихыми [...]. | И сео црѣ
птица послае(т) къ црѣи, добро[повѣстн]о знаменїе възвнпше-
вакѣ сего [...]. Нѣ оубо ничтоже е(с) злосѣмрѣнїе w(т) чѣка
нмѣщаго враж(д)оушїи(х) его въ свое(м) домѣ. Ище бо
оу себе нмаши врагы и аще оу себе храниши ихъ, не избеваѣт тѣ
w(т) вѣ(д) ни Бавилонскыѣ стѣны, ни нывеѣ Семира(м)стїи,
ни огньнаа тѣстота. Ище прѣдатеанѣ дѣшѣ съжнтелнщѣѣ по-
лоучиши, и аще живещи съ неж въ [нѣ]роушнмѣ(м)¹³ градѣ,
прѣат бѣдѣтъ нывеѣ и несѣхраненъ гра(д)а [...].

233v
(B218)

Тѣшка¹⁴ сео бра(н) обѣдо[у]¹⁵ просѣде сѧ, по срѣ(д)
кѣw грѣкѣ и персѣ свѣрѣпѣ шоу(м) вѣзѣде [...]. | Ико(ж) бо
кесарѣ оуклонн сѧ и вѣгѣство начѣ(т), тѣчахѣ вѣсн въ слѣ(д)
его црѣ оставѣше. Црѣ же яко свѣрѣ хѣдѣ вѣ окрѣжень,
и сѣдѣ угладовааше и вѣждѣ сѣматрѣаше, и едннгоw вндѣше
сеѣ въ сѣте(х) злонвѣжнныи(х) [...]. И конечнѣ оухващены

234r
вѣ(с) црѣ, w, горе, варвар'сымн дланнн. | [...] Варвар же онѣ

⁶ Corectat ulterior din мечѣ. ⁷ S, V: земля. ⁸ S, V: злобнаа. ⁹ Introdus aici prin confundarea lui фѣсѣи (v. 6517) „de la natură“ cu фнсі „zise“ (nota lui I. Bogdan). ¹⁰ S, V: мышлѣхѣ. ¹¹ Completat după S, V. ¹² S: -нт- (in V ca in T). ¹³ Completat după S, V. ¹⁴ S: тѣшка (in V ca in T). ¹⁵ Completat după S, V; S: обѣдоу, V: обѣдоу.

кнѣзь оуухвативън его ненадеж(а)нѣ варварскѣж дшѣ оукротн
 и възраѣ чѣколюбезно на црѣ; шедрит бо и варваръ црѣ злостра-
 ж(а)жша [...]. Съмилн сѣ и съжали сн, и помощн дасть емоу
 ржкѣ, и на прѣатїе посладе(т) того цр(с)твѣ [...]. Нж размѣсн
 емоу надеж(а)ы враж(а)а, писанїа бо пакы перната по въсждоу
 постнсаахѣ, въсѣ затварѣжци¹⁶ Романоу грады [...].

N519 Романъ Деогенъ лѣта .ѿ.

M234r [127.] ЦР(С)ТВО МИХАИЛА, СНА ДОУЧИНА

(B219) Нж ни пакы пламень враж(а)нын оугасе, ибв Михаиля Доука,
 снѣ Константиновъ, на възрастъ въше(а) оуже | юношѣскимъ и
 на вѣсницѣ емла сѣ браднѣмъ, и кесара¹ прїе(м) стрїа своего
 234v съпоспѣшника | и сылнѣм² воеводы, въсѣдаде(т) двїе на прѣ-
 столы оца своего, и рож(а)ъшѣж его стенашѣ велмн и рыдашѣж
 w(т) сгра(а) цр(с)кын(х) и не хотѣшѣ w(т)гонн(т), и положи
 ѣ въ мо(на)стыри³ и остриже власы еж, нхже дарове обѣлѣ-
 ваахѣ прѣж(а)е миропомазанїа, и чрѣнорызнѣ прѣвѣе злато-
 ризнѣж показоуеть. Оувѣдѣ же и Романа пакы въцрѣюща сѣ,
 и пакы w(т) нежже w(т)паде власти желѣща, и ратное въз(а)-
 внсаѣща жѣло яко⁴ скорпїино, посладе(т) брань съставити съ
 ни(м) и (оу)хватити его. И пакы, w, горе, окаянынъ въ сѣти
 въпададе(т)⁵.

(B220) [128.] ЦР(С)ТВО НИКИФОРЯ ВОТАНІЯТА¹

234v [... Ономоу же гнѣважшоу сѣ и не]² годоужшоу Фѣскомаѣ
 градоу пастырѣ поставѣе(т). Трѣуды же оставѣлъ ратнѣмъ, сѣ-
 дѣше златыносѣ и оукрашаж сѣ одеж(а)зми лѣучѣ испѣуща-
 щимн блѣстащаго сѣ злата, банѣми и пѣтїн и пѣщамн добро-
 чаетѣж стѣрѣсть крѣмѣ, яко(ж) златопер', аще кто рече(т),

¹⁶ S, V: -ше.

127. ¹ In ms., -ръ, corectat după S, V: **СНАТЫЛ**; in S urmează
 н (in V ca în T). ² S, V: -ри. ³ S, V: **ПАКЫ**. ⁴ Aici, în ms., textul se întrerupe,
 pînă la începutul capitolului următor (f. 234v, după r.11).

128. ¹ Completat după S (V: -нота). ² Completat după S, V.

кикнось на з(д)анїн(х), егда занти хотѣ(ше) и съкрыти сѧ въ
гроб(ѣ) [...]³.

N519

Миѡаналъ, сынъ Константина Дорукы, лѣтъ .ḡ.

[129. EXTRASE DIN TEXTUL COMPLETAT
AL CRONOGRAFIEI PE SCURT A PATRIARHULUI
NICHIFOR

(Versiunea slavonă)]

N519

Никіфоръ Ботанїать¹ лѣта .ḡ.
їлеѡїе Комнинъ .ḡḡ. лѣтъ.
Іоаннь Бѡгороднїн, сынъ его, .ḡї. лѣтъ.
Манѡналъ Бѡгороднїн, сынъ его, .ḡḡ. лѣтъ [...].
їлеѡїе, сынъ Манѡнлевъ, Бѡгороднїн, .ḡ. лѣта.
їндроннкъ Комнинъ .ḡ. лѣтъ.
Ісакїе їлгелъ .ḡ. лѣтъ.
їлеѡїе, братъ его, .ḡḡ. лѣтъ.

Br38

Post Borylem czar fuit senex Joannes Asen, et post eum filium eius Joannes Assen fuit czar Bulgarorum. Et in principio Regni sui restauravit arces Bulgaricas per Graecorum destructas et multas Graecorum arces subjugavit. Occuravit et Sardakiu urbem quae alias vocatur Sredaz [...]. Tunc et reliquias S. Joannis Rilski accepit et transtulit in urbem suam Ternovam.

N519

520

їлеѡїе Моурцѡфло дѡнїн .ḡ., и неоустроенїю бывшѡ въ | градѣ вѣсташалъ отъ вѣсждѡ на градъ, и прїашъ фрсшн градъ въ лѣто .xḡḡ. и побѣже їлеѡїе Мѡрцѡфло, а фрсшн градъ дрѣжаше лѣта не мала, и вѣздѣхншъ грѣци видѣше вѣзмѣщенїе въ градѣ и поминахъ папѣ римскаго въ прѣвѣхъ „Помѣни, Господи“.

Br38

Expetiit quoque a Francis tenentibus Constantinopolim corpus S. Parasceviae Sv. Петка. Acceptumque intulit Ternovam.

³ Мохѧ n-a mai tradus partea finală, care cuprinde și cîteva fraze de încheiere ale lui Manasses. În S și T urmează un adaos al traducătorului bulgar, pe care-l reproducem după T, 235v, unde e scris cu cerneală roșie: **КОНЕ(Ц) ЛѢТО-ПИСЦА МѢНАСИѦ ПРѢМѢДРАГО** „Sfîrșitul cronicarului Manasie preafînteptul“.

129. ¹ În ms., -нѣ (nota lui I. Bogdan).

Царствова же Теодоръ Белны Ласкаръ лѣтъ .лѣ.

Юаннь, зать его, .лѣ. лѣтъ.

Теодоръ Малѣи Ласкаръ, его сынъ, .д. лѣта. Сѣи же въ коупѣ съ фрѣги.

Мнѣхалъ Палеологъ отати грады отъ фрѣги въ лѣто .χ.ϞϞϞϞ., и дати дань грѣкомъ обѣщаша сѣ.

Индроникъ, сынъ Мнѣхала Палеолога, по съмърти отца своего царствова при патриарскѣ Юсидѣфѣ лѣтъ .к. [...].

Въ коупѣ отъ Идама до зде .χ.ϞϞϞϞ.

Катакзѣинъ и Посигкантинъ въ коупѣ и Калоюанъ, сынъ Индроника Палеолога, .л. лѣтъ.

Cr440r
(B526)

[130. CRONICA ANILOR 1296—1413]

I. Б лѣтъ .χ.ϞϞϞϞ. въста нѣкто Ѡтма(н) ω(т) въсточныа страны, ω(т) горы нарицаемыа Ѡфѣоры¹, ω(т) рода изманлска(г), нахаж(д)аше на кармѣни², бнж сѣ съ ни(м) и съражаж сѣ по въсѣ врѣмена и поделѣваж на ны(х) и на харсани³. Також(д)е и по малл, по малл прѣнде и на Тандиновж⁴ земля, Диделѣж⁵ и Маланна⁶; и страны тыа плѣноуж и прѣемла, оумрѣт же Отма(н). Прѣвы(с) .л. лѣ(т).

Снѣ же его Ѡрка(н) наследни(к) вы(с), и тѣ бо(л)ше начинаше дѣло воинствѣж и подѣлаваж, донде(ж) прѣнде къ Грѣчьсти(м) страна(м), иде(ж) е(с) гра(д) Брѣса. И вебте(к) съ вонскѣми сконми гра(д), поже(г) въ околны(х) стра(н)[ах]⁷ его, прѣлатъ е(г) съ снѣω(м)ъ скон(м) Иморатомъ белкын(м), и тако въсѣлаше сѣ съ столω(м) тѣ. И не по мноствѣ[х] днѣ(х) оумрѣтъ и⁸ Ѡрканы, в лѣто .і.⁹

130. I. ¹ „Unter гора Ѡфѣора ist nach einer Mittheilung des H. Prof. Tomaszek der mysische Olymp gemeint, *Kešišdagh* «Berg der Mönche», also etwa «heiliger Berg», Γερά Γερὸν ὄρος“ (nota lui I. Bogdan, ale cărui comentarii le utilizăm, în parte, și mai jos). ² Gr. Καρμίαν sau Καρμανοί (vezi Gyula Moravcsik, *Byzantinoturcica*, II, Berlin, 1958, s.v.; la fel, pentru unele nume turcice, mai jos). ³ Χαρσιανον. ⁴ Gr. Αἰδίνας. ⁵ Φιλαδελφία (în Lydia). ⁶ Probabil, gr. τα Μαλάγινα (Malajina). ⁷ Aici și în continuare, completările noastre, între paranteze drepte, folosind și sugestiile lui I. Bogdan, inclusiv din exemplarul ediției sale cu corecturi proprii. ⁸ În ms. se repetă. ⁹ Data coruptă: ar fi trebuit .χ.ϞϞϞϞ.[6867—5508 = 1359].

(B527) И прѣвы(с) ймор(т), юнь сын и дыша и оплачаа сѧ велми на блѣга(р) и прошааше брѡ(д) ш(т) грѣкъ, и понеже бѣзбра-
 440· нѣемь бѣша ш(т) множество корабен и катрѣгы, | питаше же
 м и хранише Катакѣзинь ве(л)ми добрѣ блюсти брѡ(д) на Кали-
 полѣ. ймор(т) же, | яко(ж) рѣхѡ(м), понѣждаша(с) прѣнти
 море, и якоже видѣ Катакѣзинь яко не може(т) хранити катрѣ-
 жани, хлѣба недостаѣше и мѧ(с) свинь також(д)е, обаче и вис-
 тѣарь испражи(е)м по вѣсѣ дни, доуката(м) и сребрѣ недостаѣ-
 ше(м), оумысливъ сице и посла блѣгарскомѣ црѣю йлеѣандрѣ
 къ Трѣновеѣ, яко да поможетъ емѣ хранити катрѣжане, да
 съблюдажъ брѡ(д).

Блѣгар[е] же слыша(в)[ше] се насмѣша(с) и оукориша грѣкы,
 не тѣкмо досадиша, нѣ за женѣ и мѣре оуговаше и послашѣ
 тѣше. Видѣвъ же Катакоу(зи)н оскрѣви сѧ сѣло, та(ж) послѣ-
 лае(т) къ срѣбестѣмь господа(м) Оурошѣ и Оуглешѣ деспотѣ
 и кралѣ Блѣлашинѣ, да помогж(т) катрѣжанѡ(м). И ты слы-
 шаше се, насмѣавше сѧ и зкорнишѣ грѣкы, не тѣчѣа, нѣ
 женѣ и мѣрѣ оуговаше, ш(т)саша тѣше.

Слышав же се (Ката)кѣзинь оскрѣбѣ сѣло, не дошѣше
 441г (с), что сътворити. Тог(д)а посла Катакѣзинь къ црѣмь блѣгар-
 сти(м) и господа(м) | срѣбескын(м) и ре(ч) нмь: „Не хотѣстѣ
 помощи на(м), оба(ч) на послѣж(д)е каати сѧ хошета“. Они
 же не вѣмѣниша сѧ ничто(ж), нѣ рѣше яко „егда прѣидж(т)
 на на(с) тѣрци, мы хоше(м) вранити сѧ ш(т) ни(х)“.

Тогда съвѣща Катакѣзинь съ йморатѡ(м) и клатвы по-
 ставѣше и кнigy даша дрѣгъ дрѣгъ¹⁰, иже стож(т) да(ж)
 и до дне(с), яко да не поврѣда(т) тѣрци что грѣко(м), ни
 Романѣи, ни Македонѣи въ вѣкъ. И обѣщаша(с) тѣрци симь
 тако быти, и встави Катакѣзинь тѣркѡ(м) брѡ(д) на Калиполѣ.

II. И прѣиде йморать, сѣнь Орканѡ(в), съ тѣркѣа в лѣто
 ·хсѡѡд.¹ и поидоша на Срѣ(д)ци и събраше сѧ вой блѣгарсти,
 съ ними (ж) и сѣнь йлеѣандровѣ йсѣнь, и съразниша кон и оубиша
 йсѣнѣ и ш(т) блѣгарь множество погыбе. И пакы съвѣкѣниша
 (с) блѣгаре съ Мнѣханло(м), съ сѣномь йлеѣандровѣмь, и то(г)
 оубышѣ и паѣнише множество наро(д), поведошѣ на Кали-
 полѣ.

(B528) Оумершоу же Ка(н)такѣзинѣ, цр(с)твовавъ лѣ(т) ·кѣ., и
 441в възрастѣшѣ Калѡанѣ въ мѣ(ж) съврѣше(н), възыде на | цр(с)-
 тво шѣа свое(г), в лѣто ·хсѡѡме.² И имѣше Калѡанѣ два сѣна, йн-
 дронѣка и Мандѣла црѣк, и съвѣща йндронѣкъ съ сѣшѡ(м) ймо-

¹⁰ Corect: дрѣгѣ.

II. ¹ Ar fi trebuit: ·хсѡѡд. [6871—5508 = 1363] sau ·хсѡѡв. [6872, resp. 1364]. ² Ultima literă e greșită: ε în loc de θ, deci ·хсѡѡθ. [6849, resp. 1341].

ратовѣмь, Цаллапѣмь великын(м), яко да оубѣтеть оца свое(г) ѡмора(т), ѡдрони(к) же да збѣтеть шца свое(г) Каллана црѣ. Се же слышавше оба въ кспѣ, Калоань црѣ и ѡмора(т), и емь ѡмора(т) Цаллапѣ и изверѣтѣ емѣ очи; також(а)е Каллань црѣ емь ѡдроника сѣа свое(г) и изверѣтѣ³ очи. И цр(с)твоста оба въ кспѣ, ѡмора(т) и Калла(н) црѣ, въ съмирени и въ любви велицѣ.

И въз(д)визи⁴ сѣ пакы ѡмора(т) понти или на бѣлгаре или на Оуглеша. Сѣа слышавъ Оугле(ш)⁵ и кра(л) Бѣлкъашны и събра сѣ множь(с)тво вонскъ срѣбьскын(х) и ш(т) Далматѣж и Тръвекс⁶, съидоша даже до Сѣра града Оуглеш оубв и кра(т) его кра(л) Бѣлкъашин(н). Тог(д)а прѣиде и тѣркъ множьстество⁷ съ ѡморатомъ и съразншъ вон вели(к) и бы(с)тъ крѣвопролитѣе множьство на Маричѣ рѣцѣ. И тѣрци велики въсклицаше, и яко вѣхъ бѣжаше срѣв(а)е, | оубишъ Оуг[г]леша на Млнцѣ рѣцѣ и кра(л) Бѣлкъашина, и погыбошъ оба кѣсно в лѣ(т) ·x·s̄w̄oθ., м(с)ца се(н) ·k̄s̄., и тоурци въземше пѣкны вели(к) приведоше на Калипо(а)ѣ.

Прѣж(д)е же оубо развѣа сего оумрѣтъ ѡлеѡандръ црѣ Тръновскы, в лѣ(т) ·x·s̄w̄o., м(с)ца феврварѣ ·z̄i., и възыде на цр(с)тво Шимша(н) црѣ, снѣ ѡлеѡандрѣвѣ. И посла ѡмора(т) къ немѣ дати сестрѣ своѣ за нь, и шнь и не хотѣ дати сестрѣ своѣ, Кера Оларѣ црѣж⁸.

(B529) III. Цр(с)твѣшшоу тогда Каллоланѣс въ Црѣградѣ Палеологѣ, та(ж) тѣрци прѣстѣпаше клатвы, иже съвѣшашъ съ грѣкы, и шсовнишъ себе гра(д) Калиполѣ и окрѣстнаѣ его села и възаша Македонѣа, и тако начашъ воювати п(к)же имъ годѣ бѣше, и брв(д) съ картрѣгами своими блю(с)телѣа постави, а грѣкы изг(н)ашъ и ш(т)слашъ по домо(х) свои(х).

Каллолань црѣ оумрѣтъ в лѣ(т) ·x·s̄w̄n.¹ цр(с)твѣзавъ ·лѣ. лѣ(т), и възыде снѣ его ѡланъ Палеоло(г) на цр(с)тво.

Тогда оубо много множьство събра сѣ тѣркия и възы-
442v дошъ и начашъ прѣемати | и пѣновати земля и градовы; прѣаше (ж) и ѡморѣж до Бавлана², и пакы ш(т) тѣдѣ възвращаше сѣ, възашъ Драчъ, да(ж) до Далматѣж, и въсѣ

³ I. Bogdan adaugă: [EMŠ]. ⁴ Corect: въз(д)визи. ⁵ Pe marginea manuscrisului e adăugat: Сѣн Оугле(ш) оубен(т) Оуроша црѣ срѣтска(г). ⁶ Probabil, Дрѣностъ (*Drivasto*, lingă Sirkodër, în nordul Albaniei). ⁷ În ms.: множьстество(м). ⁸ Adăugăm aici o propoziție din *Let 521*, pe care Moxa a utilizat-o în acest loc: Бѣ лѣто ·x·s̄w̄c̄. прѣашъ тѣрци Тръновѣ.

III. ¹ Ar fi trebuit ·x·s̄w̄c̄θ. [6899, resp. 1391]. ² Probabil, gr. Αὐλῶν v, srb. *Vaulona* (oraș în Albania).

Арбанасинскѣа възвѣшъ земля, хр(с)тіа[n]сти(м) сила(м) не-
мошно(м) сѣщѣмъ и немашѣ(м) кого съпротившѣща(г) имъ.

IV. По лѣтѣ (ж)е нѣкое(м) оубѣ идошъ на Срѣскаѣа
зе(м)лѣа и тамо бра(н) съвѣкъплѣше н(м), оубѣено бы(с) много
множество воинство бесчисланое и кръвопролитіе, па(к) испла-
нни сѣа писаніѣ: „Бѣ, придошъ азъши въ до(с)аніе твоє и
оскрѣвниши црѣвъ сѣа твоѣ, положи[шъ] Іер(с)лѣма па(к) шво-
циное храняище, положишъ трѣпѣа равъ твои(х) брашна птица(м)
не(с)ны(м), плѣти прп(д)еныхъ твои(х) сѣкрѣ[м] земны(м)“¹.

Тогда оубѣ нѣкто ш(т) кон(н)ъ хрѣбръ сѣло, Милошъ
нарицаемъ, тѣ оубѣ яко(ж) нѣкогда стѣ Димитріе на Скълѣодна²
црѣ, наше(д)а копѣемъ пронашивъ дрекле, егда на Солънь приде,
тако и тѣ нечст[н]ва[г] (г) ѡмората дрекле пронаши и въсѣ въна-
443г трѣнѣа е(г)а копѣемъ изверже въсе[с]квернѣа (ег) дшѣ³.

Оубѣшъ тѣрци Лазара княса срѣвскаго, в лѣтѣ ·х·сѣа·з·,
м(с)ца існѣа.

(B530) И вѣста Блазитѣ на цр(с)тво шѣа свое(г) ѡмората, съ-
твори(ж) и Срѣвскаѣа зе(м)лѣа по(д) соб(о)ж и да(н) даати,
и кон ш(т)ажчати и ходити съ нн(м). Постави (ж) и Стефа(н)
деспота обладити на ш(т)чѣскы(н) сто(а) срѣвеле(м).

V. И не по мноштѣ(х) днѣ(х) пакы въз[д]више сѣа много
множество тѣркіа, пондошъ на вла(х) при Мнрчѣа воеводѣ и
сѣразишъ кон вели(к), яко(ж) оубѣ тѣрkw(м) мноштѣмъ избран-
ны(м) пасти сѣа ш(т) силны(х) и ш(т) хр(с)тіанстін(х) госпо-
да(х), въ нн(х)же бѣше Квинстантінъ Дра[г]а[ш]евн(ч) и Марко
Кралекн(ч). И толнко сѣломлено бы(с)а копѣа бесчисла(н)о мно-
(ж)ство, нешъ въздѣ(х)с) не моци зрѣти сѣа ш(т) мно(ж)ства
стрѣль, рѣцѣ же тон кръвакѣ потещи ш(т) мно(ж)ства трѣпн
чл(с)кыхъ, яко(ж) и самошѣа Блазитоу ѣстралити сѣа и побѣци.
Обаче нѣкоого ш(т) власте(а) постави владати землѣа, Мнрчѣ
443v же побѣгнѣа на Бѣлгрѣскаѣа странѣа. Блазитѣ же! и тѣ вѣгѣ
сѣа жѣ, хотѣ прѣити Дѣнакѣ, постави (ж) и влѣстѣла по въсемѣ
бродѣа на Дѣнакѣ рѣцѣ; емъ оубѣ влѣга(р)ска(г) црѣ Шішмана¹
и оубѣн(т) е(г) в лѣ(т) ·х·сѣ·. м(с)ца існ(н) ·ї·. Та(ж) прѣемъ Бѣл-
гарскаѣа земля и постави въ нѣн обладѣтелѣа своѣа по въсен
земли Бѣлгарстѣ(н).

IV. ¹ Psalmul 78, 1—2. ² Poreclă dată de greci țarului bulgar Ioniță cel Frumos (Καλοῖωάννης) Ἐκὸλοῖωάννης „Ioan-ciinele“. ³ Transcriem aici nota marginală de la f. 443v, referitoare la uciderea lui Dan voievod de către Şişman, întrucît Мохѣа а inclus-o după această propoziție: Шішма(н) црн[sic!] влѣгарскы оубѣн(т) Дѣна воеводѣа, брата Мнрчѣа воеводѣа, въ лѣ(т) ·х·сѣ·, м(с)ца сѣ(п) ·кѣ·.

V. ¹ În dreptul acestui nume se află nota marginală inclusă mai sus, în acord cu traducerea lui Мохѣа.

VI. И (НЕ) ПО МНОЖ(Х) ЛѢТѢ(Х) ВЪЗ(Д)ВИЖЕ СМ ВЪГРЪЦ'КЫ
 кра(л) ЖИГМОНТЪ В ЛѢ(Т) ·ХСИѢ, събравъ [въ] см силъ запа(д)-
 нѣх, рыги глѣ кнѣзѣ же и власте(л), панови и гардинарѣ,
 силны(х) же и фразнестѣ, и въ кратцѣ рещи мно(г) мно(ж)ство
 госпо(д), ови по сѣхъ, ови (ж) по Дзнавѣ съ множество(м)
 кораблен и ладѣвѣми¹, яко ни вода(м) мощ(н)о видѣти см
 ш(т) мно(ж)ство корабен.

(В531) Кра(л) же пакѣ, яко(ж) рѣху(м), емаѣша(с) по сѣши при-
 ити, | сѣтла себе показѣхъ злату(м) и биромѣ мно(ж)ство(м),
 оржжѣемѣ и оковы желѣзными прѣ(д)ни сѣнисхождаше къ
 до(л)нѣи земли по Дзнавѣ. И егда приде [на Българскѣхъ] земля
 протвѣхъ Никополѣ града, придошѣ же и .л. катръгы ш(т)
 444г Бенетѣхъ и ш(т) Црнгра(д) и стахе по(д) Никополѣ(м) градѣ
 и бѣхъ чажше прѣлати Нико(л)по(л). Нечестивы (ж) Баазитѣ,
 събравъ и тѣ мно(ж)ство своихъ изманихъ и воє, елико шербѣ-
 тоша(с) ш(т) въсточныа страны, и оубѣ грѣдыи бѣше съ
 тѣщаніемѣ сѣннѣи см въ скорѣ съ силами запа(д)ными. И
 пакѣ зѣху приближишѣ(с) тѣрци, не пож(д)ак(ш)е ничто(ж), нѣ
 бра(н) сътворишѣ, и бы(с) съраженіе веліе² и кръвопролитіе и
 паденіе мно(ж)ство власте(м) и воємѣ, яко нѣтъмнѣти въздѣхъ
 нѣ(с)номѣ ш(т) мно(ж)ства стрѣль и копій, по(д)бено пакѣ(м)
 ш(т) вѣтрѣ възвншаемо(м). И бы(с) тѣте(н) земли и поечати
 яко шѣмѣ великѣ ш(т) мно(ж)с(т)ва копій и щитѣи и конемѣ
 и люде(м) паденіе. И яко видѣвъ себе кра(л) не добра зѣло,
 абіе въсходи(т) въ едином ш(т) катръгы, о(т)ходн(т) и³ съ
 прочими катръгами яко посрамле(н).

Баазит же по шдолѣни въсходи(т) съ изманими, гнавъ
 да(ж) до Дзнава, и бы(с) пакы дрѣгое гѣнте(л)ство въ вода(х)
 и потопленіе люде(м) въ рѣцѣ Дзнавѣтѣи, яко(ж) рещи дре-
 в(л)е, яко(ж) фараонѣ шномѣ въ Чръмнѣмѣ мори гонѣ Ин(с)лѣ.
 И кра(л) оубѣ елицимѣ мѣчтаніемѣ и съ похвалою пріеде,
 444в вѣщени(м)⁴ | срамо(м) и бесчестіемѣ отиде, погѣбѣ мно(ж)ства,
 оставѣ же кости мно(ж)ство, яко не мощи проходити члкъ(м)
 ш(т) костен.

Оба(ч) Баазитѣ не пож(д)авѣ ни мало, нѣ ш(т) тѣдѣ
 дни(г) см възыде къ западѣ, поемаѣ цр(с)теіа и земля. И
 емѣ Срацимира црѣ в лѣ(т) ·ХСИѢ. по(д) собож сътвори, и въше(д)
 на Българскѣхъ земля пожагаѣ и попалѣ, „яко пламе(н) по-
 жагаѣ горы“⁵, тако и тѣ пакѣхъ до самого града Бѣдѣ,

VI. ¹ I. Bogdan corectează în: АДДІАМН. ² În ms: о еліе. ³ I. Bogdan propune lecțiunea [н] о(т)ходн(т). ⁴ Desigur, pentru вѣщенимѣ (= вѣщѣ-
 шимѣ „mai mare“, cum а tradus Моха). ⁵ Ps. 82, 15 (în Biblia româneas-
 сѣ: 13).

и w(т) тждѣ възраш' сѧ съ побѣдож⁶ многож, іако(ж) древле
нѣког(а) Навсходонсорь на Ін(с)лѣ къ Навлашнь, поганашче
(В532) прѣ(д) собож мно(ж)ство бои и свѣзани рѣкѧма, опе(т) | іако
испълнити сѧ писаніѣ: „Обрати(х) сѧ на стр(с)ть, егда ѡнъ
мн тѣрнѣ“⁷.

VII. Блазитѣ же¹ възраш'шѣ сѧ съ побѣдож многож
и dospавшѣ Македоніа, проходѧщѣ бы(с) въ Індрианополь и
въ Неаполи, w(т) тждѣ съвѣща ити на Конст(а)нтї[но]въ гра(д).
Оставаѣ оубоу Калнполе о деснѣа себе, тамо понде, и проходѧ
Грѣчскѣа земля и грѣкѡ(м) нсходѧщѣ(м) покланѣхѣ(с) съ
445г тѣщаніемь, онъ же не вѣрѣж(а)ж² | нікого(ж), тѣкмо тѣ-
щааша(с) къ сѣмѣ градѣ dospѣти.

Dospѣвшѣ же емѣ съ силами многими, приражаще сѧ
стѣнама градѣ, и бѣше трѣслаи сѧ и трепещѣ ве(с) гра(д) страха
ра(дї) изманатська(г), и са(м) цѣрь Манѣнль оубоав сѧ и ве(с)
сѣган(т) съ нн(м). И посла Блазитѣ къ цѣрю дати емѣ вѣнннн
къ гра(д). Сѧма (ж) не вѣдаше что сътворити не dospѣаще,
тѣчїа глѧахѣ: „Гї Іѵ Хѣ, сїне вѣїн, помози!“ и въз(д)выгше
на нѣw рѣцѣ скон и къ вѣн молбы и мленїе твораше, іакоже
обычно е(с) и(м) творити въ напастѣ(х) скон(х). Повелѣ же
и патріархѣ кѡ(р) Іантонїе съ вѣсѣмь причѣтѡ(м) и кларосѡ(м)
възати ч(с)тннн кр(с)ть и иконѣ прѣч(с)тыѣ вл(а)чїѣ нашѣ
вѣѣн и обра(з) Гї Бї и сїса наше(г) Іѵ Хї, и тако вѣхож(д)аахѣ
стѣны градѣ посто(м) и мїтвами. Повелѣ же и акаѡнсто³ пѣти
сѧ и нна нѣкаа глѧше: „Гї, помїшн, не dospѣше, сїж ти мїтѣѣ
прноси(м)“.

Цѣрь же съвѣща съ сїгантѡ(м), глѧ послати дары многы,
сѣмин(рн)ти сѧ и да(н) даати емѣ молаше его, и послашѣ
445v многы дары емѣ. Он же не хотѣ приѣти дары, | нж глѧше вѣнннн
къ гра(д), и видѣвшѣ (ж) нѣскротнмѡе его свѣрѣпнество, свѣрѣ
же паче моцно скротити е(ї), тогоже нікако, нж еко лѣва
рыкаж глѧше: „За ѡтра прѣнїамѣ гра(д) ва(ш), ва(с) же насѣ(х)
о(т)пѣшѣ, ндеже хошете, ндѣте“.

Сїа слышавше оубоушн грѣци въстена(в)ше къ Бѣ w(т)
въсего ср(д)ца и възвпншѣ, глѧше: „Гї, Бї силѣ, вѣрати и
посѣти виногра(д) скон“, „нже насади десница тѡа“⁴, „сътвори
(В533) нмь | іако(ж) Іенїмѣ и Сисарѣ въ потоцѣ Іисовѣ“⁵, „нже рѣ-
шѣ: «Да наслѣдимь себе свѣтїло бїїе»“⁶.

⁶ In ms.: вобѣдож. ⁷ Ps. 31, 4.

VII. ¹ Notă marginală, constituind un fel de titlu: **Ѥка(з) о Цнрградѣ,**
како наше(д) Блазитѣ на (н). ² Litera ж se repetă și la f. 445г. ³ Gr.
ἀκαθίστος (κακόν), slavizat акаѡнстѣ (I. Bogdan a citit акаѡнста). ⁴ Ps.
79, 15–16. ⁵ Ps. 82, 10 (in Biblia rom.: 9). ⁶ Ps. 82, 13 (in Biblia rom.: 11).

Търку(м) же не нерадѣше, нѣ въз(д)виже сѧ възє мно(ж)-
ство, пристѣпаѣше стѣна(м) гра(д)скы(м) и толико стрѣль не-
пѣщаѣше, яко не мощи зрѣти въздѣ(х), ни сачнаго сѧн(ї)а
w(т) множєства стрѣль, по[до]бно плѣва(м) w(т) вѣтрѣ въз-
вѣваемw(м), гла(с) же яко гро(м) по въздѣхѣ расходѣш сѧ
w(т) многын(х)⁷ възсклицанїи, и ничтоже можаахъ сътворити
сѣ своимн страхованїи. Нѣ фѣдw(м)⁸ и инѣмн хитрост(м)и
и цаграмн и лѣбардн пѣщаѣше, далече нѣгде w(т)вѣгаѣше кони
446г свои, тамо къ Галатѣ | стѣкомн постидаахъ и гласн неодрѣжимн
и страшннми възвры и тамо велмн творѣше. Базентъ же ставъ
на высоцѣ мѣстѣ, видѣ стѣжѧ Софїж, глѣше къ вє(л)мѣже(м)
свои(м), яко „тоу сътвори живнше себе сѣ женамн монмн“.
Також(д)ѣ и вѣсн вел'мѣже раздѣлаахъ себе сътворити жи-
внша стѣж цркви.

Оба(ч) принесошъ трѣблчїа къ разоренїѣ гра(д)а, прѣж(д)ѣ
оубо Галатѣ началшъ оударѣти и многы кѣзнн сътворишъ,
обагрѣѣше збещн, овогда и w(т) стѣнь провєдаахъ. Бѣла
вѣнег(д)а днѣ мимохож(д)аше и ноцн прѣемлѣшъ, хѣдѣж'ни
сѣщѣм w(т) фрж(г) вѣсѧ ноцѣ снадаахъ, и вѣрѣтаахъ сѧ за
стра вѣсѣ цѣла и нова, ѡ(к) дивити сѧ изманато(м). Нѣ оба(ч)
и фржгомѣ не нерадѣше(м), нѣ и ти по(д)внсаа[хъ] сѧ, испѣ-
щаѣше цагри и самострѣлы своѣ сѣ лѣбардамн и пѣшкамн,
ѡгнь сѣ дымw(м) творѣше, далечъ w(т)стоахъ.

Єдинож (ж) оустрѣмишѣ(с) измананте и абїе по(д)ше(д)-
ше по(д) гра(д), яко оубоати сѧ фржго(м) и хотѣше | побѣгнѣти
446в къ стѣнн гра(д). Нѣ грѣци прише(д)ше и(м) на помощь, снѣ
вѣ дрѣгѣ дроугѣ помагаѣше сѣ прѣатель(с)тво(м), яко(ж) реци
мѣн младенца свое(г) вѣ'емлѣше, помагаахъ, и яко исплѣнитн
сѧ писаномѣ: „Мѣтрѣ о члѣдѣхѣ веселѣшѣ сѧ“⁹.

Сїа слышавше Трапезонт(ѣ)не и Вафѣа и ймастро и w(т)
вѣсѣко(г) свое(г) вѣстрова прїндошъ сѣ катрѣгамн своимн, сѣ
орж|жїемѣ и самострѣлы и цаграмн, носѣше и пишѣ доволнѣ
(B543) себе, и вѣсн сътнцаахъ сѧ къ стѣнн гра(д), w(т) Венецїж же и
w(т) Мнтнннн¹⁰. И тамо плаваѣше достнсаахъ стѣнн гра(д) сѣ
пищѣж и храноѣ своеѣж, и вѣнѣтрѣ бывше вѣсхож(д)аахъ на
пиргови и на стѣна(х) градѣ, испѣщаѣше самострѣлы и цагрѣ
свои(х). И еанко мощно имѣ вѣ, съпротивлѣ(д)ахъ сѧ¹¹, да-

⁷ In ms.: мно(ж)гын(х). ⁸ In ms.: Фж'w(м). ⁹ Ps. 112, 9. ¹⁰ In ms.:
Мнтнннннн (gr. Μιτυλήνην, oraș în insula Lesbos). ¹¹ I. Bogdan adangă
în ediția sa: [и].

лечь си(х) w(т)г(а)нѣахъ w(т) града. Множицеж w(т) грѣкъ по тѣмъ творѣше ношѣе конское нехож(а)ахъ и збывахъ w(т) ни(х).

447г И сице творѣше продолжавшѣсѣ сѣ нѣгде се(а)момѣ лѣтѣ¹², | и тако видѣхъ нечестивѣи Баазитѣ ничто(ж) оуспѣти възможе(т), сѣ многож простѣжъ распухааше сѣ, възвеме въсе мно(ж)ство воинст(ъ)еное отиде. И не хотѣ сѣ стѣдомѣ, рѣкѣ на зетѣхъ срон(х) поло(ж), се тѣкмо прире(к), тако(ж) Ісавіанъ нѣкогда къ сѣмѣ великомѣ Василіѣ Кесаріинскомѣ хвалѣше сѣ, възнегда на перси наѣше, тако „въ градѣшее лѣтѣмъ прѣимѣ гра(а)“, також(а)е и тѣ, сицевѣа ре(к), отиде.

И не по мноствѣ(х) днѣхъ да(с) того Бѣ брашно люде(м) еѣиѣпскы(м); възсташъ бѣ w(т) санчнаго възтока чѣда агарѣнскаѣ сѣ снадми сконми¹³, и збѣиень бѣ(с) нечестивѣи w(т) ни(х), и погыбе памѣ(т) е(г) сѣ шѣмо(м), в лѣто ·x·сѣцѣ. м(с)ца іѣлѣ. кн.

VIII. И наста снѣ е(г) Цапапи Мѣсѣлманъ.

Грѣци (ж)¹ бѣгодарествѣиѣмъ пѣснѣ възспѣше, глѣше: „Белен Гѣ и хвалень зѣло“² и „вѣліа крѣпость е(г)“³, тако „не въ листѣ(х) мѣжъскыи(х) бѣговоли(т): бѣговолитѣ Гѣ на вождѣмъ сѣ е(г) и на зповаждѣмъ на ма(с)тѣ его“⁴. И блг(а)тѣжъ вѣіежъ съхранѣемъ е(с) стѣи гра(а) и до днѣ(с) w(т) възстѣхъ съпротнѣи(х) иноплеменикѣ.

447v И лѣтѣ ·x·сѣцѣ. | при жнеотѣ Ца[ла]пиѣ Моуѣсѣлмана, прѣ- стави сѣ бѣгочестивѣи црѣ Калоіманъ, анеѣиен кѣ(р) Манзила црѣ. (В535)

Въ то лѣто изыде Мѣсѣн въ страна(х) Дѣнакскыи(х) и съберавъ много мно(ж)ство вла(х) и с(р)ъблен и блѣгарѣ, сѣ нимъ же бѣше и деспо(т) сръб'скыи Стефа(н), и прѣидошъ на Цри- гра(а) и тѣ сътворшижъ вон велики сѣ Цапапѣемъ изкѣнь гра(а) на [К]осмидѣ, и оуѣишъ Цапапиѣ Мѣсѣлмана, и погыбе памѣтѣ е(г) сѣ шѣмо(м).

Ѵофиса⁵ и Мѣсѣн бѣ(г) в лѣтѣ ·x·сѣцѣ. и наста Кришчи солтанъ⁶; в лѣто ·x·сѣцѣ.⁷

¹² Notă marginală: Затворень бѣше Цригра(а) w(т) Баазита .з. лѣтѣ. ¹³ Aici se referă glosa copiată marginal la f. 446v și pe care Moxa a intercalat-o la locul potrivit: Темѣрѣна глѣтѣ црѣ татарска(г).

VIII. ¹ În ms.: грѣци(х). ² Ps. 144, 3. ³ Ps. 146, 5. ⁴ Ps. 146, 10—11. ⁵ Remarcabil grecism: ἐψόφουα, aorist de la ψοφῶω „a face zgomot (a cădea cu ~)“. ⁶ Notă marginală: иже Солѣ(н) сѣдѣржа. ⁷ S-ar părea că această *Cronica* nu se încheie aici, в лѣто ·x·сѣцѣ. [6925, respectiv 1417] putînd fi de fapt, începutul unei noi fraze.

[131. EXTRASE DIN LETOPIȘETUL SÎRBESC NOU:
ȘI DIN LETOPIȘETUL DE LA PUTNA]

Let521

Бѣ лѣто ·х·сѣѣ. закла Мѣсѣа Блѣка и Назара, юліа .ѣ. [...].

Бѣ лѣто ·х·сѣка. Мѣсѣа ході на Ново Брѣдо, а послѣкъ
неспетивѣ едино лѣто расыпа блѣгары, и онѣ тожде лѣто закланѣ
бысть на Искрѣ.

Бѣ лѣто ·х·сѣкс. създана бысть Ресака.

Тожде лѣто прѣстави сѣ великы воевода оугровлаѣинскы
Іоаннь Мирча, генѣаріа .ла. [...].

522

Бѣ лѣто ·х·сѣлд. плѣни ѡмѣратѣ царь сръбле.

Бѣ лѣто ·х·сѣде. прѣстави сѣ десподѣ Стефанѣ, господинѣ
сръблемѣ, юкїа .ѣ. [...].

Бѣ лѣто ·х·сѣмз. прїими царь Моуратѣ Смедереко, аугоуста
·лз., и низведе Грѣгѣра и Ѡомѣ, и въ то лѣто оумре краљ ѡвертѣ.

Бѣ лѣто ·х·сѣми. свеза царь Грѣгѣра и Степана и Ѡомѣ на
вѣскрѣсенїе.

Бѣ лѣто ·х·сѣн. оуби ѡнкѣлѣ Мезитѣ бега на Блѣкѣхѣ.

523

Бѣ лѣто ·х·сѣна. ходи баша подѣ Бельградѣ и съзида
Жарновѣ, и въ то лѣто разви ѡнкѣлѣ башѣ на Блѣшкѣи Земли,
на Шловницѣ.

Бѣ лѣто ·х·сѣне. изведе деспотѣ Гюргѣ сѣ оугры, Доунавѣ
прѣшедѣ на Златицѣ, и разви башѣ подѣ Нишемѣ, и оборишѣ
тѣрци Ново Брѣдо.

Тожде же лѣто плѣни его Таоутѣ и изѣче воинскѣ сръбскѣ
на Сытницѣ, и въ то лѣто прїими опатѣ Смедереко деспотѣ,
аугѣста .кѣ.

Бѣ лѣто ·х·сѣнг. погыбе краљ Владїславѣ на Барнѣ [...].

Бѣ лѣто ·х·сѣнс. ході царь Мѣратѣ на Морю, и разви
Ѡома, краљѣ Ѡомаша косанскаго.

Бѣ лѣто ·х·сѣнз. разви Мѣратѣ царь ѡнкѣла на Косокѣ,
оухтомкрїа .нї.

Бѣ лѣто ·х·сѣнѣ. оумрѣ царь ѡмѣратѣ, фекрѣарїа .д.

Бѣ лѣто ·х·сѣѣ. царь Мѣхметѣ, царство прїемѣ, сѣградї
Новы градѣ выше Цариграда.

Бѣ лѣто ·х·сѣѣа. прїими царь Мѣхметѣ бега Цариграда,
мана .кѣ., въ дѣнь вторникѣ.

Р II 225г

Ѡ(т) създаніа мира в лѣто ·х·сѣѣз. шт толѣ произволенїем
(55) кожїем нача сѣ Молдавскаа Земля [...].

В лѣто ·хсцѣз. пороби царь Мехмедъ сръблн и разсыпа
Островицѣ [...].

Въ лѣто ·хсцѣг. оухвати Инкѣль Феризбеговнка оу Крѣ-
шеицѣ, и въ то лѣто прѣи[мн] Мехмедъ бегъ Ново Брѣдо и
Сытницѣ съ окръстными градовы.

Въ лѣто ·хсцѣд. [...] Инкѣль разен цара Мехмедъ бега
подъ Бельградомъ съ крѣстшии, юліа .кѣ., и сама тожде лѣто
оумре оу Белградѣ, августѣ .дѣ. [...].

И тожде лѣто прѣим баша Ресавѣ градъ, мана .ї., по томъ
же и Голзбѣць, и царь Мехмедъ йморею прѣимн и многыя градовы
тамо мечю прѣдасть.

524 В лѣто ·хсцѣз. высть Куріопасха и въ то лѣто прѣшла
тоурци Смедерево, юліа.

Въ лѣто ·хсцѣѠ. воева Мехмедъ бегъ въ йнатолю и прѣимъ
градъ Синопь и тако иде на Юзѣмъ Хасана и възврати сѣ на
градъ Трапезонъ и къзати его.

Въ лѣто ·хсцѣѡ. прѣимн царь Мехмедъ въсѣ Боснѣ и краля
оухвати и закла [...].

Въ лѣто ·хсцѣѡ. воева на арбанасѣ и пѣкни нхъ и множества
много изсѣче отъ нхъ и Скендера из землѣ прогна и създа
тамо градъ рекомы Конюхъ.

Въ лѣто ·хсцѣѡ. пакы ході царь дрѣгы пѣть на арбанасѣ
и пѣкни Томорницѣ.

Въ лѣто ·хсцѣѡ. ході царь Мехмедъ на карамана и разви
градъ Гавалѣ и ныла многы градовы тамо.

Въ лѣто ·хсцѣѡн. прѣимн царь Негрипъ.

Въ лѣто ·хсцѣѡп. иви сѣ свѣзда свѣтла съ трѣсомъ, ге-
нзаріа .кѣ., и въ то лѣто воева царь на Юзѣмъ Хасана, и тамо
загыбе баша романійскы Хасмѣратъ и ннѣи мнози съ нимъ на
рѣцѣ Ффрантѣ, августѣ .д., въ срдѣѣ.

Въ лѣто ·хсцѣѡв. ході баша на Скѣндръ и не прѣимн га,
и тожде лѣто оуби га Стефанъ воевода Молдавскѣи на свою
землю [...].

Въ лѣто ·хсцѣѡд. ході царь Мехмедъ на Стефана воеводѣ
Молдавскаго и разен га и, възврати сѣ отъ тѣдѣ, разговор
оугромъ внтѣжскѣм трапеза на Дѣнавѣ [...].

Р II 231v (58) В лѣто ·хсцѣѡг. генаріа .ї., выст вон на Баслоун съ силами
тѣрсыими и възможе Стефан воевода божію милостію и па-
доша тодга без числа много множество [...].

В лѣто ·хсцѣѡд., юліа .кѣ. прѣнде царь тоурскыи Мехмет
бегъ съ въсѣми силами своимн и Бѣсарѣа воевода съ нимн и
съ въсѣм вонскож своеж на Стефана воеводѣ и сътвори съ

232г ними вон оу Белом Птоцѣ и възмогаша тогда прокклати турци
и паде въсѣ вонска Стефана воеводі.

Let525 Бъ лѣто .xci. Мехмедъ царь прѣко мора прѣшедь съ
воинствомъ и оумре, мана .Г., а Баизитъ, сынъ его, прѣимъ царство
мана .Ѣ., и Чема врата сѣ прогна [. . .].

Бъ лѣто .xcii. ходи царь Баизитъ на градовы Стефана
воевода Молдавскаго, на Келію и Белградъ, и прѣимъ ихъ [. . .].

И тожде лѣто оубиша аравлѣне и съ мисираны оубиша
царя Баизита вонскѣ на своен си змли.

Бъ лѣто .xciii. пакы аравлѣне и съ мисираны оубиша царя
Баизита на своен си земли.

Бъ лѣто .xciiii. оумре краљ оугрѣскы Матіашъ, и оу
Цариградѣ знаменіе сътвори сѣ, мѣнѣ бо съ выше огне-
планаа низшедши, такоже иногда на Содомытѣны, и попалъ вѣнѣ
працное и оржѣа царскаа въ единон отъ црѣковъ хранимо сѣще
и съ иже банъ окръсть мѣста того зданіи сѣщими и храмими
тѣркыми многыми и съ иже въ нихъ просто тако жие жцими
въсѣми.

A

- Abdon v. *Lavdon*
 Abel v. *Avel*
 Abia v. *Avia*
 Abimelec v. *Avimeleh*
Adam 7v/4, 8r/2, 9r, 10r/2, 11r, 14r,
 16r, 19v, 30v, 35v, 37v, 48r,
 73r, 107v, 153v
 Adrianopol v. *Odriiu*
 Aeneas v. *Enea*
Afet (Iafet) 13r, *Afeta* (ac. slavon) 10v
Africhia 83v
Afrodit (Afrodita = [planeta] (Venus)
 6r
Agalian (Galienus) 53v
Ahav (Ahab) 17r
Ahaz 17v
Ahilei (Ahile) 23r, v, 24r, 25v,
Ahalie (greșală de copiere) 24v;
 v. *Thetid*
Air (Iair) 15v
Alamundar 67r
*Albă*¹: *Albă și Lungă* (Alba Longa)
 28v
*Albă*² v. *Valea Albă*
Alestin (Valentinianus II) 50r, *Alent*
 50v
Alpa (Alpi) 55r
Alexandriia (oraș în Egipt) 20r
Alexandru: 1. *Alexandru* (Paris,
 eroul troian) 21v, 22r, *Alexandru*
Parie 22r, 25r, *Parie* 21v, 22r;
 2. *Alexandru* (Macedon) 19v/3,
 ~ *Machedon* 31v, ~ *Machidon*
 19v/2; 3. *Alexandru* v. *Potolomei*
 (8); 4. *Alexandru* (fiul lui Vasilie
 Macedoneanul) 2v, 114r, 119r/3;
 5. *Alexandru* (țarul Ioan ~)
 142v, 143v/2, 144v
Alexie: 1. *Alexie Comnin* (Alexios
 Comnenul, 1081—1118) 140r;
 2. *Alexie* (Alexios Comnenul, 1180
 —1183) 140r; 3. *Alexie* (Alexios
 Anghelos) 140v; 4. *Alexie Mur-*
țuflon (Alexios Murtzuflos) 140v,
Murțuflon 141r
Amantie (Amantios) 66v/2
Amasiia 17v
Amon v. *Mon*²
*Amorea*¹ (gen. slavon; gr. Amorion)
 99v
*Amorea*² (Moreea) 145r
Amos 17v

* După bară oblică se marchează numărul atestărilor pe pagina respec-
 tivă a manuscrisului.

- Amulie* (Amulius) 29r/3, 30r/4,v
Amurat v. *Murat*
Amvrosie (Ambrosius) 50v
*Anastasi*e (Anastasios) 1v, 64v, 65r,v,
 66v/2, 68v, 73v–74r, 74v,
 ~ *Ceurul* 64v
Anastasios II v. *Artemie*
Anatolia 18v, *Anatoliia* 74r, 155r
Andal: *Andalului* (vandalilor) 57v,
 61v
Andonic Caracal (Antoninus Caracala
 sau Caracallus) 53v
Andronic: 1. *Andronic Ducea* 119v,
Andronic 137r; 2. *Andronic*
Comnin 140v; 3. *Andronic* (III)
 141v, 143v; 4. *Andronic* (IV)
 144r/4
Anghel v. *Isachie Anghel*
Andrian: 1. *Andrian* (împăratul
 Hadrianus) 1r, 45r/2,v; 2. *Andrian*
 (papa Hadrianus) 94v/2
Anthinodor 36r-v, 36v/2, 37r
Antioh Epifan (greșit, f.l.d. Ptolemeu
 Epiphanes) 20v
Antiokiia 123r
Antonin: 1. *Antonin* (Antoninus Pius)
 1r, 45v/2; 2. *Antonin* v. *Marco*
Antonin
Aod v. *Methuaod*
Apion v. *Potolomei* (9)
Apolon (Apollo) 34r/2
Apsimar v. *Tiverie Apsimar*
Aram (Amram) 15r/2
Arcadie (Arcadius) 1r, 51r/2, v/3, 56r
Areadniia (Ariadne) 64r
Ared (Iared) 10v/2
Ares v. *Aris*
Arfaxad 12r/2
Arghiropol(scoe) v. *Roman* (3)
Arhimid (Arhimede) 79v
Ariadne v. *Areadniia*
Ariavarsam (Darius Arsames) 19v
Aris (Ares = [planeta Marte]) 6r
Armeanul v. *Leu* (3)
Arsenie (Arsenius Magnus) 51r/2
Arsihon v. *Darie Arsihon*
Artavazd 88r
Artemie (Artemios = Anastasios II)
 2r, 86v, 87r/2,v
Asa 16v
Ascanie (Ascanius) 29r
Asean (Ioan Asan, fiul țarului Ioan
 Alexandru) 143v/2
Asia 23v, *Asiia* 78v
Asiria 13r, 14r, *Asiriei* 17r
Aspar 61r, 62v/3
Artaxers (Artaxerxes) 19r
Asurdin 13r
Atena v. *Athina*²
Atalia v. *Gotholia*
Athanasie (s[ve]ti ~) 124v
Athenais v. *Athina*¹
*Athina*¹ (n. pers. Athenais) 56v
*Athina*² (orașul Atena) 56r, 58v,
Atina 23r
*Athon*¹ (Otho) 40v
*Athon*² (Athos): S[ve]ta Gora Atho-
 nului 124v
Atlant (munte) 52r
Augustus v. *August*
Aurelianus v. *Aurilian*
August (Augustus) 35v/2, 36v, 37v/2,
August Chesar 35v, *Chesar* 35v,
 36r,v, 37r/3, *Chesar August* 37v,
Sevast August 35v, *Sevaste*, voc.
 36v
Avraam 14r/4,v, 15r,v
Avel (Abel) 10r/2
Avia (Abia) 16v
Avimeleh (Abimelec) 14r, 15v
Aurilian (Aurelianus) 53v
Azariia (Azarias) 17v

B

Babilon v. *Vavilon*
Baiazit 146r/2, v, 147r, v/2, 148r, v,
 149r, 150v, 151r/3, 156r/2, v,
Baiazit-beg 146r
Baltasar v. *Valtasar*
Barac v. *Varac*
Bardanos v. *Varda* (1)
Bardas v. *Varda* (2)
Basiliskos v. *Vasilesc*
Bărbosul v. *Constantin*, *Costantin* (4)
Belgrad 154v
Belos v. *Vil*
Bethlehem v. *Vithléem*
Birdo (Novo Brdo) 151v, 154v
Blacherne v. *Vlaherna*
Boris (II, țar al Bulgariei) 126v
Bosna (Bosnia) 152v, 155r, *Bosneei*
 152v
Botaneiates v. *Nichifor* (4)
Branković v. *Gheorghie* (2), *Grigor*
Brata v. *Potolomei* (2)
Britannia v. *Vretania*
Brusa 121v, 142r (în ms.: *Brasa*)
Brutus v. *Vrut*
Buda (orașul) 148r
Byzantion v. *Vizantia*

C

Caath v. *Cath*
Caesar v. *Chesar*
Cafa (Caffa, Feodosia) 150r
Cain 10r/2
Cainan: 1. *Cainan* (fiul lui Enos)
 10v/2; 2. *Cainan* (fiul lui Ar-
 faxad) 12r/2
Calafatin v. *Mihail* (6)
Calcedonia v. *Halchindon*
Calioan (Ioniță Caloian, țar al Bul-
 gariei) 140v
Calipoli (Gallipoli) 142r, 143r, v,
 144v, 154r, *Calipolului* 145r

Caloioan (Ioan V Paleologul) 3r,
 143v/2, 144r/3, 145r/2, 151r,
Calioan 141v, *Cal[o]ioan* 143v
Camis (Cambyses) 18v
Canovic (Kanobikos, n. top.): *Ca-
 novicul* 22v
Capadochiia 78v, 135v
Capitol (Capitolium) 32v
Caracal v. *Andonic Caracal*
Carhidomul (Cartagina) 84r
Carin v. *Marin*
Carul (Carol cel Mare) 94v, 95r/2
Casie (Cassius) 34v
Casia (Casia) 102v
Catacozinu (Ioan Cantacuzino, 1341—
 1354) 3r, 141v, 142r/2, v/2, 143r/2,
 v
Catli, pl. (Catullus) 34v
Cath (Caath) 15r, *Catha* (ac. slavon)
 14v
Catone (Cato) 34v
Căceace v. *Constantin* (5)
Cetatea Albă 156r
Ceurul v. *Anastasia*
Chesar: 1. *Chesar* (Caius Iulius
 Caesar) 35r/2, v/2; *Gaie* 35r, *Gaie*
Chesar 35r, v, *Iulie*, *ce fu apoi*
Chesar 34v; 2. v. *August*, *Claudie*
Dechei, *Gaie* (2), *Neron*, *Tiverie*,
Traian, *Uespasian*
Chicherone (Cicero) 34v
Chiestor (filosoful) 100v
Chilia (Chilia) 156r
Chilichia (Cilicia) 120r, *Lichia*
 (greșit) 124v
Chir (Cyrus cel Mare) 18r, v/4, 19r
Cicero v. *Chicherone*
Cîrnul v. *Iustinian* (2)
Claudie: 1. *Claudie* (Claudius, a.
 41—54) 39v, *Claudie Chesar* 39v;
 2. *Claudie* (Claudius II Gothicus,
 a. 268—270) 53v
Cleopatra v. *Potolomei* (11)
Cobilici v. *Miloș Cobilici*

Colatin (Collatinus) 32v, 33r,v
Comentiolan (Comentiolus) 75r, *Comentiolan* 75v
Comod (Commodus) 1r, 47r,v
Comnen v. *Manoil* (1)
Comnin: 1. *ruda lui* ~ 140r; 2. v. *Alexie Comnin*; 3. v. *Andronic Comnin*; 4. v. *Isachie Comnin*; 5. v. *Ioan* (4)
Coniuh (probabil, Elbasan) 155r
Consta: 1. *Consta* (Constantius Chlorus, tatăl lui Constantin cel Mare) 54v, 55r/2, *Constei* 1r, 54v, *Costei* 55r, 153v; 2. *Consta* (Constans, fiul lui Constantin cel Mare) 48v; 3. *Consta* (Herakleios) 81v/2, 82r/2, *Consteei* fiul *Consteei* (i.l.d.: lui Constantin) 1v, *Constei* 82r,v
Constantie (Constantius, fiul lui Constantin cel Mare) 1r, *Costantie* 48v/3, 49r, *Costandie* 49r, *Constie* = *Const[an]tie* 54v (B, C: *Costantie*)
Constantin: 1. *Constantin* (cel Mare) 1r, *Costantin* 48r/2, v/3, 54v, 55r, 153v/3, *Constantine*, voc. 55v; 2. *Constantin* (Constantinus, fiul lui Constantin cel Mare) 48v; 3. *Constantin* (fiul lui Herakleios) 1v, *Costantin* 78v, 81r/3,v; 4. *Costantin Bărbosul* 82r,v, *Costandin* ~ 1v, *Costantin* 82v/2; 5. *Costantin Cufuritul* 2r, 90v, *Costantin*, anume *Copronim*, *Cufuritul* 91r, *Cufuritului* 92r, *Căceea* 91r; 6. *Constantin* (fiul lui Leon, a. 780—802) 2r, 92r, 94r; 7. *Constantin* (fiul lui Vasilie Macedoneanul) 114r, *Constantin* 115r,v; 8. *Constantin* (fiul lui Leon Înteleptul) 2v, *Costantin* 2v, 119r/2,v, 121r/2, 122r/3, 122v/3; 9. *Costantin* (fiul lui

Roman) 2v, 127r-v, 128r/3, 129r,v, 133v; 10. *Costantin Monomah* 2v, 132r/2; 11. *Costantin Duca* 3r, 134v, *Costantin* 137r, 138r, *Duca* 134v, 135r, 136r, *Ducei* 137r, 138v, 139r, 140r, al ~ 3r, 138v; 12. *Costantin* (corect: Mihail, fiul lui Constantin Duca) 140r; 13. *Costantin Dragovici* (corect: Dragašević) 146v; 14. *Costantin* (Dragasses) 153v

Constantinopol v. *Ț[a]rigrad*
Copronim v. *Constantin* (5)
Cosmida 151v
Cosova (Kosovo) 152v, *Cosovul* 153r
Costandin, *Costantin* v. *Constantin*
Cralevici v. *Marco* (3)
Creusa (fiica lui Priam) 29r
Crit 123r (insula Creta) 123r, *Critul* 123r
Cron (Chronos = [planeta] Saturn) 6r
Cufuritul v. *Constantin* (5)
Cumentiolan v. *Comentiolan*

D

Dalida (Dalila) 126r
Dalmatiia 145v
Dan (voievod) 146r
Daniil (prorocul) 18r
Darie (Darius): 1. *Darie Mideanul* 18v; 2. *Darie Istasp* 18v, *Darie* 19r/2; 3. *Darie Arsihon* (al lui Arsames) 19r; 4. *Darie* (Codoman) 19v; 5. *Darie* (gr. Tyndareos, sl. Darei) 23r
Darius Arsames v. *Ariavarsam*, *Darie* (3)
Daud-beg v. *Taud-beg*
D[a]vid 16r, *D[a]v[i]d* 15v, 16r/2, 19r, 21r, 25r, 43r, 118v
Debora v. *Devora*

Dechei (Decius) 53r, v, 59v, ~ *Chesar*
 53r, *Dechie* 1r
Delfos (Delfi) 33v
Devora 15v
Devis (Odiseu, Ulise) 23v, 24r,
Divses 24r
Dii (Vidin): *Diiul* 73v
Dioclitian (Diocletianus) 1r, 53v/2,
 54v
Dioghen v. Roman (5)
Diomidie v. Mochie
Dionis v. Potolomei (10)
Dirstor 127r
Domentian (Domitianus) 42v/2, 43r
Draciul, art. (Durrës) 145r, *Dracea*
 (gen. sl.) 83r
Dragovici v. Constantin (13)
Duca v. Andronic (1), *Constantin* (11)
Dunăre 83r, 97r, 147r/2, v/2, 148r,
Dunărea 76r, 82v, 146v, 152r
Durrës v. Draciul

E

Eber v. Ever
Ector (Hector) 23v, 24v/2
Edem (Eden) 7r
Efes: *Efesului* 59v, 138v
Efrat (Eufurat): *Efratul* 7r, *Efratului*
 155v, *Efrathului* 114r
Eftae (Ieftae) 15v
Eftimiia (martiră) 92r
Eghipet (Egipt) 13v, 15r/2, 16r, 20r,
 26v, *Eghipetul* 13v/2, *Eghipetului*
 14r, 20v, 22v; v. *Misir*
Elada 23r
Elbasan v. Coniuh
Elena: 1. *Elena* (soția lui Menelau,
 răpită de Paris) 22r/2, v, *Elina*
 26v; v. *Tindarida*; 2. *Elena*
 (fiica lui Roman împărat) 122v

Eli v. Ilia
Elie (Aelia Capitolina, nume dat
 Ierusalimului, în a. 135) 45v
Elina: 1. *Elina* (Helena, mama lui
 Constantin cel Mare) 48v, 55r,
al Elinei 153v; 2. *Elina v. Elena*
 (1)
Elisei v. Ilisei
Elom (Elon) 15v
Enea (Aeneas) 27r, *Enia* 27r, 28r,v,
 29r/2, *Eniei* 28r
Enoh 10v/2
Enos 10r,v
Epifan v. Potolomei (4)
Epure v. Potolomei (1)
Ermia (Hermes = [planeta] Mercur)
 6r
Ersinie (greșit; sl. Entirinie, gr. en
 Tyrrenois „de la tirenieni,
 etrusci“) 32v
Eubeea v. Negrip
Eufrat v. Efratul
Eugenius v. Evghenie
Eutihios v. Eutihie
Eva v. Evva
Evdochiia: 1. *Evdochiia* (soția lui
 Vasilie Macedoneanul) 112v;
 2. *Evdochiia* (soția lui Constantin
 Duca) 135r/2, 136r
Evdoxiia: 1. *Evdoxiia* (Eudoxia, soția
 lui Arcadius) 51v/2; 2. *Evdoxiia*
 (i.l.d. Evdochiia, soția lui Teo-
 dosie cel Mic) 57r, 58v
Ever (Eber) 12r/2,v
Everghet v. Potolomei (3)
Evghenie (Eugenius, uzurpator, a. 392)
 50v/2
Eutihie (Eutihios) 64v
Evva 8r, 9r,v, 102r
Ezechia 17v, *Ezecheei* 65r

F

Falec (Peleg) 12r/3
Faustulus v. *Festul*
Favno v. *Latin Favno*
Fenicia v. *Finichiia*
Feodosia v. *Cafa*
Festul (Faustulus) 29v
Filipic (Philippikos) 2r, 74r, 75r/2,
 76r, 85v, 86r/2,v/4, *Filip* 86r
Filomitor v. *Potolomei* (6)
Filopater v. *Potolomei* (5)
Finichiia (Fenicia) 19v, 20r, 124v
Foca: 1. *Foca* (impăratul) 76r/3,v/2,
 77r, 78r, *Focăei Muncitoriul* 1v,
 76v; 2. *Foca Lev* (Leon) 120r,
Foca 120r, v/2, *Focăi* 120v;
 3. *Foca* v. *Nichifor* (3)
Formos (Formosus) 95r
Fotie 110r, 113v
Frihiia (Frigia) 78r, 120r
Fusco v. *Potolomei* (7)

G

Gaie: 1. *Gaie* v. *Chesar*; 2. *Gaie* (Ca-
 ligula) 39r, *Gaie Chesar* 39r;
 3. *Gaie* v. *Gal*
Gal (Flavius Claudius Gallus) 49r/2,
 54v, *Gaie* (deformat) 48v
Gala (C. Vibius Trebonianus Gallus)
 53v
Galata 149r,v, 153r
Galerie (Galerius) 55r
Galia (Gallia) 48v, 55r
Galienus v. *Agalian*
Gallipoli v. *Calipoli*
Gallus v. *Gal*, *Gala*
Galova (Kavalla) 155v
Geiserich v. *Ghezerih*
Gelimer v. *Ghelamer*
Ghedeon 15v
Ghelamer (Gelimer) 67v/2, 68r

Gheon 7r

Ghenica v. *Nichifor* (1)
Gheorghie: 1. s[ve]ti ~ 132v;
 2. *Gheorghie* (Branković) 152r
Gherman 88v
Ghezerih (Geiserich) 57v, 61r, v/2,
 63r,v
Glicherie (Glycerius) 58r
Gotholia (Atalia) 17r
Gothonoil (Otniel) 15v
Gratian (Gratianus) 50r/3,v
Grigor (Grgur Branković) 152r

H

Halchindon (Calcedonia) 62r
Ham 13v, *Hama* (ac. sl.) 10v
Hasan Murat (Has-Murat) 155v
Hector v. *Ector*
Herakleios v. *Iraclie*
Heraklonas v. *Iraclon*
Hermes v. *Ermia*
Herson 83v, 85v
Hinderichus v. *Indirih*
Homer v. *Omir*
Honorius v. *Onorie*
Hozroi: 1. *Hozroi* (Chosroes Anou-
 shirvan) 68r; 2. *Hozroi* (Chos-
 roes II) 74r,v, 78v, 80v, *Hozroe*
 79r, 80r/2
Hrisafie 60r
Hrisofor (Hristofor) 114r
Hrisopoli 113v
Hrisostom v. *Ioann Zlat[o]ust*
Hristofor v. *Hrisofor*
Hristos v. *Isus Hristos*

I

Iacov: 1. *Iacov* (fiul lui Isaac) 14v/2
 2. *Iacov* (fratele lui Isus) 43r
Ialovniță (Ialomita) 152r
Iafet v. *Afet*

- Iair** v. *Air*
- Iancul** (de Hunedoara) 152r/2, v/2, 154v/2
- Iared** v. *Ared*
- Ibțan** v. *Mon*²
- Iconoboreț** v. *Leu* (1)
- Ieftae** v. *Eftae*
- Ieremiia** 17v
- Ierosalim**: *Ier*[o]s[a]lim 18v, 41r, *Ier*[o]s[a]l[i]m 17r, 38v, 59v, *Ierosalimul* 17v, *Ier*[o]s[a]limul 21r, *Ier*[o]s[a]limului 78v, *Ier*[o]-s[a]l[i]mului 45v; v. *Elie*
- Ierovoan** (Ieroboam) 16v
- Ignatie** 99r, 110r/3, 113v; v. *Nichita*
- Ilia** (Eli) 15v
- Ilie** 16v
- Iliada** 90v
- Iliric** (Illyricum): *Iliricului* 62r
- Ilisei** (Elisei) 16v
- Illyricum** v. *Iliric*
- Indiia** 19v, 25r
- Indirih** (Hinderichus) 67v
- Ioahaz** 17v
- Ioan**: 1. *Ioan* (patriarh) 106v; 2. *Ioan Asan* v. *Asean*; 3. *Io[an] Țimishi* v. *Țimishi*; 4. *Ioan* (Comnen) 140r; 5. *Ioan Rîlskii* 140v; 6. *Ioan* (Vatatzes) 141r; 7. *Ioan* v. *Alexandru* (5)
- Ioann Zlat[o]ust** (Hrisostom) 51v
- Ioaram** (Ioram) 16v
- Ioas** (Ioasă) 17r
- Ioatham** 17v
- Ioil** 17v
- Ionitșă Caloian** v. *Calioan*
- Ionna** (Iona) 17v
- Ioram** v. *Ioaram*
- Iosafat** 16v
- Iosie**: 1. *Iosie* (Osee, profet) 17v; 2. *Iosie* (Iosia, rege) 17v
- Iosua Navi** v. *Isus Naviin*
- Iovianus** v. *Iuvian*
- Ipatie** (greșit, i.l.d. *papie*) 99v
- Irachie** (Herakleios) 1v/2, 78r, 79r,v, 80r,v, 81r/3, *Irachiei* 81v
- Iracion** (Heraklonas) 1v, 81r/2,v
- Irina** 92r, v/2, 94r,v/3, 95r, *Irinei* 2r
- Irod** 37v
- [*Isaac*] 14v/2 (B, C: *Isaac*)
- Isachie**: 1. *Isachie* (neidentificat) 133v; 2. *Isachie Anghel* 140v; 3. *Isachie Comnin* 3r, 134r/3; 4. *Isachie* (Isac II) 140v
- Isaia** 17v
- Isca** (Iskär) 151v
- Isastp** v. *Darie* (2)
- Isavria** (Isauria, i.l.d. Siria) 87v
- Isus Naviin** (Iosua Navi) 15r
- I[su]s H[risto]s* 37r/2, *I[su]s* 37v/2, 41v, *Do[a]mne I[su]se*, voc. 77r, *H[risto]s* 37v/2, 38v, 40r, 41v, 43r/3,v, 46r, 48r/2,v, 49r,v, 53r, v/2, 54r, 64r, 67r, 73r, 76r, 89r/2, 94r, 98v, 99r, 100r,v, 102v/2, 115r, 153v, *Hr[ē]stoase*, voc. 115r
- Italiia** 55r
- Iuda** (fratele lui Isus): *Iudei* 43r
- Iulian**: 1. *Iulian* (Iulianus, proclamat împărat, a. 193); 2. *Iulian* (Apostatul) 1r, 49r/2, 54v
- Iulie**: 1. v. *Chesar* (1); 2. *Iulie* (voevod Iliricului) 62r
- Iustian** (i.l.d. Iustin, împărat, a. 518—527) 66v, 67v/2, ~ *intiiu* 66v, *Iustinian* 1v, *Ustin* 66v
- Iustin** 69v, 73rv, ~ *cel Mic* 1v, 69v, *Iustian* 71v, 72v
- Iustinian**: 1. *Iustinian* 68r, 69v, ~ *cel Mare* 1v, 67v, 69r, *lui Iustinian celui Mare* 67v; 2. *Iustinian* (II) 82v, 85r, ~ *Cîrnul* 85r, *Iustianin* 83r/2,v, 84v/2, 86r,v; 3. v. *Iustian*
- Iutulie** (Vitellius) 40v
- Iuvian** (Iovianus) 50r

Iuzum Hasan (Üzun Hasan) 155r,
Izum Hasan 155v
Iveri (Iviria) 120r
Izdigherd (Yezdigherd I) 56r

J

Jicmon (Sigismund de Luxemburg)
146v

K

Kardan (Kardam) 93v
Kavalla v. *Galova*
Krum 97r/2, 98r

L

Lacapin v. *Roman* (1)
Lameh 10v/2
Latin Favno (Latinus; probabil:
Faunus) 28v
Lavdon (Abdon) 15v
Lavinium v. *Leon*¹
Lavra (la Athos) 124v

Lazar: 1. *Lazar* (Hrebeljanović,
cneaz) 146r; 2. *Lazar* (Bran-
ković) 151v

Läv v. *Leu* (2,4), *Leont* (2)

Leo v. *Leu* (3, 4)

*Leon*¹ (Lavinium) 28v

*Leon*² v. *Leont*, *Leu*

Leonid v. *Linodid*

Leont: 1. *Leont* (Leon I, 457—474)
62r,v, *Leu* 64r, *Liont* 1v; 2. *Leont*
(Leon II, a. 474) 64r, *lui Läv*
celui Mic 64r; 3. *Leont* (Leon
III, papă) 94v/3, 95r/2; 4. *Leont*
v. *Leu* (4)

Leontie: 1. *Leontie* (Leontios, pro-
fesor) 56r,v; 2. *Leontie* (Leon-
tios, 695—698) 2r, 83v/2, 84r/2

Leu: 1. *Leu* (Leon III, 716—740)
87v, 90v/3, ~ *Iconoboreș* 87v,
~ *Vrăjmașul* 2r; 2. *Leu* (Leon
IV, 775—780) 2r, 92r/4; 3. *Leu*
(Leon V, 813—820) 98v, 99r,
100v/2, ~ *Armeanul* 2r, 98v,
100r, *Leo* 97r; 4. *Leu* (Leon VI,
886—912) 2v, 117v, 118v, 119r/4,
122r, ~ *Preaînțeleptul* 2v, 109r
(i.l.d.: Theofil), 117v, *Läv* 114r,
133v, *Leo* 116v, *Leo!* *Leo!* voc.
116v, *Leont* 115v/2, 116r, 117r;
5. *Leu* v. *Leont* (1)

Lev v. *Foca*

Levcole (Lucullus) 34v

Levie (Levi) 14v/2

Libia v. *Livia*

Lichia v. *Chilichia*

Linonid (ms. B: *Lionid*; C: *Leonid*)
52v

Liont v. *Leont* (1)

Livia (Libia) 63v

Lucritia (Lucretia) 32v

Lucullus v. *Levcole*

Lungă v. *Albă*

Lupa 29v

M

Machedon v. *Alexandru* (2), *Vasilie* (1)

Machedoniia 110v, 143r, 145r

Machenitida 52r

Madinea (madianiți) 15v

Magdalena v. *Maria* (2)

Mahmet: 1. *Mahmet* (Mahomed,
c. 570—632) 82r; 2. *Mahmet*
(Mahomed II Cuceritorul) 3r,
153r/2, *Mahamet* 153v, 154r,
v/5, 155r/3, v/2, 156r

Maior v. *Manor*

Maleleil 10v/2

Manasia (Manase) 17v

Manite (amoniți) 15v

- Manoil*: 1. *Manoil* (I Comnen, 1143—1180) 140r; 2. *Manoil* (II Paleologul, 1391—1425) 144r, 145r, 148v, 151r, ~ *Paleolog* 145r, 147r, *Manuil Paleolog* 3r
- Manor* (i.l.d. Maior) 58r
- Marchian*: 1. *Marchian* (a. 450—457) 1v, 60r/2.v, 61r.v/2, 62r, *Martian* 61r; 2. *Marchian* v. *Marchie* (2)
- Marchie*: 1. *Marchie* (Marcius, a. 639—616) 31v; 2. *Marchie* (tatăl lui Brutus) 33v, *Marchian* 33v
- Marco*: 1. *Marco* (Marcus Antoninus) 1r, 46r, 47v, ~ *Antonin* 46r; 2. *Marco* (Markos) 118v; 3. *Marco Cralevici* 146v
- Mare*: 1. *Marea Pontului* 83v; 2. *Marea Roșie* 15r
- Mariia*: 1. *Mariia* (Maica Domnului) 91v, 102r; v. *maica*; 2. *Mariia Magdalina* 31r
- Marin* (i.l.d. Carin) 53v
- Marița* (fluviu) 144v
- Martian* v. *Marchian* (1)
- Martin* (i.l.d. Martina) 81r, *Iu Martineei* 81v
- Mathusal* (Mathusalem) 10v/2, *Matusal* 10v/2
- Mavrichie* (Maurikios) 1v, 73v/3, 75r/2, v/2, 76v/2, 77r/4
- Maxentie* (Maxentius) 55r/2
- Maxim* (Maximus) 57r, v/3, 58r/2
- Maximian* (Maximianus) 53v, 54r.v/2, 55r
- Mediolan* (Milano) 50v
- Memfa* (Memfis) 26v
- Menelai* (Menelaos) 22r/4, v/2, 26v/2
- Mesrem* 13r
- Methodie* (patriarh) 103r, 105r/2, 106v
- Methuaod* (i.l.d. Aod) 15v
- Mezit-beg* 152r
- Mideanul* v. *Darie* (1)
- Mihail*: 1. *Mihail* (arhanghel) 67r; 2. *Mihail Ragavei* (I, Rangabé, 811—813) 2r, ~ *Rugavei* 97v/2, *Mihail* 97v, 98r.v, 99r; 3. *Mihail* (II, din Amorion, 820—829) 2r, 97r, 99v/2, 100v/2, 101v/3; 4. *Mihail* (III, 842—867) 2r, 105v, 106r, 107r, v/3, 108v/2, 110v, 111v, 112r.v, 113r/2.v/2; 5. *Mihail Peflagon* (IV, 1034—1041) 2v, 130r, *Mihail, den Peflagon de ruddă* 129v, *Mihail* 130r, 131r; 6. *Mihail Calafatin* (V, 1041—1042) 2v, 131r, *Mihail* 131r, 132r; 7. *Mihail* (VI, Stratiotikos, 1056—1057) 2v, 133v/2; v. *Roman* (4); 8. *Mihail al Ducăei* (VII, Ducas, 1071—1078) 3r, 138v, *Mihail, Fiul Ducăei* 138r.v, *Mihail, feciorul Ducăei* 139r, *Mihail* 138r; 9. *Mihail Paleolog* (VIII, 1261—1282) 141v, *Paleolog* 141v; 10. *Mihail* (Asan fiul țarului Aexandru) 143v; 11. *Mihail* v. *Moxa*
- Mihe* 16v
- Milano* v. *Mediolan*
- Miloș Cobilici* (Kobilić) 145v
- Mircea voevod* (cel Bătrîn, cel Mare) 146r, 147r, 151v
- Misia* 82v, *Misiia* 120r
- Misir* (Egipt) 111v, *Misiriul, anume Eghiptul* 13v
- Mizizia* (Mizizios) 82r.v
- Mochie* (Mokios) 118r, *Mochie* (i.l.d. Diomidie) 111r
- Moesia* v. *Misia*
- Moisi* 15r/3
- Moldova* 156r, *Țara Moldoveei* 154r, ~ *Moldovei* 155v
- Mon*¹ (Ibțan) 15v
- Mon*² (Amon) 17v
- Monomah* v. *Constantin* (10)
- Moreea* v. *Amorea*²
- Moxa Mihail* 139v
- Muncitoriul* v. *Foca*

Murat (Murad I) 142v, 144r/4, v/2,
146r, 151v/2, 152r, v, 153r, *Murat-
beg* 152v, *Murat-beghi* 145v, 153r,
Amurat 143r/2
Murtag (Omurtag) 101v
Murşufon v. *Alexie* (4)
Musia (Musa) 151r, v/2

N

Nabucodonosor v. *Navähodonosor*
Nahor 14r/2
Navähodonosor 17v, 18r
Necopoe (Nicopol) 147r, art. *Necopoa*
147r
Negriş (Negroponte, Eubee): *Ne-
grişul* 155v
Nemitor (Numitor) 29r/3, v, 30r
Nepotian (Nepos) 58r
Neron 40r, *Neron Chesar* 40r
Nerue (Nerva) 43v/2
Nestor 23r; v. *Pilei*
Nevrod (Nimrod) 12r/2
Nichei (Niceea) 48r, *Nicheiu* 87v,
92v, *Nicheiului* 87r
Nichifor: 1. *Nichifor Ghenica* 2r,
95v, *Nichifor* 95v, 96r, 79r/3, v/2;
2. *Nichifor Foca* (f.l.d.Varda
Foca) 122v; 3. *Nichifor Foca*
124r, 126r, *Nechifor Foca* 2v,
Foca Nichifor 123r, *Nichifor*
123r, v/2, 124r/3, 125r, *Foca* 123r,
v, 125r, v/2, 127r; 4. *Nichifor*
Vataniat (Botaneiates) 140r
Nichita 99r; v. *Ignatie*
Nicodim 106r
Nicolae 118v
Nicopol v. *Necopoe*
Nil 52r, *Nilul* 7r, 22v, 52v, *Nilului*
52r, 105v
Nimrod v. *Nevrod*
Noe 10v/2, 11r, v
Noman Pombilion (Numa Pompilius)
31r, *Noman* 31r

Novo Brdo v. *Birđo*
Numerian (Numerianus) 53v
Numitor v. *Nemitor*

O

Odiseu v. *Devis*
Odisia 90v
Odrriu (Adrianopol) 98r, 121r, 148r
Ohozia v. *Ozia*
Ohrid (Ohrida): *Ohridul* 73v
Olevrie (Olybrius) 58r
Omir (Homer) 27r, 90v
Omurtag v. *Murtag*
Onorie (Honorius) 50v, 51r
Orcan (Orhan) 142r/2
Orest (Orestes) 58r
Orhan v. *Orcan*
Orighin (Origenes) 52v, 53v
Osea v. *Oziia*
Otho v. *Athon*
Otman (Othman, Osman I) 142r/2
Otniel v. *Gothonoil*
Ozia (Ohozia) 16v/2, 17r/2
Oziia (Osea) 17v

P

Palamid (Palamed) 23v/2, 24r
Paleolog 1. *ruda ... lui Paleolog* 141r;
2. v. *Manoil* (2); 3. v. *Mihail* (2)
Palistina (Palestina) 78v
Pamfilia 120r
Paraschiva din Epivat v. *Vineri*
Parie (Paris) v. *Alexandru* (1)
Patroclei (Patrocle) 23v, 24v
Pavel 40r
Pavlin (Paulinus) 57r, 59r, v
Peflagon v. *Mihail* (5)
Peleg v. *Falec*
Persida (Persia) 18r, 80r, v
Pertinax 1r, 47v, 52r

Petr (Petru) 40r
Petrov (Petronas) 103v
Philippikos v. *Filipic*
Pilat 38v, 39r
Pilei (Nestor din Pyllos) 23v
Polhiria (Pulcheria) 56r/2, 60r, 62r,
Polheria 60r, *Polhireei* 57r
Pombie Magnea (Pompeius Magnus)
 34v, *Pombie* 34v
Pont v. *Mare* (1)
Potolomei: 1. *Potolomei Epure* (i.l.d. întiul) 20r/2, *Potolomei* 20r, 35v/2;
 2. *Potolomei Brata* (Philadelphos) 20r; 3. *Potolomei Everghet* 20v; 4. *Potolomei Epifan* (i.l.d. întiul) 20v; v. *Antioh Epifan*;
 5. *Potolomei Filopator* 20v;
 6. *Potolomei, fiul lui* (i.l.d. Filomitor) 20v; 7. *Potolomei Fusco* 20v; 8. *Potolomei Alexandru* 20v; 9. *Potolomei* (Apion) 20v;
 10. *Potolomei Dionis* 20v;
 11. *Potolomei Patr* (i.l.d. Cleopatra) 20v, *Cleopatra* 20v/2
Preaințeleptul v. *Leu* (4)
Preteu v. *Protives*
Priam 21r/2, v, 23v, 24v, 25v, 27r, 29r
Probus v. *Prov*
Protives (Proteus) 22v/2, *Preteu* 26v
Prov (Probus) 53v
Ptolemeu v. *Potolomei*

R

Ragav 12r, 13r
Ragavei, Rugavei v. *Mihail* (2)
Rășava (Resava) 154v
Remus v. *Rom*
Rilskii v. *Ioan* (5)
Rim 30v/2, 31r/2, 32r, v, 33r/3, 37v,
 39r, 41r, 50r/2, v, 53r, 57r/2,
 94v/2, 95r/2, *Rimul* 30v, 35r,
 50r, 51r, 55r/2, 57v, 58r/2, 68r,

Rimului 21r, 33r, 34v/2, 35r,
 39r, v, 44r, 45v, 46v, 48v, 50v
 55r, 82r

Ribnic (Rimnicu Vilcea) 139v
Roboam v. *Rovoam*
Rom (Remus) 30r
Roma v. *Rim*
Roman: 1. *Roman Lacapin* (Lacapienos, Lecapen) 2v, 119v, 121r (în ms.: *Calapin*), *Roman* 120r/2, v/3, 121r/4, v/2, 122r/4, v, 133v;
 2. *Roman* (II) 2v, 122v/3, 123r, 124/2, 127r, v; 3. *Roman Arghiroopol* 2v, ~ *Arghiropolscoe* 129r, *Roman* 129r, v/2, 130r/3; 4. *Roman* (i.l.d. Mihail Stratiotikos) 133v; 5. *Roman Dioghen* 3r, 135v, 136v, 138r, *Roman* 136r/3, v/2, 137r, 138v
Romania v. *Rumele*
Romil (Romulus): 1. *Romil* (înteimeitorul legendar al Romei) 30r, v/4, 31r/3, v, 58r; 2. *Romil* (ultimul împărat roman) 58r/2
Roșie v. *Mare* (2)
Rovoam (Roboam) 16r, v
Rumânească v. *Țara*
Rumele (Rumelia) 93v, 143r, *Romania* 155v
Rusi, f.s. (Rusia) 114v

S

Salla 12r/2
Salonic v. *Solun*
Samoil (Samuel) 15v
Sampson (Samson) 15v, 126r
Samuel v. *Samoil*
Sandavarin v. *Theod[o]r* (2)
Sardanapal 14v
Saul 15v
[S]chendira (ac. sl., Skanderbeg, Skender-beg) 155r

Schiptione (Scipio) 34v
Sedechie (Sedechia) 17v
Selevestru (Silvester) 48r
Selybria v. *Silivriia*
Semirean (Semiramida): *Semireanului*
 137v
Senahirem (Senaherib) 17r/2
Serbie v. *Tulie* (1)
Seruh (Serug) 13r/2, 14r
Sesostris v. *Sostrie*
Seth v. *Sith*
Sevir (Severus): 1. *Sevir* (Lucius
 Septimius Severus) 1r, 52r/3;
 2. *Sevir* (Flavius Valerius Se-
 verus) 55r
Sevila (Sibila) 100r, *Seviliei* 31v
Sichilia (Sicilia) 82r,v
Sigismund de Luxemburg v. *Jicmon*
Silivriia (Selybria) 74v
Silvester v. *Selevestru*
Sion: *besérecă Sionului* 16r, 18v
Sim 12r/2, 13r, *Sima* (ac. sl.) 10v
Sinop (Sinope): *Sinopul* 155r
Siriia (Siria) 19v, 20r, 120r, 123v, 124v
Sith (Seth) 10r/2, 11r
Sitniță 152v, *Sitnița* 154v
Skanderbeg v. [S]chendira
Slatină (i.l.d. Zlatița) 152r
Smederova (Smederevo) 152r,v, 154v
Sofia (catedrala): *s[ve]taa* ~ 69r,
s[ve]ta ~ 89v/2, *Sfînta Sofie*
 149r,v
Sofiia (împărăteasă) 73v
Sofonie 17v
Solomon 16r/2, v/2, 110r
Solun (Salonic) 50r
Sostrie (Sesostris) 14v/3
Spania v. *Șpania*
Spart (Sparta) 22r, 26v
Spasian v. *Uespasian*
Srațimir 148r
Stavrichie (Stavrakios) 97v
Stefan: 1. *Stefan Novii* (cel Nou) 91v;
 2. *Stefan* (Lazarević) 146r, 151r,

152r; 3. *Stefan voevod* (Ștefan cel
 Mare) 155v, 156r
Stepan (Branković) 152r
Strinie (corupt din: striini) 15v/3
Sveatslav 127r
S[ve]taa Gora v. *Athon*²

Ș

Șerb v. *Tulie* (1)
Șișman v. *Șușman*
Șpania (Spania) 94v, 95r
Șușman (Șișman) 144v, 145v, 146v
Ștefan cel Mare v. *Stefan* (3)

T

Talia (Tesalia) 23r
Tamerlan v. *Temerlean*
Tantanes v. *Tavtanie*
Tarchinie (Tarquinius Priscus) 31v/3
Tarquinius Superbus v. *Tulie* (2)
Tatian 62r
Taud-beg (Daud-beg) 152v
Tavtanie (Tantanes) 25r
Tever (?) 29r
Temerlean (în ms.: *Temermean*; Ta-
 merlan) 150v
Terah v. *Thara*
Tervelea (ac. sl.; Tervel) 84v
Thara (Terah) 14r/2
The[o]crit 66v
Theod[o]r: 1. *Theod[o]r* (călugăr) 103r;
 2. *Theod[o]r Sandavarin* (Santava-
 barenos) 115v, *Sandavarin* 115v/
 2, 116r; 3. *Theodo[o]r cel Mare*
 141r; 4. *Theod[o]r cel Mic* 141r
Theod[o]ra: 1. *Theod[o]ra* (soția lui
 Constantius Chlorus) 54v;
 2. *Theod[o]ra* (soția lui Theofil,
 829—842) 102v/3, 104v, 106r,
 107v, 108v, a *Theod[o]riei* 2r,

- al Theod[o]riei* 105v; 3. *Theod[o]ra* (impărăteasă, 1042, 1055—1056) 131v, 133r,v, 134r, *lu Theodorie* (i.l.d. Theodoriei) 2v, *Theod[o]riei* 133r
- Theodosie*: 1. *Theodosie* (Theodosius cel Mare, 379—395) 50r, *Theod[o]sie* 50r,v/4, 51r, *lui Theodosie celui Mare* 50r, *lu Theod[o]sie Velichii* 1r; 2. *Theod[o]sie cel Mic* (408—450) 51v, *Theod[o]sie* 51v, 58v, 59r, v, 60r/3, [*Theo-*]*d[o]sie* 57r, *Theod[o]sie Malie* 1r; 3. *Theod[o]sie* (III, 715—717) 87r, v/2, 88r
- Theoctist* 108v/2
- Theofan* 103r
- Theofana* 124r/2, 125r,v, *Theofaniei* 123v
- Theofil*: 1. *Theofil* (impărat, 829—842) 2r, 101v/2, 102v, 103r, 104v, 105r,v/2, 106v; 2. *Theofil* (episcop de Rimnic) 139v
- Theofiliț* 111v/2
- Thetid* (Ahile) 24r
- Thola* 15v
- Thoma* v. *Toma*
- Tibru* v. *Tiveriei*
- Tigr* (riul Tigr) 7r
- Til* (Tullus) 31v
- Tindarida* (Elena, soția lui Menelau) 126
- Tit* (Titus) 41r/2,v, 42r,v
- Tiverie*: 1. *Tiverie* (Tiberius Iulius Caesar, a. 14—37) 38r,v, 39r/2, *Tiverie Chesar* 37v/2, 39r; 2. *Tiverie* (Tiberios, 578—582) 1v, 73r/3, v/3, 77r; 3. *Tiverie Apsimar* (Tiberios Apsimaros) 2r, 84r/2, 85r, *Apsimar* 84r/2; 4. *Tiverie* (Tiberios, fiul lui Iustinian II) 86v
- Tiveriei* gen. (fluviul Tibru) 29v
- Tirnov* (Tirnov) 140v, *Tirnovul* 144v, *Tirnovului* 144v
- Toma*: 1. *Toma* (Slavul) 97r, *Thoma* 101r, v/2; 2. *Toma* (Cantacuzino) 152r; 3. *Toma, domnul Bosneei* (i.l.d. Toma Paleolog) 152v
- Tomornița* 155r
- Traian* (impăratul) 1r, 44r, 45r, ~ *Chesar* 43v
- Trapezonda* (Trapezunt) 150r, *Trapezondul* 155r
- Troada* (Troia) 13r, 21r, 22v, 23v, 24r, 25v, 26r, *Troadei* 26v/2, 27r
- Troian* (personaj legendar) 13r
- Tulie*: 1. *Tulie* (Servius Tullius, 578—535 i.e.n.) 31v/3; *Acesta dentiui-l chema Serbie, iară românește Șerb, că născuse dentr-o roabă* 31v; 2. *Tulie* (i.l.d. Tarquinius Superbus) 32v/2, 33v, 35r
- Tullus* v. *Til*
- Turnos Savaitul* (Turnus, probabil Sabatius) 28v
- Tyndareos* v. *Darie* (5)

Ț

- Țalapie*: 1. *Țalapie* (Savuc Çelebi, fiul lui Murat I); 2. *Țalapie Musulman* (i.l.d. Suleiman Çelebi, fiul lui Baiazid) 151r, *Țalapie* 151v
- Țara Moldovei* v. *Moldova*
- Țara Rumânească* 152r/2
- Țarigrad, Ț[a]rigrad* (Constantinopol) 3r, 50v, 56v, 61r, 62r, 69r, 79r, 81v, 82r, 84v, 86r/2, 90v, 94r, 111r, 121r, 125r, 126v, 140v, 145r, 147r, 148r/2, 150r, 151r, 153r/2,v/2, 156v, *Ț[a]rigradul* 48r, 51r, 60r, 84r, 87r, 141r, 151v, 153v/4, *Ț[a]rigradului* 80v, 81r, 82r; v. *Vizantiia*

Timișki 123v, 125v/2, 126r,v, 127r/4,
Io[an] ~ 2v, 126v, *Ion* ~ 123v

U

Ual (Valens) 50r

Ualentianin (Valentinianus I) 50r

Uespasian (Vespasianus) 39v, 40v,
41v, ~ *Chesar* 40v, *Uespasian*
(în ms. *Unspasian*) 40v, *Spasian*
(i.l.d. *Uespasian*; ms. B: *Uspa-*
sian, C: *Uspasiian*) 41v

Ugleș (Uglješa) 142v, 144r,v

Ustin v. *Iustian*

Uzun Hasan v. *Iuzum Hasan*

V

Valea Albă 156r

Valens v. *Ual*

Valentian (Valentinianus III) 57r

Valentinianus I v. *Ualentianin*

Valentinianus II v. *Alestin*

Valerian (Valerianus) 53v

Valtasar (Baltasar) 18r,v, *Vartasar*
89v

Varac (Barac) 15v

Varda: 1. *Varda* (Bardanos) 96v;
2. *Varda* (Bardas) 108r,v, 109r,
v, 110r,v, 112r; 3. *Varda Foca*
v. *Nichifor* (2)

Varna 152v

Vasilesc (Basiliskos) 63r,v

Vasilie: 1. *Vasilie Machedon* 2v,
110v, 133v, *Vasilie Machidon*
125r, *Vasilie Machedoneanul* 113v,
Vasilie 110v, 111v, 112v/2, 113r/2,
v, 114r/2,v/2, 115r,v, 117r,v,
Machedoneanului 127v; 2. *Vasilie*

(II *Bulgaroctonul*) 2v/2, 127r/2,
v/2, 128r,v/4; 3. *Vasilie* (para-
kimomen) 122v

Vasilichin (Vasiliskianos) 112v

Vataniat v. *Nichifor* (4)

Vatatzes v. *Ioan* (6)

Vavilon (Babilon) 17v, 19v, *Va-*
vilonul 13r, *Vavilonului* 18v

Velichii v. *Theodosie* (1)

Velisarie (Belisarius) 68r/2, v/2

Veneția 147r, 150r, *Veniția* 141r,
Veneției 95r, 27r (i.l.d. Italiei)

Vespasianus v. *Uespasian*

Vil (Belos) 14r

Vineri (Paraschiva din Epivat) 141r

Vitellius v. *Iutulie*

Vitthléem (Bethlehem) 85v

Vizantiia (Byzantium) 17v, 48r, 97v;
v. *Țarigrad*

Vilcan (i.l.d. *Vilc* – Vuk Lazarević)
151v

Vilcașin (Vukașin) 142v, 11r,v

Vircolacul v. *Zimon*

Vladislav III v. *Vlădislav*

Vlaherna (Blacherne) 62r

Vlădislav (Vladislav III) 152 v/2

Vuk v. *Vilcan*

Vukașin v. *Vilcașin*

Vrdjmașul v. *Leu* (1)

Vretania (Britannia) 55r

Vrut (Brutus, Lucius Iunius) 33r/2,
v/2, 34r/4,v

X

Xers (Xerxes) 19r

Y

Yezdigherd I v. *Izdigherd*

Z

Zenon v. Zinon

Zeus (Zeus = [planeta] Iupiter) 6r

Zinon (Zenon) 1v, 64r/2; ~ *Vircolacul*
64r

Zlatița v. Slatină

Zlat[o]ust v. Ioann Zlat[o]ust

Zoe 129r, 130r, *Zoia* 131v/2, 132r, .

133r, *Zoei* 131v

Zorovavel (Zorobabel) 19r

Încadrîndu-se în primul secol de scris românesc și utilizînd un bogat vocabular — 1630 de cuvinte, în afara numelor proprii, în număr de 571, a 8 cuvinte străine, a 4 litere izolate și a numeroase cifre — , textul de față a fost utilizat de timpuriu, începînd cu B. P. Has-deu și continuînd cu *Dicționarul limbii române* al Academiei (în curs de publicare, începînd din 1907), fără însă a fi epuizat în întregime. De aceea am socotit util să întocmim un *Indice de cuvinte*, în vederea unor viitoare cercetări etimologice și de istoria vocabularului românesc. Pentru a realiza însă o anume economie de spațiu, am reținut la fiecare cuvînt, respectiv la fiecare formă a cuvintelor flexionare, de regulă, numai primele trei atestări (sau una-două, dacă sînt numai atitea), cu excepția numelor de popoare, la care am înregistrat, ca și la *numele proprii*, toate atestările. Acolo unde este cazul, după bară oblică, se consemnează numărul atestărilor pe pagina respectivă a manuscrisului. În sfîrșit, cuvintelor arhaice, dialectale sau mai puțin cunoscute li se precizează sensul, între ghilimele.

A

*a*¹ (litera, slova) 36v

*a*² prep. (precede infinitivul) *a po-*
d[o]bi 5v, *a zbură* 6r, *a lucră* 12v

abate vb.: pf. 3 sg. *abătu* 55v, 104v
abiia adv. 98v

acasă adv.: *acasă-și* 29v, *acase* 45r
(B, C: *acasă*)

acel, *acela*, *acea*, *aceea* pron.: m. sg.
acel 8v, 21v, 27v, *într-acel* 151v,
acela 14r, 95r, 113r, f. sg. *acea*
22v, 65v, 66v, *aceea* 53r, 84v,

94v, *de aceea* 105r, 107r, *după ~*
31v, 62v, *într-acăea* 94r, *pentru*
acăea 83r, 115v, m. pl. *acei* 67r,
90r, 147v *acea* 123r, f. pl. *acéle*
20r, 32r/2, *acélé* 97v, pl. gen. -dat.
acelora 16v, 90r

același, *aceeași* pron.: f. sg. *acéeaș*
140r

acest, *acesta*, *această*, *aceasta* pron.:
m. sg. *acest* 4v, 13r, 27v, 4v, 13r,
27v, *acesta* 17v/2, 18r, *acesta*
împărat 32r, gen.-dat. *acestui*
47r, *acestuia* 33v, 39v, 42v,

- f. sg. *această* 32v, 68v, *aceasta* 49r, 55v, m. pl. *aceștia* 51r, f. pl. *acestea* 8r, 9r, v, pl. gen. -dat. *acestora* 17v/2
- acicea* adv. „aci” 139v
- aciiia* adv. 111v, *pînd* ~ 7v, 109v
- aciua* vb. refl.: pf. s. 3 pl. *se aciuară* 11v
- acmu* adv. „acum” 74v, 103r, 142v, *de* ~ 140r
- acolea* adv. 27v, 28r, 90v, *de* ~ 27v, 79v
- acolo* adv. 7r, 28v/2, *de* ~ 156v
- acoperi* vb.: prez. 3 pl. *acoper* 58v, pf. s. 3 pl. *acoperiră* 9v, 11r-v, m.m.c.p. 3 sg. *acoperise* 70v
- acum* adv. 28r, 116r, *de* ~ 16v, 21r, 118v
- adăuga*, *adăoga*, *adaoge* vb.: ipf. 3 sg. *adăogea* 42v, pf. s. 3 sg. *adaose* 124v
- adăpa* vb.: ipf. 3 sg. *adăpa*, 64v, refl. ipf. 3 sg. *se adăpa* 105v, 132r, conj. prez. 3 sg. *să te adăpi* 4v
- adevăr* s.n. 4v/2, 102r, *cu* ~ 37v
- adeveri* vb.: pf. s. 3 sg. *adeveri* 84v 106v, viit. 2 sg. *veri adeveri* 137v, supin *de adeveri* 143r, refl. pf. s. 3 sg. *se adeveri* 135r, conj. prez. 3 sg. *să se adeverească* 104r, *să se adevereze* 132v
- adins* prep.: *adins ei-și* „ei între ei” 48v
- adînc*, -ă adj., s.n.: adj. f. *adîncă* 121r; s.n. art. *adîncul inimii* 120v, *adîncul scripturilor* 89v, 139r, *adîncul pămîntului* 139r
- adoară* adv. „a doua oară” 125r
- adormit*, -ă adj. „mort”: m. pl. *adormiți* 59v
- aduce* vb.: prez. 1 pl. *aminte nu ne aducem* 117r, ipf. 3 sg. *aducea* 28v, 85r, 3pl. *aducea* 131v, 150r, v, pf. s. 3 sg. *aduse* 7v, 14v, 31v, *aduse-și* 99r, 3 pl. *aduseră* 43r, 105r, 111v, m.m.c.p. 3 sg. *adusese* 79r, inf. *aduce* 96v, ptp. f. pl. *aduse* 8r
- aduna* vb.: pf. s. 3 sg. *adună* 19r, 23r, 30v, 3 pl. *adunară* 23v, 30r, 84r, m.m.c.p. 3 sg. *adunase* 80v, ptp.m.sg. *adunat* 50v, 69r, 81v, f.sg. *adunată* 62r, f. pl. *adunate* 23v, 63v, 89v, refl. pf. s. 3 sg. *se adună* 107r, 3 pl. *se adunară* 16r, 33r, 143v, pf. comp. 3 pl. *s-au adunat* 139v
- adurmi* vb.: pf. s. 3 sg. *adurmi* 7v, 3 pl. *adurmiră* 26r
- adurmire* s.f. „moarte” 47r
- afară* adv. 116v, *den* ~ 151v
- afla* vb.: ipf. 3 sg. *afla* 105r, 113v, pf. s. 3 sg. *află* 8v, 26v, 30r, *nu* ~ 113v, 3 pl. *aflară* 21v, 25v, 32r, pf. comp. 3 pl. *au aflat* 48v, conj. prez. 2 sg. *să afli* 4r, 3 sg. *să afle* 56r, inf. *afla* 139r, refl. ipf. 3 sg. *se afla* 74r, *nu* ~ 105r, 111v, pf. s. 3 sg. *se află* 100r
- afund* adv. 32r
- agarean* s.n. „mahomedan”: pl. *agareni* 114r
- aicea* adv. 76r/2
- aimentrea* adv. „altminteri” 66r, *de aimentrea* 102v
- ajunge* vb.: ipf. 3 sg. *nu-i ajungea* 96r, pf. s. 3 sg. *ajunse* 12v, 3 pl. *ajunseră* 134v, 142r, pf. comp. 3 pl. *au ajuns* 4v, 74v, m.m.c.p. 3 sg. *ajunsesese* 41v, inf. *ajunge* 139r
- ajuta* vb.: ipf. 3 pl. *ajuta* 150r, viit. 2 pl. *nu-m veți ajuta* 142v, conj. 3 sg. *să ajute* 82r
- ajutor* s.n. 23v, 63v, 101v, *ajutoriu* 25r/2, 88r
- al*, *a* art. (posesiv sau genitival): *anul dentiui a lui Avraam* 15r,

un fecior a lui Tulie 32v, *un fecior a lui Marchian* 33v; *învățătura a preaindălțatului Dumnezeu* 9r, *împărat a toată lumea* 36r, *mulțime a toate sufletele* 12r; *cap a multe limbi* 32v, *a mulți făcea cazne* 36r; *ai raiului viiatnici* 8r; (înaintea numeralelor ordinale) *al doile* 5r, *n-al 40 de ai* 37r, *în al 19 an* 38v, *a doua zi* 5r/2, *a treia zi* 5v/2
alalt, -ă pron. „celălalt, cealaltă”: pl. m. *alalți* 11v, 64v, 83r, f. *alalte* 132r
alăută s.f. „instrument muzical cu coarde (asemănător cobzei)”: pl. *alăute* 39v, 128r, 129r
alătura adv. 42r
alb, -ă adj.: f. sg. *albă* 22r; v. *Albă*^{1,2}
alca s.f. „halca, cerc de fier prin care se arunca, din galop, sulita la jocul oriental numit gerid; jocul însuși” 113r
alege vb.: pf. s. 3 sg. *alése* 40v, 48r, 60r, 3 pl. *aléseră* 16v, 84r, conj. prez. 3 sg. *să-ș aleagă* 102r
alerga vb.: pf. s. 3 sg. *alergă* 112r/2
alina vb. „a ușura”: ptp. f. sg. *alinată* 98r
alt, *altul*, *altă*, *alta* pron.: m. sg. *alt* 4v, 9r, 36v, *altul* 27v/2, 65v, gen.-dat. *altuia* 97v, f. *altă* 5v, 7r, 38r, *alta* 5r, 55r, 93r, m. pl. *alți* 17r, 23v, 29r, *alții* 13v, 19r, 20r/3, f. *alte* 28v, 31r, 47r, *altele* 139r, gen.-dat. *altor* 66v, 78v, 119v, *altora* 66v, 86v, 96r
altcineva pron. 71v
amar, -ă adj., s.n.: adj. *amar* 7v, 49v, 89r; s.n. *amar* 48v, 58v, 89r, *cu* ~ 8v, 22v, 76r
amarnic, -ă adj.: f. sg. [a]marnică 9r (ms. B, C: amarnică)

amăgi vb.: ipf. 3 sg. *amăgia* 93r, refl. pf. s. 3 sg. *se amăgi* 63v
amante v. *aminte*
amesteca vb. refl. (și: „a se împreuna, a avea relații trupești”): ipf. 3 sg. *nu se amesteca* 119v, pf. s. 3 sg. *se amestecă* 93r, m.m.c.p. 3 sg. *se amestecase* 29v, conj. prez. 3 sg. *să nu se amestece* 58v
amiazăzi adv., s.f. 94v, *până* ~ 52v-53r, *într-o* ~ 144v
aminte adv. 99r, 117r, 131v, *aminte* 85v
amîndoi, *amîndoa* num.: m. *amîndoi* 51r, 54r, 108v, f. *într-amîndoa* 144v
amoniți v. *Manite*
an s.m. sg. 17r, 31r, 38v, art. *anul* 155r, pl. *ani* 33r, 73r,v, *ai* 4v, 10r,v, art. *aii* 4v, gen.-dat. pl. *ailor* 6r, 121v, 124v
andal, *uandal*, s.m. „vandal”: pl. *andali* 58v, art. *uandalii* 58r, gen. *andalilor* 67v; v. *Andal*
anume adv. 7r, 12r, 13v
aorea adv. „uneori” 149v, *aorea* ... *aorea* „uneori ... alteori” 25r, 117v-118r
apă s.f. 6r, v/2, art. *apa* 5r, 11v, 29v, pl. art. *apele* 11v, dat. *apelor* 6r
apăra vb.: ipf. 3 sg. *apăra* 73r, 75r, 80v, pf. s. 3 pl. *părară* 150r, inf. *apăra* 113, refl. viit. 1 pl. *ne vom apăra* 143r, imper. 2 sg. *apără-te* 142v
apoi adv. 17r, 28v, 29r
apostol s.m.: *ap[o]s[to]l*! 40r
aprinde vb.: ipf. 3 pl. *aprindea* 28v, pf. s. 3 sg. *aprinse* 92r, 156v, 3 pl. *aprinseră* 26v, 104r
aprints, -ă adj.: m. *aprints* 21r
aproape adv. 35r, 42v, 52r, *de* ~ 89v
apropia vb. refl.: pf. s. 3 sg. *se apropie* 8v, 116r, 145v, *să* ~ 62v, 3 pl.

- se apropiară* 93v, 149r, viit.
 3 sg. *se va apropiia* 74v
aprod s.m. „dregător, slujitor“: pl.
aprozi 120v
apuca vb.: pf. s. 3 sg. *apucă* 12v,
 22r, 39v, 3 pl. *apucară* 98r,
 pf. comp. 3 sg. *au apucat* 22v,
 conj. prez. *să apuce* 86r, 119v,
 refl. pf. s. 3 sg. *se apucă* 121v
apus s.n. 19v, 27v, 52r; *Apusul* 20r,
 40v, 48v
ara vb.: inf. *ara* 147v, supin *de arat*
 86r
aravlean, s.m. „arab“: pl. *aravleni*
 156r, v, art. *aravlenii* 93v; v.
turc (3)
arăduce vb. „a se asemana“: *nu-ș*
arăduce fecior a părinte 47r
arăta vb.: ipf. 3 sg. *arăta* 90r, pf. s.
 3 sg. *arătă* 8v, 32r, 42r, pf. comp.
 3 sg. *au arătat* 38v, viit. 1 sg.
voiu arăta 89v, conj. prez. 3 sg.
să arate 67r, inf. *arăta* 21r, refl.
 pf. s. 3 sg. *se arătă* 5r, 25v, 55v
arbănaș, s.m. „albanez“: pl. *arbănași*
 155r/2, art. *arbănașii* 128r, gen.
arbănașilor 145v
arc s.n. 128r, pl. art. *arcele* 79r
arde vb.: ipf. 3 sg. *ardea* 77v, 79v/2,
 pf. s. 3 sg. *arse* 21r, 26v, 32r, pf.
 comp. 3 sg. *au ars* 41r, conj.
 prez. 3 sg. *să arză* 25v, 43r
arepă s.f.: pl. art. *arepile* 28v, 61r, v
argint s.n. 42v, 46v/2
arhangh[e]l s.n. 67r
arhiepiscop s.m.: sg. art. *arhiep[is]-*
sc[o]pul 50v
arian s.m. „partizan al doctrinei lui
 Arie“ 62v
armă s.f. 39v, 116r, art. *arma* 119v,
 pl. *arme*, 38r, 49r, 100r, art.
armele 127v, gen.-dat. *armelor*
 97r, 128r
armean s.m. 98v, pl. *armeni* 93v, art.
armenii 93v
aromi vb. „a amăgi“: pf. s. 3 sg.
aromi 8v, m.m.c.p. 3 sg. *aromi-*
se 115v, ptp.m. sg. *aromit*
 59v-60r
arumitor s.m. „amăgitor“: pl. *arumi-*
tori 93r
arunca vb.: pf. s. 3 sg. *aruncă* 8v,
 33v, 36r, 3 pl. *aruncară* 25v,
 75v, 92v, conj. prez. 2 sg. *să*
arunci 21v
ascuțit, -ă adj.: f. sg. *ascuțită* 69r,
 72r, comp. pl. m. *mai ascuțiti*
 98v
asculta vb.: ipf. 3 sg. *nu asculta*
 11r, pf. s. 3 sg. *ascultă* 16r,
nu ~ 16r, pf. c. 3 pl. *nu [au]*
ascultat 9r, viit. 3 sg. *va asculta*
 88r, conj. prez. 3 sg. *să asculte*
 30v, 51r, 88r, *se ~* 63r
ascultare s.f.: sg. art. *ascultarea* 107v
ascunde vb.: inf. *ascunde* 105v, ptp.
 sg. m. *ascuns* 54v, f. *ascunsă*
 39v, 116r, pl. m. *ascunși* 26r,
 59v, refl. pf. s. 3 sg. *nu se*
ascunse 86v, 3 pl. *se ascunseră*
 9v, 25v
ascuns s.n.: loc. adv. *întru ~* 24r,
pre ~ 63v, 79v, 104v, *prentre-*
ascuns 106r
asemăna vb.: refl. inf. *a se asemăna* 44v
asir s.m. „asirian“: pl. gen.-dat.
asiriilor 13v, 14r, v/2
asirian s.m.: pl. art. *asiriani* 14r, 79r
aspidă s.f. „un fel de viperă, șarpe
 veninos“: sg. gen. *aspideei* 88v
aspru s.m. „mică monedă de argint“:
 pl. *aspri* 66r
astăzi adv. 58v, 112v
astupa vb.: pf. s. 3 sg. *astupă* 55v,
 pf. comp. 3 sg. *au astupat* 103v
asupra, *asupră* prep.: *asupra* 80v,
 151r, *asupră-i* 101r

asupreală s.f. 70r
asupri vb.: ipf. 3 sg. *asupriia* 47r,
 97v, m.m.c.p. 3 sg. *asuprise* 16r
aşa adv. 25r, 26r, 37r
aşaşi, aşişi adv.: *aşaşi* 93r, *aşişi* 139v
aşişjderea, aşişjderea adv.: *aşişjderea*
 55r, *aşişjderea* 91v, 120r, 149v
aştepta vb.: pf. s. 3 sg. *aşteptă* 22r,
nu ~ 147v
aşternut s.n. 57v, 105v, 113r, art.
aşternutul 36v, 126r
atinge vb.: refl. pf. s. 3 sg. *se atinse*
 8r, conj. prez. 3 sg. *să nu se*
atingă 7v
aţita adv. 23v, 24v, 39r
atuncea, atunci adv.: *atuncea* 5r,v,7v,
de ~ 10r, 20v, 95r, *pînă ~* 106r,
 154r, *atunci* 41v
atunceşi, atunceş adv. „chiar atunci,
 atunci imediat”: *atunceşi* 59v,
 7bv, 104r, *atunceş* 59r, 71v-72r,
 111v
aţiţa vb. „a aţiţa, a înteţi focul”:
 ipf. 3 sg. *aţiţa* 28v
au adv., conj. „oare?; sau, ori”:
 adv. *au nu-ţi soseşte?* 104r,
 conj. *aicea, au nesvîrşit* 76r
aur s.n. 42v, 46v/2, *de ~* 48r, art.
aurul 63r, v/2, gen. *aurului* 63v
auzi vb.: pf. s. 3 sg. *auzi* 9r,
 24r, 28r, 3 pl. *auziră* 116v, 148v,
 conj. prez. 3 sg. *să auză* 104r
avari v. *tătar*
avea vb. „a poseda”: prez. 3 sg. *are*
 72v, 111v, 1 pl. *avem* 74v 3 pl.
au 136v, *nu ~* 154v, ipf. 3 sg.
avea 21r, 24r, 31v, *nu ~* 46v,
 69v, 73r, 3 pl. *avea* 14r, 54r, *ei*
avea 70r, pf. s. 3 sg. *avu* 20r,
 26v, 50r, pf. comp. 3 sg. *el*
au avut 27r, *au avut* 28v, 136v,
 3 pl. *au avut* 95r, 131v, viit.
 2 sg. *veri avea* 72v, 137v, conj.
 prez. 1 sg. *să aib* 70v, 2 sg. *să*

aibi 116r, inf. *a avea* 73v; ca
 auxiliar v. la diverse verbe
avere s.f.: art. *avea* 71r
august s.m. „august, a opta lună a
 anului” 52v, 152r
avuţie s.f. 4r, 29r, 30r, art. *avuţiia*
 22r,v, 56v, pl. *avuţii* 47r, art.
avuţiile 91r

B

b (litera, slova) 36v
babă s.f. 85v
bae s.f. 130r
balamut s.m. „amăgitor, înşelător”:
 pl. dat. *balamuţilor* 108v
*ban*¹ s.m. „guvernator, mare dre-
 gător”: *ban mare* 71r, art. *banul*
cel mare 71r
*ban*² s.m. „monedă; (pl.) avere în
 numerar”: pl. *bani* 46v
barbă s.f.: art. *barba* 72r
bate vb.: prez. 3 pl. *bat* 98v, ipf.
 3 sg. *bătea* 28v, 29r, 74r, *bătea*
să fie împărat 110v, 120v, 3 pl.
bătea 79v, pf. s. 3 sg. *bătu* 76r,
 82r, 103r, 3 pl. *bătură* 72r, 87r,
 152r-v, pf. comp. 3 pl. *au bătut*
 41r, 124v, 136v, inf. *bate* 79r,
a ... bate 149v, refl. pf. s. 3 sg.
se bătu 93v, 155r, pf. comp.
s-au bătut 114v, 156r, conj. prez.
 3 sg. *să se bată* 110v, 3 pl. *să*
se bată 23r, 61r, pasiv perf. s.
 3 sg. *fu bătut* 103r
băga vb.: ipf. 3 sg. *băga* 28r, 85r,
 109r, pf. s. 3 sg. *băgă* 15r, 31r,
 32r, 3 pl. *băgară* 26r, 29v, conj.
 prez. 2 sg. *să bagi* 111r, refl.
 conj. prez. 3 sg. *să nu se bage* 96v
bărbat, -ă s.m., adj.: s.m. *bărbat* 40v,
 68r, *b[ă]rbat* 68v, art. *bărbatul*
 51v, gen.-dat. *bărbatului-ş* 9v,

- 126r, pl. *bărbăși* 14v, 23r,v; adj. m. *b[ă]rbat* 44r, f. *bărbată* 111v
- bărbăție* s.f. 136v/2, *b[ă]rbăție* 25v, art. *bărbăția* 25v, 124r, pl. art. *bărbățiile* 63v, 153r
- bărbos*, -oasă adj.: m. *bărbos* 82v
- bătae* s.f. 131r
- bătrîn*, -ă adj., s.m. și f.: adj. m. sg. *bătrîn* 41v, 94r, 119v, *cel bătrîn* 68r, *de ~* 62r, 88v, superl. art. *prea bătrînul* 52r, m. pl. *bătrîni* 109v/2; s.m. sg. *bătrîn* 85v, 99v, 133v, pl. *bătrîni* 15v, gen.-dat. *bătrînilor* 16r, 34v
- bătrînește* s.f. (mai ales la pl.): art. *bătrînețele* 138v
- bătut*, -ă adj.: m. sg. *cel bătut* 19v
- băț*, s.n.: un *băț* 118r
- bea* vb.: prez. 1 pl. *bem* 117r, ipf. 3 sg. *bea* 39v, 40r, 86r, 3 pl. *bea* 97r, pf. s. 3 sg. *beu* 18r, 64v, 82r, *bău* 68v, gerunziu *beundu-le* 78r, inf. *a bea* 26r
- beat*, -ă adj.: m. *beat* 40r, 113r
- beg*, *beghi* s.m. „bei, guvernator; prinț“: *Mahamet ... se mărturisă împărat, că pînă atunce se chema beghi* 154r; v. *Baiazit-beg*, *Mezit-beg*, *Murat(-beg, -beghi)*
- bere* s.f. „băutură“: pl. art. *berile* 112r
- beserecă* s.f. 32r, 46r, 69r, art. *besereca* 16r, 18v, 41r, gen.-dat. *besereciei* 18r, 32v, pl. *besereci* 73v, 91v, 99r, art. *beserecile* 32v, 55v, 114v
- bețiv*, -ă adj., s.: adj. m. *bețiv* 77v, s.m. pl. art. *bețivii* 47v
- bețură* s.f. 77v
- bidiviu* s.m. 111v
- biet*, *biată* adj.: m. art. *bietul* 59v
- bine* adv., s.n.: adv. *bine* 6v, 29v, 45r, comp. *mai bine* 21v, 90r; s. *bine* 8v, 58v, 61v, ac. *pre bine* 56v, cu *bine* 121r, art. *binele* 7r, 9r, 51v
- bir* s.n. 13v, 14v, 66r, pl. art. *birurile* 47r, 98r
- birnic* s.m. 148r
- birui* vb.: ipf. 3 sg. *biruia* 114v, 118r, 3 pl. *biruia* 25r, *biruia* 117v, pf. s. 3 sg. *birui* 14v, 24v, 44r, *nu birui* 24r, 3 pl. *biruird* 24v, 28v, 78r, pf. comp. 3 sg. *aubiruit* 41r, 128r, 136v, m.m.c.p. 3 sg. *biruise* 70v, viit. 2 sg. *veri birui* 55v, inf. *birui* 63v, pasiv pf. s. 3 sg. *fu biruit* 136r, 151v, 3 pl. *fură biruiți* 61v, 97r, conj. prez. 3 sg. *să fie biruit* 63r
- biruire* s.f. 8 r
- biruitor*, -oare adj.: f. comp. *mai biruitoare* 81r
- blagocestiv*, -ă adj. „evlavios, pios“: m. *blagoc[estiv]* 46r
- bl[a]godarenie* s.f. „mulțumită, recunoștință“ 110r
- blagostivi* vb.: pf. s. 3 sg. *bl[ago]s[lo]vi* 95r
- blaznă* s.f. „(om) năting, prostănac“ 39v, 87r, 101r, pl. *blazne* 93r
- blăstema*, *blăstăma* vb.: ipf. 3 pl. *blăstăma* 65r, pf. s. 3 sg. *blăstemă* 108v
- blind*, -ă adj.: m. *blind* 62r, 69v, 97v
- boală* s.f. 60v, 133r, pl. *boale* 134v, art. *boalele* 37v
- bodzi*, *bozi* s.m. pl. „idoli, zei păgîni“: gen.-dat. pl. *bodzilor* 13v, 31r, 46r, *bozilor* 13r
- boerie* s.f. 38r, 88v, art. *boeria* 71v, pl. art. *boeriile* 96r
- bogat*, -ă adj.: m. *bogat* 56v, 78v, adverbial *bogat rău* 38v
- boiarin*, *boiaru* s.m.: *boiarin* 36v, 56r, 57r, *boiaru* 142r, art. *boiarinul* 103v, pl. *boiari* 31r, 38v, 47v, *pre ~* 85r, art. *boiari*

37v, 42r, 83r, gen.-dat. *boiariilor*
71r, 85r, 116v

boli vb.: ipf. 3 sg. *bolii* 44 r, 132v

bolnav, -ă adj.: m. *bolnav* 69v

boteza vb.: ipf. 3 sg. *boteza* 108v,
pf. s. 3 sg. *boteză* 57r, 107v/2,
conj. prez. 3 sg. *să-i botéze*
115r, refl. pf. s. 3 pl. *se botezard*
115r

bou s.m. 96r, art. *boul* 72r

bozi v. *bodzi*

braş s.n.: art. *braşul* 80v, pl. art.
braşele 65v

brici s.n.: art. *ca cu briciul* 72r

briu s.n. 117r, art. *briul* 117v

brudiu, -ie adj. „crud, fraged, ne-
virstnic”: m. pl. *brudii* 105r

bucată s.f. 104v, pl. *bucate* „alimente,
provizii” 150r

bucin s.n. „bucium” 30v, 48r, 106r,
pl. *bucine* 128v

bucura vb.: inf. 3 sg. *bucura* 118v,
refl. ipf. 3 sg. *se bucura* 97v,
pf. s. 3 sg. *se bucură* 113r, conj.
prez. 3 sg. *să se bucure* 137v

bucurie s.f.: *cu bucurie* 61r, 77r

bun, -ă adj., s.m. şi f.: adj. sg. m.
bun 40v, 42r, 43v, f. *bună* 33r,
46r, pl. m. *buni* 14v, 23r,v,
inima a buni creştini 92v, f.
bune 8r, 105v, 119r, superl. sg.
m. *prea bun* 111v; s.m. pl. art.
toţi bunii Rimului 33r, *boiari*
şi înţelepţii şi bunii 47v

bunişor, -oară adj.: sg. m. *bunişor*
107v

bunătațe s.f. 33v, 114r-v, art. *bună-
tatea* 22v, 23r, 33v, pl. *bunătați*
31r, 132v, art. *bunătațile* 65r

bură s.f. (fig.) „furtună” 135v

C

*ca*¹ adv.: *ca un părete* 5v, *ca nişte*
robi 7v, *ca de un vrăjmaş* 8v, *ca*
un vas 8v, *faşa caldă*, *ca de om*
viu 32v; „cam”: *să ca punem şi*
noi odihnă condeiiului 139v

*ca*² conj.: *ca să afli* 4r, *ca să se bată*
23r, *ca să nu se răsipească* 41v

cal s.m. 25v, 26r, art. *calul* 25v/2,
112r, pl. *cai* 91v, 108v, 128v

cald, -ă adj.: f. *caldă* 32v, 132v

cale s.f. 22v, 34r, 50r

cap s.n. 32r,v, 118r, art. *capul* 40r,
49r, 57v, *capu-şi* 126v, gen.
capului 97r, pl. art. *capetele* 23r,
92r, 154r

capişte s.f. „templu păgîn; (p. ext.)
biserică neortodoxă”: *Şi puseră*
numele besereciei Capitol, şi de
atuncea pînă acum noi chemăm
beserecile latineşti româneşte ca-
pişte 32v, pl. art. *capiştile* 55v

car s.n.: art. *carul* 108v

caraiman, *cărăiman* s.m. „locuitor al
Caramaniei, arab”: pl. *caraimani*
83v, 114r, 123r, *caraiman[i]* 124v,
cărăimani 155r, art. *cărăimani*
112r, 123r, 128r

care pron.: art. *carele* 33v, 56r, 76v,
pl. m. art. *carii* 4v, 13r/2

careşi, *careaşi* pron. „fiecare”: f. sg.
careaş 6r, 109r, dat. *căriiaş* 7v

cari s.m. pl. „locuitori ai Cariei (în
Asia Mică)”: art. *carii* 23v

carne s.f.: art. *carnea* 98v

carte s.f. 45r, 51r/2, pl. *cărţi* 31v,
32r, 89v, art. *cărţile* 20r, 45r,
53r, gen. *cărţilor* 4r

casă s.f. 26v, 102r, 103v, art. *casa*
103v, *casa-şi* 111v, pl. *case* 85r,
156v, *case-şi* 85r, art. *casele* 45v,
55v

caznă s.f.: pl. *cazne* 36r

că conj. 5r, 7v, 8v
căceace v. *Căceace*
căce conj. „căci, deoarece“: *căce că nu era munci pre lume* 91r, *căce că Roman prea îmbătrînise* 122r
cădea vb.: pf. s. 3 sg. *căzu* 28r, 43r, 104r, m.m.c.p. 3 pl. *căzuse* 105r, refl. part. m. sg. *căzui* 9v, refl. unipers. a se *cădea* „a se çuveni“: prez. *cade-se* 44v, *nu se cade* 62v, 63r, ipf. *cum nu se cădea* 108v
cădere s.f. 9r, 24v, gen. art. *căderiei* 7v
căftan s.n. „caftan, manta albă, lungă și largă, împodobită cu fire de aur sau de mătase“ 62v, 63r, 126r, pl. *căftane* 46v
căi vb. refl.: prez. 2 sg. *te căești* 71v, ipf. 3 sg. *se căiia* 95v, viit. 2 pl. *vă veți căi* 142v—143r
călărește adv. „călare“ 115v
călca vb.: pf. s. 3 sg. *călcă* 54v, 91r, 3 pl. *călcară*, 145r, viit. 3 sg. *va călca* 119r
călcătoriu s.m.: *Iulian, călcătoriu de lege* „apostatul“ 49r
căldură s.f. 104r
călugăr s.m. 115v, 118v, 122r, art. *călugărul* 139v, pl. *călugări* 66v, 92r, *călugăr[i]* 89v
călugăresc, *-ească* adj.: f. sg. *călugărească* 134v
călugări vb.: pf. s. 3 sg. *călugări* 93r, refl. pf. s. 3 sg. *se călugări* 88r, conj. 3 sg. *să se călugărească* 87v
călugărie s.f. 51r, 118v
călugăriță s.f. 103v, 138v
cămașe s.f. 126r
cărăiman v. *caraiman*
cărăimănesc, *-ească* adj. „al caraimanilor“: pl. f. *cărăimănești* 155v
cărtulariu s.m. „cărturar, învățat“: pl. art. *cărtularii* 37r, 39r, 46r; adjectival sg. m. *cărtulariu* 87r, superl. *prea* ~ 53v

cărunt, *-ă* adj.: m. sg. *cărunt* 99v, 129r
căsca vb.: ipf. 3 sg. *căsca* 99r
cășcioară s.f.: sg. gen. *cășcioareei* 103v
cătră prep. „către, spre, la“ 7v, 8r, 22v, *cătr-însa* 102r, *cătr-însul* 102r, *de cătră* „din partea, de“ 70r, 73r, 75r
căuta vb.: ipf. 3 sg. *nu căuta* 104v, pf. s. 3 sg. *căută* 78r, 113r, *nu* ~ 136r, viit. 2 sg. *vrăci căuta* 112v, imper. 2 sg. *caută* 61v, 2 pl. *căutați* 63v
*ce*¹ pron. 4v, 5r, 6v/2, numai *ce* „pe neașteptate“ 81v
*ce*² conj. „ci, dar“: *Ce darurile tale, iale ne răcoresc sudorile noastre* 4v, *numai ce vă feriți* 8v, *ce nu putu răbda* 8v
ceas s.n. 8v, art. *ceasul* 40v, 127v
ceată s.f. 100r, 113r, art. *ceata* 12v, pl. *cete* 66v, 137r, art. *cetele* 61r, 76r, 120r
cel, *cea* art. adj., pron.: art. adj. sg. m. *cel amar* 7v, *cel mare și tare* 14r, *cel tare* 15v, *cel cu minte adîncă* 121r, *prahul cel de pușcă* 156v, f. *mestecătura cea rea* 11r, *valea cea de moarte* 105v, *cea sufletească*, 124v, pl. m. *cei mai mari* 23r, *cei ascunși* 26r, *cei orîndiți* „cei investiți“ 33r, *cei săraci* 71v, f. *cele tari* 114r; v. *Iustinian* (1: ~ *cel Mare*), *Iustin (cel Mic)* ș.a.; pron. sg. m. *cel cu nărav de leu* 88r, *cel leu sălbatec* 88v, *cel părinte* 99r-v, gen.-dat. *celui inger* 9v, f. *cea stea* 76v, pl. m. *cei creștini derepți* 65r, *cei vrăjmași hîlîeni* 68v, *cei boiari buni și bătrîni* 109v, *cei de pre apă* 80v, *cei despre apus* 147v, *de*

- cèle de pe pământ* 11v, *a celor luptători de icoane* 106v
- cela ce, ceea ce* pron.: sg. m. *cela ce-l făce* 5r, *pre cela ce i-au făcut* 11r, *cela ce ocăriia* 17r, gen.-dat. *celui ce le poate* 76v, *celui ce-i bat mulți pizmă* 98v, *celuia ce iaste b[ă]rbat bun* 68v, f. *în țara ceea ce le făgăduise* 15v, *ceea ce ești mai biruitoare* 81r, pl. m. *cei ce era creștini* 54r, *de ceia ce păștia rău și ... de ceia ce boliiia* 44r, pl. m. *pre ceia ce știa carte* 45r, *ceia ce dăria* 92v, *pre ceia ce se închina* 102v, *pre ceia ce era bărbați buni* 128v, dat. *celor ce credea* 43r
- cer, ceriu* s.n.: *cer* 17r, 39r, 41v, *ceriu* 5r/2, 55v, art. *ceriul* 5v/2, gen.-dat. *ceriului* 11r, 139r/2
- cerb* s.m. 117r, gen. *cerbului* 117v
- cerbice* s.f. „grumaz, ceafă” 72r, art. *cerbicea* 44r, 45r-v
- cerca* vb.: ipf. 3 sg. *cerca* 39v, 99v, 3 pl. *cerca* 51r, pf. s. 3 sg. *cercă* 113v, imper. 2 sg. *cearcă-l* 116r
- cerceta* vb.: pf. s. 3 sg. *cercetă* 103v
- cere* vb.: ipf. 3 sg. *cerea* 75v, pf. s. 3 sg. *cerșu* 25r/2, 76r, 3 pl. *cerșură* 88v, 148v, conj. prez. 3 sg. *să ceară* 76r
- certa* vb.: ipf. 3 sg. *certa* 51r, 105r, pf. s. 3 sg. *certă* 83r, 104r, conj. prez. 1 sg. *eu să-l cert?* 71v, refl. pf. s. 3 pl. *se ce[r]tară* 140v, pas. ipf. 3 pl. *cra certați* 135r
- certare* s.f. 118v, art. *certarea* 110r
- cest, ceastă* pron.: adj. pron. sg. f. *ceastă lume* 43v, *ceastă păsăruie* 116v, pl. m. *cești trei* 96v
- cetate* s.f. 18v, 24v/2, art. *cetatea* 21r, 23r, 26v, gen.-dat. *cetăției* 32r, 79v, 104v, 149r, pl. *cetăți* 13r, 18v, 35r/2, art. *cetățile* 45v, 80r, 114r, gen.-dat. *cetăților* 138r, 150v
- cetățean* s.m. „locuitor al unei cetăți, al unui oraș”: pl. art. *cetățenii* 87v, 148r
- ceti* vb.: ipf. 3 sg. *cetiia* 53r, 132v, imper. 2 sg. *cețește* 36v, inf. a *ceti* 105r
- cetitoriu* s.m.: ~ *de stèle* „astrolog” 64v
- ceur, -ă* adj. „cu ochi de două culori; care se uită cruciș, chioriș”: *Anastasia Ceurul, ce cum era el, așa avea și viață ceură* 64v
- ceura* vb.: „a se uita chioriș, într-o parte”: pf. s. 3 sg. [*Anastasia Ceurul*] *ceură dentiiu-ș strîmb spre erva lui Evtihie* 64v
- ceva* pron. 13v, 71v, 81r
- chaldeean* v. *haldian*
- chear* adv. „limpede, lămurit” 106r
- cheltuială* s.f. 53r
- chema* vb.: prez. 3 sg. *cheamă* 52r, 1 pl. *chemăm* 32v, ipf. 3 sg. *chema* 21r, 26v, 31v, pf. s. 3 sg. *chemă* 42v, 57v, 59r, *chiemă* 62r, pf. comp. 3 sg. *elu l-au chemat Costantin* 153v, iară *l-au chemat Costantin* 153v, viit. 3 sg. *va chema* 100v, conj. prez. 3 sg. *să-l chême* 35v, 71r, *să-i chiiame* 20r; refl. *se chiamă* prez. 3 sg. 8r/2, 13r, ipf. 3 sg. *se chema* 133v, 154r, conj. 3 sg. *să se chême* 132r, pasiv pf. s. 3 sg. *fu chemat* 111v
- chesar* s.m. „cezar, împărat (roman); cezar, adjunct al împăratului (roman sau bizantin)” 43v, 48v, 49r, 62v, 63r, 109v, 137r; v. *Chesar*
- chiar* v. *chear*
- chibzui* vb.: pf. comp. 3 pl. *au chibzuit* 4v

chibzuit, -ă adj.: sg. m. *chi[bzui]t* 134r
chicnos s.m. „lebedă” 99v
chilă s.f. „măsură de capacitate pentru cereale (circa 686 l. în Țara Românească)”: art. *chila* 125r, pl. *chile* 125r,v
chilie s.f. 102v
chin s.n. 87v
chindinar s.n. „măsură de greutate (150 de litre)” 108r, pl. *chindinare* 108r/2
chinui vb.: pf. comp. 3 sg. *au chinuit* 26v, 67r,v, conj. 3 sg. *să chinuiască* 103r
chiot s.n.: pl. *chiote* 85v, 96v, 129r
chip s.n. 46r, 69v, 130v, art. *chipul* 7r, 109r
chipeș, -ă adj.: sg. m. *chipeșu* 129v
chir, s.m. (termen de respect pentru un prelat) „domn”: *chir Theofil*, *ep[i]scopul de Rîbnic* 139v
chiteală s.f. „socoteală, chibzuială”: art. *chiteala* 96r
cin s.n. „luntre” 29v
cinci num.: *de cinci ori cite o mie de mii* 19r
cincile, *cincea* num.: *al cincile* 6r, 69r, *a cincea* 6r/2
cine pron. 34r/2, 47r, dat. *cui* 5v, 46v, 96r
cineva pron. 13v, 39v, 96v, dat. *cuiua* 97v
cinste s.f. 22r, 32r, 69r, *ciste* 111v, art. *cinstea* 12v, 71v, *cu cinste* 104r
cinsti vb.: prez. 3 pl. *cinstesc* 61v, ipf. 3 sg. *cinstiia* 37r, 45r, 73v, 3 pl. *cinstiia* 14r, 116v, opt. trec. 3 sg. *vrea cinsti* „ar fi cîștit” 38r
citi v. *ceti*
cititor v. *cetitoriu*
ciudat, -ă adj.: m. *ciudat* 101r
ciudese s.f. pl. „minuni” 37v

cîine v. *cine*
cîmp s.m. 21v/2, 27v/2, *în cîmpu stăpînilor* 110v, pl. *cîmpi* 147v
cînd adv., conj. 10v, 11v, 14r, *de ~* 18v, *pînd ~* 15r, 24v, *pîndă cîndu* 37r, *cîndu-ș va fi* 42v, *cîndu-ș dăde sufletul* 43v, *cîndu-i părea* 121v, *cîndu se scîlda* 130r
cîndai adv., conj.: „cînd, dacă”: *cîndai năvălește* 116r
cîndva adv. 141v
cîne s.m. 91v, 92r, *fecior de cîne* 91v, pl. *cîni* 54r, 91v, 107r, *cîni* 43r
cînește adv. 91v
cînta vb.: ipf. 3 sg. *cînta* 99v, 3 pl. *cînta* 81r, 109r
cîntare s.f.: pl. *cîntări* 109r
cîntec s.n.: pl. *cîntece* 129r
cîrcimări vb. „a specula”: ipf. 3 sg. *cîrcimăriia* 42v
cîrmă s.f.: art. *cîrma* 92v, 93r, 107v
cîrmitor, -oare s.m. și f. „cîrmuitor, -oare”: f. *cîrmitoare* 94v
cîrn v. *Cîrnul*
cît, -ă conj. adv., pron.: conj. *cît* 37v, 39r, 41v; loc. adv. *de cît*, 4v, *numai cît* 9r/2, 16v; pron. sg. m. *cît* 69r, 73v, 112v, *cîtu-i* 112r, 150v, *cîtu se* 114v, *cîtu mi-u* 139v, f. *cîtă* 90v, 112v, 120r, pl. m. *cîți* 4v, 27r/2, f. *cîte* 6v, 7v/2
coadă s.f. 75v, art. *coada* 28v
coardă s.f.: pl. gen. *coardelor de arc* 128r
coastă s.f.: pl. art. *coastele* 8r
cocon s.m. „copil” 21v, 29v, 64r, art. *coconul* 35v/2, 110v, dat. *coconului* 56r, 93r, pl. *coconi* 59v, 66r, 77r, art. *coconii* 26r, 29v, 77r, dat. *coconilor* 123v, *coconiloru-ș* 33v
coconaș s.m. „copil (mic)”: pl. *coconași* 51r

- codru* s.m.: pl. art. *codrii* 5v
coif s.n.: pl. art. *coifurile* 127v
colibă s.f.: pl. *colibi* 27v
comis s.m. „scutier“ 111v, *comis mare* „mare demnitar (însărcinat cu îngrijirea cailor împăratului Bizanțului)“ 112r
comit s.m. „cometă“: *cea stea comit, ca o sabie* 76v
comoară s.f. 20r, 63r, 80r
condei s.n.: dat. *condeiului* 139v
copaci s.m. 109r
coperit, -ă adj.: m. *coperit* 5r
copil s.m.: pl. *copii* 66r
corabie s.f. 11r, v/4, art. *corabia* 11v, 104r, dat. *corabiei* 140r, pl. *corabii* 147r/2, art. *corabiile* 79r, v, 86r, gen.-dat. *corabiilor* 79v, 147r
corb s.m.: gen. *corbului* 89v
corn s.n.: gen. *cornului* 117v, pl. *coarne* 117r
covârși vb.: ipf. 3 sg. *covârșii* 89v, 3 pl. *covârșii* 85v, 104v
crai s.m. 23v, 154r, *craiu* 24v, 25v, 27r, art. *craiul* 142v, 146v
crăg s.n. „cerc, orbită“: art. *crăgul luniei* 12v
crăpa v. *crepa*
crede vb.: prez. 1 sg. *crez* 94r, ipf. 3 sg. *nu credea* 137r, 3 pl. *credea* 43r, pf. s. 3 sg. *crezu* 24r, 57v, 116r, 3 pl. *crezură* 37r, viit. 1 pl. *nu vom crede* 115r, conj. 2 sg. *să crezi* 116r, imper. neg. 2 sg. *nu crede* 67r
credere s.f. „credință“ 103r
credință s.f. 64r, 81v, 132v, art. *credința* 48r, 67r
crepa vb.: pf. s. 3 sg. *crepă* 118r
crește vb.: ipf. 3 sg. *creștea* 92v, pf.s. 3 sg. *crescu* 14v, 21v, 107v, 3 pl. *crescură* 30r, 127r, conj. 3 sg. *să-i crească* 135r
creștin, -ă s.m. și f.: m. *creștin* 69r, 86v, 151r, f. *creștină* 57r, pl. *creștini* 43v, 45v, 55r, art. *creștinii* 89r, 74r, dat. *creștinilor* 100r, 142r
creștina vb.: pf. s. 3 sg. *creștină* 114v, 3 pl. *creștinară* 107r, refl. pf. s. 3 sg. *se creștină* 67r, pf. comp. 3 pl. *s-au creștinat* 107r, viit. 3 pl. *se vor creștina* 114v
creștinătate s.f.: art. *creștinătatea* 54r
creștinesc, -ească adj.: sg. m. *creștinesc* 49v, 55v, f. *creștinească* 48r, 49r, 64r, pl. *creștinești*, 55v, 89v, 92r
creștinește adv. 107v, 115r
cristoș s.m. „cruciat“: pl. art. *cristoșii* 154v
cruce s.f. 38v, 55v, 67r, *frați pre cruce* 62r, art. *crucea* 48v, 55v, dat. *cruciei* 74v
crug v. *crăg*
crunt, -ă adj. „plin de singe; însetat de singe, crud“: sg. m.-n. *suflet crunt* 90v, pl. f. *văile crunte* 146v
cruța vb.: prez. 3 sg. *cruță* 61v, pf. s. 3 sg. *crușă* 29v, viit. 3 sg. *va cruța* 135r, conj. 3 pl. *să cruțe* 85v, imper. 2 sg. *tu mă cruță* 44v
cu prep. 4r/2, v/2
cufurit, -ă adj.: v. *Cufuritul*
cugeta vb.: prez. 3 sg. *cugetă* 99v, inf. *cugeta* 52v, a *cugeta* 129v
culca vb. refl.: ipf. 3 sg. *se culca* 126r, pf. s. 3 pl. *se culcară* 60v, 3 sg. *să se culce* 37r
culvie s.f. „colivie“ 116v/2
cum adv., conj. 3r/2, 4v, *cumu se grăiaște* 70r, 71r, v, *cumu-i* 47v, 54r, *cumu-l* 88r, 64v, *cumu-ș* 58v, *cumu-și* 68v
cuman s.m.: pl. art. *cumani* (in ms.: *cumănie*) 90v

cumătru, -ă s.m. și f.: f. *cumătră* 125r,
 pl. *cumătri* 108v
cumineca, *cumeneca* vb.: ipf. 3 sg.
cumeneca 109r, conj. 3 sg. refl.
să se cuminece 110r
cumnat, -ă s.m. și f.: m. art. *cumnatu-*
său 63r, 141r
cumpăra vb.: ipf. 3 sg. *cumpăra* 46v,
 pf. s. 3 sg. *cumpănă* 52r (B, C:
cumpără), pf. comp. 3 sg. *au*
cumpărat 47r
cumplit, -ă adj.: *cumplit* 82r, 90v,
 f. *cumplită* 69r
cunoaște vb.: ipf. 3 sg. *cunoaștea* 56v,
 pf. s. 3 sg. *cunoaștu* 10r, 61v, 3 pl.
cunoscură 61r, 87v, viit. 2 sg.
tu vrăi cunoaște 112v, conj.
 3 pl. *să cunoască* 6r, refl. conj.
 3 sg. impers. *să se cunoască* 81r,
 pasiv pf. s. 3 sg. *fu cunoscut*
 21v, 88r
cununa vb. (și „încorona“): ipf. 3 sg.
cununa 109r, pf. s. 3 sg. *cunună*
 60v, 112v, 121r, 3 pl. *cununară*
 57r, part. sg. fem. *cununată*
 104r, refl. pf. s. 3 sg. *se cunună*
 102v
cunună s.f. (și „coroană“) 45v, 51v,
 53r, art. *cununa* 88r, 106r, 112v
curat, -ă adj.: m. *curat* 69v, f. *curată*
 57r, 72v, 129v
curător, -oare adj. „curgător“: f.
curătoare 6v
curăți vb.: pf. comp. 3 sg. *au curățit*
 39v
cure vb. „a curge“: ipf. 3 sg. *curea*
singe 32r, 118r
curînd adv. 44r, 48v, 65v, *curîndu-l*
ajunseră 134v, *curund* 21v, *cu-*
rundu-l junghiară 50r
curs s.n.: art. *cursul soarelui* 80r
curte s.f. 60v, 64v, 95v, art. *curtea*
 44v, 87r, 100r, dat. *curției* 113v,
un boiarin de curte 83v

curtean s.m.: pl. *curtăni* 77v
curvar adj. și s.m.: pl. *curvari* 54r
curvă s.f.: pl. art. *curvele* 18r, 47v,
 109r
curvesc, -ească adj.: pl. *curvești* 129r
curvi vb.: ipf. 3 sg. *curviia* 109v,
 pf.c.3 sg. *au curvit* 106v
curvie s.f. 40r, 130r, pl. *curvii* 13v
cuteza vb.: ipf. 3 sg. *nu-i cuteza ni-*
menea 56r, pf. s. 3 sg. *cuteză* 68v
cutezător, *cutezătoriu*, -oare adj.: m.
cutezător 68v, *cutezătoriu* 73r,
 78v, 137r
cutremur s.n. 114v
cutremura vb. refl.: pf. s. 3 sg. *se*
cutremură 44v, 156v
cuvios, -oasă adj.: m. *cuvios* 136r
cuvînt s.n. 8v, 55v, 135v, art. *cuvîntul*
 70r, 99v, *cu cuvîntu-l făcea* 5r, pl.
cuvinte 17r, 18r, 45r, art. *cu-*
vintele 90r, 105v

D

da vb.: prez. 3 sg. *dă* 96r, ipf. 3 sg.
da, 37r, 77v, 95v, pf. s. 3 sg.
dăde 9r, 21r, 25r, 3 pl. *dăderă*
 30r, 56v, 141r, pf. comp. 3 sg.
au dat 66v, m.m.c.p. 3 sg.
dedése 73v, 123r, viit. 1 pl. *vom*
da 47r, conj. 3 sg. *să dea* 66r,
 113v, 135r, 3 pl. *să dea*, 14v,
 46r, 137r, imper. 2 sg. *dă* 70v,
 2 pl. *dați-l* 76r, refl. pf. s. 3 sg.
se dăde 11v, pas. prez. 3 sg.
dată-i 119r, *iaste dată* 133r, ipf.
 3 sg. f. *era dată* 37v, perf. s. 3 sg.
 f. *fu dată* 57r
dacă v. *deacă*
dăjde s.f. 37r, 75r, 141r, pl. *dăjdi* 96v
dar s.n. 34r, 46r, 59r, art. *darul* 34r,
 pl. *daruri* 34r, 73v, art. *darurile*
 4v, 148v

davă conj. 42v, 47v, 77v
darnic, -ă adj.: m. *darnic* 42r, 46r,
132v
dascal s.m. 51r, pl. *dascali* 89v
dat, -ă adj.: loc. adv. *o dată* 28r
datorie s.f.: art. *datoriia* 67v
datornic, -ă s.m. și f.: m. art. gen.
datornicului 67v
dărui vb.: ipf. 3 sg. *dăruia* 44r,
dăruia 45r, 130v, pf. s. 3 sg.
dărui 7r, 48r, 85, 3 pl. *dăruiă*
61r
*de*¹ conj.: *de-u luat* 3r, *de-au scris*
4v, *de cît ne iaste puterea* 4v
*de*² prep.: *de Ț[r]igrad* 3r, *de-*
nceptutul 4r, *de pururea* 4r/2,
de tot feliul 6r, *de la* 3r, 12v,
14r, *de-acéea* 101r, *de acum* 16v,
de atunci 10r, *de cătră* 79r, 83r
de-abia loc. adv. 87v
deaca conj. „dacă“ 8r, 9r, 13v
de-acii, *de-aciiia*, *de-acie* loc. adv.:
de-acii 12v, 16r, 29r, *dé-acii*
73v, *de-aci-i prinseră* 30r, *de-*
aci-i lega 85r, *de-aci-i se stinse*
101v, *de-aciiia* 9v, 10r/2, *de-acie*
154v
de-acmu loc. adv. 91v
de-acum loc. adv. 58v
deală s.f. „faptă“ 71v
deci conj. 5r, 6r, 9r
decît adv. 63r, 81r, 98v
defăima vb.: ipf. 3 sg. *defăima* 86v,
91v, 125r
dejgheța vb. refl.: pf. s. 3 sg. *se*
dejgheță 104r
delunga vb. „a alunga“: ipf. 3 pl.
delunga 150r
demăneată s.f. 52v, art. (adv.)
demăneata 45v, 100r, 148v
demult adv.: *de demult* 79v, 100r
den prep. 6v, 8r, 9v
denaintea prep. 76v, 126v, 141v

denprejur adv. 29r, 30v, 80v,
de-mprejur 90r
dentiu adj. invar., adv. 4r.v, 5r/2
dentre prep. 37v
dentru prep. 23r, 28r, 58v, *dentr-alte*
140r, *dentr-apă* 6v/2, *dentr-însa*
35v, 54v, 92v, *dentr-însă* 21r,
64r, *dentr-înse* 32r, *dentr-însul*
64v, 97r, *dentr-o* 31v, 128r,
dentr-un 18r, 42v, 52r
deplin, -ă adj., adv.: f. *deplină* 7r,
adv. *deplin* 27r
depreună adv. 33r, 93v, 117r
deregător s.m. „conducător“ 12v/2
derept, *dereaptă* adj., adv., prep. conj.:
adj. m. *derept* 11r, 44r, 49v,
dereptu-ți-i 77r, f. *dereaptă* 67r,
72v, 86v, art. dat. *dereptei* 103r,
loc. adj. *nice avea om drept sine*
83r; loc. adv. *derept acéea* 35v,
dreep-ce 105r, *cu dreptul* 26r,
70r, 71r, *pre drept* 71r; prep.
derept 23r, 66r/2; conj. *derept să*
nu se spae 112r
derepta vb. „a conduce“: inf. *a*
derepta 42r, *nu putea derepta*
119v, refl. pf. s. 3 sg. *se dereptă*
„se îndreptă“ 36r
dereptate s.f. 71r, 103r, art. *dereptatea*
133r, pl. *dereptăți* 70r, 72r
des adv. 69v
desăvîrșit, -ă adj., adv.: adj. m.
desăvîrșit 4v, adv. *desăvîrșitu-l*
féce 7r
descăleca vb.: ipf. 3 pl. *descăleca*
ocine și ferr[i] 13r, conj. 3 pl.
acolo să descălece țară 27r, inf.
refl. *Atuncea s-au început a se*
descăleca Țara Moldovei 154r
descoperi vb.: pf. s. 3 sg. *descoperi*
99v 3 pl. *nu-l descoperiră* 65v,
pasiv pf. s. 3 sg. *fu descoperit* 65v
descuia vb.: pf. s. 3 sg. *descue* 37r

desfătat, -ă adj.: f. *cu dulceață desfătată* 6v
desime s.f. 9v
despre prep. 50r, 142r, 147r-v
destoinic, -ă adj.: m. *destoinic* 42r
desupra adv. 61r, 96r, 117r
deșchide vb.: pf. s. 3 sg. *deșchise* 55v
deșert, *deșartă* adj.: pl. f.-n. *deșarte* 69v, loc. adv. *în deșert* 12v, 99v, *în deșertu se* 82r, 133r
deșerta vb.: pf. s. 3 sg. *deșertă* 91v
deștepta vb.: pf. s. 3 sg. *deșteptă* 61r, 111v, 3 pl. *deșteptară* 61r, refl. pf. s. 3 sg. *se deșteptă* 8r, 61r, 76r
dezgheța v. *dejgheța*
dezgroapa vb.: conj. 3 sg. *se-l dezgroape* 65v
dezmierdăciune s.f. „desmierdare, desfățare” 59r
diavol s.m.: art. *diavolul* 8v
dibui vb.: prez. 3 sg. *dibuiăște* 116r
dihanie s.f. „vietate”: pl. art. *dihaniile* 11v
dimineață v. *demăneață*
dinainte adv.: loc. adv. *pre ~* 137v
dins, -ă pron.: m. *dins* 21v, 39v, 59v, art. *dinsul* 22r, 33v, 79r, f. *dinsă* 22v, 95v, art. *dinsa* 23r, 129v, *densa* 29v, pl. m. art. *dinșii* 49v, 75r, 83v
dinte s.m.: pl. art. *dinții* 105r
dintre v. *dentre*
dispot s.m. 142v, 146r, 151vr
dîrîi vb. „a zgîrîia”: ipf. 3 sg. *și-ș dîrîia fața* 23r, *mărdăcinii cea ce dîrîia sfintele icoane* 92v
doamnă s.f. 21r, 144v, *doamnă-sa* 135r, art. *doamna* 106v
doară adv. 51r, 71v
dobitoc s.n.: pl. art. *dobitoacele* 6v
dobîndă s.f. 14v, 66v, 72v, art. *opbînda* 121v

dobîndi vb.: ipf. 3 pl. *dobîndiia* 145r, pf. s. 2 sg. *dobîndîși* 102v, 3 sg. *dobîndi* 18v, 14r, 33r, 3 pl. *dobîndiră* 26r, 30v, 74r, pf. c. 3 sg. *au dobîndit* 34v/2, 52r, 3 pl. *au dobîndit* 153r, viit. 1 pl. *vom dobîndi* 74v, 3 pl. *nu vor dobîndi* 79r, conj. 3 sg. *să dobîndească* 148r, 154v, 3 pl. *să dobîndească* 82r, 149v, 151v

dogori vb.: ipf. 3 pl. *dogorii*

doi, *doao* num.: m. *doi* 8r, 29r, v, f. *doao* 16v, 76r

doile, *doa*, *doua* num.: al *doile* 5r, 6r, 11r, a *doa* 5r, a *doua* 5r

domn s.m. 12r, 16v, 33r, voc. *doamne* 71v, 116v, art. *domnul* 14r, 28v, 56r, *pre domnu-l scoase* 155r, *domnu-său* 7v, 22v, 107v, gen. a *domnului* 107r, pl. *domni* 29r, 72v, 154r, art. *domnii* 19v, 30v, 146v; *Domnul nostru* I[su]s H[risto]s 37r/2, gen. *Maiceei Domnului* 79v, voc. o, *Doamne* 91r, *Do[a]mne* I[su]se 77r, *Hv[i]-stoase Doamne* 115r

domni vb.: prez. 1 sg. *domnesc* 44v, 3 sg. *domnește* 65v, ipf. 3 sg. *domniia* 21r, 37r, 51r, pf. s. 3 sg. *domni* 15v, 16v, 42r-v, 3 pl. *domniră* 95v, pf. c. 3 sg. *au domnit* 35r, 39r, 41v, 3 pl. *au domnit* 4v, viit. 2 sg. *nu veri domni* 16v, 3 sg. *va domni* 16v, 34r, 42v, 1 pl. *vom domni* 74v

domnie s.f. 30r, 40v, 42v, 45v, 53v, art. *domniia* 19v, 29r, 30r, *domniia-ta* 70v, 117r

dormi, *durmi* vb.: prez. 2 sg. *dormi* 111r, 3 sg. *doarme* 49v, 111v, ipf. 3 sg. *durmiia* 94v, 111r, pf. c. 3 pl. *au dormit* 59v, conj. 3 pl. *să ca doarmă* 60v, inf. *durmi*

53r, gerunziu *dormind* 129v, *durmind* 61v, 65r, 111r
dosadă s.f. 74v, 101r, 123r, art. *dosada* 84r
dosădi vb. „a chinui, a necăji”: ipf. 3 sg. *dosădiia* 133r, cond. trec. 2 pl. *de nu mă vreați dosădi* „dacă nu m-ați fi dosădit (necăjit)” 58v
drac s.m.: art. *dracul* 49r, gen.-dat. *dracului* 55v, 77v, 89r
drag, -ă adj., adv.: pl. *dragi* 46r, comp. *mai dragi* 127v; adv. *drag* 27r, 105r, *cu* ~ 124r
dragoste s.f. 124v, art. *dragostea* 63v
drum s.n.: pl. art. *drumurile* 45r
duce vb.: ipf. 3 sg. *ducea* 34r, 135r, 3 pl. *ducea* 34r, pf. s. 3 sg. *duse* 17r, 29v, 59r, 3 pl. *duseră* 30r, 37r, 68r, pf. comp. 3 sg. *au dus* 140v, conj. 3 sg. *să ducă* 36v, refl. ipf. 3 sg. *se ducea* 130v, pf. s. 3 sg. *se duse* 22r, 56v, 59v, *duse-se* 82v, 3 pl. *se duseră* 60v, 61r, 67v, pf. comp. 3 sg. *s-au dus* 39r, 52r, viit. 2 pl. *vă veți duce* 148v, conj. 3 sg. *să se ducă* 108r, inf. *a se duce* 25v, gerunziu *ducându-se* 49v
duh s.n.: *duh necurat* 118r, 131r
dulce adj. 27r, 77v, 127v, pl. *dulci* 9r, *cu dulce* 105v
dulceață s.f. 4v, 6v
dumbravă s.f.: pl. art. *dumbrăvile* 5v
dumnezeiască adv. 99v
dumnezeesc, -ească adj.: m. *dumnezeesc* 42r
dumnezeire s.f.: *dumnezeirea* 67r/2
dumnezeu s.m.: *Dumnezeu* 4v, 5r/2, pl. *dumnezei* „zei” 13r
după prep. 6r, 11r, 12r, *dup-îns* 31v, 42v, 46r, *dup-însul* 29r, 43v, 52r, *dup-înșii* 34v, *după aceea* 30v, 114r, 119v, *după ce* 95r, 127r

durea vb.: ipf. 3 sg. *și-l durea inima* 44r

duroare s.f. „durere”: pl. *durori* 9v, art. *durorile* 70r

E

estensug s.n. „mărinimie, generozitate”: art. *estensugul* 104r

eghiptean s.m. 14v, pl. *eghipteni* 14r, art. *eghiptenii* 13v, gen. *eghiptenilor* (i.l.d. „geților”) 44r

el, ia (ea), *ei, ele* pron. pers. 3:sg. m. *el* 12v, 16r, 17r, *elu-ș* 22r, *elu-l* 22r, *elu-i* 30r, 122r, gen.-dat. *lui* 5r, 6v, 7r, dat. *și-i* 5r, 7r, *de-i* 8r, *i-au sfârșit ruda și i-au spart legea* 49v, ac. *l-au* 3r, *cu cuvintu-l făcea* 5r, *și-l* 5r, *ce-l* 5r, *Maximilian-îl* [um]plură 54v, f. *ia* (ea) 28r,v, 29v, gen.-dat. *ei* 6r, 7v, ac. *o* 4r, 5r, 8r, 3 pl. m. *ei* 8v, 11v, *ei-l făcea* 13v, gen.-dat. *lor* 8r,v, 9v, *le* 7v, 8r/2, *li* 23r, 25v, 34r, ac. *i-au chibzuit* 4v, *și-i scoase* 9v, *de-i pedepsi* 9v, f. (și n.) *iale* (ele) 4v, 5v, ac. *le-au fapt* 6r, *le plădi* 32r/2, *le arătă* 32r; art. hot. la gen.-dat. *pe lângă nume de pers. lui Theod[o]sie* 1r, *lui Neurod* 12r, *lui D[a]vid* 15v, *lu Traian*, *lu Adrian*, *lu Antonin* 1r, *lu Martineei* (greșit) 81v, *Constantin a lu Leu* 2v, *Roman a lu Costantin* 2v, *un fecior a lu Marchian* 33v, *bunătatea toată a lu Menelai* 22v, *o rudd a lu Anastasie* 68v, *un fecior a lui Tulie* 32v

elin, ellin s.m. „grec”: pl. *ellini* 45v, art. *elinii* 24v, *ellini* 55v

elinesc, ellinesc, -ească adj.: pl. *elinești* 89v, *ellinești* 45r
eparhie v. *iparhie*
episcop s.m.: art. *ep[iscopul]* 139v
epure s.m. 17r; v. *Epure*
eres, eresă s.f. „erezie”: la *eres* 67r, *eresă* 106v, art. *eresă* 64v, 66v, 95r
eretic s.m. 53v, 81v, 86v, pl. *eretici* 67r, art. *ereticii* 67r
erta vb.: pf. s. 3 sg. *ertă* 117r, 138r, pf. comp. 3 sg. *au ertat* 106v, conj. 3 sg. *să iarte* 51v, 116v, imper. 2 sg. *iartă-l* 117r
eși vb.: prez. 3 sg. *iase* 52r, 116r 3 pl. *es* 7r, 30v, ipf. 3 sg. *eștia* 79v, 3 pl. *eștia* 148r, 150v, pf. s. 3 sg. *eși* 6v, 11v, 18r, 3 pl. *eșiră* 23v, 24v, 25v, pf. comp. 3 pl. *au eșit* 15r, m.m.c.p. 3 sg. *eșise* 60v, conj. 3 pl. *să iasă* 34r, *eși* 69v, gerunziu *eșind* 21r
eșit s.n.: art. *eșitul* 16r
eu pron. pers. 56r, 71v/2, dat. *mie* 70v, *împle-mi* 62v, *veni-m veste* 67r, *să-m taie capul* 71r, *mi-ai zis, boeriia-mi, nu-mi, de-m fă* 71v, *mi-u fost* 139v, *veni-m* 67r, *să-m tai* 71r, *de-m fă* 71v, ac. *pre mine* 76v, *de mene* 102r, *lovște-mă* 44v, *mă* 58v, 71v, 94v
evanghelie s.f.: art. *ev[an]gh[e]liia* 115r
evnuh s.m.: sg. dat. *evnuhului* 124r
evreu v. *ovrei*
ezi vb. „a stăvili (apa)”: refl. perf. s. 3 sg. *se ezi marea* 104v
face vb.: prez. 2 sg. *faci* 69r, 3 sg. *face* 83v/2, 3 pl. *fac* 47r, ipf. 3 sg. *făcea* 36r, 37v, 40r, 3 pl. *făcea* 13r, v/2, pf. s. 1 sg. *féce* 5r/2,

6v, *făcu* 5r/2, 7r, 2 sg. *feceș* 90v, 3 pl. *féceră* 6r, 25v, 27r-v, pf. comp. 1 sg. *de am eu făcut* 71v, 3 sg. *au făcut* 11r, 17v, 34v, *au fapt* 6r, 3 pl. *au făcut* 93v, 140r, m.m.c.p. *făcuse* 62r, viit. 1 sg. *voiu fac[e]* 56r, 3 sg. *va face* 87v, 148v, conj. 3 sg. *să facă* 11r, 12v, 81r, 3 pl. *să facă* 18v, 27v, 28r, imper. 2 sg. *fă* 71v, inf. *a face* 13r, part. pl. fem.-n. *făcute* 109v, refl. ipf. 3 sg. *se făcea* 108v, 109v, 120r, *să făcea* 120r, pf. s. 3 sg. *se féce* 53v, 67r, 86v, *să féce* 33v, *se făcu* 72r, 102v, 3 pl. *se féceră* 25v, pf. comp. 3 sg. *s-au făcut* 30v, conj. 3 sg. *să nu se facă* 54r pasiv ipf. 3 sg. m. *era făcut* 109r, f. *era făcută* 112r

fală v. *hvală*

faraon s.m. 15r

fares cuvînt chaldean (*upfarsin*, gr. *pháres*) „împărțit” 18r

farmec s.n.: pl. *farmece* 115v, art. *farmecele* 115v

față s.f. 29r, 54v, 56v, art. *fata* 29r, 58r, 77r, dat. *fêtei* 56v, pl. *fête* 39r, 73r, 102r, art. *fetele* 29v, 85r

față s.f. 70v, art. *fața* 23r, 32v, 42r: adv. *i se găsi vina față* 72r, *de față* 65r, 80r, 107r, *de față cu* 127r, *în față* 59v

făcătoriu, -oare adj., s.m. și f.: m. *făcătoriu* 4v, pl. *făcători răi* 65r, *făcători de răotăți* 130r

făgădui vb.: pf. s. 3 sg. *făgădui* 84v, pf. comp. 2 sg. *ai făgăduit* 62v, m.m.c.p. 3 sg. *făgăduise* 15v, refl. „a se angaja, a se obliga, a promite (solemn)”, pf. s. 3 sg. *se făgădui* 88r,v, 3 pl. *se făgă-*

dură 114v, 143r, pf. comp. 3 sg. *s-au făgăduit* 60v
fără prep. 5r, 8v, 11r, *fără milă* 26r, *fără de* ~ 42v, *fără număr* 68r, 74r, *fără de* ~ 35r
fărmăca vb.: ipf. 3 sg. *fărmăca* 115v
fărmăcătoriu, -oare adj.: m. *fărmăcătoriu* 91r
fău s.m. „fiu”: pl. art. *feții* 85r
fățarnic, -ă adj.: m. *fățarnic* 72v
fățarie s.f. „părtinire (la judecată)” 132v
fățuș, *fățușu* adv.: *fățușu* 97r, 137v, 147v, *de fățuș* 24r, 144r, 152v, *de fățușu* 75v
fecioară s.f.: sg. art. dat. *Fecioareei* 79v
fecior s.m. 22r, 32v, 33v, art. *feciorul* 23v, 25r-v, 47v, dat. *feciorului* 56r, pl. *feciori* 21r, 29r, 30r, art. *feciorii* 11v, 29r, 33v/3, gen. a *feciorilor* 121v, dat. *feciorilor* 56v
feliu s.n.: art. *feliul* 6r
fereca vb.: pf. s. 3 sg. *ferecă* 97r
ferecat, -ă adj.: *ferecat* 106r
ferecătură s.f.: pl. *ferecăături* 108r, art. *ferecăturile* 46v
fereastră s.f.: pl. art. *ferestrite* 103v
feri vb.: prez. 3 sg. *fereste* 99v, ipf. 3 sg. *feriia* 25r, 105r, refl. ipf. 3 sg. *se feriia* 11r, 3 pl. *se feriia* 8v, viit. 2 pl. *vă veți feri* 8v, conj. 3 sg. *să se ferească* 7v, imper. 2 pl. *vă feriți* 8v
fermea v. *fărmăca*
fermecător v. *fărmăcătoriu*
fetie s.f.: art. *fetiia* 60v
fevruarie s.m. 31r, 153r
fi, *fire* vb.: prez. 1 sg. *sint* 77r, 94r, 2 sg. *ești* 81r, 91r, 94r, 3 sg. *e* 7r, 13v, 22r, *iaste* 4v, 6v, 12v, 1 pl. *sintem* 117r, 3 pl. *sint* 8r, 136v, *sînt* 30r, 38r, *sîntu* 47r, *nu-s* 32r, *aiți-s* 103r, ipf. 3 sg.

era 6r, 11r, 12v, 3 pl. *era* 7v, 11v, 12v, pf. s. 3 sg. *fu* 4v, 7r, 9r, 3 pl. *fură* 41v, 51r, 58r, pf. comp. 3 sg. *au fost* 18r, 27r, 32v, 3 pl. *au fost* 25r, 107v, 138v, a[u] *fost ani* 151v, *fost-au* 153v, m.m.c.p. 3 sg. *fuse* 125r, viit. 3 sg. *va fi* 32v, 34r, 42v, *fi-va?* 96v, 1 pl. *vom fi* 115r, 2 pl. *veți fi* 9r, 74v, 3 pl. *vor fi* 29v, 48r, 51r, conj. 1 sg. *să fiu* 71v, 102v, 3 sg. *să fie* 21v, 39v, 47r, *să-i* și *cu preget* 4v, 3 pl. *să fie* 6r, 33r, 38v, opt. 1, sg. *aș fi* 58v, 3 sg. *ară fi* 21v, 32v, trec. 3 sg. *ar fi fost* 42r, 3 sg. *de vrea fi* 42r, 3 sg. *de nu vrea fi intunecat* 65v, imper. 2 sg. *fii* 141v, inf. *fi* 42r, 52v, 60r, a *fi* 71v, 120r, *se lepădase de-a firea* *supt rimlăni* 41r, *gerunziu fiind* 123r
fiaară s.f. 69r, 87v, 88r, pl. *fieri* 11v, 100v, 122v, art. *fierile* 6v, 7v
fiastru s.m. „fiu vitreg”: *fiastru-și* 109v
fie s.f. „fiică”: *fie-sa* 129r
fier s.n. 69r
fieșce pron.: *fieșce bărbat* 133v
fiin, -ă, s.m. și f.: pl. *fiini* 108v, 109v
fiiu s.m. 48v, 117v, 132r, art. *fiiul* 1v/2, 2r, *fiiu-mieu* 141v, *fiiu-său* 29r/2, dat. *lăsa-și domniia fiiu-său* 42r, ac. *pre Iii, fiiu-său-l* 41r, *filosof* s.m. 32v, 36v, art. *filosoful* 43r, *Chiestor filosoful* 100v, pl. *filosofi* 90r, dat. *filosofilor* 21v
filosofie s.f.: art. *filosofia* 10r, 89v, pl. *filosofii* 89v
fin v. *fiin*
fita s. numele literei grecești *f(phi)* 75r,
fiu v. *fiiu*
flămînd, -ă adj.: m. *flămînd* 121v, pl. f. *flămî[n]de* 38r

flămînzi vb.: tranz. perf. comp.
3 sg. *i-au flămînzit* 41r
floare s.f. 119v, pl. art. *florile* 5v
florint s.m. „monedă de argint,
echivalată cu 12 aspri“, (în
textul slavon: „dinar de argint“)
66r
fluier s.n. 110r, pl. *fluere* 129r
foame s.f. 41r,v
foamete s.f. 40r, 125r/2
foarte adv. 23r, 24r, 36r
foc s.n. 21v, 28r/2
foișor s.n. 103v
folos s.n. 32r, *nu-i fu folos d-însă* 52r
folosi vb.: pf. s. 3 sg. *nu folosi* 19r,
156r, viit. 3 sg. *nu va folosi* 90r,
conj. *să-i folosească* „să-i ajute“
94v, inf. *folosi* 70r, 149r, 155v
fortună v. *furtună*
frate s.m. 22r, 42v, 108r, art. *fratele*
2v, 49r, 50v, *frate-său* 2v, 10r,
20v, pl. *frați* 62r, 131r, art.
frații 43r, 56v, 48v
frăține, frățini s.m. „frate“: gen.-dat.
frăține-său 119r, 128v, *frățini-său*
81r
frică s.f. 72v, 84r, *de frică* 50v, 51r,
art. *frica* 56r, 59v, 129v
fricos, -oasă adj.: m. *fricos* 39v, 101r,
129r
frighi s.m. pl. „frigieni“: art. *frighii*
23v
frîmșeța vb. „a înfrumuseța“: pf. s.
3 sg. *frîmșețā* 5r
frîmșețe s.f.: art. *frîmșețea* 5r, v, *frîm-*
șețile 56v
frînci s.m. pl. „italieni, francezi“: art.
frîncii 117v, 128r, 141r/3,v, 147r,
149v, 150r/2,v
friiu s.n. 112r
romoșel, -ică adj.: m. *romoșel* 21v
f rumos, -oasă adj.: m. *rumos* 59r,
69v/2, f. *frumoasă* 30v, 57r, 69r,
(suspect) *frumoase mirizmă* 6v

(B, C: *frumoasă*), superl. *prea*
frumoasă 22r, 56v, 57v, pl. m.
frumoși 30r, f. *frumoase* 8v, 102r,
118r
frunte s.f. 74r
frunză s.f.: *cîdă frunză și iarbă* 120r,
pl. *frunze* 9v
fugi vb.: ipf. 3 sg. *fugiia* 17r, 3 pl.
fugiia 126v, pf. s. 3 sg. *fugi*
5r, 14r, 28v, 3 pl. *fugiră* 94r,
conj. *să fugă* 22v, 76v, inf. a
fugi 63v/2, 75v, gerunziu *fugînd*
27v
fulger s.n. 65v, 156v, art. *fulgerul* 79v
fura vb.: ipf. 3 pl. *fura* 30r
furiș adv.: *pre furișu-i învîdă* 104v
furtună, fortună s.f.: *furtună* 135v,
fortună 98v, art. *fortuna* 22v
furtunat, -ă adj. „bîntuit de furtună“:
pl. art. dat. *furtunașilor* 140r
furtușag s.n.: pl. *furtușaguri* 13v

G

g (litera, slova) 36v
gadină s.f. „reptilă“: pl. *gadini* 91v,
art. *gadinele* 6v, 7v
galben s.m. „monedă de aur“ 125r/2,v,
pl. *galbeni* 34r, 47r, 56v
gata adj. invar., adv. 47v, 137v
gaură s.f. 150v
găsi vb.: pf. s. 3 sg. *găsi* 10r, 22v,
3 pl. *găsiră* 65v, 84v, 87v, pf.
comp. 3 sg. *au găsiit* 52r, viit.
2 sg. *veri armă hitleană găsi* 116r,
refl. pf. s. 3 sg. *se găsi* 72r
gătej s.m. și n.: pl. *găteje* 90r, art.
găteji 28r
găti vb.: pf. s. 3 sg. *găti* 11r, pf. comp.
3 sg. *au gătiit* 153v
găunos, -oasă adj.: m. *găunos* 25v,
34r
geamăn, -ă s.m. și f.: m. pl. *gemeni* 29v

geros, -oasă adj.: superl. f. sg. *prea geroasă* 104r
get v. eghiptean
ghenuarie s.m. „ianuarie“ 31r
ghimpe s.m.: pl. *ghimpi* 9v
ginere s.m. 54v, 97v, art. *ginerele* 27r, 31v, 128v, *gineresău* 45r, 114r, 121r
gilceavă s.f. 131v
gînd s.n. 59r
gîndi vb.: ipf. 3 pl. *gîndiia* 70r, 150r, pf. s. 3 sg. *gîndi* 136r
gînganie s.f.: pl. art. *gîngăniile* 6v
glas s.n. 28r, 30v, 76r, art. *glasul* 48r
gloată s.f.: pl. *gloate* 30r, 129r, art. gen.-dat. *gloatelor* 45r, 141v
goană s.f. 52v, 53v
gol, *goală* adj.: m. *gol*, 111r, f. *goală* 37r, 44v, pl. m. *goli* 9r, 148v
goli vb.: pf. s. 3 sg. *goli* 99v, 122r, refl. *se goli* 107r
goni vb.: ipf. 3 sg. *goniia* 65r, 111r, 122v, pf. s. 3 sg. *goni* 22v, 28r, 37r, 3 pl. *goniră* 87r, 127r, pf. comp. 3 sg. *au gonit* 147v, conj. 3 sg. *să gonească* 38r, opt. trec. 3 sg. *vrea goni* „ar fi gonit“ 90r, gerunziu *gonind* 60v, refl. prez. 3 sg. *se gonește* 132r
gora s.f. slavon „munte“: S[ve]taa *Gora Athonului* „Sfîntul Munte Athos“ 124v
grabă s.f.: loc. adv. (pl.) *de grabi* 36v
grăbi vb.: ipf. 3 sg. *grăbiia* 97v, pf. s. 3 sg. *grăbi* 34r, 117r, 3 pl. *grăbiră* 150r viit. 2 pl. *veți grăbi* 100r, imper. neg. 2 sg. *nu grăbi* 36v, refl. ipf. 3 sg. *se grăbiia* 130v
grădinar s.m. pl. *grădinari* 132r
grăi vb.: pf. s. 3 sg. *grăi* 38r, 63r, 71v, conj. 3 sg. *să grăiască* 62v, inf. *a grăi* 89r, refl. impers. prez. 3 sg. *se grăiaște* 66v, 68v, 70r

grec, *greacă* s.m. și f.: pl. *greci* 3r¹ 24v, 25r, 26r, 75r, v, 82v, 84r, 93v, 98r, 101r, 107v, 128v, 134r/2, 141r, 154r, art. *grecii* 19r, 23r, 24r, 25r/2, 26r, 33r, 60v, 74v, 84r, 93v, 95r, 97r, 107r, 114v, 136v, 141r/2, 148r,v, 150v, 151r, gen.-dat. *grecilor* 24r,v, 63v, 68r, 112v, 126v, 143r
grecesc, -ească adj.: f. sg. *împărăția grecească* 64v, *țara grecească* 66r, 79r, 90v, 98r, 148r, 120v, *grecească* 80v, 98r, 124v, 154r, *țara greciască* 22r, art. *greceasca* (sc. țara) 124v, pl. *grecești* 53r, 87r, 121v, 135v, 143r
grecește adv. 20v
greșală s.f. 51r
greu, *grea* adj., s.n.: f. sg. *grea* 29v, pl. *grêle* 70r, 96v, 127v, loc. adv. *de greu* 22v, 26r; s.n. *greu* 4v, art. *greul* 9v, 75r
grijă, *grije* s.f.: *grijă* 9v, *grije* 8v, 135r, art. *grija* 119r, *grijea* 119v, 120r
griji vb.: ipf. 3 sg. *grijiia* 56r, conj. 3 sg. *să grijească* 71r
grîdine s.f. 80v
grîu s.n. 125r
gros, *groasă* adj.: f. *groasă* 28r, pl. *groase* 111r
groază s.f. 149r
grosime s.f.: art. *grosimea* 149r
grozav, -ă adj.: f. pl. *grozave* 99r
groznic, -ă adj.: f. pl. *groznice* 49v, 65r, 77v
gură s.f.: art. *gura* 22v, 77v, 96r
gusta vb.: ipf. 3 sg. *gusta* 105v, pf. s. 3 sg. *gustă* 9r, 27v
gustare s.f. 9r, pl. art. *gustările* 127v
gustăreț, -eață adj. „căruia-i plac gustările, mîncările“: m. *gustăreț* 77v

H

hadim s.m. „enunc” 123v
hagan s.m. „conducător al avarilor, al hazarilor” 75r, v/2, 84v/2
haină s.f.: pl. art. *hainile* 23r
haldian s.m. „chaldean, locuitor al Chaldeeii”: pl. art. *haldianii* 79r
hangér, hangériu s.n.: *hangér* 116r, *hangériu* 145v
har s.n. 96r
haraciu s.n. 94r
her s.n., numele literei chirilice *h* 100v/2
hersonean s.m. „locuitor al Chersonului”: pl. dat. *hersonenilor* 85v
hitlean, -ă adj. și s.m., f.: m. *hitlean* 60r, 68v, 116r, f. *hitleană* 28v, 72v, 116r, pl. m. *hitlénii* 22r, 68v, 93r art. *hitlénii* 71v, f. *hitléne* 7v
hitlenie s.f.: art. *hitleniia* 8v, 25v, pl. art. *hitleniile* 108r
hitlenșug s.n. 24r, 125v, art. *hitlenșugul* 69v, 120v
hirtie s.f. 36r, 65r, v
hlap s.m. „(bărbat) desfrinat”: pl. *hlapi* 94v, 108v, art. *hlapii* 47v 71v
hotar s.n.: pl. art. *hotarăle* 87r
hoț s.m.: pl. dat. *hoților* 108r
hrană s.f. 7r, 27v, 97r, art. *hrana* 6v, 104r, 142v
hrăbor, -oară adj. „viteaz, curajos”: m. pl. *viteji hrăbóri* 24r, comp. f. sg. *mai hrăboară* 136v
hrăni vb.: prez. 3 sg. *hrănește* 106r, refl. inf. 3 sg. *se hrăniia* 96r, 111r, conj. 3 pl. *să se hrănească* 9v, 31v, imper. 2 pl. *vă hrăniți* 76r
hulă s.f. „ocară, injurie”: pl. *hule* 44v, 53v, 89r

huli vb.: ipf. 3 sg. *huliia* 17r, 49v, 91v

hvală s.f. „alai, pompă” 147r,v

I

ia v. *el*

iad s.n.: art. *iadul* 38v

ian, iani interj. „iată, uite”: *ian* 63v, *iani* 52r

iară adv., conj.: adv. *iară* 5r, 8v/3, *iar[ă]* 126v, conj. *iară* 4r, 6v, 7r

iarăși, iarăș adv.: *iarăși* 93v, *iarăș* 60r

iarbă s.f. 27v, 120r, pl. art. *erbile* 5v

iarnă s.f. 104r, 151r, art. *iarna* 106v

iată interj. 4v, 23r, 26v

iazer s.n.: pl. art. *iazerele* 5v

ibovnic, -ă s.m. și f.: f. *ibovnică* 112v

icoană s.f. 13v, pl. *icoane* 92v, 99r, 104v, art. *icoanele* 88v, 99r, gen.-dat. *icoanelor* 98v, 100r, 100v—101r

idol s.m.: pl. art. gen.-dat. *idolilor* 17v, 55v

ieftenșug v. *eftenșug*

iepure v. *epure*

ierta v. *erta*

ieși v. *eși*

ieșit v. *eșit*

iezer v. *iazer*

iezi v. *ezi*

ijderi, ijdări vb. „a scornii”: ipf. 3 sg.

ijdăriia 91r, pf. s. 3 sg. *ijdări*

31r, m.m.c.p. 3 sg. *ijderise* 79v,

inf. *ijderi* 13v

inel s.n.: art. *inelul* 57v

inimă s.f. 49v, 65v, 70r, art. *inima* 7v, 44r, 92v, gen.-dat. *inimiei*

120v, 149r, pl. art. *inimile* 95v

insul v. *îns*

intra v. *întra*

iparhie s.f. „dioceză, conducere a unei dioceze” 51v

îpat s.m. „consul“ 33r/2
ispită s.f. 102r
ispiti vb. refl. „a încerca“: prez.
 3 sg. *se ispitiește* 133r, perf. s.
 3 sg. *se ispiti* 119v
iubeș, -eață s.m. și f., adj. „căruia-i
 place dragostea“: f. *iubeașă* 133r
iubi vb.: prez. 3 sg. *iubește* 68v, ipf.
 3 sg. *iubiia* 43v, 69v, 92r, 3 pl.
iubiia 20r, 37v, 42r, pf. s. 3 sg.
iubi 35v, 124r, conj. 3 sg. *să*
iubească „să aleagă, să prefere“
 76r
iubitor, *iubitoriu*, -oare: m, *iubitor* 69v,
iubitoriu 72v, 96r, f. *iubitoare*
 70r-v
iuboste s.f. „iubire, dragoste“ 109r,
 129r
iulie s.m. 151v
iuşura vb.: conj. 3 sg. *să iuşureze* 16r
iute adj. 64v, 66r, 72r
iver s.m. „ivirean, georgian“: pl. art.
iverii 128r, 156r
ivi vb.: pf. s. 3 sg. *ivi* 49v, 98v, refl.
se ivi 76v, 81v—82r, 105r
izbăvi vb.: pf. s. 3 sg. *izbăvi* 151r,
 conj. 2 sg. *să izbăvești* 70v, 3 sg.
să izbăvească 55v, 77v
izbîndă s.f. 56r
izbîndi vb.: perf. comp. 3 pl. *n-au*
izbîndit 156r
izraili s.m. pl. „evrei“: art. *izrailii*
 16r/2, 19r
izvod s.n. „manuscris, text (de cro-
 nică)“: p. *izvoade* 140r
izvor s.n.: art. *izvorul* 105v, pl. art.
izvoardle 5v

I

îmbăta vb. refl.: ipf. 3 sg. *se îmbăta*
 109r, pf. s. 3 sg. *se îmbăta* 112v
îmbătrîni vb.: m.m.c.p. 3 sg. *îmbă-*
trînişe 122r

îmbla vb.: prez. 3 sg. *îmblă* 6r, 132r,
 3 pl. *îmblă* 6v, 7v, ipf. 3 sg.
îmbla 37v, 108v, 123r, 3 pl.
îmbla 131r, pf. s. 3 sg. *îmblă*
 14v/2, pf. comp. 3 sg. *au îmblat*
 34v, 52r, 80r, gerunziu *îmblînd*
 109r
îmblătură s.f.: pl. *îmblături* „abateri“
 53r
împăca vb. refl.: pf. s. 3 pl. *se împă-*
cară 29r
împărat s.m. 16r, 17v, 18v, *unpărat*
 87r, *va peri un-părat de-l va chema*
Leu 100v, voc. *împărate* 62v,
 70v, 118v, art. *împăratul* 14r,
 22v, 24r/2, *împăratulu-i grăi* 63r,
împăratulu-i bătu 76r, gen.-dat.
împăratului 42r, 44v, 59r, *împă-*
ratulu-i părea 121r, pl. *împărați*
 17r, 32v, 33r, art. *împărații* 90r
împăratească s.f. 57r, 58v, 94v, [fm]-
păratească 104r, art. *împărateasa*
 20v, 57v, 77r, gen.-dat. *împără-*
téseei 46v, 73v, 104r, *împără-*
téseei 59r, 129v, 137v
împărdesc, -ească adj.: m. *împărdesc*
 4r, 121v, f. *împărditească* 48r, 70v,
 98r, pl. *împărditești* 46v, 93v, 138v
împărdi vb.: pf. s. 3 sg. *împărdi*
 16r/2, 17r, pf. comp. 3 sg. *au*
împărdiți 18r,v, 30v, 3 pl. *au*
împărdiți 4v, viit. 2 sg. *peri*
împărdi 118v
împărdiție s.f. 35r, 61r, 85r, *de veri*
să mori de bătrân în-părdiție 88v,
 art. *împărdiția* 1r/16, *tocmiia*
toate împărdiția fiiu-său 106r,
 pl. *împărdiții* 41r
împărechere s.f. „vrajbă, dezbinare“
 24r
împărți vb.: pf. s. 3 sg. *împărți* 5r,
 12v, 31r, 3 pl. *împărțișă* 29r,
 refl. prez. 3 pl. *să împart* 7r,

pf. s. 3 sg. *se împărți* 19v, pf. comp. 3 pl. *s-au împărțit* 95r
împărțire s.f.: art. *împărțirea* 14r
împărțitoriu s.m.: art. *împărțitoriul* 18r
împlătoșat, -ă adj.: m. pl. *împlătoșaji* 147r
imple vb. v. *umple*
împrăstia vb.: ipf. 3 pl. *împrăstia* 149r, 150v
împrejur adv. 96r, 132r, 154v, *pre ~* 114v, art. (prep.) *împrejurul* 145r
împreună vb.: conj. 3 sg. *să-l împreună* 88v, refl. 3 pl. *să se împreune* 86r
împreunat, -ă adj.: f. *împreunată* 124v
împreună adv.: *împreună cu* 10r, 58v, 67v, *cu sfatul împreună* 87r
împrumut s.n.: art. *împrumutul* 81r
împrocica vb. „a bombarda (cu tunul)”: ipf. 3 pl. *împrocica* 150r
împunge vb.: prez. 3 pl. *împung* 9v, ipf. 3 sg. *împungea* 100v
împuța vb. „a dojeni, a muștra”: pf. s. 3 sg. *împuță* 22v
împutare s.f. „ceartă, discordie, confruntare” 50r
împușit, -ă adj.: f. *împușită* 40v, 49r, 66v, pl. f.-n. *împușite* 38r, 91r
în prep. 5r, 6r/2, *n-al* 40 de ai 37r, *și-n* 69r, 153r, 151r, *și-m mișei* 66r, *în loc de* 100v, 117v, 136r
înainte, *nainte* adv.: *înainte* 23v, 58v, 145v, *nainte* 36v, comp. *mai înainte* 33r, 34r, 60v-61r
înaintea, *naintea* prep.: *înaintea* 10r, 56v, 70v, *naintea* 36r, 44v, 79v
înalt, -ă, *nalt*, -ă adj.: m. *înalt* 149r, *nalt* 80v, substantivat *naltul ceriului* 139r, pl. m. *înalți*, comp. m. sg. *mai înalt* 52r

înălța vb.: pf. s. 3 sg. *înălță* 11v, 96r, pl. *înălțară* 12v, part. m. sg. *înălțat* 121r, refl. ipf. 3 sg. *se înălța* 134v, pf. s. 3 sg. *se înălță* 130v, pf. comp. 3 sg. *s-au înălțat* 38v, viit. pl. *se vor înălța* 28v
înălțat, -ă adj.: pl. art. (subst.) *toți înălțații* 44r
înălțat s.n.: art. *înălțatul lui H[risto]*s 41v
încă adv. 25v, 35v, 36v
încăleca vb.: ipf. 3 sg. *încăleca* 53r, pf. s. 3 sg. *încălecă* 112r, inf. *încăleca* 111v
încăpea vb.: pf. s. 3 sg. *încăpu* 85r, 95r, 3 pl. *încăpură* 58r, 153v, viit. 3 sg. *nu va încăpea* 97v, 3 pl. *vor încăpea* 38r, inf. *încăpea* 138r
încătruo adv.: *de încătruo* 74v, *dencătruo* 79v
începe vb.: pf. s. 3 sg. *începu* 5v, 13r, 28r, 3 pl. *începură* 12v, 13r,v, conj. 1 pl. *să începem* 21r, 27r, refl. pf. s. 3 sg. *se începu* 49r, 3 pl. *se începură* 137r, pf. comp. 3 sg. *se-au început* 12r, *s-au început* 154r, 3 pl. *s-au început* 27r, m.m.c.p. 3 sg. *se începuse* 73r
începătură s.f.: art. *începătura* 7v
început s.n. 68v-69r, art. *începutul* 4v, 27r, 139r, *de-nceputul* 4r, 11v, 15v
închide vb.: pf. s. 3 sg. *închise* 75r, 3 pl. *închiseră* 25v, pf. comp. 3 sg. *au închis* 67v, refl. pf. s. 3 sg. *se închise* 87r, 3 pl. *se închiseră* 24r,v, pf. comp. 3 sg. *s-au închis* 102v, 3 pl. *s-au închis* 41r
închina vb.: prez. 1 sg. *închin* 71v, pf. s. 3 sg. *închină* 79v, refl. prez. 2 pl. *vă închinați* 74v, 3 pl. *se închină* 46r, ipf. 3 sg. *se închina* 104v, *nu ~* 100v, 102v, 3 pl. *se închina*

- 11r, 13v/2, pf. s. 3 pl. *se închinard* 7v, pf. comp. 3 sg. *s-au închinat* 124v, conj. 3 pl. *să se închine* 31r, 104v—105r, 118r, *să nu se închine* 31r, inf. a *se închina* 13r, de a *se închinarea* 103r
- închis*, -ă adj.: m. *închis* 117r, ~ *la cuvinte* 96r
- încremenit*, -ă adj.: f. *încremenită* 103r
- încuiat*, -ă adj.: f. *încuiată* 36v
- îndărât* adv. 121v
- îndărâtnici* vb. „a face pe cineva să se înapoieze”: pf. s. 3 sg. *îndărâtnici* 63v
- îndeletnici* vb.: ipf. 3 sg. *se îndeletni[că]ia* 108v, *se îndeletniciia* 122v
- îndelung*, -ă adj.: f. *îndelungă* 28v, 92r, adv. *îndelung* 49v
- îndemna* vb.: ipf. 3 sg. *îndemna* 109r, pf. s. 3 sg. *îndemnă* 94v, 106v, 108v
- înderepta* vb.: pf. comp. 3 sg. *au îndereptat* 124v, conj. 3 sg. *să înderepteze* 93v, 1 pl. *să îndereptăm* 58v
- îndrăgi* vb.: pf. s. 3 sg. *îndrăgi* 22r, 121r, 136r
- îndrăzneț*, -eață adj.: m. *îndrăzneț* 87r
- îndrăzni* vb.: pf. s. 3 sg. *îndrăzni* 18r
- îndrăznire* s.f.: cu ~ 70v, 101r, 124r, cu mare ~ 62v
- îndulci* vb. refl.: conj. 3 sg. *să se îndulcească* 7r, 2 pl. *să vă îndulciți* 8r
- îndurător*, *îndurătoriu*, -oare adj.: m. *îndurătoriu* 132v, superl. *foarte îndurător* 42r
- îneca* v. *neca*
- înecat* v. *necat*
- înecăcios* v. *necăcios*
- înfige* vb. refl.: prez. 3 sg. *se înfige* 63v
- înfîrîțați* vb. refl.: pf. s. 3 sg. *se înfîrîțați cu nunșii* 60v
- înflori* vb.: pf. s. 3 sg. *înflori* 106r, ipf. 3 pl. *înflurii* 129v
- înfricoșat*, -ă adj.: m. *înfricoșat* 87v, 101r, 134r
- înfrunța* vb.: pf. s. 3 sg. *înfrunță* 89r
- inger* s.m. 9v, 17r, pl. art. *ingerii* 8v, 67r/2
- îngeresc*, -ească adj.: f. *îngerească* 102v
- îngheța* vb.: pf. s. 3 sg. *îngheță* 104r
- înghimpa* vb.: ipf. 3 pl. *înghimpa* 98v
- înghampos*, -oasă adj.: m. pl. *înghimpoși* 98v, comp. f. pl. *mai înghimpoase* 91r
- îngloti* vb. refl.: pf. s. 3 pl. *se înglotiră* 131v
- îngrădi* vb.: viit. 3 sg. *va îngrădi* 79r, pasiv opt. prez. 3 sg. *să ai fi îngrădit* 137v
- îngreoia* vb.: ipf. 3 pl. *îngreoia* 70r
- îngropa* vb.: pf. s. 3 pl. *îngropară* 113r, pasiv pf. s. 3 sg. *fu îngropat* 65v, 3 pl. m. *fură îngropați* 77r, pf. comp. 3 sg. *au fost îngropat* 38v
- îngrozi* vb. „a amenința, a înfricoșa”: ipf. 3 sg. *îngroziia* 70r, 110r
- înjura* vb.: pf. s. 3 sg. *înjură* 71r
- înmulți* vb.: pf. comp. 3 pl. *au înmulțit* 139r, refl. pf. s. 3 pl. *se înmulțiră* 10r, 84r
- înnoi* v. *noi*
- înopta* vb.: pf. s. 3 sg. impers. *înoptă* 26r
- îns*, *însă*, *însul*, *însa* pron.: m. *dup-îns* 31v, 42v, 46r, *înir-îns* 90v, 94r, cu *nus* 11v, cu *nuns* 61v, art. *cătr-însul* 102r, *dentr-însul* 64v, 97r, *dup-însul* 25v, *d-însul* 38r, *spr-însul* 133r, cu *nunsul* 27r, 45r, f. *dentr-însă* 21r, 64r, art. *cătr-însa* 102r, *dentr-însa* 35v,

- 54v, 92v, *într-însa* 35v, 89v, 112v, *spr-însa* 22r, pl. m. art. *dup-înșii* 34v, *spr-înșii* 8v, cu *nunșii* 34r, f. *dentr-înse* 4r, *într-înse* 89v, cu *nunsele* 36v
- însă* conj. 21r, 28v, 32v
- însetoșă* vb.: prez. 2 sg. *însetoșezi* 4r
- înșoși* vb. refl.: pf. s. 3 sg. *se înșoși* 126r
- însura* vb.: conj. 3 sg. *să-l însoare* 101v, supin *de înșurat* 56r
- însuși*, *însăși* pron.: m. *însuși* 40v, 52v, 83r, *însuș* 55v, 114r, f. *însăși* 94v/2, 133v, m. pl. *înșiiș[i]* *împdrafii* 90r
- înșela* vb. refl.: pf. s. 3 sg. *se înșelă* 62v
- întâri* vb.: ipf. 3 sg. *întârria* 130v, pf. c. 3 sg. *au întărit* 122r
- întărita* vb.: pf. s. 3 sg. *întărită* 16v, refl. *se ~* 77r
- întinat*, -ă adj.: f. *întinată* 40v
- întiiu* adv., num. ord.: adv. *întiiu* 9r, 13r; num. ord. m. *întiiu* 12r, 31r, 55r
- întimpinat*, v. *împinat*
- întimpla* v. *împla*
- întoarce* vb.: inf. *întoarce* 90r, 116v, refl. pf. s. 3 sg. *se întoarseră* 75r, viit. 3 sg. *nu se vrea întoarce* 130v, conj. 1 pl. *să nu ne întoarcem* 42r
- întra* vb.: ipf. 3 sg. *întra* 86v, pf. s. 3 sg. *întră* 10r, 11v, 22r-v, 3 pl. *întrară* 26r, 85r, 89r, pf. comp. 3 sg. *au intrat* 95r, 102r, m.m.c.p. 3 sg. *întrase* 60v, viit. *va intra* 148v, conj. 3 sg. *să între* 148v
- între* prep. 5v, 95r
- întreba* vb.: prez. 2 sg. *întrebi* 4v, ipf. 3 sg. *întreba* 43r, 45r, 74r, pf. s. 3 sg. *întrebă* 42v, 59r, 96v, 3 pl. *întrebară* 34r, 67r, conj.
- 3 pl. *să întrebe* 33v, pasiv pf. s. 3 sg. m. *fu întrebat* 76r
- întrece* vb. refl.: prez. 3 pl. *se întrec* 5v, ipf. 3 pl. *să întrecea* 34v
- întreg*, -eagă adj.: f. *întreagă* 149v
- întrista* vb. refl.: pf. s. 3 sg. *se întristă* 142v, 3 pl. *se întristară* 24r, 25v
- întristat*, -ă adj.: pl. m. *întristați* 42r
- întru* prep. 5v, 14r, 16v, *într-aceia noapte* 113r, *într-aceia* 94r, 118v, 142r, *într-acei* 151v, *într-aceiaș* 97v, *într-adinc* 104r, *într-ajutoriu* 142v, *într-amîndoa* 144v, *într-apă* 6r, *într-atîta* 8v, *într-îns* 90v, 94r, *într-însul* 25v, *într-însa* 35v, 89v, 112v, *într-înse* 89v, *într-un* 21v, 25v, 54r, *într-o* 17r, 36v, 53v, *ca-ntr-o* 103r, *și-ntr-o dată* 34v, *întru tot* 78v
- întuneca* vb.: pf. s. 3 sg. *întunecă soarele* 144v, refl. ipf. 3 sg. *se întuneca* 146r, pf. s. 3 sg. *se întunecă soarele* 75r
- întunecat*, -ă adj.: m. *întunecat* 65v, f. *întunecată* 64v
- întunérec* s.n.: *șade în-tunérec* 103v, art. *întunérecul* 5r, *cu-ntunérecul* 5r, *trei întunérece* „treizeci de mii” 89v
- înturna* vb. „a întoarce”: conj. 3 sg. *să întoarne* 47r
- întelége* vb.: pf. s. 3 sg. *întelése* 28r, 130v, 3 pl. *întelésără* 34r
- întelep-ciune* s.f. 7r, 79r, art. *întelep-ciunea* 46r, 56r, 57r, gen. *întelep-ciuneei* 62v, pl. *întelep-ciunile* 37r
- întelepți*, -eapță adj.: s.: adj. m. *întelepți* 40v, 60v, 66v, *u-nțelept* 36r (B: *un întelepți*, C: *un întelepțu*), f. *întelepță* 102r, pl. m. *întelepți* 31r, comp. f. *mai întelepță* 102r, pl. art. *întelepții* 46r, 47v

înțelepțește adv. 134v

învălu vb. „a nu da pace, a neliniști, a strîmtoara”: ipf. 3 sg. *învăluia* 81v, 99r, *nu-i învăluia* 148r, 3 pl. *învăluia* 131r, pf. s. 3 sg. *învălu* 37r, *nu-i mai învălu* 43v

învăța vb.: ipf. 3 sg. *învăța* 11r, 37v, 51v, 3 pl. *învăța* 51r, pf. s. 3 sg. *învăță* 7r, 11r, 36r, 3 pl. *învățară* 107r, viit. 3 pl. *vor învăța* 88r, conj. 3 sg. *să învețe* 114v, refl. ipf. 3 sg. *se înveța* 129v, pasiv perf. s. 3 sg. m. *fu învățat* 9r

învățătură s.f. 71v, 89r, 103r, art. *învățătura* 6v, 9r, 105r, pl. *învățături* 105v

învence vb. „a învinge, a birui”: pf. s. 3 pl. *învenseră* 147v

învește vb. „a îmbrăca”: pf. s. 3 sg. *învăscu* 9v

învia vb.: pf. c. 3 sg. *au învis* 38v

înviere s.f.: art. *învierea* 73v

învinge v. *învence*

învîrți vb. refl.: gerunziu *învîrtindu-se* 96r

J

jaf s.n.: pl. *jafuri* 13v, art. *jafurile* 72r

jălui v. *jelui*²

jărtăvnic s.n. „altar; masa din altar pe care se pregătesc darurile” 141r

jefui vb.: supin *de jefuit* 26v

*jelui*¹ vb. „a dori”: prez. 3 sg. *jeluiaste* 139v

*jelui*², *jălui* vb. „a se plînge, a reclama”: pf. s. 3 sg. *jelui* 103v, pf. comp. 3 sg. *au jeliuit* 39r, refl. ipf. 3 sg. *se jăluia* 71r

jidovesc, *-ească* adj.: pl. *jidovești* 39r

jîniță s.f.: art. *jînița* 125v, pl. *jînițe* 125r

joc s.n.: art. *jocul* 112r, pl. art. *jocurile* 108v, 112r

jos adv. 5r, 126r/2, *în ~* 104v, 147r, *purta el puterea în sus, în jos* 123v, *ca o roată ce îmblă împrejur: și în sus, și în jos* 132r, *țara de jos* 73v, comp. *mai jos* 6r

juca vb.: ipf. 3 sg. *juca* 113v, pf. s. 2 sg. *jucași* 112v, 3 sg. *jucă* 112v, inf. *a juca* 26r

jucare s.f.: pl. *jucări* 129r

judeca vb.: prez. 3 sg. *judecă* 95v, ipf. 3 sg. *judeca* 52v, 132v, pf. s. 3 sg. *judecă* 72r, conj. *să judece* 70r, imper. 2 sg. *judecă* 71v, gerunziu *judecînd* 71r

judecată s.f. 44r, 71r

județ s.n.: [romanii] *tocmiră în toți ani să-ș pue sfetnici, cum zicem noi județ cu pîrgari* 33r, *județ „judecată”* 71v, 72v, art. *județul* 70r, 77r, 78r, pl. *bătrîni, anume județe* (judecători, la vechii evrei) 15v

jug s.n.: *se mue ca boul de jug* 72r, art. *a-și pleca cerbicea supt jugul Rimului* 45v

jumătate s.f. 140r

junghea: vb.: ipf. 3 sg. *junghea* 45v, 77v, 80r, 3 pl. *junghea* 26r, pf. s. 3 sg. *junghe* 108v, 110v, 151v, 3 pl. *jungheară* 100r, 126r, *junghiară* 50r, part. m. sg. *jungheat* 39v, refl. pf. s. 3 sg. *se junghe însuși* 40v, pasiv pf. s. 3 sg. m. *fu jungheat* 86v, 113r

junghere s.f. art. *jungherea* 78r, pl. *jungheri* 54r

jura vb. „a lega pe cineva prin jurămînt”: pf. s. 3 sg. *mainte-l jură* 60v, *deci-l jurară ca să*

ascultie *d-înşii* 88r, refl. pf. s. 3 sg.
se *jurară* 23r

jurămînt s.n. 61v, 87v, 134r, art.
jurămîntul 145r

L

la prep.: *la dins* 21v, *la dinsul* 22v,
la dinsă 22v; *la Menelai* 22r, *la*
D[a]v[î]d 25r, *la Tautanie* 25r; *la*
Troada 22v, *la Indiia* 25r; *la cîmp*
27v, *la acel cîmp* 27v, *la un loc*,
anume Canovicul 22v; *de la greci*
3r, *de la potop* 15r, *de la Avimeleh*
14r, *de la Adam* 16r, *de la Chir*
19r; *pînă la potop* 11v, *pînă la*
Aвраам 14r, *pînă la Sardanapal*
14v, *pînă la David* 15v, 16r;
de la potop pînă la stîlp 12v,
de la Adam pînă la Avraam 14r,
de la Adam pînă la Alexandru
Machedon 19v, *de la Potolomei*
Epifan pînă la Cleopatra 20v;
de la răsărit pînă la apus 19v;
frumoase la vedere și dulci la
gustare 9r; *nu se nevoia nimenilea*
la războtu 24v; *le ținea la cinste*
32r; *de pre la alții* 13v

lacom, -ă adj.: f. *lacomă* 51v, 70r,
pl. m. *lacomii* 70r, gen. *lacomilor*
70v

lacrămă s.f.: pl. *lacrămi* 70r

latinesc, *lătinesc*, -ească adj.: m.
latinesc 28v, f. *latinească* 95r,
pl. *latinești* 32v, *lătinești* 53r

lature s.f. 55r, pl. *laturi* 112v, art.
laturile 154r

laudă s.f. 151r, art. *lauda* 5v, 118r,
129v

lăcomi vb.: conj. 2 sg. *să nu lăco-*
mești 72v

lăcomie s.f. 103v, art. *lăcomiia* 70v,
pl. art. *lăcomiile* 72r

lăcrămos, -oasă adj.: m. pl. *lăcrămoși*
130v

lăcui vb.: ipf. 3 pl. *lăcuia* 10r, viit.
1 sg. *voiu lăcui* 149v, conj. 3 pl.
să lăcuiască 31r, 45v, opt. 2 sg.
s-ai lăcui 137v, supin. *de lăcuit*
149v, part. f. pl. *lăcuite* 99r

lărgi vb.: prez. 3 pl. *lărgesc* 154v,
pf. s. 3 sg. *lărgi* 35r, 126v, refl.
ipf. 3 pl. *se lărgiia* 20v, pf. s.
3 sg. *se lărgi* 55v

lăsa vb.: ipf. 3 sg. *lăsa* 142r, 3 pl.
lăsa 149r, pf. s. 3 sg. *lăasă* 18v,
37r, 41r, 3 pl. *lăsară* 25v, viit.
3 sg. *va lăsa* 60r, conj. 3 sg. *să*
lase 43r, 148v, imper. 2 sg. *lasă*
38r, refl. ipf. 3 sg. *se lăsa* 134v

lătinesc v. *latinesc*

lăuda vb.: pf. s. 3 sg. *lăudă* 105r,
112v, refl. ipf. 3 sg. *se lăudă*
51r, 70r, 79r, pasiv ipf. 3 sg. m.
era lăudat 68v

leafă s.f.: art. *leafa* 96v, 113v

lega vb.: ipf. 3 sg. *lega* 85r, pf. s.
3 sg. *legă* 61v, 75r, 143r, part.
sg. m. *legat* 68r/2, 84v, supin.
de legat 100v, 136r, refl. pf. s.
3 pl. *se legară* 153r, pasiv ipf.
3 sg. m. *era legat* 133v-134r

legătură s.f. 61v/2, 105r, pl. art.
legăturile 42r, 106v

lege s.f. 8r, 29r, 44v/2, dat. *derepteei*
legi 103v, art. *legea* 46r, 49r,v,
gen. *legiei* 100r, *lucruri fără de*
lege 11r

legume s.f.: pl. art. *legumile* 5v

lemn s.n.: cal. *de lemn* 25v

lepăda vb.: pf. s. 3 sg. *lepădă* 21v,
92r, 3 pl. *lepădară* 29v, 54v, pf.
comp. 3 sg. *au lepădat* 78v,
imper. *lepădă* 88v, refl. pf. s.
3 sg. *se lepădă* 49r, 53v, pf.
comp. 3 pl. *s-au lepădat* 95r,

- m.m.c.p. 3 pl. *se lepădase* 41r, 45r
- lepi* v. *lipi*
- lesne* adv. 63v
- létopiseş* s.n. 139r
- leu* (animal) s.m. 24v, 47r, 68v, art. *leul* 90v, 98v, gen. *leului* 77v, pl. *lei* 109r
- lichiani* s.m. pl. „lichieni, locuitori ai Licieii” 23v
- limbă* s.f. 27r, 72r, art. *limba* 12v/2, 81v, pl. art. *limbile* 12v, 13r,v, gen. *limbilor* 14r; *limbi* pl. „popoare” 28v, 32v, 35r, art. *limbile* 126v
- lin*, -ă adj.: m. *lin* 97v
- linge* vb.: prez. 3 pl. *ling* 38r
- lipi*, *lepi* vb.: pf. s. 3 sg. *lipi* 67v, 107v, 131v, refl. pf. s. 3 sg. *se lipi* 124r, *se lepi* 49r, 61r
- litră* s.f. „veche măsură de greutate”: pl. 150 *de litre* 108r
- liubov* s.m. „iubire, dragoste”: art. *liubovul* 124r
- liviani* s.m. pl. „libieni, locuitori ai Libiei” 63r
- lindă* s.f.: *cămaşe de lindă* 126r
- lingă* prep. 97r, 98r, 104v, *pre ~* 83v, 90v, 108r
- loc* s.n. 22v, 28r, 29r, art. *locul* 36v, 151r, *locu-ş* 150v, pl. *locuri* 20r, 139r, *locure* 149v, *în loc* 142r,v, 144v, *în loc de* 141r, *în locul* 75r
- logofet* s.m.: art. *Paulin logofetul* 57r, *Theoctist logofetul* 108v
- lovi* vb.: pf. s. 3 sg. *lovi* 98r, 118r, imper. 2 sg. *lovéşte-mă* 44v, inf. *a lovi* 36v, *supin de lovit* 137v, refl. pf. s. 3 sg. *se lovi* 19r, 24v, 68r, 3 pl. *se loviră* 24r,v, 75v, pf. comp. 3 sg. *s-au lovit* 152r, conj. 3 sg. *să se lovească* 86r, 137v, 3 pl. *să se lovească* 151r-v, pasiv pf. s. 3 sg. m. *fu lovit* 118v
- lua* vb.: ipf. 3 sg. *lua* 36v, 39v, 85r, 3 pl. *lua* 132v, pf. s. 3 sg. *luo* 8r, 21v, 29r, 3 pl. *luară* 21v, 27v/2, pf. comp. 2 sg. *ai luat* 104r, 3 sg. *au luat* 18r, 41v, 52r, 3 pl. *au luat* 3r, 9v, 123r, *de-u luat* 3r, m.m.c.p. 3 sg. *luase* 55r, 128v, 3 pl. *luase* 73v, viit. 1 sg. *voiu lua* 102r, 148v, 3 sg. *va lua* 84v, 110r, 1 pl. *vom lua* 4v, conj. 1 sg. *să iai* 70v, 3 sg. *să ia* 47r, 99v, 116r, imper. 2 sg. *ia* 71v, inf. *lua* 25v, 46v, *a lua* 13v, 145r, refl. pf. s. 3 pl. *se luară* 26r, pasiv ipf. 3 pl. f.-n. *era luate* 150r
- lucaşăr* s.m. 105v, pl. *lucéferi* 5v
- lucire* s.f. 63v
- luciu*, *lucie* adj.: f. *lucie* 63v
- lucra* vb.: conj. 3 pl. *să lucréze* 9v, inf. *a lucra* 12v
- lucrător* s.m.: pl. *lucrători* 106v
- lucru* s.n. 66r, 130r, art. *lucrul* 137r, pl. *lucruri* 11r, *lucrure* 89v, 93r, 109v, art. *lucrurile* 8r
- lume* s.f. 7r/3, *impărat mare pre lume* 18v, art. *lumea* 11r, 13r/2, gen.-dat. *lumiei* 5r, 6r, 11v, *lumieei* 4r, 139r
- lumesc*, -ească adj.: f. *lumească* 102v
- lumina* vb.: prez. 3 sg. *luminează* 6r, ipf. 3 pl. *lumina* 90r
- luminat*, -ă adj.: f. *luminată* 105v
- lumină* s.f. 5r/2,v, art. *lumina* 101v, 105r
- lună* s.f.: art. *luna* (astru) 5v, 6r, gen.-dat. *lunii* 11r, 12v; *lună* (1/12 din an) 119v, art. *luna* 52v, 140r, 153v, pl. *luni* 17v, 31r, 40r, *lun[i]* 40v, 50r, art. *lunile* 35v
- lung*, -ă adj.: m. *lung* 74v, f. *lungă* 28v
- lup* s.m. 28r, 86r, art. *lupul* 89r, pl. art. *lupii* 89r, 120v

lupta vb. refl.: ipf. 3 sg. *se lupta*
74r, pf. s. 3 sg. *se luptă* 136v
luptare s.f. 73v
luptă s.f. 93v
luptătoriu s.m.: art. *luptătoriu* *icoanelor* „iconomah, iconoclast“ 98v,
pl. *luptători de icoane* 106v
lut s.n. 7r, art. *lutul* 67v

M

madianiți v. *Madinee*
maghîstru s.m. „comandant“: *boiarin mare, anume maghîstru* 126v
mahmur, -ă adj.: m. *mahmur* 113r
mai adv. (în special, la formarea gradului comparativ): *mai sus* 6r, *mai jos* 6r, *mai rău* 13v, *mai toată lumea* 14v, *Filipic mai sosește la Ț[a]rigrad* 86r; (superlativ) *cei mai mari* 23r
maică s.f. 73v, 132r, *maică-sa* 93v, 111r, genitival *în trupul maică-sa* 35r, art. *maica* 17r, 34r, 77r; *a lui Maică precurată* 99r, *pr[e]c[i]staa Maică* 102v, art. *Maica Mariia* 91v, dat. *Maiceei Domnului* 79v, acuz. *pre Maica precurata* 91v; v. *Mariia*
maine adv. „înainte“ 35v-36r, 36v, 39v
mană s.f. „lichen comestibil“ 15r
mangîr s.m. „veche monedă divizionară turcească de aramă“: pl. *mangîr[i]* 66r
manihei s.m. pl. „adepti ai maniheismului (doctrină religioasă ce consideră că lumea e guvernată de două principii, al binelui și răului)“ 67r, art. *man[i]heii* 114r, gen. a *maniheilor* 67r
*mare*¹ s.f. 22v, 26v, 34v, art. *marea* 3r, 104r,v, gen. *măriei* 139r; v. *Mare*

*mare*² adj. 14r, 17r, 18v, art. m. *marele* 55r, 153v, gen. *marelui* *Leont* 62r, art. f. *marea cetate* 58r, pl. *mari* 19r, 35r, 37v, comp. *mai mare* 19r, 34v, 62v, pl. *mai mari* 23r, 26r, substantivat art. (cu valoare de superlativ) *mai-marii* 84r; *Iustinian cel Mare* 1v (v. *Iustinian* ș.a.)
marginie s.f.: art. *marginia* 35r, 44r, 48r, pl. *margini* 44r, 48r
marmure s.f. 94r
masă s.f. 53r; 71v, 72r, art. *masa* 27v, pl. *mese* 127v; art. *mesele* 28r
mașteh, -ă s.m. și f.: m. art. *mașteh-său Martin* (i.l.d. „mașteha sa Martina“) 81r
măceniță s.f.; *m[ă]c[en]iță* 92r
măceș s.m.: art. *măceșul* 90v
măestrie s.f. pl. *măestrii* 79v, 88r
măestru, -*castră* adj.: m. *măestru* 78v
măgariu s.m.: *u-măgariu* 72r
măgură „munte“ s.f.: pl. art. *măgurile* 52r-v
mănăstire s.f. 113r, 124v, pl. *mănăstiri* 73v, art. *mănăstirile* 91r, dat. *mănăstirilor* 59v
mănuntae s.f. pl. „organe genitale (la bărbat)“: art. *mănuntaele* 107r
măr s.n. (fruct) 59r/2, art. *mărul* 59r,v, *mărul cel de aur* 102v
mărăcine s.m.: pl. *mărăcini* 98v, art. *mărăcinii* 92v
măreș, -*cață* adj.: m. *măreș* 77v
mărgăritariu s.n. 46v, 105r
mărie s.f. „mărire, slavă, onoare“ 136v
mărita vb.: pf. s. 3 sg. *mărită* 64r, refl. viit. 3 sg. *se va mărita* 135r, nu ~ 135r, conj. 3 pl. *să nu se mărite* 29v

mărturisiri vb.: ipf. 3 pl. *mărturisii* 40r, refl. pf. s. 3 sg. *se mărturisi* 154r
măscărici s.m. 33v, 115v, pl. art. *măscăricii* 109v, dat. *măscăricilor* 108v
măscărnicie s.f.: pl. *măscărnicii* 34r, 39v, art. *măscărniciile* 37r
măsea s.f.: pl. art. *măselele* 105r
măsura vb.: pf. s. 3 sg. *măsură* 12v
mătușe s.f. 56v
menciuună v. *minciună*
mente v. *minte*
merge vb.: prez. 1 sg. *merg* 44v, 3 sg. *mêrge* 58v, ipf. 3 sg. *mergea* 34r, 84v, 126r, pf. s. *mêrse* 55v, 57v, 71r, 3 pl. *mêrseră* 26r, 67r, 118r, gerunziu *mergînd* 45v, 110v
mêser, -ă adj. „sărac, umil“: f. *mêseră* 60v, 87v, 96r, pl. m. *mêseri* 110v, subst. pl. *mêsereri* (?) 52v (*ăe boiari și de mēsereri*)
mēserere s.f. „milă, îndurare; slujbă, funcție, demnitate“ 33r, 38v
mesteca vb.: ipf. 3 sg. *mesteca* 92r, refl. pf. s. 3 pl. *se mestecară* 11r, 130r, conj. 3 pl. *să nu se mēstece* 25r
mestecătură s.f.: art. *mestecătura cea rea* 11r
mesti s.m. pl. „meși, încălțăminte fără toc“: art. *mestii* 65v
mēștersug s.n. 79r, 87v, pl. art. *mēștersugurile* 153r
mēștersugui vb.: pf. s. 3 sg. *mēștersugui* 36v, 57v, 145v, 3 pl. *mēștersuguiră* 84v
meu v. *mieu*
miazănoapte s.f. „nord“ 114v
miază-vară s.f. „mijlocul verii“ 52v
mic, -ă adj.: m. *mic* 45v, 141v, comp. art. *mai micul* 139v; *Iustin cel Mic* 1v (v. *Iustin* ș.a.).

mideni s.m. pl. „locuitori ai Mediei, mezi“: art. *midenii* 17r, 79r
mie num.: sg. și pl. *de cinci ori cîte o mie de mii* 19r, *o mie de mii* 41v, pl. 185 *de mii* 17r, 35 *de mii* 68v, *trei mii* 89v
mieu, *mea* pron.: m. *al mieu* 63r, *fiu-mieu* 141v, f. *mea* 76v, 149v
miiare s.f. „miere“: *izvorul de miiare* 105v
mijloc s.n.: *în mijloc de mare* 80v, *~ de țîrg* 103v, *în mijlocu* 80v, art. *în mijlocul* 6v, 6v—7r
*milă*¹ s.f. 21v (*și-i fu ~*), 38r, 51v, *fără ~* 26r, 44v, 49v, *nădravul fără milă* 86r, *fără de milă* 42v
*milă*² „unitate de măsură pentru lungimi (variabilă între 1500—7585,9 m)“: pl. 4 *mile* 28r
milostenie s.f. 59v, *m[i]l[o]stenie* 73v, 95v
milostiv, -ă adj.: m. *m[i]l[o]stiv* 43v, 47r, 124r, pl. m. *m[i]l[o]stivi* 78r
milui vb.: ipf. 3 sg. *miluia* 44r, 98r, 130v/2, *miluia* 69r, conj. 3 pl. *să miluiască* 51r
minciună, *menciuună* s.f.: *menciuună* 43r, art. *minciuna* 59v, pl. *menciuuni* 62v, art. *menciuunile* 67r
minte, *mente* s.f.: *minte* 7r, 72v/2, *mente* 131r, art. *mintea* 99v, 100r, *mentea* 4r
minți vb.: pf. s. 3 sg. *minți* 9r
minunat, -ă adj.: m. *minunat* 90v, 99v, pl. f.-n. *minunate* 115r
mir s.n. „untdelemn sfințit“ 110r
mira vb. refl.: prez. 1 sg. *miru-mă* 47r, ipf. 3 pl. *se mira* 149v, pf. s. 3 sg. *se miră* 57r, 59r/2, *miră-se* 32r, 3 pl. *se mirară* 115r, conj. 3 pl. *să se mire* 109v
miriște s.f. 110v
mirizmd s.f. 6v

mirtic s.n. „plată (în natură sau în bani)” 76r
misii s.m. pl. „moesieni, locuitori ai Moesiei”: art. *misii* 23v
misiréni s.m. pl. „egipteni” 156r, v, art. *misirénii* 156r
mişel, -ea adj., s.m. „sărac”: pl. *mişei* 66r, 69r, v, art. *mişei* 132v, gen.-dat. *mişelilor* 59v, 73v
mitiutel, -ea adj.: *mitiutel* 106r
mitropolit s.m. 107v, 114v
mîglîsi vb. „a înşela, a amăgi”: pf. s. 3 pl. *mîglîsîră* 93r
mîhni vb. refl. pf. s. 3 sg. *se mîhni* 65v
mîhnit, -ă adj.: m. *mîhnit* 67r, 96v, 130v—131r, pl. m. *mîhniţi* 42r
mîna vb. refl. „(despre timp, ani) a trece, a se scurge”: pf. comp. 3 pl. *s-au mînat* 19r, 20v, 26v; pasiv pf. s. 3 sg. m. *fu mînat* „fu trimis” 123v
mînă s.f. 18r, *de-a mînă-i* 121v, art. *mîna* 7r, v, 20r, pl. *mîni* 75r, 111r, 124r, art. *mînile* 70v, 115r, 123r
mînce vb.: prez. 1 pl. *mîncăm* 117r, 3 pl. *nu mîncă* 38r, v, ipf. 3 sg. *mînce* 39v, 40r, 65v, 3 pl. *mînce* 38r, 41v, pf. s. 3 sg. *mîncă* 9r, pf. comp. 3 sg. *au mîncat* 59v, 3 pl. *au mîncat* 15r, viit. 2 sg. *veri mînce* 8v, 3 pl. *vor mînce* 38r, conj. 3 sg. *să mînce* 120v, imper. 2 pl. *mînceţi* 9r, inf. *a mînce* 26r
mîncare s.f. 97r, pl. art. *mîncările* 112r
mîncătură s.f. „exploatare, spoliere”: pl. art. *mîncăturile* 16r
mîndrie s.f.: art. *mîndriia* 18r
mîndru, -ă adj.: m. *mîndru* 29r, 77v, 131r
mîngîia vb.: ipf. 3 sg. *mîngîia* 118v, 130v

mîngîios, -oasă adj.: m. *mîngîios* 62r, *mîngîiuos* 135v
mînia vb. refl.: pf. s. 3 sg. *se mînie* 39r, 57v, 95v, *să* ~ 75v
mînie s.f. 65r, 80v, 90v, art. *mîniia* 36v, 75v, 76v
mînios, -oasă adj.: m. *mînios* 24v, 76r, 77v, pl. m. *mînioşi* 47r, comp. sg. m. *mai mînios* 90v
mîntui vb. refl.: pf. s. 3 pl. *se mîntuîră* 11v
mîntuire s.f.: pl. *mîntuiri réle* 70r
moarte s.f. 33v, 38v, 45r, *la moarte-ş* 73v, 119r/2, art. *moartea* 15r, 38v, 42r, pl. *morţi* 49v, 77v
moaşe s.f. „bunică”: *moaşe-sa* 133v
mohorit, -ă adj.: „de culoare roşie-vinată”: m.-n. *căştan mohorit* 62v, 63r
moldovean, -ă s.m. şi f., adj.: m. pl. dat. *moldovenilor* 156r
mormînt s.n. 94r
mort, *moartă* adj., s.m. şi f.: adj. m. *mort* 29v, s.m. *mort* 94r
moş s.m. 30r, art. *moşul* 30v, *moşu-său* 64r, 122v, 127v, pl. gen.-dat. *moşilor* 49v, *moşiloru-ş* 131v
moşteni vb.: viit. 2 pl. *veţi moşteni* 8v
moşti s.f. pl. „moaşte”: art. *moştile* 92r, *moştiile* 141r
mucenic s.m.: m[*u*][*c*][*e*]*nic* 53r
muceniţă v. *măceniţă*
mucia vb. refl.: pf. s. 3 sg. *se mucie* 72r
muiare s.f. 22v, 31v, 51v, *la muiare-i* 57v, *la muiare-şi* 126r, art. *muiarea* 10r, 19r, 22r, gen.-dat. *mueriei* 21r, 36r, 36v-37r, pl. *mueri* 26r, 36v, 66r, art. *muerile* 80r, *muerile-ş* 85r
mult, -ă adj., adv.: adj. m. *mult* 13v, 24r, v, f. *multă* 14v, 20r, 27v, pl. m. *mulţi* 4v, 21r, 23r, *a mulţi* 77r, f. *multe* 14v, 18v, 20r, *a multe* 32v, comp. pl. m.

mai mulți 23v, 77v, 156v, loc. adv. *de multe ori* 74r, 101r, 114v; adv. *mult* 11r, 40r, 50v, *multu se cutremură* 44v, *multu se căția* 95v, *multu-l învâului* 37r, comp. *mai mult* 69v, 91v, superl. *foarte mulți* 52r

mulți vb. refl. „a se înmulți”: pf. s. 3 pl. *se mulțiră* 13v, viit. 3 pl. *se vor mulți* 28r

mulțime s.f. 11v-12r, 23v, 68r, art. *mulțimea* 63r, 146r, 147r

mumă s.f.: *mumă-sa* 34r, 40r, 93r, art. *muma lui* 110r, gen.-dat. *mîne-sa* 107v, 108r, *mîni-sa* 30r, pl. art. *muminile* 34v

muncă s.f. „tortură, caznă” 52v, 76r, 103r, pl. *munci* 91r, art. *muncile* 110r, gen. *muncilor* 59v

munci vb.: „a tortura, a chinui”: prez. 2 sg. *muncești* 69r, ipf. 3 sg. *muncia* 64r, 65r, 89r, nu ~ 36r, pf. s. 3 sg. *munci* 65r. 140v, 3 pl. *munciră* 118r, pf. comp. 3 sg. *au muncit* 39r, conj. 3 sg. *să muncească* 76r, 3 pl. *să muncească* 43v, 136r, inf. *de-a muncirea* 36r, part. pl. m. *munciți* 78r, refl. pf. s. 3 sg. *se munci* 52v, 3 pl. *se munciră* 53r, conj. *vră să se muncească* „era să fie torturat” 53r

muncitoriu s.m. „persoană care torturează, tiran”: art. *muncitoriul* 78r, gen.-dat. *muncitoriului* 88r, 98v, pl. *muncitori* 55v, art. *muncitorii* 33r, 89v; v. *Muncitoriul*

munte s.m. 52r, gen. *muntelui* 105v, pl. art. *munții* 5v

muntean s.m. „locuitor al Munteniei, Țării Românești”: pl. art. *rumânii munténii* 83r

muri vb.: prez. 1 sg. *moriu* 141v, 3 pl. *nu mor* 67r/2, ipf. 1 pl. *muriam* 74r, pf. s. 3 sg. *murî* 14v, 19v, 29r/2, nu ~ 10v, 3 pl. *muriră* 109v, pf. comp. 3 sg. *au murit* 41v, 62r, 67r, 3 pl. *au murit* 39r, m. m.c.p. 3 sg. *murise* 133r, viit. 3 sg. *va muri* 27v, 40v, 42v, 2 pl. *veți muri* 8v, conj. 2 sg. *să mori* 88v, 3 sg. *vrea să moară* „era să moară” 69v, 125v, part. pl. m. *murîți* 77r

muscă s.f.: pl. art. *muștele* 38r

mușteafă s.f. 93r

mușcătoriu, -oare adj.: m. *mușcătoriu* 69r

muștariu s.n. 109r

muta vb.: pf. comp. 3 sg. *au mutat* 140v, refl. pf. s. 3 sg. *se mută* 10v, 27r, *mută-se* 42v, 3 pl. *se mutară* 79v

N

nainte v. *înainte*

naintea v. *înaintea*

nalt v. *înalt*

nas s.n.: art. *nasul* 81v, 83v, 84r

naș, -ă s.m. și f.: m. *nașu-său* 59r

naște vb.: pf. s. 3 sg. *născu* 10r/3.

născu „se născu” 64r, nu ~

„nu se ~” 47v, 3 pl. *născură*

„se născură” 21r, 28r, 29v,

m.m.c.p. 3 sg. *născuse* 29v,

născuse „se născuse” 31v, viit.

2 sg. *veri naște* 36r, 3 sg. *va*

naște 21v, 135r, *va naște* „se

va naște” 94r, refl. pf. s. 3 sg.

născu-se 122v

naștere s.f.: art. *nașterea* 36v, 78v,

100r

nădăjde s.f. 138r, art. *nădăjdea* 62v,

101v, *Ector în nădăjdea troianilor*

(sl. acuz. Ektora, stlōpa troiskago)
 24v
nădejăui vb. refl.: ipf. 3 sg. *se nădej-
 duia* 99v
năemi, năimi vb. „a angaja cu plată“:
 pf. s. 3 sg. *năemi* 84v, conj.
 3 sg. *să năemească* 66v, refl.
 3 sg. *se năimi* 111r
nălța vb. refl.: pf. s. 3 pl. *se nălțară*
 104v
năpaste s.f.: art. *năpastea* 85r, gen.
năpăstiei 68v
năpîrcă s.f. 91r, art. gen. *năpîrceei*
 88v
năprasnă s.f.: loc. adv. *de ~* „pe
 neașteptate“ 59r, 98r
năprasnic, -ă adj.: f. *năprasnică* 9r
năpusti vb. refl.: pf. s. 3 pl. *se nă-
 pustiră* 149r
nărav s.n. 36v/2, 37r, art. *năravul*
 52v, 65r, 70v, pl. art. *năravurile*
 69v
năroc s.n. 41r
nărod s.n. „popor“ 143v
*născut*¹ s.n. „naștere“ 35r-v, art.
născutul 55r, 122v, gen. *născu-
 tului* 9v
*născut*², -ă adj.: m. *născut* 29r, 51v,
 92v, f. *născută* 133r, pl. m.
născuți 8r, 77r, 135r, art. *născuții*
 127v
năsip s.n.: art. *năsipul* 63r, 79r, 139r
năsilnic, -ă adj. „violent, crunt“:
 f. *năsilnică* 88v
năvăli vb.: prez. 3 sg. *năvălește*
 116r, ipf. 3 sg. *năvăliia* 101r,
 pf. s. 3 sg. *năvăli* 117r, 118r,
 3 pl. *năvăliră* 46r, 100r, 150r,
 m.m.c.p. 3 sg. *năvălise* 82r,
 viit. 3 sg. *va năvăli* 116r
neascultare s.f. 9r, art. *neascultarea*
 9v
neamț s.m.: pl. art. *nemții* 146v-147r

nebu, -ă adj., s.: m. *nebu* 33v/3.
 art. gen. *nebulului* 110r, pl.
nebuni 123r, 131r,v
*nebu*nește adv. 131r
nebuie s.f. 83r, 112v, art. *nebu*nia
 12v
neca vb.: ipf. 3 pl. *neca* 89r, pf. s.
 3 sg. *neacă* 80v, conj. 3 pl. *să
 nece* 25v, refl. pf. s. 3 pl. *se
 necară* 11v, 147v
necat, -ă adj.: m. *necat* 29r, 53v
necăcios, -oasă adj.: pl. f. *necăcioase*
 91r
nece v. *nice*
necredincios, -oasă adj.: f. *necredin-
 cioasă* 137v
necredință s.f.: art. *necredința* 120v
necruțat adv. „fără milă“ 26v
necurat, -ă adj.: m. *necurat* 118r, 131r
nederept, -eaptă adj.: loc. adv. *cu
 nedereptul* „în mod silnic“ 71v
nefățarnic, -ă adj.: m. *nefățarnic* 44r
negoș s.n.: art. *negoșul* 104r/2, 140r
negoșetori vb.: prez. 2 sg. *negoșe-
 torești* 104r
negreală s.f.: art. *negreala* 89v
negură s.f. 64v
neguțător s.m.: pl. *neguțători* 87v
neînțelept, -eaptă adj.: pl. m. *ne-
 înțelepți* 131r
nelacom, -ă adj.: m. *nelacom* 97v
nemeri vb.: pf. s. 3 sg. *nemeri* 28v, 71r
nemérnic, nimérnic, -ă adj.: „pri-
 beag“: pl. m. art. *nemérnicii*
 44r, *nimérnicii* 58r
nemică pron., adv. 19r, 47v, 71v,
nemica 90r, 96v, 113v, *nimica*
 137v, *de nemică* 96r
nemilostiv, -ă adj.: pl. m. art.
nem[i]l[ostivii] 71v
nemîngîiat, -ă adj.: m. *nemîngîiat*
 10r
nepărsît, -ă adj. „neîncetat“: adv.
nepărsît 6r

nepodobit, -ă adj. „neîmpodobit“
 m. *nepod[o]bit* 5r
nepot s.m. 141v, art. *nepotul* 81v
 151r, *nepotu-său* 39r, 48v, 69v,
 pl. *nepoți* 30r, art. *nepoții* 43r
 gen.-dat. *nepoților* 30r, 88v
nepotrăbnic, -ă adj. „netrebnic“: pl.
 f.-n. *nepotrăbnice* 93r
nepreceptut, -ă adj.: pl. m. *nepreceptuți*
 80v
nesațiu s.n.: art. *nesațiu* 70v
nesăvârșit, -ă adj. „nesfârșit, veșnic“:
 f. *nesăvârșită* 8v
nesvârșit, -ă adj., adv. „veșnic“: adv.
nesvârșit 76r
nește v. *niște*
neștine pron. „cineva“ 104r, *niștine*
 82r
neștiut s.n. „neștiință“: art. *cu*
neștiutul 30r
nevăzut, -ă adj.: m. *nevăzut* 115v
nevcoe s.f. 103v, 107v, 137v, *cu* ~ 43v,
de ~ 144v
nevoi vb. „a sili, a forța; a se sili,
 a se strădui“: ipf. 3 sg. *nevoia*
 14v, 17v, 131r, 3 pl. *nevoia*
 96v, pf. s. 3 sg. *nevoi* 12v, 20r,
 39v, pf. comp. 1 sg. *am nevoit*
 139v, viit. 1 sg. *voiu nevoi*
 102v, refl. prez. 3 sg. *se ne-*
voiaște 82r, ipf. 3 sg. *se nevoia*
 127v, *nu* ~ 24v, 3 pl. *se nevoia*
 54r, pf. s. 3 sg. *nevoi-se* 106v,
 pf. comp. 3 pl. *se-au nevoit* 4v
nevointă s.f. „strădanie, silință, efort“
 87v, 153r-v
nice, *nece* conj., adv. 6r/3, *nic[e]* 16v,
 25v, 75r, *nece* 116v, *nice unul* 74r
nime, *nimenea*, *nimenilea* pron.: *nime*
 11r, 36r, 43v, *nimenea* 36v, 56r,
 72v, *nimenilea* 24v
nimérnic v. *nemérnic*
nimica v. *nemică*
nisip v. *năsiþ*

niște, *nește* art. nehot.: *niște* 7v,
 25v, 38r, *nește* 21v, 65r, 66v
niștine v. *neștine*
noaptea s.f. 17r, 113r, art. *noaptea*
 38r, 83v, 111r
*noi*¹ pron. 4v/2, 21r, dat. *ne* 4v/2,
 21r, *ni* 28r
*noi*² vb. „a înnoi“: pf. s. 3 sg. *noi*
 104v, 3 pl. *noiră* 92v
nor v. *nuor*
noră s.f.: pl. art. *nuvorile* 11v
noroc v. *năroc*
norod v. *nărod*
nostru, *noastră* pron., adj.: m. *nostru*
 37r/2, f. *noastră* 117r, 138v, pl.
 m. *noștri* 74r, f. *noastre* 4v, 140r
nota vb. „a înota, a pluti“: m.m.c.p.
 3 pl. *notase* 27r, conj. 3 pl. *să*
noate 27v
nu adv. 4v, 6r, 7v
numai adv. 5r, 12v, 25v/2, ~ *ce*
 8v, 11r, 38r ~ *cît* 9r/2, *nu*
numai 109v
număr s.n.: *fără* ~ 25r, 136v, 143v,
fără de ~ 35r, 41r; *știa tot*
numărul stelelor „era astrolog“
 56r; *numărul ailor* 121v, 124v,
 133v, *au fost numărul atuncea*
 6702 140v
număra vb.: pf. s. 3 pl. *numărară*
 35v, pf. comp. 3 sg. *au numărat*
 18r, inf. *număra* 139r
numărătoriu s.m.: ~ *de stèle* „cititor
 în stele, astrolog“ 40v, 84v
nume s.n. 5r, 16v, 21v, art. *numele*
 10r, 30v, 40r, pl. *nume* 7v, 10r,
 30r
nu(n)s v. *îns*
nuntă s.f. 102v, 119r, 136r, art.
nunta 57r, 121r
nuor s.m.: pl. *nuori* 105v, art.
nuorii 58v

o¹ interj.: *O, doi înții născuți (...)*! 8r,
*O, [a]marnică neascultare! O, nă-
 prasnica cădere!* 9r, o, amar 48v

o² art. v. un¹

o³ num. v. un²

oaiie s.f.: pl. art. oile 120v, gen. oilor
 98v

oară s.f.: *a treia oară* 32r, 111v pl.
de cinci ori 19r, *de multe ori*
 74r, 101r

oare adv.: ~ cum,, după cum, pre-
 cum" 139v

oarecare pron.: art. oarecarele 142r
 oarece pron. 52v

oarecine pron. 29v, 33r, 50v, dat.
 oarecui 38r

oarecînd adv. 33v, 39v, 60v

oareunde 22r

oaste s.f. 17r, 34v, 45r, o[a]ste 123r,
 art. oastea 146r, 152v, 155v, pl.
 oști 19r 23v, 25r, art. oștile
 17r, 24r, 40v, gen.-dat. oștilor
 63r/2

obidi vb. „a nedreptăți, a asupra”:
 viit. 3 pl. vor obidi 71v, pf. s.
 3 sg. obidi 110r

obîrși vb refl. „a se sfîrși, a se ter-
 mina”: pf. s. 3 pl. se obîrșiră
 142v

obori vb. „a doborî”: ipf. 3 sg.
 oborîia 101r, 3 pl. oborîia 149v,
 pf. s. 3 sg. obori, 14v, 19v, 24v

obosi vb.: pf. s. 3 sg. obosi 28r

obraz s.n. „față; imagine, icoană”:
 art. obrazul 89r, 99r, gen. obra-
 zului 7r, pl. obraze 89r, 91v,
 100v, art. obrazele 74r, 88v

ocară s.f.: de ~ „rușinos” 66v

ocări vb. „a defăima”: ipf. 3 sg.
 ocăriia 7r

ochian s.n. „ocean” 52r

ochiu s.m. 128r, art. ochiul 49v, 68v,

83v, pl. ochi 75r, 92r, art. ochii
 22r, 78r, 86v, gen. ochilor 101v

ocină s.f. „proprietate, moșie; loc
 de baștină, patrie” 126v, pl.
 ocine 13r, 19r, 31r, art. ocinele
 128v

ocoli vb.: pf. comp. 3 sg. au ocolit
 41r, 3 pl. au ocolit 153r

ocroti vb.: ipf. 3 sg. ocrotiia 135v

odată adv. 74r, 104r, 110r

odihnă s.f. 127v, 139v, 140r

odihni vb.: pf. s. 3 sg. odihni 8r

odrăslî vb.: pf. s. 3 sg. odrăslî 90v,
 3 pl. odrăsliră 98v

ogar s.m.: pl. ogari 122v

oglinďa s.f. 112r, pl. oglinďe 79v

ogodi vb. „a face pe placul cuiva”:
 conj. 3 sg. să le ogodească 16r

ogodnic, -ă adj. „plăcut, binevoitor”:
 m. ogodnic 42r

olovîrn s.n. „stofă de purpură”: pl.
 olovirne 126r

oltar s.n. 118r

om s.m. 12r, 32v, 33r, voc. ome 36r,
 42v, art. omul 7r, 118r, gen.-dat.
 omului 68v, 77v, 130v, pl. oa-
 meni 30v, 31r, 37r, omeni 110v,
 art. oamenii 6r, 10r, 12v, gen-
 dat. oamenilor 31v, 74v, 77v.

omenesc, -ească adj.: m. omenesc 101v,
 f. omenească 99v, pl. omenești
 44v, 62v, 95v

omenie s.f. 46r

omilenie s.f. „umilintă, smerenie,
 durere” 65v

omor s.n. 74r

omori vb.: pf. s. 3 sg. omori 91v, 140v

opri vb.: ipf. 3 sg. oprîia 101r, pf. s.
 3 sg. opri 22v, 31r, 96v, imper.
 oprîște 88v

oraș s.n.: art. orașul 85v, 110r, pl.
 orașe 142v

orbi vb.: pf. s. 3 sg. orbi 17v, 95v,
 128r, 3 pl. orbiră 94v, urbiră 120v

orîndi vb. refl. „a urma unul după altul, a se succeda“: 19r, pf. comp. 3 pl. *s-au orîndit* 19r
orîndit, -ă adj. „orînduit, investit (cu o demnitate)“: pl. m. *orîndiți* 33r
orșenic v. *urșenic*
os s.n. 8r, 32r, pl. *oase* 92r, 147r
osebi vb. refl. „a se separa, a se izola“: ipf. 3 sg. *se osebiia* 52v
osîndi vb. refl. „a fi osîndit, pedepsit“: pf. s. 3 sg. *se osîndi* 110v
ospăț s.n. 26v, 71r, 116v
osteneală s.f.: art. *osteneala* 12v
osteni vb.: pf. s. 3 sg. *osteni* 28r, 3 pl. *osteniră* 60v, refl. imper. neg. 2 sg. *nu te osteni* 94r
*ostenit*¹, s.n. „oboseală, trudă“ 9v
*ostenii*², -ă adj.: f. *va muri* ... *de ostenită* 27v
ostrov s.n. 25v, 131v, pl. *ostrove* 18v, 23r, art. *ostrovele* 23r, v. *ostroavele* 150r
ostrovel s.n. 103r
oștean s.m.: pl. art. *oștenii* 27r
otravnîc, -ă adj. „otrăvitor“ 91r
otrăvi vb.: pf. s. 3 sg. *otrăvi* 81r
otrăvit, -ă adj.: m. *otrăvit* 19v, 47v
ovrei s.m.: pl. *ovrei* 20r, 37v, 41r, art. *ovrei* 15r, 18v, 38v
ovreesc, -iască adj.: m. *ovreesc* 25r f. *ovreiască* 15r, pl. *ovrești* 20v

P

pace s.f. 46r, 52v, 61v
pacoste s.f. 21v
pagubă 90v, 112v
păhar v. *păhar*
păimîn s.m. 101v
pană s.f.: pl. art. *penele* 99v
papă s.m. 95r, art. *papa* 48r, 94v, acuz. *pre papa* 141r
papie s.m. „custos Palatii apud Byzantinos Imperatores“ 100r

(deformat: *Ipatie postelnicul* 99v)
pară s.f. „flacăra“ 26r
pardos s.m. „panteră“ 47r, 90v
parie s.f. 21r, 24r, art. *pariea* 42v 55r, pl. *părți* 19v, 55r, 101r, art. *părțile* 73r, 80v, 126v
parți v. *tătar*
pasere s.f. 106r, 116v, art. *paserea* 116v, pl. *paseri* 11v, 109r, 122v, art. *paserile* 7v, 61v, gen. *paserilor* 6v
pașu s.m. „pașă“: *un pașu* 154v, art. *pașul* 155v, pl. art. *pașii* 146v, 155v
pașmagi s.m. pl. „pantofi fără călcii“: art. *pașmagii* 65v, 113r
paște vb.: ipf. 3 pl. *păștea* 30r
paști s.f. pl.: dat. *Paștilor* 73r
pat s.n. 69v, 136r
patimă s.f. 23r, 85v
patriarh s.m. 99r, 109r, art. *patriarhul* 88v, 110r, 118v, pl. *patriarși* 73r, *patria[r]și* 64v
patrierșie s.f. „demnitatea de patriarh“ 89r, 103r, 106v
patrichie s.m. „patriciu, înalt demnitar în Imperiul Roman (începînd de la Constantin cel Mare) și în cel Bizantin, urmînd după cezar (adjunctul împăratului)“ 62r
patru num. 7r, 43r
patrul[e], *patra* num.: m. *al patrul[e]* 6r, 62r, f. *a patra* 5v/2, 76v
pavăză, *pavăță* s.f.: pl. art. *pavezele* 79r, *pavețele* 127v
paznic s.m.: pl. *paznic[i]* 87r
păcurar s.m. „păstor“: pl. *păcurari* 131r
pădure s.f. 28r, pl. art. *pădurile* 5v
păgîn s.m.: pl. art. *păgînii* 25r, 61v
păhar s.n. 95v, art. *păharul* 64v, 68v, 82r
pămînt s.n. 6r, v/2, art. *pămîntul*

- 5r|2, 9v, gen.-dat. *pămîntului*
5r,v, 19v
- păpușă* s.f.: pl. *păpuși* 105r
- păr* s.m. (pe cap): art. 99v-100r,
134v
- părăsi* vb.: pf. s. 3 sg. *părăsi* 49r,
11r, 2 pl. *părăsiră* 16v, 40v,
120v, viit. 3 sg. *va părăsi* 37r,
conj. 3 pl. *să părăsiască* 25r,
să nu părăsească 112r, refl. („a
se lăsa de...“) conj. 3 pl. *să se*
părăsească 11r, imper. 2 sg.
părăsește-te 36r
- părea* vb. (cu dat. pron. pers.) prez.
pare-ț 42v, ipf. *de-ț părea* 104v,
147r, ipf. *-i părea* 32r, 44r, 121r,
pf. s. *-i păru* 21v, 111r, *păru-i* 21r
- părețe* s.m. 5v, 18r, pl. art. *pă-*
reții 149v
- părinte* s.m. „1. tată; (la pl.) tata
și mama, tați, strămoși; 2. că-
lugăr, prelat“: 1. sg. *părinte*
47r, pl. art. *părinții* 74r, 131v,
144r; 2 sg. *părinte* 96v, 99v/3,
art. *părintele* 48r, 89r, 105r, pl.
părinți 50v, 62r, 66v, *cu tocmeala*
sfatului și a părinții patriarși
73r, art. *părinții* 89v
- păsăruie* s.f. 116v
- păscar* s.m.: pl. art. *păscarii* 140r,
gen. *păscarilor* 140r
- păstor* s.m. 73r, *păstoriu* 89r, pl.
păstori 21v, 131v, art. *păstorii*
64r
- pătrunde* vb.: prez. 3 sg. *pătrunde*
93r, ipf. 3 pl. *pătrundea* 149v
- păți* vb.: ipf. 3 sg. *păția* 131r, 3 pl.
păția 41v, 44r, 130v, conj. 3 pl.
să pață 108v
- păzi* vb.: prez. 3 sg. *păzește* 139v, ipf.
3 sg. *păzia* 110v, 112r, 3 pl.
păzia 29v, pf. s. 3 sg. *păzi*
104v, 3 pl. *păziră* 126r, 147v,
conj. 3 pl. *să păzească* 87r, refl.
- ipf. 3 sg. *se păzia* 125v, imper.
2 sg. *păzește-te* 116r
- păzitor* s.m.: pl. *păzitori* 38r
- pe v. *pre*
- pedepsă* s.f.: art. *pedepsa* 41v
- pedepsi* vb.: pf. s. 3 sg. *pedepsi* 9v
- pelinat*, -ă adj.: m. *pelinat* 95v
- pentru* prep. 8r, 9v, 18r, ~ *acea* 56r,
~ *acéa* 46r, 61r, 83r, ~ *că*
32v, 35r, 40v, ~ *ce* 36v, 45r, 74r
- perete v. *părețe*
- peri*, *pieri* vb.: prez. 3 sg. *piare*
104v, 3 pl. *pier* 150v, pf. s. 3 sg.
peri 18v, 39v, 77r, *puțin de nu*
peri 114r, 3 pl. *periră* 24v, 75v,
80r, pf. comp. 3 pl. *au perit*
41r, 45r, 145v, m.m.c.p. 3 pl.
perise 128r, viit. 3 sg. *va peri*
97r, 100v, 156v, 1 pl. *vom peri*
74v, conj. 3 pl. *să piară*, cond.
trec. 3 sg. *vrea peri* 117r, supin
de perit 26r
- perire* s.f. 41v, 68r, 117v, art. *perirea*
58r, 75r
- perper* s.m. „monedă bizantină de
aur“ 75v
- pers* s.m.: pl. art. gen. *persilor* 17r;
v. *turc* (2)
- pescar* v. *păscar*
- peste v. *prespre*
- pesteală* s.f. „întîrziere, zăbavă“:
fără ~ 22r, 86v, 98r
- pește* s.m. 75v, pl. *pești* 6r
- peșteră* s.f. 103r, gen. *peșterici* 105r
- petrece* vb.: ipf. 3 sg. *petrecea* 33v,
93v, pf. comp. 3 sg. *au petrecut*
102v, part. m. sg. *petrecut* 118v
- petre cere* s.f.: pl. art. *petre cerele* 138v
- piatră* s.f. 93r, 105v, *nu se va ținea*
piatră pre piatră 41v, pl. art.
pietrile 5v
- piază v. *piez*
- pica* vb.: viit. 3 sg. *va pica* 93r
- picătură* s.f.: art. *picătura* 93v

- picior* s.n.: pl. *picioare* 75v, 132v
picni vb. „a ochi, a ținti”: ipf. 3 pl. *picniia* 149v
pieri v. *peri*
pierire v. *perire*
piez s.m. „piază, semn prevestitor”:
 pl. *piezi buni* 137v
piiale sf. 72r, 126v, pl. *piei* 9v
piiarde vb.: prez. 3 pl. *nu-i pierd* 85v, ipf. *pierdea* 38v, 49v, pf. s. 3 sg. *pierdu* 24r, 45r, 50r, viit. 3 sg. *va piiarde* 96v, conj. 3 sg. *să piarză* 99r,v, 116r, 3 pl. *să piarză* 85v, inf. *piiarde* 63v, 110v, *a piiarderea* 21v
piiardere s.f.: art. *piiarderea* 130v
pildă s.f. 38r, art. *pilda* 110r, pl. *pilde* 130r
pișa vb. refl.: prez. 3 pl. *se pișe* 66r
pitula vb.: ipf. 3 sg. *pitula* 106r
pizmașu, -ă adj.: m. *ochiul hillean și pizmașu* 68v
pizmă s.f. 8v, 24r, 33v, art. *pizma* 75v, 107r, 136v, dat. *pizmeei* 68v/2
pizmi vb.: ipf. 3 sg. *pizmiia* 75v
pîlc s.n.: pl. *pîlcure* 137r
pîndă prep., conj.: prep. *pîndă* 6r, 7v, 12v, conj. *pîndă va veni* 22v, *pîndă înopțiă* 26r, *pîndă vor sosi* 27v; *pîndă acicea* 138v, *pîndă acum* 32v, *pîndă ce* 26v, 39r, 131r, *pîndă când* 15r, 22r, 24v, *pîndă în* 45v, 76v, *pîndă și în* 66r, *pîndă-n* 26r, *pîndă la* 11v, 12v, 14r/2, *pîndă unde* 4v
pîne s.f. 12lv, 125r, art. *pînea* 125r
pîntece s.n. 90v, art. gen. *pîntecelui* 40r
pîrcălab s.m.: art. dat. *pîrcălabului* 44v, pl. art. *pîrcălabii* 58r
pîrgar s.m. pl. *pîrgari* 33r
pîri, *pîri* vb.: ipf. 3 sg. *pîriia* 72r, 3 pl. *pîriia* 75v, 106v, pf. s. 3 sg. *pîri* 24r, 76r, 3 pl. *pîrivă* 22v
pîriș sm.: pl. art. *pîrișii* 107r
plată s.f. 70r, 130r
platoșă s.f.: pl. art. *platoșele* 127v
plaz s.n. „prezicere” 27v
plăcea vb.: ipf. 3 sg. *nu-i plăcea* 69v, 126r, pf. s. 3 sg. *nu plăcu* 68v
plăți vb.: prez. 3 sg. *plătêște* 96r, pf. s. 3 sg. *plăti* 32r/3
plăzuit s.n. „prezicere” 27v, art. *plăzuitul* 28r
plăzuitură s.f.: pl. art. *plăzuiturile* 31v
pleca vb.: pf. s. 3 sg. *plecă* 19v, 31r, 44r/2, pf. comp. 3 sg. *au plecat* 124v, 128r, conj. 3 sg. *să plece* 24r, 41r, 82r, inf. *a pleca* 45r, refl. pf. comp. 3 pl. *s-au plecat* 19v, viit. 3 sg. *se va pleca* 56r, pasiv pf. s. 3 pl. *fură plecați* 58r-v
plean s.n. „pradă (de război)” 144v
plévníț s.f. „magazie (pentru pleavă)” 54v
plin, -ă adj.: m. *plin* 33v, 40r, 46r, f. *plină* 38r, pl. m. *plini* 54v, 89v, f. *pline* 114r, 125r, 127v
plînge vb.: prez. 3 sg. *plînge* 36v, ipf. 3 sg. *plîngea* 56v, 3 pl. *plîngea* 10r, 77v, 99r, inf. *a plînge* 116v, gerunziu *plîngînd* 36v, 116v
plîngere s. 85v, pl. *plîngeri* 65r, 70r
ploae s.f. 43r, art. *plo[a]ia* 11v, pl. *ploi* 11r, 80v
poală s.f.: art. *poala* 39v
poamă s.f. 66r, pl. *poame* 91r, art. *poamele* 8v
poartă s.f.: pl. art. *porțile* 26r, 86v, 138r
pobedi vb. „a învinge”: pf. s. 3 sg. *pobedi* 35r
podoabă s.f. „asemănare, înfățișare, fel”: art. *nume (...) tuturor*, *căriiaș pre podoaba lor* 7v

počobi vb. „a împodobi“ 27r, *po-*
d[o]bi 5v
pohtă s.f.: pl. art. *pohtele* 129v, gen.
pohtelor 135v
pohti vb.: prez. 3 sg. *pohtëște* 4r,
 ipf. 3 sg. *pohtii* 42v, 132r
poleit, -ă adj.: pl. m. *poleiți* 147r
pom s.m. 6v, 8v, art. *pomul* 7r, 8v,
 pl. art. *pomii* 5v
pomeni vb.: ipf. 3 pl. *pomeniia* 141r
pomet s.n. și m. „livadă de pomi“
 132r, pl. art. *pométele* 6v, *pomeții*
 7r
poncișa vb. „a împoncișa, a încrușișa
 (armele)“: ipf. 3 pl. *poncișa* 134r
ponos s.n. „epitet defăimător, nume
 rău“ 101r
ponoslu s.n. „ocară, rușine“ 103r
ponoslui vb. „a dojeni“: pf. s. 3 sg.
ponoslui 9v
popă s.m. 29r, art. *popa* 15v, pl. *popi*
 19r, 29v
porc s.m. 18r, pl. *porci* 131v
porcariu s.m. 29v, pl. *porcari* 131r,
 art. *porcarii* 30r
porcesc, -ească adj.: f. *porcească* 40v,
 49r
porni vb.: pf. s. 3 sg. *porni* 80v
porumbiță s.f. 137v
porunci, *poronci* vb.: ipf. 3 sg.
poronciia 70r, pf. s. 3 sg. *porunci*
 43v, 46r, 101v, *poronci* 142v,
 3 pl. *poronciră* „trimiseră vorbă,
 transmiseră“ 55r
postélnic s.m. 71r, 105r, 112r, art.
postélnicul 71r/2, 72r
potir s.n. 109r
potoș s.n. 11v, 12r,v
povéste s.f. 58v, art. *povéstea* 27r,
 pl. *povestile* 27r
povesti vb.: viit. 1 pl. *vom povesti* 91v
pradă s.f. „prădare“: art. *prada* 27r
prah s.n.: ca un *prahu-i risipi* 80v,
 art. *prahul* 133r, 156v

pravoslavie s.f. „ortodoxie, dreaptă
 credință“ 92v, art. *pravoslaviia*
 106v
pravoslavnic, -ă adj., s.: pl. m.
pravoslavnicii 81v, dat. *pravoslav-*
nicilor 66r
prazdnic s.n. 53r
prăda vb.: prez. 3 pl. *prădă* 112r,
 ipf. 3 sg. *prăda* 42v, 101r, 3 pl.
prăda 46v, 60v, 83v, pf. s. 3 sg.
prădă 78v, 80r, 148r, 3 pl. *pră-*
dară 90v, 120v, 124v, pf. comp.
 3 sg. *au prădat* 38v, 3 pl. *au*
prădat 121v, viit. 1 sg. *voiu*
prăda 94r, conj. 3 pl. *să prăde*
 23v, inf. *a prăda* 145r
prădare s.f. 76r
prădat, -ă adj.: pl. m. *prădați* 78r
pre prep.: (introduce un compl.
 direct) *pre Cron* 6r, *pre stră-*
moașa 8v, *pre Avel și pre Cain*
 10r, *pre frate-său Avel* 10r, *pre*
Siih 10r, *pre Enos* 10r, *pre*
Dumnezeu, *pre cea* 11r, *pre toți*
 11r, *pr-inșii* 79v, *pr-insul* 103v,
 122v; (introduce un compl. in-
 direct sau circumstanțial) *pre*
pămînt 6r,v, 7v; *de pre pămînt*
 7v, 11v, *pre chipul obrazului său*
 7r, *pre podoaba ei* 7v
prea adv. „foarte“: *prea cărtulariu*
 53r; v. cuvintele urm.
preabătrîn, -ă adj.: m. art. *Pertinax*
preabătrînul 47v
preacurat, -ă adj.: f. *Maică prea-*
curată 99r, art. *Maica preacurata*
 91v, gen. *a preacuratei Maice* 89r
preadrag, -ă adj.: m. *preadrag* 45r
preafrumos, -oasă adj.: f. *prea-*
frumoasă 22r, 56v, 57v
preainălțat, -ă adj.: m. art. gen. *a*
preainălțatului 9r
preaincârcat, -ă adj.: f. *preaincârcată*
 103v

preaîndrăgi vb.: pf. s. 3 sg. o *prea-îndrăgi* 22r, 57v
preaînădurătoriu, -oare adj.: *prea-înădurătoriu* 46r
preaînțelept, -ea^{pld} adj.: m. *prea-înțelept* 83r, 129v, voc. o, *prea-înțelepte părinte* 139v, f. *prea-înțeleaptă* 60r; v. *Preaînțeleptul*
preamare adj.: m.-n. un *măr preamare* 59v, f. *cetate preamare* 30v, *besérecă preamare* 69r, pl. *preamari* 125r, 156v
preamilostiv, -ă adj.: m. *preamilostiv* 132r
preamult, -ă adj.: pl. m. *preamulți* 75v
preaștiutoriu, -oare adj. m. *preaștiutoriu* 119r
preavoinic, -ă adj.: m. *preavoinic* 42r, 125v
precepe vb.: pf. s. 3 sg. *precepu* 28v, 111r, supin *de preceput* 6v, refl. 3 sg. *se precepea* 87r, pf. comp. *m-am preceput* 139v
precepător, -oare adj.: f. *precepătoare* 7r
preceput s.n.: art. gen. *pomul preceputului* 7v, 8v
precistaa adj. slavon: *pr[e]c[i]staa* *Mariia* 102r, *pr[e]c[i]staa* *Maică* 102v
precupi vb. „a precupeți, a specula”: prez. 2 sg. *precupești* 104r
préget s.n.: cu ~ 4v
prejur prep.: ~ *el* 127v, *prin prejur* 126v, 156v
premba v. *primbla*
pren v. *prin*
prentu prep.: *prentu-o slovă* 100v
preot s.m.: art. *preotul* 111v, dat. *preotului* 111r, pl. art. *preoții* 98r, 130v, *preuții* 39r, 69r
prepuitoriu, -oare adj. „bănuitor, suspicios”: m. *prepuitoriu* 129r
prepune vb. „a bănuși, a suspecta”: pf. s. 3 sg. *el-uș prepuse* 59r

prespre, *preste* prep.: *prespre* 39r, 40r, 44v, *preste* 13r, 44v, 48r
pretutindinea adv. 46r, 65r, 70r, *de ~* 23v, 92v, 120r
previ v. *privi*
pribeag s.m. 84r
pribegi vb.: pf. s. 3 sg. *pribegi* 22r
pricepe v. *precepe*
pricepător v. *precepător*
priceput v. *preceput*
priddăi vb. „a supune, a cuceri”: pf. s. 3 sg. *priddăi* 20r, 31v, pf. com. 3 pl. *au priddăit* 142r
pricinicie s.f. „prietenie”: art. *prieniciia* 120v
prihană s.f. „învinuire”: și-i *puse prihană* 117v
priiatin, -ă s.m. și f.: m. *priiatin* 56r, 101v, 120r
priitoriu, -oare adj. „binevoitor, sprijinitor”: m. *priitoriu* 108v
prilej s.n. 116v
primăvară s.f.: art. *primăvara* 106r
primbla, *premba* vb.: pf. s. 3 sg. *primblă* 44r, refl. ipf. 3 sg. *se primbla* 53r
priimi vb.: pf. s. 3 sg. *priimi* 22r
prin, *pren* prep.: *prin* 85r, 109r, 126v, *pren* 23r, 42r, 51r
prinde vb.: ipf. 3 sg. *prindea* 108v, pf. s. 3 sg. *prinse* 57v, 68r/2, 3 pl. *prinsese* 107r, opt. trec. 3 sg. *vrea prinde* „ar fi prins” 90r, refl. pf. s. 3 pl. *se prinsesă* 149v, pasiv ipf. 3 sg. *era prins* 66r, pf. s. 3 sg. *fu prins* 61v, 78r, 86v
prîpă s.f.: *de ~* 116r, 135v
pristaniște s.f. „port, loc de acostare” 139v, art. *pristaniștea* 25v
priveghitor, -oare adj., s.m. și f.: m. pl. art. *priveghitori* „paznici, străjerii” 65v
privi, *previ* vb.: ipf. 3 sg. *privia* 77r,

113r, *previia* 103v
prînzi vb.: ipf. 3 sg. *prînziia* 53r,
gerunziu prînziind 27v
prociã s.f. „fîntã, punct de ochit“ 78v
procleat, -ã adj. „blestemat“: m.
procleat 123v, gen. a *procleatului*
 54v, pl. m. *proclãfi* 88v
proroc s.m.: sg. *pror[o]c* 18r, pl.
pror[o]ci 33v
prorocivb.: pf. comp. 3 sg. *au*
pror[o]cii 99v, 3 pl. *au pror[o]cii*
 16v, 17v, m.m.c.p. 3 sg. *pro-*
r[o]cise 99v, 3 pl. *au fos[ã]*
pror[o]cii 17v
prorocie s.f.: pl.art. *pror[o]cii* 100v
proslãvi vb.: prez. 3 sg. *proslãvãste*
 115r, ipf. 3 sg. *proslãviia* 102v
protivi vb. refl. „a se lua dupã cineva,
 a da crezare“: pf. s. 3 sg. *se*
protivi 9r
prunc s.m.: pl. art. *pruncii* 80r,
 124r
psalm s.m.: pl. art. *psalmii* 118v
psaltire s.f.: art. *psaltirea* 126r
pui s.m.: art. *puiul* 88v, pl. art.
puii 47r
puiãor s.m.: pl. art. *puiãorii* 106r
pune vb.: ipf. 3 sg. *punea* 52v, 121v,
 3 pl. *punea* 145r, pf. s. 3 sg.
puse 5r, 6r, 7r, *ãi-i puse nume*
 5r, 3 pl. *puserã* 16v, 21v, 24r,
 pf. comp. 3 sg. *au pus* 128r,
 viit. 3 sg. *va pune* 97r, conj.
 3 sg. *sã pue* 62v, 123v, 1 pl. *sã*
punem 139v/2, 3 pl. *sã pue* 23r,
 33r, opt. trec. 3 sg. *vrea pune*
 „ar fi pus“ 38r, imper. 2 sg.
pune 62v, inf. *pune* 38r, refl. pf. s.
 3 sg. *se puse* 12r, *i se puse*
numele 30v, *puse-se* 44r, pasiv
 ipf. 3 sg. m. *era pus* 62v, 66r,
 pl. m. *era puãi* 12v, pf. s. 3 sg.
 m. *fu pus* 78r, 3 pl. m. *furã*
puãi 58v

purcãde vb.: pf. s. 3 sg. *purcãse* 14v
 50r, 78r, 3 pl. *purcãserã* 19r,
 86r, 143r
purcel s.m.: pl. *purcei* 28r
purci s.n. 38r
purta vb.: prez. 3 sg. *poartã* 62v,
 63r, ipf. 3 sg. *purta* 28r, 45r,
 51v, 3 pl. *purta* 55v, pf. s.
 3 pl. *purtarã* 72r, conj. 3 sg.
sã poarte 19v, 115v-116r, inf.
a purta 120r
pururea adv. 4r, 129v, 132r, *de ~*
 4r, 93r
putie s.f. 15r, 96v
putii vb.: pf. s. 3 sg. *putii* 54v, 80r
putiu, -ie adj.: m. *putiu* 109r, f.
putie 25v
puãã s.f.: *prahul cel de puãã* 156v,
 pl. art. *puããile* 149r
putea vb.: prez. 1 sg. *nu poci* 71v,
 2 sg. *nu poãi* 139r, 3 sg. *poate*
 63r, v/2, *nu ~* 60r, ipf. 3 sg. *nu*
putea 69v, 70r, 116v, 3 pl. *nu*
putea 147v, 149r, pf. s. 3 sg.
nu putu 8v, 53r, 101v, 3 pl. *nu*
puturã 84r, viit. 3 sg. *nu va*
putea 142v, 3 pl. *nu vor putea*
 25v, conj. 3 sg. *sã poatã* 90r,
 95v, 110v, refl. prez. 3 sg. *nu*
se poate 21v, 52v, 105v, 3 pl.
nu se pot 139r, ipf. 3 sg. *nu se*
putea 113r, 3 pl. *nu se putea*
 70r, viit. 3 sg. *nu se va putea*
 79r
putãre s.f. 145v, art. *putãrea* 4v, 15r,
 21r
putãrnice, -ã adj.: m. art. *putãrniceul*
 101r-v, comp. m. sg. *mai pu-*
tãrnice 63r
putoare s.f. 103r
puã s.n. 87v
puãii vb.: ipf. 3 sg. *puãii* 91r
puãin, -ã adj., adv.: adj. f. *puãind*
 44r, 65v, 98r, pl. m. *puãini* 156v,

a puşini 84v, f. puşine 65v; adv.
puşin 12v, 76r, 95v
puşinel, -ea adj., adv.: adv. puşinel
33r, 53r/2

R

raclă s.f. 36v, art. racla 37r
rade vb.: ipf. 3 sg. rădea 91r, pf. s.
3 sg. rase 65v, 72v, imper. 2 sg.
rade 88v
raiu s.n. 7r, 8v, 9v, art. raiul 6v,
gen.-dat. raiului 6v, 7r/2
rană s.f. 38r, pl. rane 54r
rar, -ă adj., adv.: adv. rar 126r
răbda vb.: prez. 2 sg. rabzi 91r, ipf.
3 sg. răbda 44v, pf. s. 3 sg. nu
răbdă 49v, pf. comp. 3 pl. au
răbdat 103r, inf. răbda 8v, 53v, 71v
răbdare s.f.: art. răbdarea 44v
răbduriu, -ie, răbduriv, -ă adj.:
răbduriu 97v, răbduriv 44r
răcori vb.: prez. 3 pl. răcoresc 4v
rădăcină s.f. 45v, 54r, 66v
rădica vb.: ipf. 3 sg. rădica 114v,
3 pl. rădica 134r, pf. s. 3 sg.
rădică 46v, 49r, 53r, 3 pl. rădi-
cară 23v, 26r, 30r, conj. 3 sg.
să rădice 46v, 3 pl. să rădice
66v, refl. ipf. 3 pl. se rădica
133r, pf. s. 3 sg. se rădică 14r,
17r, 20r, să rădică 34v, rădică-se
155v, 3 pl. se rădicară 83v, 113r,
131v, m.m.c.p. 3 sg. se rădicase
68v, conj. trec. 3 pl. să se vrea
rădica 112v, pasiv pf. s. 3 sg. m.
fu rădicat 138r
răduce v. arăduce
rămîne vb.: pf. s. 3 sg. rămase 16v,
60r, 121v, 3 pl. rămaseră 29v,
pf. comp. 3 sg. nu i-au rămas
141v, conj. 3 sg. să rămîie 104v

răni vb.: ipf. 3 sg. răniia 89r
răotate s.f.: pl. răotăşi 7v, 11r, 13r,
art. răotăşile 10r, 49v, 78r
răpaos s.n. 98r
răpousa vb.: ipf. 3 sg. şi-ş răpousa
bătrînefele 138v, refl. ipf. 3 sg.
se răpousa 119r
răsădi v. răssădi
răsări vb.: prez. 3 sg. răsare soarele
147r, ipf. 3 sg. răsăriia musteafă
93r, pf. s. 3 sg. răsări soarele 36r
răsărit s.n. 19v, 142r, 147v, dat.
Răsăritului 88r; Răsărit 50r, art.
Răsăritul 20r, 74v, gen. Răsă-
ritului 48v
răscumpăra vb.: conj. 3 sg. să
răscumpere 75v, 3 pl. să răs-
cumpere 75v
răscumpărare s.f. 81v
răsfira, răshira vb. refl.: pf. s. 3 pl.
se răsfirară 13r, se răshirară 55r
răsişi vb.: ipf. 3 sg. răsişia 91r,
101r, pf. s. 3 sg. răsişi 17v,
45v, 80r, 3 pl. răsişiră 103v,
pf. comp. 3 sg. au răsişit 41r,
conj. 3 sg. să răsişescă 86v,
inf. a răsişi 63r-v, gerunziu
răsişind 109r, refl. ipf. 3 pl.
se răsişia 114v, pf. comp. 3 pl.
s-au răsişit 45r, conj. 3 sg. să
nu se răsişescă 41v
răsişi¹, -ă adj.: f. răsişită 113v
răsişi² s.n. „risipire, distrugere“:
art. răsişitul 26v
răsişitoriu s.m.: art. răsişitoriul 100r
răspunde vb.: pf. s. 3 sg. răspunse
67r, 71v, 94r, 3 pl. răspunseră
16v, 21v, 32r, imper. 2 sg.
răspunde 135v, refl. pf. s. 3 sg.
impers. li se răspunşe 34r
răssădi vb.: pf. s. 3 sg. răssădi 6v
răstigni vb.: pf. s. 3 sg. răstigni 40r,
pf. comp. 3 pl. aurăstignit 38v
răsun s.n. „răsunet“: art. răsunul 128r

răsuna vb. refl.: ipf. 3 sg. *se răsuna* 149r, pf. s. 3 sg. *să răsundă* 48r
rătăci vb.: pf. comp. 3 sg. *au rătăcit* 26v
răteza vb.: ipf. 3 pl. *răteza* 26v, viit. 3 sg. *va răteza* 76v
rău, *rea* adj., adv., s.n.: adj. m. *rău* 43v, 53v, 54r, f. *rea* 11r, 38r, 57v, pl. m. *răi* 54r, 106v, 131r, *făcători răi* 65r, dat. *răilor* 101v f. *rele* 17r, 36r, 53v, comp. f. *foarte rea* 51v, superl. m. *rău de tot* 77v; adv. *rău* 6v, 18v, 38r, comp. *mai rău* 13v, 16r, 38r; s.n. *rău* 11r, 13v, 38v, art. *răul* 9r, 54r, 70r, gen. *răului* 70v
războiu s.n. 24v, 39v, 53v, art. *războiul* 13v, 25r, 34v
războli vb. refl. „a se îmbolnăvi“, pf. s. 3 sg. *se războli* 49r, 60v
răzbun s.n. „odihnă, pace, liniște“ 154v
răzima vb.: ipf. 3 pl. *răzima* 103r
răzmirișă s.f.: art. *răzmirișa* 58r
reteza v. *răteza*
ridica v. *rădica*
rimlean, -ă s.m. și f.: m. art. *rimleanul* 79v, pl. m. *rimlénii* 41r, 57r, 95r, art. *rimlénii* 34r, 40v, 55r, 79v, gen. *rimlénilor* 21r, 27r
risipi v. *răsiți*
risipit v. *răsiții*
risipitor v. *răsipitoriu*
ricăi vb. „a răcni, a urla“: pf. s. 3 sg. *ricăi* 90v
ride vb.: ipf. 3 sg. *și-ș ridea* 79r, 3 pl. *ridea* 34r
rind s.n. 40r, 77r, 122v, art. *rindul* 6r, 40v, 87r, pl. *rinduri* 141r
riu s.n.: art. *riul* 114r
rivnă s.f. „dorință, patimă“: pl. cu *rivne* 130r, 136r
roade vb.: pf. s. 3 pl. *roaseră* 43r
roată s.f. 132r, art. *roata* 96r
rob, *roabă* s.m. și f.: m. *rob* 68v, art.

robul 139v, f. *roabă* 31v, pl. m. *robi* 7v, 41v, 66r, art. *robii* 18r
robi vb.: pf. s. 3 sg. *robi* 58r, 3 pl. *robiră* 143v, pf. comp. 3 pl. *au robii* 142r, pasiv ipf. 3 pl. m. *era robiți* 18v, pf. s. 3 pl. m. *fură robiți* 110v
robie s.f. 18v, art. *robiia* 15r
rod s.n.: art. *rodul* 6v
rodi vb.: m.m.c.p. 3 sg. *rodise* 66r
rogojină s.f. 126r
roman v. *rumân*
român v. *rumân*
românesc v. *rumânesc*
românește adv. 31v, 32v
rosalii s.f. pl.: *Rosalii* 118r
roșiu, -ie adj.: m. *roșiu* 8r; v. *Roșie*
rudă s.f. 13r, *de rudă bună* 33r,v, art. *ruda* 11r, 12r, 13r/3, pl. *ruđe* 16v/2, art. *ruđele* 75v, 137r
rudenie s.f. 76v
ruga vb.: ipf. 3 sg. *ruga* 130v, 148v, 3 pl. *ruga* 77v, pf. s. 3 sg. *rugă* 67v, 125v, 3 pl. *rugară* 16r, pf. comp. 3 pl. *au rugat* 96v, m.m.c.p. 3 sg. *rugase* 56r, inf. *a ruga* 116v, refl. prez. 1 pl. *ne rugăm* 117r, ipf. 3 sg. *se ruga* 65v, pf. s. 3 sg. *se rugă* 23r, pasiv pf. s. 3 sg. m. *fu rugat* 66v
rugă s.f. 106v, 129v, 131r
rugător, -oare adj., s.m. și f.: s.m. pl. art. *rugătorii* 69r, 98r
rumân s.m.: pl. *rumâni* 146r, art. *rumânii* 83r, 147r, 151r; pl. *rumâni* „romani“ 30v, 58r, art. gen. *rumânilor* 27r
rumânesc, -ească adj.: m. *rumânesc* 146r, 151v
rumpe vb.: ipf. 3 sg. *rumpea* 23r, refl. pf. s. 3 pl. *se rupseră* 104v
rus s.m.: pl. *rusi* 126v, art. *rusii* 115r, 124v, 127r/2

rusesc, -ească adj.: m. *domnul rusesc* 127r

rușina vb.: ipf. 3 sg. *rușina* 39r, pf. s. 3 sg. *rușină* 57v/2, refl. prez. 3 sg. *se rușinează* 70v, 72v, pf. s. 3 pl. *se rușinară* 9r, 107r, viit. 2 sg. *nu te veri rușina* 72v

rușinat, -ă adj.: m. *rușinat* 19r, 154v, 156v, pl. m. *rușinați* 67v

rușine s.f.: cu ~ 64v-65r, 72r/2, cu *rușine rea* 131v, 150v, cu *mai mare rușine* 147v, *fără rușine* 40r, art. *rușinea* 9v, 84r

S

sabie s.f. 76v, art. *sabiia* 25v, 37r/2, gen.-dat. *sabiei* 97r, 126v, pl. *sabii* 128v

sacalăș, *săcalăș* s.n. „tun mic“: pl. *sacalășe* 150v, art. *săcalășele* 149r

samă s.f.: o *samă de* 68v, 70r

sară s.f. 74v, art. *pînă sara* 53r, (adverbial) *sara* 45v, 112v

sat s.n. 60v, pl. art. *satele* 80r

satana s.n.: art. *Satana* 9r, 54r

sașiu s.n. 54r, de ~ 8r, 121v, *fără* ~ 86r

sau conj. 25v, 27r/2

*să*¹ v. *se*¹

*să*², *se*² conj. (marcă a conjunctivului) *să afli* 4r, *să știi* 4v, *să spue* 4v, *se asculte* 63r; *să* „dacă, chiar dacă“: *să-i și cu preget* 4v, *s-ai lăcui* ..., *să ai fi îngărădit* 137v, *să ară trăi el, va fi cîndva împărat* 141v

săbor s.n. „conciliu“ 48r, 50v, 69r, art. *săborul* 62r, 107r

săcalăș, v. *sacalăș*

săgeată, *segeată* s.f.: *segeată* 63v, 69r, pl. *săgète* 149r, art. *segetele* 127v, gen. *săgetelor* 146r

săgetă vb.: pf. s. 3 sg. *săgetă* 25r, 49v, pf. comp. 3 pl. *au săgetat* 78v

sălășlui vb. refl.: conj. 3 sg. *să se sălășluiască* 7r

sălbatec, -ă adj.: m. *sălbatec* 88v

*sămăna*¹ vb. „a însămînța, a răs-pindi“: refl. (pasiv) pf. s. 3 sg. *se sămăna pravoslavia* 106v

*sămăna*² v. *semăna*²

sămăndătură s.f. „plantă ieșită din sămînță“ (și fig.): art. *sămăndătura* 106r, pl. art. *sămăndăturile* 5v

sămînță s.f. 76v, art. *sămînța* 92v

sămna v. *semna*

săpa vb.: ipf. 3 sg. *săpa* 94r, pf. s. 3 pl. *săpară* 150v, gerunziu

săpînd 32r

săpător, -oare s.m. și f.: m. pl. *săpători* 106v

sărac, -ă adj., s.m. și f.: f. *săracă* 96v, m. pl. *săraci* 38v, 47r, 69v-70r, art. *săracii* 130v, gen.-dat. *săracilor* 95v, 104r

sărăcie s.f. 62r, 130v

sărăcin s.m. „sarazin, arab, musulman“: pl. *sărăcini* 82r

sări vb.: pf. s. 3 sg. *sări* 37r, 90v, 3 pl. *săriră* 107v

săruta vb.: pf. s. 3 sg. *sărută* 34r, 115v, viit. 3 sg. *va săruta* 34r, conj. 3 pl. *să sărute* 34v

sătul, -ă adj.: m. art. *sătulul* 121v, pl. f. *sătule* 38r

sătura vb. refl.: prez. 3 pl. *se sătura* 38v, ipf. 3 pl. *se sătura* 121v, pf. s. 3 sg. *se sătura* 93r, 3 pl. *se săturară* 26v, inf. *nu se putea sătura* 70r

său, *sa* pron., adj. pos.: m. *obrazului său* 7r, *domnu-său* 7v, *fraie-său* 10r, f. *mini-sa* 30r, *mumă-sa* 34r, *maică-sa* 35r

săva adv. „măcar“ 125v

săvârși vb.: pf. s. 3 sg. săvârși 8r,
part. săvârșit „cele săvârșite” 57v
scandală s.f. „păcat, greșeală”: art.
scandala 97v

scaun s.n. 44r, 64v, 71v, art. scaunul
51v, 76v, 82r, pl. scaune 64v

scădea vb.: pf. s. 3 pl. scăzură 11v,
inf. a scădea 145v

scălăda vb. refl.: ipf. 3 sg. se scălăda
53r, 130r

scăpa vb.: prez. 1 pl. scăpăm 74v,
pf. s. 3 sg. scăpă 33v, 68v, 98r,
pf. comp. 3 sg. au scăpat 21v,
m.m.c.p. 3 sg. scăpase 27r, nu
veri scăpa 137v, conj. 3 sg. să
scape 17r, inf. scăpa 76v, part.
m. sg. scăpat 27r

schimb s.n.: art. în schimbul 99r

schimba vb.: ipf. 3 sg. schimba 38r,
pf. s. 3 sg. schimbă 35r, refl.
pf. s. 3 sg. schimbă-se 131r

scîrbă s.f. 23r, cu ~ 77r, de ~ 49r
57v, art. scîrba 58v

scîrbi vb. refl.: ipf. 3 sg. să scîrbiia
101r

scîrnăvi vb. refl.: prez. 3 pl. se
scîrnăvesc 66r

scoate vb.: ipf. 3 sg. scoate 109v,
pf. s. 3 sg. scoase 9v, 15r, 22v,
3 pl. scoaseră 20r, 30r, 35v, pf.
comp. 3 sg. au scos 117v, viit.
1 sg. voiui scoate 70v, 148v, conj.
3 sg. să scoată 134r, 135r, se-l
scoată 36v, 3 pl. să scoată 67r,
inf. a scoate 65r, refl. (pasiv) pf.
s. 3 pl. se scoaseră 33r, pf. comp.
3 sg. s-au scos 138v, 140r, pasiv
pf. s. 3 sg. m. fu scos 72r

scoică s.f. 105r

scopi vb.: pf. s. 3 sg. scopi 99r

scopit s.m. „eunuc” 60r

scorni vb.: ipf. 3 sg. scorniiia 109r,
pf. s. 3 sg. scorni 80v, 123r,
refl. pf. s. 3 sg. se ~ 64v

scorie s.f. 69r

scrie vb.: ipf. 3 sg. scriia 91v, 3 pl.
scriia 13v, pf. s. 3 sg. scrise 18r,
53v, 56r, 1 pl. scrisem 21r, 3 pl.
scriseră 51r, 78r, 143r, pf. comp.
1 sg. n-am scris 27r, am scris
139v, 3 pl. au scris 4v, 138r/2,
m.m.c.p. 3 sg. scrisese 100r,
conj. 3 pl. să scrie 37v, inf. a
scrie 27r, 121v, pasiv ipf. 3 sg.
m. era scris 65r, 77r, pl. f.-n.
era scrise 100r

scriitoriu s.m.: art. 139v

scripi vb. „a sclipi”: inf. 3 pl. scripiia
147r

script s.n. (adv.) „în scris”: le zise
script 27v

scriptură s.f. 36r, art. scriptura 90v,
pl. scripturi 89r, 105r, 132v,
gen.-dat. scripturilor 89v, 139r
scris, -ă adj.: pl. f.-n. scrise 94r, 100v

scrișni vb.: ipf. 3 pl. scrișniia 54r
scoașă s.f.: art. scoașa 28r/2

scula vb.: imper. 2 sg. scoală 71v,
refl. prez. 2 sg. nu te scoli 111r,
ipf. 3 sg. se scula 53r, pf. s. 3 sg.
se sculă 10r, 12r, 13v, 3 pl. se
sculară. 23r, 74v, 76r, conj. 3 sg.
să nu se scoale 99v

sculă s.f.: pl. scule 46v

scump, -ă adj.: m. scump 148v, pl. f.
scumpe 45r, 105r, 141r, comp.
m. mai scump 90v

scumpăra vb.: pf. s. 3 sg. scumpără
„răscumpără” 107r, prez. 3 sg.
și-ș scumpără miniiia „se răz-
bună” 76v, conj. 3 sg. să-ș
scumpere miniiia 136r

scurt, -ă adj., adv.: adv. ca în scurt
27r, 139v, comp. mai scuri 139r

scutura vb.: ipf. 3 sg. scutura 28v

se¹, să¹, pron. refl.: se arătă 5r,
se întrec 5v, să se sălăsluiască
7r, se-au nevoit 4v, s-au minat

- 20v, s-au început 27r, s-au făcut
30v, să împart 7r
- se² v. să²
- seară v. sară
- secera vb.: ipf. 3 sg. *secera* 110v
secere s.f.: art. *ca cu secerea* 26v, 76v
sechiraşu s.m. „vizitiu“ 108v
secriu s.n. „raclă, ladă“ 37r
segeată v. săgeală
selină s.f. „ţelină“ 27v/2
semăna¹ v. sămăna¹
semăna², sămăna² vb. „a se asemăna“: ipf. 3 sg. *sămăna* 78v, pf. s. 3 sg. *nu-ş sămăna* ... *cu tată-său* 47v, *nu-ş sămăna frăţine-său* 128v, pf. comp. 3 pl. *nu ş-au sămănat* 4v, conj. 3 sg. *să-ş samene moşu-său* 127v
semănătură v. sămănătură
semn s.n. 75r, 101r, 102v, pl. *sémne* 103r, 115r,v
semna, sămna vb. „a însemna, a face un semn“: prez. 3 sg. *semnează* 61r, pf. s. 3 sg. *semnă* 40v, part. f. sg. *sămnată* 74r, refl. prez. 1 pl. *ne sămnăm* 74r, pf. comp. *s-au sămnat* 74r, pasiv ipf. 3 sg. m. *era semnat* 66r
septevrie s.m. 140r
sfadă, svadă s.f.: *sfadă* 49v, 57v, 126v, *svadă* 28v, 95r, art. *sfada* 25r, pl. *svade* 28v
sfară s.f. 28r, 55v
sfat, svat s.n.: *sfat* 83r, 131v, *sfatul* 9v, 16r, 34v/2, art. *svatul* 87r, gen.-dat. *sfatului* 9r, 73r, pl. *sfaturi* 137r
sfatnic v. sfétnic
sfădi vb. refl.: prez. 3 pl. *se sfădesc* 154r, pf. s. 3 pl. *se sfădiră* 48v
sfărîma vb.: pf. s. 3 sg. *sfărîma* 112r
sfătui vb.: pf. s. 3 sg. *sfătui* 79r, 120v, 3 pl. *sfătuiră* 25v, 33r, 84r, refl. pl. s. 3 sg. *se sfătui* 122r, 135r, 148v, 3 pl. *se sfătuiră* 25r, 124r, m.m.c.p. 3 pl. *se sfătuiră* 144r
sfétnic, svétnic, sfatnic s.m.: pl. *sfétnici* 33r, *svétnici* 31r, 35r, *sfatnic[i]* 88r, art. dat. *svétnicilor* 45r
sfînţie s.f.: art. *sfînţia lui* 17r, gen.-dat. *sfînţiei lui* 6v, *sfînţiei tale* 139v/2
sfitoc s.n. „codex, sbornic“ 90v
sfînt, -ă adj., s.m. şi f.: m. *sfînt* 96v, 99v, 110r, art. *sfîntul* 111r, f. *sfîntă* 15r, gen. *sfînteei* 92r, *sfîntei* 141r, pl. m. *sfînţi* 81v, 90r, 92v, art. gen.-dat. *sfînţilor* 89r, 99r, 118r, f. art. *sfintele* 91r-v, 92v, 104v, *sfintele* 89r, 129v, gen.-dat. *sfintelor* 89r, 99r
sfîrşenie s.f.: art. *sfîrşeniia* 43r,v
sfîrşi, svîrşi vb.: ipf. 3 sg. *sfîrşia* „stîrpea“ 89r, pf. s. 3 sg. *sfîrşi* 45r, 55v, *svîrşi* 109r, pf. comp. 3 sg. *au sfîrşit* 49v, conj. 3 sg. *să-i svîrşească* 85v, 3 pl. *să-i svîrşească* 85v, refl. pf. s. 3 sg. *se sfîrşi* 26v, 43v, 59v, *se svîrşi* 82v, 133r, 3 pl. *se sfîrşiră* 54v, *se svîrşiră* 133v
sfîrşit, svîrşit s.n.: art. *sfîrşitul* 64v
svîrşitul 139v
sili vb. „a silui“: ipf. 3 sg. *siliia* 39r, pf. s. 3 sg. *sili* 32v
sine pron. refl. 31r, 37r/2
siracus s.m. „locuitor al Siracusei“: pl. *siracusi* 79v
sireap, svireap, -ă, adj.: m. *sireap* 39r, 77v, 83r, *svireap* 86r, 88v
siripi vb. refl. „a se iuţi, a deveni năvalnic“: pf. s. 3 sg. *se siripi* 135v
sin s.n.: pl. art. *în sinurile pămîntului* 5r
singe s.n. 24r,v, 25r

sîrb s.m.: pl. 145v, 154v, art. *sîrbii* „bulgarii” 75v, *sîrbii* 83r, 126v, 128r, 151r, 152r,v, gen. *sîrbilor* 142v
sîrbesc, -*ască* adj.: m. *kagan*, *domnul sîrbesc* „bulgăresc” 75r, 84v, *Lazar*, *domnul sîrbesc* 146r, *Stefan*, *domnul sîrbesc* 152r, f. *șara sîrbască* 146r, 151v, *oastea sîrbască* 152v, pl. *oști mari sîrbești* 144r
sîrg s.n.: de ~ 86r
sîrgui vb.: pf. s. 3 pl. *sîrguiră* 138r
slăbi vb.: prez. 3 sg. *slăbește* 24v, pf. s. 3 sg. *slăbi* 128r, 154r
sloată s.f.: art. *sloata* 11r
slobod, -*ă* adj.: f. *minte slobodă* 7r, 72v, *zi bună și slobodă* 97v
slobozi vb.: pf. s. 3 sg. *slobozi* 11r, 18v, 19r, 3 pl. *sloboziră* 43r, refl. pf. s. 3 pl. *se sloboziră* 104v
sloi s.m. 104v/2, pl. *sloii* 104v
slucă, s.f. 100v, pl. *sluce* 36v, 94r, 103r
slovenesc, -*escă* adj.: pl. *cărți slovenești* 138v
slugă s.f. 16v, 62v, 111v, art. *sluga* 63r/2
slujbă s.f.: pl. *slujbe* 96r
sluji vb.: prez. 3 pl. *slujesc* 61v, ipf. 3 sg. *slujiia* 111v, 130r, inf. a *sluji* 60v
sluti vb.: ipf. 3 sg. *slutiia* 43v, 64r, 77v
sméren, -*ă* adj. „modest, smerit”: m. *sméren* 130v
smeri vb.: pf. s. 3 sg. *smeri* 128r, refl. pf. s. 3 sg. *se smeri* 106v
sminti vb.: ipf. 3 sg. *smintiia* 125r
smîră s.m. „bărbat de origine obscură”: pl. *smîrzi* 108r
smuci v. *zmici*
smulge v. *zmulge*
soare s.m.: art. *soarele* 5v, 6r, 36r, gen.-dat. *soarelui* 11r, 80r

soață s.f.: art. *soața* 92v
sobor v. *săbor*
socoti vb.: prez. *socotește* 4r, ipf. 3 sg. *socotii* 36r, 69r, pf. s. 3 pl. *socotiră* 35v, viit. 3 sg. *va socoti* 135r, imper. 2 sg. *socotește* 56v, 141v
socotitor, -*oare* s.m. și f.: m. *socotitor* 56r, pl. *socotitori* 146v
socru s.m.: art. *socrul* 133v, *socru-său* 23r, 121r
soli s.m.: pl. *soli* 109v
solunean s.m. „locuitor al orașului Salonic”: pl. art. *solunenii* 50r
somn s.n. 47, 59v, art. *somnul* 7v
sor s.f. „soră” 56v, o *sor* 107r, *soru-sa* 56v/2, 60r/2
sosi vb.: prez. 3 sg. *sosște* 86r, 104r, pf. s. 3 sg. *sosi* 50r, 68v, 86v, 3 pl. *sosiră* 27v, 79r, pf. comp. 1 sg. *am sosit* 140r, viit. 3 pl. *vor sosi* 27v, part. m. sg. *sosit* 136v
soț, *soțu* s.m.: *soț* „soție” 8r, 56r, *Theod[o]sie împreună cu soțu-său* 58v; *soțu* „însoțitor, tovarăș” 89v, pl. *soți* 90r, art. *soții* 22v, 44r, 61v
spaimă s.f. 149r
sparge vb.: ipf. 3 sg. *spârgea* 24v, 3 pl. *spârgea* 89r, pf. s. 3 sg. *sparse* 35v, 45v, 68r, 3 pl. *sparseră* 18v, 104v, pf. comp. 3 sg. *au spart* 38v, 49v, conj. 3 pl. *să spargă* 120v, inf. *sparge* 63r
spart s.n.: art. *spartul* 26v
spată s.f.: art. *spata* 32v, 80v
spărea vb.: ipf. 3 sg. *spărea* 79r, refl. pf. s. 3 sg. *se spărea* 40v, 68r, 86r, 3 pl. *se spăreară* 8v, 72r, 79v, conj. 3 pl. *să nu se spăe* 112r

sfântigios, -oasă adj. „noroiuos, murdar“

111r

spărtură s.f. 104v

sp[ă]senie s.f. „mintuire“ 51v

spentecat, -ă adj.: m. *spentecat* 35v

spic s.n.: pl. art. *spicele* 26v

spinteca, *spinteca* vb.: pf. s. 3 sg. *spintecă* 145v, 3 pl. *spentecară* 35v

spinzura vb. refl.: pf. s. 3 sg. *se spinzură* 50v

spori vb.: prez. 3 sg. *nu-i sporêște* 150v

spre prep. 12v, 23v, 27v, *spr-insul* 50v, 75v, *spr-insa* 22r, 95v, *spr-inșii* 8v, 55v, 131v

sprejeni, *sprejini*, *sprijoni* vb.: ipf. 3 sg. *sprejiinia* 135v, inf. *sprijoni* 116r, refl. pf. s. 3 pl. *se sprejieniia* 150r,

sprinceană s.f.: pl. art. *sprîncénele* 72r
spune vb.: prez. 1 pl. *spunem* 4v, 3 pl. *spun* 32r, ipf. 3 sg. *spunea* 84v, 3 pl. *spunea* 120v, pf. s. 3 sg. *spuse* 18r, 21v, 23r, 3 pl. *spuseră* 22v, 46r, 61r, viit. 1 sg. *voiu spune* 100r, 1 pl. *vom spune* 85r, conj. 3 sg. *să spue* 105r, 1 pl. *să spunem* 33r, 52r, 57r

spurcat, -ă adj.: m. *spurcat* 91v, 116r, f. *spurcată* 39r

spurcăciune s. f. 86r, art. *spurcăciunea* 55v, pl. *spurcăciuni* 109v

sta vb.: ipf. 3 sg. *sta* 100v, 107r, 113r, pf. s. 3 sg. *stătu* 11v, 15r, 16r/2, pf. comp. 3 sg. *au stătut* 156r, conj. 3 sg. *să stea* 101v, 140r, 145v, gerunziu *stînd* 105v
stăpîn s.m.: pl. art. gen.-dat. *stăpînilor* 110v

stea s.f.: cea *stea comit* 76v, pl. *stéle* 5r,v, 40v, art. *stélele* 139r, 144v, gen.-dat. *stélelor* 10r, 11r, 56r

steag s.n. 53v, art. *steagul* 39r, 55v, 76v, pl. art. *steagurile* 126v

sticlă s.f.: pl. *sticle* „oglinzi“ 79v

stimă s.f. „piatră scumpă, „neste-mată“: pl. *stime* 46v

stinge, *stînge* vb.: ipf. 3 sg. *stîngea* 28v, pf. s. 3 sg. *stînse* 43r, conj. 3 sg. *să stingă* 28v, 3 pl. *să stingă* 54r, 101v, refl. pf. s. 3 sg. *se stînse* 101v, 3 pl. *se stînseră* 48v

stîlp s.m.: *stîlp* „turn(ul Babel)“ 12v, 13r, art. *stîlpul* 12r, [*stîlpul*] 12v (B, C: *stîlpul*); pl. (fig.) *stîlpi dereptei legi* 103r

stîlpare s.f. „ramură, creangă“: pl. *stîlpări* 90v, 109r

stîmpărare s.f. 135v

stoi s.n. „coloană de ostași, oaste“: pl. *stolure* 24v, art. *stolurile* 101r, 138r, dat. *împărat stolurilor* 127v

străjar s.m.: pl. *străjari* 76r

străluci vb.: pf. s. 3 sg. *străluci* 5r,v
strămoașă s.f.: art. *strămoașa* 8v

strein, *striin*, -ă adj., s.m. și f.: m. *striin* 65v, pl. m. *striini* 101v, art. *streinii* 58r, *striinii* 92r; v. *Strinie*

strenepot s.m.: art. *strenepotul* 19r
strica vb.: ipf. 3 pl. *strica* 149v, pf. s. 3 sg. *strică* 109r, 3 pl. *stricară* 30r, conj. 3 pl. *să nu strice* 143r, inf. *strica* 133r

striga vb.: ipf. 3 sg. *striga* 116v, 3 pl. *striga* 149r, pf. s. 3 sg. *strigă* 47r, 65v, 106r, 3 pl. *strigară* 27v

strîmb, -ă adj., adv.: adv. *strîmb* 64v, loc. adv. *cu strîmbul* 71v

strîmbătate s.f.: art. *strîmbăteata* 56v, pl. *strîmbătăți* 70r, art. *strîmbătățile* 69v, 70v, 102v, *strî[m]bătățile* 43v

stringe vb.: pf. s. 3 sg. *strînse* 33v, 46v, 79v-80r, 3 pl. *strînsedă* 113v, 144r, pasiv ipf. 3 pl. f. *era strînse* 89v

sturz s.m.: pl. *sturzi* 109r

sudoare s.f.: pl. *sudori* 9v, art. *sudorile* 4v

suflet s.n. 4r/2, 7r, art. *sufletul* 6v, 43v, 78v, pl. art. *sufletele* 11v, 12r, 54v

sufletesc, -ească adj.: m. *sufletelesc* 99v, 130v, f. *sufletească* 124v

sugaș, -ă adj.: pl. m. *sugași* 30r

suge vb.: prez. 3 pl. *sug* 131v, ipf. 3 sg. *sugea țigă* 110v

sugruma vb.: pf. s. 3 pl. *sugrumară* 130r

sui vb.: pf. s. 3 sg. *sui* 5r, 143v, refl. ipf. 3 pl. *se suiia* 150v

sulinariu s.n. „burlan, canal”: art. *sulinariul* 84v

suliță s.f. 69r, 100v, art. *sulița* 68r, 100v, 126v, pl. *sulițe* 97v, art. *sulițele* 79r, 127v, 134r

sunet s.n.: pl. *sunete* 128v, art. *sunetele* 127v

supt prep.: *supt desime de turtéle* 9v, *supt mina lui* 20r, *supt troiani* 24r

surupa vb.: pf. s. 3 sg. *surupă* 55v
sus adv. 5r, *de ~* 133r, *în ~* 7v, 115r, 148r, *în sus*, *în jos* 123v, *și în sus*, *și în jos* 132r, comp. *mai sus* 6r

suspîn s.n. 65r, pl. (m.) *suspîni* 70r

suspina vb.: ipf. 3 sg. *suspina* 70v, 77r, 3 pl. *suspina* 148v, pf. s. 3 sg. *suspînă* 76v

sută num. 128r

svadă v. *sfadă*

svat v. *sfat*

sveta, *svetaa* adj. f. slavon „sfînta”: *s[ve]taa Elina* 55r, *S[ve]taa Sofia*

(*biserica*) 69r, *S[ve]ta Sofia* 89v, *S[ve]taa Gora Athonului* 124v

sveti, *svetii* adj. m. slavon „sfîntul”: *s[ve]ți Petr*, *s[ve]ți Pavel* 40r, *s[ve]ți Arsenie* 51r, *s[ve]ți Ioann Zlat[o]ust* 51v, *s[ve]ți Stefan Novii* 91v, *s[ve]ți Mochie* (*biserica*) 111r (f.l.d. *Diomidie*), 118r, *s[ve]ți Athanasie* 124v, *s[ve]ți Gheorghie* 132v, *s[ve]ții Ioan Rilski* 140v

svétnic v. *sfîtnic*

svineată s.f. „pușcă primitivă”: pl. *svinéțe* 150v

svireap v. *sircap*

svîrși v. *sfîrși*

svîrșit, v. *sfîrșit*

Ș

șapte, *șaptea* num.: m. *al șaptele* 72v, 92v, f. *a șaptea* 8r/2

șarpe s.m. 69r, 90v, 91r, art. *șarpele* 8v, gen. *șarpelui* 9r

șase, *șasea* num.: m. *al șasele* 6r, 81v, f. *a șasea* 6v

șceau s.m. „bulgar”: pl. *șchéi* 93v, 97r, 107v, 110v, 125r, 127r, 128r,v, 141r, 143r,v, art. *șchéii* 73v, 74v, 82v, 83r, 94r, 98r/2, 107r, 117v, 120v, 143v, 151r, gen.-dat. *șchéilor* 85r, 101v, 127r, 140v, 142v, 145r, 146r, v/2

șchienesc, -ească adj.: m. *șchienesc* 84v, 107v, *ș[ch]ienesc* 93v

ședea vb.: prez. 3 sg. *șade* 103v, ipf. 3 sg. *ședea* 36r, 52v, 138v, pf. s. 3 sg. *șezu* 100v, 127v, 128v, gerunziu *șezînd* 127r

șerb, *șearbă* s.m. și f.: m. *Acesta dentiui-l chema Serbie*, *iară romândește Șerb*, *că năcuse dentr-o roabă* 31v

și conj., adv.: conj. *Împărăția lu Constantin și Irinei* 2r, *Împă-*

răția lu Mihail și a Theo-
d[or]iei 2r, socotește și ... pohțește
4r, să afli ... și ... să te adăpi
4r-v, carii au domnit dentiui și
pînă unde au ajuns, și cum au
impărățit, și cîți ai 4v; adv.
să-i și cu preget 4v, lumină și
a doua zi 5r, străluci și a treia
zi 5v

șic, și-, -și, ș-, -ș pron. refl.: de-acia-și
acoperiră 9v, de și-l puseră
domn 16v, deaca-și află 26v,
acasă-și 29v, nu ș-au sămănat
4v, și-ș află 8v, bărbatului-ș 9v
șipoc s.n. „curs de apă“: art. apa
Nilului cu șipocul de aur 105v
(poate, greșală a copistului,
i.l.d. șipot — unică atestare în
textele vechi românești; vezi:
Hasdeu, *Cuvente* ..., I, 1983,
p. 422, nr. 108; DLR, XI, 1,
p. 99)

șoim s.m.: pl. șoimi 122v
șoptă s.f.: pl. șopte „calomnii, cle-
vetiri“ 137r
șopti vb.: pf. s. 3 sg. șopti 9r, 67r
ști vb.: prez. 2 sg. știi 142r, 3 pl.
știe 96r, 105r, ipf. 3 sg. știia
56r, 87r 110r, 3 pl. știia 45r, 89v,
pl. s. 3 sg. știu 9v, 32v, 36v,
3 pl. știură 107v, 144r, m.m.c.p.
3 pl. știuse 59r, viit. 2 pl. veși și
9r, conj. 2 sg. să știi 4v, 118v
știință s.f.: art. știința 46r, 139v

T

taler s.n. „vas de metal“: pl. talere 46v
taras (taraș) s.m. „băț ferecat pentru
vinătoare“: pl. tarași 122v
tare adj., adv.: adj. m. sg. tare 14r,
15v, cel ~ 80v, ~ de virtute
78v, ~ în mini 124r, pl. f. cele

tari 114r, comp. m. sg. mai tare
63r

tată s.m. 30r, art. tatăl 52v, 54v/2,
64r, tată-său 36r, 47v, 51r,
tată-tău 116r, gen.-dat. partea
tăline-său 55r, moartea ~ 56v,
o mătușe a ei, sor ~ 56v

tăciune s.m. 21r

tăia vb.: ipf. 3 sg. tăia 80r, pf. s.
3 sg. tăe 33v, 40r, 48v, 3 pl.
tăiară 57v, 68v, 81v, pf. comp.
3 sg. au tăiat 65r, 136v, viit.
1 sg. voiu tăia 70v, conj. 2 sg.
să tai 71r, inf. a tăierea 47v,
supin de tăiat 26v, refl. pf. s.
3 pl. se tăiară 72r, pf. comp.
3 pl. s-au tăiat 95r, pasiv optativ
3 sg. m. ară fi tăiat 32v

tăiat, -ă adj.: m. tăiat 84v

tărie s.f.: art. tăriia 27r, 35r, 38v

tătar s.m.: pl. art. tătarii „avarii“
75r, tătarii „partii“ 79r

tătărăsc, -ască adj.: m. tătărăsc 150v

tău, ta pron., adj. pos.: m. tău 65r,
115r, 116r, tată-tău 116r, f. ta
18r, 71v, domniia ta 70v, 117r,
gen. sfinției tale 139v, pf. f.-n.
tale 4v

téme vb. refl.: prez. 3 sg. se téme
70v, 72v, ipf. 3 sg. se temea
99v, 135r, 3 pl. se temea 126v

temelie s.f. 103v, themelie 26v, art.
temeliia 32r

temniță s.f. 29v, 75r, 76r, pl. temnițe
54r

thekel cuvint chaldean „cintărit“ 18r
ticăit, -ă adj. „ticălos, nevrednic“
pl. ticăiți 123r

ticălos, -oasă adj.: m. art. ticălosul
139v

ticseu s.n. „chimir“ 91v

tigr s.m. (scris sub infl. formei sl.
tigrō) 47-

împina vb. refl. „a se întîlni”: pf. s.

3 pl. *se împinară* 80r

tină s.f. 39v, 53v

tinăubi adj. (încercare de adaptare

a sl. *tinoljubivъ* „iubit de cele pămîntesti”): *suflet tinăubi* 4r

tinde vb.: ipf. 3 sg. *tindea* 148v, pf.

s. 3 sg. *tinse* 80v, 127v, m.m.c.p.

3 sg. *tinsese* 61r

tinăr v. *tinăr*

tinerel, -ea adj., s.m. și f.: m. *tinerel*

51v, 82v, 92v, pl. m. *tineri*

124r, 135v/2

tinerete s.f. 60v, pl. art. (cu valoare

de sg.) *tineretele* 129v

tilhariu s.m. 69r, 103r, pl. *tilhari*

83v, *tilhar[i]* 103r

împinat s.n. „întîmpinare” 86r

împinișu s.n.: în *împinișu* „în

întîmpinare, în ajutor” 101v

împla vb. refl. „a se întîmpla”: pf.

s. *se împlă* 24r, 63v, 86v,

împlă-se 28r, 61r, 71r, pf. comp.

3 sg. *s-au împlat* 57r, 3 pl. *s-au*

împlat 80v

tinăr, *tinăr*, -ă adj., s.m. și f.: m.

tinăr 85v, 94r, f. *tinără* 57r,

135r, pl. m. *tineri* 16v, 131v

tinji vb.: ipf. 3 sg. *tinjia* 70v, 101r,

115r, 3 pl. *tinjia* 96v

tîrg s.n. 103v, pl. *tîrguri* 46v

tîrziu, -ie adj., adv.: adv. *ca tîrziu* 93r

toarce vb. refl. „a se întoarce”: pf. s.

3 sg. *se tuarse* 86r

tocma adv. 14v, 25r, 28r

tocmeală, *tocmală* s.f.: art. *tocmala*

73r, 125r, pl. art. *tocmelele* 93v

tocmi vb.: ipf. 3 sg. *tocmia* 106r,

pf. s. 3 sg. *tocmi* 5v, 31r/2, 3 pl.

tocmiră 33r, 79v, 114v, pf. comp.

3 sg. *au tocmi* 72v/2 (a doua

oară i.l.d. „au domnit”), 82r,

refl. pf. s. 3 pl. *se tocmiră* 137v,

pasiv ipf. 3 pl. f. *era tocmite* 109r

tocmi, -ă adj. „pregătit (de luptă)”:

pl. f. *oști tocmite* 147r

toiag s.n. 34r

topi vb.: pf. s. 3 sg. *topi* 109v, refl.

prez. 3 sg. *se topêste* 52v

tot, *toată* adj., pron., adv., s.n.: adj.

m.-n. *tot feliul* 6r, *tot binele* 7r,

pămîntul tot 27r, *orașul mai tot*

110r, f. *toată frîmsêtea* 5v, *toată*

filosofia 10r, *toată lumea* 13r,

tuată tării 146v, gen. a *toată*

lumea 36r, 50v, a *toată curtea*

44v, pl. m. *toți izrailii* 16r, *toți*

domnii 19v, *toți vitejii* 19v,

grecii toți 23r, f.-n. *toate dobi-*

toacele, *toate gînganiile*, *toate*

pometele 6v; pron. sg. *mîncă tot*

65v, *cît avea*, *tot împărția* 73r,

ce *dobîndia*, *tot punea* 145r, pl.

m. *învăța pre toți* 11r, *alaltți toți*

11v, *nevoia pre toți* 14v, art.

pre toții-i avea 137r, pl. f.-n.

de toate 66r, 90v, 91r, gen. dat.

pl. *maica tuturor* 34r, *era urît*

tuturor 40v, *era tuturor prea*

drag 45r, *le puse Adam nume*

tuturora 7v, *se goli înaintea*

tuturora 107r; loc. adv. *cu totul*

13r, 19r, 20r, *de tot* 10r,v, 19v,

65v, *întru tot* 127v; adv. *limba*

le era tot una 12v, *tot înțelepți*

31r, *tot svêtnici*, *tot mari* 35r,

totu-l înălțară 12v, *totu-i bătea*

29r, *de totu-i sfîrși* 45r, *totu i-au*

bătut 136v

trage vb.: conj. 3 sg. *să tragă* 128r

trăbăcie s. pl. „mașină de război

folosită pentru a arunca pietre”

149v

trăgătoriu, -oare s.m. și f.: m. *tră-*

gătoriu „vîslaș” 139v

trăi vb.: pf. s. 3 sg. *trăi* 10r/3, 3 pl.

nu trăiră 60r, pf. comp. 3 pl.

au trăit 15r, conj. 3 sg. *să ară*
trăi el 141v

trăsnet s.n.: pl. *trăsnete* 104v

treabă s.f.: de *treabă* 32r, art. *treaba* 8r

trebui vb.: prez. *doară e trebuiaște*
milă 51r, ipf. 3 sg. *cui trebuia*
 46v, impers. *cum nu trebuia*
 123r

tréce vb.: prez. 3 sg. *nu tréce* 105v,
 ipf. 3 sg. *trecea* 100v, 126r, 148r,
 pf. s. 3 sg. *treceu* 5r, 15r, 64v,
 3 pl. *trecură* 41v, 82v, 152r, pf.
 comp. 3 pl. *au trecut* 3r, 143r,
 154r, conj. 3 sg. *să treacă* 142v
 3 pl. *să treacă* 142r, imper. 2 pl.
tréceți 76r, inf. *tréce* 21v

trei num. 18r. 32r/3, *trei întunérece*
și trei mii 89v

treile, treia num.: m. *al treile* 6r,
 78v, 97r, f. *a treia* 5v/2, 38v,
a treia oară 32r, 111v

trezvi vb. refl.: ipf. 3 sg. *se trezvia*
 131r

trimite, tremite vb.: ipf. 3 sg. *tremitea*
 73v, 130r, pf. s. 3 sg. *trimise*
 11v, 17r, 24v-25r, *trimése* 25r,
tremése 57v/2, 59r, *tremise* 33v,
 43r, 49v, 3 pl. *trimiseră* 23v,
tremeseră 76v, *tremiseră* 83v,
 148v, m.m.c.p. 3 sg. *tremisese*
 37v, conj. 2 sg. *să tremiți* 94r,
 3 sg. *să tremeață* 84v/2, *să*
tremițe 142v, *se tremiță* 51v, pasiv
 ipf. 3 sg. m. *era tremis* 76r

troian s.m. „locuitor al Troiei“: pl.
troiani 24r, 25r, 27r, art. *troianii*
 23r,v, 24r,v, 25r,v, gen.-dat.
troianilor 21r, 23v, 24v, 26r

trudă s.f. 9v

trudi vb. refl.: ipf. 3 sg. *se trudia* 80v

trufă s.f. „trufie, mândrie“ 72r, art.
trufa 33r, 44r

trup s.n. 9v, art. *trupul* 21r, 35r,
 36r, gen. *trupului* 40r

trupesc, -ască adj.: m. *trupesc* 130v,
 f. *trupască* 124v, 135v

trupéște adv. 43r

tu pron. 4r, 16v, 42v, dat. *iată-ți*
închin 71v, *nu-ți soséște?* 104r,
să-ți ia 116r, *țe-au luat* 18r,
țe-au tăiat 65r, *cumu țe-am*
zis 71v, *de-ț părea* 104v, *că-ț*
iaste fiiu 117r, *de-ț părea* 147r,
acuz. la tine 94r, *cu tine* 97r,
de la tine 115r, (la vb. refl.)
să te adăpi 4r, *te cășești* 71v, *nu*
te veri rușina 72v

tun s.n. 149r, pl. *tunuri* 149v, *tunure*
 150v, art. *tunurile* 150r

tunat s.n. „tunet, trăsnet“ 65v

tunde vb.: pf. s. 3 sg. *tunse* 131v,
 134v, 138v, pf. comp. 3 pl.
au tuns 131v

turbat, -ă adj.: pl. m. *ca niște cini*
turbați 54r

turbure adj. 135v

turc s.m. „1. locuitor al Turciei;
 2. pers, persan; 3. arab; 4. ungur,
 maghiar“: 1. *turc* 142r, art.
Mahmet turcul 3r, pl. *turci* 136v,
 138r, 142r, 145r, 150r, v/2, 151v,
 152r, v/2, 155v, art. *turcii* 3r/2,
 136v, 137v, 143r/5, 144r/2, v/3,
 145r, 146r,v, 147r,v, 148r, 149r,
 v/2, 150r, 152r, v/4, 153r/2,v,
 154r/2, 156r, dat. *turcilor* 143r;
 2. pl. *turci* 78v, 80r, art. *turcii*
 49v, 60v, 74r/2,v, 79r, gen.-dat.
turcilor 19v, 44r, 74v; 3. pl.
turci 83v, 101r, art. *turcii* 83v,
 87r/2, 110v, 114r, 121v, 123r,
 gen.-dat. *turcilor* 67r, 82r; 4. pl.
 art. *turcii* 117v

turcesc, -ească adj. „1. al turcilor;
 2. persan“: 1. m. *turcesc* 138r;
 2. m. *turcesc* 68r, f. *șara tur-*
cească „Persia“ 80v

turmă s.f.: art. *turma* 30r, 54r, 64r,

gen. *turmeei* 64r, pl. *turme* 30r
turn s.n.: art. *turnul* 137v, pl. art.
turnurile 104v, 150v
turna vb. refl. „a se înturna, a se
întoarce”: pf. s. 3 sg. *se întorne*
80r, 85r, 111v, 114v, 154v, *întorne*-
se 123r, viit. 3 pl. *nu se vor*
turna 79r
turtea s.f. „tufă mică, arbust”: pl.
turtéle 9v
tutindinea adv. „peste tot, pretu-
tindeni”: *tot tutindenea* 134r

Ț

țapăn, -ă adj.: f. *țapănă* 72r
țar s.m.: [a]r 52r, 64v, 83v
țară s.f. 27v, 29r, 82v, la *țară-și*
138r, art. *țara* 15r, 17r, 45v,
țara arbănașilor 145v, *țara de*
jos, *Diiul și Ohridul* 73v, *țara*
grecească 22r, *țara grecească* 66r,
79r, 90v, 98r, 120v, 148r, *țara*
împărăției 131v, *țara a mani-*
heilor 66v, *Africhia și țara pre*
lingă mare 83v, *țara Rimului*
46v, *țara sîrbască* 146r, 151v,
țara șchéilor 127r, 145r, 146v,
țara turcească 80v, *țara ungu-*
rească 148r, *țara Veneției* „Italia”
27r, gen. *țării grecești* 121v,
pl. *țări* 18v, 20r, 27r, *țăr[i]* 34v,
35r, 66v, *țărr[i]* 30v, 31r, 52r,
țer[i] 14v, *țerr[i]* 13r, art. *țările*
80v, 126v, 154r
țăran s.m.: pl. *țărani* 77v, 122r, art.
țăranii 42r, 83r
țărancă s.f. 95v
țărină s.f. 67v, *țărină* 86r
țelenit, -ă adj. „înțelenit”: m.-n.
pămîntul țelenit 92v
țest s.n. „țeastă, craniu”: art. *țestul*
capului 97r

ținea vb.: ipf. 3 sg. *ținea* 22r, 32r,
50r, 3 pl. *ținea* 20r, 61v, 89v,
pf. s. *ținu* 12v, 118v, 133v,
pf. comp. 3 sg. *au ținut* 13v,
20v, 3 pl. *au ținut* 14r, 27r, 35r,
conj. 3 sg. *să ție* 60v, 62v, 3 pl.
să ție 46r, 135r, inf. *a ținea*
42r, *ținînd* 65r, 135v, refl. ipf.
3 sg. *se ținea* 83r, pf. comp.
3 sg. *s-au ținut* 58r, viit. 3 sg.
nu se va ținea 41v

țipăt s.n.: pl. *țipete* 70r

țîță s.f.: *cocon de țîță* 85v, *el sugea*
țîță 110v

U

uandal v. *andal*

ucide vb.: ipf. 3 sg. *ucidea* 77r,
80r, 3 pl. *ucidea* 150v, pf. s.
3 sg. *ucise* 10r, 17r, 22r, 3 pl.
uciseră 77r, 113r, conj. 3 pl.
să ucigă 107v, 144r, part. m.
sg. *ucis* 40v, pl. *uciși* 41r-v, refl.
(reciproc) 3 pl. *să se ucigă* 87r,
pasiv ipf. 3 pl. m. *era uciși* 26r-v
ucidere s.f.: pl. *ucideri* 13v
ucigaș, *ucigașu*, -ă s.m. și f., adj.:
adj. m. *ucigaș* 83r, *ucigașu* 39r,
77v, 96r

ucisătură s.f.: pl. *ucisături* 54r

uda vb.: prez. 3 sg. *udă* 7r, ipf. 3 sg.
uda 28v, supin *de udat* 107r

uidi vb. „a scăpa”: pf. s. 3 sg. *uidi*
117v

uita vb. „a nu-și (mai) aminti” pf.
s. 3 pl. *uitară* 11r, 13r, conj.
3 sg. *să nu uite* 61r

uliță s.f.: art. *ulița* 39v, pl. art.
ulițele 72r

umbri vb.: ipf. 3 sg. *umbriia* 61r,
110v, gerunziu *umbrînd* 61v

umbla v. *îmbla*

umblătură v. *îmblătură*

umple, umplea, împle vb.: pf. s. 3 sg. *împlu* 34r, 91r, 113v, conj. 3 sg. *să împle* 65r, imper. 2 sg. *împle-mi* 62v, refl. pf. s. 3 sg. *se împlu* 11r, 13r, 28r, 3 pl. *se împlură* 18v, 54v, pf. comp. 3 sg. impers. *s-au împlut* 73r, viit. 3 sg. *se va umplea* 27v

un, o art. neh.: m.-n. *un părete* 5v, *un vrăjmaș* 8v, *un vas* 8v, *u-nțelept* 36r, *u-măgariu* 72r, f. *nice o vită* 6r, *o slugă* 16v, *o mână* 18r, dat. *unii fete* 102r

uncheaș s.m. „unchi“: *uncheașu, frate mine-sa* 108r

unchiu s.m.: *unchiu-său* 18v

undă s.f.: art. *unda pohtelor* 135v

unde adv., conj.: adv. *Unde e mărul?* 59r, *dē unde* 27r, 113v, *până unde* 4v, *pre unde* 113v, conj. *unde e hrand* 7r, *carii unde descăleca* 13r, *unde e țara gre-ciască* 22r

ungur s.m.: pl. *unguri* 147v, art. *ungurii* 152v, v. *turc* (4)

unguresc, -ească adj.: m. *craiul unguresc* 146r; f. *țara ungurească* 148r

unu, una (un, o) num.: m. 42 *aspri drept un om* 66r, *numai un an*, 81r, *aléseră pre un pribeag* 84r, *u[n] an* 52r, f. *avea doi feciori și o fată* 56r-v, *numai o fată* 64r, *o sor* 74r

unul, una pron. neh.: m.m. *unul cu alt* 4v, *unul de alt* 9r, *unul gustă* 27v, f. *una o sui sus* 5r, *una cu altă* 5v, pl. m. *unii ținea* 19v-20r, *au perit unii* 41r, *unii-ș minca* 41v, f.-n. *au scris de unele* 139r, *pre unele locuri* 139r

ura vb.: pf. s. 3 sg. *cu glas de bucin ură* 30v

urbi v. *orbi*

urca vb.: inf. *urca* 52v

urèche s.f. 67r

urgie s.f. 8v, 125v

uri vb.: inf. *a uri* 112r

uriciune s.f. 95v, art. *uriciunea* 59r, 136v

urit, -ă adj.: m. *urit* 40v

urlet s.n.: pl. *urlete* 104v

urmă s.f.: *pre urmă* 81r, 117v, 129r, art. *în urma lui* 35v

urni vb.: inf. *urni* 95v

urșenic, orșenic s.n. „catifea, porfiră, purpură“: *în urșenic născuții „porfirogeneti“* 127v, *în urșenic născută* 133r, *în urșenic născut* 140r, pl. *născutul în orșenice* 122v

uscat, -ă adj., s.n.: adj. pl. f.-n. *uscate* 90r; s.n. *pre uscat* 15r, 19r, 34v, *de pre uscat* 23r, 80v, art. *uscatul* 23v, dat. *uscatului* 123r

usebi adv. „separat, deosebit“ 129v

ușă s.f.: pl. art. *ușile* 96r

ușor, -oară adj. adv.: adv. *pre ușor* 125v

ușura v. *iușura*

V

v (litera, slova) 36v

vad s.n. 140r/2, art. *vadul* 140r, 142r, pl. art. *vadurile* 146v

val s.n.: pl. *valure* 80v, *valuri* 98r, 119v, art. *valurile* 96v

vale s.f.: art. *valea* 105v, 144v, 155v, pl. art. *văile* 5v, 146v

vamă s.f.: pl. art. *vamele* 42v

vandal v. *andal*

vas s.n. 8v, art. *vasul* 110r, pl. art. *vasele* 18r

văcar s.m.: pl. *văcari* 131r

vădi vb.: ipf. 3 sg. *vădiia* 107r, pf.

s. 3 sg. *nu vădi* 118r, m. m. c. p. 3 sg. *vădise* 125v
vădea vb. refl.: prez. 3 sg. *să vaetă* 36v
vălui vb. „a învălui, a supăra”: ipf. 3 sg. *văluia* 102v
văduu, -o adj., s.m. și f.: f. o *muiare* *văduo* 71r, 103v, o *văduo* 96r
vărsa vb.: ipf. 3 sg. *vărsa singe* 42v, 49v, și-ș. *vărsa veninul* 99r, pf. s. 3 sg. *vărsă* 89r, refl. pf. s. 3 sg. *se vărsă* 24r,v, 119v, 3 pl. *se vărsară* 11r, pf. comp. 3 sg. *s-au vărsat* 145v, gerunziu *vărsându-se* 78r
vărsare s.f.: ~ de *singe* 25r, 32v, 54r
vătămătură s.f. „vătămare, rănire”: art. *vătămătura* 117v
văzătoriu, -oare adj.: m. de toate *văzătoriu* 91r
văzduh s.n. 6r, art. *văzduhul* 146r, 149r
veac s.n.: gen. *sfirșeniia veacului* 43v, pl. (loc. adj.) *împărățiia de véc[î]* 88r, gen. pl. *muncile vécilor* 110r
vechi, *véche* adj.: f. *Vizantiia véche* 17v, art. *véchea* (sc. *filosofiia*) 90r
vedea vb.: prez. 1 sg. *văz* 119r, 2 sg. *vezi* 44v, 141v, 3 sg. *véde* 83v, 95v, *nu véde* 117r, ipf. 3 sg. *vedea* 45v, 125v, 129v, 3 pl. *vedea* 149v/2, pf. s. 3 sg. *văzu* 8r,v, 12v, 3 pl. *văzură* 23v, 25v, 26r, viit. 3 sg. *va vedea* 94v, 1 pl. *vom vedea* 42r, 115r, conj. 3 sg. *să vază* 92r, 139v/2, condiț. trecut 3 sg. *de nu vrea vedea* 125v, refl. ipf. 3 sg. *nu se vedea* 146r, 147r, 149r, 3 pl. *se vedea* 144v, pf. s. 3 sg. *se văzu* 108v, 121r, 136v, 3 pl. *se văzură* 9r

vedére: s.f. 9r, *vedére* „vedenie, viziune” 18r, 111r, pl. *vederi* 115v
veghea vb.: imper. neg. 2 sg. *nu-mi veghea* *voe* „nu-mi ține parte” 71v
veni vb.: prez. 3 sg. *vine* 52v, 98v, 135v (în loc de imperativ, 2 sg.), ipf. 3 sg. *venia* 39v, 103v, 110v, 3 pl. *venia* 74v, 109v, 120v, pf. s. 3 sg. *veni* 28r, 32r/2, 3 pl. *veniră* 25r, 58v, 88v, pf. comp. 3 sg. *au venit* 26v, 102r, 3 pl. *au venit* 96v-97r, m.m.c.p. 3 sg. *venise* 26r, 95r, 138r, viit. 1 sg. *voiu veni* 56r, 94r/2, 3 sg. *va veni* 22v, 61r, 74v, 3 pl. *vor veni* 143r, conj. 3 sg. *să vie* 78r, 123v, gerunziu *viind* 100r, 103v
venin s.n.: art. *veninul* 49v, 89r, 99r
veninos, -oasă adj.: f. *veninoasă* 69r
venit s.n.: art. *venitul* 138v, pl. art. *veniturile* 42v
vesel, -ă adj.: m. *vesel* 96v, 97v, 135v
veseli vb.: ipf. 3 sg. *veseliia* 3r, refl. ipf. 3 sg. *se veseliia* 45r
veselie s.f. 127v, *ves[e]lie* 71r
véste s.f.- 67r, 84v, 86r
vestit, -ă adj.: pl.m. *vestiți* 95v, f. *vestite* 35r
vestnic s.m. „vestitor” 112r
veșmint s.n.: pl. art. *veșmentele* 46v
veșteji vb.: pf. s. 3 sg. *veșteji* 90v, refl. pf. s. 3 sg. *se veșteji* 119v
veștejit, -ă adj.: pl. f.-n. *veștejite* 107r
vetrilă s.f. „pînză de corabie” (fig.) 135v
viață s.f. 8r,v, 39r, *viață* 134v, art. *viața* 18r, 30r, 40v, *viața* 8v, gen.-dat. *vieției* 72v, 99r, 127v, pl. art. *viețile* 138v
viclean v. *hillean*
viclenie v. *hilenie*
vicleșug v. *hilenșug*
vierme s.n.: pl. art. *viermii* 54v
viia vb. „a trăi”: ipf. 3 sg. *viia* 59r

viiatnic, -ă adj., s.m. și f. „trăitor“:
pl. m. **viiatnici** 8r
vin s.n. 40r, 97r, 113r, ~ **dulce** 127v
vină s.f.: **fără** ~ 38v, 77r, **fără de** ~
39v, pentru **nici o** ~ 71r, art.
vina 72r
vinde vb.: ipf. 3 sg. **vindea** 96r, 3 pl.
vindea 125r, conj. 3 pl. **să vinză** 125r
vindeca vb.: ipf. 3 sg. **vindeca** 37v
vineri s.f.: **într-o zi de** ~ 153v
vinovat, -ă adj.: m. **vinovat** 77r
vis s.n.: **văzu un** ~ 21r, 36r, 65r
visteariu s.n. „vistierie“: art. **vis-**
teariul 66v, 109r, pl. art. **vis-**
térele 113v, 121v, 135v
visterie s.f.: pl. art. **visteriile** 113v
viță s.f. 6r, 27v, 66r, pl. art. **vitele**
7v, 11v, 85r
viteaz, -ă adj., s.m.: adj. m. **viteaz**
29r, 44r, 145v, art. **Senahirem**
viteazul 17r, pl. m. **vitéji** 23r,
63r, 136v; s.m. pl. **vitéji hrăbori**
24r, art. **toți vitéjii lumiei** 19v
viu, **vie** adj.: m. **viu** 7r, 31r, 32v,
de ~ 43r, 54v, pl. m. **vii** 74r, 128r
vivor s.n. 59r, 80v, **vihor** 64v
vizetlean, -ă adj. (probabil) „nebun“:
m. **vizetlean** 83r
viltur v. **vultur**
vina vb.: ipf. 3 sg. **vina** 122v
vinat s.n. 60v, 116r/2
vinătoriu s.m.: art. **vinătoriu** 106r
vinslă s.f.: art. **vinsla** 139v
vinți s.n. 21r, 28r, 59r
vircolăcie s.f. 65v-66r
virh s.n. 52v, art. **virhul** 105v
virstă s.f.: **sosi în virstă** 111r, 143v,
veni în virstă 56r, 107v, **veni(se)**
la virstă 122r, 138r
virteji vb. „a învirteji, a întoarce“:
pl. s. 3 sg. **virtejiși** 112v
virtelniță s.f. (sl. pl. **holesničbnaa uti-**
cania „curse, alergări de cai“):
făcea ~ 108v

virtop s.n.: pl. art. **virtopapele** 5v, 99r
virtos, -oasă adj. adv.: adj. m.
virtos 5v, 136v; adv. comp. **mai**
virtos 39r, 89r-v, 131r
virtute s.f.: **tare de virtute** 78v
vislă v. **vinslă**
vladică s.m.: art. **vl[a]d[i]ca** 115r
voe s.f. 71v, art. **voia** 29v, 40r/2
voevod s.m. 34v, 38r, 61r, art. **voevodul**
39v, 78r, 137v, pl. **voevozi** 24r,
26r, 131v, art. **voevozii** 23r,
58r, 80r
voi pron. 142v, ac. **de** ~ 74v, **de**
la ~ 74v, **pre** ~ 148v, **vă voiu**
scoate 148v, (refl.) **să vă îndulciți**
8r, **vă feriți** 8v, **vă veți feri** 8v
voinic, -ă s.m., adj.: s.m. **voinic** 117r,
129v, 145v, pl. **voinici** 64v,
66v, **voinic[i]** 68r, art. **voinicii**
- 81r, 87r, 130v, gen.-dat. **voini-**
cilor 96r,v, 142v; adj. m. **voinic**
21v, 44r, 78v, pl. **voinici** 30r,
127r
volnic, -ă adj. „liber“: m. **volnic** 108v
vorovi vb. „a vorbi“: inf. **vorovi** 52v
vostru, **voastră** pron., adj. pos.: f.
treaba voastră 8r, **țara voastră**
74v, **țetatea voastră** 148v
vraje s.f. 25v, 27v
vrăjitor, -oare s.m. și f.: m. pl. art.
dat. **vrăjitorilor** 32r
vrăjmaș, -e s.m. și f., adj.: s.m.
vrăjmaș 8v, art. **vrăjmașul** 91v,
100r, 137v, pl. **vrăjmași** 46r-v,
50r, 68v, art. **vrăjmașii** 46v,
50r, 58v, gen. **vrăjmașilor** 137r;
adj. f. **vrăjmașe** 69r, 90v
vrăjmășie s.f. 24r, 110r
vrea vb.: prez. 2 sg. **veri** 88v, ipf.
3 sg. **vrea** 28v, 32r, 52v, 3 pl.
vrea 21r, pf. s. 3 sg. **vrur** 37r,
38r, 43r, **vrur să se muncească și**
Orighin „era să fie martirizat...“
53r, 3 pl. **vrură** 28r, 34r, **nu** ~

86r, 142v, viit. 2 sg. *vere vrea* 70v, 3 sg. *va vrea* 47r/2, 104r: (auxiliar la formarea viit.) 1 sg. *voiu veni* 56r, *voiu fac[e]* 56r, *voiu idia* 70v, 2 sg. *veri minca* 8v, *nu veri domni* 16v, *veri naște* 36r, *veri birui* 55v, *cît vréi căuta* 112v, *tu vréi cunoaște* 112v, 3 sg. *va naște* 21v, *va veni* 22v, *va n.uri* 27v, 1 pl. *noi vom lua* (pl. autorului) 4v, *vom vedea* 42r, *noi vom da* 47r, 2 pl. *veți muri* 8v, *veți moșteni* 8v, *veți fi* 9r, *veți ști* 9r, 3 pl. *nu vor putea* 25v, *vor sosi* 27v, *vor fi* 29v, (viit. cu conj.) *va să plăce oștile supt troiani* 24r, *unde nu va să ajute Dumnezeu* 82r, refl. 3 sg. *se va umplea* 27v, *nu se va pleca* 56r, *se va mărita* 135r, 2 pl. *vă veți feri* 8v, *vă veți duce* 148v, 3 pl. *se vor mulți* 28r, *se vor înălța* 28v, condițional trecut 3 sg. *de vrea ijderi* 13v, *de vrea pune ... sau vrea cinsti* 38r, *de vrea fi* 42r
vréme s.f. 28v, 38v, 42r, *pre ~ ce* 16v, 21r, art. *vrémea* 26r, 94v, *vremile ailor* 6r
vrére s.f. 134v
vrun, vro pron., adj. nehot.: m. *vrun voevod* 38r, *vrun hiilean* 116r, f. *vro fiară* 116r
vulpe s.f. 28v
vultur s.m. 28r-v 61r,v, *viltur* 90r, 110v

Z

zavistie s.f.: art. *zavistiia* 10r
zăbăvă s.f. 62r
zăcea vb.: ipf. 3 sg. *zăcea* 36v, 60v, 110v, pf. comp. 3 sg. *au zăcut* 116v

zămisli v. *zimisli*

zăpadă s.f.: art. *zăpada* 52v

zbură vb.: prez. 3 sg. *zboară* 6v, 7v, pf. s. 3 sg. *zbură* 137v, inf. a *zbură* 6r

zâce num. 14v

zi s.f. 5r/2, v/4, art. *zua* 5r, 38r, 112v, pl. *zile* 39r, 65v, 140v, art. *zilele* 12r, 16v, 17v/2

zice vb.: prez. 3 sg. *zice* 105v, 1 pl. *zicem* 33r, ipf. 3 sg. *zicea* 36r, 44v, 49v, 3 pl. *zicea* 42r, 68r, 105r/2, pf. s. 3 sg. *zise* 6r, 8r/2, 3 pl. *ziseră* 67r, 88v, 115r, pf. comp. 1 sg. *am zis* 71v, 2 sg. *ai zis* 71v, m.m.c.p. *zisése* 41v, optativ 2 sg. *ai zice* 102r, gerunziu *zicînd* 26r, 106r, 130v, refl. prez. 3 sg. (impers.) *se zice* 35v, 66r, 93r, pasiv ipf. 3 sg. *era zis* 36v

zid s.n. 94r, art. *zidul* 74v, 79v, 104v, pl. *ziduri* 63v, 88v

zidi vb.: ipf. 3 sg. *zidiia* 73v, 118r, 129v, 3 pl. *zidiia* 149v, pf. s. 3 sg. *zidi* 28v, 30v, 62r, pf. comp. 3 sg. *au zidit* 153v/2, m.m.c.p. 3 sg. *zidise* 74v, conj. 3 sg. *să zidească* 28r, 32r, inf. a *zidi* 28r
ziditoriu s.m.: art. *Ziditoriu* 8r, 9r
zimisli vb.: pasiv ipf. 3 sg. m. *era zimisliit* 35r

zimș s.m.: pl. art. *zimșii* 149v

zis, -ă adj., s.f.: s.f. art. *după zisa* 6r, *iaste zisa* 139v

zmici vb.: pf. s. 3 sg. *zmici* 22v, refl. pf. s. 3 sg. *se zmici* 28r

zmulge vb.: pf. s. 3 sg. *zmulse* 66v, 3 pl. *zmulseră* 92v, conj. 3 pl. *să zmulgă* 54r

FACSIMILÉ